

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ADABIMUAŞERET
KONUSUNUN EĞİTİM BOYUTUYLA İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Rahime Elif ÇAYIROĞLU**

**Danışman
Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ**

TEMMUZ 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Tarihsel Perspektiften Adabımuaşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla İncelenmesi”
“**Doktora**” tezim tarafımca incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Rahime Elif ÇAYIROĞLU

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Program Adı: Doktora

Tez Başlığı: Tarihsel Perspektiften Adabımuâşeret Konusunun Eğitim
Boyutuyla İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 477 sayfalık kısmına ilişkin 05/08/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı % 7'dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim 08/08/2024

Danışman: Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ

Öğrenci: Rahime Elif ÇAYIROĞLU

KILAVUZA UYGUNLUK

“Tarihsel Perspektiften Adabımuâşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla İncelenmesi” Doktora Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Rahime Elif ÇAYIROĞLU

Danışman

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ danışmanlığında **Rahime Elif ÇAYIROĞLU** tarafından hazırlanan “**Tarihsel Perspektiften Adabımuâşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla İncelenmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı’nda **Doktora Tezi** olarak oy birliği/oy çokluğu kabul edilmiştir.

08/07/2024

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. İhsan ÜNLÜ	(İmza)
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Alparslan AY	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Mustafa İÇEN	(İmza)
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Engin ZABUN	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.../2024 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /...../2024

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Ortak bir dünyayı paylaşan insanlık olarak gelecekte, modern, demokratik, kültürlü ve gelişmiş bir toplum düzeyine ulaşmak için, toplumsal karmaşık pek çok konuyu geniş perspektiften açıklamak elzem görünmektedir. Kültürel ekseninde içeriğin hangi bağlamlarla ve hangi temel unsurlarla verildiği/verilmesi gerektiği sorunsalı şimdiye kadar sınırlı yanıtlara sahip olduğu için adabımuâşeret eğitimin entelektüel söylemlerini de işe koşarak tarihsel süreçte aldığı yolun ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışma, vatandaşlık eğitimi ve medeni toplum yaratma konusundaki tartışmalara, eğitici-öğretici eserler, Talim Terbiye Kurulu kararları, Milli Eğitim Şuraları, öğretim programları ve ders kitaplarındaki muhtevaya bağlı fikirlerle açıklık getirme gayreti taşımaktadır. Baştan sonra toplum ve kültür temelli anlayışlar çerçevesinde oluşturulan temalara bağlı kalmak suretiyle sistematik bir bilgi aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır.

Her ana başlık adabımuâşeret eğitimine ilişkin bir soruyu geniş bir çerçeveden ele almıştır. Alt başlıklar adabımuâşeret eğitimine ışık tutan alt sorularla devam etmiştir. Adabımuâşeret eğitiminin temel bileşenleri olarak dokümanlar ve adabımuâşeret eğitimi alan hedef kitle belirlenerek 1939-1980 arası dönemin teorik ve pratik kapsamı verilmiştir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması gerçekleştirilmiştir. Veriler, doküman analizi ve yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla toplanmış; içerik ve söylem analizi kullanılarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında Cumhuriyet Dönemi (1939-1980) adabımuâşeret kitapları, Talim Terbiye Kurulu kararları, Milli Eğitim Şuraları, öğretim programları (1939-1980: Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Sosyal Bilgiler), ders Kitapları (Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Sosyal Bilgiler) incelenmiştir. Bu dönemde faaliyet göstermiş eğitim öğretim kurumu mezunları (İstanbul Kız Lisesi) ile sözlü tarih çalışması yapılmıştır.

Bütüncül bir yaklaşımla yapılan sonuçlara göre çalışma, adabımuâşeret eğitiminde modern dünyada sosyal ve resmi yaşamda uyulması gereken kuralların ve prosedürlerin öğretilmesi ve yürütülmesi açısından önemli değerlendirmelere ulaşmıştır.

Rahime Elif ÇAYIROĞLU, Erzincan, 2024

TEŞEKKÜR

Öncelikle adabımuaşeret konusunda benim kadar heyecan taşıyan, gece gündüz tüm sorularıma yanıt vermeye çalışan, en ümitsiz anlarımda beni destekleyen ve içimdeki şevki uyandıran çok değerli danışmanım Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ’a kıymetli önerilerini ve desteğini eksik etmediği için teşekkür ediyorum.

Araştırmam için değerli fikirlerini sunan Prof. Dr. Ahmet Ragıp ÖZPOLAT’a teşekkür ediyorum. Araştırma sürecinde cesaretimi ve ümidimi yitirdiğim anlarda tekrar kalkmama farkında olmadan yardım eden çok kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. İhsan ÜNLÜ’ye şükranlarımı sunuyorum.

Talim ve Terbiye Kurulu Şube Müdürü Sayın Suat DÜNDAR’a, Milli Eğitim Bakanlığı Arşiv Sorumlusu Sayın Hüseyin AYHAN’a, Milli Kütüphane memuru Sayın Mustafa KARAMAN’a ve görüşmeye katılan İstanbul Kız Lisesi mezunlarına başta Eski Kurucu Başkan Sayın Birnur ÖZÜMERT olmak üzere sonsuz saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Bu tezin yazılma sürecinde manevi desteklerini eksik etmeyen arkadaşlarım ve Erzincan’daki ikinci ailem olan anne babama teşekkür ederim. Beni, küçüklüğümde bu yana hep meraka ve araştırmaya sevk ettiği için babama, manevi desteğini eksik etmeyen anneme ve kardeşlerim Merve ve Burak’a teşekkür ediyorum. Her zor anımda desteğiyle yanımda olan, omzumdaki yükleri birer birer azaltıp güzel sözlerle beni ayağa kaldıran sevgili eşim ve canım oğluma sonsuz teşekkürler.

Rahime Elif ÇAYIROĞLU

TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ADABIMUAŞERET KONUSUNUN EĞİTİM BOYUTUYLA İNCELENMESİ

Rahime Elif ÇAYIROĞLU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Temmuz 2024

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ

ÖZET

Bu araştırma, "Tarihsel Perspektiften Adabımuaşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla" incelenmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırma kapsamında durum çalışması olarak düzenlenen araştırmada doküman incelemesi ve sözlü tarih desenleri kullanılmıştır. Veriler, doküman analizi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış; doküman ve görüşmelerin analizinde içerik ve söylem analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma, 1939-1980 yılları arasındaki Cumhuriyet Dönemi'ne ait adabımuaşeret kitapları, Tebliğler dergileri, Talim Terbiye Kurulu kararları, Milli Eğitim Şuraları, öğretim programları ve ders kitaplarını incelemekte ve bu dönemde faaliyet gösteren bir ortaöğretim kurumu mezunu yedi kadın ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Bulgular, adabımuaşeret kitaplarında ve resmi belgelerde adabımuaşeret kurallarının kapsamlı şekilde yer aldığını göstermiştir. Görüşme sonuçları, adabımuaşeret eğitiminin aile, okul, dersler, kültür ve öğretmenlerin etkisiyle şekillendiğini ortaya koymuştur. Toplumsallaşma sürecinde adabımuaşeret kurallarına uyulmasının sosyal statüye olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, nitelikli vatandaş yetiştirme ve medeni toplum oluşturma bağlamında adabımuaşeretin önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma, adabımuaşeret konularının eğitim materyallerine entegre edilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adabımuaşeret, Medeniyet, Vatandaşlık, Değer, Toplumsallaşma

EXAMINATION OF THE SUBJECT OF ETIQUETTE FROM HISTORICAL PERSPECTIVE WITH AN EDUCATIONAL DIMENSION

Rahime Elif ÇAYIROĞLU

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

PhD Dissertation, July 2024

Supervisor: Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ

ABSTRACT

In this research, it is aimed to examine “the subject of etiquette from a historical perspective with an educational dimension.” In the research, organized as a case study within the scope of qualitative research, document analysis and oral history designs were used. Data were collected through document analysis and semi-structured interview form; content and discourse analysis methods were used to analyze the documents and interviews. The study analyzes etiquette books, Journals of Notifications, Decisions of the Board of Education and Discipline, National Education Councils, curricula and textbooks from the Republican Era between 1939 and 1980 and is based on interviews with seven women graduates of a secondary education institution operating in this period. The findings revealed extensive coverage of etiquette rules in etiquette books and official documents. The interview results revealed that etiquette education is formed by the influence of family, school, courses, culture and teachers. It was found that following the rules of etiquette in the socialization process has a positive effect on social status. It was also concluded that manners play an important role in the context of raising qualified citizens and creating a civilized society. The research makes suggestions for integrating etiquette issues into educational materials.

Key words: Etiquette, Civilization, Citizenship, Value, Socialization

İÇİNDEKİLER
TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ADABIMUAŞERET KONUSUNUN
EĞİTİM BOYUTUYLA İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1.1. Problem Durumu	7
1.1.1. Araştırmanın Problemi	9
1.2. Araştırmanın Amacı	10
1.3. Araştırmanın Önemi	11
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	12
1.5. Tanımlar, Temel Kavramlar	13

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Adabımuaşeret Olgusu ve Tarihsel Süreç İçerisinde Gelişimi	15

2.1.1. Batı’da Adabımuaşeret	16
2.1.2. Türkiye’de Adabımuaşeret	27
2.2. Uygarlık	43
2.3. Modernleşme	48
2.4. Eğitim.....	54
2.5. Kültür ve Kültürel Değişme.....	59
2.6. Toplumsallaşma	63
2.7. Vatandaşlık	69
2.8. İlgili Araştırmalar	73
2.8.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	73
2.8.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli	82
3.2. Veri Kaynakları.....	85
3.3. Çalışma Grubu	87
3.4. Veri Toplama Araçları	88
3.5. Verilerin Analizi	91
3.6. Güvenilirlik ve Geçerlilik	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

4.1. Doküman İncelemesinde Elde Edilen Bulgular	95
4.1.2. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Adabımuaşeret Kitaplarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular	95
4.1.3. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Tebliğler Dergilerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular.....	227
4.1.4. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Milli Eğitim Şuralarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular.....	232
4.1.5. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Talim ve Terbiye Kurulu Kararlarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular	246
4.1.6. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Öğretim Programlarının Sonucu Elde Edilen Bulgular	254

4.1.7. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Ders Kitaplarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular.....	279
4.2. Yapılan Görüşme Sonucu Elde Edilen Bulgular	345
4.3. Tartışma	409
SONUÇ VE ÖNERİLER	452
KAYNAKÇA.....	480
EKLER.....	498
ÖZ GEÇMİŞ	508

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

TDK.	Türk Dil Kurumu
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
İKL.	İstanbul Kız Lisesi
OED.	Oxford English Dictionary
TTKK:	Talim ve Terbiye Kurulu Kararı
Bkz:	Bakınız
Vd.	Ve diğerleri
Vs.	Vesaire
Dü.	Düzenleyen

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4. 1: Talebeye Muaşeret Usulleri Kitabında Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler.....	95
Tablo 4. 2: Okulda Muaşeret	97
Tablo 4. 3: Yemekhane Muaşereti.....	102
Tablo 4. 4: Yatakhane Muaşereti.....	104
Tablo 4. 5: Aile Muaşereti	105
Tablo 4. 6: Yemek ve Yatma Muaşereti	107
Tablo 4. 7: Temizlik Muaşereti ve Kötü Alışkanlıklarda Muaşeret	108
Tablo 4. 8: Giyinme ve Sokak Muaşereti	109
Tablo 4. 9: Misafire Karşı Muaşeret.....	111
Tablo 4. 10: Tanıdıklara Karşı Muaşeret.....	112
Tablo 4. 11: Sokakta Muaşeret	113
Tablo 4. 12: Nakil Vasıtalarında Muaşeret.....	114
Tablo 4. 13: Umumi Alanlarda Muaşeret	116
Tablo 4. 14: Milli Muaşeret.....	119
Tablo 4. 15: Yabancılarla Karşı Muaşeret	121
Tablo 4. 16: Cenaze Muaşereti	122
Tablo 4. 17: Talebeye Muaşeret Dersleri Kitabında Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler.....	124
Tablo 4. 18: Temizlik Muaşereti	127
Tablo 4. 19: Tuvalet Muaşereti.....	128
Tablo 4. 20: Giyim Muaşereti.....	131
Tablo 4. 21: Konuşma Muaşeret Usulleri.....	131
Tablo 4. 22: Ev ve Okul Muaşereti.....	134
Tablo 4. 23: Selamlama Muaşereti	136
Tablo 4. 24: El Sıkma, El Öpme ve Saygı Muaşereti.....	137
Tablo 4. 25: Tanışma-Tanıştırma ve Konuşma Muaşereti	139
Tablo 4. 26: Giyim ve Sokak Muaşereti.....	140
Tablo 4. 27: Nakil Vasıtalarında Muaşeret.....	143
Tablo 4. 28: Salon Muaşereti.....	144
Tablo 4. 29: Yeme-İçme Muaşereti	147

Tablo 4. 30: Yazı Muaşeretı	149
Tablo 4. 31: Milli Muaşeret	150
Tablo 4. 32: Modern Yaşayış Bilgileri Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler.....	151
Tablo 4. 33: Modern Yaşayış Bilgileri Adlı Kitapta Yer Alan Gençlerin Muaşeretı..	153
Tablo 4. 34: Modern Adabımuaşeret Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler	156
Tablo 4. 35: Bireysel Muaşeret.....	158
Tablo 4. 36: Milli Muaşeret	162
Tablo 4. 37: İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler.....	164
Tablo 4. 38: Okulda Muaşeret	164
Tablo 4. 39: Ailede Muaşeret	167
Tablo 4. 40: Sosyal Muaşeret	169
Tablo 4. 41: Yeni Görgü Kuralları Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler	170
Tablo 4. 42: Bireysel Muaşeret.....	173
Tablo 4. 43: Evde Muaşeret.....	177
Tablo 4. 44: Okulda Muaşeret	179
Tablo 4. 45: Sokak Muaşeretı.....	182
Tablo 4. 46: Taşıtlarda Muaşeret	184
Tablo 4. 47: Selamlaşma Muaşeretı	185
Tablo 4. 48: Misafirlik Muaşeretı	187
Tablo 4. 49: Yemek Muaşeretı	189
Tablo 4. 50: Kartvizit Muaşeretı.....	191
Tablo 4. 51: Takdim-Tanıştırma ve Konuşma Muaşeretı.....	192
Tablo 4. 52: Hediyeleşme Muaşeretı	195
Tablo 4. 53: Davet Muaşeretı	196
Tablo 4. 54: Eğlence ve Spor Yerlerinde Muaşeret.....	197
Tablo 4. 55: Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü Kitabındaki Öğrencilere Yönelik İçerikler.....	200
Tablo 4. 56: Değerler ve Toplumsal Normlar	203
Tablo 4. 57: Davranış Kuralları	207

Tablo 4. 58: Okul Görgüsü	212
Tablo 4. 59: Ev Görgüsü.....	214
Tablo 4. 60: Toplumsal Görgü	215
Tablo 4. 61: Kişisel Bakım ve Giyim Görgüsü	217
Tablo 4. 62: Sosyal İletişim Görgüsü	219
Tablo 4. 63: Selam ve Tokalaşma Görgüsü.....	220
Tablo 4. 64: Hareketlerde Görgü	222
Tablo 4. 65: Davetlerde Görgü	223
Tablo 4. 66: Misafirlik ve İletişim Görgüsü	224
Tablo 4. 67: Yemek Görgüsü	226
Tablo 4. 68: Yurt Bilgisi Kitabı İçeriği	228
Tablo 4. 69: 1. Milli Eğitim Şurası	233
Tablo 4. 70: Milli Eğitim Şurası Kapsam ve İçerik.....	233
Tablo 4. 71: 2. Milli Eğitim Şurası	239
Tablo 4. 72: Değerlerin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler	240
Tablo 4. 73: Ahlaki Eğitimin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler (İlkokullarda)	242
Tablo 4. 74: Ahlaki Eğitimin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler (Ortaokullarda)	243
Tablo 4. 75: Gençlerin Ahlak ve Karakter Eğitimi İçin Alınacak Tedbirler	245
Tablo 4. 76: 1940-1941, 1941-1942, 1942-1943 Ders Yıllarında İlkokullarda Okutulmak Üzere Yazdırılacak Okuma Kitapları Şartnamesi	246
Tablo 4. 77: İlkokulların 4. ve 5. Sınıfları İçin Yazılacak Yurt Bilgisi Kitapları Şartnamesi	246
Tablo 4. 78: İlkokulların Dördüncü ve Beşinci Sınıf Yurtbilgisi Dersleri Müfredat Programı	247
Tablo 4. 79: Okulların Geçit Törenleri Yönetmeliğinin Bağlı Örneğe Göre Kabulü..	248
Tablo 4. 80: İlkokul 4. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı	250
Tablo 4. 81: İlkokul 5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı	250
Tablo 4. 82: Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı	251
Tablo 4. 83: Ortaokul 2. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı	252
Tablo 4. 84: Ortaokul 3. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı	253
Tablo 4. 85: 1948 İlkokul Programı İçerik	254
Tablo 4. 86: Milli Eğitimin Amaçları	255
Tablo 4. 87: İlk Okulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri.....	256

Tablo 4. 88: Yurttaşlık Bilgisi Amaçları	258
Tablo 4. 89: Yurttaşlık Bilgisi Açıklamalar	260
Tablo 4. 90: 4. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları.....	262
Tablo 4. 91: 5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları.....	262
Tablo 4. 92: 1949 Ortaokul Programı İçerik	264
Tablo 4. 93: 1949 Orta Okulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri	264
Tablo 4. 94: Yurttaşlık Bilgisi Açıklamalar	267
Tablo 4. 95: Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları	268
Tablo 4. 96: Ortaokul 2. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları	270
Tablo 4. 97: Ortaokul 3. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları	270
Tablo 4. 98: 1968 İlkokul Programı İçerik	271
Tablo 4. 99: Türk Milli Eğitiminin Amaçları	271
Tablo 4. 100: İlköğretimin Amaçları	272
Tablo 4. 101: İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri.....	274
Tablo 4. 102: Sosyal Bilgiler Amaçları	275
Tablo 4. 103: Sosyal Bilgiler Açıklamalar	277
Tablo 4. 104: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Konuları	278
Tablo 4. 105: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Konuları	278
Tablo 4. 106: Aile ve Okul	280
Tablo 4. 107: Millet ve Milli Duygu	282
Tablo 4. 108: Kasabada Yaşam	283
Tablo 4. 109: Kişisel Bakım	285
Tablo 4. 110: Davranışlar	287
Tablo 4. 111: Toplumsal Fayda.....	288
Tablo 4. 112: Okulumuz.....	290
Tablo 4. 113: Aile.....	294
Tablo 4. 114: Toplumsal Ödevler	297
Tablo 4. 115: Ailemiz.....	300
Tablo 4. 116: Okul.....	302
Tablo 4. 117: Çevremizdekilere Karşı Vazifelerimiz.....	304
Tablo 4. 118: Okul.....	307
Tablo 4. 119: Okulda Demokrasi.....	310

Tablo 4. 120: Saygı.....	311
Tablo 4. 121: Sorumluluk ve Ödevler	314
Tablo 4. 122: Aile	316
Tablo 4. 123: Aile Ekonomisi ve Demokrasi	319
Tablo 4. 124: Komşuluk, Kurumlar ve Resmi İlişkiler	321
Tablo 4. 125: Trafik.....	324
Tablo 4. 126: Hemşerilik Ödevleri	326
Tablo 4. 127: Toplumsal Düzen	329
Tablo 4. 128: Çalışma Ahlakı.....	331
Tablo 4. 129: Milli Karakter.....	333
Tablo 4. 130: Bayrak ve Millet.....	334
Tablo 4. 131: Yurttaş	336
Tablo 4. 132: Sınıf ve Okul	338
Tablo 4. 133: Aile ve Toplum	340
Tablo 4. 134: Toplum Kuralları.....	341
Tablo 4. 135: Aile ve Topluluk	343
Tablo 4. 136: Adabımuaşeret Kurallarının Ağırlıklı Olarak Öğrenildiği Yer	345
Tablo 4. 137: Adabımuaşeret Kurallarının Öğrenilmesinde Ders Kitaplarının Etkisi	347
Tablo 4. 138: Ders Kitaplarında Adabımuaşeret Kuralları.....	348
Tablo 4. 139: Adabımuaşeret Eğitimi Açısından Öğretmenlerin Rolünün Tanımlanması	350
Tablo 4. 140: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Eğitimi Kapsamında Sağladığı Deneyimler	352
Tablo 4. 141: Adabımuaşeret Kurallarının Sınıf ve Okul Yaşamına Etkisi	357
Tablo 4. 142: Adabımuaşeret Eğitiminin Sosyal Yaşama Etkisi.....	363
Tablo 4. 143: Adabımuaşeret Kurallarının Toplumsal Düzene Etkisi	365
Tablo 4. 144: Adabımuaşeret Kurallarının Toplum Yaşamına Etkisi	369
Tablo 4. 145: Nitelikli Yurttaş Tanımı	374
Tablo 4. 146: İyi Bir Vatandaşın Sahip Olması Gereken Niteliklerle, Adabımuaşeret Kuralları Arasındaki İlişki	376
Tablo 4. 147: Adabımuaşeret Kurallarının Modernlik/Medenilik ile İlişkisi.....	379
Tablo 4. 148: Adabımuaşeret Eğitiminin Medeni İnsan ve Medeni Toplum Oluşturmaya Etkisi	382

Tablo 4. 149: Adabımuâşeret Kurallarının Değerlerle İlişkisi	385
Tablo 4. 150: Toplumsal Adabımuâşeret Kuralları	389
Tablo 4. 151: Bireysel Adabımuâşeret Kuralları	402

GİRİŞ

“Medeniyet bir topluluk, millet olabilecek şuurda bir kültürün sahibi olunca elbette Medeni de olacaktır nitekim olan da budur. Kültürü bıçakla medeniyetten ayıramadığımıza göre, millet olma, kültürlü olmak kadar “Medeni” olmak demektir.”

Hasan Ali Yücel (2018, s. 198)

Modern kavramına uygun devlet yapısı için bir toplum yaratma düşüncesi, ülke eğitim politikalarının odak noktası olmuştur. Kültür ekseninde oluşan yazısız toplum kuralları ve bunları kapsayan ahlak ilkeleri genel bağlamda “evrensel” ve “doğru” olduğu kabul gören/düşünülen olgular olarak sunulmuş ve bu kurallar, ulus-devlet idealine uygun, bu fikri kavrayacak ve sürdürebilecek vatandaşlar yetiştirmek amacıyla adabımuâşeret başlığı altında eğitimde yer almıştır.

Adabımuâşeret kuralları öğrenenleri çepeçevre kuşatmaktadır. Ailenin ötesinde, okulda, sokakta, farklı zaman ve mekanlarda, bürokraside, resmi kurumlarda, askerlikte, yolda, komşulukta, misafirlikte, hemen her yerde son derece değerli bir bileşen ve mirastır. Gelecek nesillerin yetiştirilmesi, vatandaşlık eğitimi, nitelikli yurttaş gibi kavramların oluşturulması zihinlere ulaşmakla, dolayısıyla eğitimle sağlanabilmektedir. Bilimsel, çağdaş, teknolojik donanımlarla harmanlanmış dünyada, bireylerin başarılı ve olumlu bir sosyal yaşama ulaşması için adabımuâşeret konusuna odaklanmak gereklidir.

Eğitim kurumlarında öğrencilere en uygun davranışı teşvik etmeyi amaçlayan nezaket ve görgü kuralları, pek çok açıdan sosyal grupları düzenleme kaygısı taşımaktadır. Edepli ve nezaketli olma, bireysel ve toplumsal açıdan geniş bir perspektif sunmaktadır. İçinde bireyin yaşadığı ülkenin makbul ve iyi vatandaşı olma yolunda sosyal rollerin ifa edilmesini mümkün hale getirmektedir. Adabımuâşeret kuralları, kültürel farklılıkları bilmek ve anlamak kaydıyla aile, okul, toplum ve kişilerarası ilişkiler gibi çeşitli bağlamlarda sosyal ve çevresel sorunlarla da baş etmeyi sağlamaktadır. Toplumda modern adabımuâşeret kurallarının kapsamını bilmek için eğitimin sürekli değişen ortamında geçmiş bağlamlarını bilmek gereklidir. Bu neyin, ne kadar ve nasıl öğretileceği hususunda güvenli bir alan oluşturmaktadır. Öğretim programlarının akademik performansı bu güçlü temelde yatmaktadır (Taş ve Kıroğlu, 2018). Değerler eğitimi, beceri eğitimi, karakter eğitimi gibi kavramların karşılığını verebilmek için bu önemli bir ölçüdür.

Akademik standartları sağlamının ötesinde ulusal açıdan nitelikli toplum, erdemli, nezaketle hareket eden, kültürel değerlerinin farkında olan, ahlaki olgunluğa sahip bireyler yetiştirmek esasý, ortak kültür yaratmak açısından göz ardý edilemez. Medeniyet; eğitim ve ahlaki erdemle ilişkilidir. Sosyal bilgiler eğitimi bu nedenle önemlidir. Çocuklar, sosyal bilgiler öğretim programını oluşturan bilgi, fikir, beceri, tutum ve değerlerle bilgili ve yetenekli öğretmenler tarafından güçlendirildiğinde muhakeme yetenekleri gelişir. Tarihsel olarak akıl yürütebilir, toplumsal sorunların çözülmesine yardımcı olabilir, çeşitliliği kucaklayabilir, hoşgörüsüzlük ve bağnazlıkla mücadele edebilir, çevreyi koruyabilir ve derin bir anlayışla dünyanın her yerindeki insanların umutları, hayalleri ve mücadeleleriyle empati kurabilirler (Parker, 2014, s. 3).

Öğrenme ve öğretim bütünseldir ve farklı gelişim alanları birbirinden ayrılmamıştır. Olumlu öğrenme deneyimlerinin yardımıyla çocukların sağlıklı özsaygı duygusunu güçlendirmek ve diğer insanlarla çeşitli etkileşim fırsatları sağlamak önemlidir (EURSC, 2024, s. 4). Çeşitli disiplinlerin temel içerikleri ve öğrencilerin bildikleri ve yapabildikleri, sosyal bilgilerle birleştirildiğinde ya da ilişkilendirildiğinde öğrenme deneyimleri sonucunda öğrenciler toplumu ve dünyayı derinlemesine algılamaya başlar. Kültürel etkileşim içerisinde olumsuz örnekler doğru davranışın algılanması konusunda nasıl sorusunun içinden çıkılmaz yapabilir. Sosyal bilgiler işte bu durumun önüne geçmek için adabımuāşeret kapsamına dahil edilmiş konuları aktarmak durumundadır. İnsanların tepkileri ve tutumları öngörülerek hem bireyin toplumda nasıl davranacağı ile ilgili sınırlar koyar hem de onları özgürleştirir.

Adabımuāşeret, nezaket ve ahlaki yapıyı içeren davranışların bütününü ifade eden bir kavramdır. Adabımuāşeret kavramı, “ödev” ilişkisi kapsamında karmaşık olgu ve durumların iç içe geçtiği, bireylerin toplumsal ve ahlaki davranışlarını şekillendiren birçok önemli kavramın kesişim noktasında yer almakta ve bunları kapsamaktadır. Olgular arası ilişki durumu, erdemler ve değerler etkisinde bireyin hem ahlaki sorumluluklarını hem de toplumsal normlara uygunluğunu gözeten bir dengeyi ifade etmektedir. Bergson (2016) pratik ahlakın ödevleri yani ahlak yasasının özel durumlara tatbikini konu aldığını söylemiş ve ödevleri; kişinin kendisine karşı ödevleri, başka insanlara karşı ödevler: toplumsal ödevler, kamusal ödevler, ailevi ödevler ve Tanrı’ya karşı ödevler olarak gruplandırmıştır. Kişinin kendisine karşı ödevleri konusunda yardımseverlik, başkasının hakkına saygı gösterme, kendini koruma, ölçölülük, cesaret,

sabır, bilgelik gibi erdemleri sıralamıştır; başka insanlara karşı ödevlerde ise adalet, yardımseverlik bağlamlarında başkasının yaşamına saygı, mülkiyete saygı, özgürlüğe saygı, başkasının bilincine, aklına saygı, samimiyet ve hoşgörü, başkasının onuruna saygı gibi ödevleri saymıştır. Kamusal ödevlerde ise milli savunmaya katkı, kamusal harcamalara katkı, işlerin genel yönetimine katkı, oy kullanmak ve yasaya saygı duymak gibi etkenler ifade edilmiştir. Adabımuaşeret kuralları, pratik ahlakın ödevleriyle örtüşerek kişinin kendisine, başkalarına ve topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesini sağlama görevini üstlenmekte; bu kurallar, yardımseverlik, adalet, saygı, sorumluluk, hoşgörü ve dürüstlük gibi erdemlerin günlük yaşamda uygulanmasına rehberlik ederken, milli değerler çerçevesinde vatandaş olduğu olduğumuz ülkeye karşı sorumlulukları sunan vatandaşlık ödevlerini de kapsamaktadır.

Bu çalışmada da geniş bir perspektifte vatandaş yetiştirmek için güçlü bir potansiyele sahip adabımuaşeret konusunun tarihsel kanıtlarına müracaat edilmiştir. Sosyal bilgiler eğitimi kapsamına odaklanıldığında da bu iki kavram açısından -geniş perspektif ve vatandaş yetiştirme- çeşitli dinamikleri merkezinde toplayan bir çalışma alanı olduğu söylenebilir (Esenkuş, 2024; Er, 2010). Eğitim politikalarında medeni toplum oluşturma ve etkin yurttaş hedefleri, adabımuaşeret kitapları, talim ve terbiye kurulu kararları, şuralar, tebliğler dergileri, öğretim programları ve ders kitapları (Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Sosyal Bilgiler) gibi göstergelere yansımaktadır. Ayrıca uygulama sahasında gerçekleşen/gerçekleşmeyen durumlar, hedef kitleyi temsil eden bireyler aracılığıyla nitelik ve nicelik yönünden betimlenmektedir.

Adabımuaşeret kitapları doğru eylemleri öneren/sunan bir pusuladır. Blackburn'ün (2017) etik iklim tasarısına (hayatlarımızı sürdürmemizi sağlayan kurallar ya da normlar ağı) göre adabımuaşeret kurallarının organize edildiği ve uygulandığı toplumlara bir etik iklim sağladığı söylenebilir. Etik iklim; Blackburn'e göre beklentilerimiz ve karşı tarafın beklentilerini şekillendiren davranışlara yönelik kaygı ve hususları barındırmaktadır. Adabımuaşeret kitaplarının içerdiği kurallar da bu beklentilere göre şekillenmiş davranışların barındırdığı, değerler, erdemler, ödevler ve ahlaki esaslara yönelik kaygılar taşımaktadır. Davranışın nasıl olacağını belirtirken, davranışın içerdiği "değerler" (Kuçuradi, 2018) ve diğer etik kaygılar arka planda sunulmaktadır. Doğru eylemin ahlaki olarak konumlanması, bir eylemin ahlaki olarak kabul edilebilir olup olmadığını belirlemek için kullanılan ölçütleri ve prensipleri ifade etmektedir. Doğru eylemin ahlaki

olarak konumlanması ile değerler, ödev ve adabımuâşeret arasındaki ilişki, bireylerin hem içsel ahlaki pusulaları hem de dışsal sosyal normlar tarafından yönlendirildiği karmaşık bir etkileşim ağı oluşturmaktadır. Özlem (2019), erdemin doğru eylemde bulunmak için bir insanın sahip olması gereken nitelikler olduğunu ifade etmiş, doğru eylemde bulunmamızı sağlayan şeyin, bu değerler hakkındaki sezgisel bilinç olduğunu söyleyerek, bu görüşün, maddi değerlerden ahlaki, estetik ve mutlak değerlere kadar uzanan bir değerler hiyerarşisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Özlem (2019), toplumsal yaşamın, bireylerin evrensel yasalar ve değerler arayışlarıyla şekillendiğini söylemiş ve ekonomi, etik, siyasal düzenler, ideolojiler, hukuk ve estetik anlayışlar gibi faktörlerin toplumların bu evrensel ilkelere ulaşma çabalarının birer ürünü olduğunu belirtmiştir. Bu çabalar, insanların doğru eylem ve erdem arayışlarıyla birleşerek, toplumsal yaşamın dinamiklerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal yaşam, bireylerin ahlaki eylemleri ve sahip oldukları değerler hiyerarşisi etkileşimi ile daha adil ve etik bir düzen arayışlarıyla şekillenmektedir.

Adabımuâşeret kitaplarının dayandığı erdemler, değerler ve ahlaki unsurlar, Türk tarihi boyunca ideal vatandaş tipinin şekillendirilmesinde önemli bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecinde ahlak, tutum, davranış ve terbiyeye yönelik konular din derslerinden ayrı olarak ele alınmış ve okullarda ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Bozkurt, 2015; Aybey, 2023). Cumhuriyet dönemine kadar bu şekilde devam eden süreç, cumhuriyetle birlikte adabımuâşeret kitaplarının yaygın bir hal alması ve bu kitapların eğitimde yardımcı kitap rolüne kavuşmasıyla eğitimde önemli bir role kavuşmuş ve cumhuriyet dönemi oluşturulmak istenen “vatandaş”ın sahip olması gereken nitelikleri barındıran bir kılavuz işlevi taşımıştır. Bu amaçla yayımlanan kitapların, yayımlandığı dönemde gördüğü ilgiyi, kitapların artmakta olan sayısı ve bazılarının yazılış amaçlarının “Talim ve Terbiye Kurulu” kararları olması göstermektedir (Erten, Tarihsiz).

Talim ve Terbiye Kurulu, Türkiye’de eğitim politikalarının belirlenmesi, eğitim programlarının hazırlanması ve eğitim sisteminin geliştirilmesi konusunda önemli bir role sahiptir. Bilimsel bir danışma ve karar organı olarak 1926 yılında kurulan bu kurul (MEB, 2022), Cumhuriyetin ilk yıllarında laik ve çağdaş bir eğitim sisteminin temellerini atarak

Türk eğitim sisteminin modernleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Kurul, eğitim programlarının ve müfredatın belirlenmesinde yetkili ana organ olup, eğitimde standartların oluşturulması ve bu standartların ülke genelinde uygulanmasını sağlamak amacıyla çeşitli kararlar almaktadır (Biçer, 2022). Eğitim sistemi, bir toplumun kültürel değerlerini yeni nesillere aktarmada önemli bir araçtır ve Talim ve Terbiye Kurulu bu bağlamda milli kültürün ve değerlerin korunması için müfredat ve programlar geliştirmektedir (Gün, 2007).

Milli Eğitim Şûraları, Türk eğitim ve kültür tarihinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İlk olarak 1939 yılında toplanan şûralar, eğitim sisteminin sorunlarını tartışmak, çözüm önerileri geliştirmek ve milli eğitim politikalarını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir (Kartal, 2018). Bu toplantılar, eğitimde reform ihtiyacının belirlenmesi, müfredat yenilikleri, öğretmen eğitimi ve eğitimde kalite standartlarının yükseltilmesi gibi birçok alanda önemli katkılar sağlamıştır (Akgül, 2020). Ayrıca, Türk kültürünün korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda da şûralarda önemli kararlar alınmış, milli kimliğin ve değerlerin eğitim yoluyla yaşatılması hedeflenmiştir (Merey ve Kaymakcı, 2018). Şûralarda alınan kararlar, eğitim politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında yol gösterici olmuştur.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Tebliğler Dergileri, eğitim alanındaki politika, yenilik ve uygulamaların duyurulması ve yaygınlaştırılmasında temel bir araçtır. Eğitimciler, yöneticiler ve öğretmenler için rehber niteliğinde olan Tebliğler Dergileri, eğitimde standartların ve kalite ölçütlerinin belirlenmesi, müfredat değişiklikleri ve yeni eğitim metotlarının tanıtılması konularında önemli bilgiler sunmaktadır (Nihan ve Şahin, 2017). Aynı zamanda, eğitimle ilgili yasal düzenlemeler, yönetmelikler ve genelgeler hakkında güncel bilgilerin paylaşılması, eğitim camiasının bu konularda bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesini sağlamaktadır (Tofur, Aypay ve Yücel, 2016).

Öğretim programları, Türk eğitim sisteminin temel yapı taşlarını oluşturmakta ve öğrencilere kazandırılacak bilgi, beceri ve değerlerin çerçevesini belirlemektedir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, modern, laik ve bilimsel bir eğitim anlayışını benimseyen Türkiye, öğretim programları aracılığıyla milli kimliği ve kültürel değerleri yeni nesillere aktarmayı hedeflemiştir (Bektaş, 2022). Her dönemin toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarına göre yenilenen öğretim programları, öğrencilere çağın

gerektirdiği bilgi ve yetkinlikleri kazandırmada kritik rol oynamıştır (Avcı ve İbret, 2018). Ayrıca, öğretim programları aracılığıyla kültürel mirasın korunması, sosyal adaletin desteklenmesi ve demokratik değerlerin yaygınlaştırılması sağlanmıştır (Kuş, 2022). Öğretim programları, eğitimde standartların belirlenmesine, Türk eğitim sisteminin gelişimine ve kalitesinin artırılmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Ders kitapları, öğrencilere belirli bir konuda bilgi sağlamak ve onların öğrenme sürecini yönlendirmek amacıyla hazırlanmış temel eğitim materyalleridir (Faiz ve Avcı, 2018). Ders kitapları, eğitimde standartları belirleyip, konuların sistematik bir şekilde sunulmasını sağlamak ve öğrencilerin belirlenen müfredat doğrultusunda bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır (Özkan, 2010). Türk eğitim ve kültür tarihinde ders kitaplarının önemi büyüktür. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, modern ve laik bir eğitim sisteminin oluşturulmasında ders kitapları kritik bir rol oynamıştır. Bu kitaplar, eğitimde birliği sağlamak, milli kimlik ve kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılması amacıyla özenle hazırlanmıştır (Aslan, 2010). Her dönemin eğitim politikalarına ve toplumsal ihtiyaçlarına göre yenilenen ders kitapları, öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmenin yanı sıra, Türkiye'nin kültürel mirasını koruyup geleceğe taşımada önemli bir araç olmuştur.

Türkiye’de kültürel ekseninde içeriğın hangi bağlamlarla ve hangi temel unsurlarla verildiği/verilmesi gerektiği sorunsalı şimdiye kadar sınırlı yanıtlara sahip olduğu için adabımuaşeret eğitimin entelektüel söylemleri de işe koşarak tarihsel süreçte aldığı yolun ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu genel bağlamda disiplinler arası bir konuyu da teşkil eden adabımuaşeret konusunun tarihsel süreçte ne boyutta ve ne şekilde yer aldığı detaylı bir çalışma ile ele alınmıştır. Bu noktadan itibaren toplumu şekillendiren unsurlar kadar eğitimi içerden ve dışardan besleyen kaynaklar sorgulanarak, bu kaynakları deneyimleyen bireylerin algılarını incelemek suretiyle süreçlerin nasıl geliştiğinin belirlenmesi ile önemli çıktıların adabımuaşeret eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan bu çalışmanın eğitim tarihi ve eğitim alan yazınında önemli bir boşluğu dolduracağı ve alana bu anlamda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1.1. Problem Durumu

Belli ihtiyaçlarından ötürü başkaları ile bir arada yaşamak zorunda olan insanın, bireysel ve toplumsal menfaatlerinin çatışmasına engel olmak için toplumsal normlara ihtiyacı vardır. Güngör'e göre (1997), "örf ve adet olarak nitelendirdiğimiz, uykudan kalkınca el yüz yıkamak, yemeğe otururken, yerken ve kalkarken bir şeylere dikkat etmemiz gibi durumlar sosyal normlardır ve her kültür kendi cemiyetini birlik ve beraberlik halinde ayakta tutmak için insan davranışlarını düzenlemek zorundadır." Adabımuâşeret kurallarının da bu kapsamda olduğu ve toplumsal, düzenleyici kurallar çerçevesinde önem arz ettiği görülmektedir (Coştu, 2020; Aslan, 2018). Tarihteki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan değişim/dönüşüm, sistemlere, kurumlara, ekonomiye yansıdığı gibi topluma da yansımaktadır. Durağan olmayan, akmaya devam eden bir süreçte meydana gelen küçük ya da büyük çaplı her yenilik, toplumu içine alan bir değişim evresidir. Toplum hayatına görünür düzeyde en büyük etkiler Orta Çağ'da Rönesans ve Reform dönemlerinde meydana gelen gelişmelerden kaynaklanmıştır (Yıldırım, 2020; Yüksel, 2014). Koşullar, toplumun da sosyal düzene uyum sağlaması açısından belli bir değişim yaşamasına neden olmuştur.

Düşünce sistemlerinde meydana gelen gelişmeler ve bunları takip eden sanayi devrimi neticesinde katı toplumsal sınıfların iç içe girmesi ve daha esnek bir hal alması, sınıflar arası etkileşimin artması, toplumsal hayatın değişimini de hızlandırmıştır (Yahşi, 2023; Berktaş, 2021). Batı dünyasının tüm dinamiklerinde gerçekleşen evölüsyonlar sosyal hayata da yansımıştır (Güzel, 2005).

Türk tarihine bakıldığında, başlangıcından bu yana bir takım sosyal normların mevcut olduğu ve kapsam olarak diğer milletlere nazaran daha az sınıfsal olduğu dikkat çekmektedir (Bozkuş, 2022). İslamiyet'ten önceki dönemde Orta Asya Türk devlet ve

topluluklarında, töre hukuku ve bu hukuka dayalı kanunların, siyasal ve sosyal düzenin temelini oluşturmuş ve devletin düzeni ve toplumun maddi-manevi kültür değerleri bu çerçevede şekillenmiştir (Uğurlu ve Yılmaz, 2011; Ayçiçek, 2022). İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk devletleri eskilerden gelen örf, adet ve geleneklerin yanında davranışlarına dini açıdan da şekil vermiştir (Turan, 2003).

Osmanlı Devleti döneminde başlayan gelenekten moderne, Doğu'dan Batı'ya çevrilen yön değişimi neticesinde, sistem ve sistemin tüm mekanizmalarında değişimler başlamış, 20. yüzyıl ile insan hayatına birçok yeni kavram ve araçlar girmiş ve bu yeniliklere karşı toplumun adaptasyonunu sağlama amaçlı adımlar atılmıştır (İnalçık, Seyitdanlıoğlu, 2019). Osmanlı modernleşme süreci, başlangıçta Osmanlı Devleti'nin çöküşünü önlemeyi amaçlayan Batı kökenli bir dizi reform ve dönüşümü kapsamaktadır. Bu süreç, Osmanlı toplumunun yalnızca siyasi ve askeri yapısında değil sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında da önemli ölçüde değişikliklere neden olmuştur (Karpat, 2006). Reformlar, Osmanlı'da yeni fikir akımlarının doğmasına yol açmış ve milliyetçilik hareketlerinin güçlenmesine de zemin hazırlamıştır (Aydın, 2000; Lewis, 2018). Osmanlı modernleşmesi, bugünün Türkiye'sinin temelini oluşturan birçok önemli dönüşüm ve değişimi başlatmış ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2007).

Türk Tarihinde, Tanzimat ile başlayan Meşrutiyet döneminde de etkisini artıran modernleşme sürecinde (Tirfil, 2022), değişen sistemlerin yanı sıra Batı temelli doğru addedilen yeni davranış kalıpları ortaya çıkmış, bu ahlak, tutum, davranış ve terbiyeye yönelik kalıplar din derslerinden ayrı olarak ele alınmış ve modernleşen sistemi ayakta tutma maksadıyla okullarda ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Kaya, 2013). İçeriklerinin bazı Batılı yeni normları ve bazı eski gelenekleri kapsadığı görülmüştür (Ağırakça, 2012; Meriç, 2000; Yaşar, 2016).

Cumhuriyet dönemine kadar bu şekilde devam eden süreç, bu dönemde de etkisini artırarak devam ettirmiştir (Somel, 2019). Adabımuâşeret temalı kitapların bu dönem içerisinde sayıca arttığı ve yayımlanan bu kitapların döneminde oldukça rağbet gördüğü dikkat çekmektedir. Çağdaş dünyanın “yeni” yönetim şekli olarak benimsenen “demokrasi” sistemini besleyecek ve ayakta tutacak bireylerin varoluşuna ihtiyaç duyulması, ülkenin yeni bir döneme girmesi ve bu dönemde kültürel ve toplumsal alanda

yaşanan değişimler, toplumun sürece uyum sağlamasını gerektirmiştir. Toplumda istenen değişimi sağlayacak en etkili yöntem kuşkusuz eğitimidir. Dewey'in de (2019, s. 28) belirttiği üzere “okul, toplum hayatının gerçek ve etkin şeklidir.”

Eğitimin kurumsal anlamda verildiği mekanlar olarak okullar, toplumsal birlikteliği ve vatandaşlık esaslarını kültürel zemine dayandırarak öğrenenlere ulaştırma misyonunu üzerine almıştır. Okul sosyalleşmenin ve toplum kurallarının, pek çok beceri ve değerlerin aktarıldığı mekanlar (Baltacı ve Uysal, 2012) olarak kültürel gelişimi büyük çapta desteklemektedir. Eğitim müfredatlarında adabımuaşeret kurallarının kapsamlı bir şekilde işlenmesi, öğrencilerin toplumsal nezaket ve görgü kurallarını öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu kurallar, yazılı veya sözlü yönergeler şeklinde öğretim sürecinde ve sınıf dışında standart hale getirilmekte ve pekiştirilmektedir. Öğrencilere başkalarına nasıl davranmaları gerektiği, neleri yapmaları veya yapmamaları gerektiği hakkında çeşitli usuller öğretilmektedir. Ayrıca, ders kitapları ve öğretim programları gibi eğitim materyallerinde sosyal etkileşimlerde etkin olabilme stratejilerine dair ipuçları sağlanmaktadır. Adabımuaşeretin eğitimdeki yerinin detaylı bir şekilde ele alınması, nitelikli yurttaşların yetişmesinde temel bir veri kaynağı oluşturdukları için bu kaynakların kapsamını ortaya koymak, bireylerin toplumsal ve ahlaki sorumluluklarını nasıl geliştireceklerine dair yol haritası oluşturacaktır..

1.1.1. Araştırmanın Problemi

Hem bütünün parçalarını değerlendirebilmek hem de bütünü görebilmek için bu araştırmada “Tarihsel perspektiften adabımuaşeret konusunun eğitim boyutuyla incelenmesi” amaçlanmıştır. Bu kapsamda, aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır;

a) Doküman Analizi bağlamında:

1. 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan “adabımuaşeret kitaplarında” adabımuaşeret eğitimi; medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından kapsam ve içerik nedir?
2. 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan “Tebliğler Dergilerinde” adabımuaşeret eğitimi; medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından kapsam ve içerik nedir?

3. 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan “Şuralarda” adabımuâşeret eğitimi; medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından kapsam ve içerik nedir?
4. 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan Talim ve Terbiye Kurulu kararlarında adabımuâşeret eğitimi; medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından kapsam ve içerik nedir?
5. 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan “Yurttaşlık Bilgisi” ve “Yurt Bilgisi” öğretim programlarında adabımuâşeret eğitimi; medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından kapsam ve içerik nedir?
6. 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan ders kitaplarında (Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Sosyal Bilgiler) adabımuâşeret eğitimi; medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından kapsam ve içerik nedir?

b) Yarı Yapılandırılmış Görüşme bağlamında:

1. Adabımuâşeret eğitiminin ders kitapları açısından etkisi nedir?
2. Adabımuâşeret eğitiminde öğretmenin rolü ve etkisi nedir?
3. Adabımuâşeret eğitiminin toplumsallaşma açısından etkisi nedir?
4. Adabımuâşeret eğitiminin etkin vatandaş yetiştirme açısından etkisi nedir?
5. Adabımuâşeret eğitiminin medeni toplum oluşturma açısından etkisi nedir?
6. Adabımuâşeret eğitiminin değer eğitimi açısından etkisi nedir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; “Tarihsel perspektiften adabımuâşeret konusunun eğitim boyutuyla” incelenmesidir. Belli başlı değişimlerin yaşandığı ve bu dönüşümlerin hayata tatbik edilmeye çalışıldığı Cumhuriyet döneminde, bu yeniliklerin yansımaları, eğitim sisteminde, ders kitaplarında ve dönemin basılı medyasında (kitap, gazete, dergi) görülmektedir. Dönem toplumunun gündelik yaşayışının ve o dönemki ihtiyaçlarının anlaşılması açısından, bu kitapların tarihsel süreçteki yerinin, içeriğinin ve topluma öğrettiklerinin tespit edilmesine gerek duyulmuştur. Bu çalışma tarihsel süreç içerisinde adabımuâşeret kavramının nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini, eğitimde nasıl yer aldığını

göstermeyi, adabımuâşeretin; vatandaşlık kavramına ve toplum hayatına doğrudan ve dolaylı etkilerini saptamayı amaçlamıştır. Dokümanlar (adabımuâşeret kitapları, tebliğler, şuralar, öğretim programları, ders kitapları) birbirine bağlı ve iç içe geçmiş anlatıları tanımlamak için çok yönlü ve hiyerarşik bir zaman dilimi içerisinde ele alınarak kültürü, etik kodların yapısını ve muhtevayı ortaya koymak üzere incelenmiştir. Bu kodlar, toplumun yapı, süreç veya değerlerinde var olan kalıpları ve düzenleri, bireylerin davranışlarını iyileştirmek ve ilerletmek için ne ölçüde var olduklarını ortaya koymaktadır.

Ayrıca yapılan yarı yapılandırılmış görüşme ile bireylerin, ahlak ve değerler eğitiminin bileşenleri ile ahlakın, adabımuâşeret çerçevesinde vatandaşlığa ve medeni topluma entegrasyonunu incelemek amaçlanmıştır. Bu amacın temelinde, medeni toplumu oluşturan bireylerin eğitiminde gerekli unsurların dokümanlar ve görüşmeler aracılığıyla kapsamlı bir şekilde incelenmesinin önemi yatmaktadır. Görüşmeler, adabımuâşeret eğitiminin bireylerin yargıları, algıları, deneyimleri ve eylemleri üzerindeki etkilerini ortaya koymanın yanı sıra, bu eğitimin topluma yansıma durumunun kapsamını da değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, adabımuâşeret eğitiminin bireylerin toplumsal davranışları üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin topluma yansıma biçimlerini detaylı bir şekilde incelemek mümkün olmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Günümüz yaşantısında sosyal ve kültürel değerler çerçevesinde şekillenen davranışlara ihtiyaç duyulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu araştırmada genel manada, adabımuâşeret-eğitim-vatandaşlık arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular ile gelecekte yapılacak çalışmalara kaynak sağlanarak, eğitimde ve vatandaşlık boyutunda sosyal ve kültürel değerlerin güçlenmesine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Toplumdaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliği ve bireylerin vatandaşlık bilincinin artırılması adına adabımuâşeret konularının toplumsal ve ulusal fayda bağlamında önem taşıdığı düşünülmektedir. Eğitim sürecinde adabımuâşeret, bireylerin toplumsal ve ulusal sorumluluklarını öğrenmeleri ve bu kapsamda vatandaşlık bilincini geliştirmeleri adına önemli bir rol üstlenmektedir.

Eğitim kurumlarında, adabımuâşeret çerçevesinde vatandaşlık bilincinin etkin bir biçimde öğretilmesi, bireylerin toplumda sağlıklı ve saygılı ilişkiler kurmalarını

sağlamaktadır. Geleneksel eğitim yöntemleri ile bireyler, sınıf ortamı, ders kitapları, sosyal etkinlikler ve öğretmenler vasıtasıyla bazı değerleri öğrenmektedirler. Adabımuaşeret, eğitim ve öğretim çerçevesinde birçok değer kazanımını beraberinde getirmesinin yanı sıra, davranışlar açısından olumlu etkilere de neden olmaktadır. Öğrencilerin, bu kuralları benimsediğinde davranışsal, bilişsel ve duygusal anlamda kendilerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmesi mümkün olmaktadır.

Adabımuaşeret konusunda ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili ulusal ve uluslararası literatürde ayrı ayrı çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Ancak, adabımuaşeretin eğitim ilişkisi ve vatandaşlık bilincine etkisi açısından yapılan çalışmalara çok rastlanmamıştır. Sosyal açıdan daha donanımlı ve topluma faydalı bireyler yetiştirebilmek için söz bağlamın ortaya konulmasının, özelde bireylerin vatandaşlık bilincine, genel olarak da Türkiye’de verilen adabımuaşeret eğitiminin niteliğinin geliştirilmesine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, adabımuaşeret konusunun, adabımuaşeret kitaplarında ve eğitimde alınan kararlar ve değişimleri gösteren Talim ve Terbiye Kurulu kararları, Tebliğler Dergileri, Milli Eğitim Şuraları, öğretim programları ve bu konunun Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ele alınışı üzerinden yapılan analizin sonuçları ile bu konuya derli toplu bir bakış sağlanacağı düşünülmektedir. İlaveten bahsi geçen dönemde eğitim-öğretim veren bir kurumun mezunları ile yapılan görüşme mevcut dönemin eğitim-öğretim sisteminin yansımalarını göstermesi ve çıktılarının belirlenmesi açısından değer taşımaktadır. Bu kapsamı karşılayan benzer çalışmaların azlığı, söz konusu araştırmayı diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde varılan sonuçların eğitim sistemimize katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlıkları

Çalışmanın amacına ulaşabilmesi ve güvenilir ve geçerli bir sonuç elde etmesi için bazı sınırlılıklar gerekmektedir. Bu çalışmanın sınırlılıkları;

1. Çalışma 1939-1980 tarihleriyle sınırlandırılmıştır. Bu tarih aralığı adabımuaşeret kitaplarının yoğun olarak yayımlandığı dönem olduğundan ve Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin daha yerleşik ve sistematik bir hal almasından dolayı tercih edilmiştir.

2. Çalışma adabımuaşeretin medeni toplum oluşturma ve etkin vatandaş yetiştirme açısından boyutunu ve etkisini incelediği için Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Türk Ahlakının İlkeleri ve Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir.
3. İncelenen ders kitapları içeriklerinde bulunan adabımuaşeret konularıyla (sınıfta, okulda, sokakta, aile içinde davranış kuralları) ele alınmıştır.
4. Araştırmada, araştırmanın ele aldığı dönem kapsamında yayımlanan İlkokul ve Ortaokul programları amaç, ilke ve Yurt Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders içerikleri kapsamında incelenmiştir.
5. Adabımuaşeret, araştırmada eğitimle paralel olarak ele alındığı için incelenen muaşeret kitapları; 1939-1980 döneminde yayımlanan ve çocuklara ve gençlere yönelik içerikleri olan adabımuaşeret kitaplarını kapsamaktadır.
6. Araştırmanın veri kaynakları; birincil kaynaklar (Talim ve Terbiye Kurulu kararları, Tebliğler Dergileri, Milli Eğitim Şuraları, öğretim programları, ders kitapları), kitaplar, süreli yayınlar, makaleler, lisansüstü tezler ve nitel görüşme kayıtlarıdır.

1.5. Tanımlar, Temel Kavramlar

“Tarihsel Perspektiften Adabımuaşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla İncelenmesi” adıyla hazırlanan bu tezde; adabımuaşeret, uygarlık, modernleşme, eğitim, kültür ve kültürel değişme, toplumsallaşma ve vatandaşlık gibi kavram ve tanımlara yer verilecektir.

Adabımuaşeret: Adab; edepler, terbiyeler ve yol yordam manasına gelmektedir. (Sami, 2013) Adap kelimesinin, Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise (2020) töre ve yol yordam anlamına geldiği belirtilmektedir. Adap; “kökü itibarıyla “davet, çağrı” manası ifade eden edep, dinin gerekli gördüğü ve aklın güzel saydığı bütün söz ve davranışları kapsar” (Bayındır, Âdâb, 2019). Adabımuaşeret ise; terbiye, nezaket ve görgü kurallarını kapsayan bir sosyal ahlak normları bütünüdür.

Uygarlık: Uygarlık kelime manası ile “Uygar olma durumu; medeniyet, medenilik; bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü; medeniyet” anlamına gelmektedir (TDK, 2019).

Modernleşme: Modernleşme; ekonomik, politik ve kültürel değişimi kapsayan yeni tipte bir toplumsal gerçekliğe yani modernliğe ulaşmaya imkan veren süreçlerin adıdır (Altun, 2021).

Eğitim: Eğitim kelime olarak (TDK, 2019) “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; terbiye” anlamına gelmektedir. Whitehead’e göre (1971, s. 4) eğitim bilgiyi faydalı kılmak sanatını kazanmaktır.

Kültür ve Kültürel Değişme: Toplumsal değişimin etki ettiği, toplum dokusunda bulunan olguların zamanla beraber değişime uğramasıdır. Değişim devam eden asla son bulmayan bir süreçtir. Değişme milletlerin hayatında her zaman gözlenen bir olgudur, şartlar değişir, ihtiyaçlar değişir, amaçlar değişir, onlara ayak uydurmak için ister istemez hayatın akışı içinde yapılan işler ve takınılan tavırlar da değişir (Özakpınar, 2015, s. 11).

Toplumsallaşma: Türk Dil Kurumu (2019) toplumsallaşmayı; “bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşmesi süreci, sosyalleşme” olarak tanımlamıştır. Toplumsallaşma, bir toplumun özgün değer yargıları ve normları doğrultusunda, bireyin objelere yönelik tutumlarını öğrenip geliştirdiği süreçtir ve bu süreç sonucunda birey, toplumun alışkanlık ve beklentilerine uygun davranışlar sergiler. (Coştu, 2009, s. 133).

Vatandaşlık: Vatandaş kelime manasıyla; yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, vatandaş olarak tanımlanmıştır (TDK, 2020). Vatandaşlık ise vatandaş olma durumu, yurttaşlık olarak ifade edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Adabımuaşeret yani görgü kuralları taşıdığı anlam ve içeriği itibariyle uygarlık, modernleşme, eğitim, toplumsallaşma, kültür ve kültürel değişme ve vatandaşlık kavramlarını içinde barındırmaktadır. “Uygar, medeni insan” anlamına yakın düşen uygarlık kavramı bu kuralların varlık sebebini ortaya koyarken, modernleşme süreci içinde bu kavramların geçirdiği değişimin nedenine ışık tutmaktadır. 18. yüzyıldan başlayarak 21. yüzyıla kadar tarihin birikimleriyle oluşan ve dönüşen davranış kalıplarının yaşadığı bu değişim sonucu oluşan normlara toplumun uyumu ise eğitim ile mümkün olmuştur. Eğitim; bireyin kültürel değişme, toplumsallaşma ve neticesinde vatandaşlık boyutuna etki eden ve kuralların iletimini sağlayan en önemli araçtır. Bu kapsamda araştırma bu kavramlarla açıklanmak istenmiştir.

2.1. Adabımuaşeret Olgusu ve Tarihsel Süreç İçerisinde Gelişimi

Adap; edepler, terbiyeler ve yol yordam manasına gelmektedir. (Sami, 2013) Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK, 2019) ise töre ve yol yordam anlamına geldiği belirtilmektedir. Adap; “kökü itibariyle “davet, çağrı” manası ifade eden edep, dinin gerekli gördüğü ve aklın güzel saydığı bütün söz ve davranışları kapsar” (Bayındır, 2019).

Yaşar’a (2019) göre adabımuaşeret:

“İyi tutum ve davranışlarla bunları kazandıran bilgi için kullanılan edebin çoğulu adab ile “barış içinde yaşama, birbiriyle uzlaşma” anlamındaki muaşereden (muaşeret) gelen adab-ı muaşeret (adabü’l-muaşere) genellikle bireylerin ve toplum kesimlerinin birbirine karşı olan sevgi ve dostluk duygularını güçlendirici medeni ve ahlaki davranışları, nezaket ve görgü kurallarını ifade eder.”

Meriç’e (2000, s. 15) göreyse adabımuaşeret; “toplum içinde yaşayan insanın uymak zorunluluğu hissettiği güzel ahlak, nezaket ve görgünün icaplarını, kendini kusur

ve ayıplardan koruyacak, erdemli bir birey olmasını sağlayacak kuralları içeren bir davranış disiplini” göstermektedir. Bayındır (2019), ise adabımuaşereti umumi adab kapsamında “Toplum fertlerinin yaşayış ve karşılıklı münasebetlerine genel ve ortak bir tarzda hakim olan ve aksine davranışların yerine göre ayıp, terbiyesizlik, edepsizlik sayılarak kınandığı ahlaki ve içtimai kuralların bütününe hukukta umumi adab denir” olarak tanımlamıştır.

Adabımuaşeret; terbiye, nezaket ve görgü kurallarını kapsayan bir sosyal ahlak normları bütünüdür. Türkçe ’de görgü olarak kullanılan bu kavram: (TDK, 2019)

“1. Bir toplum içinde var olan ve uyulması gereken saygı ve incelik davranışları, terbiye,

2. Bir kimsenin, yaşayarak ve deneyerek elde ettiği birikim, deneyim,”

anlamlarına gelmektedir. Bu ifade, toplum içerisinde yer alan normları, bireylerin birbirleriyle olan etkileşim ve diyaloglarını belli bir çerçeve içine alan sorumluluklar dizisi olarak anlaşılmaktadır.

Adabımuaşeret kavramının her bir açılımı başka kavramlar doğurmaktadır. Adabımuaşeret kitapları, bireyler arası sorumlulukları, toplum içinde uyulması gereken kuralları, dönemin gündelik yaşam gereklilikleri (nerede nasıl davranılır, ne giyilir, nasıl konuşulur, nasıl hareket edilir), yine dönemin teknolojik gelişmelerinin kullanım talimatı (mektup nasıl yazılır, telgraf yollanırken nelere dikkat edilir, trende, tramvayda nasıl davranılmalıdır) gibi bilgilerin yanı sıra bireyin sağlığı ve gelişimi için de önemli ipuçlarına sahip zengin bir içerik sunmaktadır. Batı literatüründeki “adabımuaşeret” kavramını içeren kitaplar incelendiğinde kitapların sayıca fazlalığı, hitap ettiği kesimlerin farklılığı ve 18. yüzyıldan bu yana zamanla sadeleşerek ya da tek bir konuyu temel alarak basıla gelmesi bu kitaplara olan rağbetin göstergesidir. Modernleşen toplumun yaşam kılavuzu hükmünde olan bu kitaplarda, modern devletin, modern toplum oluşturma çabaları görülebilir.

2.1.1. Batı’da Adabımuaşeret

Batı literatüründe adabımuaşeret anlamını, Fransızca “civilité”, İngilizce “civility” kelimesi karşılamaktadır. Kibarlık, nezaket, saygı, incelik, edep, terbiye, güzel davranış gibi kelimeleri de kapsamına almaktadır. “Güzel/şık/ince/ uygun davranışlar, uygar

olmak (bazen aynı kavramı “kültürlü olmak” ya da “iyi yetişmiş olmak” terimleriyle de karşılanır), “oturmayı kalkmayı bilmek”, “hanımefendi/beyefendi olmak”; ve bunların çağrıştırdığı nezaket, tatlı dillilik, uyumluluk vb. gibi tüm bir kavramlar öbeği tek bir kelimeyle karşılanmaktadır” (Ural, 2008).

Sosyal etkileşimleri nezaket çerçevesinde düzenleyen görgü kuralları, kültürel ve toplumsal değişimlere, ayrıca gelişen normlara yüzyıllar boyunca uyum sağlamıştır. Bu kuralların kökeni, bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkileri yönlendiren normların var olduğu antik uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Modern çağda “görgü kuralı” olarak adlandırdığımız kuralların, iyi insan olma yolunda atılması gereken adımların aslında modernleşmenin başlangıcında değişen dünyaya ayak uydurması istenen insan formunu sağlayacak davranış kodları olduğu düşünüldüğünde geçmişte bunun karşılığının geleneklerde ve din ekseninde belirlenen ahlaki kurallarda olduğu görülmektedir.

Antik Yunan'da ahlak ve erdem, felsefenin temel konularından biri olmuştur ve bu konuda birçok filozofun görüşleri bulunmaktadır (Aster, 2005). Antik Yunan filozofları, ahlak ve erdem kavramlarını derinlemesine inceleyerek, bireylerin ve toplumların davranışları konusunda özellikle birkaç noktayı önemli görmüşlerdir. Bu düşünürler, bilgelik (sophia), cesaret (andreia), ölçülülük (sophrosyne) ve adalet (dikaioyne) gibi temel erdemleri ele alarak, ideal bir yaşamın nasıl sürdürülmesi gerektiğini tartışmışlardır (Arslan, 2006; Bergson, 2016). Bilgelik, akıl ve bilgeliğe dayalı bir erdem olarak, doğruyu bilmek ve ona göre hareket etmeyi içermekte, cesaret, korkularla başa çıkma yeteneği olup, tehlike anlarında akılcı ve dengeli davranmayı gerektirmekte, ölçülülük ise istek ve arzuların kontrol edilmesi anlamına gelmekte ve aşırılıklardan kaçınarak dengeli bir yaşam sürdürmeyi teşvik etmektedir. Adalet ise her bireyin toplumda uygun rolünü üstlenmesi ve toplumsal düzenin sağlanması için kritik bir erdem olarak sunulmuştur (Arslan, 2006; Bergson, 2016; Platon, 2010). Bu dört erdem, Antik Yunan'da bireylerin etik davranışlarını ve toplumun ahlaki yapısını şekillendiren temel ilkeler olmuştur (Platon, 2016; Senemoğlu, 2016). Bu düşünceler, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde erdemli bir yaşam sürdürmenin temellerini atmış ve sonraki yüzyıllarda da etik ve ahlak felsefesinin üzerinde durduğu esaslar olmuştur.

Batı uygarlığının başlangıç kabul ettiği Roma imparatorluğu kendisine örnek olarak Antik Yunan kültürünü almıştır (Tekin, 2016). Roma İmparatorluğu'nun

geleneksel yaşam tarzı, sosyal sınıflar, aile yapısı, din, eğitim, eğlence ve günlük yaşam gibi unsurlarında Antik Yunan kültürü izine rastlanmaktadır (Faulkner, 2015; Turak, 2018). Romalılar, Yunan kültüründen büyük ölçüde etkilenmişlerdir ve bu etki, günlük hayatın çeşitli alanlarında kendini göstermiştir. Özellikle eğitim, sanat, felsefe ve din konularında Yunan etkisi belirgin olmuştur (Güçlü, 2024). Romalılar, Yunan tanrılarını kendi panteonlarına uyarlamış (Turak, 2018), Yunan filozoflarının eserlerini incelemiş ve kendi eğitim sistemlerini Yunan modellerine göre şekillendirmişlerdir (Vella, 2019), (Tanilli, 2017). Ayrıca, Roma'daki sosyal sınıflar ve aile yapıları da Yunan toplum yapısından izler taşımaktadır. Roma İmparatorluğu Yunan kültürü dışında kendi geleneksel ata kültürüne de sahiptir (Faulkner, 2015). Geleneksel toplumsal yaşam, beraberinde kendine özgü doğru ve yanlış tutumların değerlendirilmesini de getirmiştir (Goff, 2020). Toplumun yerleşik normları, bireylerin davranışlarını şekillendirmiş ve hangi tutumların kabul edilebilir veya reddedilebilir olduğunu belirlemiştir. O dönemin hakim inanç sistemi de bu bağlamda insanlara belli bir “doğal” davranış dizilimi kabul ettirmiştir. Sınıfsal ayrımın görüldüğü Roma imparatorluğu toplumunda davranışlar üzerinde o dönemin mevcut inanç sistemi kadar toplumsal sınıfların yapısı da etkili olmuştur. Kişi ister saygın (elit), ister köle olsun toplumsal sınıfların her katmanında yatay ya da dikey uygulanması gereken, uygulanması hoş bulunan, doğal kabul edilen en önemlisi de uyulması beklenen belli davranış kalıpları yer almıştır. Airés ve Duby (2006) bunları şu şekilde belirtmiştir:

•*Soyluların saygınlık göstergesi çevresindeki insanlara gösterdiği tutumla ölçülmekteydi. Kişi iyi ve cömert biri olduğunu sergilemekle toplumdan saygı ve takdir görürdü.*

•*Saygın kişilerin sabah selamlaması ritüeli bulunmaktaydı, bu ritüele köle ve azatlıları, dostları mutlaka katılırdı. Bu kişiler bekleme salonuna alınıp ve yemek masasına toplumsal statülerine göre oturtulur ve yine statülerine göre şarap ikram edilirdi.*

•*Estetik, zarafet, güzellik ve kibarlık takdir edilirdi.*

•*Hırs, açgözlülük, tembellik kınanan niteliklerdi.*

Romalılar, atalarından miras aldıkları erdemlerle yaşamışlardır; bu erdemler, onların yaşam amaçlarını, günlük yaşantılarını ve cumhuriyetin ilk yüzyılındaki inançlarını derinden etkilemiştir (Flower, 2011; Gagarin, 2010). Romalılar, annelerine,

babalarına, büyüklerine, çocuklarına, dostlarına ve memleketlerine karşı saygı ve sevgi göstermekle yükümlü sayılmıştır; bu yükümlülük, aralarındaki bağların kutsal kabul edilmesinden kaynaklanmıştır. İnanç, görev bilinci ve nezaket gibi değerler, yazılı kanunların ötesinde, son derece etkili ve yazılı olmayan bir davranış kodu oluşturmuştur (Barrow, 2006).

Roma toplumunun sosyal yapısı ve kültürel ritüelleri, toplumsal düzeni ve bireyler arası ilişkileri şekillendiren bu önemli kurallar ve geleneklerle belirlenmiştir. Romalıların benimsediği köklü kurallar, soylulardan kölelere kadar tüm toplumsal kesimlerde geçerli olmuştur. Dini ritüeller, yemek törenleri ve şöenler, belirli davranış kalıplarına göre düzenlenmiş ve bu kalıplar gelenekler olarak sistematize edilmiştir (Airés ve Duby, 2006).

Romalıların bu derin değerler ve gelenekleri, Roma İmparatorluğu'nun kültürel mirasının nasıl bir etki yarattığının anlaşılması açısından temel bir rol oynamıştır. Roma İmparatorluğu dil, hukuk, mimarinin yanı sıra son yıllarında resmi olarak kabul ettiği Hristiyanlık diniyle de Orta Çağ Avrupa'sındaki pek çok sistemin temeli olmuştur (Rilinger, 2020). Eski Ahit mirası, Orta Çağ'ın sonuna kadar sadece din üzerinde değil, tüm Orta Çağ kültürü üzerinde de en güçlü ve zengin unsurlardan biri olmayı sürdürmüştür. (Goff, 2020). Roma'nın Hristiyanlık mirası, Orta Çağ Avrupa'sındaki kültürel ve toplumsal yapıyı şekillendirici bir etkiye sahip olmuştur. Roma'nın en önemli miraslarından biri, Hristiyanlığın gelişimini desteklemiş ve 19. yüzyıla kadar güçlü bir kültürel sembol olarak kalmış olan Latince'dir. Latince, tüm ruhban sınıfının ve uluslararası laik yazılı iletişimin dili olarak kullanılmış, bu da kilisenin güçlenmesini ve Latince konuşan elitlerin egemenliğini pekiştirmiştir (Genç, 2022, s. 72-73). Bu sebeple Orta Çağ Avrupası'nın gündelik yaşamına şekil veren ana unsurlardan biri de din olmuştur.

Okuma yazma oranlarının düşüklüğü ve Latincenin elit kesimin dili olması eserlerin hedef kitlesine de yansımıştır (Airés ve Duby, 2006). Gerek dini öğretiler, gerek bu öğretileri temel alan ahlakçıların kilise hakimiyetinde yazdığı eserlerle toplumun seçkin kesimine hitap edilmiştir (Davetian, 2009). Eğitimli din adamları görgü kuralları ve yaşadıkları toplumların standartları hakkında Latince yazılar yazmışlardır. Bu tür kitapların örnekleri; Hugo v. St. Victor'un “de instituone navitiarum” adlı yazısı,

sonradan Hristiyanlığa geçen İspanyol Musevilerinden Petrus Alphonsi'nin 12. yüzyılın ilk yıllarına ait Disciplina clericalis adlı yapıtı, Johannes v. Garland'ın 1241 yılında Latince yazdığı "Morale Sclarium" adlı altı yüz altmış iki dizelik yapıtıdır (Elias, 2017).

Dönem ahlakçılarının ve azizlerinin eserleri, halkın yaşamına yön vermede ve ahlaki normları şekillendirmede kritik bir rol oynamıştır. Dönem ahlakçılarının kaleme aldığı eserler, azizlerin verdiği vaazlar halkın ihtiyaç duyabileceği her konuda bebeklikten yetişkinliğe tüm yaşamlarını kurgulamıştır. Dönemin azizleri ailelerin özel hayatını hedef alarak kamusal ahlaki ilgilendiren meseleler olarak gördükleri konularda fikirlerini şöyle dile getirmişlerdir:

Kapıları başkalarına açmak kınanır, düğün, cenaze, şölen gibi özelin kamuya sunduğu bütün kutlamalar çoğu kez ahlaki gevşemeye yol açar, evden dışarı gündelik çıkışlar yüzlerce ahlaksız sohbet ve görüşme fırsatı sunar, aşkın okları olan bakışlar aynı zamanda gerçek ölümün yani ruhun ölümünün de oklarıdır, dinlemek, fısıldanan veya haykırılan pohpohlamalara, açık saçık sözlere, her tür zırvaya kulak vermek demektir, konuşmak, bu sözlere karışmaktır, tat alma oburluktur. (Airés ve Duby, 2006)

Kız çocukları yemek yapmak, temizlik yapmak, çocuk bakmak dışında kümes ve mandıra hayvanlarına bakmayı, yağ ve peynir yapmayı, bahçeyle ilgilenmeyi, iplik yapmak için yün ve keten hazırlama ve eğirmeyi ve temel ev ilaçlarını yapmayı öğrenir, ailede kız çocukları fazlaysa dini yaşamı öğrenmesi açısından rahibe manastırlarına gönderilirdi; erkekler ise yapılarına uygun ayak işlerine bakma, çobanlık yapma gibi işler yapar soylu bir aileye mensupsa şövalyelik eğitimi alırdı. (Ülgen, 2021, s. 15)

Ahlakçılar, olması gereken, yapılması uygun olan fiiller hakkında (süt anne seçimi, süt anneye bebek bakımı konusunda öğütler, aile reisinin yükümlülükleri, çocukların ebeveynlerine karşı olan davranışları, cenazeler, şölenler gibi) her şeyi kurallarla çerçevelemişlerdir. Bunun yanı sıra o dönemki yönetim de direkt olarak kamusal alanı düzenleyen yasalar çıkarmış: cenaze törenleri, düğün törenlerine katılacak kadın sayısında sınırlama, çeyiz ve düğün hediyelerinin değeri gibi konular mevzuatlara konu olmuş, 1401'de Bologna'da yürürlüğe giren savurganlığı önleme yasasında kıyafet suçları on altı kategoride sıralanmış, bu kategoriler de kendi içlerinde birçok alt

kategoriye ayrılmış ve bunun sonuncunda birçok para cezası yazılmıştır (Airés ve Duby, 2006)

Roma'da başlayan bu gelenek, daha sistemli bir şekilde sonrasında Avrupa saraylarında ve aristokrat aileler arasında “adap” adı verilen kurallarının yerleşik bir hal alıp uygulanması ve yazıya dökülmesi ile devam etmiştir. Her türlü nezaket dışı davranıştan kaçınılan, sadece güzel davranışların öne çıktığı durumlar, toplumun uygarlık yolunda attığı adımların göstergesi sayılmaktadır. Elias (2017) bu saray nezaketi sayılan davranış biçimlerinin sosyo-oluşum sürecinin izlenmesiyle “devlet” biçimlerinin nasıl oluştuğunun gözlemleneceğini öne sürmekte “mutlakiyet” döneminde “civilité” sözcüğü altında davranışların, bugün bizim aynı sözcükten türetilmiş “uygarlaşmış” davranış olarak nitelendirdiğimiz standart yönüne doğru belirgin bir şekilde değiştiğinin tespit edildiğini söylemiştir. Elias’a göre devlet ve uygarlık süreci paralel bir gelişim izlemektedir, gelişen bireyler arası birliktelik ve bağlanma (üretim toplumu) devletin otoritesinin sağlanmasına, sınıflar arası iç içe geçiş tarih boyunca nezaket edebiyatının sınırlarını genişletmiş içeriğini sadeleştirmiştir.

Sınıfsal ayrışmanın sert ve güçlü olduğu, burjuvanın sadece aydın kesimi ve küçük toprak zenginlerini kapsadığı bu dönemde görülen bu yaşayış tarzı sadece sarayı ve sarayın etkisine aldığı seçkin kitleyi (şövalyeleri) hedef almıştır (Elias, 2017). Davetian’a (2009) göre bunun sebebi erken Orta Çağ nezaket edebiyatının ve ahlaki-politik felsefesinin temel amacının, "asil kandan" olanlara hitap etmek ve onlara şiddetin ve kaba kişisel çıkarların kısıtlanmasına dayalı yeni bir davranışsal saray etiğinin benimsenmesi ve uygulanması yoluyla kilise ve monarşiye sadakatlerini korumayı öğretmektir. Davetian (2009) bu etkileşim sürecini şu şekilde özetlemiştir:

“Saraylara atfedilen romantik masallar, saray müzisyenleri ve oyuncular olarak himaye edilen ozanlar tarafından bestelenen Oksitanca şarkı sözlerinin malzemesi haline geldi. Saraydan saraya seyahat ederken, ara sıra zengin tüccarların evlerine gösteri yapmaları için davet edildiler; yavaş yavaş, tüccar sınıfları sarayın bazı ideallerini ve tavırlarını öğrendi ve uyguladı. Gezgin ozanlar, saray ideallerinin bölgeler ve eyaletler arasında yayılmasına da yardımcı oldu. Fin' amour (saf aşk) ideali, çeşitli sarayların etkili üyelerinden cesaret ve destek alan ozanlar tarafından Fransa'nın güneyinden kuzeyine ve ardından Avrupa'nın diğer bölgelerine yayıldı. Bu erken kraliyet himayesi

sistemi, Rönesans'ın sanatsal himaye ilişkileri için zemin hazırladı. Aynı zamanda seyahat eden entelektüelleri, sanatçıları ve müzisyenleri ağırlamaktan yana olan 17. ve 18. yüzyıl entelektüel salonları için bir model görevi gördü. Bu yeni şövalyelik standartlarının gençliğin eğitimi üzerinde de önemli etkileri oldu. Soylu ailelerden gelen genç erkekler, hane halkının kadınlarının vesayeti altında bir lordun evine yerleştirilerek saray hizmetine hazırlandı.”

Orta Çağ döneminde yemek, zenginlik ve statünün simgesi olarak önemli bir sosyal olaydı ve feodalizm, yemek görgü kurallarının ve sofranın düzeninin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Asiller masanın başında otururken, diğer konuklar kenarlardaki banklarda veya taburelerde oturur, uzun ve dar olan, tahtadan yapılmış masalar, masa örtüsüyle kaplanırdı. Çatal kullanımı yaygın değildi; insanlar yemek yemek için ellerini veya bıçaklarını kullanmaktaydı. Soyluların masada elleriyle yemek yememeleri, ağızları doluyken konuşmamaları ve ellerini ketenden yapılmış peçetelerle silmeleri gibi katı kurallar vardı. Bu dönemde, özellikle saray ortamlarında nasıl davranılması gerektiğini belirleyen detaylı görgü kuralları geliştirilmiş ve bireylere doğru davranış, konuşma ve görgü kuralları konusunda rehberlik eden nezaket kitapları ortaya çıkmıştır (Compass Longview, 2023; Elias, 2017).

Rönesans döneminde saray yaşamı, sofistike görgü ve sosyal davranışların gelişimi için önemli bir merkez haline gelmiştir. Saraylar, dini kurumların etkisine rakip olan güç merkezleri, entelektüel söylem ve kültürel himayenin odak noktaları olmuştur. Baldassare Castiglione'nin "Saray Adamı Kitabı" (1528) ve Rotterdamlı Erasmus'un "Çocuklar İçin Adabımuaşeret" (1530) eserleri, bu dönemde nezaket ve görgü kurallarına dair etkili rehberler olarak öne çıkmıştır (Elias, 2017). Sarayların karmaşık sosyal dinamikleri, genellikle entrika, arkadan bıçaklama ve manipülasyonla dolu bir ortamda, saray mensuplarının incelik ve diplomasi sanatlarında ustalaşmalarını gerektirmiştir (Compass Longview, 2023). Bu yapılandırılmış ortamlar, katı öncelik emirleri, ayrıntılı törenler ve belirli saray üniformaları ile görgü kuralları ve hiyerarşinin gelişmesi için verimli bir zemin sağlamıştır (Graber, 2014; Britannica, 2024).

15. ve 16. yüzyıllarda okuma yazma oranıyla aynı düzlemde sayıca az olan bu nitelikteki kitaplar artışa geçmeye başlamıştır. XVI. yüzyıl, tam tersine, davranışların denetimi ve kodlanmasına dair yoğun bir çabanın gösterildiği bir yüzyıl olmuştur ve bu çağda davranışlar adabımuaşeret kurallarına, yani sosyal alışverişin gereklerine tabi

kılınır: tarihin temelleri, daha sonra sürekli sahip çıkılacak, katlanacak ve deforme edilecek kurucu bir metne, ilk defa 1530'da Basel şehrinde yayımlanan ve kısa süre içinde olağanüstü bir başarı sağlayan Erasmus'un De civilitate morum puerilium (Çocuklar İçin Adabımuaşeret) adlı eserine dayanır (Ariés ve Duby, 2007). Elias (2017, s. 143) Erasmus'dan önce benzer çalışmaların olup olmadığı konusunda *“Orta Çağ'da benzer sorunlarla ilgilenen insanlar olmuştur, Yunan-Roma antik döneminde ve daha önceki dönemlere ait “uygarlık”larda da benzer sorunlarla ilgilenen insanlar var olmalıdır, belirli bir başlangıç noktası olmayan bir sürece nüfuz etmek kolay değildir”* demiştir.

Erasmus'un eserinde ve o dönemde hakim olan dinsel ahlak ilkesinin de bu kuralların ortaya çıkışındaki etkisi yadsınamaz düzeydedir. Bu alanda öncü eser olarak kabul edilen bu kitabın ardından birçok kitap basılmıştır. “Erasmus kitabın giriş bölümünde, sanatın genç insanları biçimlendiren değişik alanları bulunduğunu, “civilitas morum”un (geleneklerin nazikleştirilmesinin) bunlardan yalnızca biri olduğunu söyler ve bunun “crassissima philosophiae pars” (felsefenin en önemli bölümü) olduğunu yadsımadığını da ekler” (Elias, 2017). Erasmus, bu eseri Veere Prensi Burgonyalı Adolf'un (1489-1540) oğlu Maximiliaan'ın erkek kardeşi Hendrik'e (1519-1551) ithaf etmiştir (Erasmus, 2017). Ayrıca kitapta, kurallardan bihaber olmadığını bildiğini, zaten saray erkanı içinde büyüyen çocuğa ilk derslerini vermek üzere maharetli bir lala verildiğini belirtmiştir. Erasmus eserinde dış görünüş biçimlerinden değil, davranış şekillerinden bahsetmektedir. Barbarlık ya da uygarlaşmamak olarak görülebilecek davranış şekillerine eğlenceli bir dille göndermeler yapılmaktadır. Ancak pis bir insanın burnu sümüklü gezebileceğini, Sokrates'in bu sebepten eleştirildiğini yazmıştır. Kitabın içeriğini kısaca yansıtan “kendi için uygun olan her yerde uygundur” düşüncesidir. Uygun/uygunsuz davranış, kıyafet, sofrada dikkat edilmesi gereken hususlar ve kilisede davranış şekillerini kısa, sade, anlaşılır bir üslupla anlatmıştır. Yazıldığı dönemde insanlara oldukça çekici gelen bu eser Yeniçağ'da bir süreliğine cazibesini yitirmiştir (Ural, 2008).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru Avrupa ülkeleri arasındaki çatışmalar azalmış ve bu güvenli dönem, yeni bir ticaret hayatının başlamasına zemin hazırlamıştır. (Meriç, 2000). Gelişen ticaret ağı ülkeler arası etkileşimi artırırken yeni bir sınıf olan burjuvaziyi yaratmıştır. Etkileşim açısından yoğun olan bu dönem kültürlerin kaynaşmasına, yeni kurallar doğmasına neden olmuştur. Rönesans'tan sonra meydana gelen yenilikler,

reformla özgür düşüncenin önem kazanması gibi sonuçlar ile Yeniçağda adap kurallarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Feodal düzenin yıkılmasının sonucu olarak şövalyelik geri plana itilmiş, üst tabakayı hedef alan “courtoise” kavramı yerine “civilite” kavramı yaygınlaşmıştır (Elias, 2017). Bu dönemle birlikte yazılan kitapların hitap ettiği kesim yeni asiller olan burjuvalar olmuştur. Erasmus, kitabı aslında soylu bir kişiye ithafen yazmış olmasına rağmen kuralların tüm sınıflara açık olmasına vesile olmuştur ve kurallar temelini saraydan alsa bile öğrenilmesi gereken şeyler olarak 17. yüzyıl Avrupa’sında sınıf duvarını kısmen de olsa aşmıştır. Orta Çağ’daki görgü kuralları ile genel bir ortaklık söz konusu olsa da toplumsal değişimler kurallara da yansımış, davranış kodları sertleşmiş, eskiye oranla daha bağlayıcı hale gelmiştir.

17 ve 18. yüzyıl, adap kurallarının daha geniş kitlelere ulaştığı bir yüzyıl olmuştur. Reform hareketlerinin etkisiyle okuma yazma oranlarının artması, basım endüstrisindeki gelişmelerle birlikte kitapların daha ucuz ve yaygın hale gelmesi, yani matbaa kapitalizminin doğuşu, bilginin sıradan insanlar için daha erişilebilir hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştır (Ural, 2008). 17. ve 18. yüzyıllar arasında, görgü kuralları özellikle Avrupa toplumunun üst kademelerinde giderek daha kodlanmış ve ayrıntılı hale gelmiştir. 16. ve 17. yüzyıl İngiltere’sinde “görgü insanı yaratır” düşüncesi yaygınlaşmış, nezaketin sosyal ve politik düzeni sürdürmek için gerekli olduğu vurgulanmıştır (McPherson, 2018). Batı uygarlık geleneğinin gelişiminde İtalyanlar ufuk açıcı bir rol oynamış olsalar da, Fransızların mutlak monarşileri döneminde görgü kuralları büyük ölçüde ayrıcalığın korunmasıyla ilişkilendirilmiştir. Katolik inancın üstün olması, monarşisinin köklü olması, Fransa’nın tamamen elitist bir ayrıma dayanan görgü kurallarına bağlı kalmalarını sağlamıştır (Davetian, 2009). Fransa’daki görgü kuralları, monarşi sistemi ve monarşinin asil soy takıntısıyla ilerlemiştir.

Bu dönemde resmi görgü kurallarının geliştirilmesinde önemli bir figür, Fransa Kralı XIV. Louis olmuştur (Chatenet, 2002). Güneş Kralı olarak bilinen Louis XIV, Versailles’da saraya dair katı görgü kurallarını dayatmıştır. Saray mensuplarının günlük yaşamı, yemek görgü kurallarından günlük aktivitelere kadar her şeyi dikte eden karmaşık bir kurallar dizisi tarafından yönetilmiştir (Chatenet, 2009; Sternberg, 2014). Madam Palatine’in 1676 tarihli bir mektubunda belirttiği gibi, saray mensuplarının günü, sabah avlanma, akşam tiyatro ve ardından sabahın erken saatlerine kadar sürebilen balolarla titizlikle yapılandırılmıştır (Versailles and the Royal Court, 2024). Ayrıca, Louis XIV,

modern görgü kuralları kavramının resmileştirilmesinde etkili olmuştur. Özenle bakılan bahçelerini korumak için, çimlerde yürümekten kaçınılmasını tavsiye eden tabelalar asmaya başlamıştır. Bu tabelalar etkisiz kalınca, kuralları uygulayan resmi bir kararname yayınlamış ve bu karar daha sonra nerede durulacağına ve ne yapılacağına dair kuralları içeren saray törenleri için hazırlanan biletlerle, bugün 'görgü kuralları' olarak bildiğimiz kavramın doğuşunu temsil etmiştir (Mather, 2024; Thompson, 2006).

17. ve 18. yüzyıllar, görgü kurallarının evriminde çok önemli bir dönem olmuş ve Avrupa çapında seçkinlerin davranışlarını yöneten bir dizi karmaşık ve son derece resmileştirilmiş sosyal kodlara dönüştürmüştür. Bu gelişmeler, sonraki yüzyıllarda gelişmeye devam ederek ayrıntılı ve incelikli görgü kuralları uygulamalarının temelini oluşturmuştur.

19. yüzyılda siyasi yapının merkezileşmesi aynı zamanda insan davranışlarının toplum hayatında tek tipleşmesine neden olmuş, bir anlamda kamusal alan kendine özgü ve herkesten beklenen benzer görgü kurallarını, tavır alışları, davranışları insanlar için zorunlu hale getirmiş ve böylece siyasi yapı toplum hayatında geçerli olacak davranış kurallarını hızla benimseyecek ve gelecek kuşaklara aktaracak aktörlere ihtiyaç duymuştur (Meriç, 2000). 19. yüzyılda, Avrupa'da özellikle üst sınıflar arasında görgü kuralları ve normlarında önemli bir evrim gerçeklemiştir. Bu dönemde görgü kuralları, sosyal statü ve zarafetin belirgin bir göstergesi haline gelmiştir. Ayrıntılı görgü kuralları kılavuzları, bireyleri çeşitli sosyal ortamlarda doğru davranış konusunda yönlendirmiş ve hem kamusal hem de özel hayatta tutarlı bir uygulama gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu kitaplar, nezaket ve sosyal açıdan kabul edilebilir davranışlar hakkında kapsamlı tavsiyeler sunmuş ve görgü kurallarının zorunlu normları, sosyal rütbe ve öncelik kaygısını yansıtmıştır. 19. yüzyıl görgü kuralları, etkileşimin ve iletişimin sözlü olmayan yönlerini vurgulayarak, saray protokolünün ayrıntılarını daha özel genel ortamlara uyarlamış ve sosyal ritüeller olarak duygusal olarak yatırım yapılan bir uygulama haline gelmesini sağlamıştır (Paternoster, 2022).

19. yüzyıldan 20. yüzyıla Batılı ülkelerde çok sayıda kitap yayımlanmıştır (Ural, 2008). Bu dönemde yayımlanan adap kitaplarında belirtilen çoğu davranış kodu belli bir zümreye hitap etmektedir. Kitap içeriklerinde bulunan takdimler, balolar, davetiyeler, yemek davetleri gibi birçok başlık sadece seçkin sınıfın katılabileceği ortamları

sunmaktadır. Seçkin sınıf, ekonomik açıdan üst seviyede bulunan modernleşen dünyanın şehirde yaşayan burjuvalarıdır. Bu sınıf, modern kent yaşamına ayak uydurmuş, geleneklere belli bir mesafe koymuş kendisini medeni olarak kabul eden ve bu medeniliği onlardan sonraki nesillere aktarma amacı güden insanlardan oluşmaktadır.

20. yüzyıl, hızlı sanayileşme, kentleşme ve siyasi değişimlerin etkisiyle toplumsal normlar ve değerlerde önemli evrimler yaşanmış ve bu durum, görgü kurallarının yapısında ve uygulamasında köklü değişikliklere yol açmıştır. Emily Post'un 1922 tarihli eseri "Görgü Kuralları - Toplumda, İş Dünyasında, Politikada, Evde" modern görgü kurallarının temel taşlarından biri olarak kabul edilmiş ve bu alanda öncü bir rol üstlenmiştir (Maffei, 2012). Post'un çalışması, çeşitli sosyal bağlamlarda saygı, düşünce ve uyumun önemini vurgulayan kapsamlı yönergeler sunmuş ve önceki yüzyıllarda gözlemlenen katı ve resmi davranış kurallarının, dönemin dinamik sosyal yapısına uyum sağlamak amacıyla gevşetilmesine zemin hazırlamıştır (Claridge, 2008). Bu değişim, bireysel hakları ve eşitlikçi ilkeleri savunan liberal ve demokratik ideolojilerin yaygın etkisinden kaynaklanmıştır. Sonuç olarak, görgü kuralları, yazılı olmayan sosyal sözleşmelere dönüşerek, bireylerin karmaşık sosyal yapılarda etkileşimde bulunmalarına yardımcı olan esnek bir çerçeve sunmuştur (Wouters, 1998). Ayrıca, milliyetçiliğin yükselmesi ve liberal fikirlerin yayılması, geleneksel otorite kaynaklarına meydan okuyarak sosyal normların demokratikleşmesine katkıda bulunmuş; bu süreç, yeni sosyal sınıfların ortaya çıkışı ve burjuvazinin yükselmesi ile görgü kurallarının daha da çeşitlenmesine neden olmuştur. 20. yüzyılda seçkinlere yönelik kibarlık edebiyatı, değişen yönetim sistemlerinin, endüstri devriminin ve teknolojik gelişmelerin sonucu daha genel bir hal almış, özellikle sanayileşme sonucu ortaya çıkan "orta sınıfa" yönelmiştir (Wouters, 1995). Giderek demokratikleşen, eşitliğe, hak ve hürriyetlere daha fazla önem gösteren yeni düzende kırsalda yaşayan insanlarla şehirde yaşayan seçkinlerin arasında oluşan orta sınıfa yönelik temel davranış kurallarının içeriğinde belli bir sadeleşmeye gidilmiştir. (Fischel ve Boehn, 1927; Hemphill, 1999)

21. yüzyılda, görgü kuralları kavramı hızlı teknolojik gelişmelere ve toplumsal normlardaki değişimlere uyum sağlayarak önemli dönüşümler geçirmektedir. Geleneksel görgü kuralları, formaliteler ve katı davranış kurallarını vurgularken, çağdaş görgü kuralları sosyal etkileşimlerde daha rahat ve kapsayıcı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Dijital çağın başlaması, modern görgü kurallarının yeniden şekillendirilmesinde kritik bir

rol oynamıştır. Sosyal medya ve dijital iletişim platformlarının yükselmesiyle kamusal ve özel alanlar arasındaki sınırlar giderek bulanıklaşmış, bu da sanal ortamlarda saygı ve dikkati sağlamak için çevrimiçi etkileşimleri yöneten "netiquette" olarak adlandırılan dijital görgü kurallarının geliştirilmesini gerektirmiştir (Scheuermann ve Taylor, 1997; Costa, Ostáriz, Medrano ve Guerrero, 2021; Park, Na ve Kim, 2014). Genç nesillere görgü kurallarını öğretmek, onları küresel ölçekte başarı için gerekli becerilerle donatırken, kültürel mirasları korumayı ve uyumlu insan etkileşimlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Geleneksel görgü kuralları sosyal davranışlarda hakimiyetini yitirmiş olsa da, bu kuralların temelindeki saygı ve düşünceli olma ilkeleri varlığını sürdürmektedir. Toplum geliştikçe, bu ilkelerle uyumlu olarak sosyal yapıya uyum sağlayan görgü kuralları da gelişmeye devam etmektedir.

2.1.2. Türkiye’de Adabımuâşeret

Adabımuâşeret kuralları toplumda arzu edilen değişimi gerçekleştirmeye ve bunun nasıl olması gerektiğine dair bilgiler veren, doğru ve yanlış davranışları bireylere idealize eden içeriğe sahiptir. Adabımuâşeret literatürünün Türk tarihinde ortaya çıkışı pek eski olmasa da bu tarz içeriklerin Türk toplumunda her zaman olageldiği görülmektedir.

Türkiye’de ahlak ve erdemin tarihi, eski Anadolu’dan modern Cumhuriyet’e kadar uzanan geniş bir zamansal ve kültürel manzarayı kapsamaktadır. Ahlak ve erdem, toplumda oluşan sosyal kuralların ve kültürel davranış kodlarının varlığıyla, bireyler arasındaki ilişkilerde birleştirici ve bütünlük sağlayıcı unsurlar olarak etkili olmuştur. Bu kurallar ve kodlar, farklı dönemlerde ve kültürel etkiler altında şekillenerek, toplumun değerler sistemini oluşturmuş ve sürdürülebilir kılmıştır. Türkiye’nin Doğu ve Batı gelenekleri arasında köprü kuran benzersiz konumu ve siyasi merkez olma özelliği bu topraklar üzerinde var olan kültürlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan sosyal yapıları yansıtmaktadır. Konunun önemi, çeşitli tarihsel etkilerin ülkenin etik ve ahlaki çerçevelerini tanımlama ve yeniden tanımlama çabalarıyla olan karmaşık etkileşiminde yatmaktadır. Eski Anadolu’dan itibaren, modern Türk kimliğinin kökleri şekillenmeye başlamıştır. Türk tarih tezi, Hititleri bölgedeki birleşik ve egemen Türk varlığının sembolü olarak vurgularken, ulusal gururu ve tarihsel meşruiyeti teşvik etmiştir (Güvenç, 1995; Sivrioğlu, 2020).

Antik dönemde Hitit medeniyeti, Anadolu ve modern Türk kimliğinin kültürel mirasında önemli bir yere sahiptir. Hititlerde gündelik yaşam, tarım, ticaret, aile ve dini ritüeller etrafında şekillenen zengin bir sosyal yapıyı yansıtmaktadır (Sevinç, 2008). Hitit kanunları, ev yapıları, gündelik yaşam uğraşları, yeme içme alışkanlıkları, giyim tarzları ve el sanatları, toplumun genel kültür seviyesi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Kılıç ve Duymuş, 2007). Hitit toplumunda dinin, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğunu, evlerde bulunan küçük sunaklar ve tapınaklarda rahipler tarafından yönetilen ritüeller göstermektedir (Arıkan, 2003). Festivaller ve özel günlerde müzik, dans ve çeşitli oyunlar, Hititlerde gündelik yaşamın temel yapı taşlarını oluşturmaktaydı (Erdal, 2021; Şahin, 2018). Bu unsurlar, Hitit toplumunun sosyal ve kültürel dokusunu anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Hitit toplumunda kanunlar, eğlenceler ve dini inanışlardaki ritüeller, belirli bir sosyal davranış formunun gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Kanunlar, toplumsal düzeni ve adaleti sağlamak amacıyla bireylerin hangi davranışların kabul edilebilir olduğunu belirleyerek, sosyal normları şekillendirmiştir. Eğlenceler ve festivaller, toplumsal bağları güçlendiren önemli sosyal etkinlikler olarak işlev görmüştür. Dini inançla ve ona bağlı ritüeller ise, bireylerin günlük yaşamında uyulması gereken ahlaki ve etik kuralların yanında buna uygun davranış yapılarını belirlemiştir (Örs, 2011; Öztürk, 2023). Tüm bu unsurların, nasıl uygulanacağı ve bireyler arasında nasıl bir düzen oluşturacağı konusunda belirli bir kodun var olmaması düşünülemez; zira bu sosyal yapı ve inanç ritüelleri, kendiliğinden bir düzen ve tutarlılık geliştirmek zorundadır (Güzel ve Kurnaz, 2020; Şahin, 2008). Ancak, bu sosyal yapı ve uygulamalara dair detaylı bir kodun var olduğuna dair doğrudan bilgi mevcut değildir. Hititlerin toplumsal düzeni, çeşitli yazılı belgeler, tabletler ve arkeolojik buluntular aracılığıyla dolaylı yoldan anlaşılabilmektedir. Bu belgeler genellikle genel kuralları ve ritüelleri içerirken, uygulama detayları ve bireylerin günlük yaşamdaki spesifik davranış kodları hakkında detaylı bilgiler sunmamaktadır, fakat insanın olduğu her yerde belli kuralların ve inanışların bulunduğu yerde ritüellerin mevcut olduğu düşünüldüğünde, Hititler gibi antik toplumlarda da sosyal davranışları düzenleyen ve toplumun düzenini sağlayan benzer sistemlerin var olması beklenmektedir.

Kültürün içindeki sosyal normlar ve davranış kuralları “tabular, doğru davranışlar, protokol ve ritüeller” ile şekillenmektedir. Tabular, bir toplumun hangi davranışların

kabul edilemez olduğunu belirleyerek, bireylerin sosyal sınırlarını çizmektedir (Savaş, 2021). Bu sınırlar, doğru davranışların ne olduğunu belirlemeye yardımcı olmakta ve bireylerin toplum içinde nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda onlara rehberlik etmektedir. Protokol, bu doğru davranışları kurumsal ve resmi çerçeveler içinde düzenleyerek, toplumsal uyumu ve düzeni sağlamaktadır (Özcan, 2013). Ritüeller ise, genellikle dini öğeleri içeren davranışların içselleştirilmesini ve toplumsal bellekte kalıcı hale gelmesini sağlayan tekrarlayıcı eylemler olarak işlev görmektedir (Bağcı, 2018). Bu unsurlar birlikte, bir kültürün değerler sistemini, sosyal normlarını ve kimliğini şekillendirmekte ve sürdürülebilir kılmaktadır. Bu unsurlar özellikle inanç formunda, Orta Asya Türk devletlerinde, toplumsal düzenin, kültürel kimliğin ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde kritik rol oynamıştır. Göçebe yaşam tarzının ve geniş coğrafi etkileşimlerin getirdiği dinamiklerle, bu unsurlar kültürel kimliğin ve toplumsal yapının sürekliliğini sağlamıştır.

Orta Asya Türk devletleri göçebe yaşam tarzı etrafında şekillenmiştir. Konaklama, beslenme, giyim gibi gündelik yaşamı etkileyen unsurlar da göçebe yaşam tarzının etkilerini taşımaktadır (Kafesoğlu, 2004). Sosyal yapının temelini aile oluşturmuş, aileler geniş aile birliği etrafında şekillenmiş ve bu yapı örf ve adetlerle düzenlenmiştir (Kurtuluş, 2015). El sanatları, deri işçiliği, dokuma ve metal işçiliği gibi zanaatlar kültürel mirası yansıtırken, ticaret hem iç hem de dış ticaretle ekonomik faaliyetleri desteklemiştir (Kafesoğlu, 2004). Şamanizm, din ve ritüeller arasında önemli bir yer tutmuş, şamanlar toplumsal ritüelleri yönetmiş ve ruhsal rehberlik sağlamıştır (Potopov, 2008). Ayrıca, geleneksel sporlar, halk şiirleri ve müzik, toplumsal etkinliklerde önemli rol oynamış, kültürel bağlılığı ve toplumsal etkileşimi güçlendirmiştir. Bu unsurlar, Orta Asya Türk devletlerinde günlük yaşamın dinamiklerini ve kültürel kimliğini oluşturmuştur.

Orta Asya Türk devletlerinde önemli olan değer ve erdemler, bu toplumların kültürel kimliğini ve sosyal yapısını derinlemesine etkilemiştir. Bu değerleri dönemin devlet ve toplum yapısını yansıtan, kültürel izlerini taşıyan Orhun kitabelerinde ve Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan "Dede Korkut Hikayeleri"nde görülmektedir. Orhun kitabelerinde bulunan değerler arasında bağımsızlık ve özgürlük, cesaret ve kahramanlık, misafirperverlik, liyakat, adalet ve eşitlik, sadakat ve bağlılık, bilgelik ve öğütler, dini ve ruhani değerler ile çalışkanlık ve üretkenlik öne çıkmaktadır,

(Kafesoğlu, 2004; Ögel, 1984). Türkler, bağımsızlık ve özgürlüğe büyük önem vermiş, cesaret ve kahramanlıklarını savaş meydanlarında sergilemişlerdir (Mert ve Aydemir, 2019). Misafirperverlik, toplumsal bağları güçlendiren bir norm olarak kabul edilmiştir (Kafesoğlu, 2004). Adalet ve eşitlik, özellikle kadın haklarına verilen değerle belirginleşmiş, sadakat ve bağlılık ise toplumsal bütünlüğün korunmasında merkezi bir rol oynamıştır (Eker, 2001). Bilgelik, toplumsal liderlerin saygınlığını artırmış, dini ve ruhani değerler ise manevi yaşamın temel taşları olmuştur (Aydın, 2022). Bu değerler, Orta Asya Türk toplumlarının kültürel ve sosyal dokusunu oluşturarak, onların tarihsel başarılarının temelini oluşturmuştur ve günümüzde de bazı kültürel öğeler etkisini hala göstermektedir (Üstün, 2022).

Dede Korkut, Türk kültürü ve değerleri açısından son derece önemli ve kalıcı katkılarda bulunmuş bir figürdür. 14. ve 15. yüzyıllarda yazıya geçirilen ve sözlü gelenekte çok daha eskiye dayanan "Dede Korkut Hikayeleri", Türk boylarının yaşamını, inançlarını ve değerlerini yansıtan eşsiz bir kültürel hazinedir (Torun, 2011). Bu hikayeler, Oğuz Türklerinin destansı anlatıları olup, kahramanlık, çalışkanlık, dürüstlük, saygı ve sevgi, alçakgönüllülük, adalet, dayanışma, vatan sevgisi gibi temalar ele alınmıştır (Deveci, Belet ve Türe, 2013; Emiroğlu, 2006; Özdemir, 2017). Dede Korkut'un hikayeleri, Türk kültürünün sürekliliğini ve dinamizmini simgelemektedir. Bu hikayeler, nesilden nesile aktarılacak kültürel bir hafıza işlevi görmüş ve Türk kimliğinin inşasında önemli bir rol oynamıştır (Atmaca, 2022).

Kaşgarlı Mahmut, Türk kültürü ve değerleri açısından son derece önemli katkılarda bulunmuş bir şahsiyettir. 11. yüzyılda yaşamış olan Kaşgarlı Mahmut, en büyük eseri "Divanu Lügati't Türk" ile tanınmaktadır. Bu eser, Türk dilleri ve lehçeleri hakkında kapsamlı bilgiler sunan ilk sözlüktür ve dönemin Türk toplumlarının dil, kültür ve sosyal yapısı hakkında değerli bilgiler içermektedir (Kayadibi, 2008). Eserin kültürel değeri, sadece dilbilimsel verilerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda atasözleri, deyimler, şiirler ve halk hikayeleri gibi kültürel unsurlara da yer vermiştir (Nalbant, 2014). Divanu Lügati't Türk'te geçen atasözleri ve deyimlerde; dürüstlük, ölçülü davranma, tedbirli olma, bilgelik, israftan kaçınma, estetik, birlik olma, cömertlik, hediyeleşme, iyilik, misafirperverlik, sevgi, kahramanlık gibi birçok değer barındırmaktadır (Kılıç ve Yaprakgöl, 2018). Eserde barınan bu gibi öğelerle Kaşgarlı Mahmut, Türk toplumunun yaşam biçimi, değerleri ve dünya görüşü hakkında da derinlemesine bir bakış sunmuştur.

11. ve 13. yüzyıllar arasında yaşamış olan Yusuf Has Hacib, Ahmed Yesevi, Edip Ahmet Yükneki, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre, Nasreddin Hoca gibi isimler eserleriyle Türk kültürüne ahlak, erdem ve değer bakımından derin ve kalıcı katkılar yapmış önemli figürlerdir (Bektaş, 2019). Bu dönem, Türk kültürünün İslamiyet ile bütünleştiği, sosyal ve kültürel yapısının buna göre şekillendiği bir zaman dilimidir. Bu büyük şahsiyetlerin eserleri ve düşünceleri, Türk toplumunun ahlaki ve manevi değerlerinin oluşumunda ve gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Türk toplum yaşantısı ve inancına göre her dönemde toplumun uyduğu, doğru kabul ettiği davranışlar olmuştur. İslamiyet'in kabulüyle birlikte bu kuralların çerçevesini genel olarak din çizmiş, bireyler belirli bir davranışta bulunurken dinin buyruklarına göre hareket etmeyi tercih etmiştir (Şanal ve Alaca, 2023).

11. yüzyıla dair bilgiler Türk toplumunun örf, adetleri sonradan adabımuâşeret olarak kabul edilen unsurlarla benzerlik taşıdığını göstermektedir. 11. yüzyılda Karahanlılar döneminde yaşamış olan Yusuf Has Hacib, "Kutadgu Bilig" adlı eseriyle tanınmaktadır (Korkmaz, 2019). Bu eser, devlet yönetimi, adalet, ahlak ve erdem konularında tavsiyeler sunan bir siyasetname olarak değerlendirilmektedir. Yusuf Has Hacib, eserde adaletin ve bilginin önemine vurgu yaparken, hem yöneticilere hem de halka erdemli bir yaşamın yollarını göstermektedir. "Kutadgu Bilig", sadece bir yönetim rehberi olmanın ötesinde, bireylerin nasıl daha iyi insanlar olabileceklerini anlatan bir terbiyevi kitap olarak da kabul edilmektedir (Ergün, 2019). Yusuf Has Hacib'in eseri Kutadgu Bilig'de "insanı saygınlıştıran değerler olarak; akıl, bilgi, cömertlik, dürüstlük, yumuşak huy, güler yüz ve tatlı dil yüceltilirken; acelecilik, gevezelik, yalancılık, cimrilik, hiddet ve inatçılık ise itibar düşürücü şeyler olarak gösterilip aşağılanmıştır" (Alan, 2021, s. 52). Kutadgu Bilig'de "akıl" kelimesiyle izah edilen hususları Kafesoğlu (1970, s. 12) şu şekilde ifade etmiştir:

"Akıllı insan büyüktür. Akıl insan için bin çeşit faziletin başıdır. Akıl daima sağdan hareket eder, hiç solu yoktur. O, doğru-dürüştür, hilesi yoktur. Faydalı şeyleri ayırarak doğru yolu tutanlar bilginlerdir. Sen de onların bilgilerini öğren, bil, onlara saygı göster. Çocuklara fazilet ve bilgi öğretmeli ki, iyi ve güzel yetişsinler."

Kutadgu Bilig'de aklın faziletleri ve insan hayatındaki önemi üzerinde duran bu ifadeler, akıl sahibi olmanın insanı erdemli kıldığını vurgulamaktadır. Akıl, insanın doğru

yolu bulmasını sağlayan bir rehber olarak tanımlanmış, bilgelik ve dürüstlikle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla, Kutadgu Bilig'de yer alan bu gibi değerler, bireylerin ve toplumun gelişiminde temel bir unsur olarak sunulmuş, bilginin ve faziletin gelecek nesillere aktarılmasının önemi vurgulanmıştır.

12. yüzyılda yaşamış önemli bir Türk şairi ve düşünürü olan Edip Ahmet Yükneki, Türk kültürü ve değerleri açısından derin ve kalıcı katkılarda bulunmuştur. Onun en bilinen eseri "Atabetü'l Hakayık" (Hakikatlerin Eşiği), hem dil hem de içerik açısından büyük bir öneme sahiptir ve Türk-İslam düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Çevikbaş, 2021). Edip Ahmet Yükneki, Atabetü'l Hakayık'ta, İslam'ın temel prensiplerini ve ahlaki değerlerini nasihat şeklinde ve halkın anlayabileceği bir sadelikte sunmuştur. Eserin içeriğinde işlenen konular arasında bilgili olmak, dürüstlük, sadakat, çalışkanlık, dili korumak, yardımsever olmak, cömert olmak, hoşgörü, duyarlılık, sevgi, saygı, barış, arkadaşlık, sakın olmak, yerinde konuşmak, doğruluk, adalet, tevazu, sabır ve kanaat gibi değerler bulunmaktadır (Çalık, 2023; Ertürk, 2017; Tokur, 2019). Bu değerler, sadece din bağlamında bireysel ahlak olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve sosyal adaleti de kapsayan insani erdemler boyutunda sunulmuştur (Şanal ve Alaca, 2023). Edip Ahmet, bu erdemleri vurgulayarak, bireylerin ve toplumun daha iyi ve daha adil bir yaşam sürmesini teşvik etmiştir. Onun öğretileri, Türk kültürünün temel değerlerinin pekiştirilmesine katkıda bulunmuştur.

12. yüzyılda yaşamış büyük bir Türk mutasavvıfı olan Ahmet Yesevi'nin öğretileri, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyada, Türk-İslam kültürünün şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Onun tasavvufi düşünceleri, halk arasında hızla yayılmış ve manevi yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Yesevi'nin Divan-ı Hikmet adındaki eserindeki öğretileri, ahlaki değerler, erdemli yaşam, doğruluk, adalet ve Allah sevgisi gibi temaları işlemiştir (Çubukçu, 1995). Onun hikmetleri, sadece dini öğretilerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve ahlaki rehberlik de sunmuştur (Arı ve Türkan, 2018). Bu öğretiler, bireylerin manevi gelişimini desteklerken, toplumsal dayanışma ve birlikte yaşama kültürünü de güçlendirmiştir. Ahmet Yesevi'nin tasavvufi geleneği, Anadolu'da kurulan Bektaşî ve Mevlevî tarikatları üzerinde de derin etkiler bırakmıştır (Çubukçu, 1995). Onun takipçileri, Anadolu'ya göç ederek bu bölgede İslam'ın ve Türk kültürünün yayılmasına katkıda bulunmuşlardır (Moğol, 2016). Bu süreç, Anadolu'nun

Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecini hızlandırmış, kültürel ve dini bir kimlik inşasında önemli rol oynamıştır.

Mevlana Celaleddin-i Rûmi, 13. yüzyılda yaşamış büyük bir mutasavvıf, şair ve düşünür olarak, Türk kültürü ve değerleri açısından derin ve kalıcı katkılarda bulunmuştur (Çubukçu, 1983). Onun eserleri ve düşünceleri, Türk-İslam kültürünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamış ve yüzyıllar boyunca etkisini sürdürmüştür. Mevlana'nın en önemli eserlerinden biri olan "Mesnevi", edebi bir başyapıt olmasının anında, aynı zamanda ahlaki ve manevi öğretilerle insanlara rehberlik etme özelliği de taşımaktadır (Şanal ve Alaca, 2023). Mesnevi'de yer alan öğütlerle süslü hikayeler, insanların daha iyi ve erdemli bireyler olmasına yardımcı olmuştur (Kolaç, 2013). Mevlana'nın Mesnevi'sinde; aile birliğine önem verme, adil olma, sevgi, hoşgörü, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, merhamet, cömertlik, vefa, dostluk, liyakat, eşitlik, estetik, misafirperverlik, sağlıklı olma, temizlik, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik ve insana saygı gibi birçok değer bulunmaktadır (Çağlar ve Arslan, 2020; Taş, 2021; Turan, Belenli ve Kiriş, 2010). Bu değerler Türk toplumunun sosyal ve ahlaki yapısını şekillendirmiştir. Mevlana'nın mirası, günümüzde de canlılığını korumakta ve Türk kültürünün önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2017).

Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda yaşamış büyük bir Türk mutasavvıfı ve düşünürüdür. Hacı Bektaş Veli'nin öğretileri ve kurduğu Bektaşî tarikatı, Anadolu'da ve daha geniş bir coğrafyada Türk-İslam kültürünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Güzel, 1994). Hacı Bektaş Veli'nin en önemli eserlerinden biri olan "Makalat", onun düşüncelerini ve felsefesini içeren temel bir metindir (Korkmaz, 2001). Hacı Bektaş Veli'nin en belirgin özelliklerinden biri, hoşgörü ve insan sevgisine dayalı bir yaşam felsefesini benimsemesidir. "Bir olalım, iri olalım, diri olalım" sözü, onun birlik ve beraberlik anlayışını özetlemektedir (Işık, Aktağ ve Türk, 2013). Bu felsefe, Anadolu'da farklı etnik ve dini grupların barış içinde bir arada yaşamasını teşvik etmiş ve toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Makalat'ta yer alan ilim, samimiyet, edep ve haya, şefkat, iyilik, sabır, tevazu, cömertlik, vatanseverlik, özdenetim, dürüstlük, dostluk, cesaret, temizlik hoşgörü, sevgi gibi ahlak öğeleri Türk toplumunun temel değerlerini şekillendirmiş ve yüzyıllar boyunca etkisini sürdürmüştür (Çoban,

2016; Gürgil, vd., 2019). Hacı Bektaş Veli'nin mirası, Türk kültürünün önemli bir parçası olarak günümüzde de değerini korumakta ve sonraki nesillere aktarılmaktadır.

Yunus Emre, 13. yüzyılın sonları ve 14. yüzyılın başlarında yaşamış büyük bir Türk şairi ve mutasavvıfı olarak, Türk kültürü ve değerleri açısından derin ve kalıcı katkılarda bulunmuştur (Şanal ve Alaca, 2023). Onun eserleri, Türk-İslam düşüncesinin ve edebiyatının en önemli örnekleri arasında yer almaktadır ve öğretileri yüzyıllar boyunca Türk toplumunun manevi ve kültürel hayatını şekillendirmiştir (Gölpınarlı, 2021). Yunus Emre'nin şiirlerinde işlenen temel temalar, sevgi, hoşgörü, tevazu, barış ve Allah aşkıdır (Tatçı, 2024). Yunus Emre, sade ve anlaşılır bir dille yazdığı şiirlerinde, derin tasavvufi düşüncelerini ve insan sevgisini dile getirmiştir. Yunus Emre'nin öğretileri, sosyal ve ahlaki değerler açısından da büyük önem taşımaktadır. Eserlerinde vurguladığı; dayanışma, çalışkanlık, saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, doğruluk, yardımseverlik, cömertlik, iyilikseverlik, adalet, nezaket, vatanseverlik, sorumluluk, özdenetim, sabır ve tevazu (Demir, 2018; Demirdağ, 2021; Filiz ve Köseoğlu, 2023) gibi değerlerin toplumda kökleşmesine yardımcı olmuştur.

Nasreddin Hoca, Türk kültürünün en renkli ve en etkileyici figürlerinden biridir. Onun mizahi hikayeleri ve fıkraları, yüzyıllardır toplumun hafızasında yer edinmiş, nesilden nesile aktararak kültürel mirasın önemli bir parçası olmuştur (Sakaoğlu ve Alptekin, 2009). Nasreddin Hoca'nın fıkralarının ardında yatan bilgelik ve toplumsal eleştiri, onun sadece bir güldürü ustası değil, aynı zamanda derin bir düşünür olduğunu da göstermektedir (Şanlı, 2009). Fıkralarında verdiği dersler ve öğütler, derin ahlaki ve felsefi değerler taşımaktadır (Demirtaş, 2012). Nasreddin Hoca'nın fıkralarında yer alan değerler, hem Türk toplumunun temel ahlaki ve sosyal normlarını yansıtmış hem de toplumu eğitici ve düşündürücü bir şekilde etkilemiştir. Nasreddin Hoca'nın fıkralarında farklılıklara saygı, vatanseverlik, barış, dayanışma, sorumluluk, paylaşım, misafirperverlik, dürüstlük, dindarlık, hoşgörü, mertlik, hayırseverlik, saygı, sevgi, şefkat, tok gözlülük, tutumluluk, temizliğe dikkat, aile düzeni, iyi komşuluk, akrabalık vb. değerler ön plana çıkmaktadır (Şen, 2016; Şanlı, 2009). Nasreddin Hoca'nın sade ve anlaşılır dili, Türk halk edebiyatının zenginleşmesine katkıda bulunduğu gibi halkın eğitiminde de önemli bir rol oynamıştır.

Yusuf Has Hacib, Ahmed Yesevi, Edip Ahmet Yükeki, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Nasreddin Hoca gibi isimlerin Türk kültüründe ve Türk toplum yapısında bıraktığı derin izler etkisini sürdürmüş ve bu şahsiyetlerin öğretileri, Osmanlı padişahları ve devlet adamları tarafından adalet, hoşgörü, bilgelik ve erdem gibi değerlerin ön planda tutulmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı döneminde de bu değerler çerçevesinde toplumsal hayat şekillenmeye devam etmiştir.

Kınalızade Ali Efendi, 16. yüzyıl Osmanlı düşünce dünyasının önemli isimlerinden biridir. Ahlak, erdem ve değerler konusunda yaptığı katkılarla tanınan Kınalızade, özellikle "Ahlak-ı Alai" adlı eseriyle Osmanlı ahlak felsefesinde önemli bir yer edinmiştir. "Ahlak-ı Alai" üç ana bölümden oluşmaktadır (Kadıoğlu, 2018). Kişisel ahlak bağlamında, Kınalızade'nin üzerinde durduğu temel erdemler; hikmet (bilgelik), şecaat (cesaret), iffet (ılımlılık) ve adalet olarak sıralanmaktadır (Oktay, 2019). Aile ahlakı konusuna da geniş yer veren Kınalızade, aile bireyleri arasındaki ilişkilerin, toplumun genel ahlak yapısının temelini oluşturduğunu savunmuştur (Turan, 2015). Ona göre, aile içinde sevgi, saygı, sadakat ve dürüstlük gibi değerlerin hakim olması, toplumsal huzurun ve düzenin sağlanması için elzemdir. Eserinde, ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını, eşlerin birbirlerine karşı görevlerini detaylı bir şekilde ele almıştır (Öztürk, 2014). Devlet ahlakı bağlamında, Kınalızade'nin eserinde adalet, liyakat, dayanışma ve toplumsal sorumluluk gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Adalet, toplumun her kademesinde, yöneticilerden sıradan vatandaşa kadar herkesin uyması gereken bir ilke olarak vurgulanmıştır (Oktay, 2019). Kınalızade, adaletin sağlanmadığı bir toplumda huzur ve düzenin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Liyakat, özellikle yöneticilerin seçiminde önemli bir kriter olarak ele alınmıştır ve dayanışma ve toplumsal sorumluluk, Kınalızade'nin toplumsal ahlak anlayışında merkezi bir yer tutmuş; bireylerin, toplumun refahı ve huzuru için birbirlerine destek olmaları gerektiğini belirtmiştir (Saklı, 2018). Kınalızade Ali Efendi'nin ahlak ve erdem konusundaki düşünceleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve kültürel yapısında derin izler bırakmıştır. "Ahlak-ı Alai" eseri, Osmanlı medreselerinde uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuş ve birçok Osmanlı aydını ve yöneticisi bu eserden etkilenmiştir (Oktay, 2019).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ahlak, erdem ve değerler konusunda önemli katkılarda bulunan düşünürler, toplumsal hayatın çeşitli alanlarında derin izler bırakmışlardır. Bu düşünürlerin öğretileri, sadece bireysel ve toplumsal ahlakı değil, aynı zamanda günlük

yaşam pratiklerini de etkilemiştir. Bu etkileşimin en belirgin örneklerinden biri, Osmanlı'da yeme içme ve temizlik adetlerinde görülebilir. Kia (2013, s. 238-239) bu konuda şunları söylemiştir:

“Yoksulların sofraları sarayda ve zengin evlerinde bulunanlar kadar mükellef olmasa da, yemeklerin hazırlanmasında temizlik konusunda bir fark yoktu. Sokak satıcıları bile kesin kurallarla bağlıydılar. İmparatorluk fermanına göre; kelle paçacılar, hamur işi satanlar ve yiyecek satan herkesin yemeği özenle temizlemesi gerekiyordu. Tabakları temiz suyla yıkamaları ve temiz bezle silmeleri zorunluydu. Bunu ihlal edenleri zabıta yakalıyor ve kadi cezalandırıyordu. Herkesin kaşıklarla ilgili ferman kurallarına da uyması gerekiyordu: ortak çanaklardan yerken kaşıkların sağ tarafı yemeğe daldırılacak sol tarafı ağza götürülecekti. Diğer tüm yemekler için sağ el kullanılıyordu, çünkü sol elle ağız siliniyordu ve temiz sayılmıyordu. Yemek aralarında ellerini mutlaka yıkamaları ve temiz havluları silmeleri gerekiyordu. Zenginler gibi yoksullar da sandalye kullanmaz, yer sofrası kurarlardı.”

Bu ifadeler, yemeğe dair temizlik ve titizlik gibi İslam'ın önemseydiği konulara toplumun saygı duyduğunu göstermektedir. Ayrıca, sağ el ile sol el ayrımı gibi İslami geleneklerin, günlük hayatta uygulanarak yaşam tarzının bir parçası haline geldiğine dikkat çekmektedir. Bu durum, İslam'ın sadece ibadetlerle sınırlı kalmayıp günlük yaşamın her alanına yayılan davranış biçimini etkisi aldığını göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun toplum ve kültür yapısına dair değerli bilgiler, dönemin seyyahlarının gözlem ve yazılarından da elde edilmektedir (Dilbaz, 2016). 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı topraklarını ziyaret eden seyyahlar, hem Doğu'dan hem de Batı'dan gelerek imparatorluğun çeşitli bölgelerinde gezmiş ve gördüklerini ayrıntılı şekilde kaydetmişlerdir. Bu seyyahlar arasında Pero Tafur, Polonyalı Simeon, Ogier Ghislan Busbecq, Frederick Walpole, Arminius Vámbéry, Mme de Gasparin, ve Henry Fanshawe Tozer gibi isimler öne çıkmaktadır (Kılınç, 2020). Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"si de Osmanlı toplumunun günlük yaşamını, sosyal ilişkilerini, gelenek ve göreneklerini ayrıntılı şekilde betimleyen en önemli kaynaklardan biridir (İz, 1989). Batılı seyyahlar ise genellikle Osmanlı'nın çokkültürlü yapısını, dini hoşgörüsünü, ekonomik faaliyetlerini ve sosyal kurumlarını ele almışlardır. Bu gözlemcilerin eserleri, Osmanlı toplumunun çeşitli yönlerini anlamak için birinci elden kaynaklar sunmakta ve imparatorluğun geniş

coğrafyasında sosyal ve kültürel dinamiklerin nasıl işlediğine dair değerli bilgiler sağlamaktadır.

Seyyah Bassano (2020) yine Osmanlı dönemi toplumsal yaşamın mekanlarından olan şehir ve sokak temizliği hususunda temizlik için bir subaşının görevli bulunduğunu, bunun görevinin ölen at, eşek, deve ve herhangi diğer ölen hayvanı şehir dışına götürmek ve şehrin içerisinde gübre yığınları oluşmasını, yollara yıkanmış çamaşır küllerinin ve büyük miktarda suyun da dökülmesine mani olmasını sayar ve herkesin kendi evinin önünü süpürmesi, kış vaktinde oluşan çamurları kaldırması için halka emir verdiğini, ayrıca verdiği emirlere uymayan herkesi hapse atıp ve cezasını ödettiğini söylemektedir. Bu uygulamalar, Osmanlı toplumunun temiz ve düzenli bir şehir hayatı sürdürme konusundaki hassasiyetini yansıtmaktadır.

19. yüzyılda Avrupa’da başlayan siyasi, ekonomik, askeri alanda değişim ve dönüşümler çok geçmeden Osmanlı’yı da etkisi altına almış ve Osmanlı Devleti’nde değişim çabaları başlamıştır. Meriç (2009) bu değişimin toplumsal hayattaki etkilerini anlatırken bunun elçilerle başladığını söylemektedir, Osmanlı'nın batıya gönderdiği elçiler, Batı toplumunu tanıma ve kendini iyileştirme çabalarının önemli bir parçası olarak, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Bu süreç, Osmanlı'nın Batı'yı yakından izleyerek kendi toplumsal ve yönetim yapısını geliştirme çabalarının bir göstergesidir.

Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı toplumunda yaşanan değişimler, siyasi yapıdaki reformların bir sonucudur. Bu süreçte gerçekleşen okullaşma ve mecburi eğitim uygulamaları, geleneksel yaşam biçiminden farklılaşmayı teşvik etmiştir. Özellikle kız ve erkek çocuklarına zorunlu eğitim sağlanması, toplumun daha geniş kesimlerinin eğitim almasını sağlamış ve bu da toplumsal değişimin önemli bir parçası olmuştur. Okullar, genç nesillere sadece akademik bilgi değil, aynı zamanda yeni yaşam tarzını ve batılı değerleri öğretmiştir. Bu sayede, Batı'nın ölçütleri toplumun çeşitli alanlarında daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemdeki eğitim politikaları ve uygulamaları, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde önemli bir dönemeç olmuştur (Meriç, 2000).

Karabulut (2016, s. 5) Tanzimat dönemi değişimi şu sözlerle ifade etmiştir:

“Modernleşme çabaları devam ederken evlerde/konaklarda kullanılan eşyalar tamamen Batı zevkine göre tanzim edilir. Kapısını ardına kadar Batılı yaşam

tarzına açan aydınlar/zenginler zamanla alafrangalaşarak yeni bir tipin oluşmasına zemin hazırlar. Toplumun büyük tepkisiyle karşılaşan bu yeni insan tipi, bir bakıma aydın ile halk ilişkisinin de zarar görmesine sebep olur. Tanzimat döneminin karakteristik özelliği olan çağdaşlaşma, sadece fikirde değil insan hayatının her safhasına hitap eder. Türk toplumunda görülen değişim, imparatorlukta yaşayan azınlıklarla da yakından ilgilidir.”

Osmanlı dönüşümü kurumlara yansımaya başladığında, buralarda çalışmaya hazır “ahlaklı” birey ihtiyacı doğmuş ve bunu müteakip eğitim kurumlarında ahlak dersleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı ahlakçıları, bireyin toplum içindeki rolünü ve sorumluluklarını vurgularken, birlik ve beraberlik, karşılıklı haklar ve sorumluluklar gibi temel kavramlara büyük önem vermişlerdir (Ağırakça, 2012; Kaya, 2013). Onlara göre, bireyin toplumdaki yerini ve bu yerden kaynaklanan görevlerini anlamak, toplumun refahı ve uyumu için kritik bir öneme sahiptir. Bireylerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarına vurgu yaparak, toplumun sağlıklı işleyişini desteklemeyi amaçlamışlardır. Bu yaklaşım, Osmanlı toplumunun temel değerlerinden biri olan toplumsal dayanışma ve adalet anlayışının güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Kaya bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: (2013, s.246):

“...buna göre bireyin bir toplum içinde yaşayan bir fert olarak görev ve sorumluluklarının başında, diğer insanların temel hak ve hürriyetlerine, mülkiyet haklarına saygı göstermesi, diğer insanlara karşı adil, şefkatli, merhametli, vefalı olması, diğer insanlarla ünsiyet edip onlara yardımcı olması gelmektedir, bireyin toplum içinde sakınması gereken tutum ve davranışlarının başında ise diğer insanların temel hak ve hürriyetlerine saygı göstermemek, hırsızlık yapmak, zulüm etmek, riya ve insanlarla eğlenmek gelmektedir.”

Osmanlı ahlakçıları uyulması gereken davranışları genellikle dini öğretiler çerçevesinde şekillendirilmiş ve konulara başta hadis ve Kur'an'dan ayetlerle girilerek konunun dini boyutunun altı çizilmiş, öğütler bunun ardından sıralanmıştır. Osmanlı döneminde yayımlanmış ahlak kitaplarının içeriklerinde tespit edilen vazife ve sorumluluk konuları sonrasında adabımuşaferet kitaplarının içeriğinde “modern” bir sistemle yansıyan öğeler olmuştur. Osmanlı ahlakçılarının komşulara karşı vazife ve sorumlulukları konusunda belirttiği davranışlar şunlardır (Kaya, 2013, s. 257-258):

- *Komşuya güler yüz gösterip selam vermek,*

- *Mümkün olduğu kadar yardım elini uzatmak,*
- *Komşusu açsa evde pişirdiği yemekten ona da götürmek,*
- *Komşusunun hoşlanmadığı davranışlardan uzak durmak,*
- *Az da olsa komşusuna hediye göndermek,*
- *Elbisesi olmayan komşuya elbise vermek,*
- *Çarşıdan evine bir şey alıp getirirken komşusundan gizlemek,*
- *Komşusundan gelen hediyeği memnuniyetle kabul etmek,*
- *Komşundan gelen eza ve cefaya katlanmak,*
- *Kendi evini satarken herkesten önce komşusuna teklif etmek,*
- *Kendisi için arzuladığını komşusu için de arzulamak,*
- *Komşusu evde olmadığında ailesinin hatırını sormak ve icabında yardımlarda bulunmak,*
- *Hiçbir şekilde rahatsız etmemek,*
- *Hayır duada bulunmak,*
- *Hastalandığında ziyarete gitmek,*
- *Sevinç ve kederine ortak olmak,*
- *Hata ve noksanlarını görmezden gelmek,*
- *Komşusunun hanesine aldığı eşya ve erzaka bakmamak,*
- *İzni olmaksızın hane ve bahçesine girmemek,*
- *Cenazesinde hazır bulunmaktır.*

Misafirlikle ilgili ise şu vazifeler belirtilmiştir:

- *Misafire karşı güzel yüz göstermek yemek yedirmekten bile hayırlı görülmüştür,*
- *Ev sahibinin misafirin yanında onun hoşuna gitmeyecek davranışlarda bulunması, zaruri ihtiyaçlarından bahsederek misafirin canını sıkması hoş görülmez,*

- *Affetmesi zor bir kusuru bile olsa hane halkını tekdir etmesi hoş karşılanacak davranışlar olarak kabul edilmemiştir,*
- *Misafir de gittiği evde, ev sahibinin hilafına hareket etmemelidir,*
- *ev sahibinin ikram ettiği yemekten başka şeyler istememelidir,*
- *Kişinin misafirliği esnasında ev sahibinin önünde ayağını uzatması, ah ve of demesi, ev sahibiyle alaycı bir tavırla konuşması, evdeki eşyaları karıştırmaması, evin düzenine dair görüş serdetmesi de edebe aykırı hareketler olarak kabul edilmektedir.*

Moderniteye geçişin gözlemlendiği II. Abdülhamit döneminde ilköğretimde yayınlanan ahlak kitabında din ve akıl kavramları konu başlıklarının içeriğinde bir arada kullanılmış; kitapta ibadet, ilm, riayet, kizb, nemmamlık, ikiyüzlülük, gıybet, ziyankarlık, enaniyet, hased, haylazlık, hilekarlık, arsızlık ve masharalık, bed-zebanlık, sirkat, ağız gevşekliği, tahkir, gazez ve kin ve nefsanîyet, sadakat, vefakarlık, riayetkarlık, kanaat, Hüsn-i karin, inad, nezafet, sahavet, buhl, muavenet ve şefkat, hıfz-ı sıhhat, ülfet, edep ve hürmet, hukuk-ı uhuvvet, iffet ve hamîyet, riayet-i hukuk-ı ülfet gibi konu başlıkları ele alınmıştır (Vurgun, 2017, s. 57-59).

Muaşeret bir alt başlık olarak, ahlak eğitiminin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Ahlak derslerinde, bireylerin hem aile içinde hem de toplum genelinde nasıl davranmaları gerektiğine dair içerikler yer almıştır. Bu derslerde öğrencilere, büyüklerine saygı göstermek, misafirperverlik, dürüstlük, yardımseverlik gibi erdemler öğretilir, günlük yaşamda bu kurallara uymalarının önemi vurgulanmıştır. Yaşar (2016), son dönem Osmanlı adabı-muaşeret kitaplarının imparatorluğun sonuna kadar kendi içinde devam eden ahlak literatüründen bağımsız olduğunu ifade etmiştir. Ancak ele alınan ahlak kitaplarının içeriğinde bahsedilen unsurların yer aldığı görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı kökenli muaşeret kuralları, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat ve Islahat hareketleriyle birlikte ortaya çıkmıştır (Şahin, 2019). Bu dönemde Osmanlı yönetiminin modernleşme çabaları doğrultusunda, Batı'nın toplumsal ve kültürel etkileri hızla artmıştır. Batılı ülkelerle gelişen diplomatik ve ticari ilişkiler, Batı'nın sosyal normlarının ve görgü kurallarının Osmanlı toplumuna entegre edilmesini teşvik etmiştir (Meriç, 2000). Bu süreçte, Osmanlı'da Batı tarzı muaşeret kurallarına olan ilgi ve kabul artmış, Batı'nın medeni sosyal yaşamı ve toplumsal davranış

biçimleri Osmanlı üst sınıfları arasında taklit edilmiştir (Yaşar, 2016). Ayrıca, eğitim reformları ve kültürel değişimlerle Batı kökenli muaşeret kuralları, Osmanlı eğitim müfredatına dahil edilerek, bireylerin sosyal ilişkilerinde daha evrensel ve modern standartlara uyum sağlamaları hedeflenmiştir. Bu gelişmeler, Osmanlı toplumunda Batı etkisiyle yenilikçi bir sosyal düzenin kurulmasına ve geleneksel değerlerin modern bir çerçevede yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır. Meriç (2000, s. 49-50), Osmanlı'da gelişen adabımuaşeret etkisi ve yayılış şekliyle ilgili şunları söylemiştir:

“I. Meşrutiyet sonrasında hızlanan alafranga yaşamı kişinin düşüncesini, zihni şekillenişini de etkilemiş ve değiştirilmiştir, batının yaşam tarzını sosyal hayata aktaran unsurlar ise yayınlar ve çeşitli etkinlik eğlence biçimleri vasıtasıyla olmuş ve bu dönemde Batı adabımuaşeret kitaplarını, roman tercümelerini, gazete yazılarını ve posta yoluyla gelen Fransız dergilerinin Osmanlı büyük aileleri tarafından takip edildiğini görüyoruz.”

19. yüzyılda dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da temsil imajına verilen ehemmiyet ve gösterilen aşırı hassasiyet, böyle bir literatürün kaleme alınmasında önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur ve Osmanlı adabımuaşeret literatürünün çok önemli bir kısmı temsil kabiliyeti yüksek belirli bir zümreye yönelik olarak kaleme alınmıştır (Yaşar, 2016). Meriç (2000), 1894-1927 yılları arasında yazılan ve başlık olarak adabımuaşeret kelimesinin bulunduğu 9 kitabı incelemiştir: Adabımuaşeret kitaplarının hemen hemen hepsinde ortak olan konular sofra düzeni, kıyafet, vizite, eğlence vesaire şeklinde sıralanabilir özellikle kıyafet konusu gerek Osmanlı, gerek Cumhuriyet modernleşmesinin temel referans noktalarından biri olmuştur.

Yaşar (2012), 1889 ve 1918 yılları arasında yayımlanmış geç dönem Osmanlı adabımuaşeret kitaplarında daha yoğun bir alafranga hayat tarzı bulgusunun söz konusu olduğunu söylemiştir. Batı'dan direkt olarak alınan adabımuaşeret kitaplarının Osmanlı'nın sınırlı şehir hayatı, okuma yazma oranı ve gerektirdiği şartlar itibarıyla tam olarak toplumsal düzeye inmediği ve belirli bir zümreye ait olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Meriç'e göre (2000) ise, adabımuaşeretin bürokrat aileler tarafından talep edilmesi, saraya karşı kendilerine özel bir alan oluşturma isteğinden kaynaklanıyordu. Bu sebeple Osmanlı batılılaşması, saray ve bürokrat ailelerinin değişmesi ile başlamış ve adabımuaşeret kitapları da daha çok bu aileleri batılı davranışlar konusunda bilgilendirmek için yazılmıştır. Meriç, sınıfsal değişimin toplumsal

değişmeye neden olmadığını savunan itirazlara, toplumsal değişimin genellikle batılılaşmanın üst düzey kimliklerde meydana gelen bir değişimle başladığını belirterek yanıt vermiştir.

II. Meşrutiyet sonrası adabımuâşeret literatürü, geç dönem Osmanlı ile erken Cumhuriyet dönemi adabımuâşeret literatürleri arasında köprü vazifesi görmüştür (Yaşar, 2016, s. 232). Osmanlı döneminde, kişisel bir deneyim olarak değerlendirilen modern adabımuâşeret, Cumhuriyet dönemi yöneticileri tarafından kolektif katılımı teşvik eden bir uygarlık modelinin gündelik hayata entegrasyonu şeklinde ele alınmıştır (Işın, 1987). Osmanlı'da daha seçkin bir zümreye ait modern adabımuâşeret kuralları, Cumhuriyet dönemi reformlarıyla birlikte bu kuralların toplumsal bir değer ve kolektif bir standart olarak benimsenmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyet yöneticileri, adabımuâşeretin sadece kişisel bir alışkanlık değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve modernleşmenin bir aracı olarak görülmesini sağlamışlardır. Bu kapsamda, modern adabımuâşeret, bireylerin sosyal yaşamında evrensel ve demokratik değerlerin yerleşmesi için bir araç olarak kullanılmış ve toplumsal ilişkilerde ortak bir davranış biçimi olarak teşvik edilmiştir. Böylece, Cumhuriyet dönemi, adabımuâşeretin bireysel bir deneyim olmaktan çıkarılıp, toplumun genelinde kabul gören ve uygulanan bir norm haline gelmesini hedeflemiştir. Osmanlı'da daha sınırlı ve elit bir çevrede kalan modern adabımuâşeret, Cumhuriyet döneminde toplumsal bir dönüşüm aracı haline gelmiş ve gündelik hayatta geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu da, Cumhuriyet'in toplumun tüm kesimlerini modernleşme sürecine dahil etme isteğinin bir yansımasıdır.

Cumhuriyet döneminde modern adabımuâşeret, bireysel bir deneyimden ziyade, kolektif katılıma açık bir uygarlık modeli gibi sunulmuştur. Cumhuriyet yöneticileri, modernleşme ve batılılaşma süreçlerini geniş kitlelere yaymayı amaçlayarak, toplumun her kesimini bu yeni görgü kuralları ve yaşam biçimiyle tanıştırmak istemişlerdir. Meriç (2000, s. 58-59), bu süreci şöyle ifade etmiştir: “Batılılaşma, cumhuriyetle toplumsal alanının her safhasında görünür olmuş, muhalif tavırların ortaya çıkması etkin tedbirlerle önlemeye çalışılmış ve Cumhuriyet döneminde, Osmanlı modernleşmesinde kadın ve erkek için ayrı ayrı düzenlenmiş sosyal hayat normları, giderek daha paralel bir çizgiye getirilmiştir.”

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında gerçekleştirilen sosyal ve kültürel reformlar, toplumun geleneksel yapısını değiştirmeyi amaçlamış, kıyafet inkılabı, yeni Türk alfabesinin kabulü, takvimdeki değişiklik gibi adımlarla bu amaç gerçekleştirilmiştir. Kıyafet inkılabı, geleneksel Osmanlı kıyafetlerinin yerine Batılı tarzdaki giyim tarzının benimsenmesini sağlamış, bu da toplumsal normlarda görsel bir değişimi beraberinde getirmiştir. Eğitimde gerçekleştirilen reformlar sayesinde toplumun eğitim seviyesi yükselmiş ve böylelikle toplumun genel kültür düzeyi artmış ve bu da modern düşünce yapılarının benimsenmesini sağlamıştır.

Bu reformlarla Cumhuriyetin ideal yurttaş tipi oluşturulmuş ve yurttaşın benimsenmesi istenen yaşam tarzı Cumhuriyet döneminde yayımlanan adabımuâşeret kitaplarında yer almıştır. Cumhuriyet dönemi adabımuâşeret kitaplarını, Osmanlı dönemi yayımlanan adabımuâşeret kitaplarından ayıran özellik, Osmanlı döneminde çatışmaya sebep olan kuralların zaman içinde yumuşaması ve daha genele inmesi ve bu kuralların yer bulacağı toplum yapısının oluşmasıdır.

2.2. Uygarlık

Uygarlık kavramsal açıdan geçmişten bugüne birçok anlam düzeyinde ele alınmış, anlamsal açıdan farklı fakat bir noktada kesişen bir ifadeye dönüşmüştür. Uygarlık kelimesi sözlükte; “Uygar olma durumu, medeniyet, medenilik ve bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet” olarak açıklanmıştır (TDK, 2019). Sözlükteki bu anlam kapsamında uygarlık; anlam olarak belirli bir ileri seviyede olma durumu, gelişmişlik, her alanda belirgin olan yüksek bir seviyeyi kısacası ilerlemeyi ve aynı zamanda maddi ve manevi kültür kaynaklarını ifade etmektedir.

Uygarlık, insan gruplarının oluşturduğu ve geliştirdiği çeşitli sosyal, kültürel, teknolojik ve politik gelişmeleri içeren karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. İnsan topluluklarının ilkel formlardan ileri düzeyde kültürel, ekonomik ve politik yapılar ortaya koyan karmaşık, organize toplumlara doğru evrimini kapsamaktadır. Uygarlığın ortaya çıkışı, ilk insan topluluklarının göçebe avcı-toplayıcı yaşam tarzından yerleşik tarım toplumlarına geçiş yapmaya başladığı tarih öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır.

Alanyazında ele alınan uygarlık kavramı genel olarak dünya tarihinde yer edecek ölçüde kültür ve ekonomiye sahip geniş topluluklara dayandırılmış ve onların dünya

tarihindeki yeri, gelişim süreçleriyle ele alınmıştır. Hayati öneme sahip gruplar medeniyet-uygarlık olarak tasvir edilmektedir ve bu uygarlıklar gelişmiş ekonomik ağlara, kültüre ve genellikle kendi yazılarına sahiptir (Stearns, vd., 2011). Çivi yazısı, hiyeroglif ve daha sonra alfabe gibi yazı sistemlerinin geliştirilmesi, uygarlığın ilerlemesinde çok önemli bir role sahiptir. Yazmak, kayıt tutmayı, iletişimi ve bilginin korunmasını kolaylaştırmış ve kültürel mirasın oluşumuna ve birikimine katkı sağlamıştır. Hayvanların evcilleştirilmesi, tarıma geçiş uygarlık sürecindeki hayati öneme sahip noktalardandır. İnsanların tarımla ihtiyaç fazlası gıda üretmesi nüfus artışına, nüfus artışı kalıcı yerleşimlere ve bu da sonuç olarak sosyal yapıların oluşmasına yol açmıştır. (Robinson, Breasted ve Smith, 2020; Stearns, vd., 2011)

Toynbee (1978, s. 45-46), uygarlığı belirli bir çağda var olan kültürün belirli bir türü ya da evresi olarak kabul etmekte ve “içinde bütün insanlığın, herkesi kapsayan tek bir ailenin üyeleri olarak, tam bir uyum halinde yaşayabilecekleri bir toplum durumunu yaratmak için girişilmiş bir çaba şeklinde” tanımlamaktadır. Toplumların tarım, teknoloji, yönetim, kültür ve sosyal yaşantıdaki kademeli ilerleyişini içeren uygarlık kavramı bir yünden de insanlık tarihini ve toplumların dokusunu şekillendiren, geleneğini değiştiren, yeniye adaptasyonu gerektiren sürekli bir yolculuğu temsil etmektedir. Tanilli (2006, s. 13) ise uygarlığın anlamdaki bu ikiliğini şu şekilde ifade etmiştir:

Bir anlamıyla uygarlık, “doğal hal”in, “barbarlık”ın karşıtı olan bir durumu anlatıyor. Bu anlamda, “uygar millet”, “uygar halk” deyince, gelişme yolunda hayli ilerlemiş, ideal ölçülere pek yaklaşmış bir topluluk anlaşılakta. Kolayca fark edileceği gibi, bir “değer yargısı” taşımakta uygarlığın bu anlamı. Bir başka anlamıyla uygarlık, bir halkı başka halklardan ayıran, onun özgün yanını ortaya koyan, yaşayış biçimlerinin, kullanılan aletlerin, çalışma biçim ve yöntemlerinin, inançların, düşünsel ve sanatsal faaliyetlerin, siyasal ve sosyal örgütlenme biçimlerinin bütünü.

Uygarlık aynı zamanda yönetim, yasalar ve dini kurumlar da dahil olmak üzere sosyal ve siyasal yapıların kurulmasını da içermektedir. Siyasi yapıların değişiminin uygarlığın gelişimi ile doğru orantıda olduğu gözlenmektedir. Feodal beylikler, şehir devletleri, monarşiler ve daha sonra ulus devletler gibi organize yönetimlerin oluşumu belirli bir düzenin oluşturulmasına, bu düzen çerçevesinde toplumsal ilişkilerin şekillenmesine ve adalet mevhumunun işlemesine katkı sağlamıştır. Din ise geçmişten

bugüne toplumsal normların, inançların ve etik değerlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynayan ve çoğu zaman topluluklar içinde birleştirici bir güç görevi gören bir etken olmuştur.

Uygarlığın iki manasını vurgulayan bir diğer çalışma ise Stearns'e aittir. Bu çalışmada uygarlık; bir insan organizasyonu biçimini ve belirli medeniyetlerin temeli olarak belirli bölgelerde gelişen belirli tutarlılıkları tanımlamaktadır (Stearns, 2003).

Wallerstein'a (2022, s. 33-34) göre, uygarlık kelimesinin oldukça farklı iki anlamı vardır; birinci anlamı bir yandan, mantığı itibariyle gramer açısından tekil olan ve insanları daha “uygar”, yani daha az “hayvan” gibi ya da daha az “vahşi” yapan süreçleri (ve bunların sonuçlarını) ifade eden, çok olumlu çağrışımları olan bir terimdir. Diğerisi ise bir medeniyetin, bir tür tarihsel bütün oluşturan ve bu olgunun diğer çeşitleriyle “her zaman eş zamanlı olmasa da- bir arada var olan, dünya görüşünün, geleneklerin, yapıların ve kültürün -hem maddi kültür hem de yüksek kültürün” belirli bir birleşimini ifade ettiği çoğul anlamıdır.

Uygarlık tarihi, geniş bir alanı içine almaktadır. Bu geniş alanın içinde yer alan edebiyat, bilimsel keşifler, sanat, müzik, mimari, icatlar gibi birçok kültürel faaliyet uygarlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Tarım, metalurji, ulaşım ve daha sonra sanayileşmedeki yenilikler, gelişen ticaret ağları vasıtasıyla mal ve teknoloji alışverişi, kültürel transferlere neden olmuş ve uygarlıkların zenginleşmesine, çeşitlenmesine ve birbirlerini etkilemesine yol açmıştır. Genişleme sıklıkla çeşitli türden çatışmalara yol açsa da uzun vadede başarılı, genişlemiş medeniyetler, genişleyen bölge genelinde belirli bir tutarlılık yaratacak kadar ortak kurumları ve kültürel değerleri ve sıklıkla paylaşılan ticaret sistemlerini ve sosyal kalıpları yaymıştır (Stearns, 2003, s. 32).

Elias (2017, s. 73) uygarlık ve kültür kavramlarının derin tarihsel analizini yaptığı Uygarlık Süreci adlı çalışmasında uygarlık kavramını bir davranış, sergilenen tavırlar, değer sistemi temelinde ifade etmektedir:

Uygarlık kavramı birbirlerinden oldukça farklı olguların anlatılması için kullanılır: teknik gelişmişlik düzeyini, davranış biçimlerini, bilimsel bilgi düzeyini, dinsel düşünceleri ve gelenekleri... Erkek ile kadının birlikte yaşama ve barınma türünü, yasal cezalandırma biçimini ya da yemek hazırlama şekillerini ifade edebilir. Daha doğrusu uygar ya da uygar olmayan şeklinde yapılamayacak

herhangi bir şey neredeyse yoktur, bu nedenle uygarlık ile ifade edilen şeyin birkaç sözcükle ifade edilmesi güçtür. Bu kavram Batılı öz bilinci ifade etmek için kullanılır.

Elias'ın bahsettiği batılı öz bilinç, Güvenç tarafından aynı şekilde ele alınmıştır. Güvenç'e (1979, s. 97) göre, uygarlık kavramı; bilim, felsefe, teknoloji ve endüstri alanlarında önde gide Fransız ve İngilizler tarafından, vahşet (barbarlık) ilkelik ya da az gelişmiş karşıtlığı olarak tanımlanmıştır.

Heggy'e (2005, s. 135) göre, her uygarlık özünde bir değerler bütününden başka bir şey değildir ve bir toplumun; vatandaşlarına nasıl baktığı, bireye ve kişisel özgürlüğe verdiği değer, hükümetin yürütme organı karşısındaki göreceli konumunu nasıl belirlediği; yöneticilerine yurttaşların efendisi mi, yoksa hizmetkarı mı rolü biçtiği; kadınların ve çocukların sahip olduğu statü ve haklar; zamana, işe ve işin kalitesine verdiği değer; ona karşı tutumu azınlıklar; başkalarının farklı inanç, doktrin, görüş ve davranışlarını gösterme hakkı; bunlar uygarlığın dokusunu oluşturan değerlerdir.

Elias (2017, s. 73-74), uygarlık tanımı yaparken uygarlık kavramının tarihinden de söz etmekte, Batılı ulus için farklı bir anlam taşıdığını ifade etmektedir: İngilizce ve Fransızcada uygarlık anlamına gelen “civilization” kelimesi toplumların ve insanlığın gelişimine duyulan övüncü içerir. Elias, uygarlık kavramını sosyo-oluşum ve “insan davranışlarının özel bir değişim biçimi olarak uygarlık” olarak iki şekilde ele almıştır. İnsan davranışlarının değişimi ise adabımuâşeret literatürü içerisine giren olguların ortaya çıkış sürecini anlatmaktadır. Bireyin medeniliğini gösteren semboller olarak görülen bu kurallar, küçük bir kitleden daha büyük bir kitleye hitap etmeye başlamış, uygarlık sınırlarını da çizmiştir. Bu sınırlar içindeki alan zamanla sadeleşmiş, evrensel boyuta yaklaşmış, çoğu olgular genel-geçer doğrular olarak kabul edilmiştir.

“Civilization” yani uygarlık kelimesinin tarihsel gelişimine bakıldığında en eski kullanımı, saray mensubu ve St. Martin başrahibi Walter Montagu'nun 1656 tarihli yazılarında görülmüş ve kelimenin anlamsal gelişimi Oxford English Dictioanary (OED, 2023) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

- 1656– *uygarlık: Uygarlaşma ya da uygarlaşma eylemi ya da süreci; (ayrıca) harici bir güç tarafından uygarlaştırılma eylemi veya süreci,*

- 1728 uygarlık: Kanun. Bir ceza davasını veya sürecini hukuk davasına dönüştürme eylemi veya eylemi. Bkz. sivil. Modası geçmiş. Nadir,
- 1812– uygarlık: Kanun. Medeni hukukun özelliklerinin ortak hukuka özümzenmesi. Nadir,
- 1760– uygarlık: Medeni olma durumu veya şartı; İnsanın kültürel, sosyal ve entelektüel gelişiminin ileri ve ilerici olduğu düşünüldüğünde...
- 1767– uygarlık: Kelimeyi değiştirerek. Belirli bir ülkenin, bölgenin, çağın veya grubun kültürü, toplumu ve yaşam biçimi,
- 1811– uygarlık: Bir insan topluluğunun özelliği olarak belirli bir kültür, toplum ve yaşam tarzı; (aynı zamanda) uygar bir toplum,
- 1825– uygarlık: Modern yaşamın konfor ve rahatlığı, kasaba ve şehirlerde; genel olarak nüfuslu veya kentsel alanlar,
- 1846– aşırı uygarlık.

"Uygarlık" kavramının ortaya çıkışı öncesinde, "politesse" veya "civilite" gibi terimler, neredeyse "civilisation" ile aynı işlevi yerine getirirdi: Avrupa'nın üst sınıfları, kendilerini basit ve ilkel olarak algıladıkları diğer sınıflardan ayırmak ve özgün davranışlarını tanımlamak için bu terimleri kullanırdı ve bu terimler, üst sınıfların kendilerini tüm ilkel ve basit insanlardan farklı hissetmelerini sağlardı (Elias, 2017, s. 116).

Uygarlığın parçalarından ve taşıyıcısı olan uygar insanın çizgisi, toplum için belli bir düzeyi de ifade etmektedir. Çünkü uygarlığın manası gereği, uygar bir toplumun üyesi, toplumu uygarlık seviyesine ulaştırmak için katkılarda bulunmalıdır. Uygarlık, uygar bir toplum olmadan meydana gelemez, bu da birçok alanda öncü olmayı gerektirmektedir. Görgün (2019), medeniyet kavramını üç anlamda ele almıştır:

- a) Gündelik dildeki “medenî insan” deyiminde olduğu gibi başkalarına karşı görgülü davranma konusunda insana kendini kontrol etme yeteneği veren kural ve değerler bütünüdür.
- b) Gelişmiş olarak kabul edilen toplumu gelişmemiş sayılan toplumlardan ayıran özelliklerdir. Bu anlamıyla medeniyet, insanlığın ulaştığı birikim ve gelişmişlik düzeyini ifade ettiği gibi bu düzeyin Batılı toplumlarca kaydedildiği telakkisiyle zaman zaman modern Batı medeniyetiyle özdeş anlamda kullanılmaktadır. İster

insanlığın topyekûn birikimini isterse Batı toplumlarının düzeyini ifade ediyor olsun bu anlamıyla kelime tekil olarak kullanılmaktadır.

c) Ortak özellikler gösteren sosyal gruplar veya bunların bütünüdür.

Uygarlık ve görgü kuralları arasındaki ilişki, sosyal normlar, kültürel değerler ve insan toplumlarının evrimi arasındaki karmaşık ilişki ve etkileşimi yansıtmaktadır. Sosyal davranış, tavırları ve kişiler arası ilişkileri düzenleyen kurallar olarak kabul edilen görgü kuralları, uygarlıkların gelişimi ve ilerlemesiyle bağlantılıdır. Uygarlık ve görgü kuralları arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır: Uygarlıkların ilerleyişi yeni yaşam düzenlerini ortaya koymakta, bu düzen yeni sosyal kuralların oluşmasına neden olmaktadır. Bu ilerleyiş sonucunda görgü kuralları topluma dikte edilirken, görgü kuralları da uygarlıkların değerlerini, geleneklerini ve yapılarını değiştirmekte ve güçlendirmektedir. Bu süreci Elias (2017, s. 198) şu şekilde ifade etmektedir:

"Courtoisie" kavramı gibi "civilite" kavramı da zamanla inişe geçer. Bir süre sonra bu kavramın ve bununla akraba diğer kavramların taşıdığı içerik, özbilincin yeni kazandığı biçimin bir ifadesi olarak, yeni bir kavram tarafından üstlenilir ve devam ettirilir; bu, "civilisation" kavramıdır. "Courtoisie", "Civilite" ve "Civilisation" bir toplumsal gelişimin üç ayrı dönemini anlatan üç ayrı kavramdır. Bu kavramlardan hangisini tercih ettiğine bakılarak, bir yazının hangi toplumda kime hitap ettiği anlaşılabilir.

Görgü kuralları, belirli bir uygarlık içinde sosyal uyumu kolaylaştıran, kabul edilebilir davranışları tanımlayan ve sosyal sınırları oluşturan bir mekanizma görevi görmektedir. Uygarlıklar geliştikçe, değişen toplumsal normlara, kültürel etkilere ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayan görgü kuralları da gelişir. Bu döngü, uygarlık ve görgü kuralları arasındaki ilişkinin dinamik doğasını vurgulamaktadır.

2.3. Modernleşme

Modernleşme; çağdaşlaşmak işi, çağcıllaşma, modernleşme, asrileşme, muasırlaşma, modernizasyon anlamına gelmektedir (TDK, 2019). Modernleşme eski olandan yeniye, az gelişmiş olandan gelişmişe olan geçişi ifade etmektedir. Modernleşmenin birçok boyutu bulunmaktadır, bu sebeple modernleşme sosyolojik, iktisadi, siyasi alanlarda literatürde tartışılan bir kavram olmuştur.

Metin (2021, s. 76) modernleşmeyi:

Çoğunlukla katılımcı toplum ve siyaset, pozitivist bilim, rasyonel akıl, uzmanlaşmaya dayalı iş bölümü, tüketim alışkanlığı, milli devlet anlayışı, üretim araçlarına yabancılaşma, endüstrileşme, kentleşme, mesai ve boş zaman kültürü, liberal değerler, milliyetçilik ve laiklik gibi alanlarla ifadelendirilen modern olma, Batı-dışı toplumlar için bu tür anlayış, düşünce, davranış ve diğer pratikleri ithal etme olarak, modernliği yakalama veya modernleşme.

olarak tanımlamaktadır.

Bauman (2020, s. 15) ise modernleşmeyi “*Modernlik Batı Avrupa’da, XVII. Yüzyıldaki bir dizi derin toplumsal, yapısal ve entelektüel dönüşümle başlayan ve Aydınlanmanın gelişmesiyle kültürel bir proje olarak Kapitalist ve daha sonra komünist endüstri toplumunun gelişmesiyle toplumsal olarak kurulan bir yaşam biçimi olarak olgunluğa erişen tarihsel bir dönemdir olarak*” yorumlamıştır.

Modernlik insanların hem fırsatlarla hem de disiplinle aynı anda karşılaştıkları bir insanlık durumu olarak görülebilir. (Kaya, 2006) Modernlik karmaşık ve çeşitliliği olan bir süreçtir. Baş aktörü insan olan bir eylemin her yerde aynı şekilde anlaşılan bir yaşam formu oluşturamayacağı beklenmektedir. Modernliğin o toplumdaki süreci ve gelişimi karşılaştığı toplumun yapısı ve o güne dek geliştirdiği kültürle ilintilidir.

Modern kelimesinin kökeni çok eski zamanlara tarihlenmektedir. Latince "modernus" kelimesi, ilk kez MS 5. yüzyılın sonunda Roma'nın pagan geçmişini Hristiyanlığın resmi olarak kabul edildiği dönemden ayırmak için kullanılmıştır ve bu tarihten günümüze kadar "modern" terimi, belirli içerik değişikliklerine uğrayarak gelmiştir (Sevil, 1999).

Modernleşme, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerdeki değişimlerin ürünü olarak gelişmiş ve ardından diğer Avrupa ülkelerine, 19. ve 20. yüzyıllarda ise Güney Amerika, Asya ve Afrika'ya yayılmıştır (Eisenstadt, 2007).

Ateş (2004), modernliğin din, felsefe, ahlak, hukuk, tarih, ekonomi ve siyasetin eleştirisiyle başladığının kabul edildiğini, aklın 18. yüzyılda bilimsel araştırmanın metodu olmaya başlamasının modernlik için farklı ve yeni bir sürecin başlamasına neden olduğunu ve 17. ve 18. yüzyılın hızlı toplumsal hareketleri, sanayi devrimi, rönesans ve reform hareketleri, ulus-devletlerin ortaya çıkması, kilisenin baskısının ve feodalitenin

etkisinin azalması özellikle kıta Avrupa’ında ulus-devletlerin ortaya çıkması gibi süreç ve olayların, Avrupa eksenli bir Modern Çağın yaşanmasına imkan verdiğini söyleyerek modernliğin başlangıcını ve tarihsel sürecini yorumlamıştır.

Modernleşme Kıta Avrupa’ında ortaya çıkmış ve ilk olarak o bölgeleri etkisi altına almış olsa da çok da uzun olmayan bir zaman içerisinde doğduğu coğrafyayı aşır yerel olmaktan çıkıp evrensel bir hal almıştır. Modernleşme süreci, ilk başladığı andan itibaren ulusal ve siyasi sınırları aşarak büyük toplumsal, kültürel ve ekonomik hareketlerle karakterize olmuş ve bu süreç içerisinde bağımsız ulus veya devletlerle sınırlı kalmamış, büyük toplumsal ve kültürel hareketler ile ekonomik akımlar ulusal ve siyasi sınırları aşmıştır (Eisenstadt, 2007).

Batı ve Batılı olmayan toplumlar arasındaki modernleşme sürecinde bazı farklılıklar yaşanmıştır. Batı’da geleneksellikten modernliğe geçiş en azından dört yüzyıllık bir sürede ve adeta kendiliğinden gerçekleşmiştir, buna karşılık Batılı olmayan toplumlarda modernleşme daha kısa bir zaman dilimi içinde, kendiliğinden olmayan ve dış etkenlerin yoğun itici gücü etrafında ortaya çıkmaktadır. (Köker, 2012)

Modernlik, insanlara yeni fırsatlar sunarken birtakım engeller de teşkil etmektedir ve geleneksel toplum yapısından modern düzene geçişte yaşanan değişimler ve bu değişimlerin toplum, aile, ilişkiler ve kurumlar üzerindeki etkilerini Bağcı (s. 14), şu şekilde ele almıştır:

Diğer taraftan modern dendiğinde ise geleneksel tanımlayan ifadelerin tersini düşünmek mümkündür. En başta, hanenin ihtiyacını karşılamaya yönelik üretim, kar için üretime dönüşmüştür, sanayileşmeye bağlı olarak üretim araçları gelişmiş, iş bölümü artmıştır, dolayısıyla üretim ilişkileri ciddi ölçüde değişmiştir. Kolektif aidiyet yerini bireyselliğe bırakmıştır; dinin ve geleneklerin toplumsal yaşamı düzenlemedeki belirleyiciliği azalmış ya da tamamen ortadan kalkmıştır. Geleneklerin, adet ve törelerin yerini pozitif hukuk ve kurallar almıştır; önceki toplumsal tabakalaşma sistemleri parçalanmış, yok olmuş ya da yeni biçimlere dönüşmüştür. Kuşaklar arasındaki çatışmalar artmış, büyük ölçekli geleneksel aile çekirdek aileye evrilmiş ve nüfus kentlerde yoğunlaşmıştır. Bu arada toplumsal farklılıklara bağlı olarak toplumsal çatışmalar da artmış ve bu çatışmaları çözümlmek için siyasal, toplumsal, ekonomik ve hukuksal kurumlara

daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Kan ve akrabalık bağları zayıflamış ve toplumsal ilişkiler giderek formelleşmiştir.

Modernizasyon geleneksel toplumdan modern topluma doğru evrilen toplumsal bir süreci kapsamaktadır (Kaya, 2006; Sevil, 1999). Modernleşme, bir toplumun eski sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarının terk edildiği ve yeni yapıların alındığı ve bu yapılara adaptasyon gerektiren bir süreçtir. Bu süreç, geleneksel yapılardan, eski değer ve normlardan yenilikçi, bilimsel ve çağdaş değerlere doğru ilerlemeyi, disipline edilmiş bir tarza geçişi ifade etmektedir. Yeniliklerin, modernleşme sürecine giren toplumlarda yerleşmesi için öncelikle toplumsal bir modernizasyon gerekmektedir.

Modern toplum kavramı, özgün bir insan karakterini, insan-doğa ve insan-insan ilişkilerinin belirli bir algılayış biçimini, özel bir ekonomik ilişki sistemini ve bu unsurların oluşturduğu toplumsal ve ekonomik temel üzerine inşa edilen bir siyasi yapıyı kapsamaktadır (Köker, 2012, s. 42). Modernleşme yukarıdan aşağıya gerçekleşen bir durumdur. Modernleşme sürecinde, ülkenin yönetim kurumları ve şekilleri, eğitime yaklaşımları, ekonomik alandaki büyük değişimler, yaşanan ideolojik değişimler, teknolojik devrimler kültürel araçlar aracılığıyla toplumun genelinde dönüşümler sağlanabilir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla yakından ilişkili olan bu yaygınlaşma, yeni bir kültürel perspektifin doğmasına neden olmuştur; ancak, bu süreç bu toplumlarda zaman zaman duraksamış ve öngörülemeyen bir şekilde ilerlemiştir (Eisenstadt, 2007, s. 17).

Modern olmayan ülkelerin modernleşmeye geçişi ilk başta siyasi değişim olarak gerçekleşmektedir. Klasik görüşe göre Batılı olmayan dünya henüz modernleşmeye geçiş evresinde olduğundan ki bu siyasal düzlemde demokrasiye geçiş olarak değerlendirilmektedir (Sevil, 1999, s. 51). Modernizmin içerisinde var olan kültürel, ekonomik ve sosyal değişim etmenleri bu süreçte, demokrasi gibi katılımcı ve özgürlükçü yönetim biçimine zemin hazırlamaktadır. Toplumun farklı alanlarında (ekonomi, eğitim, kültür, teknoloji vb.) gerçekleşen dönüşümler, toplumun katılımın aktif olduğu bir süreçte ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, demokrasinin varlığı da modernleşmeyi teşvik edebilir çünkü demokrasi, bireylerin katılımına ve toplumsal değişim için aktif olarak katkıda bulunmalarına izin vermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Türkiye'yi çağdaş, laik ve demokratik bir ülke haline getirme çabası, Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken gerçekleştirilen reformlar ve uygulamalarla başlamıştır. Atatürk, modernleşmenin temelini öncelikle siyasi yapının değiştirilmesi olduğuna inanmış ve bu doğrultuda adımlar atarak Türkiye'yi modern bir ulus-devlet haline getirmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sonrasında Türkiye'de modern bir ulus devletin inşasını gerçekleştirme ülküsüyle yola çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu gibi o da yeni sistem için Avrupa modernizmini temel almıştır. Batı'nın siyasi, hukuki, eğitimsel ve kültürel örneklerinden yararlanarak, Türkiye'nin modern bir ulus olarak yeniden yapılanmasını sağlamayı amaçlamıştır.

Modern bir ulusun yaratılması için modernleşmenin önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Metin (2021, s. 84), modernlikle gelenekselin çatışmasını ve bir engel olarak geleneği şu şekilde ifade etmiştir:

Devletten topluma, ekonomiden kültüre, çok sayıda ilişkiler ağı oluşturan ve uzun geçmişten süzülerek gelen değerler ve normlar bütünü olan gelenek, birçok yönüyle modern olanla çatışmak zorunda kalır. Bunda gelenekselin siyasal düzlemde patrimonial yapılara kaynaklık etmesi ve sosyo-ekonomik ilişkilerde durağan, törensel ve yerel ilişki yapılarını kontrol ve sürdürme eğiliminde olmasıdır. Modern durum, rasyonel yöntem/yönetim ve sosyal hareketlilik üzerine kurguludur. Gelenek ise normlar ve statükodan beslenir. Bu ise hem modernliğin hem de modernleşme süreçlerinde değişim ve dönüşümün önünde aşılması veya kaldırılması gereken engeller olarak görülür.

Kaya (2006), hiçbir kültürün sosyal aktörler olmadan yeni bir dünya veya modernlik üretemeyeceğini dile getirmiş ve politik seçkinler tarafından modern bir devlet kurulabileceğini ama bu devlet için sosyal temel inşa edilmediğinde devletin kolayca güçsüz kılınabileceğini ifade etmiştir.

Modernleşme, tüm yapıların dönüşümü ile gerçekleşir ve bu da ancak modern bireylerin varlığıyla mümkün kılınabilir. Modern toplumda var olduğu düşünülen modern insandaki nitelikleri Inkeles (1977'den akt. Sevil, 1999, s. 41-42) oldukça geniş bir şekilde formüle etmiştir:

- *Modern insan, yeni tecrübe, değişim ve yeniliklere hazır ve açık olmak durumundadır,*
- *Modern insan daha ayrıntılı ve derinlemesine düşünür. Ayrıca bu düşüncenin demokratik yönelimi de belirleyici etkindir. Başkalarının düşüncesine (varlığına) saygı, onların farklılıklarını kabullenme görülür,*
- *Modern insan, şimdiki ve gelecek zamana, geçmiş zamandan daha çok yönelir. Ayrıca “zaman programı” yapmak, “dakiklik” ve “düzenli” olmak da önemlidir,*
- *Modern insan planlı ve örgütlü hareket etmeye eğilimlidir,*
- *Modern insan kendine güvenir ve yetkinlik iddiası taşır,*
- *Modern insan dünyanın düzenli bir yasa zinciriyle oluştuğunu düşünür. Çevresindeki kurumların ve diğer kişilerin yükümlülük ve sorumluluklarını yerine getirecekleri konusunda güven duyar,*
- *Modern insan, diğer insanların onuruna saygı duyar (özellikle de kadın ve çocukların),*
- *Modern insan bilim ve teknolojiye daha çok inanır,*
- *Modern insan dağıtıcı adalet taraftarıdır; yani dağıtıcı adalet sayesinde, ödüllerin kaprise ya da kişinin özel niteliklerine göre değil, yaptığı katkıya göre dağıtılması gerektiğine inanır.*

Modernleşme sürecinde yaşanan değişim süreci modern bireyin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Modern bireyin temel özelliklerini Ateş (2004, s. 72-73)’de şu şekilde sıralamıştır:

- *Eğitimli, en azından okuryazar olma,*
- *Çevresinde olup bitenlerden haberdar olma,*
- *Şehirli olma,*
- *Eşitlikçi (en azından cinsiyetler arasında) davranma,*
- *Seküler (laik) olma ve hayatını bilimsel esaslara göre düzenleme.*

Ve bunun da ancak “eğitim, medya tüketim, şehir hayatı ve makinelerle temas “ gibi temel araçlarla olacağını ifade etmiştir.

Modernleşme sürecinde eğitim kilit bir rol oynamaktadır. Modernleşmeyle gelen teknolojik gelişmelere ayak uyduracak, değişen sisteme katılım gösterecek, gelişen endüstriyel alanda fayda sağlayacak bireyler ancak eğitimle sağlanabilmektedir. Aynı zamanda eğitim; bireylerin bilgi, beceri ve anlayışlarını modern sistemle uyumlu hale getirmektedir. Batılı olmayan toplumların modernleşme serüveninde, geleneksel veya dini eğitimin bazen kaldırıldığı, bazen ise varlığını sürdürdüğü gözlemlenmiştir ancak modern bilginin, bilim, teknik, yöntem ve pratikleri öğrenmek, yaymak ve sürdürmek için eğitim, hayati bir öneme sahip olmuştur (Metin, 2021, s. 91). Modern toplumlarda modernleşmeyle birlikte gelişme eğilimi gösteren eğitim hizmetlerinin talep edilmesi ve sağlanmasıdır. Eğitimin birinci sonucu yeteneklerin çoğalmasındır. İkinci büyük sonucu ise farklı kültürel sosyo politik semboller ve değerlerle özdeşleşme ile görece değişik kültürel, toplumsal ve siyasi gruplara ve örgütlere etkin bir biçimde kendini adamaktır (Eisenstadt, 2007).

Cumhuriyet hükümeti, Türk toplumunun yapısını dönüştürmek için en kritik adımlardan birinin okuryazarlık sürecinin ve eğitimin hızlandırılması olduğunu vurgulamaktaydı. Onlara göre, devrimin gerçek anlamda toplumda yer etmesi ve kök salması, geniş halk kitlelerinin eğitilmesiyle mümkün olacaktı. Bu bağlamda, eğitim devrimci bir rejim gibi ele alınmış ve toplumun geniş kesimlerinin eğitilmesi, Cumhuriyet'in ideallerini gerçekleştirmek için temel bir şart olarak kabul edilmiştir (2020, s. 101).

2.4. Eğitim

Eğitim; kelime anlamında “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine, okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; terbiye” anlamına gelmektedir (TDK, 2018). Genel anlamda ise eğitim; “bilgilendirerek veya inandırarak (en son içten gelen faktörle) meydana getirilen veya oluşan bir yönleme veya yönlendirme olayıdır” (Çelikkaya, 1991).

Eğitim genel manasıyla bireylerin davranış, bilgi, beceri, kültür ve değer gibi unsurları öğrenme sürecidir. Whitehead (2020, s. 19), eğitimi “Eğitim, bilgiden yararlanma sanatının edinilmesidir” olarak tanımlamıştır. Durkheim (2016, s. 43), eğitim için: “Eğitim kelimesi genel anlamda doğanın ya da diğer insanların ister zihnimiz ister

irademiz üzerinde uygulayabildiği etkilerin tümünü ifade etmek için kullanılmıştır.” demiştir.

Sosyolojik bir perspektiften insanın gelişimini toplumla etkileşime bağlayan Durkheim (2016, s. 61-62) “Bir nesil yok olup yerini bir başka nesle bıraktığı her defasında, insanın bilgeliği, israf olmak yerine sonu olmaz bir şekilde birikerek artmaktadır ve bu birikim sadece toplumun içinde ve toplum vasıtasıyla mümkün olmaktadır.” ifadesiyle eğitimin birikim ve bu birikimin de toplum tarafından aktarılabilceğini vurgulamıştır.

Erdener de (1967, s. 5) “İnsan verasetten getirebildiği değerlerle içinde yetiştiği çevrenin karşılıklı etkileri arasında oluşan bir varlıktır. İnsanın gizilgüçleri üzerine çevrenin yapacağı çeşitli etkilerden en yararlısı eğitim çıkışlı olanıdır. Modern anlamda eğitim: Ferdi, kendi yaşantıları içinde belli amaçlara doğru değiştirme oluşumudur.” ifadesiyle eğitimin toplum etkileşiminin bir sonucu olduğunun altını çizerek eğitimin sosyolojik boyutuna dair tanımlama getirmiştir.

Kant’a (2013, s. 38) göre eğitim; “ancak nesiller boyu tatbikatla kusursuz hale gelebilecek bir sanattır ve her bir nesil, bir önceki neslin bilgisiyle donanmış olarak, insanın doğal yeteneklerini uygun ve amaçlarıyla bağıntısı içerisinde geliştirecek bir eğitime gittikçe daha fazla yaklaşabilir ve böylelikle bütün insan soyunu kaderine doğru ilerletebilir.” Toplumun gelişim ve değişimler içerisinde oluşturduğu bilgi ve birikimin aktarılmasında ve bireyin içinde bulunduğu çevre ile etkileşim içinde, belirli amaçlarla ve sistemli bir şekilde hedefe ulaşmada eğitim önemli bir rol oynamaktadır.

Eğitim süreci iki bölüme ayrılmaktadır ve bu bölümler formal ve informal eğitim olarak adlandırılmaktadır. Formal eğitim, genellikle belirli bir program ve müfredat çerçevesinde, belirlenen bilgilerin ve kuralların öğretmenler tarafından aktarıldığı bir yapıya sahip resmi ve sistemli bir öğrenme sürecidir. Bu tür eğitim; resmi eğitim kurumları olan okullar, kolejler ve üniversiteler tarafından sağlanmaktadır.

Erden (2011, s. 15), formal eğitimin 5 unsuru olduğunu ve bunların hepsi varsa, bu eğitimin formal eğitim olarak kabul edildiğini söylemiş ve bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- *Eğitim bir süreçtir.*

- *Eğitim sonucunda davranış değişikliği meydana gelir.*
- *Davranış değişikliği bireyin kendi yaşantıları yoluyla gerçekleşir.*
- *Eğitim yoluyla bireyde istendik davranışlar geliştirilir.*
- *Eğitim süreci kasıtlı ve planlıdır.*

Formal eğitim, işleyiş açısından genellikle iki ana kategoriye ayrılmaktadır: örgün eğitim ve yaygın eğitim. Örgün eğitim, genellikle okullarda ve sınıflarda yapılan resmi eğitimi ifade ederken, yaygın eğitim ise genellikle okul dışında ve tüm topluma açık bir şekilde gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır, bu anlamda, örgün eğitim daha resmi ve kurumsal bir yapıya sahipken, yaygın eğitim daha esnek ve geniş bir kitleye ulaşmayı hedefler (Çelikkaya, 1991). Bireyin bilişsel, duygusal, sosyal ve pratik alanlarda gelişimini desteklemeyi ve bireyde istendik ve kalıcı etkiler oluşturmaya hedefleyen eğitimin belli başlı amaçları bulunmaktadır. Eğitimin bu amaçlarını Başaran (1988, s. 13), şu şekilde sıralamıştır:

- *Eğitim bireyi kültürlmeye çalışır.*
- *Eğitim, bireyi toplumsallaştırmaya çalışır.*
- *Eğitim, bireyin üretmen olmasına çalışır.*
- *Eğitim, bireyin bireyselleşmesini sağlamaya çalışır.*

Bu amaçlarla, eğitimin bireyin kişisel gelişimine ve topluma entegrasyonuna yaptığı kapsamlı katkılar açıklanmaktadır. Toplumun kültürel değerlerini, normlarını ve geleneklerini aktarma görevini üstlenen eğitim, bireyin kendi kültürünü tanımasını sağlamaktadır. Toplumsal kuralların, sorumlulukların ve sosyal rollerin öğrenilmesini sağlayarak da bireyi toplumun bir parçası haline getirerek, toplumsal uyuma katkıda bulunmaktadır. Ayrıca eğitimle bireyler, kazandıkları bilgi, becerilerle kendilerine mesleki donanım sağlayabilir ve bu donanımla çalışma hayatına katılabilmekte, bireyin kendi potansiyelini keşfetmesine ve kendine özgü yeteneklerini geliştirmesine olanak tanıyarak kendini gerçekleştirmesini sağlamaktadır.

Eğitim toplumdan topluma ve çeşitli tarihsel evreler içerisinde oldukça farklılık göstermiş bir yapıdır. Durkheim (2016, s. 46), eğitimin tarihsel süreç içerisindeki çeşitli işlevlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Eğitim, zaman ve ülkelere göre son derece çeşitlilik göstermiştir. Yunan ve Latin sitelerinde eğitim, bireyi, topluluğa körü körüne boyun eğmesi ve toplumun bir varlığı olması için eğitmekteyken; bugün bireyi, otonom bir kişiliğe dönüştürmek için eğitmektedir. Atina'da ince, görüş sahibi, keskin, ölçü ve uyumu seven, güzelin ve salt zihinsel tahlil hazzının tadına varmaya yetkin ruhlar yaratmaya çalışmaktayken; Roma'da ise çocukları, edebiyat ve sanatla alakalı şeylere ilgisiz, her şeyden önce girişimci, askeri görkem tutkusuna sahip insanlara dönüştürmeye istek duyulmuştur. Orta Çağ'da eğitim öncelikle Hristiyanlık temelli olup, Rönesans döneminde daha laik ve daha edebi bir nitelik kazanmıştır.

Bu değişme süreci eğitimin, hem eğitimi yürütücü organının hem de eğitimin içeriğinin değişmesiyle sonuçlanmıştır. Eğitimin yürütücü organı Atina ve Roma'daki gibi seçkin sınıf olduğunda eğitimin içeriği de yürütücü mekanizmanın arzu ettiği şekilde değişmektedir. Orta Çağ Avrupa'sında eğitimin idaresi kilisenin tek elinde ve içeriği tamamen dinselken Rönesans ve Reformun etkisi ve sanayi devriminin gerçekleşmesiyle eğitim daha çok teknik ve laik bir boyuta geçmeye başlamıştır. Fransız devriminden sonra ise okullar kiliseden alınmış devlete bağlanmıştır ve ulusalcı bir eğitim anlayışı temele alınmıştır (Sönmez, 2016, s. 32).

Bu sürecin etkileri sonucunda Osmanlı İmparatorluğu da Avrupa'da askeri ve siyasi sistemlerde meydana gelen değişme ve gelişmelere ayak uydurmak açısından eğitimde yenilikler yapma işine girişmiş ve Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar eğitimde birtakım reformlar gerçekleştirmiştir. Öncelikle Avrupa'daki askeri okullara benzer okullar açılmış, eğitim medreseden sıyrılarak mektep adı altında daha Avrupai bir sivil sisteme geçiş yaşanarak Sıbyan Mektepleri, Rüştîyeler ve İdadiler ve endüstriyel gelişmeleri takiben bu sistemi işletecek bireylere doğan ihtiyaç doğrultusunda teknik okullar açılmıştır. Yenilik hareketleri sırasında, geleneksel okulların varlıklarını koruyarak değişimden uzak kalmaları, eğitim sisteminde olduğu gibi toplumda da bölünmeye neden olmuş ve bu durum, Osmanlı toplumunda medreseli ve mektepli olarak bilinen iki ayrı aydın grubunun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Erden, 2011, s. 97). II. Meşrutiyet döneminde eğitim alanında yapılan çabalar, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilecek eğitim devriminin temellerini atmıştır (Başaran, 1994, s. 15).

Cumhuriyet dönemi eğitimi, modern bir devlet inşa etmek ve bu yapıya toplumsal intibakı sağlamak üzerine şekillenmiştir. Bu amaçla cumhuriyet döneminde eğitimde,

cumhuriyetin ilanından itibaren geçen yıllarda birçok eğitim reformu ve değişiklikleri gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde eğitim kurumlarında gerçekleştirilen ilk önemli değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu ile gerçekleşmiştir ve bu kanunla, dine dayalı eğitim veren geleneksel eğitim kurumları ile laik eğitim kurumlarının birleştirilerek tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir (Erden, 2011, s. 100). Tevhid-i Tedrisat, çağdaş eğitimi, milli ve laik öğretim programlarını, örgün ve yaygın eğitim alanlarında yapısal ve kurumsal yenilenmeyi içeren "öğretim birliği" çerçevesinde bir araya getirerek, eski eğitim kurumlarının devam etme imkanlarını kısıtlamıştır (Sakaoğlu, 1992).

Cumhuriyet döneminde yaşanan eğitim alanındaki devrimleri Başaran (1994, s. 17-18) beş başlık altında toplamıştır:

1. *Öğretimi Birleştirme: Öğretimdeki dağınıklığı kaldırmak ve öğretimi Devlet'in denetimi altına sokmak için, 3 Mart 1924'te 430 sayılı Öğretim Birliği Yasası (Tevhit'i Tedrisat Kanunu) çıkartıldı.*
2. *Eğitimi Örgütleme: Yasaya uygun olarak, öğretim birliğini gerçekleştirmek, yeni eğitim programlarına uygun okullar açmak ve bunları yaymak için, Bakanlık ve taşra eğitim örgütünü güçlü bir yapıya kavuşturmak gerekmişti.*
3. *Eğitimin Niteliğini Değiştirme: Cumhuriyet'le yönetilecek bir ülkenin eğitim programlarının da cumhuriyet ilkelerine uygun olması gerekti. 1921, 1923, 1924 ve 1925'te dört kez eğitim için Heyet-i İlmiye toplanmıştı. Bu kurullar da okulun eğitim programlarının Cumhuriyet'in gereklerine göre düzenlenmesine çalışıldı.*
4. *Eğitimi Yayma: Yurttaşlar arasında çok düşük olan okur yazarlığın oranını yükseltmek, öğretimi kolaylaştırmak, Türkçe'yi her yurttaş için ortak bir dil yapmak için büyük çaba gösterildi. 1929'da 15-45 yaşları arasındaki yurttaşlara okuma yazma öğretmek için Millet Mektepleri açıldı. 1932'de ise sonradan Türk Dil Kurumu adını alan Türk Dil Tetkik Cemiyeti kuruldu.*
5. *Eğitimi Kalkınmaya Katma: 1930'lu yıllardan sonra artık eğitimin kalkınmaya katılmasının zamanı gelmişti. Dünya'yı saran ekonomik bunalımın etkisinden kurtulmak için eğitim, gereken insan gücünü yetiştirmede işe koşulmuştu. Bu amaçla üç tür enstitü açıldı. Bu enstitüler endüstrinin, köyün ve ailenin eğitim gereksinmesini karşılamak için*

kurulmuştı. Bunlar köy enstitüleri, kız sanat enstitüleri ve erkek sanat enstitüleri idi.

Bu dönemdeki eğitim politikaları, Türkiye'nin Batı'yı model alarak gerçekleştirmeye çalıştığı modernleşme çabaları, laikleşme ve toplumsal değişim çerçevesinde şekillenmiştir. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmek istenen bu amaçları ve eğitimin bu konudaki rolünü Çakı (2012, s. 92), şu şekilde ifade etmiştir:

XIX. yy'da sınırlı bir Batıcılışma siyaseti güdüldürken Cumhuriyet döneminde tam bir Batıcılışma siyaseti güdüldüğünü ve bu çerçevede topluma yeni bir kimlik kazandırılmaya çalışıldığını biliyoruz. Eğitimin bu noktada da ayrı bir önem kazandığını görüyoruz. Elbette ki kimlik sahibi bir toplum eğitime önem verecektir. Ancak topluma rağmen, toplum kimliğinden ayrı, farklı bir kimlik topluma kazandırılmak istenirken ve toplum yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirme imkanından yoksun olununca eğitim özellikle önem kazanmaktadır. Çünkü yeni kimliği topluma eğitim yoluyla kazandırmak mümkün olabilmektedir.

1920'lerde oluşturulan Türk Milli Eğitim ideolojisi, eğitimi bir araç olarak görerek, milli ve dini eğitimi ön planda tutmaktaydı ve bu ideoloji, eğitimin temel görevinin yeni nesillerde milli karakterin oluşturulması olduğunu açıkça belirtmekteydi (Kaplan, 2005, s. 163). Cumhuriyet dönemi Milli Eğitim ideolojisi, modernleşme sürecinde eğitimi bir araç olarak kullanarak, bilinçli, çağdaş ve topluma katkı sağlayan bireyler yetiştirmeyi amaçlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren eğitim sistemini milli unsur taşıyan ilke ve değerlerle şekillendirmiştir. Bu ideoloji, Mustafa Kemal Atatürk'ün modern, laik, bilimsel ve milli bir eğitim sistemi kurma vizyonunu yansıtmaktadır ve bu ideolojinin temel unsurları, Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde şekillenen eğitimde bilimsellik, fırsat eşitliği, toplumsal katılım hedefleri taşıyan ve tüm ulusu hedefleyen milli bir eğitim niteliği kazanmıştır.

2.5. Kültür ve Kültürel Değişme

Kültür sözcüğünün kökeni Latinceye dayanmaktadır. "Culture" kelimesi, Latince "colere" fiilinden türemiştir ve "inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak" gibi anlamlara gelmektedir. Fransız kökenli *culture* kelimesi dilimize yerleşmeden önce Arapça ekin/kültür anlamına gelen *hars* kelimesi kullanılmıştır.

Kültür; anlam açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir ve bilim insanları tanımı konusunda birçok farklı görüş öne sürmüştür. Genel manasıyla kültürün, geçmişten bugüne insanoğlunun ortaya koymuş olduğu tüm yaşamsal eserleri içeren, toplumu oluşturan bireylerin karşılıklı yapmış olduğu etkileşimler, toplumsal ilişki ve toplumun sahip olduğu değerlerin süreç içerisinde geçirdiği gelişimi kapsayan geniş bir anlamı bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu (2019) sözlüğüne bakıldığında oldukça farklı alanlarda ifade bulan kültür kelimesi şu manalara gelmektedir:

- *Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.*
- *Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.*
- *Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi.*
- *Bireyin kazandığı bilgi.*
- *Tarım.*
- *Biyoloji: Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme.*

Güvenç'e (1979, s. 98-99) göre ise kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığı görülür:

- *Bilimsel alandaki kültür: Uygarlıktır.*
- *Beşeri alandaki kültür: Eğitim sürecinin ürünüdür.*
- *Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlardır.*
- *Maddi (teknolojik) ve biyolojik alandaki kültür: Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirmedir.*

Malinowski (2016, s. 41) kültürün tüketim malları ve araçlarından, farklı sosyal grupların hukuki koşullarından, insanın sahip olduğu beceri, tasarımı, inanç ve geleneklere kadar geniş yaşamsal bir alanı oluşturduğunu ifade etmektedir.

Topçu (2020, s. 20), kültürü “okuyan insanın zevkini, tenkit etme ve hükümler verme kabiliyetini inkişaf ettirmesidir. Şu halde bir milletin kültürü, onun bütün

fertlerinin sahip olduğu, hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarih içinde meydana getirdiği değer hükümleridir.” diye tanımlamıştır.

Kültür, insanın bizzat kendi üretimi olduğundan sürekli yaşayan ve devam eden bir süreçtir. Gelişmelere ve değişmelere açıktır, bir dönem kültürün esasını oluşturan unsur zaman içerisinde yerini bambaşka bir unsura bırakabilir. Aynı zamanda kültür etkileşime de açık bir olgudur, farklı kültürler zamanla iç içe geçebilir, kültürüne dışarıdan yabancı bir unsur alabilir ya da direkt olarak farklı bir kültürün etkisi altına girip asimile olabilir. Bu süreçler, kültürün oluşum türlerini oluşturmaktadır. Bu kültür süreçleri şunlardır: (Güvenç, 1979, s. 131)

Kültürleme: Sosyal bilimlerdeki sosyalizasyon ya da geniş anlamıyla eğitim. Doğumdan ölüme kadar bireyin, toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi.

Kültürel Yayılma: Belli bir toplumda, dıştan içe doğru ya da içten dışa doğru, maddi ve manevi öğelerin sürekli olarak yayılması.

Kültürleşme: Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey ve grupların, belli bir kültüre gitmesi ve karşılıklı etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi.

Kültürlenme: Belli bir toplumun alt kültürlerinden ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların, buluşması ve bir etkileşim süresi sonunda, asıl kültür ve alt kültürlerde bulunmayan yepyeni bir birleşime varılması, ulaşılması.

Kültür Şoku: Bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin, yeni kültüre uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkiler.

Zorla Kültürleme: Bir kültüre mensup birey ve grupların, başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesi.

Kültürel Özümseme: Bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi giderek kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına alması.

Kültürel Değişme veya Kültür Değişmesi: Yukarıdaki bütün süreçlerin ve öteki kültürel etkenlerin bir bileşkesi olarak, toplumun bütünüyle veya bazı kurumlarıyla değişmesi ya da değişikliğe uğraması.

Bu süreçlerden “kültür değişmesi” araştırma konusunun zemini oluşturmaktadır. Kültürel değişme; toplumsal değişimin etki ettiği, toplum dokusunda bulunan olguların

zamanla beraber değişime uğramasıdır (Özakpınar, 2015). Güvenç'e (1979) göre büyük çapta kültürel değişimin üç temel nedeni bulunmaktadır:

- *Doğal çevrede yaşanan değişiklik: İklimde meydana gelen değişme, bazı doğal kaynaklarda yaşanan kıtlık, nüfustaki ani oynamalar insanları değişime, uyum sağlamaya sevk etmektedir.*
- *Kültürel etkileşim: Değerleri, normları ve teknolojileri farklı grupların arasındaki temas kültürel değişmeye yol açabilir.*
- *Keşif ve İcatlar: Keşif, daha önce var olan bir alandaki bilginin ortaya çıkartılmasıdır. Buna karşılık icat ise mevcut bilginin yeniden biçimlendirilmesi veya bazı yeni materyaller yaratılmasıdır.*

Türk tarihine bakıldığında bu sürecin birkaç defa tecrübe edildiği görülmektedir. Göçebe bir kültürden yerleşik kültüre geçmiş, inanç değişikliğiyle beraber toplumun yönetim, giyim kuşam, ibadet, yaşayış tarzında köklü değişiklikler olmuştur. Bunun ardından 19. ve 20. yüzyılda dünyada yaşanan siyasi ve teknolojik gelişmeler neticesinde bir kültür değişmesi daha yaşanmıştır.

20. yüzyılda Türk kültüründe büyük bir dönüşüme sebep olan bir sürü aksiyonlar meydana gelmiştir. Saltanat ve hilafetin kaldırılması, yerine laik demokratik bir yönetim biçiminin benimsenmesiyle başlayan değişimler, o zamana kadar toplum kültürüne yansımış olan birçok olgunun da dolaylı ya da dolaysız yoldan bir dönüşüm sürecine girmesine neden olmuştur. İslam'ın temel alındığı monarşi sisteminde toplumun bilinç yapısını oluşturan ümmet-tebaa fikrinden, ferdin temel oluşturduğu demokratik sistem gereği yurttaşlık bilincine geçilmiştir.

Sistemsel olarak büyük bir değişimin yol açtığı dolaysız dönüşümler ise bu sistemin yaşatılmasının bir gereği olarak görülmüş ve topluma başka kültürün kapısını açmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından kılık kıyafet, yazı ve eğitim devrimleri, sanayileşme, ekonomide devletçilik politikasına geçiş gibi birçok değişim meydana gelmiştir. Kültürel, ekonomik anlamdaki bu devrimler toplum yaşantısında gözle görülen bir farklılığa neden olmuştur. Son yaşanan kültür değişmesi, kültür ve medeniyet konularının uzun süre tartışılmasına¹ ve Milli Kültür kavramının ortaya çıkmasına neden

¹ Ziya Gökalp döneminde başlamış bir tartışmadır. Kültürümüze giren başta yönetim değişikliği olmak üzere toplum yaşantısında ani değişiklik meydana getiren olgular (şapka kanunu, harf inkılabı vb.) Batı

olmuştur. Ziya Gökalp (1973), kültür ve medeniyet ayrımının yanı sıra kültürü de ikili bir anlamla ifade etmiştir: Hars ve tezhip. Gökalp, yüksek tahsil görmüş, yüksek bir terbiye ile yetişmiş yukarı sınıf kültürü tezhip olarak adlandırmış, halkın kültürüne ise hars demiş ve milli kültürü oluşturan ögenin hars olduğunu belirtmiştir (Türkdoğan, 1983, s. 16).

Değerler, inançlar, semboller, dil, normlar, örf ve gelenekler gibi toplumun yapısını oluşturan temel taşların birleşimi ile toplum kültürü meydana gelir. Bunlarda meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin devamlı kılınması ve toplum tarafından özümsemesi için topluma aktarılması gerekmektedir. Eğitim kurumlarının en genel işlevlerinden biri de kültürün sürdürülebilmesini sağlamak amacıyla gelecek nesillere iletmektir.

Eğitimin temel maksadı; kendine yetebilecek, kendini geliştirebilecek, zihinsel ve duyuşsal açıdan yeterli seviyeye gelmiş, çevresinde ve dünyada olan olayları değerlendirme kabiliyeti olan, üyesi olduğu toplumun temel değerlerine, gelenek göreneklerine sahip bireyler yetiştirmektir. Modern toplumların yaşaması, gelişmesi ve yükselmesi, öncelikle toplumu oluşturan bireylerin bilgili, yetenekli, ahlaklı ve çalışkan olmalarına dayanmaktadır (Yeğin, 1976).

Kongar (1989, s. 73), “bireye toplumsal değerlerin aktarılması ya da istenilen davranış biçimlerinin kazandırılması, aslında bir ideoloji taşıyıcılığıdır ve bunların bireye eğitim yoluyla aktarıldığı düşünülürse, bir toplumun eğitim yoluyla, kendi teknoloji ve ideolojisini bireye aşıladığı ortaya çıkar” demiştir.

Yeni toplum yaratma amacı olan Cumhuriyet döneminde ise, toplumun yeni yönetim sisteminin anlaşılması ve benimsenmesi için gereken ideoloji ve yine bu sistemin gerektirdiği yurttaş anlayışını karşılayan sosyal düzen normlarının benimsenmesi, kültürde gerçekleştirilen yeniliklere adaptasyonu için eğitime büyük rol düşmüştür.

2.6. Toplumsallaşma

dünyasının medeni gelişmeleri, onların sosyal ve kültürel özelliklerinin de benimsenip benimsenmeyeceği hususunda bir endişe yaratmış, Gökalp (1997, s. 25) bu sebeple medeniyetin ayrı kültürün ayrı olduğunu ama bir arada yaşayabilecek iki unsur olduğunun altını çizmeye çalışmıştır: Kültür konusunda; ulusal olanın kültür (hars), evrensel olanın uygarlık olduğunu söylemiştir: “Kültür, yalnız bir ulusun din, ahlak, hukuk, us, estetik, dil, iktisat, felsefe ve fenle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir toplamıdır; aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan birçok ulusların toplumsal yaşayışlarının ortak bir toplamı ise uygarlıktır.” Milli bir kültür mümkün mü yoksa tamamen Avrupalı mı olacağız? (Güngör, 1997, s. 10)

Kültürel değişme ve eğitim ilişkisi anlam açısından bakıldığında toplumsallaşma/sosyalizasyon tanımına uygun düşmektedir. *Toplumsallaşma*, “bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşmesi süreci, sosyalleşme” (TDK, 2019) anlamına gelmektedir.

Branco (2018, s. 38) sosyalleşmenin², çocuklar ve ergenler arasında görgü kurallarını ve sosyal becerileri teşvik eden genel bir süreç olarak anlaşıldığını ancak bu anlayışın indirgemeci ve dolayısıyla yanıltıcı ve uygunsuz olduğunu ifade ederek sosyalleşmenin bireylerin birbirleriyle etkileşime girdikçe zorunlu olarak ahlaki akıl yürütmenin ve uygulamaların gelişimini içeren çok daha geniş bir anlamı kapsadığını söyler.

"Sosyalleşme" terimi, bir bireyin büyüdüğü kültürde etkili bir şekilde işleyebilmesi için gerekli becerilerin, davranış kalıplarının, değerlerin ve motivasyonların bireylere öğretildiği süreçleri ifade etmektedir (Maccoby, 2006, s. 13). Toplumsallaşma sürecinde birey, ait olduğu toplum içinde nasıl davranması gerektiğini, sahip olduğu veya toplum tarafından verilen rollerin ve statülerin gerektirdiği davranış biçimlerini, toplumun beklentileriyle donatılmakta ve toplumsallaşma sürecinde birey, kendi toplumunun bir üyesi olmanın ne anlama geldiğini, toplum tarafından kabul edilen davranış şekillerini ve insan davranışlarını yönlendiren, belirleyen temel toplumsal ve kültürel normları öğrenmektedir (Durkheim, 2016). Birey, toplumun kabul ettiği davranış kalıplarını öğrenirken aynı zamanda kendi kimliğini de şekillendirmekte, böylece hem toplumla uyum içinde yaşama hem de kişisel gelişimini sağlama yollarını öğrenmektedir. Bu süreç, bireyin toplumla etkileşimini ve uyumunu kolaylaştırarak toplumsal yaşamda sağlıklı bir yer edinmesine yardımcı olmaktadır.

Aziz (1982, s. 11), sosyalleşmenin toplumsal değişimin sonucu olarak çoğunlukla, "uygarlaşma" biçiminde, var olan kültür olgusuna teknolojik gelişmeler sonucu katılan özdeksel (maddi) değerleri kapsamakta olduğunu ve bu konuyla ilgili makro ve mikro düzeylerde konu ile ilgili kuramsal görüşler getirildiğini söylemiştir ve

²Literatürde bu kavram çok çeşitli kelimelerle ifade edilse de olgunun manasında bir değişim olmamaktadır. İngilizcesi Socialization olan kelime sözlükte “Sosyalleşme: Temel olarak Sosyoloji. Başkalarıyla dernek kurma süreci; bir kişinin belirli bir düzen içinde çalışmayı öğrendiği süreç... 2- Sosyalleşme Sosyalistleştirme veya sosyalizmin ilkelerine göre kurma eylemi veya süreci; bir şeyi getirme eylemi veya süreci...” olarak ifade edilirken genel anlamda literatürde, toplumsallaşma, sosyalleşme, sosyalizasyon olarak geçmiş ve anlamını korumuştur. (OED, 2023)

bu görüşleri: Makro düzeyde alındığında, bireyin toplumla bütünleşmesi, toplum içindeki rolü; kültür, kişilik ilişkisi üzerinde durulduğunu, mikro düzeyde ise, "ahlak" gelişmesi ya da "ahlak toplumsallaşması" olarak” ifade edildiğini belirtmiştir.

Fichter (2019, s. 26-27), sosyalleşmeyi sosyalizasyon olarak ele almış ve “sosyalizasyon kişinin çevresindekilerle arasındaki etkileşim süreci ve sosyal davranış örüntülerinin kabulü ile sonuçlanan bir süreçtir.” olarak tanımlamış ve sosyalizasyonu şu iki bakış açısından betimlemiştir:

***Nesnel olarak sosyalizasyon,** toplumun kültürünün bir kuşaktan diğerine geçirildiği ve bireyin örgütlenmiş sosyal yaşamın kabul edilmiş ve onaylanmış yollarına uyarlandığı bir süreçtir. Nesnel sosyalizasyonun işlevi belirli bir toplumun sahip olduğu “yaşama deseni”ni, değerleri ve hedefleri bireylerin toplumda yerine getirmek zorunda oldukları sosyal rolleri öğrenmeleri için, bireylerin gereksindiği hüner ve kuralları geliştirmektir.*

***Öznel olarak sosyalizasyon,** bireyin çevresindeki kişilere uyarlanması sırasında bireyde cereyan eden bir öğrenme sürecidir. Kişi içinde yaşadığı toplumun alışkanlıklarını alır.*

Bu noktadan hareketle Tezcan (1996, s. 40) toplumsallaşmanın amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. *Toplumsallaşma, tuvalet alışkanlıklarından, bilim yöntemine kadar uzanan temel disiplinleri aşılır.*
2. *Toplumsallaşma, beklentilerin zihne yerleşmesini sağlar. Örneğin, iyi bir anne olmak isteği gibi.*
3. *Toplumsallaşma, toplumsal rolleri ve onları destekleyen tutumları öğretir.*
4. *Toplumsallaşma, bireye, yetişkin eylemlerine katılması için temel bir hazırlama ile beceriler öğretir.*

Bu amaçların belirttiği üzere toplumsallaşmanın amaçları, bireyin temel disiplinlerden, beklentilerin zihinsel yerleşmesine kadar geniş bir yelpazede bilgi edinmesini ve içselleştirilmesini içermektedir. Bu bilgi edinme ve bilgiyi içselleştirme süreçleri birçok sosyalleşme türü ortaya çıkarmaktadır. Sosyalleştirme, genel sosyoloji ve eğitim sosyolojisi açısından önemli bir kavramdır ve çeşitli şekillerde incelenmiştir. Bu kavram, bireylerin toplumsal değerleri, normları ve becerileri öğrenme sürecini ve

toplumla uyumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, öne çıkan sosyalleştirme çeşitleri şunlardır: (Ergün, 1994, s. 34)

Antizipatorik sosyalleşme, bir grubun üyesi olmayan fakat o gruba girmek isteyen bireylerin o gruptaki değerleri, kuralları, vaziyet alışlarını öğrenmesi ve benimsemesi demektir. Mesela, bir memur yükseldiği statünün inançlarını ve yaşayış stilini öğrenir, benimser ve taklit eder.

Tarihi sosyalleşme, insanlık tarihinin herhangi bir döneminde yaşayan kişinin yaşadığı zamanın hayat şartlarına göre karakteristik bir bilgi, vaziyet alış ve davranış yapısına sahip olması demektir.

Siyasi sosyalleşme, çocukların ve gençlerin, içinde büyüdüğü toplumun politik sistemini, ideolojisini ve hayat görüşünü benimsemesi demektir.

Kısmi sosyalleşme, içine girilecek bir sosyal grup veya örgütün kişilerden beklediği rol davranışlarının ve grup kurallarının yalnızca bir kısmının öğrenilip benimsenmesi demektir.

Sosyal sınıf ve tabakalara göre sosyalleşme: Herkes kendi anne-babasının mensup olduğu ve kendisinin de içinde yetiştiği sosyal sınıf ve tabakanın normlarını, rol beklentilerini, değerlerini, inançlarını öğrenir ve benimser.

Toplumsal münasebetlerin sürdürülebilir ve anlamlı olabilmesi için bir düzenin ve bu düzenin belirli düsturlara dayanmasının önemini Weber (2015, s. 50-54):

Bir toplumsal münasebeti oluşturan mana içeriğine “düzen” diyebilmek için: a) davranışın (ortalama düzeyde ve yaklaşık şekilde) belli “düsturlara” (maksimuma) yönelmiş olması gerekir; bu düzeninin “geçerli olduğunu” kabul gördüğünü söyleyebilmek için ise: b) düsturlara yönelmiş bir davranışın, bu düsturları en azından (mühim bir ölçüde) geçerli yani bağlayıcı veya ideal olarak kabul ettiği için de yönelmiş olması gerekir.

ifadesiyle düzeni sağlayan davranışın belli normlara, kurallara veya beklentilere dayandığını ifade eder.

Düzen konusunda Mendras (2017, s. 103-112), sosyal düzenleme araçlarının değerler, normlar, törelerden oluştuğunu söylemiş ve bunların rolünü şu şekilde açıklamıştır:

Değerlerin Rolü: *Toplumlar iyi ve kötü, güzel ve çirkin gibi kavramları kendi bakış açılarına göre tanımlamaktadır. Bu değerler, yaşama ve ölüme dair kabullerle bireyin davranışlarını şekillendirir...*

Normların Kurumsallaşması ve Ritüelleşmesi: *...Bireylerin normları içselleştirmesi ve aynı zamanda normlara uymamanın bir yaptırımlar sistemiyle bağlantılıdır. Bu aşamada, toplumsal gruplarda normlara saygı duyulmasını sağlamak için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlar; polis ve adli otoriteler gibi yasal sistemleri içerebileceği gibi, okullarda disiplin kurulları veya derneklerde ihraç süreçleri gibi kurumsal yöntemleri de içerir. Ama kurumsallaşma mutlaka yasal bir form olduğu anlamına gelmez birçok kurumsallaşmış norm yasal bir araç tarafından değil herkesin beklentileri tarafından yaptırıma uğrar.*

Fichter (2019, s. 171), değer sistemini şu şekilde ifade etmiştir:

Toplum, belli bir hareketi genel olarak onaylar ya da onaylamazsa bu, o hareketin doğru ve yanlış, uygun veya uygunsuz olduğunu gösterir. Bir toplumda kullanılan ödül ve cezaların asıl temeli değer sisteminde bulunur. Hiçbir değere sahip olmayan bir toplum, en güçlü sosyal kontrol aracını da yitirmiş demektir. Değerler sistemi, insan deneyimlerinin birikimini yansıtır ve çağdaş insan deneyimleri üzerinde doğrudan bir etkide bulunur. Değerler sistemi, kişilerden neyin istendiğini, kişilere neyin yasaklandığını; neyin ödüllendirilip neyin cezalandırıldığını belirler.

Toplumsallaşma, insanın bireysel gelişimiyle birlikte toplumsal ve kültürel sürekliliğe katkıda bulunan bir süreçtir (Coştu, 2009). Sosyalleşme, doğumdan itibaren başlar ve bireyin, toplumun kabul ettiği değerleri, inançları, davranış kalıplarını çocukluk ve gençlik dönemindeki grup etkileşimleriyle öğrenmekte ve benimsemekte olduğu bu süreç, bireyin toplumdaki rol ve beklentilere uygun olarak kendi sosyal kimliğini oluşturmasıyla devam etmektedir. (Tezcan, 1985).

Modernleşme öncesinde, toplumlarda yerleşik alışkanlıklar ve geleneklere uyulmasıyla toplumsal bir bütünlük sağlanmaktaydı. Sanayileşmiş toplumlarda 20. yüzyılda yaşanan hızlı değişim, yeni ve eski yaşam tarzları arasında büyük çatışmalara neden olmuş ve bu çatışmaları çözmek için ise eğitime büyük bir görev düşmüştür (Tezcan, 1996, s. 202).

Ebeveynlerin ve diğer yetişkinlerin, çocukların sosyal becerilerini geliştirmesi ve davranış kalıplarını öğrenmelerine rehberlik ettiği aile ortamında, çocuklar sosyal dünyaya ilk adımlarını atarlar. Çocuğun dünyaya geldiği ilk andan itibaren sosyal becerilerini geliştirmesi ve davranış kalıplarını öğrenmesi, anne ve babasıyla kurduğu ilişkiler ve etkileşimler sayesinde gerçekleşir. Bireyin süreç içerisinde, yeni değer ve normları içselleştirmesi ve bunun gereğinde davranmaya başlamasıyla, birey toplum ile bütünleşmekte ve toplumunun bir parçası haline gelmektedir. Sosyalleşme süreci, yüzeyde somut gibi görünen, ancak aslında soyut bir kavram olan toplumda değil, toplumu şekillendiren unsurlar aracılığıyla gerçekleşmekte ve bu unsurlar arasında aile, okul, yönetim organları, dernekler, yaşıt gruplar, arkadaşlar ve komşular gibi faktörler bulunmaktadır (Coştu, 2009).

Aileden sonra sosyalleşmenin öğretildiği yer, okuldur. Ergün'e (1994, s. 50) göre, çocuklar okulda sadece bilgi ve beceri kazanmakla kalmaz, aynı zamanda farklı sosyal ilişkiler, davranış biçimleri, alışkanlıklar, gelenekler ve değerlendirme teknikleri ile karşılaşır:

Okullar aile ortamı ile büyük sosyal kurumlar arasında bir geçiş toplumdur; Çocuklar, okulda kazandıkları birçok bilgi ve becerilerin yanı sıra aile fertlerinden başka yabancı çocukları, büyükleri ve yöneticileri de tanır, farklı davranış şekilleri, farklı alışkanlıklar, gelenekler, değerlendirme teknikleri ile karşılaşır, ve öğrenci arkadaşlarından, öğretmenlerden, okul yöneticilerinden, memur ve hizmetlilerinden gelen bu tipik davranışlara yavaş yavaş alışır; okuldaki sosyal ilişkiler ağını, sosyal örgüyü öğrenirler ve bu da onların daha sonra katılacakları yetişkinler toplumundaki örgüyü tanıma ve öğrenme şansları demek olur.

Eğitim süreci, çocukların sadece akademik bilgilerle değil, aynı zamanda toplumsal normlar, davranış kuralları ve sosyal ilişkilerle de tanışmalarını sağlar. Ebeveynler ve diğer yetişkinler öğretmen, çocuklar ise öğrenci olarak hizmet etmekte, küçük çocukların sofrada adabını, nasıl giyineceklerini, kişisel hijyen alışkanlıklarını, yaşlı insanlarla doğru konuşma yollarını ve daha birçok şeyi öğrenmeleri gerekir; bunlar çocuklar büyüdükçe karmaşıklığı da artar; iyi sosyalleşmiş bir çocuk, kabul edilebilir sosyal davranış ve kabul edilebilir düzeyde beceriler için gerekli olan geniş bir

alışkanlıklar deposunu biriktirmiş, ancak kötü (antisosyal veya işlevsel olmayan) alışkanlıklar edinmemiş bir çocuktur (Maccoby, 2006, s. 15).

“Bir bireyin insan olabilmesi için bir toplumun sosyal kültürel örgüsü içinde yaşamasının zorunlu” olduğunu belirten Ergün (1994, s. 54-55), bireyin sosyalleşme döngüsü için şu açıklamayı yapmıştır:

Toplumun canlılığını ve güçlülüğünü sürdürebilmesi, çağdaş değişmelere ayak uydurabilmesi için kendi kültürü ile damgalanmış, kendi toplumsal yapısını bozmadan olumlu yönde ilerletecek, geliştirecek şahsiyetlere ihtiyacı vardır demiş ve her toplumda sosyalleşmenin ilk ana görevinin, mevcut geleneksel ve kültürel değerleri yeni yetişen kuşaklara aktarmak, öğretmek ve benimsetmek.

2.7. Vatandaşlık

Vatandaş (TDK, 2020) kelime manasıyla; yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, olarak tanımlanmıştır. Çiftçi (2018, s. 162), Vatandaşlık kavramını “bir devlet ülkesinde yaşayan ve o devlete hukuki ve siyasi yoldan bağlı olan gerçek kişi” olarak tanımlamaktadır.

Nalbant (2014, s. 80) ise vatandaşlık kavramını şu şekilde açıklamıştır:

Yurttaş, Latince (civis) ve Yunanca (politias) kökleri itibariyle en basit anlamda bir siyasal topluluğun üyesi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle eski Yunan’da şehir devletinde yurttaş; kölelerden ve meteklerden, diğer bir ifadeyle yabancılardan ayrıcalıklı olarak şehrin siyasal hayatına katılma hakkı olan zümreyi ifade eden bir kavram olarak tanımlanmıştır.

Mumyalmaz (2013, s. 28) ise yurttaşlık kavramını:

Yurttaşlık kavramı, sivil, siyasi ve sosyal olmak üzere üç ögeyi barındırmaktadır. Sivil öge, ferdi haklardan oluşmaktadır. Bu haklar ifade, düşünce ve inanç özgürlüğü; mülk edinme, var olan yasalara uygun sözleşmeler yapabilme ve adalete erişim hakkıdır. Siyasi öge, siyasi otoriteye sahip bir organın üyesi olarak ya da böyle bir organın üyelerinin seçmeni olarak siyasi iktidara katılım hakkını içermektedir. Sosyal öge ise, toplumda hakim olan standartlar çerçevesinde medeni bir hayat sürebilmeyi ifade etmektedir.

olarak tanımlamıştır.

Vatandaşlık, tarih boyunca hem bireyler tarafından talep edilen bir haklar kategorisi hem de devletler tarafından verilen bir statü ve kimlik niteliği olmuştur (Polat, 2011) Vatandaşlığı statü, kimlik, toplumsal değer ve kurum olarak dört tür içinde tanımlayan Schugurensky (2005, s. 2-7), bu türleri şu şekilde açıklamaktadır:

Statü olarak vatandaşlık, toplum ile devlet arasındaki bağ tanımlanır; kimlik olarak vatandaşlık özel toplulukların üyelerinin hissettikleri olarak tanımlanır ve bu tanım çok kültürlü, çok dilli ve çok dinli grupları içinde barındıran çok uluslu devletlerdeki vatandaşlık için kullanmıştır; toplumsal değer olarak vatandaşlık, iyi vatandaş olmanın gerektirdiği tutum, değer ve davranışlardır. Kurum (vasıta) olarak vatandaşlık ise, mevcut yönetimde var olan otoritenin sosyal aktör olarak vatandaşlık fikrine başvurmasıdır.

Batılılaşma siyasetinin başlamasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok kurumunda değişiklik yaşanmıştır. Başlarda askeri alanda başlayan yenilikler, askeri ve teknik alanda yetişmiş bireyler gerektirdiği için eğitime de sirayet etmiştir. Bunun sonucu olarak Tanzimat döneminde başlayan yenilik hareketleri devletin siyasi düzenine de etki etmiş ve Osmanlı Devleti'nin ayakta kalması için bir vatandaşlık idealinin oluşmasına neden olmuştur. Bu da Osmanlı Devleti'nin çok uluslu bir yapıya sahip olmasından dolayı vatandaşlık Osmanlılık çerçevesinde değerlendirilmiştir (Polat, 2011).

II. Meşrutiyet döneminde gözle görülür hale gelen bu çabaların cumhuriyetin kurucuları üzerinde oluşturduğu etkiyi Üstel şekilde ifade etmiştir (2008, s. 127):

II. Meşrutiyet aydınlarının "yeni insan-yeni toplum" projesi çerçevesinde üzerinde hassasiyetle durdukları "okul" da vatandaş eğitimi, Cumhuriyet'in ilanını izleyen dönemde, kurucu önderlerin ulus inşa projesinin önemli bir boyutunu oluşturdu. Kurucu önderlerin yurttaşların ulusal toplulukla bütünleşmesinde özel bir yer tanıdıkları "okul", Cumhuriyetçi ideoloji ve özelde Fransız cumhuriyetçilerinin bu kurumdan beklentileriyle büyük ölçüde örtüşüyordu.

Cumhuriyet, tamamen yeni ilkeler ışığında kurulduğu ve çağdaş, milliyetçi, laik ve demokratik bir sistemi benimsediği için bunu gerçekleştirmeye yönelik çabalara girişilmiştir ve bu çabaların amacı toplumun, geçmişle olan bağı koparmak, yeni sistemi kabulünü ve bu sisteme uyumunu sağlamak olmuştur. Vatandaşlık kavramında da

milliyetçilik ve milliyet üzerinde güçlü bir vurgu yapılmış ve bu değerlerin gelecekteki vatandaşlara aşılması için girişimlerde bulunulmuştur.

Ozankaya (2019, s. 296-297) cumhuriyetin arzu ettiği toplum şeklini şu şekilde ifade etmiştir:

Cumhuriyetin Türk Ulusu anlayışı, “ulusal toplum”un ancak çağın bilim, sanat ve teknolojisi düzeyine ulaşmakla kurulabileceği bilincine de dayalıdır. Yalnızca folklor düzeyinde kalmış kültürel özelliklerle yerelliğin, bölgeselliğin ve dolayısıyla parçalanmışlığın aşılamayacağı gerçeğine dayalıdır. Folklorun ne bilim, ne sanat, ne de teknoloji olmadığı, bunların hammaddesini oluşturduğu gözleminden yola çıkar. Bilim, sanat ve teknoloji düzeyine ulaşabilmek için, çok daha geniş bir coğrafya ve nüfus çerçevesi içinde ortak bir eksen yörüngesinde benzeşme ve dayanışma gerçekleştirmek zorunludur. Bir demir çelik ya da alüminyum üretme kuruluğu, bir petrol arıtım yeri, bir büyük baraj, bir toplumsal güvenlik düzeni, her düzeydeki okullarıyla bir eğitim kurumu, şiiri, romanı, tiyatrosu, resmi, yontusu, operası, balesi ile bir sanatsal varlık... Yerellik içine kapanıp kalmış toplulukların başarabilecekleri işler değildir. Özetle yalnızca hammadde çıkarımı, hayvancılık ve tarımla uğraşan geri kalmışlık düzeyini aşip sanayi toplumu olabilmek, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini ve pazarıyla iş gücünü kendi ortak yararlarının hizmetine sunabilmek ve Çağdaş kültür sahibi olabilmek ancak folklor düzeyini aşip ulusal çaplı toplumsal dayanışma kurmayı başarmakla olanaklıdır.

Atatürk, eğitimi yeni Türkiye'nin çağdaş uygarlığa ulaşabilmesinin vazgeçilmez aracı ve ulusal birliğin en önemli unsuru olarak görmekteydi ve bu nedenle, ulusal eğitimde öncelikle öğrencilere ulusalcılık temeli üzerine uluslarına ve Türkiye devletine bağlılık bilincinin öğretilmesi gerektiğini öngörüyordu (Aybars, 2008, s. 258).

Bu amaç doğrultusunda Cumhuriyetin ilanının hemen ardından eğitim bakanlığının yayımladığı “Maarif Misakı” adlı genelgedeki eğitim amaçlarını Ozankaya (2019, s. 361) şu şekilde sıralamıştır:

1. *Ulusçu, halkçı, devrimci, laik ve cumhuriyetçi yurttaşlar yetiştirmek.*
2. *İlköğretimi gerçekten yaygınlaştırmak ve herkese okuma yazma öğretmek.*
3. *Yeni kuşakları bütün öğrenim basamaklarında genellikle bilimsel, özellikle de ekonomik yaşamda etkin ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak.*

4. *Toplum yaşamında korkuya dayalı ahlak yerine, özgürlük ve düzen arasında uzlaşma kurmaya dayalı gerçek ahlak ve erdemi egemen kılmak.*
5. *Türk ulusunu uygarlıkta en ileriye götürmek ve yeni kuşakları Türk olmak onurunun gerektirdiği aşk, istenç ve güçle yetiştirmek.*

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Türkiye'de toplumsal ve kültürel alanda köklü değişimler gerçekleştirilmiştir. Bu değişimlerin amacı, modern ve laik bir ulus devlet oluşturmak, vatandaşların kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirmektir.

Ozankaya (2019, s. 355) Türk Devriminin niteliğini şu şekilde ifade etmiştir:

Türk devriminin eğitim ve kültür devrimi niteliği ile eğitim kurumunun başlıca iki temel işlevi yerine getirdiğini görüyoruz: bir yandan toplum üyelerinin birer birey olarak kişisel niteliklerini geliştirmek; onları türlü alanlarda bilgi ve beceri sahibi kılmak, öte yandan bütünüyle ulusal toplumun, hem çağın uygarlığı ile at başı gitmesini sağlayarak hem de özgürlüklerini koruyarak gelişmesini sağlamak; bunun için insan hakları, ulusal egemenlik, ulusal bağımsızlık ve uluslararası barış ve dostluk bilincini geliştirmek.

Bu doğrultuda, devlet, vatandaşların kimliklerini yeniden şekillendirmek için çeşitli reformlar yapmıştır. Mumyalmaz bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (2013, s. 291-292):

Cumhuriyet, vatandaşının şeklen ve bedenen yeniden inşa etmek için birtakım maddi kimlik unsurlarından yararlanmıştır: Maddi kimlik unsurları arasında en belirleyici olanlar; soyadı kullanma mecburiyeti, unvan ve lakapların kaldırılması, dini kıyafetlerin günlük hayatta kullanımının yasaklanması ve kıyafete bir şekil belirleme çabasıdır.

Cumhuriyet döneminde eğitim, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda öğrencilerin karakter gelişimine odaklanan bir araç olarak görülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk, eğitimde özellikle iki dersin öğretimine büyük önem vermiştir: Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi (Gürses, 2012). Eğitim aracılığıyla vatandaşlık ideali oluşturulmasına dair benimsenen ideolojik yaklaşım ders kitapları ve öğretim içeriği, belirli norm ve değerleri genç kuşaklara aşlamak amacıyla bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. Devlet, kendi ideolojisine uygun bir "kimlik" oluşturma hedefini gerçekleştirmek için yurttaşlık/vatandaşlık kitaplarını önemli pedagojik araçlar olarak kullanmıştır. Bu

kitaplar, çocuklara idealize edilen değer ve kavramları aşilayarak onların kimlik ve erdem gelişimini sağlamayı amaçlamıştır. Bu sayede, devletin belirlediği norm ve değerlerin genç nesiller tarafından benimsenip içselleştirilmesi hedeflenmiştir, bu da toplumsal bütünlüğün ve ulusal birliğin pekiştirilmesine önemli bir katkı sağlamıştır (Karakılıç ve Müjdecı, 2014).

Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitimi Türk devriminin tüm yeniliklerini içine alarak sadece bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü ve ulusal gelişimi sağlayarak çağdaş bir ulus-toplum oluşturmayı amaçlamıştır.

2.8. İlgili Araştırmalar

2.8.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Adabımuaşeret konusu dahilinde yapılan birkaç araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Meriç'in (1998), yazdığı "Adabımuaşeret kitapları ve gündelik hayatın değişimi 1894-1927" adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışma daha sonra "Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Adabımuaşeret" adıyla yayımlanmıştır. Çalışmanın konusu Osmanlı'da Tanzimat sonrası modernleşme sürecinde toplum yapısında meydana gelen değişimlerin adabımuaşeret çerçevesinde incelenmesidir. Yazarın ifadesiyle çalışma "gündelik hayatın değişimini" hedeflemesi itibariyle sosyolojik, değişen hayata dair anlatımların kullanılması, insan ilişkilerine ait değişimleri ortaya çıkarması ve ifadelendirmelerde kullanılan özne-nesne aktarımı açısından da edebiyatla yakınlaşmaktadır (Meriç, 2000). Çalışma, sosyolojik ve edebi boyutta olmasının yanı sıra incelediği dönem açısından tarihi araştırma özelliği de taşımaktadır.

Ural (2008), "1930-1939 Arasında Türkiye'de Adabımuaşeret, Toplumsal Değişme ve Gündelik Hayatın Dönüşümü" adlı doktora tezinde erken cumhuriyet döneminde yazılmış adabımuaşeret kitapları üzerinden, Türkiye toplumunun geçirdiği önemli bir değişim döneminde "nasıl yaşamalı?" sorusundan hareketle, modernleşme kavramını, adabımuaşeret ve modernleşme etkileşimini, adabımuaşeretin tarihsel sürecini, erken cumhuriyet döneminde yayınlanan adabımuaşeret kitaplarını incelemekte ve birey, toplum, siyaset kategorileriyle etkileşimini tartışmaktadır.

Yaşar (2012), "The Predicaments of Alla Franca: Visions of Proper Behavior in Late Ottoman Etiquette Literature" adlı doktora tezinde, 1889 ile 1918 yılları arasında

yayımlanmış geç dönem Osmanlı adabımuâşeret kitaplarını incelenmektedir. Bu çalışma, geç dönem Osmanlı toplumsal, siyasi ve kültürel atmosferi ile dünya bağlamında bu adabımuâşeret kitaplarının ortaya çıkışını tartışmaktadır. Her bir yazarın doğru davranış vizyonunu kapsam, içerik ve gündem açısından incelerken, bu kitapları davranış literatürü olarak ele almaktadır. Bu tez, geç dönem Osmanlı toplumunun nasıl bir davranış kodu ve etik anlayışına sahip olduğunu anlamak için önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Dandiboz (2014), "The Construction Of The Female Citizen Through Republican Etiquette Books: Turkey, 1930-1943" adlı doktora tezinde, adabımuâşeret kitapları ışığında oluşturulan sınıf ve toplumsal cinsiyet konularının birbirinden bağımsız olmayıp birbirleriyle kesiştikleri ve birbirlerini desteklediklerini ortaya çıkarmaktadır.

Osmanlı döneminde müfredatta bulunan ve içerik açısından adabımuâşeret kitaplarının içeriği ile örtüşen ahlak kitapları da araştırmalara konu olmuştur. Tetik (2009) "II. Abdulhamit Dönemi Ahlak Kitapları (Risale-i Ahlak, İlm-i Ahlak ve Bergüzar-ı Ahlak) Üzerine Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezi, II. Abdülhamit dönemi ahlak kitaplarını eğitim bilimleri perspektifinden değerlendirerek, günümüz din eğitimi ve ahlak eğitimi ile ilgili sorunlara ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, II. Abdülhamit dönemi ahlak kitaplarının içeriğini, pedagojik yaklaşımlarını ve toplumda yarattığı etkileri detaylı bir şekilde ele alarak, dönemin eğitim anlayışını ve ahlaki değerleri anlamak için bir kaynak sağlamayı hedeflemektedir. Bu tez, geçmişten günümüze kadar olan eğitim ve ahlak eğitimi süreçlerine ışık tutarak, gelecekteki eğitim politikalarının ve uygulamalarının şekillenmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Ağırakça (2012), "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mekteplerde Ahlak Eğitim ve Öğretimi" adlı tez, ahlak derslerinin mektep programlarına nasıl dahil edildiğini ve ahlak ders kitaplarının yapısal ve içeriksel özelliklerini incelemektedir. Bu bağlamda, ilköğretim ve ortaöğretim seviyesindeki mektepler öncelikli olarak ele alınmakta; ardından öğretmen yetiştiren mektepler, Mekteb-i Mülkiye ve Kız Sanayi Mektepleri'nin programları incelenmektedir. Tez, mekteplerde okutulan ve ahlak derslerinde kullanılan 56 eserin tanıtımını da içermektedir. Ahlak kitaplarının Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte şekil ve içerik olarak nasıl değişikliklere uğradığı belirlenmiştir. Bu çalışma, mekteplerdeki ahlak eğitimi ve öğretiminin tarihsel

ve içeriksel gelişimini açıklığa kavuşturarak, Türkiye'nin eğitim tarihine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Kaya (2012), “1839-1923 Tarihleri Arasında Osmanlı’da Ahlak Eğitimi” adlı çalışmasında 1839–1923 yılları arasında Osmanlı Devleti’ndeki ahlak ilmini ele almıştır. Araştırmanın asıl gayesi eğitim tarihi çalışmaları arasında üzerinde yeterince durulmamış olan Osmanlı’da 1839–1923 yılları arasındaki ahlak terbiyesini tasvir ve tahlil etmektir. Ahlak kitapları üslup ve içerik bakımından incelenmiş, ahlakçıların üzerinde durduğu fazilet ve reziletler tespit edilmiştir.

Yazıbaşı (2014), ““II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan/İptidai ve Rüştîye Mekteplerinde Ahlak Eğitimi ve Öğretimi” adlı çalışma, II. Meşrutiyet döneminde iptidai ve rüştîye mekteplerinde sunulan ahlak eğitimini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çalışma, dönemin eğitim ortamında ahlak eğitiminin nasıl yapıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir ve bu bağlamda üç farklı ahlak risalesi incelenmektedir. II. Meşrutiyet dönemindeki ahlak tartışmaları, özellikle iptidai ve rüştîye mekteplerinde verilen ahlak eğitiminin temelini oluşturmuştur. Mekteplerin ders programlarında yer alan ahlak derslerinin içeriği ve nasıl işlendiği detaylı olarak incelenmiştir. Ahlak eğitimi, öğrencilere hangi konuların öğretildiği ve hangi metotların kullanıldığı üzerine odaklanmıştır. İncelemeye alınan ahlak risalelerinin içerikleri, eğitimde kullanılan yöntemleri ve dilinin etkileri üzerine analizler yapılmıştır. Bu risalelerin öğrencilere ahlaki bakış açıları kazandırmadaki rolü ele alınmıştır. Dönemin siyasi iktidarının, düşünce akımlarının ve önde gelen eğitimcilerin ahlak anlayışlarının, okullar ve ders kitapları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Hughes (2014), “Edep ve Medenilik Fetih veya Terbiye Olarak Medeniyet” adlı yüksek lisans tezinde “edep” kavramının İslam medeniyetindeki yerini araştırmayı hedeflemiştir. Uygun davranış ve görgü kurallarından edebiyata kadar geniş bir anlam sahasına sahip olan edep kavramı çalışmada “medenilik” kavramıyla karşılaştırılmış ve Avrupa tarihindeki yeriyle ele alınmıştır.

Doğan (1993), “İlk ve Orta Dereceli Okul Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918)” adlı yüksek lisans çalışmasında resmi ideolojisi büyük bir değişikliğe uğrayan Osmanlı Devleti'nin tebaası ve daha sonra vatandaşlarını nasıl sosyalleştirmeye çalıştığını ortaya koymaya amaçlamıştır. Tanzimat döneminde eğitim ve basın yolu ile yenilmeye

çalışılan değerler, kullanılan semboller bir evvelki döneme göre ne gibi farklılıklar gösteriyordu? II. Abdülhamid dönemi eğitim sistemi bu açıdan farklı hedefler mi öngörüyordu? II. Meşrutiyet'in sosyalleştirme ölçütü "ideal vatandaşı"nın özellikleri neler idi? gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Güneş (2005), “Kemalist modernleşmenin Adabımuaşeret romanları: Popüler aşk anlatıları” adlı yüksek lisans tezinde modern ulusun inşa döneminde yayımlanan popüler aşk romanlarını Norbert Elias'ın medeniyet kuramından ve Batı'daki adabımuaşeret romanı türüne ilişkin tanımlardan yola çıkarak kanonik edebiyattan farklı bir biçimde ortaya çıkan medeniyet yorumunu incelemiştir. Popüler aşk romanlarının, medeni ulusun yaratılması için ihtiyaç duyulan Batılı adabımuaşeretin en stilize yorumunun yer aldığı metinler olmaları itibarıyla Kemalist modernleşmenin "adabımuaşeret romanları" olarak medenileşme seferberliğinde "kılavuz" rolünü üstlendiği tespit edilmiştir.

Çekiç (2009), “Savoir Vivre Cosmopolite: Geç On dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda İctimai Davranış Kaidelerinin Modernleşmesi Sürecine Bir Kaynak Olarak Ahmed Midhat'ın Avrupa Adabımuaşereti Yahut Alafranga'sı” adlı yüksek lisans tezinde 19. yüzyılda Osmanlı'daki toplumsal değişim üzerine yapılan güncel disiplinler arası çalışmalarda da yapıldığı üzere, Ahmed Midhat'ın müstesna amaçlarını yeniden keşfederek, Osmanlı toplumu üzerine ortaya sürdüğü tezleri yeniden değerlendirmeyi, Ahmed Midhat'ın Avrupa Adabımuaşereti yahud Alafranga adlı kitabını inceleyerek kendisini Osmanlı Milleti'ne ait olarak tanımlayan bir entelektüelin, garbın bilgisini özgün, kalıcı ve kendi kendini yöneten bir Osmanlı kültürünü önermek ve kurgulamak için yerel tartışmalar ve politikalar için kullanırken ki başarısını ve yöntemini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Çeri (2012), “Jane Austen'in Aşk ve Gurur, Helen Fielding'in Bridget Jones'un Günlüğü Adlı Romanlarının “Adabımuaşeret Romanı” Açısından Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans araştırmasında aynı ülkede fakat farklı zamanlarda yazılmış iki romanı, “Adabımuaşeret Romanı” türünün özellikleri bağlamında karşılaştırmayı amaçlamıştır. Bu araştırmanın sonucunda bu iki romanın; yaklaşık iki yüzyıl arayla yazılmış olmalarına karşın, yansıttıkları İngiliz insanının davranış biçimi çok az değiştiğini ve ayrıca Jane Austen'in Aşk ve Gurur romanının Helen Fielding'in Bridget Jones'un Günlüğü romanı üzerindeki etkisi ortaya konmuştur.

Akbayrak (2014), “Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyalleşme Aracı Olarak Süreli Çocuk Yayınları (Mektepli Gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi Dergileri Örneği)” adlı yüksek lisans çalışmasında üç süreli çocuk yayınıni sosyalleşmeye etkisini araştırmak amacıyla örnekleme almış, biçim ve içerik açısından değerlendirmiş ve araştırma sonunda genel olarak Cumhuriyet’in erken döneminde yayımlanan süreli çocuk yayınlarının çocuklara değer aktarımında etkisinin olduğu; bu değerlerin daha çok Cumhuriyet’in yeni neslin yetişmesinde önemli gördüğü beden terbiyesi, yerli malı kullanımı, kız çocuklarının eğitime katılımının teşvik edilmesi gibi olgular çerçevesinde şekillendiği, yayınlarda ön plana çıkan çocuk algısının çocuğun Cumhuriyet’in varisi ve koruyucusu biçiminde oluştuğu sonucuna ulaşmıştır.

Saraçoğlu (2018), “Japon Modernleşme Sürecinin Türk Modernleşme Süreciyle Kıyafet ve Adabımuâşeret Açısından Mukayesesi” adlı yüksek lisans tezinde İmparator Mutsuhito’nun 1868’de başlattığı Meiji Restorasyonu’nda Japonya’nın Batılı devletleri model alarak politik, ekonomik ve sosyal değişimlerde sosyal değişim konusuna odaklanarak kıyafet ve adabımuâşeret olgularını incelemiş ve erken cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinde Türkiye’nin sosyal yapısı ile karşılaştırmış ve son bölümde bu süreçlerin kılık kıyafet ve adabımuâşeret konularında hangi noktalarda farklılık, hangi noktalarda benzerlik gösterdiğinin karşılaştırmalı analizini yaparak, nedenlerini ortaya koymuştur.

Cellek (2020), “Eğitimde Nezaketin Önemi ve Gerekliliği Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinde güzel ahlakın simgesi olan nezaket kurallarının, eğitim sürecinde nesillere aktarılmasının önemi ve gerekliliğini incelemeyi amaçlamış bu doğrultuda nezaket, ahlak ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Nezaket kavramı; estetik, ahlak, huy, edep, adap kavramları ile incelenmiş, ardından eğitim kavramı; öğretim, ahlak, kültür, sanat kavramları ile açıklanmıştır. Son kısımda ise nezaket kurallarının öğretiminde aile ve öğretmeninin yeri, önemi ve gerekliliği incelenmiştir. Bu çalışma neticesinde, çocuklara erken yaştan itibaren görgü ve nezaket kurallarının kazandırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Başboğa (2018), çalışmasında erken Cumhuriyet döneminde Cumhuriyeti kuran kadronun Cumhuriyet rejimi ve ulus-devlet paradigması çerçevesinde çocukluğu nasıl inşa ettiğini incelemiş ve bu incelemede, dönemin popüler çocuk dergileri ve süreli çocuk

yayınlarına odaklanarak, çocukluğun bedensel, ahlaki ve terbiyevi inşasının hangi koşullar, nedenler, söylemler ve kavramlar çerçevesinde ortaya konduğunu araştırmıştır. Konu alınan süreci modernite bağlamıyla ele almıştır. Araştırmanın sonucuna göre; Cumhuriyeti kuran kadrolar, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yeni bir devlet ve toplum yapısı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu hedef doğrultusunda, yeni toplumu oluşturacak olan çocukları, modern devlet yapısını ve ulus-devleti güçlendirecek, toplumsal yapının ihtiyaçlarına ve Cumhuriyetin terbiyevi ve ahlaki değerlerine uygun şekilde yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

Adabımuaşeret konusuyla alakalı yapılan çalışmalar sayıca az olmakla birlikte bu çalışmaların genellikle konuyu sosyolojik, edebi ve tarihi açıdan ele almıştır. Adabımuaşereti çerçeveyen anlamlar içerisinde ve adabımuaşeretin ilişkili olduğu ahlak kavramı üzerine de çeşitli tezler yazılmıştır fakat bunların bir kısmı dini boyutta ele almış, eğitim alanında yapılan çalışmalar ise “ahlak” eğitimi çerçevesinde ele alınmış ve dönem olarak Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemini kapsamaktadır.

Adabımuaşeret konusunun Sosyal Bilgiler kapsamında dahil edilen içeriği açısından da bazı çalışmalara rastlanmıştır.

Yazıcı (2014), “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri” adlı makalesinde toplumsal yapının oluşmasında, varlığını sürdürmesinde ve sosyal değişimde değerlerin rolünü ve önemini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda literatür taraması yoluyla yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucunda, toplumsal hayatın insanın “sosyal olma” özelliği ve “toplumsal bilinç” ile açıklanabileceği sonucuna varılmıştır. Toplumsal yapının kültür, değerler, yargılar, kurumlar ve davranışlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca, her toplumsal yapının biri mevcut durumu koruma amacıyla olan normlar ve toplumsal kontrol, diğeri ise değişim isteğini yansıtan bireysel farklılıklar ve beklentiler olmak üzere iki farklı baskının etkisi altında olduğu belirlenmiştir. Bu faktörlerin etkisi ve sonuçları, toplumun değerlere bağlılık düzeyine göre değişmektedir. Sonuç olarak, sosyal değerlerin toplumsal yapıda belirleyici bir rol üstlendiği ortaya konmuştur.

Özalp ve Kaymakçı (2019), "Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Değerler" adlı çalışmada, değer, değer eğitimi, toplumsal değerler ve bu değerlerin sosyal bilgilerle ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim

Programı ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı ele alınarak, toplumsal değerlerin bu programlardaki yeri örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, bu programların toplumsal değerlerin öğrencilere kazandırılmasında önemli bir rol oynadığı ortaya konmuştur.

Avcı, Faiz ve Turan (2020), “Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Değerler Eğitimi: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Düşünceleri” adlı çalışmada, etkili vatandaşlık eğitiminde değerler ve değerler eğitimine yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin düşüncelerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Olgubilim desende tasarlanan araştırmmanın çalışma grubunu, Türkiye’nin çeşitli illerinde görev yapan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Veriler, elektronik posta yoluyla gönderilen yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Sonuçlar, değerlerin vatandaşlığın şekillenmesine katkı sağladığını, etkili bir vatandaşın vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, çalışkanlık, bilimsellik, saygı ve eşitlik gibi değerlere sahip olması gerektiğini, Sosyal Bilgiler dersinin bu değerlerle etkili vatandaşlık eğitimine katkı sağladığını ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda verilen değerlerin etkili vatandaşlık eğitimi için yeterli olduğunu göstermektedir.

Gümüşçü (2016), “Aile Birliğine Önem Verme ve Vatanseverlik Değerlerinin Karma Yaklaşımına Dayalı Etkinliklerle Öğretimi” adlı araştırmasında ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde Türk Büyüklerine Saygı, Aile Birliğine Önem Verme ve Vatanseverlik değerlerinin karma yaklaşıma dayalı etkinliklerle öğretiminin öğrenci tutumlarına etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, deney grubunda bu etkinlikler uygulanırken, kontrol grubunda uygulanmamıştır. Ön test-son test kontrol gruplu yöntemi ve hem nicel hem nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Nicel veriler tutum ölçeği ile, nitel veriler ise görüş belirleme formları ile toplanmış ve analiz edilmiştir. Çalışma grubunu 2012-2013 öğretim yılında Ankara ili Mamak ilçesi Özkent Akbilek Ortaokulu’nda öğrenim gören 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Deney grubunun tutum puanlarında anlamlı artışlar gözlemlenmiş ve karma yaklaşıma dayalı etkinliklerin öğrencilerin değer öğrenimini kolaylaştırdığı belirlenmiştir. Deney grubu öğrencilerinin kültürel değerlere sahip çıkan, aile geçmişlerini öğrenmeye istekli bireyler oldukları ve Türk büyüklerini örnek aldıkları sonucuna varılmıştır.

2.8.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Yurt dışında “etiquette” terimi kapsamında yapılan taramalar sonucu bu alanda değişik bağlamlarda çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Medeiros, (2017), çalışmasında ele aldığı iki eserle (New Manual of Good Taste” (Verardi, [1857] 1900) and “Guide of Good Manners” (Carvalho, [1961] 1966)) Norbert Elias’ın medenileşme süreci kavramını kullanarak bu literatürün tarihi ve kültürel bağlamını ve Avrupalıların Brezilya’ya gelmesiyle başlayan “geleneklerin Avrupaileşmesini” bu metinler üzerinden okumaya çalışmıştır.

Kim, (2018), Language And Politeness In The ‘Nation Of Propriety In The East’: A History Of Linguistic Ideologies Of Korean Honorification” adlı doktora tezinde Kore nezaketinin gramer kurallarının doğasına ve işleyişine dair modern kabul edilen anlayışı, Kore toplumu ve kültürünü somutlaştıran ve sosyo-kültürel bir gerçekliği temsil eden nesnel bir tanımlı yeniden ele almayı amaçlamaktadır. Bu araştırma, modern Kore dilsel nezaketinin kültüre özgü modellerinin, Kore’nin modernleşme tarihine özgü ideolojik bir eser olduğunu savunmakta ve bu amaçla çeşitli uygulamalar ağı içinde Kore dilsel nezaketinin kültürel modellerinin tarihsel oluşumunu incelemektedir.

Yen, (2014), “Clothing Middle-Class Women: Dress, Gender and Identity in Mid-Victorian England 1851-1875” adlı doktora tezinde Viktorya dönemi ortalarında İngiltere’de orta sınıf kadınların yaşamlarının sosyo-kültürel bağlamında kıyafetlerin oynadığı rolü analiz eder. Kuralcı edebi yazılar, kadın dergileri, romanlar, mektuplar, günlükler, hesap defterleri, giyim faturaları, terzi ve modacı kayıtları, karikatürler, moda levhaları, fotoğraflar, resimler, reklamlar, envanterler ve hayatta kalan nesneler dahil olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan yararlanarak aynı zamanda kıyafet tarihinin maddi kültürünü de araştırıyor. Tezin ilk bölümünde katı görgü kurallarıyla meşhur Viktorya döneminde orta sınıf kadınlarının saygın olmak için toplumsal ahlak ve görgü kurallarına göre giyinmeleri gerektiği ele alınmıştır.

Görgü kurallarına farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Walsh (2016), “The Transmission of Courtly Lifestyles in the Bronze Age Eastern Mediterranean” başlıklı doktora tezinde Bronz Çağı Doğu Akdeniz’deki antik saray toplulukları arasındaki diplomatik ilişkiyi anlamak için Orta Tunç Çağı’nı incelenmektedir. Tez, diplomatik faaliyetin sosyal ve törensel bağlamına odaklanmakta, özellikle diplomaside görgü

kurallarını temel almaktadır. Araştırmanın hedef aldığı dönemdeki görgü kuralları ve bu kuralların aktarım biçiminin tespitiyle bu görgü kurallarının diplomatik ilişkileri yeniden ne ölçüde yapılandırabileceğini tartışmaktadır.

Cíntora (2019), “The Creation of a National Identity: Etiquette, Dress, and Food in Nineteenth Century Mexico” başlıklı yüksek lisans tezinde Frances Calderón de la Barca’nın “*Life in Mexico: During a Residence of Two Years in that Country (1843)*” eseri üzerinden 1821 Meksika bağımsızlığı sonrası kimliklerini yeniden tanımlayan “yeni” Meksika halkını, 19. Yüzyıldaki görgü kuralları, kıyafetleri ve yemekleri ile incelenmiştir.

Alves’in (2019), “Manuais De Etiqueta E Civilidade (1940 - 1970): Abordagem Histórica Na Formação De Professoras” adlı yüksek lisans tezinin amacı, 1940-1970 yılları arasındaki görgü kuralları ve nezaket kılavuzlarının öğretmen eğitimi üzerindeki etkisini tespit etmektir. Bu amaçla tezde belgesel araştırma ve anlatı analizi kullanılmıştır. Belgesel tarama için beş görgü kılavuzu belirlenmiş ve anlatı analizi için de 1953-1979 yılları arasında üniversitede öğretmenlik eğitimi gören altı kadın ile görüşülmüştür. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet kalıpları ve görgü kuralları öğretilerinin, kadınların öğretmenlik mesleğine yönlendirilmesi ve bu mesleğin kadın mesleği olarak görülmesi üzerindeki etkileri araştırılmaktadır.

Lake (2008), “Social Exclusion In British Tennis: A History Of Privilege And Prejudice” başlıklı doktora tezinde Norbert Elias’ın teorik yaklaşımını kullanarak İngiliz tenisinde dışlanma konusunun tarihsel analizini yapmaktadır. Dışlanmada davranışsal kodların (tenis görgü kurallarının) etkisini tartışmaktadır.

Görgü kurallarını temel alan bir çalışma da Jenny D. Druckenmiller tarafından yapılmıştır. Druckenmiller (2007), “Cicero's Letters and Roman Epistolary Etiquette” başlıklı yüksek lisans tezinde, Cicero’nun II. Filippic eserinde bahsi geçen Antonius’un görgü kurallarını ihlalinden yola çıkarak Romalıların bakış açısından Roma mektuplaşma görgü kurallarını incelemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek hayatta, güncel ve sınırlandırılmış bir sistemi (bir olgu) veya birden fazla sınırlandırılmış sistemi (olgular) zaman içinde, gözlemler, görüşmeler, görsel-işitsel materyaller ve dokümanlar ve raporlar gibi çeşitli bilgi kaynaklarını içeren ayrıntılı ve derinlemesine veri toplama yoluyla incelediği ve bir olgu tanımlı ve olgu temalarını raporladığı nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2013, s. 97). Durum çalışmaları, araştırmacıların belirli bir olguyu veya durumu derinlemesine ve bağlamsal olarak anlamalarını sağlamaktadır. Deneysel araştırmanın aksine, durum çalışması araştırması genellikle doğrulayıcı değil, keşif odaklıdır; yani, durum çalışması araştırmacısı, ilişkileri kanıtlamaktan veya hipotezleri test etmekten ziyade, davranış ve olayların temalarını veya kategorilerini tanımlamaya çalışır (Hancock ve Algozzine, 2006, s. 16). Nitel araştırma iki aşamada gerçekleşmiştir:

- a) Doküman İncelemesi
- b) Yarı Yapılandırılmış Görüşme.

3.1.1. Doküman İncelemesi

Belirlenen tarihsel dönemdeki eğitim kaynaklarında adabımuaşeret konusunun kapsamını dokümanlar üzerinden tespit etme amacı bulunmaktadır. Bundan dolayı araştırmanın yöntemi, “belgesel gözlem” (Duverger, 1973) veya “doküman metodu” olarak adlandırılan “mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak sistemli incelenmesi” olan doküman incelemesidir. Araştırmada belirlenen tarihsel dönem içerisindeki öğretim programları, o süreç içerisinde okutulmuş ders kitaplarının ve yine o

dönem yayımlanmış adabımuâşeret kitaplarının tespiti için belgesel tarama ve tümden gelim (dedüksiyon) yöntemleri kullanılmıştır.

1939-1980 döneminde yayımlanan ders kitapları, Talim ve Terbiye Kurulu Kararları (1939-1980), Milli Eğitim Şuraları (1939-1980), öğretim programları ve Tebliğler Dergileri (1939-1980) araştırmanın birincil kaynaklarıdır. Birincil kaynaklar; belgeler, fotoğraflar, kayıtlar, günlükler, günlükler, yaşam öyküleri, çizimler, hatıralar veya diğer kalıntıları içerebilir ve bunlar söz konusu dönemlere ait, belirli bir zaman ve mekanda üretilmiş, dolayısıyla o dünyaya dair kısa bakışlar içeren toplumsal eserler olarak kabul edilmektedir (Lune ve Berg, 2017, s. 161).

3.1.2 Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Araştırmanın amacı ve problemleri, araştırma deseninin belirlenmesinde en önemli etkenlerdendir. Bu nedenle, çalışmanın amaçlarına ulaşmada ve problemlerini çözümlemede uygun olduğu düşünülen nitel araştırma desenlerinden sözlü tarih deseni kullanılmıştır. Sommer ve Quinlan (2009, s. 4), sözlü tarihi şu şekilde tanımlamaktadır:

Sözlü tarih geçmişe açılan bir pencere sağlar ve bunu yaparken de tarihin canlanmasını sağlar. Oyuncuların gerçek insanlar olduğunu, her birinin geçmişe ve bugüne dair benzersiz bir bakış açısına sahip olduğunu hatırlatır bize. Sadece ne olduğunu değil, hikayeyi anlatanların olanları nasıl anladıklarını ve şimdi bu konuda ne düşünebileceklerini anlamamıza yardımcı olur. Bir konunun birçok yönünü ilk elden bireysel açıklamalarla araştırmak, hikayelerde gömülü olan anlam katmanlarını ve insanların geçmişi ve geçmişteki yerlerini nasıl anlayıp yorumladıklarına dair içgörülerini ortaya çıkarma fırsatı sunar.

Kırsal kesim, siyasi değişim, geleneksel davranışlar, savaş sonrası yaşananlar, mağduriyetler sözlü tarihin çalışma alanları olmuştur. Sözlü tarih sadece tarihsel araştırmalara değil aynı zamanda etnoloji, antropoloji, sosyoloji, sağlık çalışmaları ve psikoloji gibi çok çeşitli disiplinlere de dahil edilmiş, denenmiş ve test edilmiş bir araştırma uygulamasıdır (Abrams, 2010, s. 2). Sözlü tarih, genellikle bu gibi kavramsal alanlarda derinlemesine araştırmalar yaparak toplumsal, politik ve kültürel değişimleri anlama çabası içerisindedir. Sözlü tarih insanlar etrafında kurulmuş bir tarih türü olmakla birlikte tarihin içine hayatı sokmakta, kapsamını genişletmekte ve kahramanlarını sadece liderler arasından değil çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından da seçmektedir (Thompson, 1999).

Sözlü Tarih, yaşayan, nefes alan insanlara odaklanmaktadır. Bu yöntem; katılımcıların bakış açılarını vurgulayan nitel bir görüşme yöntemidir ve genellikle her katılımcıyla birden fazla açık uçlu görüşme oturumu içerir (Leavy, 2011). Sözlü tarih, geleneksel tarih anlatılarının ötesine geçerek, tarihi farklı bir bakış açısıyla ele alır ve genellikle toplumun çeşitli katmanlarından insanların deneyimlerine odaklanır. İnsanların anılarında yer alan birçok anlam ve yorum katmanını kavramaya zorlayan yaratıcı bir metodoloji olmasının yanı sıra etkileşimli bir süreç olarak sözlü tarihin (yapma) ve tarihçinin, insanların geçmişe atfettiği anlamlarla (yorum) ilgilenmesinin birleşimidir ve yöntemi kendine özgü bir tarihsel pratik olarak ortaya koymaktadır (Abrams, 2010).

Bu yöntemde görüşmeler olabildiğince derinlemesine yapılmaktadır. Sözlü tarih, tümevarımsal ve açık uçlu bir görüşme modelini izler ve bu projeler genellikle daha az katılımcıyı içerir (Leavy, 2011, s. 10). Görüşmelerde konu çerçevesinde katılımcının kişisel anılarına odaklanılmaktadır. Sözlü tarih görüşmelerinin geçerliliği yüksektir çünkü görüşmeci genellikle anlatıcılara kendileri ve deneyimleri hakkında derinlemesine konuşmaları için zaman ve alan vermektedir (Lune ve Berg, 2017).

Günümüzde tarih çalışmaları, yaşayanlardan geçmişe dair yeni veriler üretmeyi amaçlamaktadır. Bu kaynaklar temel alınarak, tarihçilerin geleneksel olarak kullandıkları belgelerin ötesinde, alternatif bir tarih perspektifi oluşturulmaktadır (Caunce, 2001). Bu yöntem yaşayan insanların otobiyografik hafızalarına erişme ve bu anıları anlamlandırma amacı taşımaktadır. Otobiyografik bellek işlevleri, bireylerin geriye dönüp kişisel geçmiş yaşam olaylarını diğer bir ifadeyle otobiyografik anılarını düşünme nedenlerini inceleyen bir kavramdır (Er ve Tekizoğlu, 2023). Yow'a (2005) göre, elde edilen bulguların güvenilirliğini ve geçerliliğini sorgulamak için şu sorular sorulmaktadır: "Bu anı, onu kanıt olarak kullanabileceğim kadar doğru mu? Anıların doğru yönleri yanlış yönlerinden nasıl ayırt edilebilir? Bir anının hatalı yönleri özel türden bir kanıt olarak kabul edilebilir mi?" Bu soruları Yow; insan hafızasının hem yanılabilir hem de -sözlü tarih belgelerine eleştirel bir gözle yaklaştığımızda- güvenilir olduğu şeklinde yanıtlamıştır. Thompson (1999, s. 98), sözlü tarihin hafıza açısından güvenilirliği konusunu açıklarken hafıza sürecinin algılama süreciyle ilişkili olduğu fikri genellikle kabul görmekte olduğunu ve bir şeyi öğrenmek için, öncelikle onu algılamamız gerektiğini söylemiş ve bilgileri anlamak, kavramak için bu bilgilerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu gözlemleyerek,

genellikle kategorilere ayırarak öğrendiğimizi öne sürmüş ve algı ve hafıza konusunda şu bilgileri vermiştir:

Eğer algılarımızı düzenleyemeseydik, sadece yakın zamanda başımıza gelen olayların farkında olurduk. Bir olaydan hemen sonra hatırladıklarımız, daha sonra hatırladıklarımızdan çok daha azla olacaktır. Çok kısa bir süre için, otobiyografik hafızaya benzer bir hafızaya sahip oluruz. Ancak bu sadece birkaç dakika sürer. Bu ilk aşamanın çok kısa sürmesi çok büyük öneme sahiptir. Daha sonra, seçici süreç hafızayı düzenler ve kimyasal bir süreç sayesinde dayanıklı bir iz elde eder. Ne yazık ki, elde edilen son gelişmelere rağmen, beyin hakkındaki biyokimyasal bilgilerimiz henüz bir sosyal bilimcinin hafıza süreci hakkında sormak isteyeceği soruları cevaplayabilecek düzeyde değildir. Ancak, beynin, anestezi gibi zihinsel faaliyeti bastıran etkilere direnebilen mikroyapısında değişiklikler olmaktadır. Sonra, olayın tekrar hatırlanması gerektiğinde, tersi bir süreç gerçekleşir: başka bir durum tanınır ve beyin bu malzemeyi ayırarak onu bir yere kadar tekrar yapılandırır.

Sözlü tarihin hedef aldığı konuya dair yapılan görüşmelerin birincil kaynaklarla doğrulanması veya yanlışlanması mümkündür. Sözlü Tarih görüşmelerinin güvenilirlik ve geçerliliği, görüşmeleri sorgulayarak ve birincil tarih kaynaklarıyla karşılaştırarak ortaya koyulabilmektedir.

3.2. Veri Kaynakları

Araştırmanın doküman analizi kapsamında araştırmanın tarihsel dönemi içinde yayımlanmış olan adabımuâşeret kitapları, Tebliğler Dergileri, Milli Eğitim Şuraları, öğretim programları, Talim ve Terbiye Kurulu kararları ve ders kitapları incelenmiştir. İncelenen belgeler aşağıda verilmiştir:

1- Adabımuâşeret Kitapları

1. Tansu, S. N. (1939). *Talebeye Muâşeret Usulleri*, İstanbul: Kanaat Kitabevi.
2. Dalkılıç, M. S. (1939). *Talebeye Muâşeret Dersleri*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
3. Kurtbek, S. (1939). *Modern Yaşayış Bilgileri*, İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
4. Muzaffer, S. (1940). *Modern Adabımuâşeret*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

5. *İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri 1956-1957 Ders Yılı.* (1957). İstanbul: Sucuoğlu Matbaası.
6. Erten, C. (Tarihsiz). *Yeni Görgü Kuralları.* İstanbul: Bilgin Çocuk Yayınları
7. Odyakmaz, A. N. (1976). *Çocuklar ve Gençler için Çağdaş Görgü.* İstanbul: Yetişim Yayınları

2- Tebliğler Dergileri

Tablo 3.2.1: Tebliğler Dergilerinin İçerikleri

1939 -1980 yılları	Tebliğler Dergisi	Adabımuâşeret
1939	Cilt 1, Sayı:7	Yurt Bilgisi
1939	Cilt:1, Sayı: 9	Adabımuâşeret Eğitimi
1941	Cilt:3, Sayı:106	Adabımuâşeret-Selamlama

1. MEB. (1939). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 1).
2. MEB. (1939). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 1).
3. MEB. (1941). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 3).
4. MEB. (1946). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 8).
5. MEB. (1948). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt:10).
6. MEB. (1953). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 16).
7. MEB. (1959). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 22).
8. MEB. (1961). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 24).
9. MEB. (1963). *Tebliğler Dergisi.* (Cilt 26).

3- Milli Eğitim Şuraları

1. MEB. (1939). *1. Milli Eğitim Şurası.*
2. MEB. (1943). *2. Milli Eğitim Şurası.*

4- Talim ve Terbiye Kurulu Kararları

1. MEB (1939) İlkokulların 1,2,3,4 ve 5. Sınıflarında okutulmak üzere yazılacak olan okuma kitapları şartnamesi hakkında.

2. MEB (1939) İlkokulların 4. ve 5. Sınıfları için yazılacak Yurtbilgisi kitapları şartnamesi h.
3. MEB (1939) İlkokulların Dördüncü ve Beşinci Sınıf Yurt Bilgisi Dersleri Müfredat Programı h.
4. (MEB, 1948) Okulların Geçit Törenleri Yönetmeliğinin Bağlı Örneğe Göre Kabulü h.
5. (MEB, 1961) İlk ve Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Programları h.

5- Öğretim Programları

1. MEB (1948). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
2. MEB (1949). *Ortaokul programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
3. MEB (1962). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
4. MEB (1968). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
5. MEB (1970). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

6- Ders Kitapları

1. Arkın ve Su (1953). *Resimli Yurttaşlık Bilgisi Orta I*. İstanbul: Bir Yayınevi.
2. Pazarlı (1969). *Yurttaşlık Bilgisi I*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
3. Pazarlı (1969). *Yurttaşlık Bilgisi II*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
4. Rona (1941). *Yurt Bilgisi Dersleri IV. Sınıf*. İstanbul: Maarif Matbaası.
5. Sanır, Asal ve Akşit (1976). *Sosyal Bilgiler I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
6. Sanır, Asal ve Akşit (1978). *Sosyal Bilgiler IV*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
7. Şerbetçioğlu ve Tülin (1955). *Yurttaşlık Bilgisi I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
8. Taşkiran (1945). *Türk Ahlakının İlkeleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmada yapılan yarı yapılandırılmış görüşmenin çalışma grubu İstanbul kız lisesi mezunlarından oluşmaktadır. Araştırmacı görüşme ile seçilen durumlar bağlamında

doğa ve toplum olaylarını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye ve açıklamaya çalışır (Büyüköztürk, vd., 2017). Yapılan görüşmede nitel araştırma amaçlı örnekleme yöntemleri türlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, verilerin en kolay şekilde elde edilebileceği bireylerin seçilmesine dayanan bir örneklem belirleme türüdür. Katılımcılar, gönüllülük esasına göre seçilmektedir, bu da çalışmaya katılımın bireylerin kendi isteklerine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yıldırım ve Şimşek'in (2013), belirttiği gibi, bu yöntem, araştırmacının sınırlı kaynaklar ve zaman çerçevesinde verimli bir şekilde veri toplamasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, kolay ulaşılabilir örnekleme, özellikle geniş katılımcı topluluğuna ulaşmanın güç olduğu durumlarda, pratik bir çözüm sunmakta ve araştırma sürecinin etkinliğini artırmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmede; “Osmanlı Maarif tarihinde Avrupalı mektep planında yapılan binada açılan ilk modern kurum” (2023) olması ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar uzanan uzun bir dönemde eğitimdeki tüm gelişmelerin yaşandığı temel okullardan biri olması nedeniyle İstanbul Kız Lisesi seçilmiş, bu lisenin mezunlarından yaşları 65-90 arasında değişen yedi kadın katılımcıyla görüşme yapılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1. Doküman İncelemesi

Bu çalışmanın amacı; “Tarihsel Perspektiften Adabımuaşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla” incelenmesidir. Bu sebeple yapılan araştırmada kuramsal temellerinin açıklanabilmesi için literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada yer alan verilerin bir kısmı 1939-1980 yılları arasında adabımuaşeretin eğitimdeki yerini tespit etmek amacıyla doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir (Kıral, 2020). Geçmişe ait belgeler, geçmişin yanı sıra bugüne ait bilgiler de sunmakta ve bu bilgiler araştırmacıların belirli konuların tarihsel kökenini anlamasını sağlamak ve araştırılmakta olan olguya etki eden koşulları göstermektedir (Bowen, 2009).

Doküman incelemesi kapsamında adabımuaşeret kitapları, araştırmanın yapılacağı dönem baz alınarak taranmış, kitaplara Milli Kütüphane arşivinden ulaşılmıştır.³

Ders kitaplarını tespit etmek amacıyla 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan Tebliğler Dergisi'nin fihristleri Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB, 2018) dijital arşivinden temin edilip incelenerek ilgili olduğu saptanan sayılar taranmış, tespit edilen ders kitapları Milli Kütüphane ve Ferit Ragıp Tuncor Bakanlık Arşiv ve Dokümantasyon Kütüphanesi'nden temin edilmiştir.⁴ Araştırmanın kapsadığı dönemde yayımlanan Milli Eğitim Şuralarına (1-9) Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2020) dijital arşivinden ulaşılmıştır. Ayrıca Talim ve Terbiye Kurulu kararları için yine Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2023) dijital arşivinden yararlanılmış, 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan 42 fihrist taranmış ilgili olduğu düşünülen 76 adet kurul kararı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'ndan talep edilip incelenmiştir. Bunun sonucunda veri kaynaklarında belirtilen 5 karar tezde yer almıştır.

3.4.2 Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Bu çalışmada eğitimde adabımuaşeretin rolünü ve etkisini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sözlü tarih yöntemi gereği konu eksenli-sınırlı ve derinliğine görüşmeler olarak düzenlenmiş, yapılan literatür taraması sonucunda adabımuaşeret ile ilgili elde edilen veriler incelenerek ve araştırmanın problemleri ekseninde yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Derinlemesine görüşmeler zaman ile değil konu ile sınırlandırılmıştır ve bu görüşme türü sınırlı görüşmeler yoluyla sağlanacak bilgileri tamamlamak ve sosyal gerçeğe yaklaşmakta yararlı olmaktadır (Arslanoğlu, 2016). Çalışmamızda, araştırmanın tarihsel dönemlendirmesi (1939-1980) ve Pandemi (Covid19) dönemi nedeniyle çok sayıda kişiye ulaşmak mümkün olmadığından bu tür bir görüşme tercih edilmiştir.

³ Yapılan Belgesel taramada 28 adet adabı muaşeret kitabı tespit edilmiştir. Bunlardan veri kaynaklarında belirtilen 8 tanesi incelenmiştir.

⁴ 1939-1980 tarihleri arasında incelenen Tebliğler Dergisinde 885 adet ders kitabı kaydı bulunmuş çoğu kitabın mükerrer yazarların kitaplarından oluştuğu görülmüştür. Araştırmanın dönemi, amacı ve problemlerine yönelik 17 kitap tespit edilmiştir. Bunlardan veri kaynaklarında belirtilen 8 kitap incelenmiştir.

Adabımuaşeret kitaplarının ders kitapları, öğretmen, sosyalleşme, vatandaşlık, medeni toplum ve değerlerle ilişkisini tespit etmek amacıyla yapılmış olan yarı yapılandırılmış görüşmelerde şu sorular sorulmuştur:

1. Adabımuaşeret eğitiminin ders kitapları açısından etkisi nedir?

- a) Adabımuaşeret kurallarını ağırlıklı olarak nereden öğrendiniz?
- b) Adabımuaşeret kurallarına herhangi bir ders kitabında rastladınız mı?
- c) Ders kitabında gördüğünüz ve aklınızda yer eden kuralları söyleyebilir misiniz?

2. Adabımuaşeret eğitiminde öğretmenin rolü ve etkisi nedir?

- a) Adabımuaşeret eğitimi açısından öğretmenlerinizin rolünü nasıl tanımlarsınız?
- b) Öğretmenlerinizin bu konuda verdiği eğitime dair deneyimleriniz nelerdir?
- c) Adabımuaşeret kurallarının sınıf ve okul yaşamına nasıl bir etkide bulunduğunu düşünüyorsunuz?

3. Adabımuaşeret eğitiminin toplumsallaşma açısından etkisi nedir?

- a) Adabımuaşeret eğitimi sosyal yaşantınızda ne gibi değişikliklere neden oldu?
- b) Adabımuaşeret kurallarının toplumsal yaşama düzen verdiğini düşünüyor musunuz?
- c) Bugün adabımuaşeret kurallarına uyulduğu takdirde toplum yaşantısının nasıl olacağını düşünüyorsunuz?

4. Adabımuaşeret eğitiminin etkin vatandaş yetiştirme açısından etkisi nedir?

- a) Sizce kendini nitelikli bir vatandaş olarak tanımlayan kişi ne gibi niteliklere sahiptir?
- b) Bir vatandaşın sahip olması gereken niteliklerle, adabımuaşeret kuralları arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?
- c) Bu kurallar sayesinde demokrasinin gerekliliklerini taşıyan bir vatandaş olduğunuzu düşünüyor musunuz?

5. Adabımuaşeret eğitiminin medeni toplum oluşturma açısından etkisi nedir?

- a) Sizce adabımuaşeret kurallarının modernlik/medenilik ile ilişkisi nedir?
- b) Medeni olmak için adabımuaşeret kurallarına ihtiyaç olduğunu düşünüyor musunuz?
- c) Medeni toplum oluşturma açısından adabımuaşeret eğitiminin katkı sağladığını düşünüyor musunuz?

6. Adabımuaşeret eğitiminin değer eğitimi açısından etkisi nedir?

- a) Adabımuaşeret kurallarını hangi değerlerle ilişkilendirirsiniz? (adalet, sabır, saygı sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, öz denetim, yardımseverlik ve vatanseverlik)
- b) Adabımuaşeret eğitimi sayesinde sahip olduğunuzu düşündüğünüz bir değer var mı?
- c) Günlük yaşantınızda uyguladığınız adabımuaşeret kurallarının hangi değerleri kapsadığını düşünüyorsunuz?

“Tarihsel Perspektiften Adabımuaşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla İncelenmesi” araştırması, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi 20/08/2021 tarihli 08/15 protokol nolu karar ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

3.5.1. Doküman İncelemesi

Araştırmada yazılı kaynaklardan elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan bir tekniktir. Bu yöntem, doküman, metin ve evrak gibi çeşitli materyalleri belli kurallar çerçevesinde (örnekleme, kodlama, kategorilendirme gibi) analiz etmeyi amaçlar. Amacı, nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bilgilere ulaşmaktır (Metin ve Ünal, 2022). Bu analiz tekniği, araştırmacıların verilerden anlamlı bilgiler elde etmesine ve derinlemesine anlayış sağlamasına yardımcı olmaktadır. İçerik analizi, genellikle fark edilmeyebilecek özellikleri ortaya çıkarmamıza ve belgelememize imkan tanımaktadır ve tanımlayıcı amaçlar için sıkça kullanılır, ancak keşfedici veya açıklayıcı çalışmalar da mümkündür (Neuman, 2014). Verilerden elde edilen bulgular, konularına göre sınıflandırılır

düzenlenmiş ve isimlendirilmiştir. Bu sınıflandırma işlemi araştırmanın problemleri ve amacı doğrultusunda yapılmıştır. Elde edilen veriler, belirlenen konu başlıklarına göre ele alınmış, araştırma amacı ve problemleri çerçevesinde yorumlanıp sunulmuştur. Eksik kalan, güvenilirliği sorgulanacak nitelik taşıyan belgeler bu işlemde sonra kullanılmamıştır.

3.5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde söylem analizi yaklaşımından faydalanılmıştır. Söylem analizi sosyal bilimci için yalnızca ne söylendiği ya da hangi kelimelerin kullanıldığı değil, aynı zamanda bu söylem aracılığıyla yaratılan anlamların sosyal inşası ve kavranışıdır (Lune ve Berg, 2017). Söylem analizi sadece bir metinde kullanılan kelimelerin veya ifadelerin incelenmesiyle sınırlı değildir, bununla birlikte aynı zamanda iletilen mesajın ötesine geçerek, söylemin toplumsal, kültürel ve siyasal bağlamlarda nasıl anlamlar ürettiğini ve bu anlamların nasıl algılandığını inceler. Anlamla ilgili her bakış açısı muhtemelen metnin farklı bir yorumunu ortaya çıkaracaktır (Vanderstoep ve Johnston, 2009). Konuşmacının niyeti, dinleyicinin tepkisi, metnin oluşturulduğu tarihsel veya kültürel bağlam ve metnin bugünkü deneyimlendiği çağdaş tarihsel ve kültürel bağlam, anlamın anlaşılmasında rol oynayan faktörlerdir. Bu yaklaşım, gerçekliğin insanların bakış açılarıyla inşa edildiğini ve farklı görüşlere dayalı olarak farklı gerçekliklerin var olduğunu kabul eder ve amacı, çeşitli metinlerde ifade edilen görüşleri ve bakış açılarını araştırmaktır (Grønmo, 2020). Bu yaklaşım, gerçekliğin insanların bakış açılarıyla inşa edildiğini ve farklı görüşlere dayalı olarak farklı gerçekliklerin var olduğunu kabul etmektedir. Söylem analizi perspektifi, belirli bir kültürü, belirli bir sosyal grubu veya bir olguyu anlamının yolunun, konuşmaların ve hikayelerin ayrıntılı analizinden geçtiğini savunmaktadır ve bu tekniğin altında yatan varsayım, anlamların iletişim yoluyla yaratılıp sürdürüldüğüdür (Vanderstoep ve Johnston, 2009, s. 213).

Adabımuaşeret ile ilgili yapılan alanyazın araştırması ve adabımuaşeret kitaplarının içeriği ve araştırmanın problemleri temel alınarak hazırlanmış olan sorulara katılımcılar tarafından verilen yanıtlar analiz edilmiş, veriler kodlanarak tema ve kategoriler oluşturulmuş ve araştırma problemleri ve amacı çerçevesinde değerlendirilip yorumlanmıştır.

3.6. Güvenilirlik ve Geçerlilik

Araştırmada, adabımuaşeret kitaplarının içeriği tematik olarak analiz edilmiştir. Bu temalar ve kategorilerle, bireysel, sosyal ve milli muaşeret gibi konularda içerik verilmiş ve görgü kuralları belirlenmiştir. Kurallara dair içerikler sadeleştirerek verilmiş, kitaptan alıntılarla yazarın anlatımı ve üslubu gösterilmeye çalışılmıştır.

1. Bireysel muaşeret (temizlik, giyim, konuşma)
2. Sosyal muaşeret (toplu taşıma, umumi alanlar balo, tiyatro, sinema vs., okul, misafirlik)
3. Milli muaşeret (dil, tarih, kültür, milliyet ve vatandaşlık, resmi daireler)

Ders kitaplarının içeriği tematik olarak analiz edilmiştir. Bu temalar Yurttaşlık Bilgisi ve Yurt Bilgisi ders kitaplarında bulunan adabımuaşeret konuları ile sınırlı tutulmuş ile adabımuaşeret içeriği doğrultusunda oluşturulmuştur. Ders kitaplarının tematik analizinde doğrudan alıntılar metnin orijinal haliyle ve imla hatalarıyla birlikte verilmiştir.

Adabımuaşeret kitaplarından içerik analiziyle elde edilen bulguların, yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verileri desteklemesi hedeflenmiştir. Görüşme formunu hazırlama ve uygulama sürecinde, alanyazın taraması kapsamında adabımuaşeret ve eğitim ilişkisine yönelik temel özellikler belirlenmiştir. Katılımcıların görgü kuralları, toplumsallaşma, vatandaşlık, medenilik ve değer gibi konulardaki bilgilerini ve bunları öğrenmede ders kitapları ve öğretmen etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan nitel görüşme yönteminde görüşme soruları hazırlanırken alanyazın taranmış ve hazırlandıktan sonra uzman görüş (2) ve onayına sunulmuş, araştırmanın amacına hitap etmediği düşünülen sorular çıkarılmış, araştırma kapsamında eksik kalan kısımlar tamamlanmış, uzman görüşü sonrası yeni sorular eklenmiştir. Görüşmelerin 4'ü yüz yüze gerçekleşmiştir. Geriye kalan 3 katılımcı, sağlık sorunları ve endişeleri (pandemi) nedeniyle telefonla görüşme yapmayı tercih etmiştir. Telefonda yapılan ön görüşme ile katılımcılar çalışmanın detayları hakkında bilgilendirilmiş ve onayları alındıktan sonra, belirledikleri yerde ve zaman diliminde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Söyleşiye başlamadan önce katılımcılarla tanışılarak bir sohbet ortamı oluşturulmuş ve katılımcıların rahat etmeleri sağlanmıştır. Araştırmanın amacı katılımcılara tekrar açıklanarak, konuşmaların ses kayıt cihazına alınması için izinleri alınmıştır. Görüşmelerin samimi bir ortamda geçmesine özen gösterilmiştir.

Görüşmenin sonunda, katılımcılardan verilen bilgilerin tez çalışmasında kullanılabilmesi için izin istenmiş ve izinler alındıktan sonra teşekkür edilerek mekandan ayrılmıştır. Her görüşme sonrasında katılımcıların fotoğrafları çekilmiştir. Görüşmeler genellikle ortalama bir saat sürmüştür ve kayıtlar, görüşmelerin yapıldığı gün içinde transkribe edilmiştir. Katılımcıların ifadeleri deşifre edilirken herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bütün katılımcıların ses kayıtları bilgisayar ortamında ayrı ayrı dosyalar halinde muhafaza edilmiştir. Daha sonra burada verilen bilgiler, birincil kaynaklarla ve diğer katılımcıların anlatılarıyla karşılaştırılarak bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği sağlanmıştır.

Bu çalışmada katılımcıların unutma, öğrencilik yıllarındaki adabımuâşeret eğitimine dair anılarını karıştırma ve çarpıtma ihtimali de göz önünde bulundurulmuştur. Bunun için anlatılar arşiv belgeleriyle, mevcut literatürle ve diğer katılımcıların anlatılarıyla karşılaştırılarak verilen bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği sağlanmıştır. Katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntı verilerek araştırmanın güvenilirliği artırılmıştır. Miles ve Huberman (1994, s. 64), en iyi uygulamanın, birden fazla kişinin ilk alan notları setinin 5-10 sayfasını bağımsız olarak kodlaması ve ardından bu kodlamaları birlikte gözden geçirmesi olduğunu belirtmiş ve bu sürecin, kodlayıcılar arası güvenilirliği artırmak için kritik bir adım olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda araştırmanın güvenilirliğini artırmak ve ön yargıların araştırmaya yansımaları engellemek amacıyla, uzman görüşüne başvurulmuş ve görüşmelerden elde edilen veriler her iki araştırmacı tarafından dikkatle incelenmiş; tema ile kategoriler belirlenmiştir. Araştırmacıların ayrı ayrı elde ettikleri veriler tutarlılık açısından karşılaştırılmıştır. Bu aşamada, Miles ve Huberman'ın (1994, s. 64), Güvenilirlik = Anlaşma Sayısı/Toplam Anlaşma Sayısı + Anlaşmazlıklar formülü kullanılmıştır. Bu formülden hareketle kodlayıcı içi ve/veya kodlayıcılar arası anlaşma, kodlama şemasının boyutuna ve aralığına bağlı olarak %85 ila %90 aralığında olmalıdır (Miles, Huberman ve Saldaña, 2014). Bu bağlamda formül uygulanarak güvenilirlik değeri 0,93 olarak bulunmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, YORUM ve TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma kapsamında ele alınan adabımuaşeret kitapları, Tebliğler Dergileri, Milli Eğitim Şuraları ve Öğretim programları ve ders kitaplarına dair incelenen dokümanların analizine ardında da İstanbul Kız Lisesi mezunları ile yapılan görüşme bulgularına yer verilmiştir.

4.1. Doküman İncelemesinde Elde Edilen Bulgular

4.1.2. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Adabımuaşeret Kitaplarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

4.1.2.1. Talebeye Muaşeret Usulleri

Samih Nafiz Tansu'nun 1939 yılında yazmış olduğu “Talebeye Muaşeret Usulleri” adlı kitabın içeriği tablo:4.1’de verilmiştir:

Tablo 4. 1: Talebeye Muaşeret Usulleri Kitabında Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler

Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
1939 Talebeye Muaşeret Usulleri	Birinci Kısım: Mektepte	• Sınıfta muaşeret • Teneffüste ve istirahat zamanlarında • Yemekhanede muaşeret • Yatakhanede • Koridorda • Büyüklerine, muallimlerine karşı selam ve hürmet • Küçüklerine, arkadaşlarına karşı şefkat ve sevgi • Konuşmak, yürümek • Giyinmekte muaşeret • Mektep dahilinde terbiyevi hareketlerde muaşeret • Mektep dahilinde içtimai yardım
	İkinci Kısım: Evde	• Aile ocağında muaşeret • Ana ve babaya karşı hürmet ve sevgi • Kardeşe ve akrabaya karşı alaka • Ev dahilinde çalışmak.

Tablo 4. 1: Talebeye Muaşeret Usulleri Kitabında Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler (tablonun devamıdır.)

	• Ev dahilinde yemek, yatmak • Temizlenmek, yıkanmak, iyi itiyatlar • Giyinmek, sokağa çıkmak • Misafirlere, komşulara karşı hareket • Babasının, annesinin tanıdıklarına karşı muamele • Ev eşyasına itina
Üçüncü Kısım: Cemiyette	• Sokakta yürümek • Selam vermek ve konuşmak • Nakil vasıtalarına binmek ve inmek • Umumi yerlerde hareket • Tiyatro, sinema, konser, konferans • Fena itiyatlar, sigara, oyun, içki, küfür • Arkadaşlarla, tanıdıklar ile buluşmak, gezmek • Spor sahalarında, at yarışlarında dikkat edeceği hususlar • Giyinmek, dikkat etmek • Lokantada gazino, ve otellerde muaşeret • Sancağı selamlamak • Büyüklere gösterilmesi lazım gelen hürmet • Askere, polise ve hükümet mümessillerine karşı hürmet • Yangın, felaket, kaza veya bir cürüm vukuunda vazife • İçtimai yardım • Ecnebilere karşı hareket • Seyahat, gezinti ve memleket haricinde dikkat edilecek meseleler • Ölülere hürmet • Mabette ve dini müesseselerde muaşeret usulleri

Talebeye muaşeret usulleri adlı kitapta Tansu (1939) öğrencilere nezaket ve saygı ile hitap ederek bir çocuk ve genç olarak okul başta olmak üzere toplum içinde uyulması gereken kuralları izah etmiştir.

Tansu, Talebeye Muaşeret Usulleri (1939, s. 3-4) isimli kitabın girişinde öğrencilere:

Aziz Çocuklar... Keza ona da bu memleketin şerefli, haysiyet sahibi ve terbiyeli vatandaşlar olma söz vermiş bulunuyoruz. Onun hepimiz için hayırhah ve temiz niyetlerle yapmak istediği Maarif programının basında, sizin olgun, dürüst ve medeni gençler olarak yetişmeniz, geliyor.

Dünyanın her memleketi, vatandaşı, evvela tam bir insan diye yetiştirmeye gayret ediyor. Bunun için (Muaşeret Usulleri) adlı kaideleri bilmek mecburiyetindeyiz.

Bu sebeple sizlere bir faydası olur gayesile, yetişme devrinizin en çoğunun geçtiği mektebi, ondan arta kalan zamanlarda bulduğunuz evi, ve her ikisinin sizi

ha/yata hazırlamaktan ibaret mesainin varacağı cemiyeti, gözönünde tutarak bunlara ait en basit medeni kaideleri burada sıraladım. Maksadım, bütün bunları siz Türk Cumhuriyetinin kız ve erkek şerefli gençliğine hatırlatmaktır.

Eğer bu vazifeyi yapmaya muvaffak olabilmişsem, ben de kendimi bahtiyar addedeceğim.

Hepinize candan muvaffakiyet ve güzel istikbal aziz çocuklar.

Sözleriyle hitap ederek “şerefli, haysiyet sahibi ve terbiyeli vatandaşlar olmaya söz vermiş” olduklarını vurgulayarak “vatandaş ve insan” olma yolunda adabımuaşeret usullerinin bilinmesinin önemine dikkat çekmiştir.

Okul ve okulun öğrenci yaşamındaki ehemmiyeti şu sözlerle belirtmiştir:

Çocukluk ve gençlik denilen hayatın en güzel iki devri bu mukaddes dam altında geçer. Pek küçük yaşta aile ocağını terkedenler, anne ve babalarına yakın bir kıymet olan hocayı, orada bulur, terbiye denilen güzel bağçeye bu eşikten girer ve onun güzel, çiçeklerini burada toplarlar (1939, s. 5).

Tansu'nun "Talebeye Muaşeret Usulleri" adlı kitabında incelenen adabımuaşeret kuralları, okul, ev ve cemiyet olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında temalar oluşturulmuş ve kurallarla ilgili verilere ulaşılmıştır. Okul muaşeretinde öğrencinin riayet etmesi gereken davranışlar Tablo 4.2’de verilmiştir:

Tablo 4. 2: Okulda Muaşeret

Tema	İçerik
Teneffüste Muaşeret	• Kısa teneffüs zamanlarında oyun oynanmamalı, dinlenmelidir. Teneffüste başkalarını taciz etmek, kötü söz söylemek ve el şakası yapmaktan sakınılmalıdır. • Uzun dinlenme zamanlarında bahçede ya da teneffüşhanede oturarak arkadaşlarıyla hayatlarına ya da memleketine dair güzel şeyler konuşmalı, tartışmaktan kaçınmalı ve konuşurken başkalarına hakaret etmemeli, başkalarının hayatlarıyla ya da şahsiyetleriyle ilgili kötü söz söylenmemelidir. • Koridorlarda koşmamalı, itişmemeli, büyükler geçerken yol verilmeli ve selamlanmalıdır. • Havasız alanlarda toplanmamalı, sigara içilmemeli, dedikodu yapılmamalıdır.
Öğretmenlerle İlişkilerde Muaşeret	• Öğretmenle konuşurken eller arkada ya da önde bağlı ve cepte olmamalı, gülerken ya da sert şekilde konuşmamalı, ceket ilikli olmalıdır. Saç baş dağınık ve pijamalı bir halde öğretmene soru sorulmamalıdır. • Öğretmen ders sonunda çıkarken ayağa kalkıp onu selamlamalıdır.

Tablo 4. 2: Okulda Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Giyim- Kuşamda Muaşeret	• Okul formaları temiz ve düzgün olmalı, ayakkabılar cilalı olmalıdır. Aykırı ve gösterişli giyinmemeye dikkat edilmelidir. • Öğrenci okul içinde kasketsiz, okul dışında kasketli olmalıdır. • Konferans, konser, temsil sırasında koyu bir elbise ile temiz bir halde bulunmalıdır.
Sosyal İlişkilerde Muaşeret	• Büyükleriyle karşılaştığında eller yanda, başını hafifçe eğerek selamlamalıdır. • Büyüklerin karşısında dik ve hürmetkar durulmalı, saygıyla konuşmalı, yılışık ifadelerden kaçınılmalıdır. • Büyükler küçüklerine karşı sevgi ve şefkat göstermeli, onları tartışmadan uzak tutmalı, sorularını cevaplamalı, sorunlarını çözmeli, temiz olmalarına ve doğru ve düzgün konuşmalarına yardım etmelidir. • Misafirlere yer verilmeli, gerekirse öğrenci ayakta durmalıdır.
Topluluklarda, Resmi Toplantılarda Muaşeret	• Resmi ve topluluk halinde olan mekanlarda öksürmemeli, tıksırmamalı, sandalye gıcırdatmamalıdır. • Konser ya da konferans verecek kişilere öğrenciler nazik bir şekilde yardımcı olup eşlik etmelidir.
Sınıfta Muaşeret	• Ders kitaplarını ve kalemmini hazırlayarak öğretmenini beklemelidir. • Öğretmeni gelince ayağa kalkmalı ve onu selamlamalıdır. • Ders müddetince başka bir işle uğraşmayarak öğretmenini dikkatle dinlemelidir. • Önemli kısımları not almalıdır, sürekli not tutmalı, başkalarının dikkatini dağıtacak davranışlarda bulunmamalıdır. • Bir şey sormak istediğinde parmak kaldırmalı ve öğretmenden izin almalıdır, öğretmeni kendisine soru yönelttiğinde de hemen ayağa kalkmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 5-21

Okulda Muaşeret Usulleri kapsamında sınıf, teneffüs ve istirahat zamanlarındaki davranışlar, koridordaki davranışlar, büyüklere ve öğretmene karşı davranış usulleri, büyüklerin küçüklere karşı davranışları, okul içinde uyulması gereken davranışlar ve okul içi yardımlaşma konusunda açıklamalara yer verilmiş, bu konular hakkındaki adabımuaşeret kuralları sıralanmıştır.

Sınıf içinde muaşeret konusunun başında diğer kurallara değinmeden önce ilk değinilen husus temizliktir. Sınıfa girmeden önce öğrencinin üstünü başı temizlenmiş, saçları taranmış, kıyafet düzeltilmiş, potinler boyalı bulunmalı demiştir (1939, s. 5-6) “Çünkü sınıf, onun mabedi sayılır.”

Sınıf içinde muaşeret hususunda ise; dersin akışını bozacak nitelikte olabilecek davranışlar açıklanırken aynı zamanda öğrencinin derse karşı tutumuna ilişkin kurallar

sıralanmıştır. Bunlar, derse hazır olma, öğretmeni selamlama, not tutma, dersle ilgilenme, söz alma gibi usullerdir.

Tansu (1939, s. 6), “*Teneffüs, insanın tabii bir ihtiyacıdır. Bir saate yakın bir zaman bütün dikkat ve alakasını muayyen bir mevzua bağlamış olan kimse, şüphesiz ki, dimağen yorulmuştur. Dinlenecektir.*” demiş ve teneffüste öğrencinin uyması gereken kuralları sıralamıştır. Bunlar, teneffüste mümkün olduğunca dinlenmek, arkadaşlarıyla hoş bir şekilde sohbet etmek, birbirlerine saygı ve sevgi ile davranmaktır. Ayrıca Tansu (1939, s. 7) öğrencileri kurallara bağlı spor etkinliklerine yönlendirmiş “*eski devirlerin birdir bir, el bende, sekmek veya kovalamak gibi gerek seyir edenler ve gerek oynayanlar için hiç te hoş olmayan oyunları değildir.*” diyerek öğrencilerin bu tarz oyunlardan uzak durmalarını söylemiştir.

Okul koridorlarında da dikkat edilmesi gereken hususlar vardır, bunları şu şekilde ifade etmiştir (1939, s. 9-10):

Mektep koridorlarında dikkat edilecek esaslı kaideler, koşmamak, itişmemek, daima büyüklerine geçerken yol vermek, onları selamlamak, son derece hürmetkarane gezinmek, ve lüzumsuz yere bu koridorları işgal eylememektir. Koridor geçeleri üzerinden yürümek, muşambayı veya linolyomu ayaklarla lekelememek de bir muaşeret meselesidir.

Öğretmenlere ve büyüklere davranış konusunda “İnsanlığın en büyük tezahürü, büyüklere insanın duyduğu, saygı hissidir. Selam ise ancak insanlara mahsus bir hususiyettir.” diyerek selamın önemini ve saygı içeriği taşıdığını belirtmiş bu konuda yapılan hatanın insanı, cemiyetten ve medeniyetten uzaklaştıracağını söylemiştir. Yaşlılara vatandaş saygısı itibariyle ama kendilerinden yaş, ilim, görgü itibariyle büyük insanlara ise daha derin bir hürmet duyulması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir (Tansu, 1939, s. 10):

Bir kimsenin büyüğü, ona yaş itibarile ilim ve irfan cihetinden tefevvuk eden şahsiyet demektir. Cahil olduğu halde kendilerine yardım ettiğimiz ihtiyarlara gösterdiğimiz alaka, onların yaşına karşı duyulan bir vatandaş saygısıdır. Fakat hocalarımız, büyüklerimiz, akrabalarımız bize hem yaş, hem ilim, hem görgü itibarile faik insanlardır. Buradaki hürmet daha derin, daha şümullüdür. Selam da bu hürmeti ifade eden bir şekildir.

Bu hususta öğrencinin, öğretmenine, büyüklerine ve küçüklerine karşı uygun gelen davranışlarını ayrıntılarıyla açıklamıştır. Bunlar öğretmene nazikçe yol açma, öğretmeni selamlama, öğretmenle konuşma, öğretmeni ve büyüklerini selamlama şekli, küçüklerine karşı davranış şekli, okul içindeki giyim gibi usullerdir. Selam konusunun önemini Tansu (1939, s. 10) şu sözlerle dile getirmiştir:

Selam ise ancak insanlara mahsus bir hususiyettir. O halde burada yapılacak her hata insanı, cemiyetten ve medeniyetten uzaklaştıracaktır.... ..Muhtelif memleketlerin selam tarzı başka başkadır. Bu selamlamanın şekli daha sonradan biraz da milli olmuştur. Biz Türkler ne eski devirlerin Şark an'anesinde görülen ve biraz da dini olan sağ eli kalbimizin üstüne götürerek softa selamını, ne de Almanların sağ eli dirsek hizasında veya İtalyanlarda olduğu gibi sağ eli yukarı kaldırmak şeklindeki selam tarzlarını, kullanamayız.

Konuşma ve yürümek konusunda insanın ayırt edici özelliğinin konuşması olduğunu belirtmiştir. Kültürlü ve terbiyeli olup olmadığının konuşmasından anlaşılacağını söyleyerek mektepli gençlerin bu konuda dikkat etmesi gereken noktaları şöyle sıralamıştır:

1- Muhatabı kim olursa olsun, daima terbiyeli, hürmetkar ve nazik olmak,

2- Argo tabirlerine ve terbiyeye uygun olmayan bazı kelimelere sözlerinde asla yer vermemek...

(Be - ulan - ne - yahu - enai) gibi terbiye harici kelimelerle (Çaktı, askıya aldı, okuttu, anaforcunun biri, balta oldu) gibi argo tabirleri, terbiyeli bir insanın sözlerinde yer alamaz.

3- El işaretile, bağıra çağıra, herkesin dikkat nazarını çekecek derecede gürültülü konuşmak,

4- Yüksek sesle kahkaha ile gülmek, konuşurken tükürük saçmak,

4- Konuşurken el şakası yapmak..

5- Yerinde bir ileri, bir geri gitmek, yahut oturuyorsa sandalyeyi oynatmak, şezlonkta imiş gibi uzanmak, yahut sandalyenin iki arka ayağına istinat ettirerek ön ayaklarını kaldırmak, yahut apaşlar gibi sandalyeye ters oturmak, büyükleri ayakta iken oturarak konuşmak, küçüklerin suallerini cevapsız bırakmak, yaşlıya, gence, küçüğe layık olmadıkları şekillerde hitap etmek,

6- Hastalarla konuşurken ölümden, herhangi bir meslek sahibi ile görüşürken mesleklerinin fena taraflarından bahsetmek, çocuklara muhatap olamayacakları gayri ahlaki ve gayri İctimai birtakım hikaye veya masallar söylemek, müstehcen nükteler yapmak, mütemadiyen söylemek ve karşısındakine konuşma imkanı vermemek, pek ayıptır.

Gençler konuşurken bilhassa az söylemeye, neş'eli, fakat terbiyeli olmaya, güzel kelimeler ve olgun cümlelerle fikirlerini ifade etmeye ve daima karşısındakine karşı nazik ve hürmetkar bulunmaya dikkat etmelidirler. (1939, s. 12-13)

Mektedir dahilinde terbiyevi hareketlerde başlığında okulda düzenlenen Konferans, konser ve temsil gibi etkinliklerde öğrencinin yapması gerekenler belirtilmiştir. Öğrencinin okulu temsil edeceği vurgulanarak bu hususlara dikkat etmesi söylenmiştir. Bu konuda öğrencinin yapması gerekenler sıralanmıştır:

Bahusus bu gibi topluluklarda üzerimizde fazla olarak mektebin isim ve şerefini de taşımak gibi ayrı bir vazife de mevcuttur. Mezunlar veya muallimler şerefine yapılacak toplantılarda veya mektebin yıldönümlerinde veya bayramların kutlulanmasında mevzu ile alakadar gözükmek, mezunlara, muallimlere, büyüklere onların şerefine verilen o eğlenceden dolayı, daima sevindiklerini hissettirmek, hürmet etmek, derhal hizmetlerine koşmak, velhasıl o günü ve geceyi hayatınızın en mes'ut en neş'eli zamanı gösterecek şekilde hareket etmek icap eder. Eğer somurtkan, alakasız ve neş'esiz durursanız sizin o toplantıya muhalif olduğunuz hissi hasıl olur ki bu da misafiri kovmak demektir...

Kısaca şunu söyleyelim ki mektebin hayatında her nevi hareket sizin işiniz olmalı, oraya davet edilmiş olan herkes de kendi evinizin aziz ve değerli bir misafiri bulunmalıdır. (1939, s. 19-20)

Okul içinde yardım konusunda ise öğrencilerin tasarruf ve yardımlaşma teşekkülü kurup zor durumda olan arkadaşlarına mektep idaresi kanalıyla yardım edip bunu gizli tutması gerektiğini belirterek bu konuda şunları söylemiştir:

Her İctimai heyette olduğu gibi mektep damı altında da her türlü aile çocuğu bulunabileceğinden bunların içinde zenginler olduğu gibi ailesinin mali ve hayati vaziyetleri müsait olmayanlar da bulunabilir... Bunları bulmak, keşfetmek, ve onlara hissettirmeden, onların izzetinefis ve haysiyetlerini ayaklar altına

almadan onları başkalarına teşhir etmeden, onlara yardım etmek her mekteplinin borcudur. (1939, s. 20)

Ayrıca aile hayatında bazı sıkıntılar yaşayan arkadaşlarının da derdlerini dinleyip onlara manevi yardımda bulunulması gerektiğini söylemiş ve bu konudaki diğer hususları da şöyle sıralamıştır:

Kimsesiz arkadaşları bulup onlarla dost olmak, onları sevindirmek, onlarla beraber çalışmak mektep dahilinde yapılacak en iyi, en dürüst ve en kibar hareketlerdir. Muhtarip bir insanın ızdırabına iştirak, neş'esiz bir arkadaş sevindirmek, insanlığın iftihara değer hareketlerindendir. Velhasıl mektep dahilinde herkes, evvela insan olduğu için, sonra vatandaş bulunduğu için, daha sonra arkadaş sayıldığı için saygıya ve sevgiye değer. Ölçümüz kendimizin tek değil bir cemiyetin ferdi bulunduğumuzu gözönünde tutmak olmalıdır. (1939, s. 20-21)

Yemekhane muaşeretinde öğrencinin riayet etmesi gereken davranışlar Tablo 4.3'te verilmiştir:

Tablo 4. 3: Yemekhane Muaşeret

Tema	İçerik
Oturmada Muaşeret	• Yemek yiyecek kişi, masaya oturmak için büyüklerin oturmasını beklemeli ve kendisine gösterilen yere oturmalıdır.
Yemek Servisinde Muaşeret	• Yemek büyük sınıflardan biri tarafından hak ve adalete göre dağıtılmalıdır.
Yeme İçmede Muaşeret	• Peçete dize konmalıdır. • El ile hiçbir yemek yenmez, mutlaka çatal, kaşık ve bıçak kullanılmalıdır. • Et bıçak ile kesilmeli, ekmek çatalla alınmalı, meyve çatal ve bıçak yardımıyla soyulmalıdır. Çekirdekler kaşığa çıkartılmalı ve tabağın kenarına koyulmalıdır. • Yemeklerin yeniş sırası vardır, tatlı ile başlanıp çorba ile bitirilmemelidir. • Çorbanın höpürdete höpürdete içilmemeli, ağzında yemek varken konuşulmamalı, yemekte pis şeylerden bahsedilmemeli, kemiklerin iliği emilmemeli, yemekten çıkan herhangi bir şey yüksek sesle söylenip insanlar iğrendirilmemelidir. • Yemeğe oturmadan eller yıkanmalı ve tırnaklar temiz olmalıdır. • Sofrada bardak çalkalanmamalı, su yere dökülmemeli, yere hiçbir şey atılmamalı, hiçbir hayvan çağrılıp yemek verilmemelidir.

Tablo 4. 3: Yemekhane Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

- El ile veya bir çöple, ağzı kapamadan dişlerin arasına sıkışmış yiyecek parçaları temizlenmemelidir.
- Yemekten kalkmadan herkesin yemeğini bitirip bitirmediğine bakılmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 7-8

Yemekhanede muaşeret konusunda ise uyulacak kurallardan bahsetmeden konuya “Medeni bir adamın terbiyesinin en güzel ölçüleceği yer, yemek masasıdır” diyerek giriş yapmış herkesin gerçek anlamını bu masada gösterdiğini belirterek yemek masasını bir imtihana benzetmiş ve bu imtihanın atlatılması için gereken adabımuaşeret kurallarından bahsetmiştir (1939, s. 7). Yemek masasında toplu şekilde hareket etmenin kuralları belirlenmiştir. Burada büyüklere hürmet özen gösterilen konular arasındadır. Peçete, çatal, bıçak kullanımı, yemeklerin yeniliş sırası, yemeği kimin dağıtacağı, dağıtımın nasıl yapılacağı, yemek yeme esnasında dikkat edilecek hassas durumlar izah edilmiştir:

Yemek masasına oturan bir kimse, büyüklere varsa onların oturmasını beklemek ve kendisine gösterilen yerde oturmayı itiyat edinmek zarureti duymalıdır. Peçete, yemeğe oturan bir kimsenin ilk ihtiyacıdır. Bu, dize konur. Ne boyuna sarılır. Ne de göğse iliştilir. Hatta ne de tabak altına serilir. Leyli mekteplerde sofranın teşkilatı icabı yemeği sofranın başı olan kıdemli ve büyük sınıflardan bir ağabey dağıtır. O da hak ve adalete uyar. Ne istediğine çok veya az veya seçerek yemek kor, Ne de fazla mahcubiyetle kendisini aç bırakır. Biri ne kadar ayıpsa diğeri de okadar gülünçtür. Nehari mekteplerde herkes getirdiğini yer. Çatal, kaşık, bıçaksız hiçbir yemek yenmez. El ile yemek, iptidailik alametidir. Yemeklerin tabii bir sırası vardır. Tatlı ile başlayıp, çorba ile yemeğe nihayet verilmez. (1939, s. 7-8).

Yemeklerin nasıl yenmesi gerektiği, çorba, et, ekmek, hoşaf ve komposto, meyve yemede dikkat edilecek kurallar anlatılmıştır. Ayrıca sofranın adabı gereği yapılmaması gereken davranışlar özellikle belirtilmiştir:

Çorba hüpürdete, hüpürdete içilmez. Etler küçük de olsa, bıçakla kesilir. Ekmek çatalla, alınır. Meyva çatal ve bıçağın gayretile soyulur. Çekirdekler, daima kaşığa çıkarılır. Oradan usulca tabağın kenarına konur. Yemek ağızda iken konuşmak, yemekte pis şeylerden bahsetmek, hoşaf veya kompostuyu bardağa boşaltmak, kaysinin çekirdeklerini kırmak, kemiklerin iliğini emmek, yemekten

çıkan herhangi bir şeyi yüksek sesle söyleyip herkesi iğrendirmek, dünyanın en büyük terbiyesizliği sayılır (Tansu, 1939, s. 8).

Temizlik, hijyen kurallarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir:

Yemeğe otururken yalnız ellerin yıkanması kafi değil, tırnakların da temiz olup olmadığını kontrol elzendir. Pis bir adamın ilk alameti tırnaklarıdır.

Sofrada bardak çalkanmaz, su yere dökülmez. Yere ne kemik, ne çekirdek hiçbir şey atılmaz, hiçbir hayvan çağırılıp, yiyecek verilmez. El ile veya bir çöple, ağzı kapamadan dişlerin arasına sıkışmış yiyecek parçaları temizlenmez. (Tansu, 1939, s. 8)

Sofradan ayrılış da belirli bir kurala bağlanmıştır:

Sofradan kalkarken, herkesin yemeğinin bitip bitmediğine dikkat şarttır. (1939, s. 8)

Yatakhane muaşeretinde öğrencinin riayet etmesi gereken davranışlar Tablo 4.4'te verilmiştir:

Tablo 4. 4: Yatakhane Muaşereti

Tema	İçerik
Yatakhane Muaşeret	• Belli saatlerde yatılmalı ve kalkılmalıdır. • Yatmadan önce yıkanmalıdır. • Kıyafetler düzgünce çıkarılıp belli yerlere konulmalı, elbiseler askıya asılmalı ve pijamalar giyilmelidir. Elbise ile yatmamalı, kıyafetler rastgele bir yerlere koyulmamalıdır. • Baş, boyun, kollar ve ayaklar bol su ile yıkanmalı, tırnaklar el fırçası ile temizlenmeli, saçlar taranmalı ve dişler fırçalanmalıdır. • Sabah uyanınca bornoz giyinip duş alınmalı, buna vücut alıştırmalıdır. • Dişler, eller, yüz ve kulak temizlenmeli bunların temizliğine dikkat edilmelidir.

Kaynak: 1939, s. 9

Yatakhane muaşereti ile ilgili ise “Mektep yatakhane talebe hayatının mühim bir durağıdır. Muayyen bir saatte yatmak ve kalkmak mecburiyeti, hayatın intizamı noktasından ilk defa göz önünde tutulacak bir meseledir.” diyerek uyulması gereken kuralları sıralamıştır. Bunlar belirli saatte uyuyup uyanmak, yatmadan önce ve kalktıktan sonra uyulması gereken hijyen kuralları, derli toplu olmak gibi hususlardır. Özellikle pijama konusunda şunları söylemiştir (1939, s. 9):

Birçok memleketlerde gündüz ve gece çamaşırları tamamen ayrı olduğundan buna göre soyunmak bir nevi çamaşır değişmektir. Yatmadan evvel sünger ve sabunun yardımile başı, boynu, kolları, ayakları bol su ile yıkamak elzemdir. El fırçasile tırnakları sabunlamak, eli temizlemek te mühimdir. Sonra saçları taramak ve her şey hazırlandıktan sonra her akşam mutlaka yapılması lazım gelen dişleri, diş etlerini diş patlarından münasip bir parça ile ve diş fırçasile temizlemek icap eder. Şunu hatırdan çıkarmamalıdır ki, dişleri temiz ve muntazam olan insanın gençliği ve güzelliği uzun müddet muhafaza edilmiştir.

Ev Muaşeretı başlığı altında aile içinde muaşeret, yemek ve yatma muaşeretı, temizlik muaşeretı ve iyi alışkanlıklar, giyinme ve sokak muaşeretı, misafire karşı muaşeret ve tanıdıklara karşı muaşeret konularıyla ilgili verilere ulaşılmıştır.

Aile içinde riayet edilmesi gereken davranışlar Tablo 4.5’te verilmiştir:

Tablo 4. 5: Aile Muaşeretı

Tema	İçerik
Ailede Muaşeret	• Anne babaya karşı sevgi ve hürmet gösterilmelidir. • Onları her sabah selamlamalıdır. • Bir yere gidecekken müsaadeleri alınmalıdır. • Onların sözünden çıkmamalıdır. • Yürürken anne baba sağ tarafına alınmalıdır. • Anne babanın, yaşlılığıyla, hastalığıyla, unutkanlığıyla ilgili şaka yapılmamalı, dalga geçilmemelidir. • Onların özel görüşmeleri gizlice dinlenmemelidir. • Onların hakkında kötü konuşulmamalıdır. • Anneden babadan sır saklanmamalıdır. • Kardeşine ya da büyüğüne karşı sevgi ve saygıyla davranmalıdır. • Küçük kardeşler büyükleri geldiği zaman ayağa kalkmalı ve yerini vermelidir. • Büyükler ise küçüklerine terbiye, bilgi ve muaşeret konusunda öğretici olmalıdır. • Bazı ev işlerinde ailesine yardımcı olmalıdır. • Ev içinde geçirdiği vakti programlamalıdır. • Ev içinde gürültü yapmak, komşuları rahatsız etmek, radyo çalarak etrafı gürültüye vermekten kaçınılmalıdır.
Giyim- Kuşamda Muaşeret	• Anne babanın karşısına uygun olmayan kıyafetlerle çıkmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 22-26

Aile İçinde Muaşeret kapsamında aile üyelerine karşı davranış ve sorumluluklardan, aile içinde uygun gereken davranışlardan, evin düzeni gibi konulara dair açıklamalara ve muaşeret kurallarına yer verilmiştir.

Kitabın ikinci kısmı aile bölümünün girişinde aileyi şu şekilde tarif etmiştir (1939, s. 22-23):

Ana denilen emsalsiz hazineyi, tükenmez cevheri, baba denilen büyük kudreti orada tanır... Kardeş denilen can parçalarıyla düşüp kalkar, akraba denilen hepsinin ayrı ayrı isimleri, hususiyetleri olan kadın ve erkek bir kalabalığın içinde tandır... Her şey, orada hazırlanır, ilk ve esaslı bilgiler, en dürüst ahlak kaideleri onun koynunda öğrenilir... ve bu güzel kafesten uçuğu zaman içinde, onu taklit etmeye koşan bir iştihak ve sevinç alevi parlar... O da güzel bir yuva kurmaya, yavrular yetiştirmeye, hayat eşine karşı derin bir sevgi hissetmeye çalışır... Daima buna gayret eder, ve hiçbir zaman unutmaz ki, ancak gerek vatana ve gerek ailesine karşı büyük borcunu, derin minnetini, bu suretle ödemek imkanı vardır.

Bu sebeple yuvada da muaşeret kaideleri yaşar... Fakat onlar mektepten farklıdır. İkinci kısım bu farkları ve incelikleri göstermektedir.

Anaya ve babaya karşı hürmet ve sevgi konu başlığının altında anne ve babanın önemine değinerek sevgi ve saygının altını çizmiş onlara karşı uymamız gereken muaşeret kaidelerinden bahsetmiştir:

...insan asla anasına ve babasına darılmaz, gücenmez, kızmaz, aksi hareket etmez, değil bir terbiyesizlik en hafif bir nezaketsizlikte de bulunamaz... Onları, her sabah gördüğümüz zaman sevgi ve saygı ile selamlarız. Onlardan ayrılacağımız zaman müsaadelerini dileriz. Onların tenbihlerinden dışarı çıkmayız... Onların yanına girerken de yarı çıplak, çirkin veya gülünç kılıkla giremeyiz... insan bilhassa biraz büyümüşse babasının ve annesinin karşısına pijama ile bile mümkün olduğu kadar çıkmamaya çalışmalıdır. Sevmek güzel olduğu kadar, laübalilik ve sırnaşıklık çirkindir... (1939, s. 23)

Kardeş ve akrabaya karşı muaşeret kaidelerinde ise kardeşlik münasebetlerinin kurallarını şu şekilde sıralamıştır:

...Herkes kendisinden yaşlı kardeşine hürmet ettiği gibi, büyükler de kendilerinden küçüklerini her zaman himaye ederler. Onların başıboş gezmelerine, geç kalmalarına, yalnız dolaşmalarına, yaramazlık yapmalarına, vatan vazifelerini ihmal eylemelerine mücadele etmezler. Büyükler küçüklere her zaman gerek terbiye- ve gerek bilgi gerek muaşeret kaideleri noktasından bir öğretici olmalı, onları ikaz etmelidirler. (1939, s. 25)

Akrabalar konusunda önce akrabalık bağlarını tanımlayıp onlara saygıda kusur etmemek gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca ev dahilinde çalışma konusuna da yer vermiş, bu kısımda ise “*Hayat intizamla kaimdir. Bir insan bunun en güzel şeklini evinde tatbik eder ve kabilse ev dahilindekileri de bu intizama sevkeder.*” (1939, s. 26) demiş ve ev içinde yapılacak işleri zaman bağlamında sıralayarak kısaca öğrencinin bir gününü anlatmış, gün içinde yapması gerekenleri söylemiştir.

Yemek ve Yatma muaşeretine dair kurallar Tablo 4.6’te verilmiştir:

Tablo 4. 6: Yemek ve Yatma Muaşeret

Tema	İçerik
Yemekte Muaşeret	• Sofranın hazırlanmasında kız çocuk, tedarik edilecek şeylerde ise erkek çocuk aileye yardımcı olmalıdır. • Yemek saatinde evde olunmalıdır. • Sofraya oturmadan eller yıkanmalı ve ev kıyafetiyle bulunmalıdır. • Belirlenen yere oturmalı ve evin büyüğü yemeğe başlamadan yemeğe başlamamalıdır. • Limon sıkarken sıçratmamalı, el kullanmamalı, salataya ekmek banmamalı, çorba içerken hohlamamalı, yemek yerken ağzını şapırdatmamalıdır. • Yiyeceğinden fazlasını tabağa almamalıdır. • Beğenmediği yemeği alenen söylememeli, sofrada hoş olmayan konulardan bahsetmemeli, kimseyi çekiştirmemelidir. • Akşam yemeği saat 7’de yenmelidir.
Yatmada Muaşeret	• Yemekten bir saat sonra, vaktinde yatmalıdır. • Yatmadan önce temizlik yapılmalı, boyun, baş, eller ve ayaklar yıkanmalı diş fırçalanmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 28-30

Aile içinde muaşeret başlığı altında yeme ve yatma hususunda gözetilecek esaslara başlarken sofranın konusunda şu noktalara değinmiştir (1939, s. 28):

Evde bir aile sofrası vardır. Burada herkesin muayyen bir yeri vardır. Sofranın hazırlanmasında, kurulmasında, hizmetçi, uşak, aşçı da olsa evin kızı anasına her zaman yardımcı olacağı gibi, hariçten tedarik edilecek şeylerde de evin çocuğu zaman zaman bazı vazifeler deruhde edecektir.

Yemek kısmında okul yemekhanesinde dikkat edilecek noktaların altı tekrar çizilmiş ve sofranın muaşeretinin önemi vurgulanmıştır. Yemek yeme esnasında gözetilecek muaşeret kurallarını şu şekilde ifade etmiştir (1939, s. 28-29):

Yemeği anne tevzi eder. Gençlerde, büyüklerin bardaklarını su ile tamamen tepeleme değil, bir parmak eksik olarak doldururlar. Burada da herkesin ayrı

peçetesi olacaktır. Hele. bu peçetelere halka takılması ve karışmaması için herkesin isminin yazılması çok şayanı tavsiyedir. Sofraya oturanların en büyüğü kimse, hep onun hareketi göz önünde tutulur. Yemeğe o başlayınca, herkes de yemek yer. Çatal, kaşık, bıçak kendilerine düşen vazifeyi görmelidirler. Limon sıkarken, başkasına sıçratmak, tuz ve biberi el ile almak, salataya eliyle ekmeğini banmak, çok ayıptır. Çorbayı içerken hohlamak, yemek yerken ağzı şapırdatmak, çok çirkindir. Piliç, pırzola asla el ile yenmez. Tabak el ile sıyrılmaz, kemiklerin ilikleri emilmez. Yiyeceğinden fazla tabağa konmaz. Beğenmediği yemeği alenen söylemek, sofrada şunu, bunu çekiştirmek, iğrenç misaller getirmek, ve bazı kerih hayvanların ismini söylemek, çok büyük bir terbiyesizlik olur.

Bu noktalara değindikten sonra öğrencinin okul düzeni için yemeğin en geç saat 7’de yenmesi gerektiğini ve öğrencinin okul hayatı sebebiyle saat 9.30’da yatağa gitmesi gerektiğini söyler ve yatağa gitmeden önce yapılması gereken temizlik işlemlerini tekrar sıralayarak dua konusunda değinir (1939, s. 29-30):

Yatarken, bizde adet olmamakla beraber, insanın Tanrıdan ailesine, dostlarına, sevgili yurduna, ve yurdunun büyüklerine saadet ve şeref, uzun bir ömür, ve parlak bir istikbal dilemesi hiç de fena olmaz. Bu temenniye mutlak bir sükûnet takip etmelidir.

Temizlik muaşeretine ve kötü alışkanlıklara dair kurallar Tablo 4.7’te verilmiştir:

Tablo 4. 7: Temizlik Muaşeret ve Kötü Alışkanlıklarda Muaşeret

Tema	İçerik
Temizlik ve Bakımda Muaşeret	• Her sabah ve akşam el yüz temizliği yapılmalıdır. • Haftada en az bir defa banyo yapılmalıdır. • Tırnaklar pis ve uzatılmış olmamalıdır. • Bir öğrenci manikürden kaçınmalıdır. • Burun ve kulakların içi güzelce temizlenmelidir. • Saç tıraşına dikkat edilmelidir.
Kötü Alışkanlıklarda Muaşeret	• Doğruyu söylemek, sözünde durmak, muntazam ve temiz olmak gibi iyi alışkanlıklar edinmelidir. • Bir öğrenci kahveye gidip iskambil veya tavla oynamamalıdır. • Sigara içmemeli, yerlere tükürmemeli ve ihtiyaçlarını sokakta gidermemelidir.

Kaynak: 1939, s. 30-32

Temizlik Muaşeret ve iyi alışkanlıklar hususunda yıkanmanın önemi, hali vakti yerinde olanların banyo yapmayı alışkanlık haline getirmelerinin ve vücudu soğuk suya

alıştırmanın önemini vurgulayarak, el, yüz, diş ve tırnak temizliğinin nasıl yapılması gerektiği tarif edilmiştir.

Kötü ve iyi alışkanlıklar konusunda gençlere şunları söylemiştir (1939, s. 31-32):

Gençlerin sigara içmeleri, yerlere tükürmeleri, hele sokaklarda umumi halalar varken hayvanlara mahsus tabii ihtiyaçları defî tarzlarına müracaat etmeleri, dünyanın çok çirkin ve ayıp hareketleridir. Kahvelere gitmeleri, oralarda iskambil, tavla, oynamaları da talebeliğe uymıyan hareketlerdir. Kızların evden yalnız çıkmaları da doğru değildir. Nihayet bu bir ihtiyaç ise, evden birile, veya mektep arkadaşlarından birinin refakatinde yapılmalıdır. Yalnız gezen her kız, dedikoduyu üstüne çekeceği gibi, hep sokaklarda dolaşan, kahvelerde oturan bir çocuk da kendisi hakkında pek fena ve yanlış hükümlerin verilmesine sebebiyet verir. Gençler sinemalara gidebilir, tiyatroya gidebilir. Bunlar geç vakit olmadığı gibi, ancak tatil günlerinde ve hafta sonlarında, doğrudur. Zira, bu gibi hareketler, muntazam bir hayatı darbeler...

İyi itiyatlar içinde, doğruyu söylemek, sözünde durmak, muntazam ve temiz olmak, itimat telkin etmek, ve dürüst hareket eylemek vardır. Para biriktirmek, ev ve kendi eşyasına dikkat etmek, parasını gelişi güzel sarfetmemek, hergünkü hesabını ve hatırasını tutmak, ceplerinin herbirisini muayyen işlere ayırmak... Hayat programını gayet büyük bir intizamla günü gününe, saati saatine tatbik eylemek kendisi için pek iyi neticeler verecek itiyatlar olacaktır.

Giyinme ve sokak muaşeretine dair kurallar Tablo 4.8’de verilmiştir:

Tablo 4. 8: Giyinme ve Sokak Muaşeret

Tema	İçerik
Giyinmede Muaşeret	• Genç kızlar sokağa çıkarken temiz ve sade bir şekilde giyinmeli fazla süsten kaçınmalıdır. Topuklu ayakkabı giymemeli, yazlık yerlerde açık saçık dolaşmamalıdır. • Delikanlılar, sokağa çıkarken, düzgün bir kıyafet giymelidir. Yakası bağı açık, saçları dağınık olmamalıdır.
Sokakta Muaşeret	• Gençler sokakta asla bağırmanın, küfretmemeli, itişmemeli, el şakası yapıp dikkat çekmemelidir. • Sokakta ıslık çalmamalı, yerlere tükürmemeli, çöp atmamalı ve sigara içmemelidir. • Vitrinleri uzun uzun seyretmemeli, sinema kapılarında beklememeli, eliyle bir yeri göstermemelidir. • Akranı olmayan ve aile veya akrabasından bulunmayan kişilerle arkadaşlık etmek, satıcılarla ve esnafla laubali bir tarzda konuşmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 33-36

Giyinme ve Sokak Muaşeretı kısmında dışarıya çıkarken kılık kıyafet ve görünümde gözetilecek hususları, mevsimlere göre nelerin giyilmesinin uygun olacağını genç kızlar ve delikanlılara yönelik olarak sıralamıştır:

Bir genç kız, daima .giyinmede şunu düşünmelidir : Kimsenin gözüne batmamak, ve ağıza düşmemek... Güzellik, zarafet zannedildiği gibi ne çok süslenmek, boyanmakta, ne de serbest gözükmeğe çalışarak laübalı ve pek şayanı nefret bir yılışıklık göstermektedir. Genç kız, daima ciddi, izzeti nefis sahibi ve her zaman dürüst bulunmalıdır. Kıyafeti de bu psikolojinin zahiri manzarası olacaktır (1939, s. 33).

Ayrıca bu bölümde sokakta uyulması gereken muaşeret kaideleri de belirtilmiştir:

Gençlerin sokakta çok ciddi ve dikkatli bulunmalıdırlar. Bağıra bağıra konuşmak, küfretmek, el şakası yapmak, itişmek, taklitler yaparak nazarı dikkati celbetmek, sigara içmek, elleri pantolon cebinde dolaşmak, göğsünü bağırı açmak, ıslık çalmak, Tarzanvari sesler çıkarmak, tükürmek, kağıt atmak, lokantaların vitrinlerini uzun uzun seyretmek, sinema kapılarında beklemek... Kahvelere dalmak, oturup oralarda oyun oynamak, yanında bir adi kadın olduğu halde sokaklardan geçmek, elile bir yeri göstermek... Kendi akranı olmıyan ve aile ve akrabasından bulunmıyan kimselerle arkadaşlık etmek, satıcılarla ve esnafla laübalı bir tarzda konuşmak, bir genç için çok ayıp ve pek fenadır. Bunlar onun İçtimai mevkiini derhal düşürür, onu nazarda pek menfur bir insan haline getirir ve dedikodu mevzuu olarak cemiyetin içinde çabuk lekeler. Bu sebeple sokak ve sokağa yakışan kıyafet, bir kimsenin İçtimai seviyesinin tetkik edildiği iki vaziyettir. Biri diğerine çok bağlıdır. Buna çok ehemmiyet vermeliyiz (1939, s. 33-34).

Ayrıca bu kısımda öğrencilerin kendi odasında da dikkat etmesi gereken durumları belirtmiş, düzen ve tertipli olmanın önemini vurgulamış, hijyen eşyalarının, bazı tamir aletlerinin ve acil durumlarda kullanılabilecek ilaçların mutlaka odasında bulunması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin odalarına artist posterlerinin yerine manzara resimlerinin bulunmasının daha uygun olduğunu da söylemiş ve oda düzeninin önemini şu şekilde vurgulamıştır:

Velhasıl her zaman teftişe hazır, her zaman ziyarete hazır bir oda manzarası verilmelidir... Mektepliler kendi işlerini kendileri görmelidir. Kendi yatağını kendisi yapmalı, dikişini kendisi dikmeli... Odasını kendisi tanzim etmelidir. Bu

odada toz, pislik, intizamsızlık, fena bir koku... Bir insanın pisliğine ve adiliğine delalet eder. Daima gözönünde tutulacak esas, hususi odamız, kendi hüviyetimizin bir tezahürüdür (1939, s. 36).

Misafire karşı muaşeret kuralları Tablo 4.9’da verilmiştir:

Tablo 4. 9: Misafire Karşı Muaşeret

Tema	İçerik
Karşılama/Uğurlamada Muaşeret	• Sevmediğin bir kişi olsa dahi evine gelen misafire hürmet gösterilmelidir. • Hususi tanıdıklar ve komşular haricinde gelen misafirler misafir odasına alınmalıdır. • Misafirlerle vedalaşırken kapıda uzun süre bekletilmemeli ve lafa tutulmamalıdır. • Misafiri uğurlarken eşyalarını almalarına yardım edilmeli, geldikleri için teşekkür edilmelidir.
İkramda Muaşeret	• Misafirlere şeker, kahve, tatlı, meyve, likör gibi içkiler ve yiyecekler, takdim edilebilir. Herkese aynı şey ikram edilmelidir.
Sosyal İlişkilerde Muaşeret	• Misafirlerin yanında nezaket dışı hareketler yapılmamalıdır. (Öksürmek, tıksırmak, esnemek, uyumak, kahkaha atmak, sürekli konuşmak, ağız şapırdatmak vb.) • Misafirlere evde olan tartışmalardan, ortamda olmayan biri hakkında söz söylemekten sakınılmalıdır. Ortak konular açılmalı herkes konuşmaya dahil edilmelidir. • Misafirlere karşı uygunsuz konuşma ve şakalar yapılmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 36-38

Misafirlere Karşı Muaşeret kısmında misafiri karşılama, ağırlama, ikram ve uğurlama muaşeret usullerini sıralamış, onların yanında konuşulmaması gereken konular ve yapılmaması gereken hareketler belirtilmiştir. Misafiri ağırlama hususunda şunları ifade etmiştir:

Pek hususi tanıdıklar veya teklifsiz komşular bizim istirahat odalarımıza alınabilir. Yatak odasına kabul ise hiç de doğru olamaz. Bu yalnız bir ızdırar zamanında akrabaya yapılabilir. Fakat yer yok diye kimseyi de taşlıkta ve sofada oturtamayız. Misafire göstereceğimiz hürmet yaşlıdan ve kadından başlar... Erkeğe ve çocuğa kadar iner. Yaşlı bayanların yeri baş taraftır. Çocuklar ve hizmetçiler kapıya yakın oturtulur... Hatta hizmetçilerin dışarıda hizmetçilerle beraber kalması daha muvafık olur.. Çocukları da büyüklerin yanında fazla durdurmamak, onları her bahse dinleyici yapmamak daha muvafıktır. Çocuklar, çocuklarla oynar... Küçük kardeşlerimizi misafirlerin önünde paylaşmamalıyız... Düşünmek lazımdır ki, çocuğun dahi bir izzetinefsi ve haysiyeti vardır. Hele

onların bu hisleri hassas birer billûr gibidir. İtina ister, aksi takdirde derhal kristal bir vazo gibi, tuzla buz olur... (1939, s. 36-37)

Misafirlerin yanında kaçınılması gereken davranışlar konusunda ise şunları söylemiştir:

Yalnız evsahibinin mütemadiyen konuşması veya saatlerce susup misafirleri dinlemesi, yahut söylenen sözleri dinlemeyip tekrarlatması, yahut dalıp uyku kestirmesi, esnemesi, aksırması, hatta sık sık öksürmesi, mendili de olsa herkesin içinde tükürmesi, enfiye çekmesi, nargile içmesi, herkesi rahatsız edecek şekilde sigara veya pipo içmesi, haykırması, komşuları korkutacak derecede kahkahalarla gülmesi, tepinmesi, küfretmesi, sağa, sola çatması veya etrafındakilerle alay etmesi, çocukları azarlaması, kadınları mahcup etmesi, kendisini mütemadiyen methetmesi, kalkıp oynaması, içtiği şeyleri ya bir nefeste dikmesi yahut (höpürdeterek içmesi, meyvaları ısırarak yemesi, tatlıyı parmağıle yalaması, kahve falına bakmaya kalkması, birtakım kehanetlerle meclistekileri müşkül vaziyette bırakması, bir kimsenin kabahatini yüzüne vurması, yeni gelenleri eskilerle tanıtmayı) çok çirkin ve pek büyük kabalıktır. Bütün bunlar bir insanın, insanlığından şüpheye kadar, misafirleri götürebilir (1939, s. 37-38).

Tanıdıklara karşı muaşeret kuralları Tablo 4.10'da verilmiştir:

Tablo 4. 10: Tanıdıklara Karşı Muaşeret

Tema	İçerik
Karşılaşmada Muaşeret	• Büyüklerimizin tanıdıklarını her gördüğümüz yerde selamlamalı gereken hürmeti göstermeli, umumi alanlarda karşılaşıldığında onlara yer verilmelidir.
Sosyal İlişkilerde Muaşeret	• Tanıdıkların arzuları yerine getirilmeli, yardımlarına koşulmalı, zor zamanlarında destek olunmalıdır. • Onlarla laubali olunmamalı fazla soğuk da durulmamalıdır. • Onların sırrını öğrenmeye çalışmak, tesadüfen öğrenilen sırlarını da saklamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 39-40

Tanıdıklara karşı muaşeret konusunda onlara hürmet ve sevgi göstermemizi, dışarıda herhangi bir alanda karşılaşıldığı takdirde yer verilmesinin gerektiği söylenmiş, onlarla saygıyla konuşulması, yardıma ihtiyaç duyduklarında yardımlarına koşulmasını ve zor durumlarında teselli edilmelerini öğrencilerin vazifeleri olarak saymış ve şunları eklemiştir:

Annemizin ve babamızın tanıdıklarını yalnız bırakmak... Onların konuşmasına mani olmak, onları dinlemeye, sırlarını öğrenmeğe çalışmak, tesadüfen öğrenilmiş olan hususiyetlerini de muhafaza etmemek ayıptır (1939, s. 39).

Ayrıca bu kısımda ek olarak ev eşyasına itina başlığı altında şunlar belirtilmiştir:

İyi bir insan evvela kendi cinslerine, sonra hayvanlara, sonra eşyaya karşı da dikkatli, itinalı ve alakalıdır. Eşyaya karşı itina, onları hoyrat kullanmamak, temiz ve muntazam bir şekilde muhafaza etmektir. Kapıları çarparak açıp kapamak, çamurlu ayakkabıları silmeden eve girmek, yerlere tükürmek, pencereleri şiddetle açıp kapamak, sağ, solu devirip geçmek, her şeyi gelişi güzel atmak, üst fırçasını ayağa, ayak fırçasını başa sürmek, havluya burun silmek, mendille çatal, bıçak temizlemek... Yazı masasına mürekkep dökmek, evin içinde top oynamak hiç doğru değildir (1939, s. 39).

Cemiyet Muaşeretı başlığı altında; sokakta muaşeret, nakil vasıtalarında muaşeret, umumi alanlarda muaşeret, milli muaşeret, yabancılara karşı muaşeret ve cenaze muaşeretı konularında verilere ulaşılmıştır.

Sokak muaşeretine dair kurallar Tablo 4.11’de verilmiştir:

Tablo 4. 11: Sokakta Muaşeret

Tema	İçerik
Yürümede Muaşeret	• Sokakta hızlı yürünmemeli, yol kapatılmamalıdır. • Caddelerin ve kaldırımların sağından normal bir hızla yürünmelidir. • Sokakta büyükler daima sağ tarafa alınmalıdır.
Giyimde Muaşeret Davranış ve Tutumda Muaşeret	• Sokağa temiz ve aykırı olmayan bir kıyafetle çıkılmalıdır. • Sokakta sigara içilmemeli, yerlere tükürülmemelidir. • Sokakta bir şey yenmemeli ve çiğnenmemelidir. • Vitrinlere bakarak saç taranmamalı, üst baş düzeltilmemelidir. • Lokantaların, dükkanların, sinemaların, gişelerin önünde lüzumsuz yere beklenmemeli, gezinmemelidir. • Polis müdahalesini gerektiren olaylar seyredilmemelidir. • Yüksek sesle konuşulmamalı, kahkaha atılmamalı, el işareti yapılmamalı, birine bağırarak seslenmemelidir. • Büyüklerle karşılaşıldığında kasket çıkarılarak selamlanmalıdır. • Küçükler tebessümle ve sıcak bir şekilde selamlanmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 42-45

Kitabın üçüncü ve son kısmı Cemiyet bölümünde cemiyet şu şekilde tanımlanmıştır:

Aile ocağından, mektep kucağından sonra atılacağımız üçüncü hayat durağı, cemiyettir. İki evvelki alem, insanı asıl hayata hazırlaması noktasından bir staj yeridir. Fakat olgunluğumuzu, memlekete hizmetimizi en iyi göstereceğimiz yer, cemiyettir. Burada her şeyden evvel, dürüst, ahlak sahibi, vatanperver ve medeni bir insan olmak mecburiyeti, en önde gelecektir (1939, s. 41).

Bu tanımda da görüldüğü üzere medeni insan ve vatanperver olma durumu adabımuâşeret kaidelerine uymakla alakalı tutulmuştur.

Sokakta Muâşeret kapsamında sokakta giyim, yürüyüş, uygun olan ve olmayan davranışlar ve selamlama usulleri açıklanmış bunlara dair muâşeret kuralları sıralanmıştır. Sokakta yürüme konusunda şunlar belirtilmiştir:

Sokak hedefimize bizi götürecek bir vasıtaadır. Burada göze batmadan bir gölge gibi silinip geçmek en doğrusudur. Beraber yürürken kol kola girmemek, fakat kabilse uygun adımlarla yürümek çok iyi bir hareket sayılır.

Sokakta büyüklerimizi daima sağa almak bir kaide ise de hazan yolun kapalı ve emniyetli tarafı solumuzda olursa bilhassa yaşlıları vikaye için onları solumuza alarak tehlikeli kısımdan uzaklaştırmak ta doğru bir harekettir. İki erkek arkadaş bir kız arkadaşlarıyla yürürken onu ortalarına alırlar. İki kız arkadaş bir erkek arkadaşla yolculuk yaparken kızlar erkeği aralarına alırlar. Karşılaştığınız bir ailenin erkeği zevcesinin sağına, zevcesi sizin sağınıza geçer. Bu suretle bayan ortada ve siz solda olmak üzere iki erkeğin ortasında yürür (1939, s. 43).

Selam vermek ve konuşmak başlığında önceki bölümlerde bahsedilen hususlar tekrarlanmıştır.

Nakil vasıtalarında muâşerete dair kurallar Tablo 4.12’de verilmiştir:

Tablo 4. 12: Nakil Vasıtalarında Muâşeret

Tema	İçerik
Araçlara Binme ve İnmede Muâşeret	• Arabaya binerken önce büyükler ve küçükler gözetilmelidir. • Bilet alırken sıra beklemeli, küçükler ve yaşlılara sevgi ve hürmet gösterilmelidir.

Tablo 4. 12: Nakil Vasıtalarında Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Araç İçinde Davranışlarda Muaşeret	• Tramvaya durak yerinde binmeli ve inilmelidir. İlk bekleyenler önce binmelidir. İnerken ve binerken çocuklara ve kadınlara yol verilmelidir. • Nakil vasıtalarının hepsinde yaşlılara, gazilere ve engellilere yardım etmeli ve en iyi yerler onlara verilmelidir. • Nakil vasıtalarına tükürmemeli, çöp atılmamalıdır. • Vasıtaların içinde yemiş yenmemelidir. • Kendi arzusu için camlar açılıp kapatılmamalıdır. • Vasıtaların içinde bağırmmalı, başkalarını rahatsız edecek hareketlerden kaçınmalı, ayaklar uzatılmamalı, başkalarına çarpıp üstlerine yıkılmamalıdır. • Vasıta içinde sokağı işaret ederek konuşulmamalıdır. • Tren kompartmanlarında yemek yenmemeli, sigara içilmemeli, ayakkabıları çıkarıp oturulmamalıdır. • Başkalarını tiksindirecek her şeyden kaçınılmalıdır. • Uzun vapur yolculuklarında temiz bir şekilde bulunmalı ve nezaketle hareket edilmelidir.

Kaynak: 1939, s. 45-48

Nakil vasıtalarında muaşeret bölümünde, nakil vasıtalarına nasıl inilip binilmesi gerektiği, nakil vasıtalarının içinde uyulması gereken kurallar sıralanmış, vasıtadaki giyim şekline de değinilmiştir. Bu konuda uyulması gereken kurallar oldukça detaylı bir şekilde ele alınmış ve nakil vasıtalarında bazı kurallara uymanın önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

Nakil vasıtaları cemiyet hayatının kandamarları sayılabilir. Bunların normal bir seyirle, mükemmel bir organizasyon dahilinde işlemesi bütün bir cemiyetin ve şehrin selameti için elzemdir. Hepimiz bu esası gözönünde tutarak şehrin hayatını sekteye uğratacak, her türlü hareketten kaçınmak mecburiyetindeyiz. Unutmamalıyız ki, ufak bir ihmal ve lakaydimiz bütün bir şebekeyi saatlerce durdurabilir. Bu da birçok zarar ve ziyanları intaç eder...

...nakil vasıtalarına gerek binmek, gerek inmek, gerek bunlarda oturup yolculuk veya seyahat etmek hem çok zevkli, hem çok tehlikelidir. Bu gibi şeyler, insanın terbiyesine ve muaşeret usullerine vakıf olup olmadığına dair verilecek nota müessir esaslardır. Gözönünde tutulacak prensip, büyük, küçük herkese yardım etmek, bilet alırken, sıra beklemek, daima küçüklere ve ihtikarlara şefkat ve hürmet göstermek, her türlü laübalilikten uzak bulunmaktır (1939, s. 45-48).

Umumi Alanlarda Muaşeret kısmında, tiyatro, sinema, konser, konferans, lokanta, gazino, otel, spor müsabakaları gibi umumi alanlarda ve kişisel randevularda dikkat

edilmesi gereken muaşeret kuralları sıralanmış ve bunlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Umumi alanlardaki muaşeret kuralları Tablo 4.13'te verilmiştir:

Tablo 4. 13: Umumi Alanlarda Muaşeret

Tema	İçerik
Lokantada Muaşeret	• Lokantada tanıdıklara baş ile selam verilmelidir • Kişi davet etmedikçe masasına oturulmamalıdır. • İsteği garsona nazik bir dille siz diyerek iletmelidir. • Menü harici yiyecek söylenmemelidir. • Garsona yüksek sesle emir verilmemeli, hakaret edilmemeli, fiyatlar üzerinden pazarlık yapılmamalıdır. • Gazino ve otelde temizliğe ve düzene uyulmalı, garsonlarla kibar konuşulmalıdır.
Tiyatroda Muaşeret	• Tiyatroya öğrenciler koyu renk kostüm ile gitmelidir. • Tiyatroya girmeden eşyalar gardıroba bırakılmalıdır. • Tiyatroda tanıdıklıkla baş ile nazikçe selamlanmalı, uzun boylu muhabbet etmekten kaçınılmalıdır. • Oyun esnasında konuşmamalı, kahkaha ile gülmemeli, tek başına alkışlamamalı, uyumamalı, heyecanla garip hareketler yapılmamalıdır. • Tiyatro içinde yemek yememeli, sigara içmemeli, uygunsuz vaziyette oturmamalı, ayakkabı çıkarmamalı, öksürmemeli, mendile sık sık ve sesli bir şekilde sümürmemelidir.
Sinemada Muaşeret	• Sinema gişelerinde sıra beklenmeli, kimse itilip kakılmalıdır. • Sinemada karanlıkta da terbiyeli ve nazik bulunulmalıdır. • Sinemada sigara içilmemeli, konuşulmamalı, yazılar yüksek sesle okunmamalıdır. • Sinemada yüksek sesle gülünmemeli, filmin başlaması için ayaklar vurulmamalıdır.
Konserde Muaşeret	• Konser ortamında mevki ve mertebe farklarına göre muaşeret etmelidir. • Konserde asla konuşulmamalı, eser bitince alkışlanmalıdır. • Konser gece ise koyu köstüm giyilmelidir. • Konsere giderken temiz kıyafet giyilmelidir.
Konferansta Muaşeret	• Konferanslarda konuşmamalı, ses yapmamalı, uyumamalı, esnememeli, öksürmemelidir.
Maçta Muaşeret	• Maç esnasında bağırmmamalı, haykırmamalı, hakeme ve karşı taraf oyuncularına küfredilmemelidir. • Maç esnasında diğer insanları rahatsız edecek davranışlardan kaçınılmalıdır. • Maç esnasında ayağa kalkmamalı, yere tükürmemeli, çeşitli aletlerle gürültü çıkarılmamalıdır.
Spor Alanlarında Muaşeret	• Spor alanlarına açık renk ve spor kıyafetlerle gidilmelidir.

Kaynak: 1939, s. 48-54

Tiyatrodaki davranışlara neden dikkat edilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Velhasıl tiyatro, toplu bulunduğumuz yerlerin en mühimi, en fazla itinaya değer bir içtima yeridir. Burada, umumun içinde dikkat nazarım üzerimize çekmeden ve kimseyi rahatsız etmeden gözümüz ve kulağımıza, dimağımız ve ruhumuza hitap eden san'ati bütün hatlarile kavramak mecburiyeti vardır. Tiyatroya geç gelmek, erken gitmek de pek ayıptır. Burada düşünülecek en mühim şey, kalabalığın içinde gelmek, yine bu kalabalığın dikkatini çekmeden hep birden çıkıp gitmektir. Orası ne bir gösteriş yeridir. Ne de başkalarını ... hakkımız vardır (1939, s. 49).

Konser yerlerinde uyulması gereken kurallardan bahsederken buradaki farklılığın protokol olduğunun altını çizerek buna uygun davranılması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

...Konserde de yerler ya numaralıdır. Veya davetiye şeklinde ise bunu idare edenlerin gösterdiği yerlerde oturmak lazımdır. Çünkü bu gibi yerlerde tam bir demokrasi hiçbir zaman kabil olamaz. Esasen küçük, büyük farkı olduğu gibi, mevki farkları da mühimdir. Hiçbir memur müdürünün önünde veya aynı hizada bu gibi yerlerde yer almamalıdır. Demokrasi kanun nazarında herkese müsavât temin eder. Terbiye ve muaşeret usullerinde mevki ve mertebe farkları vardır (1939, s. 51).

Lokanta, otel ve gazinolardaki davranış kurallarında yine önceki bölümde belirtilen temizlik, nezaket gibi kurallar vurgulanmış bahşış konusuna değinilmiş, özellikle otel konusunda şu noktaya dikkat çekmiştir:

Otelde işgal ettiği odayı mezbeleğe çeviren, yatak odasında bir mecburiyet yokken yemek yiyen, hususi birtakım misafirler kabul ederek nazarı dikkati celbeden, eşyaları pis ve kirli tutan, yıkanmayan, bir kimse herkes nazarında menfurdur. Otelden ayrılırken size hizmet edenleri maddi yardımlarla sevindirmeniz pek nazik ve terbiyeli birer jest olacaktır (1939, s. 52-53).

Fena itiyatlar, sigara, oyun, içki, küfür konusunda bunlardan uzak durulması konusunda ise şunları söylemiştir:

Kötü itiyatlar müzmin hastalıklar gibi güç izale olunabilecek illetler sayılır. Bunlara yakalanmamak için azami dikkat sarfına mecburuz. Hatta

arkadaşlarımızdan bunlara düşkün olanlar üzerinde telkin kabiliyetimizin hepsini kullanmak suretile onları bu kötü adetlerden kurtarmalıyız. Evvela şahsımızı, sonra arkadaşlarımızı, daha sonra vatandaşlarımızı vücade, ahlaka, memlekete muzır olan bu berbat itiyatlardan kurtarmak, hepimize düşen bir vatan borcudur (1939, s. 53).

Arkadaşlarla, tanıdıklarla randevu konusunda özgürlüğün güzelliğinden bahsederek “bütün bu hürriyetimizin istimalinde gözeteceğimiz hususiyet, sözümüzde dürüst ve namuskar olmaktır” diyerek bu niteliklerden ve yalan söylemenin kötülüğünden bahsetmiş sonra da randevu konusunda şunları söylemiştir:

Fransızların korekt adam, dedikleri karşısındakine itimat telkin eder bir insan olabilmek için bilhassa sözümüzde durmaya, randevularımıza sadakate mecburuz. (Sizi saat üçe çeyrek kala filan yerde bekliyorum) dediğimiz her insana karşı bir senet imzalamış, bir mukavele akdetmiş kadar borçluyuz... Behemehal sözünüzde durmaya mecbursunuz... Bizde bilhassa bu noktaya karşı lakaydi pek fazladır. Dürüst, nazik, terbiyeli ve muaşerete vakıf bir insan, arkadaşını veya tanıdıklarını bekletmeyen, dakikası, dakikasına hareket eden kimse demektir. Bu cihete fazla kıymet. vermeliyiz...

Fevkalade sebepler sizin gecikmenizi veya gelmemenizi icap ettiriyorsa mutlak surette dostlarınıza bunu evvelden bildirmeye mecbursunuz... Başkalarını bekletmeye asla hakkımız yoktur (Tansu, 1939, s. 54-55).

Spor sahalarında, at yarışlarında dikkat edilecek esaslar kısmında bu alanlarda giyimden ve selamlamadan bahsetmiş yine umumi alanlarda uyulması gereken kuralları tekrar etmiştir.

Giyinme konusunda önceki bölümlerde değindiği hususlardan tekrar bahsetmiş ahenkli giyimi ve temizliği vurgulamış, kızların fazla makyaj yapmasının uygun bulunmadığını belirtmiştir.

Cemiyet içinde iyi giyinmek demek; evvela temiz giyinmek, sonra mevsime, zamana uygun giyinmek demektir. Kışın beyazla, yazın siyahla gezilemeyeceği gibi bir davete laübalı bir kıyafetle veya bir maça simokin, gibi gece kıyafetile ve resmi elbiselerle gidilemez. Temiz giyinmek demek, züppece giyinmek değildir. Herkes kendi mevkiini, ailesini ve işgal ettiği vaziyeti gözönünde tutmalıdır. Gece pijama giyilir. Ev içinde biraz daha serbest giyinmek mümkündür. Sokağa

çıkarken erkekler kırıvat takmaya, ayakkabı giymeğe, kış ise palto, pardesü almaya, yaz ise caket giymeğe mecburdur. Terlikle, kırıvatsız, derbeder bir halde sokağa çıkılmaz. Şapka veya kasketle de evde, dükkanda, kütüphanede veya her hangi bir toplantı yerinde oturulamaz. Sonra ahenkli giyinmek te lazımdır. Mesela beyaz elbiseye kırmızı kırıvat, yeşil cakete mavi gömlek gibi acayip ve tavuskuşu gibi rengarenk giyinmek de ayıptır (Tansu, 1939, s. 56).

Milli muaşerete dair kurallar Tablo 4.14'te verilmiştir:

Tablo 4. 14: Milli Muaşeret

Tema	İçerik
Selamlamada Muaşeret	• Resmi geçitte bayrak ve alay bayrakları hazır ol vaziyetinde elleri kasket kenarına götürerek selamlanmalıdır. • Kışlaların önünden geçerken bayrak çekimi esnasında bayrak selamlanmalıdır. • Cumhurbaşkanının aracındaki, köşkündeki riyaset bayrağı selamlanmalıdır. • Herhangi bir müsabakada kazanan milletin bayrağı selamlanmalıdır. • Resmi geçitte veya merasimde misafir milletlerin bayrakları selamlanmalıdır. • İstiklal marşı ya da başka milletlerin marşı okunurken baş açık, ayakta ve hazır ol vaziyetinde durulmalıdır. • Devlet büyükleri kasket veya şapka çıkarılarak, baş açıksa baş eğilerek selamlanmalıdır. • Askerleri selamlamalı, nakil vasıtalarında yer verilmelidir. • Polislerin emirlerine itaat etmeli, selamlamalı, karşı gelinmemelidir.

Kaynak: 1939, s. 57-60

Milli Muaşeret bölümünde bayrağı selamlamak, İstiklal ve Milli marşlarda davranış, devlet büyüklerine, askere ve polise davranış kurallarını sıralamış ve bunlara ilişkin açıklamalar getirmiştir. Sancağı selamlamanın önemi hususunda şunları ifade etmiştir:

Sancağ, milletimizin, vatanımızın, tarihim izini, şan ve şerefimizin, büyüklerimizin bütün ve yekpare devletimizin bir sembolüdür. Onu gördüğümüz yerde bütün bir mazimizi, şeref ve şanlarımızı onun gölgesinde yetiştirmiş bütün büyüklerimizi, yaşayan saydığımız ve sevdiğimiz insanları ve bir sınırdan diğer sınıra kadar uzanan güzel yurdumuzu hatırlamak ve göğsümüzü kabartarak onu çok sevdiğimiz bir büyük gibi selamlamalıyız (1939, s. 57).

Ayrıca sadece ülkemizin ve yabancı ülkelerin sancağının değil Cumhurbaşkanının sancağının selamlanması konusunu şu şekilde ifade etmiştir:

Çünkü Reiscümhur bütün bir milleti, bir memleketi ve bir devleti bayrak gibi temsil eden insandır. Onu, onun bayrağını selamlamak da her vatandaşa düşen vazifedir (1939, s. 58).

Büyüklerle gösterilmesi lazım gelen hürmet konusunda büyüklerle hürmetin yanı sıra devlet büyüklerine hürmet gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca askere ve polise karşı gösterilmesi uygun davranışlardan ve bunun gereğinden şu şekilde bahsetmiştir:

Mehmetçik, şayani iftihar bir insandır. Temizdir, dürüsttür. Merttir. Onu Atası, İnönüsü bile takdir ettikten sonra Türk vatandaşına, saygıdan başka bir şey kalmaz. Türk subayları da şerefli bir ordunun amirleridir...

...Polise karşı gelmek, onunla münakaşa etmek, o haksız dahi olsa caiz değildir. Çünkü hürmet ve saygı onun üniformasıdır. Bu da bütün bir devlet demektir (1939, s. 59).

Ayrıca yangın, felaketler, kazalar ve yardımlaşma konusunda yapılması gerekenlerden bahsetmiş, bunun vatandaşın vazifesi olduğunu belirterek bunun önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

Kanunların bahsetmediği kaideleri ahlakta, onların da üzerinde durmadığı esasları, muşerette aramalıyız. Yangını söndürmek bize düşen vazife değildir. Fakat haber vermek bir vazifedir. Yangındakilere yardım etmek, kanunların bizden istediği bir esas değildir. Fakat vicdanımız, ahlaki düşüncelerimiz bu yardıma koşmayı bize emreder. Bu felaketin içinde perişan insanlara nazikane muamele etmek, çocukları muhafaza eylemek...Polise, itfaiye mensuplarına itaat etmek, hatta onlara müşkülât çıkarmamak bizim yapacağımız nezaket ve terbiye kaideleridir. Her felaket bu bakımdan bizi alakadar eder. Orada himayeye, orada muavenete muhtaç kimseler vardır (1939, s. 60).

Bu durumda vatandaşa düşen vazifeleri şöyle açıklamıştır:

Zelzele - kıtlık, salgın hastalıklar, su basmaları, kaymalar, çöküntüler birer felakettir. Burada şahsan yapacağımız fîli yardımlardan başka onlara yapılan nakdi muavenet için öne düşerek evvela kendimizi sonrada tanıdıklarımızı, vatandaşlarımızı harekete getirmek, iane toplamak, onlardan bir kısmını kendi evlerimize almak, onlara yiyecek, giyecek getirmek.. Onların hizmetlerini görmek, onların dertlerine derman olmak, kanunun, ahlakın mecburiyetleri

dışında bile olsa muaşeretin geniş hudutları içinde her vatandaştan beklenen vazifelerdir.....bunlar değil vatandaşlarımız, hatta her hangi bir memleketin felakete uğramış insanları dahi olsa, insanlık bakımından tabii görülecek bir yardım teşkil eder. Unutmayalım ki her insanın ruhunda şövalyelik yatar. Bilhassa Türk, böyle bir millettir. Acize, zayıfa, zavallıya daima yardım, (her zaman hazır) bizim parolamızdır... (1939, s. 60-61)

İçtimai yardım konusunda yardımlaşmanın önemi vurgulanmış ve şu noktalar dile getirilmiştir:

...insanların bilhassa cemiyet halinde bulunmalarının en büyük faydalarından biri fakirlere, acizlere, yoksullara yardım etmelerinin imkan altına alabilmesidir. Bu sebeple bilhassa fakir ve kimsesiz çocuklara yardım için kurulan cemiyetlere girmek, mektepte fakir arkadaşlara yardım etmek birtakım teşekküller meydana getirmek, mahallede, muhitte kimsesizleri korumak için birtakım gruplar teşkil etmek her vatandaşın düşüneceği en mühim mevzulardır (1939, s. 62).

Bu noktada yapılması gerekenlerde yardım sandıkları kurmak, kazancın bir kısmını bu konular için saklamak gibi birçok şekilde zarara ve felakete uğramış insanlara yardım etmenin gerekliliğini vurgulamıştır.

Yabancılarla karşı muaşeret kuralları Tablo 4.15'te verilmiştir:

Tablo 4. 15: Yabancılarla Karşı Muaşeret

Tema	İçerik
Sosyal İlişkilerde Muaşeret	• Memleketimizdeki yabancılarla evimize gelmiş bir yabancı gibi hürmetle ve nezaketle davranılmalıdır. • Konuşurken daima nazik konuşulmalı kibar hareket edilmelidir. • Ülkenin polisi ya da vatandaşını nazikçe selamlamalı, onlarla kibar bir şekilde konuşulmalıdır.
Davranışta Muaşeret	• Memleketle ilgili yalan yanlış bilgi verilmemelidir. • Onların parası yenmemeli, para ve hediye istenmemeli, laubali hareketlerde bulunulmamalıdır. • Gidilen yabancı ülkelerde ülkeyi temsil ettiğimiz göz önünde bulundurulmalıdır. • Gidilen ülkenin usul ve kaidelerine göre hareket edilmelidir. • Yabancı ailelerin yanında kalınıyorsa onların kutsal saydığı şeylere hürmet edilmelidir.
Vatandaşlık Bağına İlişkin Muaşeret	• Gidilen memleketin siyasi işlerine karışılmamalı, ülkenin siyasi ve ekonomik düzeni eleştirilmemelidir. • Ülkenin kanun ve nizamlarına uygun hareket etmeli, asla dışına çıkmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 63-67

Yabancılara muaşeret kategorisinde ülkemizde bulunan yabancı kişilere karşı davranış ve tutumlarımız, yurt dışına çıktığımızda orada uymamız gereken davranış ve kurallardan bahsedilmiştir.

Yabancılara karşı davranış konusunda kibarlık ve nezaketle davranmanın yanı sıra, onlara karşı iyi davranışın ülkeyi temsil etme noktasında önem taşıdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Memleketimizi gezmeye gelen, yahut vatanımız- da muvakkaten ikamet etmekte bulunan ecnebler yurdumuzun misafiri sayılır. Onlara evimize gelmiş bir yabancı gibi hürmetle, nezaketle muameleye, müşküllerini halletmek için çırpınmaya, hiçbir şey mukabilinde olmadan arzularını ifaya koşturmak lazımgelmektedir...

...Her genç şunu unutmamalıdır ki - Türk, misafirperver, alicenap, tokgözlü, kibar, dürüst ve neş'elidir (1939, s. 63-64).

Memleket dışındaki seyahat ya da ikamet durumlarında muaşeret kurallarını esas alarak davranışlara dikkat etmenin önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

Gezerken, dolaşırken, oturup kalkarken kendimizi değil, şahsımızda bütün bir memleketi temsil ettiğimizi asla unutmamaya çalışmalıyız. Bir lokantada dikkatle yemek yemeye, bir otelde çok nezih ve dürüst harekete, bir pansiyonda son derece nazik ve terbiyeli bulunmaya mecburuz. Bizimle temas edenler, gezenler, oturanlar şahsımızda Büyük Türk Milletinin asaletini, terbiye, nezaket ve muaşeret kaidelerine derin vukufunu anlamalıdır (1939, s. 64-65).

Cenaze muaşeretine dair kurallar Tablo 4.16'da verilmiştir:

Tablo 4. 16: Cenaze Muaşeret

Tema	İçerik
Saygı	• Ölümlere hürmet gösterilmelidir. • Ölünün arkasından kötü konuşulmamalı, eleştirilmemelidir. • Ölen kişi tanımadığımız biri dahi olsa cenaze geçerken ayağa kalkmalı ve şapka çıkartılarak ölü selamlanmalıdır. • İnsanların dinine, inanışlarına ve fikirlerine karşı saygılı olunmalıdır
Giyimde Muaşeret	• Merasimde koyu renk veya siyah elbise giyilmelidir.

Tablo 4. 16: Cenaze Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

Davranışta Muaşeret	• Mabetlerde konuşmamalı, gülüşmemeli, bağırıp çağırmamalı, mabedin eşyasına zarar vermemelidir. • Cenaze alayında gülmemeli, konuşmamalı, işaretle konuşmamalı, haykırmamalı, feryat edilmemeli, göğse vurulmamalıdır. • Cenaze sükûnet, hürmet ve vakur bir eda ile takip edilmelidir. • Baş sağlığı dileyip uygun sözlerle yakınlarını teselli etmelidir. • Dost, tanıdık ve büyüklerin cenaze törenlerine katılınmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 67-68

Cenaze muaşeretı hususunda ölüye saygı, cenaze alayı, cenazede uygun bulunan ve bulunmayan tutum ve davranışlar sıralanmış ve bunlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca bu başlıkta dini mabetlerdeki muaşeret kuralları da belirtilmiştir.

Ölülere hürmet konusunda şunlar söylenmiştir:

Ölüm, ebedi bir acz ve zaaf şeklidir. Ölüler ne olursa olsunlar, herhangi milletten veya cemiyetten bulunurlarsa bulunsunlar hürmete layıktırlar. Hayatında sayılmayan bir adam çok defa ölümünde hürmete mazhar olabilir (1939, s. 67).

Mabet ve dini müesseselerde muaşeret usullerinde ise şunlar belirtilmiştir:

Her dinin mabedi, dini müessesesi hürmete şayan bir mahallidir. Buraya girerken gayet vakur, sakın, ciddi ve hürmetkar bulunmaya mecburuz. Orada ne yapılırsa yapılsın hepsi hürmetle seyredilmeli ve çıkarken de aynı ciddiyet gösterilmelidir.

Mabedde konuşmak, gülüşmek, bağırıp, çağırmak, mabedin eşyasını tahrip etmek, her şeye el sürmek, mabedde vazifedarlarla gürültü çıkarmak, onların işlerini bozmak ayıp ve çirkin hareketlerdir.

Mabet, inanmış insanların Tanrıya karşı duydukları hislerin ifade edildiği bir yerdir. Burada en büyük muaşeret kaidesi, sükûnet, ciddiyet ve gayet terbiyeli harekettir. Burada bulunan insanların dinine, inanışlarına, fikirlerine karşı hürmetkar bulunmak ta en tabii bir neticedir (1939, s. 68).

Ölülerin her daim saygıya layık olduğu, mabet ve dini kurumların saygı duyulması gereken yerler olduğu, mabetlerde ciddiyet, saygı ve terbiyeli davranılması gerektiği, mabette bulunan kişilerin inançlarına saygı duyulması gerektiği gibi konularda amaçlanan toplumda empati ve anlayış duygularının gelişimine katkı sağlamak, farklı inanışlara karşı gösterilecek saygı ve sevgi ile çatışmaların önüne geçmek, dini alanlarda huzuru hakim kılmaktır.

4.1.2.2. Talebeye Muaşeret Dersleri

Süheyla Muzaffer Dalkılıç'ın 1939 yılında yazmış olduğu “Talebeye Muaşeret Dersleri” adlı kitabın içeriği Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4. 17: Talebeye Muaşeret Dersleri Kitabında Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler

Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
1939 Talebeye Muaşeret Dersleri	Ferdi Muaşeret	• Temizlik Muaşeret • Tuvalet Muaşeret • Giyim Muaşeret • Mekteplilerin Ziyafetlerinde Ferdi Dikkat • Konuşma Muaşeret • Münakaşa
	Ev ve Mektep Muaşeret	
	Cemi Muaşeret	• Selamlaşma • Ek Sıkma ve El Öpme Muaşeret • Hürmet Muaşeret • Tanışma ve Tanıştırma Muaşeret • Konuşma Muaşeret • Giyim Muaşeret
	Sokak Muaşeret ve Umumi Yerlerde Hareket Muaşeret	• Sokakta Nasıl Yürünür? • Tramvay İçinde Muaşeret Borçları • Otomobilde Muaşeret Vecibeleri • Trende ve Vapurda Muaşeret Borçları • Salon Muaşeret • Balo Muaşeret • Çay Ziyafetleri • Aile Arasında Çaylar • Kabul Günleri • Salonlarda Muaşeret Prensipleri
	Yemek İçmek Muaşeret	• Sofra Nasıl Hazırlanır? • Yemek Nasıl Yenir? • Nasıl İçilir?
	Yazı Muaşeret	
	Milli ve İdari ve Milletlerarası Muaşeretlerden Mekteplinin Bilmesi Lazım Gelenler	• Milli Muaşerette • İdari Muaşerette • Milletlerarası Muaşerette

Talebeye Muaşeret Dersleri kitabının kapağında “Maarif Vekilliğinin Tamimi Üzerine Hazırlanmış” yazısı bulunmakta ayrıca “İlk, Orta ve Lise talebelerinin

seviyelerine göre tedrisi şekilde yazılmış mektep içi ve dışı Muaşeret Bilgisi” ibaresi bulunmaktadır. Giriş bölümünde Dalkılıç kitabın amacına yönelik şunları söylemiştir:

...Muaşeret, yalnız yemek yemek, elbise giymek usullerine münhasır hürriyet takyit edici bir süslü ve lüks yaşama demek değildir. Muaşeret, cemiyet halinde yaşama usul ve adabını bildiren vecibeler topluluğudur. Muaşeret, insanların biri birine, birinin diğerlerine, diğerlerinin birine karşı cemiyet münasebetleri bakımlarından en doğru hareketlerini tanzim eden, ölçüleyen bilgidir.

Bugünkü cemiyet muaşerete, vicdandan fazla bağlıdır. İnsan, göz, burun, el, ayak ve hatla kafa gibi uzuvlarını, münasebette bulunduğu cemiyete karşı huzursuz kullanabilmek için muaşeret bilgisine muhtaçtır.

Mesela burun karıştırmak, kanun gözündeki bir suç değildir, fakat, muaşerette bir suç ve ayıp olarak menolunur.

Yani hukukun müdahale etmediği yere, kanunun girmediği ise muaşeret hükmedebilir.

Yazdığım bir muaşeret eserinde, muaşeret bilgisi hakkında şahsı kanaatimi söylerken bu bilginin, mekteplerde tedrisine temas etmiş ve bunun cemiyetimizin inkilabile muvazi bir hale getirilmesinin faydalarını tebarüz ettirmiştım.

İlk tahsilin mecburiyetine nazaran halk deyince ilk kültürünü mektepten almış kütle akla gelir. Bugün böyle olmayan cemiyetler bulunabilir, fakat yarın bütün cemiyetler böyle olmağa doğru yürümektedir. Biz Türkler dahi.

O halde halkın İçtimai ve milli terbiyesini önce mekteplerde hazırlamak mevkiinde ve mükellefiyetinde bulunuyoruz demektir.

...Maarif Vekaleti bir tamim ile muaşeretin mekteplerde itiyat haline getirilinceye kadar sistematik bir şekilde telkini için süratle tedbirler alınmasını tavsiye etmiş bulunuyor.

Bu didaktik olmadıkça ve planlaştırılmadıkça matlûp hedefi tahakkuk ettiremez. Maarif Vekaleti böyle olmasını istemiştir. Halbuki:

Memleketimizde, bu vadiide talebeyi tenvir ederek yetiştirecek muallimlere klavuz mahiyetinde bir eser yoktur. Ve hatta itiraf etmek lazım gelirse klasik muaşeretçilik zihniyetinden kurtulmuş, kendi memleketimizin hüviyetine intibak edecek telif bir eser dahi yoktur.

Ben, bütün tevazuuma rağmen Türkiye matbuatına ilk telifi yapmış olmak cesaretini taşıyorum.

Maarif Vekaletinin bu içtimai büyük bir hedef taşıyan dileğini muallimlerin eda edebilmelerine imkan verebilmek için bir klavuz olarak bu eserimi hazırladım.

Didaktik yazdım. Türk ruhiyatına göre, hayatımıza intibakı bakımını göz önünden ayırmayarak, mümkün olduğu kadar kısa ve şumullü olmasına çalıştım.

Eğer muvaffak olabildiysem ve eğer bu gayeye yardım edebildiysem, ömrümün mürüvvetini görmüş olurum (1939, s. 4-5).

Muaşeretin doğuşu ve gelişimini ise korkuya bağlayarak şunları söylemiştir:

Muaşeretin esasını, insanın aczinden doğan korku teşkil eder. Kendinden kuvvetliden korkma hücrmetin başlangıcıdır (1939, s. 6).

Dalkılıç muaşereti ise şu şekilde tanımlamıştır:

...Muaşeret ferdin cemiyetle münasebetini tanzim eden İçtimai vazifeler manzumesi haline geldi.

Muaşeret, cemiyetlerde gizli hükmeden öyle bir kuvvettirki, kanunların üstüne çıkan fertleri bile, ahlak vasıflarından uzak mücrimleri bile esareti altında bulundurur.

Hürriyeti, müeyyedesiz kavgdaltına alan muaşerettir... (1939, s. 7)

Dalkılıç'ın kitapta iki başlıkta ele aldığı adabımuaşeret kuralları bireysel muaşeret, ev ve okul muaşereti, sosyal muaşeret ve milli muaşeret başlıkları altında gruplandırılmış ve bu verilerden yola çıkılarak temalar oluşturulmuştur. Bireysel muaşeret bölümünde dört temada adabımuaşeret kuralları belirlenmiştir. Bunlar; temizlik muaşereti, tuvalet muaşereti, giyim muaşereti ve konuşma muaşereti temalarıdır.

Bireysel muaşeret kurallarından bahsetmeden önce Dalkılıç bu hususların öneminden şu şekilde bahsetmiştir:

Bir adamın kendi şahsı üzerinde göstereceği lakaytlık ihmal ve derbederlik, onun cemiyetle münasebetindedir birçok kusurlarla malûl olmasını intaç edecek kadar mühimdir.

Zaten bugünkü müttekamil cemiyet, şahsını ihmal edeni affetmeyerek beklemediği zamanlarda cezalandırır. En küçük bir ihmal bazan bir facia ve felaket getirebilir (1939, s. 9).

Bireysel muaşeret kapsamında temizlik, tuvalet, giyim ve konuşma muaşeretine yer verilmiş, bu konular hakkındaki adabımuaşeret kuralları sıralanmıştır. Temizlik muaşeretine dair kurallar Tablo 4.18’de verilmiştir: (1939, s.9-12)

Tablo 4. 18: Temizlik Muaşereti

Tema	İçerik
Diş Bakımında Muaşeret	• Dişleri her gün yemekten sonra temizlemelidir.
Temizlikte Muaşeret	• Göz, burun ve kulak temizliğine dikkat etmelidir. • Her gün duş almalıdır.
El Ayak Bakımında Muaşeret	• Ayakları ve tırnakları hep temiz tutulmalıdır.
Saç Bakımında Muaşeret	• Saçları haftada en az iki kez yıkamalıdır.

Temizlik muaşeretinden bahsetmeden temizliğin önemi hakkında şunları söylemiştir:

Temizlik muaşereti, aynı zamanda bir sıhhat vazifesidir. Bir sıhhat koruma mecburiyetidir. Bir insan temiz olmamakla birşey kaybetmediğini sanabilir. Halbuki yalnız uzviyetimizin çok muhtaç olduğunu yapmamakla onu hastalıklara ve felaketlere sürümekle kalmaz, aynı zamanda cemiyetle münasebetleri sırasında pis olmanın seyyielerini de çeker. Bir insanın temizliğe küçük yaşından alışmış olması gerektir. Temizlik itiyat haline gelmiş olmalıdır (1939, s. 9).

Bunun ardından temizlik muaşereti konusunda diş, el, yüz, tırnak temizliğinin her gün yapılmasını, haftada en az iki kere banyo yapılmasını söylemiş ve bunları öğrencilerin alışkanlık haline getirmelerinin önemini hem sağlık hem de toplumsal görev doğrultusundaki önemini vurgulamıştır.

Tuvalet muaşeretine dair kurallar Tablo 4.19’da verilmiştir:

Tablo 4. 19: Tuvalet Muaşeretı

Tema	İçerik
Temizlik ve Bakımda Muaşeret	• İlkokul öğrencisi tuvaletinde temizlik muaşeretine uymalı, saçlarını aşağı doğru taramalı, losyon, lavanta, kolonya sürmemeli, ayakkabıları temiz ve boyalı olmalı, yakası ütülü bulunmalı, iç çamaşırlarını haftada en az iki defa değiştirmeli ve durumu varsa haftada üç kez banyo yapmalıdır. • Ortaokul öğrencisi daima temizlik muaşeretine dikkat etmeli, koku sürmemeli, doktor tavsiyesi olmadıkça gözlerine sürme ya da rimel sürmemeli, düzenli bir şekilde yıkanarak ter kokusuna mani olmalı, kaşlarını ve tüylerini yolmamalı, erkek öğrencide sakal çıkmaya başlamışsa düzenli tıraş olmalı ve saç başı dağınık halde dolaşmamalıdır. • Sabah kalktığında ve gece yatmadan temizliğine dikkat etmelidir. • Bir öğrenci daima temiz olmalı, elbiselerini süpürüp saçını taramalıdır. • Burun kıllarını temizlemelidir.
Makyajda Muaşeret	• Liseli bir genç kız makyaj yapmamalı ve balolara gitmemelidir.
Saç ve Bakımında Muaşeret	• Öğrenci tıraş olma çağında ise bıyık ve favori uzatmamalı, saçlarını briyantınle arkaya yatırmamalıdır. • Öğrenci saçını boyamamalı, fazla uzun ve kabarık tutmamalıdır. • Liseli bir genç kız saçlarına çeşitli şekiller vermemelidir.
Görünüşte Muaşeret	• Öğrenci tuvaletinde vakar, sadelik, temizlik ve ciddiyetten ayrılmamalıdır. • Öğrenciler lüksten uzak durmalıdır. • Öğrenci görünüşünde annesini, babasını, komşusunu taklit etmemelidir.
Tablo 4. 19 Devamı	• Öğrenci tuvaletinde daima mütevazı ve vakur olmalı, hırçınlık, aykırılık, züppelik ve çılgınlıklardan uzak durmalıdır.
Giyimde Muaşeret	• Kız öğrenci kalın çorap giymelidir. • Öğrenci çok kısa ve çok dar elbise ve bol paçalı pantolon giymemelidir. • Okul bitinceye kadar bir öğrencinin en lüks kıyafeti okul forması olmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 12-20

Tuvalet (görünüş, süs) muaşeretinde öğrencilerin başka kurallara bağlı bulunması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Her insanın mevkiine, yaşına, yerine göre, kendine yakışanı yapması, süslenmesi hakkıdır. Fakat bir mektep talebesinin tuvalet muaşeretı büsbütün ayrı şartlara bağlıdır...

...Mektepli tuvaletinde vekardan, sadelikten, dürüstlükten, ciddiyetten ayrılmamak mecburiyetinde bulunduğuna göre gerek saçlarında, gerek yüzünde, gerek vücudunda ve gerekse tuvaleti icabeden dudakta, tırnakta çok hassas olmak vaziyetindedir.

Mekteplinin tuvaletinin miyarı önce temizliktir. Bir mektepli (züppe denilen) cemiyete aykırı hasta ruhlu insanların düştüğü zaafllara, ihtiraslara kendini bırakmayan bir genç şuurudur (1939, s. 13).

Tuvalet konusunda ilkokul öğrencilerinin uyması gereken muaşeret kurallarını kısaca bazı noktalara bağlamakta ve bu konuda öğretmenin görevini şöyle anlatmaktadır:

Bir çocukta bunların her hangi birini eksik bulan muallim çocuktan, diğer arkadaşlarını örnek göstererek bunu tamamlamasını ister, tuvaletinde, giyinişinde ifrata kaçmış çocukların bu ifratı önüne geçmek için mektep idaresi velilerini davet edip görüşür.

Çocuğun :

A — Temizlik,

B — Sadelik,

C — Dürüstlük,

Ç — Vakar,

D — Bir çocuğa yakışırılık,

Tuvaletinde de ve bütün muaşeretinde de esastır (1939, s. 14).

Ortaokul öğrencilerinin uyması gereken temel muaşeret usullerini de şöyle sıralamaktadır:

Orta mektep gerek kız ve gerekse erkek çocuğun ikinci çocukluk denilen devreye girdiği ve bu devreyi ikmal ettiği yerdir. Orta mektep çocuğunun muaşeretinde de esaslar, umumiyetle tahsil çağı çocuk ve gençlerine göre değişmeyen prensiplerdir.

Ezcümle:

A — Vakar,

B — Dürüstlük,

C — Temizlik,

Ç — Züppelikten, gösterişten, yapmacıktan uzak kalma,

D — Sadelik,

E — Yakışırılık,

F — Mektebin bütünlüğüne uygunluk (1939, s. 15).

Lise öğrencisinin uyması gereken muaşeret kurallarından önce 18 yaşında olmadan tuvaletin belli sınırlar içerisinde kalması gerektiğini şu sözlerle vurgulamaktadır:

Mektep talebesinin üniversiteye kadar çağı henüz 18 olacağına göre daha kanun nazarında dahi tam ve olgun bir insan telakki edilemez. Bu itibarla mektep talebesinin dış hayatında da tuvalet muaşereti bundan fazla değildir. Zaten mektep çocukları balolara iştirak edemezler.

Müsamere ve saire gibi topluluklarda çok sade ve temiz, ütülü bir elbise ile ve tuvaletleri yukarıdaki şartlara uygun olarak iştirak edebilirler. Ve hiç kimse bu yavruyu muaşeretsiz telakki etmez. Aksi halde süslenen bu yaştaki mektep çocuğu şımarık, küstah, ahlaksız, züppe, saygısız gibi çok kötü ithamlara uğrayarak temsil ettiği ailesini, mektebini, milletini küçük düşürebilir (1939, s. 16).

Genel olarak öğrencilerin tuvalet muaşeretinde ölçülü olmak gerektiğini belirtmiş ve öğretmenlerin de bu konuya dikkat etmeleri gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Binaenaleyh mektepli muaşeretinde tatbik olunacak bir usul en küçük mektepten en büyük mektebe kadar müvazeneli olmak lazımdır ve muallimlerin de bu esaslara göre hazırlanmasını temin etmek icab eder (1939, s. 18).

Özellikle genç kızların makyaj ve saç konusunda öğretmenlerini örnek aldığını söyleyerek bu konunun önemini Atatürk'ten alıntı yaparak belirtmiştir:

Dudaklarında boya olan, saçlarına ondile yaptırmış, çok uzun topuklu bir muallim mektepli üzerinde hiç de iyi bir örnek değildir. Atatürk'ün bir baloda bayanlardan birine söylediği şöyle bir sözü hatırlarız ;

— Neden dudaklarınızdaki tabiatın bağışladığı tatlı güzelliği sun'i boyalarla lekeliyorsunuz? (1939, s. 18).

Giyim muaşeretine dair kurallar Tablo 4.20'de verilmiştir:

Tablo 4. 20: Giyim Muaşeretı

Tema	İçerik
Görünüş	• Yırtık elbise giymemelidir. • Elbise ve düğmeler tam olmalıdır. • Kısa pantolon, uzun kollu ceket, çok dar ya da kısa elbise giyilmemelidir. • Kıyafetler ütülü olmalı ve hep vakur ve ciddi giyinilmelidir. • Çok açık kıyafet giyilmemelidir. • Kız öğrenciler teni göstermeyen çorap ve kısa topuklu ayakkabı giymelidir. • Kız öğrencilerin göğüslekleri dar, kısa ve süslü olmamalıdır. • Sade ve bağcıklı ayakkabı tercih edilmelidir. • Kasketler daima düz olmalı, yana ya da arkaya atılmış olmamalıdır. • Erkek öğrenciler sert ve kolalı yaka takmamalı, abartı kravat kullanmamalı ve ipek gömlek giymemelidir.
Uyum/Uygunluk	• Mevsimine uygun renk ve desenli kıyafet giyilmelidir. • Yaşa uygun giyilmelidir.
Temizlik	• Kirli olmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 22-24

Giyim muaşeretı konusundaki kurallara değinmeden giyimin önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

Giyim bir insanın cemiyete arzettiği şeklini ifade bakımından çok mühimdir.

Giyim insanı gülünç edebilir. Bu itibarla kıyafet muaşeretı her sınıf için büyük değerdedir (1939, s. 22).

Ardından bu konudaki kuralları sıralamış ve yırtık, kirli giyinmemenin gerektiğini ve özellikle kişinin yaşına göre giyinmesini ve başkasını taklit etmemesini söylemiştir.

Konuşma muaşeretine dair kurallar Tablo 4.21’de verilmiştir: (1939, s. 25-33)

Tablo 4. 21: Konuşma Muaşeret Usulleri

Tema	İçerik
Hitabet	• Konuşma muaşeretinde “siz” diye konuşulmalıdır. • Toplulukta konuşurken yalnızca bir kişiye bakarak konuşulmamalıdır. • Muhatap alınan kişinin seviyesine göre konuşulmalıdır. • Öğrenci daima “siz” ile konuşmalıdır. • Azizim, monşer, mirim, canım gibi laubali ifadelerden kaçınılmalıdır. • Üstat, hoca, ağabey, abla, anam, babam, oğlum, ulan, karı, kadın, hişt, şışt, bana bak, yahu gibi sözler kullanmamalıdır. • Güzelim canım gibi hitaplarda bulunulmamalıdır.

Tablo 4. 21: Konuşma Muaşeret Usulleri (tablosunun devamıdır.)

Telaffuz	• Dil inkılabına mümkün olduğunca konuşurken de uymalı, kelime içinde geçen “g” ve “h”leri ahenkleştirip incelterek söylemelidir. • Aksana dikkat etmeli, kelimeleri tane tane söylemelidir. • Konuşurken yabancı kelimeler kullanmadan, bağırmadan tane tane konuşmalıdır. • Kelimeleri dişleri arasında ezmemeli, sesini inceltip kalınlaştırmamalı, gülerken, öksürürken ve yemek yerken konuşmamalıdır.
Mimik	• İfadeyi anlamlandırmak için el, ayak, göz, kaş hareketlerinden sakınmalıdır. • Genç kızlar konuşurken kaşını gözünü oynatmamalı, başka yere bakmamalı, dalgın görünmemeli, vakur ve mütevazı bir şekilde konuşmalıdır.
İletişim	• Karşısındakinin sözünü asla kesmemeli ve sıra gelmedikçe konuşmamalı ve bilmediği mevzulara girmemeli, büyükleri konuşurken kendisine sorulmadıkça cevap vermemeli, okulda öğretmeninden müsaade almadan cevap vermemeli, açıklama yapmamalı ve konuşmamalıdır. • Tartışma çıkaracak şekilde konuşmamalıdır. • Konuşurken asla küfür kullanmamalıdır. • Konuşurken hürmet edip hürmet beklemelidir. • Mümkün olduğunca kısa cümlelerle konuşmalıdır. • Öğrenci muhatap aldığı kişinin seviyesine göre konuşmayı ve bu konuşma farklarını alışkanlık haline getirmelidir. • Öğrenci hızlı konuşmamalıdır. • Güzel konuşma için sık sık kendi kendine insanların içinde gibi çalışmalar yapmalıdır.
Beden Dili, El Kol Hareketleri	• Konuşurken muhatabını itip kalkmamalıdır. • Sinema, tiyatro, tramvay gibi toplulukların bulunduğu ortamda laubali görüşmeler ve el şakaları yapmamalıdır. • Kalabalık yerlerde bağırarak, gülerken, sakız çiğneyerek, ağızda yemek varken konuşmamalıdır. • Sert ve öfkeli konuşmamalı, doğal bir halde (el ayak hareketi yapmadan) konuşmalıdır. • Ağızdan tükürük kaçırarak kadar heyecanlı konuşmamak için düşünerek konuşulmalıdır.
Değerler	• Konuşurken muhatabın haysiyetine tecavüz mahiyetinde görüşmemeli, dedikodu yapmamalı, kimsenin arkasından konuşmamalıdır. • Samimi olduğu kişilerle halka açık alanda ciddi görüşmelidir.

Konuşma muaşeretinde, tonlamaya, harf seslerindeki vurgulara dikkat edilmesi gerektiğini söylemiş ve el-kol hareketlerinden sakınma, çok fazla jest ve mimik kullanmama gibi muaşeret kurallarını sıralamıştır. Konuşma muaşeretinde konuşmanın önemini şu sözlerle belirtmiştir:

Konuşma muaşeret, muaşeret usul ve adabının en mühimmidir. İnsanların birbirile münasebetlerinde, bilhassa konuşma yer alır. Cemiyet içinde muvaffak olmanın sırlarından biri de güzel konuşmasını bilmektir. Konuşmanın bir tabiat vergisi olduğunu iddia edenler yanlışadırlar. Bir insan dilini terbiye ederek bir hatip dahi olabilir. Güzel konuşmak, bir çalışma: k işidir (1939, s. 25).

Harflerin telaffuzu konusunda şunları söylemiştir:

(r) leri yumuşak (ğ) ile yumuşak (r) ve (y) arasında telaffuz etmek gibi züppe lisanına kaçmamak lazımdır (1939, s. 27).

Bu konuda da öğretmene düşen görevi şu sözlerle ifade etmiştir:

Muallimin bir vazifesi de, derse kaldırdığı veya her hangi bir suretle muhatap olduğu talebesinin konuşmasını kontrol etmesidir. « Bir cümle konuşunuz, ne olduğunuzu söyleyeyim. » diyenler falcı değildirler. İnsan konuşurken bütün hayat müktesebatını ifşa eder (1939, s. 25-29).

Genç kızların konuşma muaşeretinde dikkat etmesi gereken muaşeret kurallarının yalnızca genç kızlar için değil kadınlar için de önem taşıdığını şöyle vurgulamıştır:

Bu mesele yalnız genç kızlar için değil umumiyetle kadınlar içinde gerekli bir noktadır Sinemada, tiyatrodan, tramvayda ve hemen her umuma ait yerde yanınızdakiler ile ciddi konuşmayıp laubali veya pek samimi görüşürseniz hakkınızda bazan hiç sebepsiz ve günahınız yok iken fena intibalar edinilmesine sebep olabilirsiniz.

Size yer verilince, elinizden düşen bir şey alınıp verilince, yol verilince çok ciddi ve vakur bir teşekkürle iktifa ediniz (1939, s. 30).

Konuşma muaşeretinde münakaşa konusunu da şöyle ele almıştır:

Konuşmanın bir tezahürü olan münakaşa, bir insanın mahiyetini gösteren vesilelerden biri olur. Bir mektepli herşeyden önce münakaşa etmesini bilmek mecburiyetindedir.

Münakaşa; bir fikrin tahlili ve bir neticeye bağlanması manasını ifade eder. Bir fikrin veya bir meselenin bir taraf bir başka şeklini, diğer taraf bir başka şeklini iddia edebilir. Bu ancak sakin ve dürüst, terbiyeli, vakur, birbirine müteakıl hürmetle, şahıs karıştırılmak- 8Min ve icap ettiği taktirde hakem bulup ondan da

istizah ve istizan edip ona göre inanmak ve kabul etmek üzere insanlığa yakışır bir tarzda olabilir.

Münakaşalar ekseriya ağız kavgalarına ve nihayet külhanbeyliklere, dargınlıklara sebep oluyor. Bu her iki taraf için de muaşeretsizlik ve terbiyesizliktir. Münakaşa edecek insan evvela konuşmanın nezaket ve vekar icaplarını idrak etmiş olmalıdır.

Binaenaleyh mekteplerde muallimlerin, çocukları bir mevzu etrafında münakaşaya sevk ederek bu muaşeret ve vecibelerin inkişafı için çalışmalıdırlar (1939, s. 33).

Ev ve okul muaşeretine dair kurallar Tablo 4.22’de verilmiştir:

Tablo 4. 22: Ev ve Okul Muaşeret

Tema	İçerik
Çevreyi Koruma ve Temizlik	• Oturduğu yeri kirletmemelidir. • Bahçeyi, sofayı, odayı, merdivenleri temiz tutmalıdır. • Çamurlu ayakkabıları paspasa silmelidir. • Lavabolardan başka yere tükürmemeli, sümürmemelidir. • En ufak bir çöpü dahi çöp kutusuna atmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 34-35

Ev ve Okul muaşeret bölümünde tek temada adabımuaşeret kuralları belirlenmiştir. Bunlar; okulda ve evde müşterek olarak uyulması gereken kurallardır.

Bu kuralların ortak paydada gösterilmesinin sebebini Dalkılıç şu şekilde açıklamıştır:

Bir mektepli için evi ile mektebi arasında, anası ve babası ile muallimleri, talebe arkadaşları ile kardeşleri arasında hiçbir fark yoktur (1939, s. 34).

Bu konu çerçevesinde belirlenen kuralların önemini ise şu şekilde açıklamıştır:

Bu gibi dikkatler eve ve mektebe karşı hürmetimizi temin eder. Yattığı ve büyüdüğü, okuyup, yaşadığı yere hürmet eden, bakan bir adam, yarın kendisine emanet edilen yurdunu da böylece tam bir titizlikle sıyanet eder (1939, s. 35).

Sosyal muaşeret bölümünde toplum içinde uyulması gereken davranışlar, selamlaşma, el sıkma ve el öpme, saygı, tanışma ve tanıştırma, konuşma, giyim, sokak, nakil vasıtaları, salon, yeme-içme ve yazı başlıkları altında 11 temada ele alınmış ve bu konulara ilişkin adabımuaşeret kuralları sıralanmıştır.

Dalkılıç cemi muaşeret konusunun girişinde toplumsal nezaket kurallarının bireysel özgürlükleri kısıtlamak değil, aksine düzenlemek ve toplum içinde sağlıklı ve saygılı bir ilişki kurmak için gerekli olduğunu vurgulamakta, kişisel özgürlüklerin başkalarının haklarına ve sağlığına zarar vermemesi gerektiğini savunmakta ve nezaket kurallarının bireylerin karşılıklı saygı çerçevesinde daha iyi ilişkiler kurmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Muaşeret hürriyeti bağlamaz. Hürriyetleri tanzim eder. Sokağa tüküren bir adam hürriyetine sahip demek değildir ve nitekim sokağa tükürmekten menedilen bir adamında hürriyeti elinden alınmış demek değildir. O tükürük bir başkasının sıhhatine muzırdır. Bir başkasının hürriyetine tecavüzdür. Böylece muhakeme edersek muaşeretin manasını ve lüzumunu daha iyi takdir ederiz.

Her şeye girip çıkan ellerimizle yemek yemek mi doğrudur, yoksa sıcak su içinde daima tertemiz çatala mı yemek doğrudur?

İşte muaşeret elle yemeği meneder, çatalı lazım kılar. Bu hürriyetsizlik değil bir sıhhi lüzumdur. Ağızda yemek varken konuşmak muaşeretsizliktir. Eğer bu tarzda konuşan bir adam :

- Bu benim hürriyetimdir derse, ona cevap veremez miyiz ki :

- Konuşurken saçtığı tükürükler de benim sana bakmak hürriyetimi menediyor.

Görüliyoruz ki muaşeret münekkitlerinin bu noktai nazarı yanlıştır. Yalnız kılask muaşeretin bazı uydurma esasları hakikaten beşeriyete muzırdır. Cemiyetin tekamül ve inkılaplarına muvazi neşvünema bulan hakiki ve müsbet muaşereti bunlardan ayırmak lazımdır.

Cemi muaşeret fertlerin biribirile münasebetlerindeki muaşeret usullerini gösterir. Bir mektepli, ferdi muaşeretlerle ne kadar mukayyet ise, cemi muaşeretlere de o kadar ihtinam mecburiyetidir.

Cemi muaşereti ihmal eden bir adam, muvaffakiyet sırlarının en mühimlerinden mahrum olur. (1939, s. 36-37)

Selamlama muaşeretine dair kurallar Tablo 4.23'te verilmiştir:

Tablo 4. 23: Selamlama Muaşeretı

Tema	İçerik
Şapka ile Selamlamada Muaşeret	• Kız öğrenci başında kasket varken kasketi çıkarmadan başını hafif eğerek selam vermelidir. • Erkek öğrenci kasketsizken başını eğerek selam vermelidir. Kasketliken sağ eli ile kasketi çıkarıp o şekilde selam vermelidir. • Sınıfta kasket ile oturulmamalıdır. Okula girilince kasket çıkarılmalıdır. Öğretmen ile görüşürken kasket çıkarılıp sol elde tutulmalıdır. • Sokakta kasketli dolaşılmalıdır. • Toplantı, içtima, sınıf ve müsamerelerde kasket çıkarılmalıdır. • Şapka sağ elle çıkarılmalı biraz baş üstünde tutulmalı ve selam verilmelidir. • Silindir, klak, melon gibi resmi kıyafetlere özel şapkalar üstlerinden tutulmamalı, sağ kenarından tutulup bir kapak gibi alına doğru eğilerek selam verilmelidir. • Şapka çıkarılarak yere kadar indirilmemelidir. • Çok samimi kişilerle bile selamlaşırken şapkayı çıkartarak selam verilmelidir.
Selamlaşmada Muaşeret	• Elle selamlaşılacağı zaman şapka sol ele alınmalı, karşıdaki büyük ise takmak için onun izni beklenmelidir. • Elde eşya varken eşyalar sol ele alınıp sağ elle selam verilmelidir. • Ağızda sigara varken selam verilmemelidir. • Kadını selamlarken önce onun selam vermesi veya müsaade için gülümsemesi beklenmelidir. • Selamlaşırken hafifçe gülümsemek samimiyet işaretidir, yalnızca samimi olanlara gülümsenmeli büyükleri ciddiyetle selamlamalıdır. • Topluluğa girildiği zaman topluluk selamlanmalıdır. • Sınıfa girildiğinde önce öğretmen sonra arkadaşlar selamlanmalıdır. • Cenaze görüldüğü zaman cenazeye dönerek selam vermelidir. • Asker önündeki sancağa selam verilmelidir. • İstiklal marşı okunurken şapka çıkarılıp ayakta dinlenmelidir, kasket varsa elle selam vaziyetinde durulmalıdır. • Büyüğü ve küçüğü önce öğrenci selamlamalıdır. • Sınıfa giren öğretmen ayağa kalkarak selamlanmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 39-42

Dalkılıç selamlaşma ritüelinin tarihsel olarak teslimiyet ve saygı göstergesi olarak doğduğunu, ancak zamanla evrilerek günümüzde medeni toplumlarda dostluk ve tanışma ifadesi haline geldiğini vurgulamakta, farklı milletlerde ve durumlarda selamlaşma biçimlerinin değiştiğini, fakat hepsinin temelde saygıdan kaynaklandığını şu sözlerle ifade etmektedir:

Hemen en çok biribirine benzeyen selam, medeni milletlerde mevcuttur. Son zamanlarda büyük milletlerin bazılarında sağ el ve kolu yukarıya kaldırarak bir nevi selam taammüm etmiştir.

Asker başka türlü, halk başka türlü selamlaşırlar. Selamın menşei, tazim ve hürmettir. Menşee göre :

Elini uzatmak, silah tutabilecek uzvu karşısındakine teslim etmek ifade eder.

Başını önüne eğmek, karşısındakinin isterse o kafayı kesebilmesine müsaade etmek ve yani kayıtsız ve şartsız mutavaat göstermektir.

Elleri yukarı kaldırmak, silahtan tecerrüt etmektir. Görülüyorki selam, bir teslimiyet esasından doğmuştur.

Fakat selam tekamül ederek bugün yalnız hürmet ve dostluk, tanışma vasıtası haline gelmiştir.

Türk cemiyetinde şapka esası olduğuna göre selam şapka ile yapılır. (1939, s. 39)

El sıkma, el öpme ve saygı muaşeretine dair kurallar Tablo 4.24'te verilmiştir:

Tablo 4. 24: El Sıkma, El Öpme ve Saygı Muaşeret

Tema	İçerik
El Sıkma Muaşeret	• Sadece sağ elle el sıkılmalı, sol el kullanılmamalıdır. • El sıkmak sadece tanıdıklarla olmalı ve tanışmalarda yapılmalıdır. • Salonda herkesle tokalaşmamalı, herkesi birden selamlamalıdır. • Büyük el uzatmadan ona el uzatılmamalıdır. • El şiddetle sıkılmamalı, samimiyeti ve hürmeti hissettirecek ölçüde sıkılmalıdır. • Büyüklerin eli sıkılırken hafifçe eğilip hürmet gösterilmelidir. • Kadınlar el uzatmadan el uzatılmamalıdır. • Yemek masasında el sıkılmamalıdır. • Eldivenle tokalaşmamalıdır. • Sol elle sağ eldiveni çıkararak el sıkılmalıdır.
El Öpme Muaşeret	• Anne, baba, büyükler ve kadınların elleri öpülmelidir. • Çocukların yanakları ve yüzü öpülmemelidir. • Kadının eli eldivenliken öpülebilir. • Şapırtı ile, tükürüklü dudaklarla, ağızda bir şey varken, yemek yedikten sonra, dudak yapıştırılarak el öpülmemelidir. • Hafifçe dudak kondurarak el öpülmeli ardından el hürmetle bırakılmalıdır. • Genç kız ve arkadaş eli öpülmemelidir. • Kalabalık yerlerde el öpülmemelidir. • Eldivenli el öpülmemelidir. • Öpülecek el temiz olmalıdır. • Dudakta yara varken el öpülmemelidir. • İki elle el öpülmemelidir. • El öperken biraz eğilmelidir.

Tablo 4. 24: El Sıkma, El Öpme ve Saygı Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

Saygı	• Büyükler geldiği zaman ayağa kalkılmalıdır. • Büyüklerin yanında ağızda sigara vs. olmamalı, ayak ayak üstüne atılmamalı, ısıklık çalmamalı, sakız çiğnenmemeli, ayakları açarak ve şapka ile oturmamalıdır. • Büyükler görüldüğünde saygıyla selamlanmalı, el uzattıklarında saygıyla sıkılmalı, siz hitabıyla konuşulmalıdır. • Büyüklerle tartışılmamalıdır. • Büyükler hakkında kötü konuşmamalıdır. • Saygı muaşeretin ilk şartıdır, babaya anneye, öğretmene, büyük kardeşlere, memleket büyüklerine, yaşlı kadınlara, çocuklara, gebelere, engellilere, hastalara ve misafirlere saygı gösterilmelidir.

El sıkma geleneğinin köklü bir geçmişe sahip olduğu ve temelinde bir teslimiyet ve güven ifadesi olarak yer aldığını söyleyerek, el sıkmanın özellikle Anadolu'da önemli bir anlaşma ve taahhüt sembolü olarak değerlendirildiğini şu sözlerle vurgulamaktadır:

El sıkma muaşeretı, çok eskidir. Yukarıdada bir münasebetle söylemiştik ki bir teslimiyet ifade eder. Hala Anadolumuzda (ver elini !) sözü bir ahidlaşma, bir mukavele kadar ehemmiyetli bir harekettir. (1939, s. 43)

El öpme konusunda; el öpmenin yüksek bir hürmet göstergesi olduğunu ve bu eylemin belirli nezaket kurallarına uygun şekilde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Dalkılıç, el öpmenin nasıl doğru bir şekilde yapılacağını detaylı bir şekilde açıklayarak, el öpme sırasında kaçınılması gereken hatalara şu sözlerle dikkat çekmektedir:

El öpme çok yüksek bir hürmetin ifadesidir. El bir yanak gibi öpülmez. Ağız temamiyle ele yapıştırılmaz, tükürüklü dudaklarla el öpülmez, ağızda bir şey varken, bir şev yedikten sonra el öpülmez.

Elleri öpülmesi lazım gelenler hafifçe ellerini uzatırlar. öpecek sağ el ile hürmetle tutar ve biraz eğilerek parmaklarının diblerine doğru hafifçe dudaklarını koyarak öper ve yine el hürmetle bırakılır.

Şapırtılı öpülemez. Eli öptükten sonra alna götürmek doğru değildir. Babanızın, annenizin ve büyüklerin de ellerini öperken dediğimiz gibi hareket etmeniz lazımdır. Bilekten öpmek, eli kavrayarak öpmek, sol eli öpmek, sol elle tutup öpmek doğru değildir. (1939, s. 46)

El öpmenin ve diğer bazı geleneksel selamlaşma biçimlerinin modern toplumsal nezaket kuralları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamış, el öpmenin yüksek bir hürmet göstergesi olduğunu, ancak doğru yapılması gerektiğini

söyleyerek gençlere el öpme geleneğinden uzaklaşmalarını, el sıkmayı tercih etmelerini tavsiye etmekte ve ayrıca, toplum içinde kucaklaşma ve öpüşme gibi davranışlardan kaçınılmaları gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Türk gençliğine nasihat:

1- Mümkün olduğu kadar el öpme muaşeretini terk etmelidir. Bu gün siz öpüyorsunuz. belki yarın sizinde öpeceklerdir. Elinizi öpmek üzere değil sıkmak üzere veriniz.

Öpmek pek eski bir tarzın ifadesidir, laubalilik ifade eder.

Bugünkü muaşeretten bu kalkmak üzeredir.

2- Nerede ve nasıl olursa olsun, ne vakit olursa olsun kucaklaşmayınız, sarmaşmayınız, sokakta öpüşmeyiniz. (Dalkılıç, 1939, s. 47)

Tanışma- tanıştırma ve konuşma muaşeretine dair kurallar Tablo 4.25'te verilmiştir:

Tablo 4. 25: Tanışma-Tanıştırma ve Konuşma Muaşeret

Tema	İçerik
Tanışma ve Tanıştırmada Muaşeret	• Erkek kadına, küçük büyüğe, memur amire, sivil aynı seviyedeki subaya takdim edilmelidir. • Küçüğün ismi ve gerekiyorsa mevkii söylemeli, sonra büyüğü bildirmelidir. • Otururken ayağa kalkmalı, şapkalı iken şapkayı çıkararak takdim edilmelidir. • Tanıdık hakkında iyi şeyler söylenmelidir.
Konuşmada Muaşeret	• Muhatap geveze biri olsa dahi sözü kesilmemeli, tren vapur vs. bahaneler ileri sürerek şüphelendirmeden ve incitmeden oradan ayrılmalıdır. • Çok konuşmamalıdır. • Toplu ortamlarda fısır fısır, parmakla birini işaret ederek konuşulmamalıdır. • Telefonla konuşurken ağzı çok fazla yaklaştırılmamalı, iki santim ara verilmeli ve kısa konuşulmalıdır. • İş esnasında uzun görüşmelerden kaçınılmalı, memuru fazla meşgul etmemelidir. • Bilet alırken, alışveriş ederken siz kelimesi ile konuşulmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 49-51

Tanışma ve tanıştırma muaşeretinin önemini de şu sözlerle vurgulamaktadır:

Bir insan, cemiyet hayatı içinde bulunduğu müddetçe tanışacak ve tanıştıracak ve böylece ahababı, dostları, arkadaşları, tanıdıkları olacaktır. Bu çok tabii bir

netice bulunduğuna göre bunun icabettirdiği muaşeretide bilmek lazımdır. (1939, s. 49)

Giyim ve sokak muaşeretine dair kurallar Tablo 4.26’da verilmiştir:

Tablo 4. 26: Giyim ve Sokak Muaşeret

Tema	İçerik
Giyimde Muaşeret	• Modaya uyarak, vakar, doğallık ve ahlak kurallarının dışına çıkmamalıdır. • Kendine yakışan ve fiziğine uyan kıyafet giyilmelidir. • İş elbisesi ile sokak elbisesi ayrı olmalıdır. • Elbiseler ütüsüz, lekeli, çok açık renklerde ve hepsi başka olmamalıdır. • Çok dar, çok bol, çok kısa, çok uzun, giyilmemelidir. • Yaşına, işine, vaziyetine ve mevkiine göre giyinmelidir. • Papyon ve kravat gibi modadan düşen şeyler giyilmemelidir. • Cicili biçili, alaca bulaca, renk renk şeyler giyilmemelidir. • Bulunulan ortama uygun giyinilmelidir, sporla uğraşırken ona uygun kıyafetler giyilmeli, o kıyafetle şehirde dolaşmamalıdır. • Yazlıklarda açık renk tercih edilmelidir. • Mayolar çok açık ve çok dar olmamalı, beyaz olmamalı, mayoyla ve plaj elbisesiyle plaj dışına çıkılmamalıdır.
Sokakta Muaşeret	• Daima sağdan yürünmelidir. • Sokakta koşmamalı ya da ağır yürünmemelidir. • Kaldırımda veya yolda üç dürt arkadaş kol kola gitmemeli sağa sola yalpalayarak yürünmemelidir. • Elde baston varken baston sallanmamalı, kolun altında taşınmamalı, arkadan sürüklenmemelidir. • Şemsiyeli olanlar başkasına çarpmamalı, şemsiyeden akan sularla yanlarından geçenleri ıslatmamalıdır. • Sokakta durup konuşulmamalı, yolda durup yolun tıkanmasına sebep olmamalıdır. • Sokakta el şakası yapılmamalı, sıçramamalı, dura dura konuşmamalı, yerlere kadar eğilerek gülmemeli, bağırarak konuşmamalı, kabuklu yiyecekler yememeli, tükürmemeli ve sümürmemelidir. • Geçitlerde belediyenin koyduğu çiviler varsa, bunların arasından geçmek gerekir; eğer yoksa, dikkatlice sağa sola bakarak herkesin kullandığı yerden geçmelidir. • Asker ve öğrenci toplulukları yarararak geçilmemelidir. • Nakil vasıtalarının arkasından geçilmemelidir. • Gece olsa da, kimse görmese de, kenar mahalle olsa da sokaklar asla kirletilmemelidir. • Ceket ve palto omuzda gezilmemelidir. • Pijama ile sokağa çıkılmamalıdır. • Dükkan önlerinde durulmamalıdır. • Poşetler başkalarına çarparak taşınmamalıdır. • Yanlışlık birisine çarpıldığında özür dilenmelidir. • Pantolon düğmeleri kapalı olmalıdır. • Kadınlar sokakta makyaj yapmamalıdır.

Tablo 4. 26: Giyim ve Sokak Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

Sokakta Muaşeret	• Kadın sokakta sigara içmemelidir. • Genç kız ve kadınlar dönüp arkasına bakmamalıdır. • Kadın sokakta koşmamalı, atlamamalı, kahkaha ile gülmemeli, vakur ve ciddi olmalıdır. • Kız öğrenciler sokakta ellerini arkasına bağlayarak dolaşmamalıdır. • Büyükler hep sağ tarafa alınmalıdır. • Kadınlar ve genç kızlar çorapsız dolaşmamalıdır. • Üniformalılar şapkasını ele alarak dolaşmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 52-63

Giyim muaşeretinde konunun öneminden ve kurallardan bahsetmeden önce Türk vatandaşlarının giyim tercihlerini yaparken modaya değil, yerli ürünlere öncelik vermeleri gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Türk halkı her ne tesir altında olursa olsun giyinirken modaya değil önce memleketin mamulat ve masnuatına ıstırad etmek vazife ve mükellefiyetindedir. Bir Türk erkeği veya kadını veya çocuğu veya genci giyinirken de. Türk toprağını, Türk işçisini, Türk servetini, milli hazinesini, Türk emeğini korumak vazife ve mükellefiyetindedir. Binaenaleyh her Türk büyük bir zaruret bulunmadıkça ve memleketinde velevki ondan aşağı derecede olsa bile bir aynı olmadıkça yerli malı kullanmağı gaye etmelidir. (1939, s. 52)

Bu sözlerle Dalkılıç, Türk halkının giyinirken Türk toprağını, işçisini, servetini ve emeğini koruma sorumluluğu olduğunu vurgulamakta ve yerli malı kullanmanın milli bir görev olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yerli malı giyen bir Türk'ün, milli nezaket kurallarının en önemli görevlerinden birini yerine getirdiği ifade etmektedir.

Giyim Muaşeretı konusunda kıyafetin çeşitlerinden bahsetmiş ve bunları kendi içinde sivil, resmi ve hususi olmak üzere 3 gruba ayırmıştır. Resmi kıyafet de kendi içinde üniforma ve merasim kıyafeti olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Giyim muaşeretinden temizlik, uygunluk, renk ve konum özelinde bahsetmiş ve merasim kıyafetleri (frak, smokin, caket, atay, redingot, fayfoklok) ile ilgili bilgiler verilerek bunların giyim usullerine yönelik kurallar sıralanmıştır. Bunlar yalnız öğrencilerin öğrenmesi için verilmiştir.

Frak

En resmi ve en ağır kıyafettir. Siyah peşli bir ceket, beyaz yelek ve siyah pantolon, beyaz kolalı gömlek, uçlan az kıvrık kolalı yaka, beyaz fiyongo boyunbağı, siyah

ipekli çorap, rugan iskarpın ve icabında silindir veya Klak şapkadan ibarettir. Hükümete ait büyük toplantılar da giymek tercih olunur. Bu kıyafetle sokağa çıkılmaz. Mutlaka bir siyah pardesü giymek lazımdır. Bu kıyafetle beyaz eldiven kullanılır.

Simokin :

*En çok kullanılan bir kıyafettir. Balolarda bilhassa Simokin kullanılır...
...Avrupalı kadın olan meclislerde, toplantılarda ve binaenaleyh balolarda
frak giyerler ve simokini ancak erkeklerden müteşekkil toplantılarda kullanırlar.
Bizde alelümüm simokin tercih olunur.*

Caket atay:

*Önü çaprazvare kesilerek arkaya doğru kıvrılmış ve kıvrıntıları iki parçalı bir
ceket, açık renk, fantazi ve aynı kumaştan bir yelek, açık renk ve ekseriya fantazi
koyu renkte çizgili bir pantolon, beyaz gömlek, ucu kıvrık yaka, açık çizgili siyah
düz kıra vat, rugan veya potüsuat ayakkabı bu kıyafeti teşkil eder. Bu elbise
gündüz elbisesidir. Ziyafetlerde, geçit resimlerinde, büyüklerin çay
ziyafetlerinde, öğle ziyafetlerinde, büyük zevata yapılacak ziyaretlerde kullanılır.*

Redingot:

*Caket atayla değiştirilebilen bir elbise bir redingot artık bizde tamamiyle terk
edilmiş bulunuyor.*

Fayfoklok:

*Siyah ceket, reyye denilen çizgili pantolon, siyah iskarpın, siyah çorap, kıvrık
kolalı yaka ve uzun çizgili veya taneli beyazları olan renkli kıravattan ibaret güzel
bir kıyafettir.*

*...bütün bunları bir talebenin malûmat kabilinden öğrenmesi için yazdık. Yoksa
kız olsun, erkek olsun bütün talebe mekteplerini ve yani umumiyetle tahsillerini
bitirip hayata çıkıncaya kadar böyle giyiniş ile olduğu kadar merasimlerle de
alakadar olamaz. (1939, s. 57-59)*

Sokak muâşeretinin önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

*Sokak, bütün cemiyetin malı olan yerdir. Yani bizim olduğu kadar her kesin
malıdır, orada her kesin müsavi bir surette hakkı ve hürriyeti vardır.*

Sokak, bahçemiz değildir, hatta bir park değildir, salonumuz değildir. Binaenaleyh buradaki hareketlerimizde başkalarının hürriyetlerini de daima göz önünde bulundurmaz ve sokağımız olacağına görede onu temiz tutmanın icaplarına aynı derecede bağlı bulunmamız lazım geldiğini de ihmal etmememiz gerektir. (1939, s. 60)

Nakil vasıtalarındaki muaşeret kuralları Tablo 4.27’de verilmiştir:

Tablo 4. 27: Nakil Vasıtalarında Muaşeret

Tema	İçerik
Tramvayda Muaşeret	• Tramvaya arkadan binip önden inmelidir. • Durak yerleri haricinde inilmemeli ve binilmemelidir. • Tramvayda sigara içmemeli, tükürmemeli, sulu şeyler yiyip kabukları yere atılmamalıdır. • Tramvaya binerken kadına, ihtiyara, engellilere, acizlere, hamilelere ve çocuklara öncelik verilmelidir. • Bir kadının oturduğu yerin arkasına el konulmamalıdır. • Oturan kişinin üzerine yaslanmamalıdır. • Vatmanla konuşmamalıdır.
Otomobilde Muaşeret	• Otomobile kadınları ve büyükleri sol taraftan bindirmeli ve sol tarafta oturmaları sağlanmalıdır. • Otomobilde sigara içilmemelidir. • Otomobildeki biriyle görüşüleceği zaman baş içeri sokulmamalıdır. • Hız kurallarına uyulmalıdır.
Trende Muaşeret	• Trende sigara içerken külünün ve dumanın başkasını rahatsız etmemesi için dikkatli olunmalıdır. • Trende pencere açmak için izin istenmeli, pencere kapatıldığında itiraz etmemelidir. • Trende yerlere çöp atılmamalıdır. • Trende de hastalara, yaşlılara, hamilelere, kadınlara ve çocuklara öncelik vermeli saygılı olunmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 63-64

Sokak muaşereği kapsamında sokaktayken uyulması gereken davranışlar, sokakta yürüyüş şekli ve tren, tramvay ve otomobil gibi nakil vasıtalarında uyulacak kurallara yer verilmiş, bu konular hakkındaki adabı-muaşeret kuralları sıralanmıştır.

Salon muaşeretine dair kurallar Tablo 4.28’de verilmiştir:

Tablo 4. 28: Salon Muaşeretı

Tema	İçerik
Baloda Muaşeret	• Kardeşi, eşi veya nişanlısı değilse bir kadınla dans etmemelidir. • Tanımadığı kişiyi dansa kaldırmamalıdır. • Sürekli dans edilmemelidir. • Dans ederken eldiven takılmalıdır. • Dans alanına giderken veya dönerken kadının önünde yürünmemelidir. • Dans ederken ceket düğmesi ilikli olmalıdır. • Dansın ardından kadına yerine kadar eşlik edilmeli ve selamlanmalıdır. • Danstan sonra teşekkür babında kadının eli öpülmemelidir. • Bir kadına dikkatle bakılmamalı, dansta onu kaşla gözle harekete getirmeye çalışılmamalıdır. • Kadınla dans ederken fazla sokulmamalıdır. • Genç kızları dansa kaldırmadan önce kendisinden sonra büyüğünden izin alınmalıdır. • Bir dans teklifini reddettikten sonra başkasının teklifi kabul edilmemelidir. • Dans teklifini reddederken nazik olmalı, karşı taraf kırılmamalıdır. • Balolarda hızlı konuşmamalı, sarhoş olmamalı, kahkahalarla gülmemeli, sarkıntılık yapmamalıdır. • Balolara davetiyesiz gidilmemelidir. • Balolara öğrenciler gitmemelidir. Danslı çaylara gitseler bile ağabeyleri veya babalarıyla bir iki defalık olmak üzere ciddi şekilde dans etmelidir. • Balolarda kadınlara büfeden ikram yapılmalıdır. • Balolarda neşeli bulunmalıdır. • Balolara geç gidip erken çıkılmalıdır. • Evli kadınlar ve genç kızlar rumba, çarliston, fritti fratta, tango gibi dansları yapmamalıdır. • Dansta kadını çok döndürmemeli, yere eğmemeli, kucaklamamalı, tedbirsiz tutmamalıdır. • Kadınlar balolara yalnız gitmemelidir. • Öğrenciler gibi çocuklar da baloya gitmemelidir. • Dans ederken başkasıyla meşgul olunmamalıdır. • Hep aynı erkeklerle dans edilmemelidir. • Kadın baloda yalnız dolaşmamalıdır. • Evli kadınlar yabancılar davetlerini reddedebilir. • Kadınlar baloda danstan sonra el öptürmemelidir. • Üniformalılar baloda daha dikkatli, vakur, terbiyeli ve nazik durmalıdır.

Tablo 4. 28: Salon Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

Aile Arasında Çaylarda Muaşeret	• Davetle gidilmelidir. • Misafirleri evin büyük kadını ya da kızı karşılayıp yerlerini göstermelidir. • Çay kıyafeti ile (fayfokolok) gidilmelidir. • Dans için önceden yer ayrılmalıdır. • Çay masası başka salonda hazırlanmalı, davetliler çağrılmalıdır. • Böyle ziyafetlere gelenler tanış olmalıdır. • Kadın, erkek bütün aile ikram için hizmet edebilir. • Çay ziyafetlerinde, açılışlarda, davetlerde, saat beş çaylarında, müzik davetlerinde, çay, sütlü çay, pasta, kek ikram edilmelidir.
Kabul Günlerinde Muaşeret	• Görüşülen ailelere kabul günlerini söylemeli ve onların kabul günleri öğrenilmelidir. • Kabul günleri için özel bir kıyafet bulunmamaktadır. • Kocasını ya da babası olmayan ya da evde bulunmayan kadına, genç kıza veya ailelere erkek ziyarette bulunmamalı, mutlaka karısı ile gitmelidir.

Kaynak: 1939, s. 65-71

Salon muaşeretı bölümünde Dalkılıç, bir kişinin evde, özel davetlerde veya salonlarda uyması gereken nezaket kurallarının sokak veya kamusal alanlarda geçerli olan kurallardan farklı olduğunu söyleyerek, Türkiye'de yaygınlaşan salon hayatı ve sosyal etkinliklere dikkat çekerek, bu tür ortamlarda uyulması gereken özel nezaket kurallarının bilinmesi gerektiğini öğrencilere yönelik kısa bilgiler çerçevesinde vermektedir.

Dalkılıç; sosyal etkinliklere katılmanın ve özel günler düzenlemenin iyi ve istenen davranışlar olduğu, ancak mütevazı bütçeli ailelerin bu tür etkinlikler için borca girmemesi gerektiğini, her ailenin kendi bütçesi dahilinde bu tür etkinlikleri mütevazı bir şekilde düzenleyebileceğini ve bunun da medeni bir davranış olacağını şu sözlerle vurgulamaktadır:

Bütün bunlar cemiyet münasebetleri bakımından muhakkak ki çok iyi şeyler, çok istenen hareketlerdir. Amma, nihayet hepsi birer aile bütçesi veya davasıdır. Behemehal böyle yaşamak lazımdır diye mütevazı bütçeli bir ailenin borç içine düşmesi çok yanlış olur. Ve hiç kimse bir aileyi bunları yapmadığı için muaşeretsiz telakki edemez. Mahaza her aile yine kendi mütevazı bütçesinin hudutları içinde mütevazı isim günleri, doğum günleri, kabul günleri yapabilir ve yapmakta en doğru ve en medeni hareket olur. (1939, s. 65)

Salon muaşeretinde balo, çay davetleri ve kabul günlerinde uyulması gereken muaşeret kaidelerinden bahsedilmiştir. Çay ziyafetleri için Dalkılıç şu açıklamalarda bulunmuştur:

Çay ziyafetleri muayyen eğlence yerlerinde, otellerde, lokantalarda ve evlerde olabilir. Eğlence yerlerindeki [tedansan] denir. Çay partileri 5-6 dan sonra yapılır. Gece çay partisi veya ziyafeti olamaz.

Böyle yerlerde tabaklara vurarak garson çağırılmaz. Masada kadınlara bir lüzum halinde erkek hizmet eder. Hariçten yiyecek ve saire getirilmez. Bir merdiven çıkmak icabediyorsa kadın öne geçirilmez. Ya yanyana yürünür veya kadının beş on santim arkasında gidilir ve ya ondan önce çıkılır.

Taşkınlık yapılmaz. Vakar, dürüstlük, terbiye, nezaket birinci derecede lüzumlar halindedir. (1939, s. 70)

Genel olarak salon muaşeretinde dikkat edilmesi gereken durumları ve uyulması gereken kuralları şöyle sıralamıştır:

- 1- Kadınlar ayak ayak üzerine atınca eteklerinin kısılığına göre dikkatli olmalıdırlar,*
- 2- Koltuğa yarım yatmak, iskemleye ayak uzatmak, önüne eğilmek, ayaklarını açarak oturmak ayıptır,*
- 3- Eller cebinde dolaşılmaz, kol boşluklarına eller sokulmaz,*
- 4- Ayak sallamak, parmakta zincir sallamak, ısıklık çalmak, saçları taramak, kulakla oynamak muaşeret- sizliktir,*
- 5- İskemleye ilişir gibi oturmak ta doğru değildir,*
- 6- Elleri göğse bağlamamalıdır,*
- 7- Eller arkada konuşmak muaşeretsizlik değildir. Yalnız büyüğe hürmeti eksiltmemek şartile...*
- 8- Sigara sigara ile yakılmaz, mutlaka kibritle yakınız,*
- 9- Sigara yere atılmaz, külü yere silkilmez,*
- 10- Ve salonlarda riayeti lazım geldiği muhtelif yerlerde söylediğimiz hususat» dikkat etmek lazımdır. (1939, s. 71)*

Yeme-içme muaşeretine dair kurallar Tablo 4.29'da verilmiştir:

Tablo 4. 29: Yeme-İçme Muaşeret

Tema	İçerik
Masa Düzeni ve Sunumda Muaşeret	• Masada çatal kaşık, bardak, tuzluk ve çiçek bulunmalıdır. • Davetlilerin isimlerini bildiren kartlar makine ile yazılarak bardak üstüne konmalıdır. • Masada kadın sağa alınmalıdır. • Ev sahibinin yeri ikinci baş, sahibesinin yeri birinci baştır. • Misafirlere masada yer gösterirken birini diğerine takdim ve tercih etmemeye dikkat edilmelidir.
Yemek Servisi ve Dağıtımında Muaşeret	• Yemek dağıtımı büyükten veya kadından başlamalıdır. • Öğle yemeklerinde çorba verilmemelidir. • Alafranga yemeğe börek makarna gibi yemeklerle, alafranga yemeğe et ile başlanmalıdır. • Tabak değiştiren ve yemek dağıtan hizmetçiler başka başka olmalıdır. • Ev sahibi yemek dağıtmamalıdır. • Ev sahibi sık sık masadan kalkmamalı, mutfakta bağırmmalı, hizmetçileri azarlamamalıdır. • Yemek bitince ilk ev sahibi kalkmalıdır.
Davetlilerin Davranışlarında Muaşeret	• Davetli kişi beğenmediği yemeği belli etmemelidir. • Davetli yemekleri çok övmemelidir. • Yanındaki kadına yardım etmelidir. • Bir şey istediğinde uzanıp almamalı, hizmetçilerden istemelidir. • Sofrada sigara ve kahve içmemelidir. • Sofrada kendini övmemelidir.
Yemekte Muaşeret	• Çatal sol, bıçak sağ elle tutulmalıdır. Yalnız çatal kullanılacağı zaman sağ elle tutulabilir. • Balık bıçakla değil çatalla yenmelidir. • Büyük tabaklardan yemek alırken sağ elle kaşık, sol elle çatal tutularak alınmalıdır. • Yemek parçalanarak yenmemeli, her lokmada bir parça alınmalıdır. • Ekmek suya batırılmamalıdır. • Zeytin çatalla yenmelidir. • Pilav çatalla yenmelidir. • Tuz küçük kaşıklarla alınarak serpilmelidir. • Peçete dize konmalıdır.
İçmede Muaşeret	• Bir bardak su tek yudumda içilmemelidir. • İçecekler höpürdeterek içilmemelidir. • Bir şey içtikten sonra peçete ile ağız hafifçe silinmelidir.
Sofrada Muaşeret	• Yemek yerken ağız açılmamalıdır. • Bir lokma bitmeden başka lokma alınmamalıdır. • Ağızda yemek varken konuşulmamalıdır. • Sofrada bulun fazla ses çıkarmadan silinmelidir.

Kaynak: 1939, s. 72-78

Yeme-içme muaşeret bölümünde bu konunun da belirli nezaket kurallarına tabi olduğunu ve bu kuralların medeniyet, kültür ve toplumsal ilerleme ile geliştiğini vurgulamakta, doğru yemek yeme ve ikram etme kurallarını bilmenin önemini

belirtmekte ve modern yeme alışkanlıklarının, geleneksel elle yeme yöntemlerinden farklı olduğunu, çatal, bıçak ve kaşık kullanmanın ise öğrenilmesi gereken bir beceri olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Yemek ve içmenin adabı muaşeretini olduğunu kabul etmeyenler çok olabilir. Halbuki muaşeret kaideleri daha fazla yemek içmek ve giyinmek için konulmuştur. Yemek yemek kolay bir iş değildir. Çok defa birşeyi nasıl yiyeceğimizi, bir şey yemek üzere nasıl ikram edeceğimizi, ve yiyecek sofrasını nasıl kuracağımızı bilmeyiz. Bu sebeple ekseriya çok müşkül vaziyetlerde kalırız...

...Bittabi medeniyet, tekamül, kültür birbirinden ayrı şeyler değildir. Hepimizin ileri gidişi nisbetinde hayatımızda, İhtimai varlığımızda, yemek yememizde, giyinmemizde, oturmamızda büyük inkılaplar olmuştur. Ve nitekim kitabımızda bu tekamül münasebetile icab eden muaşeret usul ve kaideleri gösterilmiştir. Bugünkü mutbak tarzı, yemek yeme usulü büsbütün başkadır. Artık elle yemek yenmez, bu tarihe intikal etmiş çok iptidai bir tarzıdır. Fakat çatal, bıçak, kaşık gibi şeylerle de yemek yemek, öyle hemencecik yapılvorecek kolay bir iş değildir. (1939, s. 72-73)

Sofra hazırlama konusunda temel sofra kurma kurallarını bilmenin önemli olduğunu, özellikle resmi ve özel davetlerde doğru sofra düzeninin ve misafirlerin rahat edebileceği bir ortamın sağlanmasının gerekliliğini şu şekilde vurgulamaktadır:

Sofra hazırlamak bir ihtisas işidir. Bu itibarla yüksek aileler bu vazifeyi daima ehline yaptırmak isterler. Fakat herkesin vaziyeti ziyafetlerini büyük bir lokantaya yaptırmaya müsait değildir. Bu itibarla mütevazıda olsa evde bir sofranın hazırlanmasında usul ve esasları bilmek lazımdır.

Sofra ya resmi veya hususi mahiyette olur. Eğer ağırlanacak misafirler fazla ve ziyafet resmîyete istinad ediyorsa, tanımadıkları varsa ve elbise mecburiyeti ileri sürülmüşse o zaman misafir sayısının iki mislini alabilecek bir salon seçmek, masayı da buna göre kurmak icap eder. (1939, s. 73)

Sofrada en başta hamur işleri yenmesinin hususunda hamur işinin iştah açtığını söylemiş ve şunları eklemiştir:

Mahaza yapılan tetkiklerden anlaşılmıştır ki, başta yenen hamur işleri mide usaresi üzerinde bir münebbih tesiri yaparak iştahı açar. Türklerde pilav,

makarna, börek gibi şeyler sonra yenir. Halbuki bunların önce ikame edilmesini ve evlerimizde de bu tarzda yenmesini tavsiye ederim. (1939, s. 74)

Yazı muaşeretine dair kurallar Tablo 4.30'da verilmiştir:

Tablo 4. 30: Yazı Muaşeretı

Tema	İçerik
Metin İçeriği	• Daima kısa cümleler tercih edilmelidir. • Anlaşılır yazılmalıdır. • Ağır ve fena tabirler kullanmamalıdır. • Mektupların başına tarih konmalıdır. • Hitaplar; dostluk, samimiyet ve hürmet derecesine göre yapılmalıdır. • Kısa yazılmalıdır. • Ölüm gibi haberleri kesik kesik zamanlar içinde alıştırarak vermelidir. • Tebrikleri kısa yapmalıdır. • Yazıda karakter sahibi olmalıdır.
Kartlar	• Kartvizitler renkli olmamalıdır. Kartlar sade ve okunaklı olmalıdır. • Öğrencilerin kartları tamamen sade olmalıdır. Yalnızca isim soy isim ve okul adı yazmalıdır. • Kartlar; ziyaretlerde, tebriklerde, taziyelerde, teşekkürlerde kullanılmalıdır. • Bir kadın bir bekara kart bırakmamalıdır. Yalnız erkek bırakmalıdır. • Kartların altına tebrik ederim, taziye ederim tarzında birinci tekil şahıs kullanılarak yazılmalıdır. • Kartın arkasına yazılmamalıdır. • Tavsiye, muhabere ve kısa muhaberat kartlarında imza kullanılmalıdır. • Tebrik için hazır kart kullanılmamalıdır. • Ziyarete büyüklere ayrı kart bırakılmalı, genç kızlara ve çocuklara kart bırakılmamalıdır. • Karı ve kocaya iki kart bırakılabilir. • Kadın kartlarının altında adres olmamalıdır. • Kadın kartı, erkek kartı ve aile kartı olarak üç çeşit vardır. • Kartlara mağrurane unvan konmamalıdır. • Yıldızlı harfler kullanılmamalıdır. • Öğrenci kartında kabartma olmamalıdır. • Kartlarda gereğinden fazla açıklama olmamalıdır.
Dilekçeler	• Dilekçeler kısa cümlelerle yazılmalı, kısaca istek açıklanmalı ve ağır lakaplar kullanılmamalıdır.

Kaynak: 1939, s. 79-81

Yazı yazarken uyulacak kurallardan önce konunun önemini şu şekilde açıklamıştır:

Yazı yazmak bilgisini zaten mektep hazırlar. Bu itibarla bir talebe için yazı aynı zamanda bir bilgi olmak gerektir. Yazının icabettirdiği muaşeret cemiyet münasebetleri bakımından çok mühimdir. (1939, s. 79)

Yazı yazma hususunda gençlere şu şekilde telkinde bulunmuştur:

Yeksa yazmak bir bilgi ve kudret işidir. Bunun usul ve şeklini mekteplerinizden öğreneceksiniz. Fakat bir şey bilmeniz lazımdır,

İyi yazmak, iyi konuşmak hayatta muvaffakiyetin en büyük ve en müsbet iki anahtarını elde etmek olur. (1939, s. 81)

Milli muaşerete dair kurallar Tablo 4.31’de verilmiştir:

Tablo 4. 31: Milli Muaşeret

Tema	İçerik
Askere Saygı ve Sevgi	• Askere hürmet etmeli ve onu sevmelidir. • Askerin arasından geçilmemelidir. • Tayyare, Kızılay, çocuk esirgeme kurumu vb. büyük hedeflerle kurulmuş teşekküllere karşı elden gelen yardımı yapmalıdır.
Bayrağa ve Sancağa Saygı	• Sancak geçerken saygıyla selam vermelidir. • Bayrak yere serilmemelidir. • Bayrak serilen yere oturmamalıdır. • Bayrak daima başından yukarı asılmalıdır. • Bayrak yırtık ve yamalı olmamalıdır. • Yürürken bayrak başa değdiğinde elle itilmemeli, saygıyla kenara geçip altından geçilmelidir.
Dil ve Kültür	• Daima Türkçe konuşmalıdır. • Milli günleri, bunların oluş sebeplerini, milli tarihimizi, milli varlığımızı kurtaranları ve büyüklerini bilmek lazımdır.
Devlet Kurumları ve Millet Büyükleri	• Millet büyüklerine hürmet göstermelidir. • Resmi yerlere şapka ile girmemelidir. • Resmi yerlere manasız ziyaretler yapmamalıdır. • Memura saygı gösterilmelidir. • Sıra beklenmesi gerekiyorsa sıra beklenmelidir. • Devlet dairelerine ceketsiz girmemelidir.
Uluslararası İlişkiler	• Yabancılar şehrin misafiri sıfatıyla hürmet gösterilmelidir. • Yabancılarla alay edilmemelidir. • Miting, topluluk, içtima ve kongrelerde temsilcileri varken bir millet kötülenmemelidir. • Başka milletlerin bayrağına da saygı gösterilmelidir. • Bir yabancının, usul, adet ve yaşayışı ile dalga geçilmemelidir. • Her yerde olursa olsun milli varlığımıza karşı taarruz halinde memur haberdar edilmelidir.

Kaynak: 1939, s. 82-83

Dalkılıç kitabın son bölümünde milli muaşereti ele almıştır. Milli muaşeret teması *milli ve uluslararası muaşeret* başlıklarıyla iki kategoride ele alınmıştır. Kitapta milli muaşeret konusu cemi muaşeret bölümünün bir alt başlığı olarak ele alınmışsa da bu konu ayrı bir şekilde kategorilendirilmiştir. Milli ve uluslararası muaşeret bölümünde tabloda görülen kuralları sıralamış ayrıca bir açıklamada bulunmamıştır.

4.1.2.3. Modern Yaşayış Bilgileri

Seyfi Kurtbek'in 1939 yılında yazmış olduğu "Modern Yaşayış Bilgileri" adlı kitabın içeriği Tablo:4.32'de verilmiştir:

Tablo 4. 32: Modern Yaşayış Bilgileri Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik

İçerikler		
Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
1939 Modern Yaşayış Bilgileri	II. Kısım Aile	• Çocuklar ve Gençler

Seyfi Kurtbek'in Modern Yaşayış Bilgileri adlı kitabında muaşeret kuralları fert, aile ve cemiyet olmak üzere üç farklı başlıkta ele alınmış, çocuklara ve gençlere yönelik yalnızca bir başlık tespit edilmiştir. Kitaptaki üslup sert ve buyurucu bulunmuştur. Ayrıca içeriklerdeki bazı kısımlar günümüz şartlarında anlaşılması zor bulunacak söylemleri içermektedir.

Kitabın giriş kısmında Kurtbek, kitabın amacı ile ilgili şu ifadelerde bulunmaktadır:

Medeniyetde en ileri bulunan bu büyük Garb sosyetesine ATATÜRK inkılabı ile biz de girmiş oluyoruz. Oraya giderken beraberimizde götüreceğimiz yalnız atalarımızdan kalma öz Türk adet ve ananeleridir; onları büyük bir kıskançlıkla muhafaza etmezsek, tarihte yeni bir felakete uğramış, yani benliğimizi kaybederek yine yabancı bir sosyete içinde kaybolmuş oluruz.

Memleketimiz, Garb sosyetesine uymak için bir intikal devresi geçirmektedir. Yeni yaşayış usullerini ne kadar çabuk benimsersek bu intikal devresi de o kadar kısalmış; bu ise, yeni yolda çabuk ilerliyelemek için birinci şarttır. (Modern Yaşayış Bilgileri, 1939, s. 6)

Kitapta öğrencilere yönelik içerik tek başlıkta bulunduğu için Gençlik teması altında *genç kızlar ve genç erkekler* olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Aile başlığındaki çocuk içeriğinde genel olarak ailenin çocuklara karşı davranışlarından bahsedilmektedir ve burada muhatap anne babadır. Bu sebeple çocuk kısmındaki ifadeler kategoriye katılmayarak ayrıca verilmiştir. Çocuğa davranış hakkında Kurtbek anne babalara şunları söylemektedir:

Aile içinde çocuklara yapılacak muamele, tabiatlarına göre, değişik olur. Çocuğa karşı daima ve her yerde nezaket gösterilmelidir. Ondan bir iş yumuşaklık ve şefkatle istenmeli ve en ufak bir hizmetine de teşekkürle muamele edilmelidir.

Kati lüzum olmadan, iş için, oyunlarından ayırmamak: onu, itaatsizliğe ve istemiyerek iş yapmaya sevketmemelidir.

Çocuk, nezaketi, göre göre öğrenir.

Şiddetli bir ana baba korkusu, çocuğu onlardan soğutabilir. Neşe ve saadet ocağında yetişen bir çocuk, hayat için daha iyi hazırlanmış olur. Korku, şiddet ve sert bir disiplin içinde büyüyenler ise, neşesiz, gamlı ve mütereddid olurlar.

Çocuklarda çekingenlik ve sıkılganlık da tabii bulunmalıdır. Bu haller, bilgisizlik ve hata yapmak korkusundan doğan bir ihtiyat hissinin ifadesidir, onları tedricen izaleye çalışmalı. Çocuğu şuuruz bir serbestliğe sevk etmek, hayatta geliş güzel ve ihtiyatsızca harekete alıştıır.

Çocuklar sosyete çıkarılabilir ve orada söze de karışabilirler; münasebetsizlik etmeyeceklerinden emin olunmak şartı ile. Bununla beraber, başkaları yanında çocuk kendiliğinden sualler sorarak mevzular ihdas etmeğe izinli değildir. Onları, sosyete uzun müddet bulundurmamak daha doğru olur.

Ana-baba, çocuklarına karşı olan sevgilerini, başkaları yanında, izhar etmekde de mutedil davranmalıdır; herkes yanında çocuk, şapur şupur öpölmez. Çocuğa, yabancılar yanında terbiye verilmez.

Çocuklarınızın bin bir marifetini görmek sizin için büyük bir zevk olabilir. Başkalarında aynı alakayı aramağa hakkınız yoktur. Masa üstüne çıkıp şiir okuyan veya zenci dansları yapan çocuğunuz misafirleri sıkabilir. (1939, s. 40-41)

Gençlere yönelik muaşeret kuralları Tablo 4.33'te verilmiştir:

Tablo 4. 33: Modern Yaşayış Bilgileri Adlı Kitapta Yer Alan Gençlerin Muaşeretı

Tema	İçerik
Genç Kızlar	• Genç kızlar makyaj yapmamalıdır. • Dikiş dikmek, yemek pişirmek gibi meziyetleri bilmelidir. • İkram edeceği yemekleri kendi hazırlamalıdır. • Cesaretli olmalıdır. Fare kurbağa gibi hayvanları görünce çılgılık atmamalıdır. • Başta anne babası olmak üzere bütün büyüklere her zaman ve her yerde saygı göstermelidir. • Büyüklerinin yanında hareket ve sözlerinde aşırı serbest bir halde bulunmamalıdır. • Güler yüzlü, yumuşak ve nazik görünmeli, keçi gibi inatçı ya da somurtkan olmamalıdır. • Annesine işlerinde yardımcı olmalıdır. • Spor yapmalı ama bunda aşırıya kaçmamalıdır. (kas yapma gibi.) • Çocuk terbiyesi üzerine okumalar yapıp bu vazifesini iyi bir şekilde yapmalıdır.
Genç Erkekler	• Genç erkekler birer centilmen olmalıdır. • Nazik, kibar ve şık olmalıdır. • Doğruluğu, namuskarlığı, şeref ve haysiyeti yüksek tutmalıdır. • Samimi ve dürüst olmalıdır. • Sözünde durmalı, herkesin güvenini kazanmalıdır.

Kaynak: 1939, s. 41-45

Kurtbek genç kızlara yönelik muaşeret kurallarından çok genel bir şekilde bahsetmiştir. Kurallara geçmeden önce modern yaşam tarzını yanlış anlayan bazı genç kızların, yüzeysel ve taklitçi bir yaşam tarzı benimsemeleri ve geleneksel değerlere yabancılaşmalarına değinerek, modernleşmenin olumlu yönlerine rağmen, bazı genç kızların sinema yıldızlarını taklit ederek gerçekçi olmayan hedefler peşinde koşmalarını, aile değerlerine saygısızlık etmelerini ve yüzeysel ilgi alanlarına yönelmelerini şu ifadelerle eleştirmektedir:

Artık PIERRE LOTI'nin (Desenchantees) lerinden eser kalmadı. Yabancı erkek karşısında kulaklarına kadar kızaran yosmalara da pek seyrek rastlıyoruz. Bugünün kızları, yalnız başlarına evden çıkar, seyahat yapar, erkeklerle, her türlü mevzular üzerinde serbestçe konuşurlar. Onlar artık, dokuz yaşında çarşıya girmiyorlar, küçük bir mayo ile deniz kenarında dolaşabiliyorlar.

Yalnız, modern yaşayışı yanlış anlamış bazı genç kızlara tesadüf olunuyor ki, bu garip fakat zavallı tipler üzerine dikkati çekmek faydalı olur:

Asrılık taslıyan şu genç kızın en büyük emeli bir sinema yıldızı olmaktır. Birisi ona Greta Garbo'ya benzediğini söylemiştir: artık sabah akşam onun filmlerine devam eder, onun giyinişini, yürüyüşünü, gülüşünü inceden inceye tetkik eder;

evde saatlerce ayna karşısında onu taklide uğraşır durur; ve nihayet o da bir artist olmuştur: sahnesiz, seyircisiz bir artist...

Şişmanlamaktan ödü patladığı için sofradan yarı aç kalkar. Ana, baba, onun için, artık sözlerinin kıymeti olmıyan eski kafalı insanlardır. Mektebi, sınıf geçmediği için, terketmiştir. Elinden düşürmediği Fransızca moda mecmuasından en iyi tercüme edebildiği yer kabının üzerindeki iri yazıdır. Ev işlerinden hiç anlamaz ve bu kusurunu, sıkılmadan, her yerde söyler. Dansa pek meraklıdır, en sakil zenci danslarına kadar. İyi zıplayan ve yine dans denilen en garib soytarılıkları yapabilen bir erkek ideal bir koca olabilir. (1939, s. 41-42)

Kurallarda da bahsettiği üzere genç kızın annelik vazifesi üzerinde durması ve bu yönde kendisini geliştirmesini önemli bulmuş erkeklerle eşit olmaya çalışması ya da onlara benzemesini eleştirerek şunları söylemiştir:

Kadın-erkek eşitliği iddiasında kaybeden herhalde kadındır; bundan sosyete de o kadar ziyanlıdır. Yükselmek için kadının kendi cinsiyetinden uzaklaşması lazım gelmez. Erkekliğe temayül eden kadının, henüz kadınlığını idrak edemediğine hükmederiz. Tabiatın, latif cins için çizdiği yoldaki vazifeler, erkeklere düşenlerden hiç de aşağı değildir. Kadının, oradaki muvaffakiyetleri daha yüksek ve yerinde olur. (1939, s. 43)

Genç erkeklere yönelik kurallara geçmeden de modern hayatı yanlış anlayan bazı genç erkeklerin yüzeysel ve taklitçi bir yaşam tarzı benimsemeleri ve bunun sonucunda gerçek amaçlardan uzaklaşmalarına değinerek, bu gençlerin sinema yıldızlarını taklit ederek davranışlarını ve görünümelerini şekillendirmelerini eleştirmekte ve bu durumun sıkı aile ve okul disipliniyle düzelebileceğini vurgulamaktadır:

Delikanlılar içinde de, modern hayatı ters anlamış eksantrik tiplere raslıyoruz:

Aladüglas bıyıkları, yüksek ve keskin omuzları, şakaklara kadar inen favorilerde, bir kadın itinası ile taranmış ve yağlanmış saçları ile o asri garibeleri herkes tanır. Konuşurken gözlerini, kaşlarını, kafalarını oynatırlar, ellerini oğuştururlar, kırıttırlar.

Bu gibi gençlerin mektepleri sinemalardır: her türlü terbiyelerini oralardan alırlar. Bir artiste benzemek ne büyük mazhariyetdir. Mektep çantalarında film sanatkar ve köçeklerinin eksiksiz koleksiyonları vardır.

Baştan aşağı bir hiçlik ifade eden bu biçare çocuklar yurd içinde tufeyli yaşamağa mahkûmdurlar. Ancak sıkı bir aile ve mektep disiplini bu gibileri tamamen dejenere olmakdan kurtarabilir. (1939, s. 44)

Gençler erkeklerin ayrıca iş ve kariyer durumlarına da değinmiş, genç erkeklerin hızlı yükselme ve tanınma arzularının sabır, sürekli çalışma ve kararlılıkla desteklenmesi gerektiği, büyük başarıların zor yollardan geçerek elde edildiği ve yetenekli gençlerin teşvik edilmesinin önemi ve genç sanatçıların cesaretlendirilmesi ve ödüllendirilmesinin sanatın gelişimine büyük katkı sağlayacağını şu sözlerle ifade etmektedir:

Bazı gençlerde çabuk yükselmek, meşhur olmak hevesi vardır, diploma alır almaz yüksek mevkilere geçemedikleri için kendilerini mağdur adederler. İradeleri zayıf olanlar da ye'se kandırlar. Bu gibiler, büyüklerin hayatlarını iyice tetkik ederlerse, onların çetin yollardan yürüyerek, tehlikeler atlatarak yükselmiş olduklarını görürler. Büyük adam olmak için, büyük ruhlu doğmak, çok bilgili olmak, şuurlu çalışmak, muvaffak oluncaya kadar çalışmak, ondan sonra yine çalışmak lazımdır.

Takdir edilmedikleri için meysus olan ve sanatlarını terkedenden gençler vardır. Eğer, her takdir edilmeyen meysus olsaydı, insanlık bir BEETHOWEN veya bir WAGNER kazanmazdı.

Gençler üzerinde teşvikin büyük bir tesiri olduğu da unutulmamalıdır. İstidad gösterenlere muhit cesaret vermeli, yardım etmelidir. Genç sanatkarlar için her sene milli mükafatlar verilmesi çok faydalı olacaktır. Bir kaç milli mükafatlar verilmesi çok faydalı olacaktır. Bir kaç yılda bir memleketde en yüksek sanat eseri meydana getirecek olana mesela (ATATÜRK MÜKAFATI) adı ile milli bir armağan verilmesi yalnız gençlere değil, aynı zamanda bütün memleket sanatkarlarına çok büyük bir kuvvet kaynağı olur. (1939, s. 44-45)

4.1.2.4. Modern Adabımuaşeret

Süheyla Muzaffer'in 1940 yılında yazmış olduğu "Modern Adabımuaşeret" adlı kitabın içeriği tablo:4.34'te verilmiştir:

Tablo 4. 34: Modern Adabımuaşeret Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler

Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
1940 Modern Adabımuaşeret	Birinci kısım: Ferdi Muaşeret	• Bebek veya Küçük Yaştaki Çocukların Sabah Tuvaleti • Genç Kız Kıyafeti • Mektepli Kız Kıyafeti • Çocuk Kıyafeti • Mektepli Konuşma Muaşeret ve Prensipler • Genç Erkek Konuşma Muaşeret • Mektepli Kız Konuşma Muaşeret • Çocuk konuşma muaşeret
	Üçüncü Kısım: Milli Muaşeret	• Milli Muaşerete Dair Umumi Bilgiler

Süheyla Muzaffer'in (1940) Modern Adabımuaşeret kitabı her kesime yönelik yazılmış diye belirtilse de içerikler genel olarak yetişkinlere ve askerlere hitap etmektedir. Bu kitapta çocuk ve gençlere yönelik içeriğe yalnızca birinci kısımda rastlanmıştır. Ayrıca ele alınan Milli Muaşeret bölümü tezin kapsamında önemli bir yerde olduğu için bu içeriğin alınması yararlı bulunmuştur.

Muzaffer kitabın giriş kısmında muaşeretini şöyle açıklamaktadır:

Muaşeret, Fransızların dediği gibi, bir (Savoir-vivre) yani yaşama bilgisi olabilir. Hatta bu tabir dahi muaşeretin şümül ve kıymetini ifade edemez. Bugün bütün dünya hukukunda hürriyet bir başkasının hürriyetile mahduttur. Hürriyeti bir taraftan hukukun ihdas ettiği kanunlar, diğer taraftan da ceza müeyyedesini olmamasına rağmen vicdan, muaşeret takyit eder. Mesela burun karıştırmak cezayı müstelzim bir suç değildir. Buna hukuk müdahale etmez. Fakat muaşeret meneder. Büyüğe hürmeti kanun emretmez, fakat, muaşeret cebreder. Muaşeretin hükmü bir çok yerlerde kanunun, vicdanın, vazifenin üstüne çıkabilir. Kanunun menettiğini meslek etmiş öyle sabıkâlılar ve suçlular görüyoruz ki saçlarını taramadan dışarı çıkmaz, kadının solunda gider, büyüğün elini öper. Kanunu dinlemez, fakat muaşerete kölelik eder. (1940, s. 5)

Ayrıca muaşeret kaidelerinin okullarda öğretilmesini gerektiğini tavsiye etmekte ve bunun gereğini şöyle bir örnekle açıklamaktadır:

Benim şahsi kanaatim şudur: Mekteplerde, meslek mekteplerinde, kurslarda zabıtlara, askere, memura, polise, jandarmaya, ameleye her müsait şart içinde, o sınıfın yaşama vaziyetine göre muaşeret telkin ve hatta tedris olunmak gerektir.

Bunun bir misali beni teyit eder. İstanbul belediyesi, halkın kaldırımlarda sağdan yürümesi için tedbirler almak istedi, memurlar ikame etti, uğraştı, savaştı, nihayet kendi de yorulup vazgeçti. Bizden çok yeni ve çok muahhar millet ve medeniyet olan Avrupada vaziyet asla böyle değildir. Çocuk doğduğundan itibaren, cemiyete rüştile intikal ettiği zamana kadar her vesile ile ve her müsait şart içinde(Savoir-vivre) ile temas etmekte ve böylece yetişmektedir. (1940, s. 6)

Muzaffer muaşeretini şu sözlerle açıklamıştır:

Muaşeret te tıpkı pantolon giymek, şapka takmak gibi önceleri insana güç gelebilir, fakat alışınca yoksuzluğu rahatsız eder, azap verir.

Yani muaşeret itiyat olabilir, ve itiyat olunca da insanı hürriyetinden, zevkinden mahrum etmez Bilakis sigara gibi, tiyatro ve sinema gibi bir ihtiyaç halinde irademize tabi olmaksızın seyrederek. Mesela mütemadiyen kadınına sağında yer vermeğe alışmış biri çocuğunu bile ancak sağ kolu üzerine aldığı zaman zevkle sevebilir, bir kadın solunda giderse üzülür.

Görülüyor ki, muaşeret, aykırı hürriyeti bağlayan, kayıt altına alan bir kuvvet halindedir, ve istinadı da insanın iradesinden ziyade iradesizliğindedir. Muaşeret önce ne kadar iradeyle birlik hareket ederse, sonradan o kadar iradeden müstağni kalır ve yani itiyatlaşır. (1940, s. 60-61)

Modern Adabımuaşeret kitabı Bireysel Muaşeret ve Milli Muaşeret olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Bireysel Muaşeret başlığı *Temizlik ve Tuvalet, Giyim, Konuşma, Selamlaşma* olarak dört temada incelenmiştir.

Bireysel muaşerete dair kurallar Tablo 4.35'te verilmiştir:

Tablo 4. 35: Bireysel Muaşeret

Tema	İçerik
Temizlik ve Tuvalette Muaşeret	• Üniversiteli bir genç kız baloya ya da toplantılara gidebilir. • Daima temiz, vakur olmalıdır. • Yanında akraba ve tanıdıklarından biri bulunmalıdır. • Böyle yerleri cıvımadan önce terk etmelidir. • Aykırı ve züppe olmamalıdır. • Mektepli kız ile genç kızlar balo davet gibi yerlere ancak babaları ile gitmelidir. • Mektepli kızlar ise sadece temiz olmayı öncelik almalı, annesine ya da yengesine özenmemelidir. • Mektepli erkek öğrenciler için de birinci şart temiz olmaktır. • Lüks, süs, laubali tuvalet mektepli bir gencin uzak durması gereken şeylerdir. • Manikür yaptırmamalıdır. • Diş temizliğine dikkat etmelidir. • Her mektepli genç on beş günde bir sıcak su banyosu yapmalıdır. • Haftada iki defa başını yıkamalıdır. • Her gün soğuk duş almalı ya da banyo yapmalıdır. • Okula gitmeden önce ve geldikten sonra bolca yıkanmalıdır. • On beş günde bir defa saçlarını kestirmelidir. • Her gün sabah ve yemeklerden sonra dişlerini fırçalamalıdır. • Saçlar taranmış, kulaklar silinmiş, burun temizlenmiş olmalıdır.
Giyimde Muaşeret	• Genç kızlar ev ve sokak giyiminde temiz ve vakur olmalıdır. • Züppelikten uzak durmalı, yaşına uygun giyinmelidir. • Derbeder ve çok açık olmamalıdır. • Daima ütülü ve düzgün giyinmelidir. • Genç kız zevkini gösteren ahenkte olmalıdır. • Çok kısa ve dar giymemelidir. • Mektepli kızlar okul tarafından seçilen formayı giymeli, okul dışında da bu prensiplerden ayrılmamalıdır. • Sokakta ya da evde okuldaki halinin zıt şeklinde bulunmamalıdır. • Mektepli kızların kıyafeti temiz, sade ve vakarlı olmalıdır. • Erkekler asla yırtık ve kirli giyinmemelidir. • Düğmeleri eksik olmamalıdır. • Kısa pantolon giymemelidir. • Çok dar giymemelidir. • Ceket çok kısa olmamalıdır. • Çok açık renkte giymemelidir. • Kravatla elbisesi uyumlu olmalıdır. • Pantolon belden düşük olmamalıdır. • Ceketin cepleri dolu olmamalıdır. • Lekeli kıyafet giyilmemelidir. • Mevsime göre giyilmelidir. • Daima ütülü olmalı ve ciddi giyinmelidir.

Tablo 4. 35: Bireysel Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Konuşmada Muaşeret	• Erkek öğrenci kalabalık yerlerde başkasını bunaltacak kadar konuşmamalıdır. • Öğrenci kendinden başkasına, ailesi hariç “siz” diye hitap etmelidir. • “Azizim, monşer, mirim, canım” gibi züppe tabirleri kullanmamalıdır. • Muhatabının seviyesine göre saygılı konuşmalıdır. • Başkalarının yanında laubali bir şekilde konuşmamalıdır. • Takdim usullerini bilmeli ve ona uyarak vakur, dürüst ve saygılı bir şekilde görüşmelidir. • Üstat, hoca, ağabey, abla, anam, babam, oğlum gibi kelimeleri yalnız uygun düştüğü yerde kullanmalıdır. • Argo kelimeleri kullanmaktan kaçınmalıdır. • Kız öğrenci konuşurken gözünü kaşını, elini oynatmamalı, dudaklarını büzmemeli, kırıtpı çıtkırıldımlik göstermemelidir. • Kendi seviyesindeki bir delikanlı ile çok samimi olsa bile çok yakın bir şekilde konuşmamalıdır. • Kendisinden büyüğe “siz” diye hitap etmelidir. • “Güzelim, canım” gibi kelimeler yerine “kardeşim, efendim” gibi ciddi ve samimi sözler kullanmalıdır. • Bağırarak konuşmamalıdır. • Hızlı ve tükürük saçarak, ağızda bir şey varken konuşmamalıdır. • Laubali bir şekilde, karşısındakini itip kalkarak, dokunarak konuşmamalıdır. • Güzel, terbiyeli ve vakarlı konuşmalıdır. • Samimi olduklarıyla bile halka açık yerlerde ciddi konuşmalıdır. • Hemen laubali olmamalı, ümit verici davranışlarda bulunmamalıdır.
Selamlaşmada Muaşeret	• Öğrenciler kasketlerini çıkarmadan selam vermelidirler.

Kaynak: 1940, s. 24-53

Kitapta çocuklara yönelik kısımlarda bebek ve çocukların bakımı, giydirilmesi gibi hususlarda uyulacak kaidelerden bahsedilirken aileler muhatap alınmıştır. Bebek ve çocukların tuvaleti hususunda Muzaffer şunları söylemiştir:

1- *Çocuğunuzu, fevkalade haller ve mazeretler müstesna olmak üzere, her gün banyo ediniz. Sizin yapamadığınızı ona öğretip yaptırınız. Su, güzelliğin ve sıhhatin birinci vasıtasıdır.*

2- *Çocuğunuzu daima temiz tutunuz. Saçlarını tarayınız, tırnaklarını kesiniz ve dişlerini, yaşına göre, ya temiz bir tülbentle veya bir fırçayla temizleyiniz.*

3- *Sabahleyin çocuğunuzun yüzünü, gözünü, elini silmeden veya, alışksa, banyosunu yapmadan kahvaltı yedirmeyiniz. Çocuk neye alışırsa onu ebediyen*

itiyat eder. En tenbel bir adamın, sabah kalkınca, bir saat spor yapıp yıkandığı görülmüştür. Çünkü bu itiyadı çocukken edinmiştir. Tenbellik dahi çocukluktan edinilen itiyadın önüne geçemez.

Çocuğa ilk ve kuvvetli telkini icabeden şey, temizliktir. Onda bunu itiyat etmeğe çalışınız.

Çocuğa su ve temiz bir tuvalet sabunundan gayri müdahale caiz değildir. Saçlarını maşayla kıvrırmak, tırnaklarını boyamak, gözlerini ve dudaklarını boyamak, yüzüne pudra veya kokulu tozlar sürmek hatadır. Bunlar çocukta züppeliğe (kaçmaktır. Çocuğun hem sıhhatini, hem ahlakını bozar. (1940, s. 32-33)

Temizlik ve tuvalet bölümünde uyulması gereken kurallardan bahsetmeden önce bu konuya eğitimde yer verilmesinin önemini şu sözlerle vurgulamaktadır:

Bence, mekteplerde (moral - ahlak) dersi vermek gerektir. Çocuğa ahlakıyat telkin olunurken, onu muaşeretin kuvvetli bağlarile de aykırılıklardan, züppeliklerden, çılgınlıklardan korumak esaslarını ihmal etmemek gerektir. (1940, s. 24)

Giyim konusunda ise genel muaşeret kaidelerinden ve giyimın toplum gözündeki etkisinden şu şekilde bahsetmektedir:

Elbise kat'iyen yırtık olmamalıdır. Mümkün olduğu kadar temiz tutulmalıdır. Temiz bir elbise eski de olsa fena tesir yapmaz. O gün öylece giyilivermiş gibi bir telakki uyandırır ve fakrımızı, vaziyetimizin fenalığını saklar. Buna mukabil, yeni bir elbise kirli olursa aksi tesir yapar. (1940, s. 35)

Konuşma konusundaki kaidelere geçmeden konuşmadaki aksaklıkları dile getirmiş ve bunların pratikle düzeltilebileceğini savunmuştur. Konuşmanın eğitimle düzelebileceği konusunda şunları dile getirmektedir:

Konuşmak mühim bir iştir. Herkesin dili ve ağzı vardır. Herkes az çok bir çok kelimeler ve cümleler bilir. Herkesin- ince, kaim, tatlı, çirkin bir sesi vardır.

Sanılır ki herkesin konuşuşu doğmadır, tabiidir. Halbuki konuşmak ta diğer hassalarımız gibi, terbiye olunabilir. Çirkin ses güzelleştirilebilir, kalın inceltiler, ince kalınlaşabilir ve nihayet insanlıkla, cemiyetle doğrudan doğruya münasebet vasıtamız olan dilimizi istediğimiz biçime sokmak tamamilen elimizdedir. (1940, s. 40)

Bir öğrencinin öğrencilerin sosyal ortamlarda ve topluluk içinde saygılı ve uygun davranışlar sergileyerek, hem kendi gelişimlerini hem de toplum içindeki uyumlarını sağlamaları açısından konuşmanın önemini şu sözlerle vurgulamaktadır:

Mekteplinin konuşuşu alelûmum halkın konuşuşundan başka olmak gerektir. Henüz hayatta ve cemiyette hiç tecrübesi olmayan toy bir mektepli çocuğun veya gencin tecrübelerle elde olunabilecek bahisler üzerinde fikir dermeyan etmesi ve yaşının icabı olmayan sözlere karışması, bilhassa, onun mektepli olduğunu bilenlerin yanında, alakası bulunmadığı halde, musahabe ve münakaşalara dil uzatması muaşeretsizlik olur. (1940, s. 46)

Kadın ve erkek arasında doğuştan gelen ve kaçınılmaz farkların olduğu ve bu farkların sosyal, biyolojik ve psikolojik açılardan göz ardı edilemeyeceğini söylemekte ve bu nedenle okulda ve toplumsal alanlarda kızların ve erkeklerin davranışlarının farklı olması ve o şekilde değerlendirilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Bir mektepli genç kıızı bir mektepli genç erkekten farklı telakkiye mecburuz. «Kadın ve erkek arasında fark yoktur» sözü kadar boş ve manasız bir hüküm olamaz. Bu fark tabiidir. Görmek, işitmek, tutmak gibi hassalarımızın üstünde hükümran olan tenasül hormonlarının icabatı ve yani cinsiyet hadisesi ta ezelden ebede kadar seyredecek kat'î ve değişmez bir kanun halindedir. Bu itibarla belki vazife itibarile biri katip, öteki katip olan erkek kadın arasında fark görülmeyebilir, ama, icabında onlar sevişebilirler, evlenebilirler ve çocukları olabilir, bu farka göz yummak ta imkansızdır. Bu itibarla mektepli genç kıızı bir mektepli delikanlıdan ayırmak gerektir. (1940, s. 51)

Mektepli kızların konuşma muaşeretinde sakız çiğneme kuralına ek olarak bu konuda şu açıklamaları getirmiştir:

Sakız çiğnemek bir kaç şartla muvafıktır.

1- Doktor tavsiyesile (tükürük yerlerini, tehyiç için),

2- Evde eğlenip meşgul olmak için.

Yoksa sokakta sakız çiğnemek veya evinden gayri yere ağzında sakızla, çikletle gitmek hem ayıp, hem de küçüklüktür. Evde kokulu bir şey yendikten sonra, naneli veya herhangi bir esanslı çiklet çiğnenebilir. Fakat bu, nihayet kısa bir müddet için olmak gerektir. Mahaza bunu da çiğnerken:

1- Ağzı çok açmamak,

- 2- Şişirip patlatmamak,
- 3- Eline çıkarıp tekrar almamak,
- 4- Şaklataarak çiğnememek,
- 5- Arada sırada dişlerin üzerine alıp dudakları arasından göstermemek,
- 6- Süratle çiğnememek gibi noktalara dikkat şarttır. (1940, s. 53)

Çocuk konuşma muaşeretı başlığında yine ailelere çocuklara öğretilmesi gereken hususlar hakkında şunlar söylenmektedir:

Çocuğun ferdi konuşmada mevkii olup olmadığını belki aklımıza bile getirmeyiz. Fakat bu dikkatsizliğimizin ve alakasızlığımızın cezasını da pek çabuk çekeriz. Çocuğun, konuşmağa başlamadan önce, güzel ve doğru konuşmağa alıştırılması ve hazırlanması lazımdır. Çocuğa çocuk dilile kelimeler öğretmek hatalıdır.

Çocuk, doğru öğrenmediği kelimeyi iki defa öğrenmek gibi bir vaziyet karşısında bırakılmış olur.

Çocuğa fena kelimeler öğretmemek gerektir.

Konuşmağa başlayan çocukların yanlarında fena konuşmamalı ve mümkün olduğu kadar güzel görüşmeğe çalışmalıdır. Çocuk bunu taklit etmeğe başlar ve o da ileride güzel konuşur.

Çocuğun sokak, mektep arkadaşlarını daima tetkik etmek gerektir. Bu suretle öğreneceği fena sözleri duymasına mani olursunuz.

Bir anne veya baba bu vazifeyi üzerine almış insan, kendisinde noksan bulduğu şeyleri çocuğunda yaratmağa çalışmalıdır. Ve her şeyden önce bir çocuğu güzel konuşturmağa uğraşmalıdır.

Milli muaşerete dair kurallar Tablo 4.36’da verilmiştir:

Tablo 4. 36: Milli Muaşeret	
Tema	İçerik
Askere Saygı ve Sevgi	• Askere hürmet etmeli ve sevmelidir. • Askerin arasından geçilmemelidir. • Sancak geçerken saygıyla selam vermelidir.

Tablo 4. 36: Milli Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Bayrağa ve Sancağa Saygı	• Bayrak yere serilmemelidir. • Bayrak serilen yere oturmamalıdır. • Bayrak daima başından yukarı asılmalıdır. • Bayrak yırtık ve yamalı olmamalıdır. • Yürürken bayrak başa değdiğinde elle itilmemeli, saygıyla kenara geçip altından geçilmelidir.
Dil ve Kültür	• Daima Türkçe konuşmalıdır. • Sigaraların bile ay yıldızlı tarafından içilmeli ve bu parça yere atılmamalıdır. • Milli günleri, bunların oluş sebepleri, milli tarih, milli varlığımızı kurtaranlar ve büyükler bilinmelidir. • Tayyare, Kızılay, çocuk esirgeme kurumu vb. büyük hedeflerle kurulmuş teşekküllere karşı elden gelen yardımı yapmalıdır. • Gereksiz şeylerde kullanılacak eşyaların üzerine milli övünç kaynaklarına dair şeyler yazılıp resmedilmemelidir.

Kaynak: 1940, s. 171-172

Kitabın üçüncü kısmında milli muaşeret konusundaki kaidelere girmeden, bu hususun önemi hakkında Muzaffer şunları belirtmiştir:

Bugüne kadar muaşeret kitaplarında böyle bir bahse yer verilmemiştir. Son senelerin muaşeretçileri ise milli muaşeretin vücudünde musırdırlar. Ben de bu kanaatteyim. An'anenin, örf ve adatın, rejim icabatının, cemiyetin tarzı hayat ve tekamülüne göre siyasi varlığın amel olduğu bir milli muaşeret mevcuttur. Bilhassa memleketimizde çok ihmal edilen bu muaşeretin bazen bizi hacil mevkie düşürdüğünü görüyoruz. Bayrağa karşı alınacak hareketin muaşeretini bilmeyen insan, bir yabancının muvacehesinde milletini küçük düşürecek kadar ehemmiyet alabilir...

...Binaenaleyh, milli muaşeret bir millet için kayıtsız ve şartsız, cins ve mezhep farkları düşünülmezsizin, küçük büyük hesap olunmaksızın bilinmesi, itaat olunması icabeden ve aynı zamanda milli vazife halinde tebarüz edebilecek olan bir muaşerettir. (1940, s. 171)

Milli muaşeret, milletin kültürel ve sosyal kimliğinin bir parçası olarak görülmüştür. Milli muaşerete dair kurallar milletin itibarını korumak konusunda da öneme sahiptir. Toplumun her kesiminden insanların bu kurallara uyması toplumsal uyumu, birlik ve beraberliği sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Milli muaşeretin bilinmesi ve öğretilmesi, toplumun milli bilincini ve aidiyet duygusunu artıran bir etkidir. Muzaffer bu konuda şu sözleri söylemektedir:

Türkün son on beş yıllık Cumhuriyet tarihini ve İstiklal hadisesini bilmeyen Türk milli muaşeretinin emrettiği en mühim vecibelerden mahrum bir adamdır.

Bir bakkala tarihin ne lüzumu var, diye düşünülemez. Milli varlığındaki mefahirini bilmeyen o bakkal milliyetini ölçmek, kendini diğerile mukayese etmek imkanlarından mahrum ve yani ne olduğu belirsiz biri mahiyetine düşer. (1940, s. 172)

4.1.2.5. İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri

1957 yılına ait İstanbul Kız Lisesi kitapçığına ait içerikler Tablo 4.37’de verilmiştir:

Tablo 4. 37: İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler

Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
1957 İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri	Muaşeret kaideleri	• Müşterek terbiyesi • Mektepte, muaşeret terbiyesi sınıfta • Mektep içinde • Yemek salonunda • Sokakta • Ailede muaşeret terbiyesi • Cemiyette muaşeret terbiyesi • Yemeklerde temizlik ve terbiye • Umumi yerlerde ve sokak terbiyesi

İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri (1957) okul özelinde basılmış bir kitapçıktır. İçeriğinde muaşeret kuralları kısa ve öz bir şekilde ilgili başlıklara göre sıralanmıştır.

Bu kitap; *Okulda Muaşeret, Ailede Muaşeret ve Sosyal Muaşeret* olmak üzere üç başlık altında verilere ulaşılmıştır.

Okulda uyulması gereken muaşeret kuralları Tablo 4.38’de verilmiştir:

Tablo 4. 38: Okulda Muaşeret

Tema	İçerik
Sınıfta Muaşeret	• Sınıfa girerken aceleyle birbirini itmeden sırayla girilmelidir. • Ders zili çaldığında öğretmeni sessizce beklemeli ve dersten çıkarken de sessiz olmalıdır. • Derste öğretmenin başlamasını beklemeli; soru sormak için uygun bir sıra beklemeli ve önce söz almalıdır. • Öğretmenin samimiyetini kötüye kullanmadan, saygılı ve resmi bir şekilde davranmalıdır. • Eğlenceli konuşmalardan sonra öğretmenin ciddiyetine uygun olan davranışa geçilmelidir.

Tablo 4. 38: Okulda Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

	• Verilen ödevleri zamanında yapmalı; geçerli mazeretler dışında bahaneler uydurmamalıdır. • Kitap ve defterlerin temizliğine dikkat etmeli; okula gelmeden önce kalemleri hazırlamalıdır. • Defter ve kitap sayfalarını açarken veya sıra ve çantaları açarken sessiz olmalı, tükürük kullanmamalıdır. • Kopya çekmenin hırsızlık ve öğretmeni aldatmak olduğunu düşünerek bundan kaçınmalıdır. • Sınav günlerinde kapı önünde toplanarak içeridekileri rahatsız etmemelidir. • Sınıfa zamanında girmeli; geç kalındığında mazeret bildirilmelidir. • Sınıfta bir şey yenmemelidir. • Bazı doğal kusurları olan arkadaşlara gülünmemelidir. • Sınıfta gürültülü bir şekilde burun silinmemelidir. • Öğretmeni korkulacak bir varlık olarak görmeyip, saygı çerçevesinde serbestçe soru sormalı ve fikri tartışmalar yapmalıdır. • Son dersten sonra hızlıca hazırlanarak okuldan çıkmalıdır.
Okul İçinde Muaşeret	• Naylon çorap giyilmemeli, çoraplar beyaz, lacivert veya gri renkte olmalıdır. • Ayakkabılar daima boyalı olmalıdır. • Saçlar düzenli ve bir öğrenciye yakışır şekilde olmalıdır. • Boyun, el ve tırnaklar temiz olmalı, manikür yapılmamalıdır. • Etekleri kaldırarak çorap düzeltmemeli, bunu ihtiyaç varsa köşeye çekilerek yapılmalıdır. • Yürürken önüne bakmalı, başkalarına çarpmamalıdır. • Arkadaşlarla nazik ve zarif konuşmalı, "hiş!" diye çağırmamalı, kolundan dürtülmemelidir. • Öğretmenlere ve hademelere nazik davranmalı, itiraz edilmemelidir. • Koridorlarda, kapılarda, merdivenlerde toplanarak başkalarının geçişine engel olunmamalıdır. • Öğretmenlere ve arkadaşlara ilk gördüklerinde selam verilmelidir. • Okul bahçesini temiz tutulmalıdır. • Formalar ve bluzlar temiz ve ütülü olmalı, bluzlar beyaz, lacivert veya gri renkte olmalıdır. • Tüm öğretmenlere, ders almasa bile, karşılaştığında selam verilmelidir. • Laboratuvar aletlerini dikkatli kullanmalı, haritaları yırtmamalıdır. • Okul sıralarına, kapılara yazı yazmamalı, zarar vermemelidir. • Konferans ve konserlerde sessiz olmalı, konuşma başladığında tamamen susulmalıdır. • Kütüphanede sessizce yürümeli, başkalarını rahatsız etmeden çalışılmalıdır. • Kapılardan içeri gözetlenmemelidir. • Arkadaşlarının yanında gizli konuşulmamalıdır.

Tablo 4. 38: Okulda Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Yemekhanede Muaşeret	• Tuvaletler ve musluklar temiz tutulmalıdır. • Sofraya oturmadan önce eller yıkanmalı, elbise silkelenmeli, saçlar düzeltilmelidir. • Sandalyeler gürültüsüz çekilmelidir. • Yemek yerken dirsekle yanındaki rahatsız edilmemelidir. • Ekmekleri yere veya etrafa dökmemelidir. • Ağızda yemek varken konuşulmamalıdır. • Öksürürken ağız el ile kapanmalıdır. • Çatal ve kaşıklar sessizce kullanılmalıdır. • Yemekte iğrendirici konulardan bahsedilmemelidir. • Okula, arkadaşları imrendirecek lüks yemekler getirilmemelidir. • Pastırma, sarımsak gibi kokulu yiyeceklerden kaçınılmalıdır. • Yemekten sonra el ve ağız yıkanmalıdır. • Yemek masaları ve yerler temiz tutulmalı, döküntüsüz yemek yenmelidir.

Kaynak: 1957, s. 3-6

Okulda Muaşeret başlığı *Sınıfta, Okul İçinde ve Yemekhanede* olmak üzere üç temada ele alınmıştır. Bu temalarda sınıfta, okul içinde ve yemekhanede öğrencilerin tatbik etmesi gereken kurallar sıralanmıştır. Kurallarda genel olarak okulda disiplin ve düzen, saygı ve nezaket, temizlik, sorumluluk ve yardımseverlik, doğru iletişim ve dürüstlük vurgulanmıştır. Bu kurallarla öğrencilerin hem okulda hem de toplumsal yaşamda uyumlu, saygılı, sorumlu ve medeni bireyler olarak yetişmelerinin amaçlandığı görülmektedir.

Kurallar geçmeden muaşeret kaidelerine uymanın gereği ve önemi üzerine kitapta şu sözler yer almaktadır:

Toplu halde yaşayan insanların iyi geçinmeleri, tavır ve hareketlerinde nazik olmaları, birbirlerini kırmamaları, başkalarının bedii zevkini incitmemeleri, çalışma hayatında kendilerine, vatana, millete faydalı olmaları için konulmuş birtakım terbiye usulleri, muaşeret kaideleri vardır. Gerek ailede gerek yabancı cemiyetlerde ve gerek mektep gibi resmi yerlerde geçim, intizam ve faidenin temini için düşünülmüş olan bu usullere, küçük, büyük herkesin uyması lazımdır.

Hürriyet ve rahatımızı ancak başkalarının hürriyet ve rahatına hürmet etmekle ve her yere ait terbiye ve kaidelere harfî harfine itaat etmekle temin edebiliriz. Bu terbiye kaidelerinin nelerden ibaret olduğu aşağıdaki maddelerde gösterilmiştir. (1957, s. 3)

Ailede Muaşeret başlığı *Aile İçinde, Cemiyette ve Yemeklerde* olmak üzere üç tema altında verilere ulaşılmıştır. Bu muaşeret kuralları Tablo 4.39’da verilmiştir:

Tablo 4. 39: Ailede Muaşeret

Tema	İçerik
Aile İçinde Muaşeret	• Ana, baba ve kardeşlere karşı sevgi, saygı ve nezaket gösterilmelidir. • En yakınların karşısına bile dağınık kıyafetlerle çıkılmamalıdır. • Ev işlerinde anaya yardım etmeli ve kişisel işlerini kendisi görmelidir. • Yemek masası temiz ve düzenli olmalı, yalnız da olursa tertipli yemek yenmeli, sofraya hep birlikte oturulmalıdır. • Hizmetçilere karşı nazik olunmalıdır. • Ev işleri, çalışma, yemek yeme, misafir kabul etme ve ziyaret zamanları düzenli olmalıdır. • Yürürken gürültü yapmamalı, pencereden bir şey silerken yoldan geçenlere dikkat edilmeli, sokağa bir şey dökülmemelidir. • Başka odalardakileri rahatsız etmemek için yavaş yürünmeli ve konuşurken sessiz olunmalıdır. • Farklı fikir ve itirazlara nezaketle ve sabırla karşılık verilmeli, tartışma adabı bilinmelidir. • Yabancılarla karşı aşırı yapmacık nezaket göstermemeli, yakınlarla karşı kaba olmamalı, her zaman doğal ve terbiyeli olunmalıdır. • Başkasına ait odalara girerken kapıya yavaşça vurulmalıdır.
Cemiyette Muaşeret	• Farklı zaman ve yerlere uygun giyinilmeli modada aşırıya kaçılmamalıdır. • Ziyaretleri iade etmeli, kart bırakmalı; tanışmayanları tanıştırmalı, davetlere tam zamanında gidilmeli, katılamayacaksa haber verilmelidir. • Misafirleri iyi idare etmeli, herkesin zevkine uygun konular bulmalıdır. • Davetlerde kimseyi rahatsız etmeyecek şekilde misafirleri bir araya getirmeli, her misafirle eşit ilgilenilmelidir. • Akraba arasında geçimsizlik yaratmamalı, herkese gereken saygı gösterilmelidir. • En yakınlarla bile aşırı samimiyette bulunmaktan kaçınılmalıdır. • Gece misafirliğine davet edilmeden veya ani gidilmemelidir. • İş ve dinlenme saatlerinde ziyaret yapılmamalıdır. • Gösterilen nezaket suistimal edilmemeli, kimse rahatsız edilmemelidir. • Kızginken ses yükseltilmemeli, sert konuşulmamalı, kaba sözler kullanılmamalıdır. • Kimseye dokunaklı sözler söylenmemeli, kimse aşağılanmamalıdır. • Hoşlanmadığımız insanlarla karşılaşınca durum belli edilmemeli, sakın ve nazik kalınmalıdır.

Tablo 4. 39: Ailede Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

	• Başkalarını eleştirirken dikkatli konuşulmalı, kimse incitilmemelidir. • Kapılar sessizce açılıp kapanmalı, her yerde sessiz yürünmelidir. • Kötü kokulu yiyecekler yedikten sonra ziyaret yapılmamalıdır. • Bir mecliste hep birden konuşulmamalı, konuşan dinlenilmelidir. • Konuşan kişinin sözü kesilmemelidir. • Gereksiz yere tartışmalara girilmemelidir. • Başkalarının fikirlerine saygı gösterilmelidir. • Bir mecliste kimseyle gizli konuşulmamalıdır. • Sebepsiz yere gülünmemeli, kahkaha atmamaya dikkat etmelidir. • Başkalarının özel hayatıyla ilgilenilmemeli, dedikodu yapılmamalıdır. • Verilen sırlar saklanmalıdır. • Kimseyi ilgilendirmeyen konularla can sıkılmamalıdır. • Çalışan veya okuyan biri sık sık rahatsız edilmemelidir. • Özel hayatımızdan bahsedilmemelidir. • Aile üyelerine başkalarının yanında saygılı olunmalıdır. • Kimse yüzüne karşı fazla övülmemelidir. • Yardım eden veya ikramda bulunan herkese teşekkür edilmelidir. • Bir mecliste baş başa konuşan iki kişi merak edilmemelidir. • Özel toplantılarda gizli konuşulmamalı, gerekiyorsa köşeye çekilerek konuşulmalıdır. • Gereksiz yere aileden veya geçmişten bahsedilmemeli, övünülmemelidir. • Kimse alaycı tavırlarla kırılmamalı, aşağılanmamalıdır. • Mektuplar cevapsız bırakılmamalıdır. • Hediyelere uygun şekilde teşekkür edilmelidir.
Yemeklerde Muaşeret	• Sofra örtülerinin ve takımlarının temizliğine dikkat edilmelidir. • Temiz ve düzenli bir kıyafetle yemeğe oturulmalıdır. • Çatal, bıçak ve kaşık doğru kullanılmalı; servis yaparken büyük çatal ve kaşık dağıtılan tabaklara değdirilmemelidir. • Ekmek elle değil, çatalla dağıtılmalıdır. • Tuz elle değil, bıçağın ucuyla alınmalıdır. • Sofrada kaba ve iğrendirici konular açılmamalıdır. • Sofraya güler yüzle oturulmalı ve uygun konular açarak yemeğin neşeli geçmesi sağlanmalıdır. • Yemekte, aile reisleri öfkesini göstermemeli; uyarıları başka zamana bırakmalıdır. • Sofrada bir eksik varsa, özellikle misafir önünde, hizmetçi azarlanmamalı ve telaş gösterilmemelidir. • Misafirlere ikram edilen yemeklerin güzelliğinden bahsedilmemeli, onların övgülerine kısaca teşekkür edilmelidir.

Kaynak: 1957, s. 7-11

Ailede muaşeret bölümünde evde ve sosyal ortamlarda nezaket, saygı ve düzenin önemini vurgulanmaktadır. Aileye karşı saygı sevgi, ev düzeni, misafirperverlik,

mahremiyet, temizlik, giyim ve sofrada adabı gibi konularla ilgili muaşeret kurallarından bahsedilmektedir.

Sosyal Muaşeret başlığı *Sokakta ve Umumi Alanlarda* olmak üzere iki tema altında incelenmiştir. Bu temalara ait kurallar Tablo 4.40'ta verilmiştir:

Tablo 4. 40: Sosyal Muaşeret

Tema	İçerik
Sokakta Muaşeret	• Yerlere bir şey atılmamalı, tükürülmemelidir. • Geç vakitlerde sokakta yalnız dolaşılmamalıdır. • Tramvay, vapur ve trenlerde yüksek sesle konuşulmamalıdır. • Mektep, öğretmen, ders ve ev konuları mümkün olduğunca sessizce konuşulmalıdır. • Görüşürken ve gülerken yabancılar arasında bulunduğu düşünülerek ciddi tavırlar takınılmalıdır. • Mecbur olmadıkça yürürken arkaya bakılmamalıdır. • Yolda birbirini elle dürtmemelidir. • Tanıdıklara, tanışıklık derecesine göre resmi veya samimi selam verilmelidir. • Tanımadıklarına dikkatle bakılmamalıdır. • Sokakta bir şey yenmemelidir. • Genç aile dostlarıyla sokakta uzun süre konuşulmamalıdır. • Kollar fazla sallanmadan yürünmelidir. • Duruma göre büyüklere daima yer verilmelidir. • Acele yürürken kimseye çarpmamalı, çarpıldıysa hemen özür dilenmelidir. • Sözle selam verilirse "günaydın" denmelidir.
Umumi Alanlarda Muaşeret	• Sokaklar ve umumi bahçeler temiz tutulmalıdır. • Yerlere tükürülmemelidir. • Tramvay, vapur, tren, otobüs gibi yerlere girerken sıra beklenmelidir. • Bu yerlerde bir şey yenmemeli; yendiğinde kabukları yerlere atılmamalıdır. • Dar yerlerde saygılı oturulmalı, kimsenin üzerine abanılmamalıdır. • Sinema, tiyatro, konser gibi yerlerde sakın girip çıkılmamalı, yüksek sesle konuşulmamalı ve gülünmemeli, fısıldaşarak dinlemeye engel olunmamalıdır. • Rahatsız ve öksürüklü zamanlarda buralara gidilmemelidir. • Umumi kütüphanelerde yavaş yürünmeli ve konuşulmamalıdır. • Yolda ve toplu taşıma araçlarında çanta, paket gibi eşyalar en uygun şekilde tutulmalı ve kimse rahatsız edilmemelidir.

Kaynak: 1957, s. 11-12

Sosyal Muaşeret başlığında kamusal alanlarda ve sosyal ortamlarda nasıl davranılması gerektiğine dair temel nezaket ve görgü kurallarını vurgulanmaktadır. Çevre temizliği ve saygı, kamusal alanlarda düzeni sağlamak için gerekli kurallar, yabancılarla ve tanıdıklara karşı nezaket, başkalarıyla doğru iletişim gibi konularla ilgili muaşeret kurallarından bahsedilmektedir.

4.1.2.6. Yeni Görgü Kuralları

Cemal Erten'in 1960'lı yıllarda tahmin edilen yazmış olduğu "Yeni Görgü Kuralları" adlı kitabın içeriği tablo 4.41'de verilmiştir:

Tablo 4. 41: Yeni Görgü Kuralları Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler

Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
Yeni Görgü Kuralları	Aile ve Ev Hayatında Görgü	• Ev Kişileriyle İlgide Görgü • Oturma Odası • Misafir Odası • Yatak Odası • Temizlik • Evde Dikkat Edilecek Diğer Yönler
	Temizlik, Tuvalet ve Sağlıkta Görgü	• Temizlik • Tuvalet-Makyaj • Üst-Baş Temizliği • Sağlık
	Giyimde Görgü	• Giyimde Temizlik • Biçim Renk • Giyimin Çeşitleri
	Ev Dışında ve Sokakta Görgü	• Sokağa Çıkmadan Önce • Yürüyüş Şekli • Yürürken • Yolda Yürürken • Trafik Kuralları • Sokakta Oyun
	Taşıt Araçlarında Görgü	• Taşıt Aracı Çeşitleri • Dikkat Edilmesi Gerekenler • Otomobilde • Bisiklet • Asansör
	Selamlaşmakta Görgü	• Kimlere Selam Verilir? • Önce Kim Selam Vermelidir? • Selam Nasıl Verilir ve Alınır? • Başla Selam Nasıl Olmalıdır? • Sözlü Selamlaşma • Selamlaştıktan Sonra • El Sıkma • Reverans • El Öpmek • El Sallamak • Kucaklaşmak

Tablo 4. 41: Yeni Görgü Kuralları Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler (tablosunun devamıdır.)

Okulda Görgü	• Okul Yolunda • Okul Bahçesinde • Koridorlarda, Merdivenlerde • Sınıfta • Boş Derslerde • Etüt Saatlerinde • Kitaplıkta • Yemekhanede • Yatakhane • Öğrenci Kurullarında Ödev • Öğretmen ve Okul İdaresi ile Olan Münasebetlerde • Okul Eşyaları
Arkadaşlıkta Görgü	• Kız-Erkek Arkadaşlığı
Yemek Yemede Görgü	• Aile Sofrasında Görgü • Lokantalarda Görgü • Ziyafetlerde Görgü
Ev Sahibi ve Misafirlikte Görgü	• Ziyaret Çeşitleri • Kim Kimi Ziyaret Eder? Ziyaret Sebepleri • Ev Sahibinin Dikkat Edeceği Yönler • Misafirin Dikkat Edeceği Yönler
Kartvizit Kullanmada Görgü	• Kartvizit Nasıl Olmalı? • Ziyaretlerde Kartvizit Kullanılması
Takdim ve Tanıştırmada Görgü	• Takdim Edenin Dikkat Edeceği Yönler • Takdim Edilenin Dikkat Edeceği Yönler • Kendisine Birisi Takdim Edilen Kişinin Ödevleri • Kendi Kendini Takdim Etmek
Konuşmada Görgü	• Sohbetlerde Konu Seçmek • Konuşma Şekli, Ses • Kelime Seçimi • Jest ve Mimikler • Dinlemek
Hediye Vermede Görgü	• Hediyeinin Cinsi • Hediye Sunuş Şekli • Bahşiş
Davet, Eğlenti, Çay ve Balolarda Görgü	• Davetiye • Salonlarda Nelere Dikkat Edilir? • Danslı Çaylar • Küçük Balolar, Garden Partiler • Maskeli Balolar • Kostümlü Balolar
Dansta Görgü	• Dansa Davet • Dans Pistine Gidiş • Dansa Başlama • Dans Ederken • Dansta Bayan

Tablo 4. 41: Yeni Görgü Kuralları Adlı Kitapta Yer Alan Öğrencilere Yönelik İçerikler (tablosunun devamıdır.)

	• Dansta Erkek • Dans Bitince
Sigara İçiminde Görgü	
Eğlence ve Spor Yerlerinde Görgü	• Genel Olarak • Belli Başlı Eğlence Yerleri

Yeni Görgü Kuralları kitabının kapak sayfasındaki “Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu, 174 sayılı ve 9-6-1961 tarihli kararıyle saptanan Yurttaşlık Bilgisi dersi programlarına göre hazırlanmıştır.” (Erten, Tarihsiz) ibaresi dikkat çekmektedir. Kitabın tamamı öğrencilere yönelik olmakla birlikte Yurttaşlık Bilgisi ders programına göre hazırlanması muaşeret kurallarının eğitimdeki yerini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Kitap içerik itibarıyla tamamen öğrencilere yönelik hazırlanmıştır. Her konunun sonunda bir iki özlü söz ya da fıkra verilerek çocuklara olan hitap kuvvetlendirilmiştir. Ayrıca kitapta küçük karikatürlerle de konu anlatımı eğlenceli hale getirilmiştir.

Erten kitabın girişinde kitabın amacını ve mahiyetini ve görgü kurallarının zaruriyetini şu sözlerle ifade etmektedir:

«Gem almıyan atın ölümü yakındır.»

(Türk atasözü)

Görgülü olmak, davranışlarında ve hareketlerinde kibar olmaktır. İnsanlarla münasebetlerde inceliği bilmektir.

Toplumda iki türlü yasak vardır: Biri, kanuni yasak. Bunların neler olduğunu kanun kitapları yazar. Çiğnenirse, cezasını bu kanun kitapları söyler. İkinci yasak, mecburi değildir. Fakat bu yasakta, yüzyıllardan gelme bir sertlik, bir sağlamlık vardır. Buna örf ve adet denir. Bu yasağın çiğnenmesinde cezayı, bu suçu gören veya duyanların ağzı söyler: «Çok ayıp!» Ayıp, görgülü insanın yüzünü kızartır, onu yerin dibine geçirir.

Mademki insanların arasındayız, beraberiz ve mademki hürriyetimiz, kanun bakımından başkalarının hürriyetine; adetler bakımından da (ayıp hudutlarına) kadar dayanabilmektedir, bu halde bu «ayıp hudutlarımız» bilmek ve öğrenmek zorundayız.

Muaşeret kuralları, bütün alışkanlıklar gibi, çok uygulanarak öğrenilir. Bunları uygularken utanmamak gerekir. Evet, ilk önceleri, «baş göz yara yara» yapılır ama, bir iki derken hareketler normalleşir. Ondan sonra bu güzel hareketleri, yakanızdaki taze bir gül gibi taşıyabilirsiniz. Çünkü sizi süsliyecektir.

Muaşeret kurallarını aynen uygularken belki çevrede sizinle alay edecekler olacaktır. Belki siz doğrusunu yaptıkça onlar eğride ayak diriyecek, sizi de oraya çekmek istiyceklerdir. Aldırmamak ve doğru hareketten vazgeçmemelidir. «Kır atın yanında duran ya huyundan, ya tüyünden.» sözü gereğince, bilmiyenlerin sizden huy kapmasını beklemelidir.

Muaşeret kurallarım uygularken aşırılığa gitmemelidir. Sonra, bu kuralları bir yerde uygulayıp diğer bir yerde rafa kaldırmak da olmamalıdır (Tarihsiz, s. 3).

Yeni Görgü Kuralları adlı kitapta *Bireysel Muaşeret, Evde Muaşeret, Okulda Muaşeret ve Sosyal Muaşeret* başlıkları altında verilere ulaşılmış ve bu başlıklardan yola çıkılarak temalar oluşturulmuştur. Bireysel muaşerete dair kurallar Tablo 4.42’de verilmiştir:

Tablo 4. 42: Bireysel Muaşeret

Tema	İçerik
Temizlikte Muaşeret	• Saçlar haftada iki kez yıkanmalıdır. Kepekli, kokan baş ayıptır. • Başkalarının yanında saç taranmamalı, baş kaşınmamalıdır. • Omuz üzerinde kepek olmamalıdır. • Kulaklar her sabah ve her akşam temizlenmelidir. • Burun her lavaboya gidişte temizlenmelidir. • Burnun içindeki fazla kıllar temizlenmelidir. • Aksırıp, hapşırırken mendil kullanılmalıdır. • Burun karıştırılmamalı, sokağa sümkürmemeli, tükürülmemelidir. • Ağız yemeklerden sonra çalkalanmalıdır. • Dişler günde en az iki kere fırçalanmalıdır. • Konuşma sırasında boğaz temiz ve balgamsız olmalıdır. • Boyun sık sık yıkanmalıdır, banyo imkanı olmayanlar boyunlarını sabunlu bezle veya ispiroto, kolonya ile silmelidir. • Eller ve kollar sabah akşam sabunlu suyla yıkanmalı, tırnaklar haftada bir kesilmelidir. • Günlük işlerden sonra, yemeğe otururken ve yemekten sonra, tuvaletten çıkınca el yıkanmalıdır. • Ayaklar her akşam yatmadan yıkanmalıdır. Parmak araları temiz, tırnaklar kesilmiş olmalıdır. Çoraplar her gün değiştirilmelidir. • Haftada bir kez banyo yapılmalıdır. • Kız ve erkek çocuklarının tuvaleti basit olmalıdır. • Kız çocuklarının saçları düzgün kesilmiş ve taranmış olmalıdır. • Erkek çocuklarının saçları zamanında kesilmeli, yüzleri sakalsız olmalı ve saçları dağınık olmamalıdır.

Tablo 4. 42: Bireysel Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

	• Öğrenciler ve erkekler aşırı süslenmemeli ve ağır kokular sürmemelidir. • Kızlar, saçları bozulacak diye banyo yapmamazlık etmemeli, saçlarına ağır yapıştırıcı maddeler sürmemeli, boyatmamalı, tırnaklarını uzun ve ojeli bırakmamalı, kaşlarını almamalı ve gözlerine far sürmemelidir. • Temiz bir insanın kıyafetleri de temiz olmalıdır.
Giyimde Muaşeret	• Giyimde ilk şart temizlik olmalıdır. • Elbiseler çok dar ya da çok bol olmamalıdır. • Ceketler çok kısa veya çok uzun olmamalıdır. • Kravat, elbiseyi tamamlayacak renkte olmalıdır. • Bayanlarda çanta, ayakkabı ve elbisenin renkleri uyumlu olmalıdır. • Ceketin cepleri dolu ve sarkık olmamalıdır. • İş, sokak ve salon elbiseleri farklı olmalıdır. • Kocası yanında olmayan bayanlar toplantılarda ve sokakta kapalı kıyafetler tercih etmelidir. • Öğrenci kızların en güzel giyimi okul forması olmalıdır. • Yaşına göre giyinilmelidir. • Moda körü körüne takip edilmemelidir. • Karı koca veya sekiz yaşını aşmış kardeşler aynı renk ve biçimde elbiseleri aynı anda giymemelidir. • Ayakkabılar temiz ve boyalı olmalıdır. Bağları her zaman bağlı olmalıdır. Ayakkabının arkasına basılmamalıdır. • Eldivenler çok dar ya da gevşek olmamalıdır. Nerelerde çıkarılacağı iyi bilinmelidir. Eldiven dişle tutup çıkarılmamalıdır. • Mendiller süs, el ve burun için ayrı ayrı olmalıdır. Kadınlar mendili ellerinde tutmamalı ve sallamamalıdır. • Kadın veya erkek iç çamaşırları dışarıdan belli olacak renkte olmamalıdır.
Arkadaşlıkta Muaşeret	• Dostluk için fedakarlık şarttır, hep karşıdakinin menfaati önde tutulmalıdır. • Arkadaş az eleştirilmelidir, eleştiriler tatlı ve yapıcı olmalıdır. • Arkadaşa yardım etmeli ve ondan yardım istenmelidir. • Maddi konuları ayrı tutulmalıdır. • İyi deneyip gizlice kontrol ettikten sonra arkadaş, sık eleyip ince dokuduktan sonra dost olunmalıdır. • Vücut kusurlarını söz konusu etmemeli, bu konuda kesinlikle alay etmemeli ve ettirilmemelidir. • El şakası yapılmamalıdır.

Kaynak: Tarihsiz, s.7-12

Bireysel muaşeret başlığında üç temada adabımuaşeret kuralları belirlenmiştir. Bunlar; temizlik muaşereti, giyim muaşereti, arkadaşlık muaşereti temalarıdır. Bu bölümlerde kişisel hijyen, giyim, sosyal ilişkiler ve genel görgü kuralları hakkında detaylı yönergeler sunulmaktadır.

Bireylerin hem kişisel bakım ve giyimlerine özen göstermeleri, hem de ilişkilerinde saygılı, nazik ve uyumlu olmaları teşvik edilmektedir. Toplum içinde

uyumlu, saygılı ve tertipli bir birey olmalarını amaçlayan bu yönergelerin, daha medeni ve düzenli bir toplum oluşturmayı hedeflediği düşünülmektedir.

Temizlik konusundaki muaşeret kurallarını sıralamadan Erten konuya girişte şunları söylemektedir:

«Temizlik imandan gelir.» derlerdi atalarımız. Temizlik, vücudumuzda, üstümüzde başımızda ve çevremizde olacaktır. Ancak, bu üçü birlikte temizlik olabilir. Bir insan için yalnız temizlik de کافی değildir. Sağlık ve süs de gerek. Eski atalarımız ne güzel söylemişler: «Herşeyin başı sağlık.» veya süs için: «Allah verdi sana bir yüz, sen onu düz.», «Kaşla göz, gerisi söz.» Şu halde, sağlıklı, temiz ve süslü olmalıyız (s. 7).

1939 ve 1940 yıllarında yayımlanan muaşeret kitaplarının aksine bu kitapta dini öğeler görülmektedir. Ayak temizliği konusunda konunun önemine dikkat çekmek için din referans gösterilmektedir:

Müslümanlık dinimiz, aptes almayla bunu ne güzel halletmiştir: Günde beş kere yıkamak (s. 8).

Giyim konusundaki muaşeret konularına değinmeden konunun girişinde şunları söylemektedir:

İyi giyimli olanlar, başkalarından ilgi ve güler çehre görmekte, kötü giyimlilerden çok daha fazla şansa sahiptirler. Giyim, yalnız başkaları üzerinde saygı etkisi yapmaz; giyimin, giyen üzerinde de büyük etkisi vardır. İyi giyimli bir kişi, daha cesur, daha güven dolu ve daha güzel konuşan, hareket edendir. Ayakkabısının altı delik olan bir adam, bütün gözlerin orada olduğunu, herkesin kendisine güldüğünü sanır. Bu yüzden korkak ve beceriksizdir. Şu halde başkaları için ve kendimiz için, giyimimize çok dikkat etmeliyiz. Düzgün ve güzel giyim, her kapının anahtarıdır. Cenap Şehabettin'in sözünü unutmalıyız: «Bir güzel kıyafet, iyi bir tavsiye mektubudur.» (s. 10).

Giyim çeşitleriyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

GIYİMİN ÇEŞİTLERİ: Kullanıldıkları yere göre giyimleri çeşitlere ayırmak gerekirse, şöyle bir ayırım yapılabilir:

a- Günlük Giyim, b- Resmi Giyim, c- Özet Giyim.

A- GÜNLÜK GİYİM, herzamanki giyimimizdir. Erkeklerde, ceket pantolon, palto; bayanlarda rop, tayyör veya manto.

B- RESMÎ GİYİM ikiye ayrılır. 1 — Üniformalı Giyim, 2 — Sivil Resmi Giyim. Üniformalı giyim, bir mesleğin daimi giyimidir. Bir bakıma, o da günlük giyim sayılır. Bir subayın giyimi, üniformadır ama, günlüktür. Törenler için ayrı bir giyimi vardır. Sivil resmi giyim, toplantı ve bayramlarda sivil kişilerin giyimidir: Frak, jaketatay, smokin, redingot gibi.

C- ÖZEL GİYİM At, av, spor, gezi ve deniz için giyilen elbiselerdir. Bu tarz giyimleri bilhassa filmlerde bol bol görmekteyiz ve halk arasında yavaş yavaş tarihe karışmaktadır.

SİVİL RESMÎ GİYİM'e ait elbiseleri kısaca belirtelim:

FRAK: Siyah, arkalıklı bir ceket, siyah pantolon, beyaz yelek ve gömlek... Gömlek yaka uçları yukarı kalkık ve kolalı... Siyah ipekli çorap, rugan iskarpin... Silindir veya klak şapka... Bu giyim, hükümet kişilerine ait bir giyim olup tamamen resmidir.

SMOKİN: Siyah bir giyimdir. Ceket, bildiğimiz cekettir. Fakat yakaları daha geniş ve yakaların üstleri siyah parlak satenle kaplıdır. Ayrıca ceketin önü fazlaca açıktır. Pantolonun siyah zırhı vardır. Rugan ayakkabı, beyaz gömlek, papyon kravat... Bu elbise gece giyilir.

JAKETATAY: Ceket siyah. Önü çapraz kesilmiş ve arkaya doğru kıvrılmış. Aynı kumaştan bir yelek. Koyu renkte, çizgili bir pantolon. Gündüz giyimidir.

REDİNGOT: Jaketataya benzer. Cenaze veya törenlerde giyilir, gündüz resmi elbisesidir (s. 11-12).

Konunun bitiminde okuyuculara özlü sözler sunarak anlatımı güçlendirmektedir:

Bir iki söz: Kelin ayıbım takke örter.

Çirkin bürünür, güzel görünür. Gününe göre kürk giyinmek gerek. İyi kadının kocası cüppesinden bellidir.

Elbiseleri, insanın ruhudur. (Shakespeare)

Modadan ayrılmıyan bir kadın kendi kendine aşıktır. (La Rochefoucauld) (s. 12).

Arkadaşlık konusundaki muaşeret kurallarına değinmeden konuya girişte şunları söylemektedir:

Yalnız hayvanların dostu ve arkadaşı yoktur. Her insanın bol ve iyi arkadaşları olmalıdır. Arkadaşlık çok incedir. Bazan çok kolay, bazan çok zor... (s. 32).

Arkadaşa karşı doğru davranış, arkadaş seçimi gibi konulara değinip temel kuralları sunduktan sonra kız-erkek arkadaşlığına yönelik şu ifadede bulunmaktadır:

KIZ-ERKEK ARKADAŞLIĞI: Bu konuda çok dikkatli olmak gerektir. Kadın, toplumumuza, kafes arkasından çıkarak yeni karışmıştır. Çok temiz devam eden kız-erkek arkadaşlığı, bazan tarafların birince, bazan da çevrece kötüye yorulmaktadır (s. 32).

Evde muaşerete ilişkin kurallar Tablo 4.43'te sunulmuştur:

Tablo 4. 43: Evde Muaşeret

Tema	İçerik
Aile İçinde Muaşeret	• Büyüklere saygı gösterilmelidir. • Onların sözünü dinlemeli, onları başkalarının yanında utandıracak hareketlerde bulunmamalıdır. • Savurgan olmamalı, aile fertlerine yardım etmelidir. • Kitaplara ve eşyalara zarar vermemelidir. • Hatır sorulmalı, tatlı söz söylenmelidir. • Küçükleri korumalı, kırmamalı, derslerinde, yemeklerinde, giyimlerinde yardımcı olmalıdır. • Her şeyin iyisi küçüklere verilmelidir. • Genç kız okuldan sonra ev işlerinde annesine yardım etmelidir. • Erkek çocuk dışarı işlerinde babasına yardım etmelidir. • Anne ve baba tarafı akrabalarında ayırım yapmamalıdır.
Odalarda Muaşeret	• Oturma odası ailenin gününü geçirdiği yerdir, burası temiz olmalı, havalandırılmalıdır. Aydınlik olmalı ve iyi ısıtılmalıdır. • Oturma odasında kışın çocukların ders çalışabilecekleri bir masa olmalı, aile fertleri çocukları çalışırken rahatsız etmemeli, radyoyu çok açmamalıdır. • Çocuk, gelen misafire güler yüz göstermelidir. • Ailesi hakkındaki düşüncelerini misafire hissettirmemeli, misafirin yanında çok kalmamalıdır. Onlara evin sırlarını açmamalıdır. • Gelen misafir çocuklarını oyalamalı, anne babası hazırlıkla meşgulken misafirle ilgilenmelidir. • Annesinin düzelttiği misafir odasını bozmamalıdır. • Bir öğrenci erken yatıp erken kalkmalıdır. • Yatak odası çok sıcak olmamalıdır. • Bir öğrenci yatağını düzeltmeli, odayı dağınık bırakmamalıdır. • Pijamaları yerinde olmalıdır. • Gece temizliğini yaptıktan sonra ailesine iyi geceler dileyip yatmalıdır.

Tablo 4. 43: Evde Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Ev Genelinde Muaşeret	• Pencereden, balkondan sarkmamalıdır. • Perdesiz odada oturmamalıdır. • Anne babanın odasına kapı vurulmadan girilmemelidir. Anne babanın eşyası karıştırılmamalı, mektupları açılıp okunmamalıdır. • Çamaşır aramamalı, anneden istenmelidir. • Elektrik, hava gazı, ateş ve makinelerle oynanmamalıdır. • Hiç kimseyi kapıdan dinlememeli, gözetlememelidir. • Büyüklerden izinsiz bir iş yapmamalıdır. • Evin eşyasını habersiz satmamalıdır. • Evin geçim sıkıntısı bilinmeli ve ona göre hareket edilmelidir. • İlaç dolabı karıştırılmamalı, habersiz ilaç içmemelidir. • Bütün sıkıntılar anne babaya haber verilmelidir. • Odada baş köşeye oturmamalı, büyüklere misafirlere sırt dönülmemelidir. • Hangi misafirin önüne çıkılacağı büyüklerden öğrenilmelidir. • Sabah kalkınca ve akşam gelince hal hatır sormalıdır. • Dağınık olmamalı, her şeyi yerine koymalıdır. • Alt ve üstteki komşular rahatsız edilmemelidir. • Ev hayvanlarını ve bahçeyi korumalıdır.

Kaynak: Tarihsiz, s.4-6

Evde muaşeret başlığında üç temada adabımuaşeret kuralları belirlenmiştir. Bunlar; *Aile Üyelerine Karşı, Odalarda ve Ev Genelinde* muaşeret temalarıdır. Evde Muaşeret bölümünde; büyüklere saygı, yardımseverlik, eşyaya özen, nazik konuşma, ev işlerinde yardım, evin düzeni ve temizliği, misafirperverlik, kişisel hijyen ve uyku, güvenlik ve gizlilik, sosyal ve aile içi ilişkilere dair muaşeret kurallarından bahsedilmiştir.

Konuya girişte Erten; evin ve ailenin çocukların eğitimi ve kişisel gelişimi için en önemli yer olduğunu ve bu nedenle evde geçirilen zamanın doğru değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek, evdeki davranış ve tutumlarının gelecekteki toplumsal hayatlarına etkisi üzerinde durmakta ve ayrıca görgü kurallarının ve sosyal becerilerin küçük yaşlardan itibaren evde öğrenilmesi gerektiği şu sözlerle ifade etmektedir: (s. 4)

Siz çocuklar, günün yirmi dört saatini gözünüzün önüne getiriniz. Bir de hesaplayınız, bu yirmi dört saatin en fazlası nerde geçiyor? Okulda mı, evde mi, sokakta mı? Cevap, değişmez: EVDE. Şu halde en büyük okul ailedir, evdir. Evet, sizlerin çok iyi yetişmeniz için anne ve babalar çok dikkat edeceklerdir ama, Allah'a şükür, sizlerin de aklınız, sizlerin de gözleriniz var. Her- şey, çok yapılarak öğrenilir. Yarın büyüyünce bir ziyafette hatasız bir şekilde, utanmadan yemek mi yemek istiyorsunuz? Şu halde daha bugünden itibaren evdeki sofranızda yemeğinizi görgü kurallarına uygun yiyiniz. Güzel konuşan bir kişi mi olmak dilediğinizde? Şu halde evdeki sohbetleriniz gelişi güzel olmasın.

Evde, şahıslar ve yerler vardır. Evdeki şahıslar, anne, baba, büyük veya küçük kardeşler, hala, teyze, nine, dede gibi yakınlarıdır. Evdeki yerler ise, oturma odası, misafir odası, yatak odası, balkon, mutfak, temizlik yerleridir. İşte bu kişilerle ilğimizde ve bu yerlerde görgülü olmalıyız.

Okulda muaşerete ilişkin içerik Tablo 4.44'te verilmiştir:

Tablo 4. 44: Okulda Muaşeret

Tema	İçerik
Okul İçinde Muaşeret	• Okula temiz giyinmiş, saçları tıraşlı ve taranmış bir halde gidilmelidir. • Okul yolunda rastlanan herkese güler yüzle ve saygıyla selam verilmelidir. • Sokaktayken okulun ismine ve kendisine zarar verecek hareketlerden kaçınılmalıdır. • Okula vaktinde gidilmelidir. • Teneffüslerde ne ders çalışmalı ne de çok yorucu oyunlar oynanmalıdır. • Okul bahçesini ve tuvaletlerini temiz tutmalı, suları boşa akıtmamalı, tuvaletlere yazı yazmamalıdır. • Okul bahçesindeki çiçekleri ve ağaçları korumalıdır. • Bayrak töreninde gürültü etmemeli, okuldan kaçmamalıdır. • Nöbetçi öğretmene yardımcı olunmalıdır. • Merdivenlerden inip çıkarken ve koridorlarda gürültü yapmamalı, hoplayıp zıplamamalıdır. Buraları temiz tutmalı, ayakları sürtmemeli ve vurmamalıdır. • Koridor ve merdivenlerde toplanılmamalıdır. • Merdivenlere zarar verilmemeli, trabzanlara asılmamalı, kayılmamalı ve kızlara merdivenden çıkarken izin verilmelidir. • Koridor ve merdivenlerde öğretmenlere yol verilmelidir. • Okul eşyalarına zarar verilmemelidir.
Sınıfta Muaşeret	• Sınıfa girince sessizce oturmalı ve derse hazırlık yapılmalıdır. • Kıyafetine çeki düzen vermelidir. • Öğretmeni beklerken gürültü yapılmamalı, konuşmamalıdır. • Öğretmen gelince ayağa kalkmalıdır. • Öğretmenin selamına “Sağ ol” diyerek karşılık verilmelidir. • Öğretmen ders anlatırken dikkatle dinlenmelidir. • Gereken yerde ve gerekli şeyler not tutulmalıdır. • Deneyleri dikkatli bir şekilde takip etmelidir. • Soru sormak için parmak kaldırılmalıdır. Söz kesmemeli, hiç durmadan soru sorulmamalıdır. • Öğretmenin sözünü tamamlamamalı, konuşmasına yardımcı olunmamalıdır. • Kopya çekilmemelidir. • Sınavlarda yazı yazarken ağız oynatmamalı, çevreye bakılmamalıdır. • Sözlülerde fısıldamamalı, karşıdakine bir şey söylenmemelidir. • Sınavlara zamanında ve iyi hazırlanılmalıdır.

Tablo 4. 44: Okulda Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

	• Boş derslerde gürültü yapılmamalıdır. • Etüt saatlerinde gürültü yapılmamalı, çalışanlar rahatsız edilmemelidir. • Sesli çalışmalar uzun teneffüslerde yapılmalıdır. • Kitaplığa girildiğinde oradakiler selamlanmalı ve gürültü yapılmamalıdır. • Kitaplar korunmalı, onlara zarar verilmemelidir.
Yemekhanede Muaşeret	• Yatılı kalmayan öğrenciler diğer arkadaşlarının yemekleriyle dalga geçmemeli, iyi yemekler getirdiyse onları davet etmelidir. • Yemekhaneler temiz tutulmalıdır. Masaları kirletmemeli, yerlere çöp atmamalı ve tabakları kırmamalıdır. • Yemeği durumu olmayan arkadaşlarla paylaşmalıdır. • Sofraya konan yemek kötülenmemelidir. • Yemekler adil bir şekilde dağıtılmalıdır. • Sofradaki arkadaşlara hizmet edilmeli, suları doldurulmalı, tabaklar dağıtılmalıdır. • Sofraya önce gelip yemek almamalı ve yemeğe başlanmamalıdır. • Hademelerle laubali olunmamalı, saygılı davranmalıdır. • Yemek yerken acele edilmemeli, güzel şeylerden konuşmalı, masadan beraber kalkılmalıdır.
Yatakhane Muaşeret	• Yatmadan pijamalar giyilmeli, sabah kalkınca yıkanmalıdır. • Yatakhane gürültü yapmamalı, hızlı koşulu toz kaldırmamalıdır. • Dolaplar düzenli tutulmalıdır. • Yatakhane giriş çıkış saatlerine uyulmalıdır. • Yatakhane üstsüz gezilememeli, kitap okunmamalıdır. • Elbiseler düzgünce kaldırılmalı, yatmadan el, yüz, ve ayaklar yıkanmalıdır. Lavabolar temiz tutulmalıdır. • Kimsenin eşyasını ve kıyafetini kullanmamalıdır.

Kaynak: Tarihsiz, s.26-32

Okulda Muaşeret başlığı ve ilgili temalarda öğrencilere yönelik okul ve yurt yaşamında uymaları gereken görgü kuralları ve disiplin ilkeleri kişisel temizlik ve düzen, öğretmenlere ve okul çalışanlarına saygı ve nezaket, ödev ve sınavlarda zaman yönetimi ve disiplin, çevreye saygı ve eşya kullanımı, yemek ve yatakhane adabı gibi başlıklar altında anlatılmaktadır.

Erten; öğrencilerin karakter gelişiminde ve iyi alışkanlıklar kazanmasında okulun büyük bir rol oynadığını, bu nedenle okulda geçirilen zamanın ve çevrenin çok önemli olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

Bir öğrencinin hayatında okulun yeri çok büyüktür. Çünkü, öğrenci okulda yalnız bilgi edinmez; iyi ve kötü adetleri de orada kazanır. Sonra okulda çocuk, tek başına değildir. «Üzüm üzüme baka baka kararır.», «Kır atın yanında duran, ya

huyundan ya t    nden» atas  zlerinde belirtildiği gibi,  Ğrenci öğrenciden çok şeyler kapar. Onun için bir  ocuk, g  Ğ     önce ailede ve okulda öğrenir. (s. 26)

ÖĞrencilerin okulda nasıl sorumluluk almaları gerektiğini ve öğretmenler ile okul idaresiyle nasıl doğru ilişkiler kuracaklarını, disiplin, sayĐı ve i  birliği gibi temel değerler çerçevesinde  u şekilde vurgulamaktadır:

 ĞRENC  KURULLARINDA ÖDEV: ÖĞrenci kurulları, öğrencileri yarınki hayata, i  bölümüne ve sistemli çalışmaya alı tırır. Bir  Ğrenci bu kurullardan birinde  dev almalıdır. Kurulların  Ğrenci kabiliyetlerini meydana çıkarmakta da b   k önemi vardır.

Bu kurullarda  dev alan çocukların başkalarına tahakküm etmemeleri, iş birliği dahilinde samimi çalışmaları başkalarının da düşüncelerine tahammül ve sayĐı göstermeleri gerekir.

ÖĞrenci kurullarına girmemiş veya başka kurullarda olan çocukların, diğer kurul çocuklarının ba arılarıyla kıvanç duymaları lazımdır.

ÖĞRETMEN VE OKUL İDARES  İLE OLAN MÜNASEBETLERDE: ÖĞretmenler ve okul idaresi, öğrencileri yetiştirmeyi kendilerine  dev edinmişlerdir. ÖĞrencilerin onlara sayĐı borcu vardır. Ayrıca, derste ve ders dışında ödevlerini yaparken  Ğretmen ve idarecilere yardımcı olmak her öğrencinin borcudur.

Şikayetler önce sınıf öğretmenine, yoksa nöbetçi öğretmene yapılır. Doğrudan doğruya idareye ve müdüre gitmek doğru değildir. Küçük meseleleri b   tmemeli ve okul idaresini boşuna meşgul etmemelidir.

Yurttaşlık Bilgisi dersinizde öğrenilen Okul Disiplin Yönetmeliği'ni hiç unutmayınız. Bir öğrenciden istenen çok basittir: Terbiyeli,  alı kan, disiplinli olmak. Çok kolay! (s. 30-31)

ÖĞrencilere bu gibi kuralların aktarılmasıyla, toplumsal yaşamda ve okul ortamında uymaları gereken temel g Ğ   kurallarını ve disiplin ilkelerini öğretmek, öğrencilerin hem kişisel gelişimlerine hem de toplumsal uyumlarına katkı sağlamak hedeflemektedir. Ayrıca Yurttaşlık Bilgisi dersinin, öğrencilerin disiplinli, sayĐılı ve topluma uyumlu bireyler olmaları için önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Sosyal Muaşeret başlığında 11 (on bir) temada adabımu eret kuralları belirlenmiştir. Bunlar; sokak muaşeret, taşıtlarda muaşeret, selamla ma muaşeret,

misafirlik muaşeretı, yemek muaşeretı, kartvizit, takdim ve tanıştırma muaşeretı, konuşma muaşeretı, hediye muaşeretı, davet ve eğlence ve spor yerlerinde muaşeret temalarıdır.

Sokak muaşeretine dair kurallar Tablo 4.45’te verilmiştir:

Tablo 4. 45: Sokak Muaşeretı

Tema	İçerik
Sokakta Muaşeret	• Parmakla bir şey gösterilmemelidir. • Büyük paket ya da bavul taşınmamalıdır. • Başkalarının penceresinden içeri bakılmamalıdır. • Yüksek sesle konuşulmamalı, el şakası yapılmamalıdır. • Birisi bir şey düşürdüğünde alınıp verilmelidir. (Mendil alınmamalı, gösterilmelidir.) • Arkasından ne çıkacağı belli olmayan duran ya da giden araçların yanında hızla geçilmemelidir. • Sokakta oynayan çocuk toprakla oynamamalıdır. • Gelip geçenlere, satıcılara laf atmamalıdır. • Günün erken ya da geç saatlerinde gürültülü oyunlar oynamamalıdır. • En tehlikesiz sokakta oynanmamalıdır. • Sokak kenarındaki ağaçlara ve sokağa zarar vermemelidir. • Öğrenci kız ve erkeklerin kasketleri başlarında olmalıdır. • Bayanlar şehir içinde pantolonla dolaşmamalıdır.
Yürümede Muaşeret	• Yürürken lüzumsuz hareketler (kıvırmak) yapmamalı, sert adımlarla çok hızlı ya da çok yavaş yürünmemelidir. • Yürürken el, kol sallanmamalı, normal bir şekilde yürünmelidir. • Yere ya da gökyüzüne bakarak yürünmemelidir. • Yolun sağından yürünmelidir. • Kadın ya da çocukları yolun iç tarafına almalıdır. • Grup halinde yan yana yürünmemelidir. • Yolda giderken bir şey yenmemelidir. • Şemsiye de baston gibi taşınmalı, ıslak olduğu zaman başkalarını rahatsız etmeyecek şekilde taşınmalıdır. • Yürürken vitrin önünde ve dükkan kapıları önünde durulmamalıdır. • Kalabalık yollarda durup bir şey anlatılmamalıdır. • Asker ve öğrenci topluluklarının arasından geçilmemelidir. • Eller cepte yürünmemeli, karşıdaki kişiye çarpılmamalı, çarpıldığında özür dilenmelidir. • Rütbece ve yaşça büyük olan kişiler sağda bulunmalıdır. • Kadınlarla bir yere gidilirken durup konuşulmamalıdır. • İki bay bir bayanı aralarına almalıdır. • Bayanlarla giden bay solda olmalıdır. • Çocuklar iki yana alınmalıdır. • Kadınlar sağa alınmalıdır. Kalabalık yerlerde öne alıp iki elle yol açılmalı, yağmurlu havalarda ya da tehlikeli durumlarda kadınlar solda olabilir. • Merdivenden önce baylar çıkmalıdır. • Baston taşırken sallamamalı, koltuk altına alıp arkadakilere veya öndekilere rahatsızlık verilmemelidir.

Tablo 4. 45: Sokak Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

- Kapalı yerlere girerken önden bay girmeli, kadın önce çıkmalıdır.
- Bir baya yetişmeye çalışan bayan durup beklenmemeli, ona doğru gidilmelidir.
- Yayalar yol ortasında yürümemeli, kaldırımdan yürümelidir. Karşıdan karşıya geçerken geçit yerlerinden faydalanmalı, yaya kaldırımında durup konuşmamalı, uzun safla yürünmemeli, büyük paketler taşınmamalıdır.
- Yolda acele etmemeli, yaşlılara ve hastalara yardım edilmelidir. Rastlanan tanıdıklarla bir kenara geçip konuşmalıdır.
- Açıkken öne doğru tutup yolu görmeyerek başkasına çarpılmamalı, şemsiyeden akan suların yanındaki kişileri ıslatmamasına dikkat edilmelidir.
- Bir kadın sokakta sigara içmemeli, koşmamalı, çorap düzeltmemeli ve makyaj yapmamalıdır. Ciddi bir şekilde yürümeli, çocuğunu sağa almalıdır.
- Yanında bayan olma durumunda şemsiye onun için kullanılmamalıdır.
- Bir kadınla giden erkek dönüp arkaya bakmamalıdır.
- Sulu akan şeylerle yola çıkılmamalıdır.
- Yanındaki bayanın paket taşımasına ve giyinmesine yardım etmeli, bayana evine kadar eşlik etmelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.13-16

Bu kurallarla amaçlanan, toplu taşıma araçlarında ve bireysel taşıtlarda seyahat ederken güvenli, saygılı ve düzenli bir ortam sağlamaktır. Bu kurallar, yolcuların ve taşıt sürücülerinin birbirlerine karşı kibar ve düşünceli davranmalarını, güvenlik önlemlerine uymalarını ve yolculuğun daha konforlu geçmesini hedeflemektedir.

Erten (Tarihsiz, s. 16), sokakta yürüyüş adabından bahsettiği kısmın sonunda fıkra ve özlü sözlerle konunun önemini çocuklara açıklamaya çalışmıştır:

Bir fıkra: Bir hamal sırtında büyük bir duvar saati taşıyordu. Dalgın birisi ona çarptı ve sonra bağırdı:

Hey Allahım. Herkes gibi kol saati taşısana adam!

Bir iki söz: Yol sormakla bulunur.

Ay doğuşundan, insan yürüyüşünden bellidir. Yoldan kal, yoldaştan kalma.

Yolu yol ile, ormanı balta ile.

Taşıtlarda muaşeret kuralları Tablo 4.46’da verilmiştir:

Tablo 4. 46: Taşıtlarda Muaşeret

Tema	İçerik
Bilet Almada Muaşeret	• Bilet alırken gişeye bozuk para vermeli ve paso yanında olmalıdır. • Kimseye bilet aldırılmamalı ve sıraya girmelidir. • Gişedeki görevliye kibar davranılmalıdır. • Bileti kolayca bulunabilir bir yere koymalıdır. • Tarifeye bakmayı öğrenmeli, anlamadıklarını görevlilere veya danışmaya sormalıdır. • Gişedeki görevli lafa tutulmamalıdır.
Yolculukta Muaşeret	• Ayakta gidiliyorsa bir yere tutunulmalıdır. • Numaralı yerlerde mutlaka kendi yerine oturulmalıdır. • Başka biri için yer tutmamalıdır. • Pencerelerden kol veya baş çıkarılmamalıdır. • Kısa yolculuklarda uyuklamamalıdır. • Şehir içi taşıtlarda sigara içilmemelidir. • Kamara ve kompartıman arkadaşlarıyla hemen ahbap olunmamalı, yüksek sesle konuşulmamalıdır. Yemekten ikram edilmelidir. • Yatılı yolculuklarda horlamamalı, koku yapan ayaklara dikkat edilmelidir. • Taşıtlarda yaşlılara, kadınlara, çocukluya veya hastaya yer verilmelidir. • Başkasının arkasına el atmamalıdır. • Çocuklara oturulacak yere ayak bastırılmamalıdır. • Fena kokulu yemek ve yemişle yolculuk edilmemelidir. • Sıkışık taşıt araçlarında sigara içilmemelidir. İçenler ihbar edilmelidir. • Pencereler, kondüktör ya da muavine açtırılmalıdır. • Taşıtları kullanan kişiler lafa tutulmamalıdır. • Dolmuş gibi araçlarda önceden para hazırlanmalıdır. • Araç kullanırken çevreye su sıçratılmamalıdır. • Otomobilin sağ köşe tarafında kadın ya da büyük oturmalıdır. • Taşıt araçlarında başkasının ayağına basmamaya dikkat edilmelidir. • Yerlere tükürmemeli, ters taraftan binmeye çalışılmamalıdır.
Bisiklete Binmede Muaşeret	• Bisiklet kullanırken gösteriş yapmamalıdır. • Bisiklet bir taşıta bağlanmamalıdır. • Bisiklette semer yerine başka bir yere oturmak, ayakta kullanmak, ters binmek tehlikelidir. • Bisikletle yük taşınmamalı, başkası bindirilmemelidir.
Asansörde Muaşeret	• Asansöre binildiğinde içerideki kişilerle selamlaşılmalıdır. • Asansörün kapıları açık olduğunda hareket edilmemelidir.
Araçlara Binme ve İnmede Muaşeret	• İnerken ve binerken kadınlara yol verilmelidir. • Erkek sol kapıdan girip sola oturmalıdır. • İnerken erkek kapıyı açmalı ve kadını indirmelidir. • Bir kadınla otomobile binerken sağ kapı açılıp kadın girmeli ve sağda oturmalıdır. • İnilcek yeri önceden bildirmelidir. • Sandala önce erkek binmeli, kadına el uzatmalıdır. • Taşıt durmadan inilmemeli ve binilmemelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.17-19

Erten (Tarihsiz, s. 17), taşıtlarda muaşeret bölümünün giriş kısmında kurallara geçmeden taşıtların yeri ve öneminden şöyle bahsetmiştir:

Toplum medenileştikçe taşıt aracı çoğalıyor. Bugün sürücü veya yolcu olarak, günümüzün pek çok saati taşıt aracında geçmektedir. Ayrıca, bir ailenin yalnız reisi değil, en küçük çocuğu bile taşıtla ilgilidir, ona muhtaçtır. Taşıt aracı, insanların arasına böylesine girdikçe taşıt kazaları da o nisbette artmaktadır.

Selamlaşma muaşeretine dair kurallar Tablo 4.47’de verilmiştir:

Tablo 4. 47: Selamlaşma Muaşeret

Tema	İçerik
Selamlaşmada Muaşeret	• Bilgi almak için yaklaşılan kişiler de selamlanmalıdır. • Uzun yolculuklardaki görevliler selamlanmalıdır. • Lokantada masasına oturan kişiler de selamlanmalıdır. • Bir topluluğa giren erkek önce kadınları sonra erkekleri tek tek selamlamalıdır. • Taşıt araçlarında ayağa basılan ya da rahatsız edilenlerden af dilenmeli, yer verene, düşürdüğümüz eşyayı söyleyene, unutulmuş hatırlatana, bir tehlikeyi bildirene selam verilmeli ve teşekkür edilmelidir. • Sonradan gelen orada bulunanı, gençler yaşlıları, erkekler bayanları, gidenler arkada kalanları, yoldan geçen durmakta olanı önce selamlamalıdır. • Resmi şapkalı kişi selam verirken şapkasını çıkarmamalı, sağ eli şapkanın siperine götürüp selam vermelidir. • Sivil şapkalı kişiler sağ elle şapkayı üstten tutarak çıkarmalı, çok yukarı kaldırmadan hafif yana eğerek başla selam vermelidir. Konuşmak gerekiyorsa şapka sol ele alınarak sağ elle tokalaşmalıdır. • Karşıdaki kişi şapkasını giymeden veya giymesini söylemeden şapka giyilmez. • Sert kenarlı şapkalar kenarlarından tutup çıkarılmalıdır. • Şapka yere kadar indirilmemelidir. • Bere gibi yumuşak şapkalar çıkarılmamalı, başla selam verilmelidir. • Selam saygı ve sevgi belirtisi olduğundan yüzde saygılı bir gülümseme olmalıdır. • Ağızda sigara veya sakız varken, eller cepteyken selam verilmemelidir. • Erkek toplantıya yeni giren bayanın selamını ayağa kalkarak almalıdır. • Arabadakiler başla selam vermelidir. • Okul müdürlüğü veya müdür yardımcılığı gibi makamlara kapı çalınarak girilmeli, masadan üç metre uzakta durmalı ve başla selam vermelidir. • Sözlü selama karşıdakinin sözüne uygun şekilde sözle cevap vermelidir.

Tablo 4. 47: Selamlaşma Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

Tokalaşmada Muaşeret	• El sıkılamak için sağ el uzatılmalıdır. • Eli sıkılan kişiyle tanış olmak lazımdır. • Büyük küçüğe, kadın erkeğe el uzatmalıdır. • Kalabalık ortamda el sıkılmamalıdır. • Tokalaşırken eli kabul etmemek, parmak uçlarıyla tutmam çok ayıptır. • El dostça sıkılmalı, çok sallanmamalıdır. Bayan eli sıkıştırılmamalı ve sarsılmamalıdır. • Büyüklerin eli sıkılırken hafifçe eğilmelidir. • Sıkıldıktan sonra eller ayrılmalı, uzun süre tutulmamalıdır. • Başkasının omzunun üzerinden el sıkılmamalıdır. • Erkek eldivenli ise eldivenini çıkarmalı, sol eline almalıdır. Bayan eldivenli ise eldiveni çıkarmamalıdır. • Tokalaşmak için bayan elini alan bir erkek hafifçe reverans yapmalıdır. • Bir toplulukta veya tanışmalarda önce bayanların eli sıkılmalıdır. • Reverans esnasında çok eğilmemelidir. Küçük ve genç kızlar, büyüklerine, mevki sahibi kişilere reverans yapabilir.
El Öpme ve Kucaklaşmada Muaşeret	• Küçüklerin, büyük eli öpmesi saygı ifadesidir. • Bayanların eli, ayrılık, tebrik, teşekkür veya tanıştırmalarda öpülmelidir. Kadın el uzatmalıdır. Samimi durumlarda bayanın eli alınıp öpülmelidir. • Kadın el öptürmez ise daha sonra da öptürmemelidir. • El sallamak samimi bir selam şeklidir. Uğurlamalarda mendil ve şapka da sallanabilir. El sallanırken parmaklar dudaklara götürülmemelidir. • Kucaklaşmak samimi durumlarda aşırı sevgi göstergesi olduğu için sadece istasyon ve iskele gibi yerlerde olmalıdır. • Toplantı, balo, sokak ortası gibi yerlerde kucaklaşıp öpüşülmemelidir. • Sarıldıktan sonra başla sağa ve sola kısa hareketlerle sevgi gösterilmelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.20-25

Erten (Tarihsiz, s. 20), selamlaşma konusunda, selamın sadece sözlü olmadığını, aynı zamanda bedensel bir iletişim aracı olduğunu da vurgulamaktadır. Bu şekilde, selamlaşma kültürel normların bir parçası olarak, insanlar arasındaki iletişimi ve ilişkileri güçlendiren önemli bir ritüel olarak tanımlanmıştır:

Görgülü bir kimsenin titiz davrandığı konulardan biri de selamlaşmaktır. Selamlaşanlar, birbirlerine saygı, sevgi, bağlılık ve unutmama ifade ederler. İnsanın en değerli organları, el ve baş olduğu için, selam aracı olarak da bunlar kullanılmaktadır. Ayrıca çehrenin tatlılığı, vücudun selam verilen tarafa eğikliği, bazı hallerde el sıkışma, kucaklaşma, el öpme, selamın anlamını kuvvetlendirir.

Yukarda da söylendiği gibi selam başta, elde ve bazan da vücuttadır. Selam aracı da şapkadır.

Selamlaşma, tokalaşma ve el öpme kurallarıyla amaçlanan, insanlar arasındaki iletişimi ve sosyal ilişkileri saygı, nezaket ve karşılıklı anlayış çerçevesinde düzenlemektir. Bu kurallar, bireylerin birbirine olan saygı ve değerini ifade eder ve ayrıca sosyal uyumun ve toplum içindeki huzurun sağlanmasına katkıda bulunur. Bu kurallar, sosyal etkileşimlerde doğru ve yerinde davranışlarda bulunmayı sağlayarak, toplumsal ilişkilerin ve iletişimin sağlıklı bir şekilde devam etmesine yardımcı olmaları açısından önem taşımaktadır.

Misafirlik muaşeretine ilişkin kurallar Tablo 4.48’de verilmiştir:

Tablo 4. 48: Misafirlik Muaşeret

Tema	İçerik
Ziyarete Muaşeret	• Ziyarete gelen kişiye iade yapılmalıdır. • Yeni gelen komşu komşular tarafından, yeni tayin olan daire müdürü de memurlar tarafından ziyaret edilmelidir. • Karı koca sadece evli olanları veya cemiyette isim yapmış yaşlı erkeği birlikte ziyaret etmelidir. • Bir bekarın ziyaretini yalnızca evin erkeği iade etmelidir. • Yeni tanışılan kişilere yalnızca davetler üzerine gidilmelidir.
Misafir Ağırlamada Muaşeret	• Her evde bir misafir odası bulunmalı ve burası temiz tutulmalıdır. • Karşılayan hizmetçi ise giyimi temiz olmalıdır. • Kabul günü varsa o gün dostlara kibar ve uygun bir dille bildirilmelidir. • Gelecek misafir sayısına göre hazırlık yapılmalıdır. • Misafir güler yüzle karşılanmalıdır. • Davetlilere hangi saatte kabul edileceklerini ve ulaşım yolları söylenmelidir. • Davette yarım ağız konuşulmamalı, net ifadeler kullanılmalıdır. • Misafir ağırlarken masraftan çekinilmemelidir. • Misafirin çocuklarına kötü davranılmamalı, misafirin önünde kendi çocuklarıyla kavg edilmemelidir. • Misafir düzgün ve uygun kıyafetle karşılanmalıdır. • Misafir odasına kedi ve köpek alınmamalıdır. • Yeni gelen misafir diğer misafirlere takdim edilmelidir. • Evdeyken misafiri kabul etmemek, çocuklara ya da hizmetçilere evde yoklar dedirtmek gibi davranışlardan kaçınılmalıdır. • Misafir varken saate bakılmamalı ve esnememelidir. • Misafir uzun süre yalnız başına bırakılmamalıdır. • Misafirin yanından ayrılmak için ya da bir şey okumak için izni istenmelidir. • Evden çıkarken denk gelen misafirden özür dilenmeli, başka gün davet edilmelidir.

Tablo 4. 48: Misafirlik Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

	• Kabul günlerinde evin genç kızı annesinin sözünden çıkmamalı, kapıya en yakın yerde oturmalıdır. • Öğrenciler hariç her misafire sigara sunulmalıdır. • İkramlarda misafir genç kızlardan yardım istenebilir. • Misafire neyi nasıl istediğini sormalıdır. • İkrama yaşlıdan başlanmalı ve fazla ısrar edilmemelidir.
Misafirlikte Muaşeret	• Misafir kapıyı iki kere çalmamalı, palto ve mantosunu holde çıkarmalıdır. • Çok candan olmayan davetleri kabul etmemeli, misafirliğe sarhoş olarak gitmemeli ve orada çok içmemelidir. • Güzel ve şık giyinmeli, ev halkı ve eşyasını eleştirmemelidir. • Misafir, diğer misafirlere karşı laubali davranmamalı, durmadan söze karışmamalı, soru sormamalıdır. • Evin küçük çocuklarına soru sorup ağızları aranmamalıdır. • Ev sahibinin yaşlı akrabalarıyla ilgilenmelidir. • Ziyaretlerde: «Misafir misafiri sevmez, ev sahibi hiç birisini sevmez.» sözü uyarınca diğer misafirlere hor bakmak, salona girince selam vermemek, konuşmamak doğru değildir. • Kapı tanımadığı birisi tarafından açıldığında kişi kendini takdim etmelidir. • Oturmak için ev sahibin kendisine yer göstermesini beklemelidir. • Yarım ve eğreti oturmamalı, ıslık çalmamalı ve zincir sallamamalıdır. • Misafir eve girerken önce çıkarken arkada olmalıdır. • Misafir uygun bir şekilde oturmalı, dizleri ayırmamalı, sandalye sallamamalı, ayakları sandalye bacaklarına sarmamalı veya sandalyeye ters oturmamalıdır. • Başka bir misafir geldiğinde hemen gitmeye kalkışmamalıdır. • Gelen kişi yaşlı ya da mevki sahibi biri ise selamlamalıdır. • Ziyaretlere kalabalık gidilmemelidir. • Ev sahibi hakkında dedikodu yapmamalıdır. • İkram edilen şeylere fazla düşkünlük gösterilmemelidir. • Hasta ziyaretinde uzun uzun oturulmamalı, iç açıcı şeylerden bahsetmelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.38-41

Erten (Tarihsiz, s. 38), ev sahipliği ve misafirlikle ilgili kurallardan bahsetmeden önce ziyaret çeşitlerinden şöyle bahsetmiştir:

ZİYARET ÇEŞİTLERİ: Ziyaret eden veya ziyareti kabul edenlerin yakınlık ve dostluklarına, mevkilerine, medeni durumlarına, ziyaret sebeplerine göre ziyaretler çeşitli isimler alırlar. «Hoş geldiniz ziyareti», «Güle güle ziyareti», «Allahısmarladık ziyareti», «Komşuluk ziyareti», «Hasta ziyareti», «Geçmiş olsun ziyareti», «Allah kavuştursun ziyareti», «Mübarek olsun ziyareti», «Tebrik ziyareti» ve bütün bunlara karşı «iadeyi ziyaretler». Bu ziyaretler, tarafların yakınlıklarına göre, resmi veya samimi ziyaret sayılırlar.

Ev sahipliği ve misafirlik konusuna dair muaşeret kurallarında öğrencilerin toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini öğrenerek daha uyumlu bireyler haline gelmesinin ve bu sayede sosyal ilişkilerini geliştirip toplumsal normlara uygun hareket etmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu kurallar öğrencilere başkalarına saygı göstermeyi ve empati kurmayı öğretmekte, misafirperverlik ve ziyaretlerde doğru davranışlar sergilemek başkalarının duygularını ve ihtiyaçlarını anlama yetilerini geliştirmektedir. İleriki yaşamlarında ve resmi ortamlarda başarılı olmak için bu tür sosyal beceriler gerekli bulunmaktadır, çünkü görgü kuralları profesyonel ortamlarda saygılı ve etkili iletişim kurmalarını sağlamakta ve olumsuz önyargılara karşı bir kalkan olmaktadır. Kültür açısından da bu kurallar, öğrencilere kendi kültürlerinin değerlerini ve normlarını öğretmekte ve bu da kültürel kimliklerini ve toplumsal bağlarını güçlendirmektedir.

Yemek muaşeretine ilişkin kurallar Tablo 4.49’da verilmiştir:

Tablo 4. 49: Yemek Muaşeret

Tema	İçerik
Sofra Düzeninde Muaşeret	• Her aile masada yemek yemelidir. • Muşamba yerine beyaz örtü serilmelidir. Örtü, masanın dört tarafından eşit olarak sarkmalıdır. • Tabağın sağ ve soluna yemek çeşitlerine uygun sayıda kaşık, çatal ve bıçak konmalıdır. • Çatallar tabağın solunda, bıçaklar sağındadır. Kaşıklar tabağın ilerisine ağızları yukarı gelecek şekilde konmalıdır. • Su bardağı servis tabağının tersinde sağda, peçete soldadır. • Sandalyeler sessizce çekilmeli, masaya önce büyükler oturmalıdır. • Peçeteyi kucağa sermelidir. • Yemek tabağı ve bardak peçete ile silinmemelidir. • Önce çorba ikram edilir. Herkesin yemeği gelmeden, yemeğe başlanmamalıdır. • Kaşığa çok çorba alınmamalı, üflenmemeli ve höpürdetilmemelidir. • Çorbanın içine ekmek doğranmamalıdır. • Diğer yemekler geniş tabakla sofraya getirilmelidir. Anne parçalanacak bir şey varsa parçalamalı ve sonra servis çatalı ve kaşığıyla önce kendisine almalı sonra dağıtım yapmalıdır. • Sofrada bıçak sağ, çatal sol elle tutulmalıdır. • Yemek içindeki çekirdek, kemik, sinir gibi şeyleri çatalla almak ve kimseye göstermeden tabağın kenarına koymak uygundur. • Lokma dişle koparılmamalı, el ekmek üzerinde durmamalıdır. • Yemek sırasında çatal bıçak tabağa dayalı durmalı, yemek sonunda tabağın içine konmalıdır. • Sofradan çok tok kalkılmamalı ve güzel şeylerden bahsedilmelidir. • Su ve içki tek yudumda içilmemeli, bardağı ağza götürmeden önce ağzı peçete ile silmelidir.

Tablo 4. 49: Yemek Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

	• Tuz, kaşık ya da çatal sapı ile alınmamalı, temiz bıçakla alıp serpilmelidir. • Şeker özel kaşığı ile alınmalıdır. • Yemek sonunda ağız ve el güzelce yıkanmalıdır.
Sofra Davranışında Muaşeret	• Yemek yerken acele edilmemeli, burun, kulak ve saçla oynanmamalı, açgözlülük yapılmamalıdır. • Lokantada saç taranmamalı, yaralı gidilmemelidir. • Lokantaya köpek götürülmemeli ve çok oturulmamalıdır. • Ekmekle ağız, çatal, bıçak silinmemelidir. • Ev sahibini memnun etmek için övmekten ve beğenilen yemeği tekrar istemekten çekinmemelidir. • Masa için izin isteyenlere nazikçe davranmalıdır. • Lokantada boş yer varken bir erkek kadının, bir kadın da erkeğin masasına oturmamalıdır. • Aynı masada başkaları yemek yiyorken sigara içilmemelidir. • Sesli yiyip içilmemelidir. • Bıçak ağza götürülmemelidir. • Yemek içinden çıkan kıl gibi şeyleri duyurmak ve göstermek ayıptır. • Yemekleri beğenmediğini açıkça söylemek ayıptır. • Masaya otururken kadın erkeğe yardım etmelidir. • Dostların masasına ısrar edilirse gidilmelidir. • Lokantadaki görevlilere güler yüz göstermeli, laubali olunmamalıdır.
Giyimde Muaşeret	• Yemeğe oturmadan düzgün kıyafetli olmalı ve elleri yıkamalıdır.
Yemeğe Gidişte Muaşeret	• Lokantaya girerken erkek şapkasını çıkarmalı ve garsonu selamlamalıdır. Palto ve mantolar vestiyere bırakılmalıdır. • Lokantalara girerken önce bay, sonra bayan girmelidir. • Masa seçimi ve uygun yer bulmak bayların görevidir. • Büyük şahısların masasına gidilmemelidir.
Yemekten Ayrılıştan Muaşeret	• Çıkarken garsona bahşiş vermeli, kadının giyinmesine yardım edilmelidir. • Hesabı başkalarının ödemesi beklenmemelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.33-37

Erten (Tarihsiz, s. 36), ziyafetlerde görgü kısmındaki kuralların, ziyafetin düzenli bir şekilde geçmesini sağlayarak, misafirler arasındaki ilişkilerin ve iletişimin sağlamlaşmasına yardımcı olacağını ve aynı zamanda, görgü kurallarına uygun davranmanın, misafirlerin rahat etmesini ve ziyafetin keyifli bir ortamda geçmesini sağladığını şu sözlerle vurgulamaktadır:

ZİYAFETLERDE GÖRGÜ: Doğrudan doğruya verilen ziyafetler olduğu gibi, bir balo, bir düğün veya bir merasim dolayısıyla verilen ziyafetler de olabilir. Çoğu zaman akşam yemeğidir. Davet, 19-20 sıralarındadır. Davetli sayısı önceden bilindiği için masa ona göre hazırlanmış ve herkesin yeri tespit edilmiştir.

Masalar, uzunlmasına konulduğu gibi, (U) veya (T) şeklinde de yerleştirilebilir. Misafirlerin yerini tesbit ederken ev sahipleri bir hanım, bir bay oturturlar. Kan kocalar yanyana oturtulmazlar. Küs olanlar, geçinemiyen misafirleri de yanyana oturtmamalıdır. (Nişanlılar yanyana otururlar.)

Kartvizit muaşeretı Tablo 4.50’de verilmiştir:

Tablo 4. 50: Kartvizit Muaşeretı

Tema	İçerik
Kartvizit Yazımında Muaşeret	• Kartlar renksiz ve beyaz olmalıdır. • Kartvizit elle yazılmamalıdır. • Kartvizitte sade bilgiler verilmelidir. • Kimlik ve adres rumuzla belirtilmemelidir, ancak çok bilinen bir rumuzsa yazılmalıdır. • Sade bir kartta isim soy isim, bunun altında meslek, sol köşede de iş veya ev adresi ve telefon numarası bulunmalıdır. • Karı kocanın ortak kartlarında erkek isminin yanına ve eşi diye ilave edilebilir. • Kadın kartlarında yalnızca isim ve soy isim bulunmalıdır. Meslek de eklenebilir fakat adres ve telefon numarası olmamalıdır. • Kartvizitlerde sülale veya baba unvanı eklenmemelidir. • Öğrenciler kabartma kartvizit kullanmamalıdır. • İsimlerin başına bay bayan gibi unvanlar koyulmamalıdır. • Ziyaretine gidilen kişi evde bulunamazsa kartvizit bırakılabilir. • Bir kadın bekar bir erkeğe kart bırakmamalıdır. • Bir karı koca bekar bir kişiye ziyarete gittiğinde yalnızca erkek kartvizit bırakmalıdır. • Ziyareti sonunda çocuklar ve gençler hariç ailenin bütün fertlerine kart bırakılmalıdır. • Ziyaret ve tebriklerde üstüne yazı yazılan kartlar ayrıca imzalanmamalı ve kurşun kalem kullanılmamalıdır. • Adres değişikliğinde önceki adres kırmızı kalemle çizilmeli, yeni adres eklenmelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.42-43

Bu kurallar, dönemin iletişim araçlarından olan kartvizitlerin profesyonel ve sosyal ortamlarda uygun ve etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmasını sağlamaktır. Kartvizitlerin renksiz ve beyaz olması, sade ve okunabilir bilgilerin bulunması, profesyonellik ve ciddiyetin göstergesidir. Kimlik ve adres bilgilerinin açıkça belirtilmesi ile ilgili kurallar, güvenilirlik ve ulaşılabilirlik sağlamaktadır.

Karı koca veya kadın kartvizitlerinde özel durumlara uygun düzenlemeler, o dönemde kişisel mahremiyet ve saygıyı korumanın hedeflendiğini göstermektedir. Gereksiz bilgilerin eklenmemesi söylenerek, gereksiz bilgi kirliliğini önlemek ve kartvizitin amacına uygun şekilde net bilgi vermesini sağlamak amacını taşımaktadır.

Ziyaretlerde kartvizit bırakma kuralları, sosyal nezaket çerçevesinde hareket etme yollarındandır.

Takdim ve konuşma muaşeretleriyle ilgili kurallar Tablo 4.51’de verilmiştir:

Tablo 4. 51: Takdim-Tanıştırma ve Konuşma Muaşeret

Tema	İçerik
Takdim ve Tanıştırmada Muaşeret	• Kötü şöhreti olan veya tanıtılan kişinin başına iş açacak olan kişiler takdim edilmemelidir. • Ahlaken zayıf olan kişiler bayanlara takdim edilmemelidir. • Ayaküstü konuşulan kişiyi arkadaşına tanıtmaya gerek yoktur. • Küçük büyüğe, memur amire, genç yaşlıya, erkek kadına, genç kız yaşlı erkek veya kadına veya evli kadına takdim edilmemelidir. • Tek olan topluluğa, akrabalar yabancıya, siviller subaylara takdim edilmelidirler. • Takdim ederken kibar bir dil kullanılmalıdır. • Subaylar takdim edilirken rütbeleri söylenmemelidir. • Taraflar istemiyorsa takdim yapılmamalıdır. • Takdim sırasında isimler çok anlaşılır söylenmelidir. • Bulaşıcı hastalığı olanlar takdim edilmemelidir. • Kadınlar güzellikleri övülerek takdim edilmemelidir. • Genç erkek genç kızla tanıştırmadan önce kızın anne babasına takdim edilmemelidir. • Takdim ediliyorken ayağa kalkılmalı ve şapka çıkarılmalıdır. • Ağızda sigara bulunmamalı, bir şey çiğnenmemeli, eller cepte olmamalı ve çevreye bakılmamalıdır. Güler yüzlü olunmalıdır.
Konuşmada Muaşeret	• Sohbet konusu seçilirken herkesi ilgilendiren bir konu seçilmelidir. • Karşıdaki kişinin hoşlanacağı konuları seçmelidir. • İş konuları aile toplantılarında konuşulmamalıdır. • Siyasi konulara girilmemelidir. • Çok iyi bilinmeyen konular seçilmemelidir. • Başkası hakkında dedikodu yapmamalı, alay edilmemeli, yalan, iftira ve uzun tartışmalardan uzak durulmalıdır. • Aldıklarından ve yediklerinden kendini över gibi bahsetmemeli, eşya ve elbiselerin fiyatları anlatılmamalıdır. • Başkalarının kötülüklerini veya fena şöhretlerini ortaya dökecek sohbet konuları açılmamalıdır. • Yüksek mevkideki kişiler hakkında kötü konuşulmamalıdır. • Kimsenin sırlarını deşmemeli, soru sormamalıdır. • Hastalıklar ve şahsi üzüntüler üzerine uzun uzun konuşulmamalıdır. • Herkesi susturup yalnızca kendisi konuşmamalıdır. • Şive hatalarını gidermeye çalışmalı, yapmacık bir sesle konuşulmamalıdır. • Gereksiz jest ve mimikler kullanılmamalı, kibar gözükmek için ağzı büzmemelidir. • Etrafa tükürük saçarak konuşulmamalıdır. • Ağızda sigara, sakız ve yemek varken ses kötü çıkar, bu durumlarda konuşulmamalıdır. • Kelimeleri tam ve eksiksiz telaffuz etmelidir. • Çok gülerken konuşmamalı, konuşan kişiye çok yaklaşmamalıdır.

Tablo 4. 51: Takdim-Tanıştırma ve Konuşma Muaşeretı (tablosunun devamıdır.)

• “siz”li konuşulmalıdır. • Hitaplarda beylik sözler kullanılmamalıdır.
• Öz Türkçe kelimeler kullanılmalıdır. • Argo kelime kullanılmamalıdır. • Konuşan kişi sonunda kadar dinlenmeli ve en son fikir belirtilmelidir. • Her sözü evet diye tasdik etmemeli ya da her söze itiraz etmemelidir. • Birisi konuşurken başka işlerle ilgilenilmemelidir. • Başkası konuşurken kulaktan kulağa fısıldamamalı, gülmemelidir. • Aşırı övgüden kaçınılmalıdır. • Dinlerken sabır gösterilmeli, kimsenin lafı ağzından alınmamalıdır. • Yeri gelince gülünmeli, aşırı ya da az gülünmemelidir. • Gülerken ağzı çok açmamalı, yüksek ses çıkarmamalı, dizlere vurmamalıdır. • Başkasını alay edecek ya da kıracak gülmelerden kaçınılmalıdır. • Bir şey anlatırken veya konuşurken çevreyi güldürmeye çalışmamalıdır.

Kaynak: Tarihsiz, s.44-51

Erten (Tarihsiz, s. 47), takdimin toplumsal ilişkilerde karşılıklı saygı ve nezaketin korunmasına dikkat edilmesi gereken noktaları ve tanıtılan kişinin üstünlüğünü anlamının, onunla olan ilişkinin sağlıklı bir şekilde başlamasını sağladığını ve her iki tarafın da rahat hissetmesine yardımcı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

- *Kendisine birisi takdim edilen kişi, takdim olunan kişiye nazaran üstün görülmüş demektir. Bundan gururlanmak, karşıdakini küçük görmek, bu takdimden hoşlanmadığını belli etmek çok ayıptır.*
- *Memnuniyet, hafif bir reverans, el sıkma veya el öptürmeyle belli edilirken «Memnun oldum» gibi hatırlı alıcı sözler söylenir. Hatırlı sorulur ve sohbet açılır.*

Erten (Tarihsiz, s. 48), insanların iletişimdeki temel aracı olan konuşmanın önemini şu sözlerle vurgulamaktadır:

İnsanın hayvandan en belirli farkı konuşabilmesidir. Atalarımız, insan hayatında konuşmanın değerini belirtmek için «Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşırılar.» demiştir. Konuşmak, yazmak ve hareket etmekten başka nelerle meramımızı anlatabiliriz, başka insanlarla anlaşabiliriz? Konuşma büyük bir silah, yüce bir fırsattır. Şu halde ona çok dikkat etmek gerektir. Güzel konuşma, talimle ve çok çalışmakla kazanılır. «Ağzından bal akıyor.» sıfatını, sizler de çok kolay kazanabilirsiniz. Yalnız, güzel ses çıkarmak başka, konuşacak

konuyu bulmak, bunu güzelce ifade edebilmek başkadır. Güzel ses (konuşma) talimle: söylediklerini karşıdakine dinletebilme (sohbet) ise bilgili olmayla mümkündür. Onun için de bilgi dağarcığım doldurmak, toplum olaylarıyla, kitaplarla, ilimle ilgi kurmak lazımdır. Ayrıca, ana dilini iyi bilmek, hatasız kullanmak, kelime haznesini zenginleştirmek de şarttır.

Erten (Tarihsiz, s. 49-50), etkili bir iletişim için kelime seçiminin, doğru hitap şekillerinin, bilgi sahibi olmanın ve nazik olmanın önemini vurgulamakta, argo ve kaba konuşmaların görgüsüzlüğü gösterdiğini ve konuşmanın değerini düşürdüğü belirterek, nezaket ve bilgiye dayalı bir konuşma tarzının teşvik edilmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir.

KELİME SEÇİMİ: Konuşmanın malzemesi KELİME'dir. Bir usta duvar yaparken nasıl tuğla kullanıyorsa, konuşmada da kelime kullanılır. (Tuğlaların arasındaki harç kelimelere eklediğimiz jest ve mimiklerdir.) Duvarın iyi olması, tuğlaların düzgünlüğüne ne kadar bağlıysa, güzel konuşmada da kelime seçimi o kadar önemlidir.

Konuşmalara hal ve hatır sormakla başlanılır.

Kibar konuşmak için «siz» li konuşmak uygundur.

Hitaplarda, ağabey, ulan, amca gibi beylik sözlerden katiyen sakınmalıdır. Çevredeki ismini öğrenmek şarttır.

Züppelik belirtisi olan monşer, mösyö gibi çağırışlardan, isimleri kısaltarak Lolo, Nino, Neco haline sokmaktan çekinmelidir.

Anlamı iyi bilinmeyen kelimeleri kullanmak insanı gülünç bir duruma düşürebilir. Ayrıca düzgün telaffuz da şarttır.

Öztürkçe kelimeleri sevmeli, lüzumsuz lügat paralamaktan sakınmalıdır.

Beylik söyleyişlerden uzak durmalıyız. (Efendim? - Efendin kalem odasında. Başım ağrıyor. - A, ayağına taş bağla iyi gelir. Canım sıkılıyor. - A vallahi, sıkı can çok iyidir, gibi.)

Argo kelime kullanmak, görgüsüzlüğün büyük belirtisidir. Lafı kesmek, dikiz geçmek, rajon, taş koy, hop dedik, duman ol burdan, ye onu gibi argo deyimlerin bir teki sohbetinizin değerini sıfıra indirebilir.

JEST ve MİMİKLER : Konuşmanın yanı sıra, kaş, göz ve yüz işaretleri (mimikler; veya vücut, el, kol hareketleri (jestler), anlatıma yardımcı olur. Fakat bunda da aşırılığa gitmemelidir.

Hediyeleşme muaşeretine dair kurallar Tablo 4.52’de verilmiştir:

Tablo 4. 52: Hediyeleşme Muaşeret

Tema	İçerik
Hediyenin Maddi Değeri	• Rüşvet yerine geçebilecek hediyelerden kaçınmalıdır. • Çok pahalı ya da çok ucuz hediye alınmamalıdır. • Hediye için verilen para zarf içinde verilmelidir. • Hediye üzerindeki fiyat etiketi sökülmelidir. • Hizmet edenlere bahşiş verilmeli ve bahşişte çok cimri ya da müsrif davranılmamalıdır. • Lokanta gibi yerlerde kanuni olarak alman %10 bir bahşiş vardır. Ondan başka bir para vermezseniz sizi kimse ayıplayamaz.
Hediye Zamanı	• Bayram, doğum günü, evlilik yıldönümü hediye almak için uygun zamanlardır.
Hediyenin Veriliş Nedeni ve Biçimi	• Hediye verilecek kişi yoksul veya yeni aile kurmakta ise faydalı bir şey hediye edilmelidir. • Başkasının hediyesi bir başkasına verilememelidir. • Yeni evlilere hediye için ne istedikleri sorulabilir. • Kendi yaptığı bir şeyi hediye etmek uygun değildir. • Hediye bizzat verilmeli ve ambalajlı süslü olmalıdır. • Düğün hediyelerinde kart konulmalıdır. • Verilen hediye bahsetmek, hediye övmek ya da fiyatını söylemek uygun değildir.
Çiçek	• Kadınlar için en uygun hediye çiçektir, şahsen verilebilir ya da başkasıyla gönderilebilir. Başkasıyla gönderildiğinde kart konmalıdır. • Ziyarete çiçekli olarak gidildiğinde çiçek sol elde tutulmalıdır. • Çiçekler kağıttan çıkarılarak verilmelidir.

Kaynak: Tarihsiz, s.52-53

Erten (Tarihsiz, s. 52), hediyeleşme konusundan bahsederken Türk adetlerindeki yerini vurgulayarak hediyenin manasına değinmektedir:

«Çoban armağanı çam sakızı», «Yarım elma, gönül alma», «An beni bir kozla o da çürük çıksın.» atasözleri, Türk adetlerinde hediyenin değerini ve yerini göstermektedir. Hediye, karşı tarafı ihya etmek değildir. Hatırlama, zaman zaman hatırlanma ve hatır yapmadır.

Davet muaşeretiyile ilgili kurallar Tablo 4.53’te verilmiştir:

Tablo 4. 53: Davet Muaşeretı

Tema	İçerik
Davetiyede Muaşeret	• Davetiyeler beyaz, kalın kağıtlı ve süslü olmalıdır. • Davetler sözlü ya da yazılı olmalıdır. Sözlü davet telefonla yapılabilir. • Küçük davetler için davetiyeler en az iki üç gün önceden, büyük davetler için ise en az on beş gün önceden gönderilmelidir. • Davetiyeler kapalı olarak gönderilmeli ve sade, anlaşılır bir dille yazılmalıdır. • Davetiyeler dağıtıldıktan sonra tarihte bir değişiklik yapılmamalıdır. • Davete katılma veya katılmama durumu hızlıca bildirilmelidir. • Davete katılmayı iki kez reddeden kişiler bir daha davet edilmemelidir. • Karşılığı yapılmayacak davetlere gidilmemelidir. • Ev sahibi davet edeceği kişileri titizlikle seçmelidir.
Salonda Muaşeret	• Eller cepte dolaşmamalı veya göğüste bağlanmamalıdır. • Sandalyeye yarım oturmamalıdır. • Otururken ısıklık çalmak, saçlarla oynamak, burun ve kulak karıştırmak veya ayak sallamak gibi hareketlerden kaçınılmalıdır. • Ayak ayak üstüne atılarak oturulabilir, ancak kadınlar bu konuda dikkatli olmalıdır. • Ev sahibi veya diğer misafirlerin izni olmadan şarkı söylenmemeli veya piyano çalınmamalıdır. • Giriş ve çıkışlarda kapıların durumuna dikkat edilmelidir: Açık kapı açık, kapalı kapı kapalı bırakılmalıdır. • Salona köpek getirilmemelidir. • Bayanlar, açıkta makyaj tazelememelidir. • Otururken iki bacak açılmamalıdır. • Tuvaletin yeri, özellikle hizmetçilere nazikçe sorulmalıdır. • Ayakkabı ve ceket çıkarılmamalı, kravat çözülmemelidir. • Bu tür etkinliklere yürümeyecek kadar küçük çocuklar götürülmemelidir. Salona götürülen veya ev sahibinin köpeği ise temiz ve terbiyeli olmalıdır. • Esnememeli, diş karıştırmak için kürdan kullanılmamalıdır. • Eğlencenin sonunda bay, hanıma manto veya kürk giymede yardımcı olmalıdır. • Eğlence sırasında konuşmalar genel olmalı ve özellikle ev sahibini zor durumda bırakacak konulara girilmemelidir. • Misafirler sert hareketlerden ve yüksek sesle konuşmaktan kaçınılmalıdır.

Kaynak: Tarihsiz, s.54-56

Kitap öğrencilere yönelik olsa da Erten (Tarihsiz, s. 56), öğrencilerin yetişkin olacaklarını da düşünerek davette uyulması gereken kuralları verdikten sonra davet çeşitlerine de değinmiştir:

DANSLI ÇAYLAR: Saat 17-19 arasında verilir. Danstan sonra veya arada misafirler büfeye davet edilirler. Büfe, misafirlerin yaş durumuna göre çaylı,

limonatalı veya hafif içkilidir. Ayrıca, çerez ve hafif mezeler bulunur. Davetliler, büfede kendi kendilerine de hizmet edebilirler.

KÜÇÜK BALOLAR, GARDEN PARTİLER: Kulüplerde veya bahçelerde verilir. Giyim konusunda titiz davranılmaz. Eğlenceli ve yarı resmi geçtiği için çok rağbet görür.

BALOLAR: Tamamen resmi mahiyettedir. Giyime fazlasıyla itina edilir. Bayanlar, dekolte gece elbisesi; baylar, frak giyerler. Balo, bir ziyafetle beraber veya yemeksiz olabilir.

MASKELİ BALOLAR: Resmi baloların aynısıdır. Yalnız burada kadın ve erkekler, birer maske takmışlardır. Tanınma az olduğu için hareketler daha serbesttir. Maskeler, gece yarısından sonra çıkarılır.

KOSTÜMLÜ BALOLAR: Bu türlü balolara en orijinal giyimle gitmek bir meraktır. Mesela birisi eski bir korsan, bir diğeri de Jül Sezar giyiminde olabilir. Bu baloların sonunda, çok kere, gecenin en orijinal giyimi birinci olarak seçilir. Üç dört kişilik guruplar, müşterek bir giyim tablosu da yapabilirler. (Mesela Üç Silahşörler, mesela Donkişot ve arkadaşı).

Eğlence ve spor yerlerinde uyulması gereken kurallar Tablo 4.54'te sunulmuştur:

Tablo 4. 54: Eğlence ve Spor Yerlerinde Muaşeret

Tema	İçerik
Giyim ve Dış Görünüşte Muaşeret	• Giyim eğlence yerine uygun olmalıdır. • Erkekler traşlı, kadınlar saçları düzgün olmalıdır. • Şapka ve palto eğlence yerlerine girerken çıkarılmalıdır.
Girişte ve Davette Muaşeret	• Giriş üç şekilde olur: paralı, davetli veya ziyaret. • Girişte sıraya uyulmalı, bayanlar öne alınmalıdır. • Davet edilmedik yerlere gitmemeli, kapıdan girerken davetiye ancak istenirse gösterilmelidir.
Davranış Muaşereti	• İçeri girildiğinde yer aranmamalı, bunun yerine yer göstericilere bahşiş vermelidir. • Sahneyi veya gösteriyi iyi gören yer genellikle bayana verilmelidir. • Başkasının yerine oturulmamalıdır, çünkü temsil başladıktan sonra sahibi gelirse çevre rahatsız olabilir. • Temsil esnasında yüksek sesle konuşmak veya gösteriyi anlatmaya kalkışmamalıdır. • Oyuncular kibarca desteklenmelidir, fena oynayanları ısıklamak veya iyi oynayanlara aşırı gösterilerde bulunmak uygun değildir. • Öksürmemeye özen gösterilmeli, ayrıca çok öksürüklü veya bulaşıcı hastalığı olanlar toplu yerlere gitmemelidir.

Tablo 4. 54: Eğlence ve Spor Yerlerinde Muaşeret (tablosunun devamıdır.)

Çıkışta Muaşeret	• Gösterinin bitmesini beklemeden ayağa fırlamamalıdır. • Çıkışta vestiyere marka verilmeli ve bırakılanlar alınmalıdır. Giyimler orada giyilmemeli, bir kenara çekilip öyle giyilmelidir. Yardıma ihtiyacı olan bayanların giyimine, erkekler yardımcı olmalıdır.
Oyunlarda Muaşeret	• Kahvehane, gazino gibi yerlerde oyun oynanırken gürültü çıkarılmamalıdır. Kumar ise kötü bir alışkanlıktır.

Kaynak: Tarihsiz, s.61-63

Erten (Tarihsiz, s. 62-63), çeşitli eğlence yerlerinde uyulması gereken genel görgü kurallarını açıkladıktan sonra belli başlı yerlerdeki kurallara da kısaca değinmiştir:

BELLİ BAŞLI EĞLENCE YERLERİ: Tiyatro, sinema, gazino, kahvehane, plaj, park ve bahçeler, sergiler, müzeler, sirkler, konserler, stadyumlar, çocuk bahçeleri belli başlı eğlence yerleridir. Bütün buralarda yukarıda sıraladığımız noktalara dikkat edilir. Ayrıca:

PLAJLARDA: İyi yüzme bilenler açılmalıdır. Denize ancak, plajlarda girilir ve buralarda bulunan, acemileri, ustaları ayırmakta olan tel örgülere dikkat edilir. Bayanlar plaj giyimi hususunda çok dikkatli olmalı, plaja tek başına gitmemeleri, gittikleri zaman bayanlar kısmına girmeleri gerektir. Mayolar çok dar veya çok geniş olmamalıdır. Erkekler beyaz mayo giyemezler. Küçük çocuklar denize mayosuz girebilirler, fakat o şekilde kıyıda dolaşamazlar.

PARKLARDA: Parklar genel dinlenme ve hava alma yeridir. Oradaki banklara yayılmak, bankları uzun zaman işgal edip başkalarına da imkan vermemek ayıptır. Bankları bıçakla oymamak, gazeteyi boydan boya açarak başkalarının manzarasını kapamamalıdır.

SERGİLERDE: Sergi, gösteri için eserlerin teşhir edildiği yerdir. Ekseri sergilerde, o eserlerin sahibi de orada hazır bulunur. Bunun için eserleri yüksek sesle tenkit etmemelidir. İyi görmek için tablolara çok yaklaşmaz, çok uzaklaşıp başkaları da rahatsız edilmez.

KONSER VE KONFERANSLARDA: Yüksek sesle tenkit yapılmaz. Gürültü etmek, sandalye gıcırdatmak ayıptır.

STADYUMLARDA: Oyuncu veya seyirci olarak kavga çıkarmak ayıptır. Başkalarının inancına da saygı göstermelidir. Sahaya öteberi atılmaz. Hakeme veya oyunculara hakaret edici sözler sarfedilmez. Buralarda oturulacak yerler aralıksız olduğu için arkadakilerin, öndekilere ayakkabı sürmemeleri gerektir.

ÇOCUK BAHÇELERİNDE: Bu gibi yerler çocuklara aittir. Burasını büyükler işgal edemezler. Kendi çocuğumuzu gezdiriyorsak oradaki araçlardan yalnız onu' faydalandırmak ayıptır.

BÜTÜN BUNLARDAN BAŞKA bu gibi eğlence yerlerinde şunlara da dikkat etmelidir:

- *Bayanlar şapkalarını çıkarmazlar, fakat şapkalarının arkadaki görüşüne engel olacak kadar kabarık olmaması lazımdır.*
- *Sahneye yeni bir artist girince, bir önceki alkışlanmaya devam edilmez.*
- *Zavallı arkadaki artisti sahneye ille davet görgüsüzlüktür*
- *Konuya uygun olarak sevinç ve keder «Ah, vah» diye bağırarak belli edilmez.*
- *Sonradan gelinmiş veya erken çıkılıyorsa, sıradakilerden izin istenir.*
- *Film alkışlanmaz. Konserlerde müzik parçası çalınırken tempo tutulmaz. Parça beğenilmezse yüz ekşitilmez.*

Erten, bu konudaki muaşeret kurallarıyla toplum içindeki davranışların saygı, nezaket ve görgü kurallarına uygun olmasının önemini vurgulamaktadır. Eğlence yerlerinde başkalarının haklarına saygı göstermek, güvenliğe dikkat etmek ve çevremize duyarlı olmak, toplumsal uyum ve huzurun korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu kurallar, hem bireysel hem de toplumsal ilişkileri olumlu yönde etkileyen önemli detaylardır.

Sosyal muaşeret kitapta oldukça geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu başlık altındaki temalar, toplum içinde uyumlu ve saygılı bir iletişim için belirlenmiş temel kuralları içermektedir. Sokak muaşereti, kaldırımlarda sağdan yürümek gibi basit ama önemli adımları kapsamaktadır. Taşıtlarda muaşeret, toplu taşımalarda öncelikli gruplara yer vermek ve özel araçlarda trafik kurallarına uymak gibi davranışları içerir. Selamlaşma muaşereti, tanıdıklarla karşılaşınca selam vermek ve saygılı bir şekilde tanışmak ve doğru iletişim yollarına dair kuralları içermektedir. Misafirlik muaşereti, misafir ve ev sahibinin uygulaması gereken doğru adımları kurallar halinde izah etmektedir. Yemek muaşereti, yemek sırasında gösterilmesi gereken nezaket kurallarını sıralanmaktadır. Kartvizit bölümünde, kartvizit şekli ve içeriği hakkında bilgiler verilirken hangi durumlarda ve nasıl kartvizit bırakılması gerektiğine dair kurallar da belirtilmektedir. Takdim ve tanıştırma muaşeretinde, tanıştırma sırasında dikkat edilmesi gereken adımlar

belirtilmektedir. Konuşma muaşeret, karşılıklı iletişimde nazik ve ölçülü olma yollarını gösterirken, hediye muaşeret, anlamlı ve düşünceli hediyeler verme ve hediye alışverişi sırasında uygun davranışları içermektedir. Davet muaşeret, davetlerde uygun olan ve olmayan davranışları kapsamaktadır. Son olarak, eğlence ve spor yerlerinde muaşeret, bu tür etkinliklerdeki uygun davranışları içermektedir. Bu kategorilerdeki kurallarla, toplum içindeki ilişkileri güçlendirme ve toplumsal uyumu artırarak sosyal yaşantının düzenli bir hale gelmesini sağlama amacı taşımaktadır.

4.1.2.7. Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü

Nevzad Odyakmaz'ın 1976 yılında yazmış olduğu “Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü” adlı kitabındaki içerikler Tablo 4.55’te verilmiştir:

Tablo 4. 55: Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü Kitabındaki Öğrencilere Yönelik İçerikler

Tarih ve Kitap	Ana Başlık	İçerik
	Genel Davranışlara İlişkin Ana Kurallar	• Saygılı olmak • Eğitim ve incelik • Uygarlık • Çağcılılaşmak • Gelenekler • Haklara saygılı olmalıdır • Siyasal konularda hoşgörülü olmak • Bilmemek değil, öğrenmemek ayıp • Çalışmak • Vakitleri hesaplı harcamak • Suç • Borçlanma • Tartışma • Küskünlükler • Maddesel yoksulluk ayıp değildir • Şaka • Nükte yapmak • Sabır • Kin • Böbürlenmek • Nazlanmak • Salt kendi çıkarını düşünmek • Cimriler • Kötü alışkanlıklar • Toplumun kınadığı davranışlardan kaçınmalı • Beğeniyi geliştirmek • İlgi • Başkalarına benzemeye özenmek • Nankörlük

Tablo 4. 55: Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü Kitabındaki Öğrencilere Yönelik İçerikler (tablosunun devamıdır.)

	• Dedikoducuya yakınlık gösterenler • Boşboğazlar • Yalan söylemek • Kıskançlık • Unutkanlar • Çekingenlik • Züppelik
Okul Yaşamında Uyulması Gerekli Kurallar	• Okul yaşamı • Öğretmen ve öğrenci ilişkileri • Okulda davranışlar
Ev Yaşamında Uyulması Gerekli Kurallar	• Ev düzeni ve bakımı • Evde uyulması gerekli kurallar
Genel Yerlerde Uyulması Gerekli Kurallar	• Sinema, tiyatro, opera, konser ve konferans salonlarında • Lokantalarda • Mağaza, dükkan, büfe ve benzeri yerlerde • Kitaplıklarda • Müzelerde, sergilerde • Tapınaklarda • Plajlarda • Kamplarda • Parklarda • Otel ve motellerde • Taşıtlarda
Topluluk Yaşamında Uyulması Gerekli Kurallar	• Giyim – bakım – temizlik • Tanışma – tartışma – karşılama • Selamlaşmak – el sıkışmak – el öpmek • Yürümek – oturmak – kalkmak • Toplantılar – çağrılar – balolar – çay ve partiler – danslar • Konukluk – ziyaretler – kartvizit • Bayramlar, tatiller ve günler • Armağan • Yazım ve mektup
Sofrada Uyulması Gerekli Kurallar	• Yemek sofrasının hazırlanması • Sofra töresi • Yemek takımlarının kullanılması • Şölen sofrası • Yemeklerin ve meyvelerin yenmesine ilişkin kurallar

Odyakmaz'ın (1976), “Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü” kitabında görgü kurallarının çerçevesini değer ve duygularla çizmesi bu kitabı içerik bakımından diğer adabımuâşeret kitaplarından ayırmaktadır. Kitabın içeriğinde günümüzde değer

kavramının içerisinde giren birçok ahlaki öğenin yanı sıra çoğu insani duygu da yer bulmuştur.

Odyakmaz kitabın girişinde görgüyü şu şekilde tanımlamaktadır:

Görgü, kişinin kendi yaşayışında ve topluluk içinde uymak zorunda olduğu ahlak, eğitim ve incelik kurallarının tümüdür (1976, s. 13).

Sonrasında burada kullandığı tüm kelimelere yönelik şu şekilde açıklama getirmiştir (1976, s. 13-14):

Bir toplumda bireylerin uymak zorunda bulundukları genel davranış kurallarına «ahlak» denir. Bir kişiye ahlaklı denildiği zaman, o kişinin genel töreye uygun davrandığı, ahlak ilkelerine ve göreneklere bağlı kaldığı belirtilmiş olur. Eğitilmiş olmak, topluluk töresine uygun davranmak demektir. ,Başkalarına karşı saygılı olmaya, onların hoşlanacakları ve daha çok duygusallığa dayanan davranışlara «incelik» denir.

Saygı ise, başkalarını tedirgin etmekten çekinme duygusu olarak tanımlanabilir. Kişileri yüksek özverilere katlanmaya götüren duyguya da «sevgi» adı verilir. Eğitimi, inceliği benimsemeyen, kalbinde saygıya ve sevgiye yer vermeyen, törel değerlerden yoksun kişilerin oluşturduğu bir toplulukta, düzenli bir yaşam sürme olanağı yoktur. Herkes görgülü ve uygar bir kişiye yakışacak biçimde davranır, toplum yaşamının gereklerini yerine getirirse o toplumda güven duygusu, karşılıklı sevgi ve saygı yerleşmiş, bireylerin uygarca yaşama hakları güvence altına alınmış olur.

Bu sözlerle bir toplumda düzenli ve uyumlu bir yaşamın sağlanabilmesi için bireylerin genel davranış kurallarına, ahlaka, inceliğe, saygıya ve sevgiye önem vermesi gerektiğini ve böylece toplumsal uyum ve güvenin mümkün olacağını ifade etmektedir. Ayrıca burada “uygar” olarak nitelenen kişinin bu tür değerlere sahip olduğu da vurgulanmaktadır.

Odyakmaz’ın “Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü” adlı kitabında incelenen görgü kuralları, bireysel, okul, ev ve sosyal olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında temalar oluşturulmuş ve kurallarla ilgili verilere ulaşılmıştır.

Değerler ve toplumsal normlara ilişkin içerik Tablo 4.56’da verilmiştir:

Tablo 4. 56: Değerler ve Toplumsal Normlar

Tema	İçerik
Değerler	• Saygı, içten gelmeli ve karşılıklı olmalıdır; korku, çıkar düşüncesi veya gösterişe dayanan saygı değersizdir. • Toplumda her bireye saygı göstermek önemlidir, sadece belirli kişilere değil, herkese saygılı olunmalıdır. • Küçüklere ve aaslara gösterilen saygı, ilişkilerin gelişmesine ve güçlenmesine yardımcı olur; onlarda saygı duygusunun oluşmasını sağlar. • Yaşlılara ve toplumsal durumu yüksek olanlara gösterilen saygı, görgü gereğidir ve bu kişilere duyulan bağlılığı ifade eder. • Aile bireylerine saygı duymak, aile içi ilişkilerin doğal bir sonucudur ve sürekli bir ilişki içinde bulunmanın gereğidir. • Saygı görmek isteyen, kendisinin de saygılı olması ve başkalarına karşı saygı duyması önemlidir. • Bireylerin toplumsal ilişkileri ve uyumlu düzeni sağlaması ancak karşılıklı saygıyla mümkündür. • Sevgi, sevgi doğurur. Seven, sevilir. Kalplerini sevgiye açık tutanlar, sevgiye yaraşık olanlardır. • Eğitim, topluluk töresine saygı göstermek; ince saygılı, görgülü olmaktır, insanların bir arada yaşamak zorunda, olmaları, eğitim kurallarına uygun davranmalarını gerektirir. • Herkes kendi olanakları oranında ve türlü yollardan başkalarına iyilik etmeye çalışmalıdır. • İyiliği bir karşılık beklemeden ve övünmeden, abartmadan yapmalıdır.
Hak ve Adalet	• Kişinin kendi hakkına razı gelmesi, başkalarının hakkına el uzatmaması ve topluluk düzeniyle ilgili haklara saygılı olması gerekir. • Siyasi konularda hoşgörülü olunmalıdır, başkalarının görüş ve düşüncesine saygı gösterilmelidir. • Vatandaşlar, kamu işlerinin yönetimine katılma hakkına sahiptir ve bu hakkı doğrudan ya da dolaylı yollarla kullanmalıdır. • Bu haklara sahip olan kişi görevini yerine getirmesi gerektiğinde siyasi bir görüşe sahip olmalıdır. • Siyasi tartışmalar uygar ve görgülü insanlara yakışır biçimde sürdürülmelidir.
Kültür ve Gelenek	• Benimsenecek çağcıl yenilikler, görenek ve geleneklerimize, inanç ve düşüncelerimize uygun olmalıdır. • Kulak memesini çekip tahtaya parmakla vurmak, bir yerde on üçüncü olduğunu anlayınca kalkıp gitmek, "Şeytan kulağına kurşun", "tüh tüh nazar değmesin" gibi kalıplaşmış sözlerle duyguları belirtmeye kalkışmamalıdır.

Kaynak: 1976, s.16-24

Bireysel görgü kuralları; Değerler ve Toplumsal Normlar ve Davranış Kuralları olmak üzere iki başlık altında konularına göre temalandırılmıştır. Değerler ve Toplumsal Normlar başlığında saygı, sevgi, iyilikseverlik, başkalarının haklarına saygı ve hoşgörü

gibi temel değerlerin yanı sıra eğitim, uygarlık, çağcıllaşmak ve gelenek ve görenekler gibi konulara yer verilmiştir. Davranış kurallarının değerlendirmesini bu başlıklar altında yapmış, kısaca ne demek olduklarını açıklamış ve bunlara uygun nasıl hareket edileceğine ve bunun faydalarına değinmiştir. Tüm toplumsal ilişkilerin başlangıcı ve temeli olarak saygı ve sevgi değerlerini almış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Saygılı Olmak, Toplumsal İlişkiler Kurmanın İlk Koşuludur: Saygı büyüklerle, yaşlılara ya da değerli kişilere karşı duyulan bağlılık, sevgi ve başkalarını tedirgin etmekten çekinme duygusudur. Başkalarını önemsemek, onlara değer vermek, topluluk içinde yaşamının ve toplumsal ilişkiler kurmanın ilk koşuludur (Odyakmaz, 1976, s. 16).

İnsanlara Yaklaşabilmek için Atılan İlk Adım, Sevgidir: Sevgi, insanların birbirleriyle anlaşmalarını ve kaynaşmalarını sağlayan ve giderek birtakım özverilere katlanacak denli yakınlaşmaya dönüşen bir duygudur. Bu duygu, kalpler arasında bir bağlantı kurulmasını sağlar (1976, s. 17).

Saygı ve sevginin yanı sıra toplumsal düzen, toplumsal iletişim gibi konuların ancak eğitimle mümkün olacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

Topluluğu oluşturan bireylerin karşılıklı ilişkilerinde ve toplum düzeninin korunmasında eğitimin payı büyüktür. Eğitilmemiş ya da eğitim kurallarını hiçe saymayı alışkanlık durumuna getirmiş kişilerin oluşturduğu bir toplumda güvenilirlikten, dayanışmadan ve düzenden söz edilemez. (1976, s. 18).

Bilim, kültür ve görgünün uygar bir toplumun temelini oluşturduğunu ve birbirini destekleyerek toplumun genel refahını ve düzenini sağlayan etmenler olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Uygarlık, insanların toplu olarak daha iyi bir durumda yaşamaları ve doğayı egemenlikleri altında bulundurabilmeleri için gösterdikleri çabalardan çıkan sonuçların tümü olup bilim ve kültür olarak belirir. Bir bakıma uygarlaşmak, bir topluluğu oluşturan bireylerin tek tek görgü, bilim ve kültür düzeyine erişmiş olmaları iyi, güzel ve doğru olarak bilinen tüm nitelikleri ve artamları, öz varlıklarında toplamış bulunmaları demektir... Görgü, bilim ve kültür, uygarlığın temel öğeleri olarak bilinir. (1976, s. 19).

Ayrıca uygarlık kısmındaki tanımlama ve açıklamalarından sonra Prof. Dr. Friedlander'in Uygarlıkla (U), Kültürün (K) ne olduğunu karşılaştıran bir yazısına

konuyla ilgili olduğunu düşündüğü için kitapta yer verdiğini söyleyerek belirtilen kuralları sıralamıştır (1976, s. 19-20):

U-Sokakta birine çarpmak ve ondan özür dilemektir.

K-Ona hiç çarpmamaktır.

U-Birkaç dil bilmektir.

K-Anadilini iyi bilmektir.

U-Bilerek konuşmaktır.

K-Akıllıca dinlemektir.

U-Aksırıp öksürürken ağzı elle kapamaktır,

K-Böyle durumlarda mendil kullanmaktır.

U-Toplulukta eşine saygı göstermektir.

K-Evde de aynı şekilde davranmaktır.

U-Doktora gitmeden önce yıkanmaktır.

K-Yıkanmayı alışkanlık durumuna getirmektir.

U-En yeni yapıtları okumaktır.

K-Bunlardan önce klasik yapıtları okumuş olmaktır.

U-Seçmenlik hakkını korumaktır

K-Bu hakkı kullanmaktır.

U-Ahlak kurallarını bilmektir.

K-Bu kuralları benimsemek ve uygulamaktır.

U-Yurdunu sevmektir.

K-Başkalarının yurdunu da aşağılamamaktır.

U-Dinini yüce tutmaktır.

K-inançsızları kılıç ya da ateş gücüyle inanmaya zorlamamaktır.

U-Yaşamayı kolaylaştırmaktır.

K-Yaşamını değerlendirebilmektir.

U-Çocuklara gelecek için maddesel Olanaklar hazırlamaktır.

K-Onları eğitmektir.

U-Değersiz ve çalışmayanı olduğu gibi kabul etmektir

K-Değersiz değerlendirmek, çalışmayanı çalıştırmaktır.

U-Evreni bir taşıt içinde, bir ok hızıyla dolaşmaktır.'

K-Gezmek, çevreye bakıp her şeyi iyice incelemektir.

U-Haktan söz etmektir.

K-Hakkı tanımaktır.

U-Mahkemede gerçeği, söylemektir.

K-Gerçeği her yerde ve her vakit söylemektir.

U-Bir mektuba geç karşılık verilmesinin nedenini vakit bulunamaması biçiminde yorumlamak ya da bu nedenle Özür dilemektir.

K-Mektupları hemen yanıtlamaktır.

U-Yardım amacıyla başkalarına para vermektir.

K-Bu parayı, hiç kimseye duyurmadan, gerçek yoksullara vermektir.

U-Yarışıcıyı güç ve uzluk üstünlüğüne dayanarak «yere sermek»tir.

K-Onu usunu kullanarak «yere sermek» tir.

U--Güçlendirici, erk sağlayıcı ilişkiler kurmaya çalışmaktır.

K-Bu ilişkileri kurmak ve sürdürmek için birtakım yükümlülükler altına girmemektir.

U-Görünüşe önem vermek, her yerde herkese karşı görünüşü korumaktır.

K-Görünüşle gerçeği ayırt edebilmek, gerçeğe önem vermektir.

U-Ölüm, cezası verilmiş hasta hükümlüyü önce iyileştirmektir.

K-Sonra da ölüm cezasını yerine getirmektir.

"Çağcıllaşma" kavramı, moda olanı düşünmeden ve eleştirel bir gözle değerlendirmeden, sadece moda olduğu için uygulamaya çalışmakla ilişkilendirilmiştir. çağdaş görünmek uğruna yersiz, yakışıksız ve uyumsuz davranışlarda bulunmanın yanlış olduğunu vurgulamış, çağcıllaşmanın, sadece yeniliklere ayak uydurmak değil, aynı

zamanda bu yeniliklerin uygunluğunu ve yakışıklılığını da değerlendirmek gerektiği şöyle ifade etmiştir:

Moda olarak ortaya çıkan yeni bir yolu ya da biçimi, moda olduğu için yakışmasa, uygun düşmese, sakıncalı olsa bile uygulamaya kalkışmak nasıl doğru değilse çağcıllaşmak, daha doğrusu çağcıl görünebilmek için yersiz, yakışıksız, yabansı ve iğreti olduğu belli davranışlarda bulunmak da o denli yanılıdır (1976, s. 21-22).

Görgü kurallarını gelenek ve göreneklerle şu şekilde ilişkilendirmiştir:

Görgünün temelini ve dayanaklarını uluslararası protokol kuralları, töreler, görenekler ve öncelikle ahlak kuralları oluşturur. Bu nedenle davranışların, özellikle genel ahlak kurallarına uygun olmasına dikkat etmek gerekir... ..Görgü kuralları da görenekler gibi gereksinmelerden doğmuş ve uygulanması zorunlu ilkeler olarak ortaya çıkmıştır (1976, s. 22-23).

Görgü kurallarına ve geleneklere uygun davranmanın toplum içindeki bireylerin saygınlığı ve kabul görmesi için zorunlu olduğu, aksi halde bireylerin toplumsal tepkilere maruz kalıp toplum dışına itilebileceği ve saygınlıklarını kaybedebileceğini belirtmiştir:

Göreneklere ya da görgü kurallarına uygun davranılmaması halinde uygulanacak, belli ve yasal bir cezasal yaptırım yoktur. Görgü kurallarına uygun olarak davranmamanın sonucu, görgüsüz bir kişi olarak tanınmaktır. Bunun cezasal yönü ise, içinde yaşadığı toplumun o kişiye karşı göstereceği sert tepkilerdir. Ama kimi zaman bu tepkiler o denli güçlü olur ki kişiler o topluluk içinde yaşayabilmelerinin göreneklere ve görgü kurallarına uygun davranmakla olabileceğini, bu kurallara uygun davranmazlarsa topluluk dışı kalmaya zorlanacaklarını ve saygınlıklarını yitireceklerini kısa zamanda anlarlar. Bireylerin, içinde yaşadıkları topluluğa karşı içsel bakımdan yükümlü ve davranışlarının sonuçlarından sorumlu olduklarını hiç bir zaman unutmamaları gerekir (1976, s. 24).

Davranış kurallarına yönelik veriler Tablo 4.57’de sunulmuştur:

Tablo 4. 57: Davranış Kuralları

Tema	İçerik
Kişisel Tutum ve Davranışlar	Her konuda az çok bilgi sahibi olmalıdır ve her zaman yeni bilgiler edinmeye çalışmalıdır.

Tablo 4. 57: Davranış Kuralları (tablosunun devamıdır.)

	• Çalışmak, toplumsal yaşamın bir gereğidir. Bu nedenle, zoraki değil, isteyerek ve severek çalışmalı, çalışmanın kişiye sağlayacağı faydaların yanı sıra topluma da güç kazandıracağını unutmamalıdır. • Her iş vakitli yapılmalı, yararlı işler için zaman harcanmalıdır. • Sabır, erdemli kişilere özgü bir davranıştır. Sabırlı olmayı hiçbir zaman güçsüzlük belirtisi olarak saymamalıdır. • Görgülü kişiler, başkalarıyla aralarında çıkacak anlaşmazlıkları anlayış göstererek, iyi niyetle ve soğukkanlılıkla çözümleme yoluna gitmeli; kırıncı tutum ve davranışlardan her vakit çekinmelidir. • Görgülü kişiler, küskün oldukları biriyle bir toplantıda ya da bir yerde karşılaştıkları zaman duygularını denetlemesini bilirler; bir olaya neden olabilecek davranışlardan ve taşkınlıklardan kaçınmalıdır. • Uygur bir insanın kalbinde kin duygusuna yer olmamalıdır. • Övülmeyi beklememeli, övülmediği için kırılmamalı, alçakgönüllü davranmalıdır. • Dikkatli davranmalı, yanılgıya düşmemeli, yanılgıya düştüğünde af dilenmelidir. • Böbürlenmek ve büyülenmek devliği cüceliğe dönüştürür, böbürlenmekten kaçınmalıdır. • Yapılan bir öneriyi yalnızca kendini ağırdan satmak için geri çevirmek doğru değildir. • Karşılıklı ilişkiler ve toplumdaşlık duygusu söz konusu olduğundan bencillik yapılmamalıdır. • Konuşurken ya da bir şeyi tanımlarken ya da bir yeri gösterirken aşırı el ve kol devinimleri yapmak, yanındakini elle ya da dirsekle dürtmek, burun ve kulakla oynamak, ikide bir yere tükürmek, birtakım anlamsız sözcükleri her tümcede yinlemek, özellikle argo sözcükler kullanmak kaçınılması gereken kötü davranışlardır. • İçtenlikle davranan kişiler sevgi ve saygı kazanır fakat içtenlik ile senli benlilik karıştırılmamalı, sınırı belirlenmeli, ölçü kaçırılmamalıdır. • İyi kişileri örnek alarak onlara benzemeye çalışmak güzel bir davranış olmakla birlikte bilinçsizce bir öykünme karakter yitimine sebep olabilir. • İyilik zamanında ve yerinde yapılmalıdır. Yapılan iyiliği yok saymamalı ve değerini bilmelidir. • Kişi çekingenliği utangaçlığa kadar götürmemeli, uygar ve görgülü bir kişi olarak girdiği ortamda sıkılmadan özgüvenle konuşabilmelidir. • Göreneklere , ters düşen bir kılığı, bir davranışı ya da bir düşünüyü, salt diğer ülkelerde moda ya da bir akım olarak benimsenmiş bulundukları gerekçesiyle kabul etmek toplumun ortak düşüncesine terstir.
Ödevler	• Yasalarda suç olarak belirtilmemiş olsa bile, toplumun genel ahlaki, etik ve dini değerlerine aykırı davranışlar suç teşkil edebilir. Bu nedenle, kişilerin kendi sağduyularına, toplumun ortak duygusuna ve ahlaki anlayışına göre hareket etmeleri gereklidir. • Ödeme olanakları sınırlı olanların ödeyemeyecekleri aşırı borçlar altına girmemeleri gereklidir. • Borçluya, borcunu ödeyebilmesi için kolaylık göstermek, onur ve saygınlığını zedeleyici söz ve girişimlerde bulunmamalıdır.

Tablo 4. 57: Davranış Kuralları (tablosunun devamıdır.)

	• Söz vermek de bir borçtur, o sebeple söz vermeden önce iyi düşünülmelidir. • Hastalanan bir arkadaşı ziyaret etmek, acılı ya da üzüntülü bir dostu avutmaya koşmak, bir tanıdığın sevincini paylaşmak, uzakta olan arkadaşların mektupla hatırlarını sormak hem insanca bir davranış, hem de toplumsal bir ödevdir. • Yaşlı ya da sakat birinin bir kaldırımdan diğerine geçmesine yardım etmek, yolunu şaşırana yol göstermek, hastalara, yaşlılara ve kadınlara taşıtlarda yer vermek de yine toplumsal ve insanca ödevler arasında sayılır.
Sosyal Etkileşim	• Tartışma sırasında hoşgörü ve sabır önemlidir. Tartışmalarda şiddet ve öfke kabul edilemez. Başkalarının düşüncelerine saygı göstermek gereklidir. Önyargılı veya duygularını kontrol edemeyen kişiler tartışmalara katılmamalıdır. • Küskün kişiler birbirlerine karşı kaba ve saldırgan olmamalıdır. • Küskünleri barıştırmak güzel bir davranıştır. Küskünleri barıştırmadan önce; toplumsal durumlarına, yaşlarına, cinsiyetlerine dikkat edilmelidir. • Barışmayı sağlamak için kişiler zorlanmamalı, baskı yapılmamalıdır. • Yoksulları aşağılamamalıdır. • Yoksul olmaktan dolayı yakınmamalı, yoksul olduğu için toplumsal vazifelerden kaçmamalıdır. • Yoksullara, yoksulluklarını başa kalkar gibi açık ve aşırı ilgi göstermemeli, onlara onurlarını kırmayacak şekilde yardım edilmelidir. • Çocuk ve gençlerin toplumsal durumu yüksek kişilere, erkeklerin kadınlara, astların üstlerine şaka yapması doğru değildir. • Şaka, zarar verecek ya da sinirlendirecek nitelikte olmamalıdır. • Şaka kaldırmayan kişiye şaka yapmamalıdır. • Şaka yapan kişinin kendine yapılan şakaları hoş görmesi lazımdır. • Nükte yerinde ve zamanında yapılmalı, gafa dönüşmemesi gereklidir.

Kaynak: 1976, s.25-54

Bireysel görgü kuralları içerine giren “Davranış Kuralları” başlığında çalışma, planlı olma, suç ve ceza, borçlanma, tartışma, küskünlük, yoksulluk, şaka, nükte, sabır, düşmanlık, kin, övgü, yanılğı, böbürlenme, nazlanma, bencillik, cimrilik, kötü alışkanlıklar, ayıp, beğeni, içtenlik, ilgi, özenme, nankörlük, dedikodu, boşboğazlık, yalancılık, kıskançlık, unutkanlık, çekingenlik ve züppelik gibi birçok duygu ve davranışa değinmiş bunlara ilişkin açıklamalara yer vermiştir.

Planlı ve programlı olmak konusunda şunları söylemiştir:

Her konuda vaktini şaşmamak gerekir, Yapılacak işin ne vaktini geçirmeli, ne de vaktinden önce davranmalıdır, örneğin bir çağrıya ya da buluşma yerine vaktinde gitmeli, gidilen bir yerden vaktinde kalkmalıdır, Bir ziyarete ya da

çağrıya vaktinde karşılık vermeli, bir mektubu ya da çağrıyı vaktinde yanıtlamalıdır (1976, s. 29).

Yasalarda suç olarak belirtilmemiş olsa bile, toplumun genel ahlaki, etik ve dini değerlerine aykırı davranışlar suç teşkil edebildiğini söylemiş, bu nedenle, kişilerin kendi sağduyularına, toplumun ortak duygusuna ve ahlaki anlayışına göre hareket etmelerinin gerekliliğini şu sözlerle vurgulamıştır:

Suç niteliğindeki eylemlerin tümünün saptanarak yasalarda ayrı ayrı belirtilmesi olanaksızdır. Ayrıca birtakım suçlar, kişinin hakkına ve kişiliğine saldırmak ya da kamu düzenini ve güvenliğini bozmak niteliğini taşımamakla beraber töre- sol, ahlaksal ve dinsel kurallara ya da eğitim ve inceliğe aykırı davranışlar 'olarak ortaya çıktıkları için işlendikleri çevrenin ortaklaşa duyuncu (vicdan) önünde suç sayılırlar (1976, s. 29).

Kişisel ve duygusal ilişkilerden doğan borçlanmaların ciddi yükümlülükler içerdiğini ve bu tür borçlanmalara girerken kişilerin sorumluluklarını ve maddi olanaklarını dikkate alarak dikkatli ve düşünceli davranmaları gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu çeşit borçlanmalar (sözlü), alışverişle ya da işle ilgili olmayıp, daha çok duygusal ve kişisel ilişkiler sonucu ortaya çıkan, maddesel yanından çok içsel yanı daha güçlü olan borçlanmalardır, örneğin evlilik yaşamını sürdürmek, ailenin tüm gereksinimlerini karşılamak eşler için bir borçtur; yine ana baba çocuklarını yetiştirmekle yükümlüdürler. Bir erkek ya da bir kadın, aile birliğini ayakta tutacak ya da çocuk yetiştirebilecek gücü kendinde bulamıyorsa evlenmeyi ya da çocuk sahibi olmayı hiç düşünmemelidir. Bunun gibi, birine bir iş bulmak, bir şey yapmak, vermek ya da getirmek konusunda söz veren kişinin toplumsal, kişisel ve maddesel olanaklarını zorlayıcı birtakım yükümlülükler, altına girdiğini unutmaması, söz verirken çok düşünmesi gerekir (1976, s. 31).

İnsanların birbirlerine karşı saygılı ve mütevazı olmalarının, kibirli davranışlardan kaçınmanın önemini vurgulamak için dini öğelerden istifade ettiği görülmüştür:

İnsanlar karşılıklı olarak birbirlerine değer vermek, saygı göstermek zorundadırlar. Kişinin toplumdaki yeri ya da parasal varlığı ne olursa olsun büyüklüğe kapılması yersiz ve anlamsızdır, «insanlara surat asma, kurumlanarak dolaşma; çünkü Allah kurumlananları sevmez» (1976, s. 41).

Cimriliğin toplumsal ilişkileri zayıflatacağını ve kişiyi toplumdan uzaklaştırabileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

Cimriler paraları gidecek korkusuyla yemez, içmez, giyinmez ve gezmezler; mallarım eskimesin diye kullanmazlar ve kullandırmazlar. En zorunlu gereksinmelerini bile karşılamaktan kaçınırlar. Cimrilerin toplumsal yönleri de zayıftır. Para gidecek diye konuk istemezler; karşılık verilmesi gerekeceğini düşünerek çağrılara gitmezler. Toplumsal dayanışma duygusundan yoksun oldukları için yoksullara ve düşkünlere de el uzatmazlar (Odyakmaz, 1976, s. 42-43).

Ayrıca ayıp sayılan davranışları şu şekilde sıralamıştır (1976, s. 44-45):

- *Toplantıda somurtmak topluluk töresine aykırıdır.*
- *Birine bir şeyi yapması ya da yapmaması için diretmek yanlıştır.*
- *Önerilere düşünmeden "hayır" demek ve bu yanıtında direnmek yakışıksızdır.*
- *Olağan bir öneriyi ya da çağrıyı neden göstermeksizin geri çevirmek ayıptır.*
- *Birine söz verip beklememek ya da söz verip birini bekletmek ayıptır.*
- *Sıra saygısı gözetmeden ağzına geleni söylemek ya da yapmak ayıptır.*
- *Sevgi ve saygıdan dolayı yersiz ve aşırı davranışlarda bulunmak şımarıklık olarak kabul edilir.*
- *Toplantılara uygun biçimde giyinmeden katılmak, gerekli ilgiyi göstermemek savsaklıktır.*
- *Savruklu ve umursamazlık derbederliğin belirtileridir. Toplum içinde uygar görünüşte olmak ve düzenli bir yaşam sürmek gerekir.*
- *Bir kişinin namusuna, ününe, onur ve saygınlığına saldırmak ayıptır.*
- *Genel yerlerde bağırarak konuşmak, gülmek, itişip kakışmak ayıptır.*
- *Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmak, kadınları rahatsız etmek ayıptır.*
- *Toplantılara uygun biçimde giyinmeden ya da tıraş olmadan gitmek utanılacak davranışlardır.*

- *Başkalarının yanında tırnak kesmek, kulak ya da burun temizlemek, geçirmek ayıptır.*

Odyakmaz, toplumsal yaşamın temelini oluşturan görgü kuralları için temelde çocuklar ve gençlerin bireysel tutum ve davranışları, sahip olmaları gereken değerlerle ilgili bilgi vererek ve bu kavramları anlamaları, içselleştirmeleri ve uygulamaları için farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Bu temel değerler, normlar ve davranış kuralları, bir toplumun sosyal uyumunu ve dayanışmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Saygı, sevgi, hoşgörü gibi değerler, insan ilişkilerinin temelini oluştururken, eğitim, uygarlık gibi kavramlar da bireylerin, görgü kurallarını benimseyip hayata geçirmeleriyle topluma katkı sağlaması ve uyumlu bir şekilde yaşaması için önemlidir.

Bu bilgiler bireylerin sosyal etkileşimlerinde daha bilinçli ve sorumlu olmalarını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Değerler ve normlar hakkında bilgi sahibi olan bireyler, toplumlarına daha olumlu katkılar sağlayabilir ve sosyal ilişkilerini daha sağlıklı bir şekilde yürütebilirler.

Okul görgüsüne dair kurallar Tablo 4.58’de verilmiştir:

Tablo 4. 58: Okul Görgüsü

Tema	İçerik
Öğretmen ve Öğrenci İlişkisi	• Öğretmenin, öğrencisiyle yakın ilişkiler kurması ve davranışlarını yakından izlemesi gerekmektedir. • Öğrencisinin çalışma ve davranışlarında aksaklık olup olmadığını tespit etmek ve gerekli önlemleri almak öğretmenin sorumluluğundadır. • Öğretmen, öğrencisinin okul dışı yaşamıyla da ilgilenmeli ve ailesiyle bağlantı kurarak olumsuz etkileyen sorunlara yardımcı olmalıdır. • Öğretmen, öğrencisinin yetişmesi için gerekli koşulları sağlamakla yükümlüdür. • Öğrencinin görevi, öğretmenin programı uyarınca öğretilenleri öğrenmek ve başarılı bir kişi olmaktır. • Öğretmen ve öğrenci ilişkisi, korku veya çıkar temelli olmamalıdır. • Öğrenci, öğretmene sadece okulda değil, toplumsal durumu gereği saygı ve sevgi göstermelidir. • Öğrenciler, öğretmenlerine sadece okul içinde değil, dışarıda da saygı göstermelidirler.
Okulda Davranış	• Okul içindeki eşyaların temizliği ve düzeni önemlidir. Laboratuvar ekipmanları, kitaplar ve diğer malzemelerin dikkatlice kullanılması gerekmektedir. Duvarlara zarar vermek, eşyaları kırıp dökmek ya da çevreyi kirletmek kabul edilemez davranışlardır. • Öğrenciler, okulun farklı alanlarında uygun davranışlar sergilemelidir. Sınıf içinde, ders aralarında, yemekhane veya

Tablo 4. 58: Okul Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

kantinde, uyulması gereken kurallara dikkat etmek önemlidir. Başkalarını rahatsız edecek davranışlardan kaçınılmalıdır.
• Sınıf içinde öğrencilerin davranışları belirli kurallara uygun olmalıdır. Öğretmenin dersi sürdürdüğü sırada sessizlik sağlanmalı, sınıfta düzen ve saygı korunmalıdır. Öğretmenin sözünü kesmek, dağıtıcı davranışlar sergilemek uygun değildir. • Okuldaki arkadaşlık ilişkileri önemlidir ve doğru bir şekilde yönetilmelidir. Arkadaşlarla uyum içinde olmak, onlara destek olmak, dürüstlük ve güvenilirlik sağlamak önemlidir. Dedikodu yapmak, yalancılık veya ikiyüzlülük gibi davranışlar hoş karşılanmaz. • Okula gelirken kişisel temizliğe ve düzenine dikkat etmek önemlidir. Giysilerin temiz ve düzenli olması, saçların bakımlı olması beklenir. Temizlik ve düzen, okulun genel atmosferini olumlu yönde etkiler ve toplu yaşam için gereklidir.

Kaynak: 1976, s.55-60

Okul yaşamında uyulması gereken kurallar bölümünde okul görgü kurallarına ait verilere ulaşılmıştır. Bunlar iki tema altında gruplandırılmıştır.

Odyakmaz, çocuğun toplumla olan ilişkisinin okulla başladığını ve bu süreçte çocuğun toplumsal sorumlulukları ve ilişkilerin önemini öğrendiğini, çocuğun okul sayesinde toplumda yaşamanın gerekliliklerini ve bireyler arasındaki karşılıklı hak ve sorumlulukları anladığını ve yardımlaşma, dayanışma ve toplumsal uyum gibi kavramları öğrenerek uygar ve görgülü bir birey olma yolunda adımlar atmaya başladığını şu sözlerle vurgulamıştır (1976, s. 55):

Çocuğun toplumla olan ilişkisi okul yaşamıyla başlar. Çocuk, bir arada yaşamanın gereklerini ve bu gerekleri yerine getirmenin, birtakım kurallara uygun davranmanın zorunluluğunu bu yaşamla birlikte duyar. Toplumu oluşturan bireylerin, karşılıklı borç ve hakları yönünden yüklenmeleri gerekli sorumluluğu, yalnız düzeyde olsa bile anlamaya ve toplumdışlığın bilincine varmaya başlar. Kişisel ve toplumsal ilişkilerin önemini, yardımlaşma ve dayanışmanın zorunlu olduğunu, bir arada yaşamanın birtakım özgeçerlerde bulunmayı gerektirdiğini giderek kavramakta, gecikmez; böylece uygar ve görgülü bir kişinin niteliklerini, adamlarını kazanma, yolunda ilk adımlar atılmış olur.

Odyakmaz öğretmenin tanımını şu şekilde yapmıştır:

Öğretmen, öğrencisini gerekli bilgilerle donatan, onun ahlaksal bakımdan yücelmesine, birçok artamlarının ve yeteneklerinin ortaya çıkmasına ve

gelişmesine yardım eden, yerinde sert ve düzensiz, yerinde sevecen, hoşgörülü olan bir eğitici ve öğreticidir (1976, s. 56).

Ev görgüsüne ilişkin kurallar Tablo 4.59’da verilmiştir:

Tablo 4. 59: Ev Görgüsü

Tema	İçerik
Ev Düzeni ve Bakımı	• Ev ve giyim eşyalarının bakımı ve temizliği, yemeklerin pişirilmesi ve sofranın hazırlığı, varsa hizmetçinin yönetimi, çevreyle ve komşularla iyi ilişkiler kurmak ve konuk ağırlamak evin hanımının görevidir. • Ailenin maddi olanaklarını sağlamak evin erkeğinin görevidir. • Kız çocuğu, annenin, erkek çocuğu ise babanın yardımcısı olmalıdır. • Ayakkabılar eve sokulmadan temizlenmelidir. • Ev temizliği ve bakımı düzenli olarak yapılmalıdır. • Ev işleri her aile bireyi tarafından yerine getirilmeli ve birbirine yardımcı olunmalıdır. • Kız çocukları, ev işlerinde annelerine yardımcı olmalıdır. • Erkek çocuklar, ağır işlerde ve onarımlarda yardımcı olabilir. • Kız çocukları, ağırlama ve misafirperverlik konularında annelerine yardımcı olmalıdır. • Ev eşyaları hor kullanılmamalı, özenle kullanılmalıdır. • Ortak kullanılan eşyalar için de özel bir özen gösterilmelidir. • Eşyaların temizliği ve bakımı düzenli olarak yapılmalı, onarımlar gerektiğinde zamanında yapılmalıdır.
Evde Uyulması Gereken Kurallar	• Aile içinde kabul görmüş düzeni bozmamak önemlidir. • Herkesin belirlenmiş yeme, yatma, kalkma ve çalışma saatlerine uyması gerekmektedir. • Aile üyeleri, uygun davranışlar sergileyerek birlikte uyum içinde yaşamalıdır. • Aile bireyleri arasında sevgi, saygı ve hoşgörü temelinde ilişkiler kurulmalıdır. • Kardeşler arasında sevgi ve saygıyla davranılmalı, çekişmelerden kaçınılmalıdır. • Aile içindeki ilişkilerde temel öğeler olan saygı, sevgi, eğitim ve hoşgörüye önem verilmelidir. • Evde gürültülü davranışlardan kaçınılmalıdır. • Özellikle gençler, gürültülü eğlenceler düzenlemekten kaçınılmalıdır. • Aile içindeki saatlere ve programlara uygun davranılmalıdır. • Herkesin belirlenmiş işleri yapmak için ayrılmış zamanlara uyması gerekmektedir. • Çocuklar, büyüklerle birlikte oturmamalı ve onların konuşmalarına katılmamalıdır. • Çocuklar, büyükler uygun bulmadığı sürece konukların yanına çıkmamalıdır. • Aile içinde saygısızlık kabul edilemez. • Çocuklar, büyüklerin ve konukların bulunduğu ortamlarda saygılı davranmalıdır. • Ev içinde pijama veya yatak kıyafetiyle dolaşılmalıdır.

Tablo 4. 59: Ev Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

- El ve yüz yıkanmadan, saç taranmadan dışarıya çıkılmamalıdır.
- Yüksek sesle şarkı söylemek, bağırarak veya ıslık çalmak hoş karşılanmaz.
- Misafirler veya büyükler varken baş köşeye geçip oturmak veya ayak üstüne atmak saygısızlıktır.
- Sofra kurallarına, evin düzenine ve genel töreye aykırı davranışlardan kaçınılmalıdır.

Kaynak: 1976, s.61-66

Odyakmaz, ev ile ilgili şunları söylemiştir (1976, s. 61):

Evin düzeni, aile bireylerinin davranışlarına bağlıdır. Karşılıklı sevgi, saygı ve iş bölümüne dayanan bir düzen, aileyi mutlu bir yaşama kavuşturur. Ana, baba ve çocukların elbirliğiyle evi güzelleştirmeye, evdeki uyum ve düzeni korumaya çalışmaları gerekir.

Toplumsal görgü kuralları Tablo 4.60'ta sunulmuştur:

Tablo 4. 60: Toplumsal Görgü

Tema	İçerik
Sinema, Tiyatro, Opera, Konser ve Konferans Salonlarında Görgü	• Salona zamanında gelmek ve yerini almak gereklidir. • Geç kalındığında, yerine oturmak için ilk bölümün bitmesi beklenmeli veya uygun bir fırsat gözetilmelidir. • Salona girerken sıraya uyulmalı, sessizce ve başkalarını rahatsız etmeden oturulmalıdır. • Yüksek sesle konuşmak, gülmek, bağırarak seslenmek uygun değildir. • Gösteri veya konferans sırasında yanındakiyle konuşmak, dışarı çıkmak ve yüksek sesle övücü veya yerici sözler söylemek ayıptır. • ıslık çalmak, ayakları yere vurmak, sahnedekilere söz atmak, gereksiz alkışlamak ve görüş açısını kapatacak şekilde oturmak yakışık almayan davranışlardır. • Gösteri sırasında fındık, fıstık gibi şeyler yemek, sakız veya çiklet çiğnemek ayıptır. • Gösteri veya konferans sırasında zorunlu nedenler dışında dışarı çıkmak saygısızlıktır. • Antrakta, fuayeye çıkmak için izin verilir. • Konferans sırasında gereksiz sorular sormak ve tartışmalara yol açabilecek davranışlarda bulunmak doğru değildir. • Konserler sessizlik içinde dinlenmelidir. • Alkışlama kurallarına uyulmalıdır.
Lokantalarda Görgü	• Yanındaki kadına veya çocuğa öncelik vermek gerekir. • Erkek palto, şapka, şemsiye ve paket gibi eşyaları giysi dolabına bırakmalıdır. • Masayı ve sandalyeyi seçme hakkı kadına bırakılmalıdır. • Masada otururken kadın, erkeğin sağında yer almalıdır. • Yemek listesi önce kadına verilir ve kadın seçimini erkeğe bildirir.

Tablo 4. 60: Toplumsal Görgü (tablosunun devamıdır.)

	• Lokantada yüksek sesle konuşulmamalı ve tedirgin edici aşırı davranışlardan kaçınılmalıdır. • Yemek sonrası kadın veya çocuklar, yemek için teşekkür ederler.
Mağazalar ve Dükkanlarda Görgü	• Satıcıyı gereksiz sorularla meşgul etmemek gerekir. • Alınmayacak eşyaların özellikle yiyeceklerin ellenmesi ayıptır. • Çocukların alışveriş sırasında büyükleriyle anlaşmış olmaları gereklidir. • Ailenin parasal olanaklarını zorlayacak isteklerden kaçınılmalıdır.
Kitaplıklar, Müzeler ve Sergilerde Görgü	• Kitaplıklarda sessizliği bozmamak gereklidir. • Kitaplar yıpratılmadan ve zamanında geri verilmelidir. • Müze ve sergilerde yüksek sesle konuşulmaz ve gürültü edilmemelidir. • Tarihi ve sanatsal eserlerle ilgili bilgileri el kitaplarından edinmek ve açıklamaları dinlemek gereklidir.
Kutsal Yerlerde Görgü	• Gürültülü davranışlardan, yüksek sesle konuşmaktan ve gülmekten kaçınmak gereklidir. • Merak nedeniyle gezilen diğer tapınaklarda, inanç ve kutsallığa saygı gösterilmelidir.
Plajlarda Görgü	• Kumsalda giyimli dolaşılmalıdır. • Başkalarını tedirgin edici ve yasaklanmış oyunlar oynanmalıdır. • Kumluğa çöp, yanık sigara ve cam kırıkları atılmamalıdır. • Denizde tehlikeli dalışlar ve şakalar yapılmamalıdır.
Kamplarda Görgü	• Kamp programına ve yönetmeliğine uymak gereklidir. • Kampın düzenini ve uyumunu bozacak davranışlardan kaçınılmalıdır.
Parklarda Görgü	• Parklarda çimenlere oturulmaz, tarhlara basılmaz ve çiçekler koparılmamalıdır. • Yerlere çöp atılmamalıdır. • Başkalarını tedirgin edecek -top oynamak, bağırıp çağırmak, koşuşmak, ses düğmesini sonuna dek açarak radyo ya da teyp çalmak, banklara boylu boyunca uzanmak, ayakkabılarla banklara, sıralara basmak- gibi davranışlardan kaçınılmalıdır.
Oteller ve Motellerde Görgü	• Otellerde pijamayla dolaşılmalıdır. • Gürültü yapılmamalı ve bağırılmamalıdır. • Eşyalar özenle kullanılmalıdır. • Oda derli toplu bulundurulmalıdır. • Personele karşı saygılı davranılmalıdır.
Toplu Taşıtlarda Görgü	• Taşıtlara binmek için sıraya uyulmalıdır. • Yaşlılara, sakatlara ve hastalara öncelik tanınmalıdır. • Taşıtlarda yüksek sesle konuşmak, gülmek ve tedirgin edici davranışlarda bulunmak yasaktır. • Yerli yersiz tanıdıklar için yer ayırmak doğru değildir. • Taşıtlara kirli giysilerle binmek yasaktır. • Personele saygılı davranılmalıdır.

Kaynak: 1976, s.67-77

Odyakmaz toplum içindeki yerlerde uyulacak kurallardan bahsetmeden önce buradaki davranışların taşıdığı önemi şu sözlerle ifade etmiştir (1976, s. 67):

Genel yerler, kişilerin toplu olarak bulundukları yerlerdir. Birbirini tanımayanların bir yerde oturmak, yemek yemek, eğlenmek, alış veriş etmek, kültürel etkinlikleri izlemek gibi nedenlerle bir araya gelmiş olmaları halinde, rahat ve özgür davranabilmeleri için, birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri ve topluluk töresine uymaları gerekir.

Genel olarak tüm toplu alanlarda tedirgin edici, aşırı davranışlara taşıt araçlarında da değinmiş ve şunları söylemiştir:

Taşıtlarda başkalarını tedirgin edecek biçimde oturmak, ayakta dururken önünde ve yanında bulunanlara yaslanmak ya da oturanların, üzerlerine abanmak, yüksek sesle konuşmak, gülmek, itişip kakışmak, pis kokulu maddeler ya da başkalarını tedirgin edecek büyüklükte paket ya da bavul taşımak, özellikle banliyö trenlerinde ve iki yaka arasında işleyen kent vapurlarında gelecek olan tanıdıklar için yer ayırmaya kalkışmak, taşıtlara kirli giysilerle binmek, denizler aşırı vapur, kentler ya da ülkeler arası tren, uçak gibi taşıtlarda yolculara hizmet eden kamarot, hostes ve diğer personele kaba ve saygısızca davranmak ayıptır (1976, s. 77).

Kitaba göre, sosyal görgü kurallarının bilinmesiyle toplumda düzen ve uyum sağlanmakta, bireyler arasında karşılıklı saygı ve hoşgörü artırılmaktadır. Bu kurallarla, bireyin sorumluluk bilinci geliştirilerek hem bireysel hem de toplumsal sağlığın korunmasına katkı sağlanmaktadır. Ayrıca, kültür ve sanata saygı teşvik edilerek bu bilincin gelişimi desteklenmektedir. Yine bu kurallara uyulması sayesinde adalet ve eşitlik ilkeleri güçleneceği, bireylerin kendi hakları ve başkalarının hakları saygı ve hoşgörü çerçevesinde değerlendireceği düşünülmektedir.

Kişisel bakım ve giyim kuralları Tablo 4.61’de sunulmuştur:

Tablo 4. 61: Kişisel Bakım ve Giyim Görgüsü

Tema	İçerik
Giyimde Görgü	• Çocuklar okul dışında sade ve sağlam kumaşlardan yapılmış giysiler giydirilmelidir. • Çok süslü ve gösterişli olmayan, kullanışlı ve rahat giysiler tercih edilmelidir. • Genç kız ve erkekler çok ağır ve pahalı kumaşlardan olmamak koşuluyla, günün modasına uygun giysiler giyebilirler. • Gömlek, boyunbağı, mendil, çorap, ayakkabı, çanta, eldiven, şapka gibi aksesuarların seçiminde dikkatli olunmalıdır.

Tablo 4. 61: Kişisel Bakım ve Giyim Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

	• Çok renkli ve gösterişli olmayan, tek renkli (örneğin beyaz gömlek, beyaz veya siyah çorap, siyah veya kahverengi ayakkabı) eşyalar seçilmelidir. • Öğrenciler, okulun özel şapkasını veya kepini giyebilirler ve öğrenci tipi çantalar kullanmalıdırlar. • Okula giderken, yalın ve gösterişsiz eşyalar kullanılmalı ve göze çarpacak süs eşyaları takılmamalıdır. • Kız öğrenciler, yüksek ökçeli fantezi ayakkabı giymemeli, el çantası taşımamalı, aşırı makyaj yapmamalı ve küpe, yüzük, bilezik, kolye gibi süs eşyaları takmamalıdır.
Bakımda Görgü	• Uykusuz kalmamalı ve yiyeceğine dikkat etmelidir. • Sürekli ve güç oyunlarla yorgun düşmemelidir. • Düzenli bir yaşantı sürdürmelidir. • Konukluğa gidip gecenin geç saatlerine kadar oturmamalı. • Yorucu ve yararsız uğraşlarla vakit geçirmemelidir. • İyi beslenmelidir.
Temizlikte Görgü	• Yıkanma günlerinden ayrı olarak, günün kir ve tozlarından arınmak için özellikle geceleri yatağa girmeden önce duş alınmalı veya yüz, boyun, el ve kollar, ayaklar yıkanmalı ve dişler fırçalanmalıdır. • Tırnaklar düzenli olarak kesilmeli. • Saç ve sakal düzenli olarak kesilmeli. • Kulakların temizliğine dikkat edilmelidir.

Kaynak: 1976, s.78-80

Odyakmaz bu kuralları sıralamadan önce konuyla ilgili genel olarak şunları söylemiştir:

Topluluk içinde yaşayanların giyimlerine, bakımlarına ve temizliklerine çok dikkat etmeleri gerekir. Buruşuk ya da lekeli bir giysiyle ya da gömlekle gezmek, saçlarını taramadan, eli yüzü kirli olarak dolaşmak çok ayıptır. Ayrıca nerede, nasıl giyinileceğini, makyaj yapılması ve süs eşyalarının kullanılması konusunda nelere dikkat edilmesi gerektiğini bilmelidir (1976, s. 78)

Temizliğin, sağlığın toplumsal yönden önemli olduğunu söyleyerek günlük temizlik alışkanlıkları geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eli yüzü kirli, ter kokan kişilerle bir arada bulunmanın tedirginlik yaratacağını, bu nedenle temizliğe her zaman önem verilmesi gerektiğini de ifade etmiştir.

Bu kuralların öğrenilmesi çocukların ve gençlerin doğru giyim, bakım ve temizlik alışkanlıkları kazanarak kendilerine olan güvenlerini artırmaları, sağlıklarını korumaları ve toplumsal normlara uyum sağlamaları açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu kurallar bireylerin sağlıklı, temiz ve topluma uyumlu bir yaşam sürmelerine rehberlik etmektedir.

Öğrencilere bu alışkanlıkların kazandırılmasının eğitim hayatında disiplinli, sağlıklı ve başarılı bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Sosyal iletişim görgüsüne ilişkin kurallar Tablo 4.62’de sunulmuştur:

Tablo 4. 62: Sosyal İletişim Görgüsü

Tema	İçerik
Tanışmada Görgü	• Aynı yerde görev gereği bulunanlar veya ilgi duyanlar karşılıklı olarak tanışabilirler. • Genç erkeklerin kendini tanıtmaması olağan, ancak genç kızların üçüncü bir kişi olmadan tanışması uygun değildir. • Çocuklar başkalarının aracılığı olmadan tanışabilirler. • Nişan, düğün gibi etkinliklerde tanışma için ev sahibinden veya ortak bir tanıdıktan izin alınmalıdır. • Toplantılarda ev sahibi, yeni gelen konuğu önceden gelenlere tanıtır. • Bir toplantıya davetsiz bir misafir götürmek için önceden izin alınmalıdır.
Tanıştırmada Görgü	• Küçük olan büyüğe, erkek kadına, ast üste tanıştırılır. • Kadın ya da yaşlı kişi biliniyorsa adı ve soyadı söylenmez. • Bir ev sahibi genç kızla erkeği tanıştırmak için önce genç kızdaki izin alınmalıdır. • Kabul günlerinde ev sahibi gelen konuğu, kendinden önce gelenlere tanıtır. • Genç olan, erkek olan, ast olan tanışma sırasında ayağa kalkmalıdır. • Tokalaşmak gerekiyorsa, önce kadın, yaşlı ya da üst el uzatır.
Karşılaşmada Görgü	• Toplantı, sokak veya genel yerlerde karşılaşan tanıdıklar birbirleriyle selamlaştıktan sonra durup konuşabilir. • Yanında yabancı biri bulunan tanıdık birine selam vermeden önce onun davranışına bakılmalıdır. • Çocuklar ve gençler eve gelen konuklardan ancak anne ve babalarının istedikleriyle tanışılır. • Okul değiştiren bir öğrenci, okul müdürü veya sınıf öğretmeni tarafından tanıtılır.
Konuşmada Görgü	• Anlatılacak düşünce net olmalıdır. • Konuşma yeri ve zamanı uygun olmalıdır. • Gerekli olmadıkça konuşulmamalıdır. • Konuşulan kişilerin durumları göz önünde bulundurulmalıdır. • Güzel ve düzgün konuşulmalıdır. • Karşılıklı olarak ilgi duyulan konular seçilmelidir. • Kırıcı ve üzücü konuşmalardan kaçınılmalıdır. • Bir konuyu bitirmeden diğerine geçilmemelidir. • Karşı tarafa da söz hakkı tanınmalıdır. • Argo sözcükler kullanılmamalıdır. • Samimi hitaplardan kaçınılmalıdır. • Anlamayan kişiye "Anladınız mı?" demek yerine "Bilmem anlatabildim mi?" denmelidir.

Tablo 4. 62: Sosyal İletişim Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

- Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmak ve fısıldamak ayıptır.
- Telefon konuşmalarında kendini tanıtarak konuşmaya başlanmalıdır.
- Dinleyen, konuşanı dikkatle dinlemeli ve sözünü kesmemelidir.

Kaynak: 1976, s.80-86

Toplumsal görgü kurallarının bir parçası olan iletişim kuralları ile bireylerin, toplum içinde saygılı ve nazik davranışlar sergileyerek sağlıklı ve uyumlu ilişkiler kurmasını, bireylerin birbirine olan saygısının artırmasını ve sosyal yaşamda huzuru sağlamak amaçlanmaktadır. Tanışma, tanıştırma, karşılaşma ve konuşma kuralları, bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerinde nezaket ve görgü kurallarına uyarak daha olumlu ve yapıcı ilişkiler geliştirmelerine yardımcı olması açısından önem taşımaktadır.

Selam ve tokalaşma görgü kuralları Tablo 4.63'te verilmiştir:

Tablo 4. 63: Selam ve Tokalaşma Görgüsü

Tema	İçerik
Selamlaşmada Görgü	• Çocuk ya da genç, yaşlıyı; toplumsal ve kamusal durumu küçük olan, büyüğü; erkek, kadını; sonradan gelen, önce gelenleri selamlar. • Şapkalı durumda, şapka sağ elle çıkarılıp baş eğilerek; şapka yoksa yalnız baş eğilerek selam verilmelidir. • Eller cepteyken, palto ya da ceketin düğmeleri açıkken, ağızda sigara ya da sakız varken, kol kola yürürken selam verilmez ve alınmaz. • Otururken selam vermek veya almak gerekirse, hem baş eğilir, hem de kalkar gibi yapılır. Selam veren geçip giderse kalkmadan oturulur; konuşmak üzere durursa ayağa kalkılır. • Toplulukta veya genel yerlerde el sallayarak ya da seslenerek selamlaşmamalıdır. • Çocuklar büyüklerini şapkalarını çıkararak, başlarında okul kasketi varsa elle selam durumuna geçerek, başları açıksa yalnızca baş eğerek selamlarlar. • Genç erkekler yaşlıları olan genç kızları ancak onların kendilerini selamlamaları veya selamlaşmayı ister gibi tavır takınmaları üzerine selamlarlar. • Öğrenciler, okul içinde ya da dışında gördükleri öğretmenlerini, başlarında okul kasketi ya da kepi varsa sağ ellerini bu kasketin ya da kepin sağ kenarına değdirerek, başları açıksa başlarını eğerek selamlarlar. Öğretmen kendileriyle konuşmak isterse, kasketlerini ellerine alırlar. • Sınıfa giren bir öğrenci başını eğerek önce öğretmenini, sonra da arkadaşlarını selamlamalıdır. • Öğrenciler, sınıfa giren öğretmenlerini topluca ayağa kalkarak selamlamalıdır.

Tablo 4. 63: Selam ve Tokalaşma Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

	• Bayrak ve cenaze saygı duruşuna geçilerek selamlanmalıdır. Saygı duruşu, eller vücuda yapışık, baş dik, yüz selamlanan bayrağa ya da cenazeye dönük olarak durmaktır. • Tanıdıklara selam göndermek de selamlaşma olarak kabul edilir, ancak çocukların büyüklere selam göndermeleri hoş karşılanmaz. • Çocuklar ve gençler büyüklerini selamlarken, aralarındaki ilişkiye ve içtenliğe uygun davranmalıdırlar.
Tokalaşmada Görgü	• El sıkımda kural, önce kadının ya da genç kızın, sosyal durumu yüksek ya da yaşlı olanın elini uzatmasıdır. • El sıkışırken, eli avuçta uzun süre tutmak veya tutup bırakmak doğru değildir. Sıkıca, ancak yumuşak bir kavrayışla tutmak ve hemen bırakmak gereklidir. • El sıkıştıktan sonra eli bir aşağı bir yukarı sallamak ayıptır. • Erkekler el sıkışırken eldivenlerini çıkarırlar; kadınlar ya da genç kızlar ise çıkarmamalıdır. • Çok yakın arkadaşlar her karşılaşmalarında el sıkışmak zorunda değildir. Genç kızlar da genellikle birbirlerinin ellerini sıkımmamalıdır. • Bir topluluğa giren kişi, önce kadınların, genç kızların ve kendinden yaşlı olanların ellerini sıkmalı; sonra akranlarıyla ve daha küçük olanlarla el sıkışmalıdır. • Uzatılan eli sıkıkmak gerekir; sıkımmamak, saygı ve incelik kurallarına ters düşer.
El Öpmede Görgü	• Bir büyük, elini öpmek üzere uzatıyorsa, küçüğün o eli saygıyla öpmesi gereklidir. • Gençler, her yaşlının elini öpmek zorunda değildir. Saygı ve sevgi duydukları yaşlıların ellerini öperler. • Ağızda bir şey varken el öpülmemelidir; öpülürken el iki avuç arasında tutulmamalı, öpüldükten sonra başa konmamalıdır. Eli öperken dudaklar kapalı tutulmalıdır. • Kadınlar ya da genç kızlar kural olarak el öpmezler. Ancak genç kızlar saygı duydukları yaşlı kadınların ellerini öpebilirler. • Erkekler, evli ya da yaşlı kadınların ellerini öperler; genç kızların eli öpülmez. • Kadınlar, ellerini öptürürken eldivenlerini çıkarmazlar. • Sokakta ve genel yerlerde el öpmek, hoş bir görünüm yaratmaz. • El hem öpülüp hem de sıkılmaz; ya sıkılır ya da öpülür.

Kaynak: 1976, s.86-91

Odyakmaz, selamlaşmanın, kişiler arasındaki olumlu hislerin bir yansıması olduğunu ve toplumsal etkileşimlerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunacağını şu sözlerle vurgulamaktadır:

Selamlaşmak, kişilerim birbirlerine, karşı duydukları ilgi, saygı ve sevginin bir belirtisi ince, gör, gülü ve uygar bir kişi olmanın gereği olarak ortaya çıkan ve karşdakine bu duygulan ve gerekleri, devinimlerle ya da sözle duyurmaya yarayan bir anlatım biçimidir (1976, s. 86).

El öpmekle ilgili ise şunu söylemiştir:

El öpmek, saygı ve sevgiyi anlatır. Büyüklerin elini öpmek eski bir Türk geleneğidir (1976, s. 88).

Selamlaşma, tokalaşma ve el öpme gibi geleneksel ritüeller, insanların birbirlerine karşı gösterdikleri saygının ve sevginin ifadesi olarak verilmiştir. Bu kuralların uygulanmasıyla, iletişimdeki nezaket ve incelik seviyesini yükselmesi, karşılıklı güvenin artması ve toplum içinde uyum sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca her kurala farklılık veren farklı yaş grupları, cinsiyetler ve toplumsal statüler gibi etkenlerin bilinmesi kişiler arasındaki ilişkilerin dengeli ve uyumlu bir şekilde sürdürülmesine yardımcı olmaktadır.

Hareketlerde görgü kuralları Tablo 4.64'te verilmiştir:

Tablo 4. 64: Hareketlerde Görgü

Tema	İçerik
Yürümede Görgü	• Tek başına yürüyen bir kişi, başkalarına çarpmamaya dikkat etmeli ve durması gereken yerlerde arkadan gelenlere engel olmamalıdır. • Beraber yürüyen iki kişiden biri genç kız, kadın ya da yaşlı ve toplumsal durumu yüksek biri ise, bu kişi diğerinin sağında yer almalı; sol tarafta yürüyen erkek, genç ya da ast durumunda bulunan ona uymalıdır. • Üç erkek birlikte yürürse, yaşlı veya üst durumda olan kişi ortada, daha genç olan onun sağında, en genç olanı ise solunda yürür. • Bir erkek iki kadınla yürürse, kadının sağında diğer kadın, solunda ise erkek yer alır. • Çocuklar, anne ve babalarının yanında bulunur; anne sağda, kız çocuk annenin yanında, erkek çocuk babanın yanında olur. • Kol kola yürürken kadının erkeğin koluna girmesi esastır. Erkekler ve çocuklar genellikle birbirlerinin koluna girmezler, ancak yaşlı veya hasta bir erkek için bu kural esnetilebilir. • Kaldırımda yürürken, gidiş ve gelişlerde kaldırımın sağ tarafından yürünür ve diğerlerinin geçişini engellemeye özen gösterilir.
Oturmada Görgü	• Sandalye ya da koltuğa otururken yavaşça ve özenle oturulmalı, sırt sandalyenin ya da koltuğun arkasına iyice dayanmalıdır. • Bacakları ayırarak oturmak, ayak ayak üstüne atmak, baş köşeye geçip oturmak gibi davranışlar hoş karşılanmaz.
Kalkmada Görgü	• Bir odaya bir kadın ya da yaşlı bir kişi girdiğinde orada bulunan erkekler, gençler ve çocuklar ayağa kalkarlar; gerekirse kendisine yer verirler. • Genel bir yerde bir kadının, yaşlı ya da üst durumda bulunan bir kişinin konuşmak üzere yanına geldiği erkek, genç ya da çocuk onu ayağa kalkarak karşılar; konuşma süresince ayakta durur. • Bir topluluktan ayrılan kadın, yaşlı ya da üst durumunda olan kişi, ayağa kalkılarak uğurlanır. Alay sancağı, göndere çekilen bayrak ve cenaze ayağa kalkılarak selamlanır; istiklal marşı ayakta dinlenir.

Kaynak: 1976, s.89-91

Yürüme, oturma ve kalkma kuralları, toplumsal görgü kurallarının bir parçası olarak insanların sosyal etkileşimlerini düzenlemek ve toplum içindeki düzeni sağlamak amacıyla belirlenmiş kurallardır. Bu kurallar, toplum içindeki hareket ve davranışları uygun hale getirerek, nezaket ve saygının ön plana çıkarılması ve toplumsal uyum ile dengenin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu kurallara uymak, bireylerin hem kendi hem de toplumun refahı için önemlidir, çünkü vurgulanan uygun davranışlar sayesinde insanlar arasındaki iletişimde sorunsuz bir akış sağlanması ve toplumsal çatışmaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle, yürüme, oturma ve kalkma gibi kuralların, medeni bir toplumun olmazsa olmaz bir gereksinimi olduğu düşünülmektedir.

Davetlerde uyulması gereken görgü kuralları Tablo 4.65'te verilmiştir:

Tablo 4. 65: Davetlerde Görgü

Tema	İçerik
Çağrılarda Görgü	• Çağrılar, çağrılacak kişinin tanıdığı ya da birbirleriyle anlaşabilecek kişileri seçerek yapılmalıdır. • Toplantı yerinin büyüklüğü göz önünde bulundurularak, çağrılacak kişi sayısı belirlenmelidir. • Çağrılar, gidilerek ya da telefonda, telgrafla, mektupla, basılı kartlarla yapılabilir. • Resmi çağrılar basılı kartlarla yapılır. • Diğer çağrılar herhangi bir yöntemle yapılabilir. • Çağrılar, toplantı gününden en az sekiz gün önce yapılmalıdır. • Resmi çağrılar için bu süre bir hafta, iki hafta ya da üç hafta olarak belirlenebilir. • Toplantı belirlenen günde yapılmalıdır; geri bırakılması görgü kurallarına aykırıdır. • Ölüm ya da ağır bir hastalık nedeniyle geri bırakılan çağrılar en geç yirmi dört saat önceden bildirilmelidir.
Balolarda Görgü	• Ev Balolarında çağrılar basılı kartlarla yapılır. • Katılım bilgisi çağrıya dahil edilir. • Çağrılıklar balo gecesinden on beş gün önce gönderilir. • Küçük Balolarda çağrılıklar her isteyene para karşılığında verilir. • Giyimde bir zorunluluk yoktur. • Çağrılıklar bir ay önceden satışa çıkarılır. • Kostümlü balolar için çağrılıklar en az bir ay önceden gönderilir. • Maskeli balolar için çağrılıklarda balonun niteliği belirtilmelidir. • İyilik Kurumları Baloları için çağrılıklar daha çok seçkin kişilere satılır. • Biletler balo gününden bir ay önce satışa çıkarılır. • Katılanları oyalayıcı etkinlikler düzenlenir.
Çay ve Partilerde Görgü	• Çay Toplantıları resmi ya da teklifsiz olarak düzenlenebilir. • Genellikle saat 15-17 veya 17-19 arasında yapılır. • Yiyecekler ve içecekler ikram edilir.

Tablo 4. 65: Davetlerde Görgü (tablosunun devamıdır.)

- Kokteyl partiler içkili toplantılardır.
- Garden partiler açık hava toplantılarıdır.
- Çağrılıklar herhangi bir yöntemle çağrılabilir.
- Genellikle saat 17-20 arasında yapılan resmi çay toplantılarının çağrılıkları, toplantı gününden bir hafta önce gönderilir.

Kaynak: 1976, s.92-101

Odyakmaz konunun girişinde şunları söylemiştir:

Balo, çay, kokteyl parti ve benzeri toplantılar insanların birbirleriyle tanışmalarını ve hoş vakit geçirmelerini sağlar. Bu toplantılarda görgü kurallarına uygun davranılması, bir arada bulunmanın bir gereği olarak ortaya çıkar. Toplantılara katılmaya alışmamış kişilerin, bu tür topluluklarda yabancılık çekmeleri, görgü kurallarının uygulanması yönünden birtakım yanlışlara düşmeleri doğaldır. Bu nedenle çocuklar için düzenlenen yaş günü toplantıları, çocuk çayları, çocuk baloları, gençlerin düzenledikleri partiler, çaylar ve benzeri toplantılar, çocukları ve gençleri küçük yaşlarda bu gibi toplantılara alıştırmayı amaçlar (1976, s. 92).

Bu kurallar, toplumsal etkileşimlerdeki normatif yapıyı belirleyerek sosyal düzenin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde, sosyal etkinliklerde hoşgörü, saygı ve nezaketin korunması önem taşımaktadır ve bu kurallar, bazı değerlerin pratikte yaşama geçirilmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle resmi toplantılar, balolar veya özel davetler gibi sosyal etkinliklerde, uygun davranış biçimleri ve protokol kuralları, etkinliğin düzenli ve saygın bir atmosfer içinde gerçekleşmesini temin etmektedir.

Misafirlik ve iletişime dair kuralları Tablo 4.66’da verilmiştir:

Tablo 4. 66: Misafirlik ve İletişim Görgüsü

Tema	İçerik
Konuklukta Görgü	• Konukluk, randevu alarak yapılmalıdır; habersiz ziyaretler uygun değildir. • Konuk, ziyaret edeceği kişiden önce telefonla, kartla, mektupla ya da bizzat giderek randevu ister. • Kabul günleri dışında habersiz ziyaretler yapılmamalıdır. • Ziyaret edilecek kişi, önerilen gün ve saati uygun bulursa, buluşma için sözleşilir. • Ziyaret sözleşmesine uyulmalıdır; önemli bir neden ortaya çıkarsa önceden haber verilmelidir. • Ziyaret, belirlenen gün ve saatte yapılmalıdır; gecikmeler önceden bildirilmelidir. • Ev ziyaretlerinde, ev sahibinin ağırlamasından sonra uygun bir süre sonra izin istenerek ayrılmalıdır.

Tablo 4. 66: Misafirlik ve İletişim Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

	• Ziyaret süresi genellikle iki saati geçmemelidir; ancak yakın ilişkilerde bu süre uzatılabilir. • Aile ziyaretlerinde çocuklar ve gençler, izin alarak ve gündüz vakti kısa süreli ziyaretler yapabilirler.
Ziyarete Görgü	• İlk ziyaretlerde randevu alınmalı ve ziyaret öncesinde uygun gün ve saat belirlenmelidir. • Ziyaret süresi genellikle bir ya da iki saati geçmemelidir. • İlk ziyarete yapılan kısa süreli karşılık ziyaretler, olumlu bir adım olarak değerlendirilmelidir. • Zorunlu ziyaretlerde, ilk ziyarete gelen kişiye belirli bir süre içinde ziyarete bulunulmalıdır (genellikle 8 gün ile 3 hafta arasında). • Zorunlu ziyaretlerde, karşılıklı olarak saygı ve ilgi gösterilmelidir. • Başsağlığı ziyaretleri, ölü evine yapılabilir veya ölüm haberi alındığında uzakta olanlar, mektup veya telefonla başsağlığı dileklerini iletebilirler. • Başsağlığı ziyaretlerinde süre genellikle 15-20 dakikayı geçmemelidir. • Hasta ziyaretlerinde, hasta olanın durumuna ve ziyaret saatlerine dikkat edilmelidir. • Ziyaret öncesinde hasta ziyaretinin uygun olup olmadığı hastanın ailesi veya hastane yönetiminden öğrenilmelidir. • Hasta ziyaretlerinde çocuklar genellikle bulunmaz; ancak çok yakın akrabalar ve tanıdıkların hastalarını ziyaret edebilirler. • Hasta ziyaretlerinde getirilen hediyeler, hastanın durumuna uygun olmalıdır. • Bayram ziyaretlerinde çocuklar aileleriyle birlikte ziyaretlere katılabilirler. • Bayram ziyaretlerinde süre genellikle 15-20 dakikayı geçmemelidir. • Bayram ziyaretlerinde getirilen armağanlar, bayram sevincini paylaşmak amacıyla sunulmalıdır.
Kartvizitte Görgü	• Kartvizitler, kişinin adını, unvanını, adresini ve telefon numarasını içermelidir. • Çocuklar kartvizit kullanmazlar, genç kızlar ise sadece adlarını ve soyadlarını yazdırabilirler. • Armağan verme amaçlı kartvizitler, ziyaretlerde armağanın kimliğini belirlemek için kullanılır.
Hediyeleşmede Görgü	• Armağanlar, değeri önemli olmaksızın anlamıyla verilmelidir. • Armağan alındığında içten bir teşekkürle kabul edilmelidir. • Armağanlar zorunluluk duyularak değil, gönül hoşluğuyla verilmelidir. • Armağanlar, armağanın alındığı mağaza aracılığıyla gönderilebilir veya ziyaret sırasında verilebilir. • Armağanların paketlerine, veriliş nedenine uygun kartlar eklenmelidir.
Mektupta Görgü	• Mektuba zamanında cevap verilmelidir. • Başkasına gelmiş mektuplar açılmamalıdır.

Kaynak: 1976, s.101-113

Bu bölümde misafirlik, ziyaretler ve çeşitleri, kartvizit ve mektup yazımı ve kullanımına ilişkin kurallar ve hediyeleşme kurallarından bahsedilmiştir. Ayrıca bu bilgilerin arasında Milli ve dini bayramlardan, ayrıca kutlanan özel günlerden de bahsedilmiştir.

Misafirlik, ziyaret, hediye, kartvizit ve mektup gibi konulardaki görgü kuralları, toplumsal ilişkilerde doğru iletişimi sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kurallar, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde uygun davranış biçimlerini belirlemektedir. Misafirlik kuralları, ev sahipleriyle misafirler arasında hoşgörü ve saygıyı sürdürmek açısından önem taşımaktadır. Ziyaret kuralları ise, ziyaret edenlerin ve ziyaret edilenlerin beklentilerini düzenlemeyi, ilişkilerin saygı çerçevesinde ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi gayesini taşımaktadır. Hediye verme ve alma kuralları, duygusal ve sosyal bağları güçlendirirken, kartvizit ve mektup kuralları ise iletişimdeki nezaket ve düzeni temin etmektedir. Bu kurallar, toplumun kültürel ve sosyal dokusunu korurken, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini güçlendirmekte ve toplumsal uyumun artmasını sağlamaktadır.

Yemek görgüsüne dair kurallar Tablo 4.67’de verilmiştir:

Tablo 4. 67: Yemek Görgüsü

Tema	İçerik
Sofranın Hazırlanmasında Görgü	• Temiz bir örtü (muşamba, plastik ya da kumaştan yapılmış) yayılır. • Kişinin kullanımına uygun yemek tabağı yerleştirilir. Çorba içilecekse çukur çorba tabağı eklenir. • Et ve sebze yemekleri için ayrı ayrı düz yemek tabakları konulur. • Çatal, bıçak, kaşık soluna, bıçak ve kaşık tabağın sağına, su bardağı tabağın sağ ilerisine yerleştirilir. • Peçete tabağın içine ya da soluna, çatalın yanına konur. • Büyük yemek tabaklarını koymak için altlık (nihale), büyük çorba kepçesi, yemek, komposto ve salata dağıtımında kullanılmak üzere büyük kaşık, iki dişli çatal, maşa gibi sofr gereçleriyle sürahi, tuzluk, biberlik, hardallık, kürdanlık gibi diğer gereçler getirilir. • Sofrayı süslemek için uygun bir yerine sapsarı kısa kesilmiş hafif kokulu mevsim çiçekleriyle dolu bir vaz o yerleştirilebilir.
Sofra Töresi	• Temiz ve düzgün giyinilmiş, el yıkanmış ve saçlar taranmış olarak oturulmalıdır. • Büyükler sofraya oturmadan çocuklar oturmazlar. • Yemeğe başlamadan önce anne veya evin genç kızı yemekleri dağıtır.

Tablo 4. 67: Yemek Görgüsü (tablosunun devamıdır.)

- Aile başkanı olan baba veya anne yemeğe başlamadan çocuklar başlamazlar.
- Sofrada tedirgin edici biçimde oturmak, ayak ayak üstüne atmak, dirsekleri dayayarak abanmak ayıptır.
- Sofrada birbirine hizmet etmek eğitim ve incelik gereğidir.
- Yemek yerken iştah kaçınıcı, tiksindirici, tedirgin edici söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır.
- Yemeği yavaşça, sessizce ve düzgün bir şekilde yemeye özen gösterilmelidir.
- Su içerken bardağı bir dikişte boşaltmak veya yudum yudum içmek doğru değildir.
- Yemek bittikten sonra çatal ve bıçak tabağın içine yan yana bırakılır; eğer aynı tabağa başka yemek alınacaksa çatal ve bıçak tabağa çapraz olarak konur.
- Sofra takımları gürültüsüz bir şekilde kullanılmalıdır.
- Yemek yerken çatal ve bıçak bırakılmak gerektiği zaman masa örtüsünün üzerine değil, tabağın üst kenarına dayalı olarak bırakılır.

Kaynak: 1976, s.114-120

Odyakmaz, yemek ile ilgili görgü kurallarının mutlaka uyulması gereken zorunlu kurallar olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Sofra konusunda birtakım kuralları göz önünde tutmak gerekir. Sofranın düzenlenmesi, sofra töresi, yemek takımlarının kullanılması, şölen sofrası, yemeklerin ve meyvelerin yenmesi ile ilgili bu kurallar uyulması zorunlu görgü kuralları niteliğindedirler (1976, s. 114).

Yemek ile ilgili kurallar, diğer tüm görgü kuralları gibi nezaket, saygıyı temel almaktadır. Ayrıca yemek görgüsünde bulunan temizlik kuralları ile bireylerin sağlığını korumaya yönelik uygulamalar teşvik edilmektedir. Yemekle ilgili görgü kurallarının uygulanması, bir arada yemek yiyenler arasında nezaketin sürdürülmesini sağlamakta ve sosyal ilişkilerin sağlam bir temel üzerine inşa edilmesine katkıda bulunmaktadır.

4.1.3. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Tebliğler Dergilerinin İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın doküman analizi kapsamında bulunan tebliğler dergisi adabımuaşeret içeriğini tespit etmek amacıyla taranmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- 1939-1980 yılları arasında yayımlanan 134 adet tebliğler dergisi incelenmiştir.
- Yayımlanan tebliğlerde ders kitapları ve “adabımuaşeret” konusu taranmıştır.

1939 yılına ait tebliğler dergisinin 7. sayısında yer alan 1939-1940, 1910-1941, 1941-1942 Ders yıllarında ilk okulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulmak üzere yazdırılacak Yurt Bilgisi kitapları şartnamesine göre 4. sınıf için okutulacak Yurt Bilgisi kitabının içeriği şunlardır (MEB, 1939):

Tablo 4. 68: Yurt Bilgisi Kitabı İçeriği

Tema	İçerik
Topluluk Halinde Yaşayış	• Bulunduğunuz yerde halka bir bakış • İnsanın yalnız yaşamasının imkansızlığı • Cemiyet hayatının zarureti • Türk milleti • Fert, aile, millet • Milli duygu.
Okulda Hayat	• Okul bir topluluk yeridir. • Okulda iş birliği • Topluluğun icap ettirdiği kaide ve nizamlar • Okul idaresinin lüzumu • Okul nizamlarına riayet hususunda talebeye düşen vazifeler
Evde Hayat	• Aile azası • Evde iş • Evde müşterek maksat, • Evde birbirlerine yardım • Aile azasının vazifeleri ve maksadı
İş	• Bir ailenin fertleri arasında iş bölümü • Milletin fertleri arasında iş bölümü • İnsanların birbirine dayanması zarureti • Birlikte yapılan işte müşterek bir maksat • Köyde, kasabada halkın müşterek maksatları ve müşterek ihtiyaçları
Kasaba ve Şehir Hayatında Herkesin Riayet Edeceği Medeni Kaideler	• Sokaklarda kıyafet • Tiyatro ve sinema gibi umumi yerlerde tavır ve hareket • Kalabalık yerlerde alışveriş • Tramvaya, otobüse binmek • Kalabalıkta bilet vesaire almak • Halkın sıhhatini korumak için dikkat olunacak noktalar • Yerlere tükürmemek • Sokaklara süprüntü atmamak • Kasabada hayır müesseselerinin vücuda getirilmesinde zenginlerin yardımı

Bu bilgilerle Yurt Bilgisi ders kitabında insanın toplumsal bir varlık olduğu, okulda düzeni ve okulda uyulması kurallar, aile hayatında yardımlaşma, çalışma hayatındaki iş bölümü bağlamında yardımlaşma ve sorumluluk duygusu vurgulanarak öğrencilerin bir yurttaş olarak bu konularda yapması gerekenlerin aktarılması konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca son maddede toplumsal yaşamın düzenlenmesi için umumi

alanlarda yapılması lazım gelenler hakkındaki ifadeler Yurt Bilgisi kitabında yer alan adabımuaşeret kurallarını göstermektedir.

Tebliğler Dergisi 1939 Cilt:1, Sayı:9’da yer alan maddede adabımuaşeret eğitimi şu şekilde ele alınmıştır:

13 Mart 1939, Sayı:9, İkinci Basılış, 66. Madde:

ÖZET: Muaşeret kaidelerinin talebeye öğretilmesi h.

1. Okullarımızda talebemize muaşeret kaidelerini öğretmeğe ve bu kaideleri itiyat haline getirmeğe kafi derecede ehemmiyet verilmediği görülmektedir. Bazen okullarımızın yüksek sınıflarına devam eden talebenin bile, tesadüf edeceği bir zata nasıl selam vereceğini, ona nasıl hürmet göstereceğini, nasıl el sıkacağını, icabında nasıl şapka çıkaracağını, nasıl konuşacağını, sofrada ne gibi kaidelere riayet edeceğini, bir ziyaret esnasında nasıl hareket edeceğini öğrenmemiş olduğuna sık sık şahit oluyoruz. Her ferdin, hayatının her safhasında daima müracaata mecbur kalacağı muaşeret kaidelerini daha okulda iken öğrenerek tatbik etmesi muvaffakiyetini temin edecek mühim bir amildir. Onun için okul idare ve talim heyetlerinin okullarımızın esaslı vazifelerinden biri olan bu meseleyi layık olduğu ehemmiyetle ele almalarını, talebeye muaşeret adabı ve kaideleri hakkında sık sık konferanslar ve musahabeler yapmalarını, talebede bu kaideleri itiyat haline getirmeğe çalışmalarını ve muaşeret adabına riayet etmeyen talebeleri yola getirmek için ciddi tedbirler almalarını ehemmiyetle rica ederim.

2. Yurtbilgisi derslerinde muaşeret kaidelerine temas edecek bazı esasların konulması mukarrerdir. Fakat şimdiden talebeye tavsiyesi lazım gelen muaşeret kaidelerinin öğretmenler meclisince tespit edilmesi, teknik ve orta öğretim okullarının müteaddit olduğu yerlerde bu esasların okul direktörler meclisince de görüşülerek karar altına alınması lazımdır. Bu kararlar Martın 31’ine kadar Vekilliğimize gönderilecektir.

3. Esaslı talimat hazırlanıp bütün teşkilata tebliğ edilinceye kadar okullarca tatbiki kararlaşılabilecek muaşeret kaidelerini her öğretmenin, her vesileden istifade ederek talebeye öğretmesi ve bunları kuru bir bilgi halinde bırakmayarak gençlerde maşeri bir meleke haline getirmesi icap eder. Gereğinin yapılmasını ehemmiyetle rica ederim.

Maarif Vekili Hasan-Ali Yücel” (MEB, 1939)

Bu maddeyle ifade edilen nokta adabımuâşeret konularının eğitim boyutunda yer almasının gerekliliği ve önemidir. Bu konuda öğretmenlerin kendilerini yetiştirmesi ve bu konuların öğretiminde bizzat rol oynayarak öğrencilerde bu kuralları kalıcı hale getirmesi istenmiştir.

1941 yılına ait tebliğler dergisinin 3. cildi 106. sayısı 565. maddesinde talebenin selamlama hususunda öğretmenler kurulu yapması gerekenler belirtilmiş bu hususta beden terbiyesi öğretmenleri sorumlu tutulmuştur.

•*Talebenin bayrağı, sancağı, ölülere, büyükleri ve arkadaşlarını selamlama tarzı aşağıdaki maddelerde tespit olunmuştur.*

•*Bu tamim öğretmenler kurulunda okunacak ve bu hususta yapılması gereken işler üzerinde görüşülecektir.*

•*Her derece okul idare ve talim heyetleri ve bilhassa beden terbiyesi öğretmenleri talebeyi bu esaslara göre titiz bir ihtimamla yetiştirecekler; talebenin okul içinde ve dışında bu selam tarzını itiyat haline getirmeleri için her türlü tedbiri alacaklardır. Gereğinin yapılmasını dilerim.*

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel (MEB, 1939)

Selamlama konusunda talebenin uyması gereken kurallar ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir:

1. *Büyüğe ve arkadaşına karşı beslenen bağlılığın, sevginin ve saygının ifadesi olan selamlaşmayı talebe, Türk çocuğuna yaraşan ciddiyet ve vakarla, aşağıda gösterilen şekilde tam ve kusursuz olarak yapar:*

a) *Başlarında okul kasketi bulunan erkek talebe sokakta büyüğüne veya arkadaşına sağ elini «dört parmak bitişik, baş parmak ucu şehadet parmağının ikinci boğumu üzerine ve el hafifçe bükük olduğu halde» sağ kaşının hizasında kasketinin viziyesine getirmek ve o şahsa doğru başını hafifçe çevirmek suretiyle selam verir. Yürüyorsa durmaz. Kız talebe başında kasketi olsun olmasın, saygı göstereceği şahsı yüzünü çevirip başını eğerek selamlar. Baş açık bulunan erkek talebe de aynı şekilde selam verir.*

b) *Bir büyüğü ile sokakta görüşen erkek talebe, kasketini sağ eliyle viziyesinden tutarak çıkarır ve sol eline devrederek bacağına yapışık tutar ve ancak büyüğünün müsaadesiyle tekrar giyer.*

c) Bina içine giren kız ve erkek talebe derhal kasketini çıkarır. Büyüğüyle karşılaştığı zaman onun bulunduğu tarafa hafifçe dönerek başını eğmek suretiyle selam verir. Bunlar yapılırken vücut bükülmez.

d) Kız ve erkek talebe sınıfta ve herhangi bir yerde otururken içeri giren bir büyüğü ayağa kalkarak selamlar. Gelen zat selam verip müsaade etmedikçe oturulmaz.

e) Konferans salonu, kütüphane gibi yerlere başı açık olarak girilir ve mukabele edilmesi beklenmeyerek konferansçıya veya büyüğe baş eğmek suretiyle selam verilir.

2. Bir büyük talebenin hatırını sorduğu veya onları (günaydın) diye selamladığı takdirde talebe (sağ ol) diye mukabele eder.

3. Bayrağı ve sancağı selamlama: Bayrağı ve sancağı selamlamak, onlarda temsil edilen Türklüğün ve kahraman Türk ordusunun yüksek şeref ve namusunu selamlamak ve onlara olan en büyük saygıyı göstermek demektir. Bu vazifeyi her Türk azami şevk ve ciddiyetle aşağıda gösterilen şekilde yapar.

a) Bayrak çekme merasiminde bayrağa dönüp hazır ol vaziyeti alarak el, sert bir hareketle kasketin viziyesine getirilir ve bayrak tamamıyla çekilinceye kadar gözle takip edilir ve kumanda ile rahat vaziyetine geçilir.

b) Sancak geçerken üç adım yaklaşınca sert bir hazır ol vaziyeti alınır, el kasketin viziyesine götürülür ve sancak üç adım geçinceye kadar bu vaziyet göz ile ve başla takip edildikten sonra rahat vaziyetine geçilir.

c) Duran bir sancağın önünden geçilirken üç adım kala el selam vaziyetinde kasketin viziyesine getirilir, baş sancağa çevrilir bu vaziyet üç adım muhafaza edildikten sonra rahat vaziyeti alınır.

4. İstiklal Marşı çalınırken selamlama: İstiklal marşı her yerde ve daima ayakta durularak dinlenir. Talebe istiklal marşını dinlerken elini kasketinin viziyesine götürmek ve marş bitinceye kadar hazır ol vaziyetinde beklemek suretiyle selam durur. Kız talebe yalnız hazır ol vaziyeti alır. Baş açık olarak bulunan yerlerde marş hazır ol vaziyetinde dinlenir. Bitinceye kadar bu vaziyet muhafaza edilir.

5. Toplu yürüyüşlerde, merasim geçişlerinde selamlama:

a) Bir kumanda altında olmayarak grup halinde yürürken veya dururken her talebe selamlanacak şahsı ayrı ayrı selamlar.

b) Kıt'a halinde iken ve merasim geçişlerinde kız ve erkek talebe kasketli bulunur. Kıt'ayı sevk ve idare eden öğretmen «dikkat» kumandası ile uygun adıma geçilir. Selamlanacak zata altı adım kala «sağa veya sola bak» kumandası verilir. Bu emirle bütün kız ve erkek talebe selamlanacak zata bakarak düzgün ve sert adımlarla geçerler. Kollar sallanmaz, bu vaziyet altı adım daha muhafaza edilir ve sonra her sıra başını birden ileri çevirerek yürüyüşüne devam eder.

6. Kız ve erkek talebe önlerinden geçen cenazeyi durarak veya cephe alarak kasketlerini çıkarmak suretiyle selamlarlar. (MEB, 1939)

1940'lı yıllardan 1960'lı yılların sonuna kadar o dönem öğrencilere yönelik olarak yayımlanan bazı adabımuaşeret kitaplarının da tavsiye edildiği görülmektedir. 1940 yılında (MEB, 1940) İskender Sertelli'nin "Çocuklarımıza Muaşeret Dersler" adlı eseri, 1946 yılında (MEB, 1946) o dönemin kadınlara yönelik muaşeret kaidelerini kısmen içeren "Ev Kadınının El kitabı" adlı eseri, 1948 yılında (MEB, 1948) Tahsin Şaşmaz'ın "Medeni İnsan Bilgileri" adlı eseri, 1953 yılında (MEB, 1953) Turan Aziz Beler'in "Gençlere Görgü" adlı eseri, 1959 yılında (MEB, 1959) Rüçhan Karaçengel'in "Görgü" adlı eseri, 1961 yılında (MEB, 1961) Hasan Deniz'in "En Yeni Muaşeret Kaideleri" adlı eseri, 1961 yılında (MEB, 1961) Cemil Bürge'nin "Çocuklara ve Gençlere Muaşeret Kaideleri" adlı eseri, 1963 yılında (MEB, 1963) Ekrem Muhiddin Yeğen'in "Sofra Tanzimi ve Adabı" adlı eseri, tavsiye edilmiştir.

4.1.4. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Milli Eğitim Şuralarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Milli Eğitim Şuralarının 9 cildi incelenmiş yalnızca 1.,2. Şuralarda adabımuaşeret konusuyla ilgili kısımlar bulunmuştur.

4.1.4.1. 1. Milli Eğitim Şurası

1. Milli Eğitim Şurası'nın içeriği Tablo 4.69'da sunulmuştur:

Tablo 4. 69: 1. Milli Eğitim Şurası

Tarih	Milli Eğitim Şuraları	Çalışma Programı	İçerik
17-29 Temmuz 1939	1. Şura	Konuşmalar Yüksek Öğrenim Beden Terbiyesi Neşriyat İlk Öğrenim Orta Öğrenim Teknik Öğrenim	- Konuşmalar - Ortaokullar, Liseler, Şehir İlk Öğretmen Okullarıyla Mesleki ve Teknik Okullar Disiplin Talimatnamesi

1. Milli Eğitim Şurasında milli ve insani karakterin yoğrulmasında önemli bir rol oynayan kitaplar ele alınmış, devletin kuruluş ve işleyişine hakim olan temel fikirleri kapsamına dair konuşmalar yapılmıştır. Bu kitapların, bireylerin yüksek ideal vasıflara sahip olmasını ve hakikatin görülmesini sağlayacak içeriklere sahip olması önemli görülmüştür.

Ayrıca, çocuklara doğru ile yanlış ayırt etmeyi, vatanını sevmeyi, memleketini tanımayı ve tabiatı sevmeyi, toplumun sağlığı ve düzeni açısından alkol, sigara ve eroin gibi zararlı maddelerden uzak durmanın, kumar gibi kötü alışkanlıklardan kaçınmanın öğretilmesi konusu da ele alınmıştır.

Bilet alırken sıra oluşturmak, tramvaylarda kadınlara ve yaşlılara yer vermek gibi adabımuâşeret kurallarının çocuklara öğretilmesi konusu konuşmalarda ele alınan bir diğer husustur. Bu çerçevede çocuk baloları gibi sosyal etkinliklere katılım, çocukların sosyalleşmesi ve ne tür yerlere gidip gidemeyeceği de gündeme alınmıştır. Bütün bu unsurlar, bireylerin sağlıklı, bilinçli ve topluma faydalı bireyler olarak yetişmesini hedefleyen bir eğitim ve öğretim anlayışının temel alındığını göstermektedir.

Milli Eğitim Şurası'nda ulaşılan içerikler Tablo 4.70'te sunulmuştur:

Tablo 4. 70: Milli Eğitim Şurası Kapsam ve İçerik

Tema	İçerik
Dersler	
Kültür Dersleri Kitapları	- Milli ve İnsani karakteri yoğuran kitaplar - Devletin kuruluş ve işleyişine hakim olan nazım fikirler içeren kitaplar
Bilgi Dersleri Kitapları	

Tablo 4. 70: Milli Eğitim Şurası Kapsam ve İçerik (tablosunun devamıdır.)

Kötü Alışkanlıklar	• Alkol kullanmak • Sigara içmek • Eroin kullanmak • Kumar oynamak
Değerler	• Çocukta iyi hareketlerin yekûnunu arttırmak • Yüksek ideal vasıfların ortaya çıkmasını sağlamak • Hakikatin görülmesini sağlamak • Tabiatı sevmek • Yalan söylememek • Vatanını sevmek • Memleketini tanımak • Doğru ile yanlış ayırt etmelerini sağlamak
Umumi Alanlarda Davranış	• Bilet alırken sıra teşkil etmesi • Tramvaylarda kadınlara ve ihtiyarlara yer verme
Kültürel Faaliyetler	• Çocuk balolarına gitmek

Disiplin Talimatnamesiyle ilgili konuşmalarda dersler, kötü alışkanlıklar, değerler, umumi alanlarda davranış, kültürel faaliyetler temalarında adabımuaşeret içeriklerine değinilmiştir. Okul kitaplarının kültür dersleri ve bilgi dersleri bağlamında iki kategoride olduğu belirtilmiş, milli ve insani karakteri oluşturacak olan kültür kitaplarının özenle hazırlanması gerektiği açıklanmıştır.

*Halil Vedat Fıratlı: Mektep kitaplarını, bir talebeye vermek istediğimiz formasyon bakımından iki kısma ayrılabilir: **Birinci kısım, kültür derslerine ait kitaplardır; Türkçe, tarih, yurt bilgisi, sosyoloji gibi. İkinci kısım, bilgi dersleri kitaplardır; riyaziye, tabiiye fizik, kimya gibi.. Birinci kısım altında topladıklarımız, çocuklarımızın milli ve İnsani karakterini yoğuracak olan kitaplardır. Bunlar Üzerinde devletin mutlak kontrolü cari olmalıdır. Kültür kitaplarının her satırı Maarif Vekaletinin kat'i murakabesinden geçmeli ve bu hususta asla müsamaha gösterilmemelidir. Bu nevi kitapları, en salahiyyetli insanlara yazdırmak ve devlet kitabı olarak, tek kitap olarak talebenin eline vermek lazımdır. Devletin kuruluş ve işleyişine hakim olan nazım fikirler kültür kitaplarının mana ve medlûlünü tayin eder.** (MEB, 1939, s. 144)*

Talimatname herhangi bir suça karşı tatbik edilecek tedbirleri gösterme ve talebeyi yetiştirecek olanlara bir direktif niteliği taşımaktadır. Disiplin talimatnamesi ile Türk çocuğunun karakteri belirtilmeye çalışılmaktadır.

Sami Akyol: Arkadaşlar, mektep hayattan ayrı bir müessese değildir. Hepimiz biliriz ki hayat onun içinde yaşıyor, o da hayatın içinde yaşıyor. Bir okulun terbiye ve tedris gayeleri tesbit edilirken bazı arkadaşlarımın burada uzun uzun

teşrih ettiği noktalar elbette nazarı itibara alınır. Bu elimizdeki terbiye talimatnamesidir, inzibat talimatnamesidir. Herhangi bir suça karşı tatbik edilecek tedbirleri gösteren talimatnamedir. Harici hayatta ceza kanununun gördüğü işi talebe hayatında bu, görecektir. Kulağımıza çarpıyor: Talebe sigara içiyor, rakı içiyor, kumar oynuyor., buna benzer bir yığın ses kulağımızı tırmalıyor. Bundan evvel elimizde mevcut ortaokul ve liseler talimatnamesinde inzibat bakımından tayin olunan cezalar hadise ile cezayı karşılaştırdığından hayatın şartlarına ve realiteye uymamıştır. Bunun içindir ki okuyup öğrendiğim ve çok takdir ettiğim bu talimatname ile daha iyi iş görebilecek vaziyette okullarımızın başına gidecek, orada çalışacağız.

Esat Demirel: ...Disiplin talimatnamesinin birinci maddesiyle **Türk çocuğunun karakteri tebarüz ettirilmek isteniyor...** (MEB, 1939, s. 219-220)

Celal Saraç: *Bu, yalnız talebeye tatbik edilecek cezaları ihtiva eden bir talimatname değildir, aynı zamanda talebeyi yetiştirecek olanlara bir direktif mahiyetindedir. ...* (MEB, 1939, s. 223-224)

Talimatnamede kötü alışkanlıkların önlenmesine dair açıklamalar mevcuttur. Okullarda sigara içilmesinin önüne geçilmesine çalışılması gerektiğine, talebenin okul içinde ve dışında vakur ve ciddi bir vatandaş olarak yetiştirilmesinin önemine değinilmiştir.

Sami Akyol: ...Burada bazı suçlar var: **Mesela sigara içmek... Mekteplerde sigara içiliyor, içilmesin diye biz mücadele ediyoruz.** Yalnız sıhhi sebeplerden değil, eski bir tabiri huzurunuzda affınıza mağruren-eski bir sözü söyleyeceğim. üzüm üzüme bakarak kararır, diye bir tabir vardır. Hiç içmiyenler geldiği zaman başkalarına bakarak içerler, bunu içmek kabadayılık imiş gibi onlar da içecek, işte bu suretle ciğerlerine ve umumi sıhhatine bu zehirleri aşıliyacak, vücudunu harap edecektir. Bunun gibi ve buna benzer birçok suçlara karşı alınacak tedbir yeni talimatnamenin ruhuna göre ve suçun gereğince takdir edeceğimiz cezayı vermektir. Bu talimatnamede şu veya bu zikredilmemiş ise bendenizce esas itibariyle, fikir itibariyle o kadar münakaşaya ve müzakereye, heyecana değer bir şey değildir. Bendenizce burada tespit edilen esas çok yerindedir. **Okulda ve dışarda talebenin vakur ve ciddi bir vatandaş karakteriyle yaşamasını istiyoruz.** Bunda muvaffak olmak için, Türk genci, işte elimdeki talimatname ile seni fena yollardan çevirip iyi yola sevkedeceğim, diyeceğiz. Bunu yapmak için de

elimizdeki talimatnamenin maddelerinin bütün teferruatıyla kabulünü rica edeceğim (MEB, 1939, s. 221-222)

Dr. Akil Muhtar Özden: ... *Mesela sigaranın fena olduğunu bir çocuğa söylerken bunun yalnız sıhhat noktai nazarından değil, aynı zamanda başka mazarratı ve lüzumsuz birşey olduğu için içilmemesi لازم geldiği söylenmelidir.* ... (MEB, 1939, s. 220)

Talebenin kötü alışkanlıklardan korunmasına yönelik detaylara verilmiştir. Çocukların iyi yetiştirilmesi için doğru ve yanlış durumların küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gerektiği, kötü alışkanlıkları ve davranışları edinmemesine dair açıklamalara yapılmıştır.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu: *Realiteden hiç korkmamak lazımdır. Çocukları çok iyi yetiştirmek için bütün güzelliklerle çirkinlikleri, doğrularla iğrilikleri en küçük yaştan itibaren öğretmeliyiz, insan fena huyu, mesela eroin kullanmayı, raki içmeyi, hırsızlık yapmayı iyi olduğu için yapmaz; herhangi bir sebeple, tesadüfen, bilmiyerek yapar, sonra, kendini kurtaramaz. Ayağını bir kere bataklığa sokmuştur. Bunu, bu fiilini hasta mantığıyla rasyonalize etmeğe başlar: Adam sen de, kırk yılda bir, ne olur? der. Çünkü kendini kurtaramaz, gittikçe batan bir adamın hali vardır onda. En küçük yaşında eroincilik nedir, homoseksüellik nedir, hırsızlık nedir, yalancılık nedir, çocuk bunları bilerek iğrenmeli ve bunları ona iğrendirerek öğretmelidir. ...Alkolizm ve bilmem daha kötü şeyleri çocuk, küçük yaşta öğrenir. ... İnsan bir küldür; iyi ve kötü itiyatlarıyla ancak, bir adam, adamdır. Binaenaleyh çocuk bütün kötü şeylere evvelden alışmamalıdır. Kendisi kötü itiyatları doğuramaz.* (MEB, 1939, s. 216)

Dr. Fahrettin Kerim Gökay: *E fıkrasında, «Yurt ve millet hizmetine adanmış olan sıhhatini ve kuvvetlerini alkol ve nikotin gibi zehirlerle tahrip etmez» deniliyor.* (MEB, 1939, s. 215)

Esat Demirel: ...*Orada evvela basit ahlak kaideleri yazılıdır. Sonra alkol ve tütün gibi şeyleri içmemek keyfiyeti tebarüz ettiriliyor. Bu talimatname, çocukların daima okuyacağı bir şey olması itibariyle her Türk çocuğunun erişmeye gayret etmesi icabeden yüksek ideal vasıfları tebarüz ettirmelidir.* (MEB, 1939, s. 219-220)

Dr. Akil Muhtar Özden: ... *Mesela sigaranın fena olduğunu bir çocuğa söylerken bunun yalnız sıhhat noktai nazarından değil, aynı zamanda başka*

mazarratı ve lüzumsuz birşey olduğu için içilmemesi لازم geldiği söylenmelidir... (MEB, 1939, s. 220)

Talimatname, değerler eğitimi kapsamında içeriğe sahiptir. Çocukta iyi hareketlerin yekûnunu arttırmak, kötü şeylere alışmasının önüne geçmek, yüksek ideal ve vasıfları taşıması için mücadele etmek ve ayrıca hakikati olduğu gibi görmesi, tabiatı sevmesi, yalan söylememesi, memleketini tanınması ve sevmesi, vatansever olması üzerinde durulmuştur.

Esat Demirel: ... Bundan sonra **tebarüz ettirilmesi lazım diğer bir nokta, tabiat sevgisidir.** Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarındaki dejeneressans amillerinden biri de, tabiat sevgisinin azalmış olmasıdır. **Tabiati sevmiyen, hemcinsini sevebilir, vatanperver olabilir mi? Memleketini tanımayan, onu sevebilir mi?** ...Kısaca, hazırlanan talimatnamede, Türk çocuğunun vasıflarını tebarüz ettirmek için konmuş olan «**Türk çocuğu yalan söylemez » kaydını katiyyen kafi bulmuyorum.** «**Türk çocuğu soğukkanlıdır, hakikati sever, tabiati sever, tenkide tahammül eder, işbirliği yapar ...»** kayıtlarının ilavesini zaruri görüyorum. (MEB, 1939, s. 219-220)

Esat Demirel: ...Orada evvela basit ahlak kaideleri yazılıdır. Sonra **alkol ve tütün gibi şeyleri içmemek keyfiyeti tebarüz ettiriliyor.** Bu talimatname, çocukların daima okuyacağı bir şey olması itibariyle her **Türk çocuğunun erişmeye gayret etmesi icabeden yüksek ideal vasıfları tebarüz ettirmelidir.** ... Sonra, **Türk çocuğunun, hakikati olduğu gibi görmesi lazımdır. Yoksa öğretildiği, işittiği veya alıştığı şekilde değil.** Bu suretle sayın Akil Muhtar'ın fenni presiziyon düşüncesine yaklaşmış bulunuyorum. Bundan sonra **tebarüz ettirilmesi lazım diğer bir nokta, tabiat sevgisidir.** Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarındaki dejeneressans amillerinden biri de, tabiat sevgisinin azalmış olmasıdır. **Tabiati sevmiyen, hemcinsini sevebilir, vatanperver olabilir mi? Memleketini tanımayan, onu sevebilir mi?** ...Bir çok sahalardaki noksanlarımız, fakirliğimiz el ve işbirliği yapamayışımızdan ileri gelmektedir... (MEB, 1939, s. 219-220)

Dr. Akil Muhtar Özden: ...Sonra talimatname diyor ki **Türk çocuğu Türk olduğundan dolayı doğru söyler, bu da kafi değildir. Yalan söylemenin ne cihetten fena olduğu tebarüz ettirilmelidir.** Bu suretle her bir fena mesele mevzuubahs olduğu zaman, onun her türlü fenalıklarını hocalar izah etsinler. (MEB, 1939, s. 220)

Talebenin toplumsal yaşamda davranış kuralları; bilet alma, sıraya girme, kadınlara ve büyüklere yer verme gibi durumlar olarak bahsedilmiştir.

Celal Saraç: ...Bizim talebemizde umumiyetle calibi dikkat noksanlar mevcuttur. Umumi yerlerde tarzı hareketimiz noksandır. (Var, okuyun sesleri). Mesela bilet alırken sıra teşkil etmesini bilmiyoruz. Tramvaylarda gençlerimiz umumiyetle kadınlara ve ihtiyarlara yer vermeyi bilmiyorlar. İçtimai hayatın umumi icaplarını temin edecek bazı ahkâmın talimatnameye konulması, Bay Esat Demirel'in teklif ettiği noktalara ilaveten, kanaatımca doğru olur. (MEB, 1939, s. 223-224)

Talimatname kültürel faaliyetlere katılım kapsamında da bazı direktifler içermektedir. Bunlar baloya gitme, kahveye gitme şeklindedir.

Emin Ali Çavlı: Arkadaşlarımızın söylediği fikre iştirak etmiyorum. Baloya gitmek doğru değildir deniyor. Niçin? **Nezih balolara gitmek yüreklerle ferahlık verir. Binaenaleyh daha külli bir ifade ile, mektepçe gidilmesi memnu olan yerler, densin, kitaba uydurulsun.** (MEB, 1939, s. 226)

Rahmi Vidinel: Ankara'da yapılan balolarda birçok veliler, ana ve babalar çocuklarını bu balolara götürmektedir. Bu balolar resmidir veya cemiyetler tarafından verilen resmi mahiyette balolardır. Çocukları bu balolarda sık sık görmekteyiz. Balolara gitmelerine taraftar olmamakla beraber **çocuklar için tertib edilen balolara gitmelerine taraftarım.** (MEB, 1939, s. 226)

İsmail Hakkı Baltacıoğlu: Gerek kahvehaneler, gerek gazinolar ve gerekse balolara karşı bir mukavemet sezdiğimden müteessirim. Kahvelerin de değeri vardır. Kahveler güzel sanatlara eskiden beri merkez olmuştur. Kahveye gidilir. kahvede çay içilir, gazete okunur; köylerde, mahallelerde sosyal hayatın daha fazla muhitidir. **Gitsin; yalnız yaş kaydı konsun: 15 Yaşından sonra gidebilir densin, yalnız kahvelerde bir fark varsa, kumar oynanıyorsa, tulumbacı kahvesi ise, gitmesin, onun tesbitini idarelere bırakalım.** (MEB, 1939, s. 227-228)

Konuşmalarda disiplin talimatnamesinde adabımuâşeret kapsamına giren konuların ele alındığı geçmektedir. Fakat talimatnamenin içeriği şuralarda yer almamıştır:

ORTAOKULLAR. LİSELER, ŞEHİR İLK ÖĞRETMEN OKULLARI İLE MESLEKİ VE TEKNİK OKULLAR DİSİPLİN TALİMATNAMESİ

(Bu talimatname Maarif Vekilliği tebliğler dergisinin 2 nci cilt 36 net sayısında neşredilmiştir.) (MEB, 1939, s. 646)⁵

4.1.4.2. 2. Milli Eğitim Şurası

2. Milli Eğitim Şurası'nın içeriği Tablo 4.71'de sunulmuştur:

Tablo 4. 71: 2. Milli Eğitim Şurası			
Tarih	Milli Eğitim Şuraları	Çalışma Programı	İçerik
15-21 Şubat 1943	2. Şura	Muhtelif Konuşmalar Ana Dili Öğretimi Terim İşleri Ahlak Eğitimi Tarih Öğrenimi	• Ahlak İlkeleri

2. Milli Eğitim Şurasında okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ve Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkelerinin öğrencilere kazandırılması üzerinde durulmuş, buna yönelik geliştirmeler planlanmıştır. İlk ve orta dereceli okullarda bu ilkelerin uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması ve meslek ile teknik okullarda bu ilkelerin iş ahlakına da tatbik edilmesi planlanmıştır. Bu tedbirlerin programlara dahil edilmesi, orta öğretim kurumlarındaki toplumbilim ve ahlak derslerinin bu ilkeler açısından incelenmesi, yüksek öğretim gençliğinde ahlak ilkelerine bağlılığın işlenmesi ve öğrencilerin okul dışı durumlarının denetlenmesi meselelerinin incelenmesi gibi konular ele alınmıştır. Ahlak Komisyonunun hazırladığı raporda amaçlar şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 1943, s. 104).:

Okullarda ahlak eğitimi birbirini tamamlayan üç amaca bağlıdır:

1- Türk diline, kültürüne, inkılabın eser ve esaslarına, umumiyetle Türklük idealine bağlı bir Türk,

2- Bütün medeni milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimsemiş bir insan,

3- Kendine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyet, şeref ve namus sahibi bir şahsiyet yetiştirmek.

Ahlak ilkeleri ile genel olarak amaçlanan; iyi, doğru ve güzel olan manevi değerleri benimseyerek yaşayan ve etrafındakileri yaşatmaya çalışan, kendi günlük hayatında çalışma ve başarılarıyla milletine faydalı olan, kendi menfaat ve saadetini

⁵ Tebliğlerin 2. Cildine maalesef ulaşamadığı için son kararlar bilinmemektedir.

milletin menfaat ve saadetinde arayan ve bulan, vazifesinde titiz, kendi hakları gibi başkalarının haklarını da arayan, milli egemenliğin ifadesi olan kanunlara bilgi ve sevgi ile uyan, iyi ve doğru işlere kendi teşebbüsü ile sarılan, bilgi ve karakterine dayanarak çalışan ve işin sorumluluğunu çekinmeden üzerine alan, iyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle müdafaa eden, cemiyet işlerinde yurttaşlarıyla el ve emek birliği yapan, geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi, manevi, milli ve insani değerleri yalnız korumakla kalmayıp onları zenginleştirerek kendinden sonra gelenlere devreden ve milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilen ideal bir çocuktur (MEB, 1943, s. 104).

Bu amaçla belirlenen değerlerin geliştirilmesine ilişkin tedbirler Tablo 4.72’de sunulmuştur:

Tablo 4. 72: Değerlerin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler

Tema	İçerik
Değerler	• İyi, doğru ve güzel olan manevi değerleri benimseyerek yaşama ve yaşatma. • Günlük hayatında çalışma ve başarılarıyla milletine faydalı olma. • Kendi hakları gibi başkalarının haklarını da arama. • Kanunlara bilgi ve sevgi ile uyma. • Doğru işlere kendi teşebbüsü ile sarılma. • Bilgi ve karakterine dayanarak çalışma. • Cemiyet işlerinde yurttaşlarıyla el ve emek birliği yapma. • İyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle müdafaa etme.
Değerler	• Geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi, manevi, milli ve insani değerleri yalnız koruma ve onları zenginleştirerek kendinden sonra gelenlere devretme. • Milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilme. • Ciddi çalışma, ödevine bağlı olma. • Her yerde, her işte, her zaman doğruluktan da ayrılmama. • Yurttaşını sevme, ona yardım etme ve güvenme. • Cumhuriyeti, istiklali koruma. • Yurdunu sevme. • Memleket için faydalı bir iş tutma ve o meslekte en ileri olmaya çalışma. • Çalışkan olma. • Yurdun her işini namusu ile yapma. • Yapılan bir işin başkalarına zararı dokunmamasına dikkat etme. • Başkalarının yaptığı işleri şahsi duygulardan sıyrılarak değerlendirme. • Her olayda iyi ve doğruyu görme. • Herhangi bir bahane ile yapmamak veya eksik yapmak, başka birinin üzerine yüklememe. • Bencil olmama.

Tablo 4. 72: Değerlerin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler (tablosunun devamıdır.)

Değerler	• Doğru ve iyi bildiğini yerinde çekinmeden söyleme. • Gösteriş ve şarlatanlık yapmama. • Gerçeği candan sevmek, onu daima arama ve ona gitme. • Doğru emirlere uyma, intizam ve disipline bağlılık. • Aileye maddi ve manevi zarar getirebilecek her türlü harekette bulunmama. • Sağlığını koruma. • Vücudu kuvvetlendirecek ve güzelleştirecek hareketleri yapma. • Kötü alışkanlıklardan uzak durma. • Başkalarının başarısından sevinme. • Başarı gösterenlerden daha iyisini yapmaya çalışma. • Öfkeyi çabuk geçirme ve öfkenin etkisine kapılmama. • Söylenileni dinlemek, başkalarının inançlarına saygı göstermek, yapılan yerinde tenkitleri hoş görme. • Başkalarıyla alay etmeme, dedikodu yapmama. • Öz saygısını daha bilgili ve erdemli olmakla memnun etme. • İstikbali düşünme ve gereken tedbirleri alma. • İsraf etmeme, lüksten kaçınma. • Cömert olma, cimrilik yapmama. • Merhametli ve şefkatli olma.

Bu ilke ve değerlerle bireylerin ve toplumun ahlaki, milli ve insani değerler çerçevesinde yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Her bireyin milli egemenliğe, adalete, dürüstlüğe ve çalışkanlığa bağlı kalarak, hem kişisel hem de toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesi, aile ve toplum içindeki rollerini doğru bir şekilde üstlenmesi ve kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarıyla uyumlu hale getirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, insanlara saygı göstermek, yardımlaşmak, kin ve öfkeden uzak durmak, sağlıklı ve temiz bir yaşam sürmek, israf etmemek, estetik ve ahlaki değerlere önem vermek gibi erdemlere yer verilmiş ve bu şekilde, bireylerin hem kendileri hem de toplumları için en iyi şekilde çalışmaları ve yaşamaları hedeflenmiştir.

Okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi düşüncesine yönelik gerekçe şöyle belirtilmiştir:

Gerekçe;

“Ahlaki, eylemden ayırmak imkansızdır. İnanılmıyan ve yaşanmıyan ahlak olamaz. İnsan yaptığı şeye daha iyi inandığı gibi benimsediği bir şeye de başkasını daha kuvvetle inandırır.

Bu temelleri psikolojik ve sosyolojik zaruretlerin neticesi olarak ileri sürüyoruz.

Ahlaki karakterin ve şahsiyetin teşekkül edebilmesi için okuldan önce okul

dışında ve okulda iş birliği temelinden hareket etmek lazım geldiğine inanıyoruz”
(MEB, 1943, s. 107).

İlkokullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi düşüncesine yönelik gerekçe şöyle belirtilmiştir:

Gerekçe:

7-12 yaşlarındaki çocukların psikolojileri bakımından ilk okullarda ahlaki eğitimin sağlanması için daha ziyade örnek olmak, sözle telkin yapmak, iyi hareketleri tekrarlatmak ve devamlı olarak yaptırmak lazımdır. Ancak bu suretle ahlaklılık bir alışkanlık haline getirilir (MEB, 1943, s. 107).

İlkokullarda ahlaki eğitimin geliştirilmesine yönelik belirlenen ilkeler Tablo 4.73’te sunulmuştur:

Tablo 4. 73: Ahlaki Eğitimin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler (İlkokullarda)

Tema	İçerik
İlkokullarda	• Örnek olmak, sözle telkin yapmak, iyi hareketleri tekrarlatmak ve devamlı olarak yaptırmak. • Öğretmenler öğretim ödevini yaparken sınıf içinde ve sınıf dışında ve yazma ödevlerinde çocukların fena alışkanlıklar almasına sebep olacak küçük büyük bütün hareketlerine ve kusurlarına ilgili bulunmak ve bunları düzeltmek. • Ahlak bakımından önemli olmayan ve yaşları gereği tabii bulunan bazı hareketler üzerinde fazla durarak çocukları usandırmamak. • Okullarda iyi bir disiplin kurmak ve çocukları itaate alıştırmak. • Aşılanması istenilen ahlaki ilkeleri sık sık tatbik ettirerek çocukların iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak. • Kavrayış, duyuş ve görgü seviyeleri içinde, sözle tesirli telkinlerde bulunmak. • İlkokul talebesinin zevk ve psikolojisine göre bestelenmiş seçme okul şarkıları ve halk türküleri, rontlar ve kanonlarla estetik ve ahlak eğitimlerine yararlı olmak ve bu amacın elde edilmesi için müzik eğitimini düzeltmek. • Yurttaşlık bilgisi derslerinde olduğu gibi diğer derslerde de ahlakın gelişmesine yarayacak her fırsattan faydalanmak.

İlkokul çocuklarına ilişkin ahlak eğitimi ile ilkokul öğrencilerine ahlaki değerleri kazandırarak onların iyi alışkanlıklar edinmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin, hem sınıf içinde hem de dışında öğrencilerin davranışlarını gözlemleyerek

olumsuz alışkanlıkları düzeltmeleri ve olumlu davranışları pekiştirmelerinin üzerinde durulmuştur. Çocukların yaşlarına uygun olmayan aşırı baskıdan kaçınılırken, iyi bir disiplin ortamı kurulması ve itaat alışkanlığının kazandırılması hedeflenmiştir. Ahlaki ilkelerin sık sık uygulanması ve estetik eğitimin müzikle desteklenmesi, çocukların kavrayış, duyuş ve görgü seviyelerine uygun telkinlerle ahlaki değerlerin içselleştirilmesi amaçlanan bir diğer noktadır. Ayrıca, yurttaşlık bilgisi ve diğer derslerde de ahlak eğitimi vererek çocukların topluma faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi için her fırsattan istifade etmek önerilmiştir.

Ortaokullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi düşüncesine yönelik gerekçe şöyle belirtilmiştir:

Gerekçe: Orta okul yaşına gelen çocuklarda milli, içtimai ve ahlaki duygular daha bilinçlidir. Bunlarda ahlak ilkeleri ve ahlak eylemleri hem telkin hem de düşündürme yollarıyla kuvvetlendirilmelidir (MEB, 1943, s. 108).

Ortaokullarda ahlaki eğitimin geliştirilmesine ilişkin tedbirler Tablo 4.74'te verilmiştir:

Tablo 4. 74: Ahlaki Eğitimin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler (Ortaokullarda)

Kategori	İçerik
Ortaokullarda	- Gençlere uygun sözler söyleyerek ve örnekler vererek yüksek ahlak ilkelerini sevdirmek - Toplumsal ahlakı, ödev ve sorav duygularını ve karşılıklı yardım eğilimlerini geliştirmek. - Kazanılan iyi alışkanlıkları devamlı bir surette ahlaki ve içtimai değerlere uygun fikirlerle aydınlatarak bilinçte ve bilinçaltında hemen faaliyete geçecek bir duruma getirmek. - Öğretmenlerle talebe arasında karşılıklı konuşmalar yapmak suretiyle gençlere muaşeret adabı öğretmek. - Ahlaki aktif bir şekle koymaya çalışmak. - Gençlere zararlı ve cinsel telkinler yapan, onların hayat anlayışlarını sathileştiren veya altüst eden filmlerin mümkün olduğu kadar memlekete girmesine ve bu neviden eserlerin yayılmasına engel olmak. - Toplu oyunları ahlaka yardım edecek bir şekle koymak için bunları, ilgili öğretmenlerin gözcülüğü altında yaptırmak ve her türlü fena ve zararlı yarışmaları önlemek - Ortaokul talebesi için bestelenmiş seçme okul şarkıları, seçme halk türküleriyle talebenin estetik ve ahlak eğitimlerine yararlı olmak. - Ahlaki ilkelerin etkin bir hale gelmesini sağlamak maksadıyla izcilik teşkilatını kuvvetlendirmek.

Tablo 4. 74: Ahlaki Eğitimin Geliştirilmesine İlişkin Tedbirler (Ortaokullarda)
(tablosunun devamıdır.)

- Ahlak ilkelerinin iyice benimsenmesi, yurtseverliğin ülkü ve inanç haline gelmesi için okul dışında, gençleri halkevlerine çekecek vasıtaları sağlamak.

Ortaokul öğrencilerine ilişkin ahlak eğitimi ile ortaokul öğrencilerine, yüksek ahlaki değerleri sevdirmek ve bu değerleri benimsemelerini sağlamak amaçlanmıştır. Toplumsal ahlakı, sorumluluk bilincini ve karşılıklı yardımlaşma eğilimlerini geliştirmek, iyi alışkanlıkları sürekli hale getirerek bilinç ve bilinçaltında etkin kılmak, öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı iletişimle adabımuaşeret kurallarını öğretmek ve gençlerin ahlaki gelişimini aktif bir şekilde desteklemek esas alınmıştır. Zararlı ve yüzeysel etkilerden koruyarak, olumlu ve estetik deneyimler sunmak, izcilik gibi faaliyetlerle ahlaki ilkeleri pekiştirmek ve gençleri halkevleri gibi yurtseverlik duygusunu geliştiren ortamlara yönlendirmek de hedefler arasındadır. Bu çerçevede, gençlerin hem bireysel hem de toplumsal hayatlarında ahlaklı, sorumlu ve faydalı bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.

Çocukların ve gençlerin ahlaki ve sosyal gelişimlerini desteklemek için okul dışı faaliyetlerin düzenlenmesi de ele alınmıştır. Buna yönelik şu açıklamada bulunulmuştur (MEB, 1943, s. 104-116):

Talebenin okul dışı durumlarının murakabesi:

“Çocuğun okul içindeki hayatı kadar dışı ile de meşgul olmaya mecbur olduğumuz için bu dış hayatı da teşkilatlandırmak lazımdır. Bu arada okul dışında talebe kulüpleri, faal izcilik teşkilatı, spor kulüpleri, kütüphaneler, okuma odaları, açık ve kapalı havalarda çeşitli oyun yerleri, müzik, konuşma, münakaşa odaları, sanat duygularını yükseltmeye yarıyacak teşkilat, iyi filimli sinemalar, çocukluk ve gençlik psikolojisine uygun bol neşriyat, bu alanda çok esaslı rol oynayacaktır.”

“İzcilik ve spor teşkilatının ahlak bakımından daha tesirli bir hale getirilmesine gereken tedbirleri almak.”

“Çocukların ahlak ve terbiyesi bakımından öğretmenlerle ana ve babanın el ve emek birliği yapmaları maksadiyle zaman zaman görüşmelerini sağlamak.”

Gençlerin ahlak ve karakter eğitimi için alınacak tedbirler Tablo 4.75’te verilmiştir:

Tablo 4. 75: Gençlerin Ahlak ve Karakter Eğitimi İçin Alınacak Tedbirler

Tema	İçerik
	• Ahlak ve karakter terbiyesini sağlamak maksadıyla alınacak tedbirlerin iyi netice vermesi için her şeyden önce bilgisi ve ödev bilinci ve meslek ahlakı kuvvetli, inançları sağlam öğretmenler yetiştirmek. • Bu öğretmenleri aydınlatıcı, gençlik psikolojisi ve ahlak terbiyesi üzerine kitaplar yazdırmak. • Bir sınıfta ders sayısı en çok olan öğretmenin o sınıf talebesinin ahlaki ve fikri eğitimleriyle bilhassa ilgilenmek. • Türk gençlerine dünya ölçüsünde büyük bilgi adamı olmak, insanlığa yeni, iyi ve güzel değerler kazandırmak idealini aşılacak için onlarda cesaret, mukavemet ve manevi atılganlık vasıflarını kuvvetlendirmek. • Okul dışı gençliğini içine alan ve onları çalıştıran muhtelif iş yurtlarına ve mesleki teşekküllere ahlak ve karakter eğitimi sağlamak. • Ahlak eğitimi için Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kültür merkezlerinde, halkevlerine bağlı ve bu işte uzman olan kimselerden “ahlak danışma kolları” vücuda getirmek. • Her köyde ve şehirlerin her mahallesinde en münasip kimselerden müteşekkil birer “ahlak öğüdü verme kolu vücuda getirilmek.
Ahlak Eğitimi	• Bu kollar mahallelerinde bulunan gençlerden yolsuz hareket edenlere ve bu hareketlerine göz yuman ana ve babalara gereken öğütleri vermek. • Talebe içinde müstesna bir kabiliyet gösterenleri gözden kaybetmeyerek yarınki Türkiye’yi temsil ve inşa edecek güzideler sınıfını kültür ve bilhassa milli ahlak bakımından iyi yetiştirmek için her fedakarlığı göz önünde tutmak.

Öğrencilerin okul dışındaki ahlaki değerlerini ve karakter gelişimini desteklemek için kapsamlı ve etkili bir eğitim sistemi oluşturmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, bilgisi, görev bilinci, meslek ahlakı ve inançları sağlam öğretmenler yetiştirilmesine öncelik verilmiştir. Öğretmenlerin, gençlik psikolojisi ve ahlak terbiyesi üzerine aydınlatıcı kitaplar yazması teşvik edilmiştir. Özellikle bir sınıfta ders sayısı en fazla olan öğretmenin, öğrencilerin ahlaki ve düşünsel eğitimleriyle yakından ilgilenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türk gençlerine, dünya ölçüsünde büyük bilgi adamı olma ve insanlığa yeni, iyi ve güzel değerler kazandırma ideali aşılınarak, onlarda cesaret, dayanıklılık ve manevi atılganlık vasıfları güçlendirmek amaçlanmıştır.

Okul dışındaki gençleri de kapsayan çeşitli iş yurtları ve mesleki teşekküllerde ahlaki ve karakter eğitimi verilmesini sağlamak, büyük kültür merkezlerinde, ahlak eğitimi için uzman kişilerden oluşan "ahlak danışma kolları" oluşturmak ve her köyde ve şehirlerin her mahallesinde uygun kişilerden müteşekkil "ahlak öğüdü verme kolları"

kurulması hedeflenmiştir. Bu kollar, gençlerden yolsuz davranışlarda bulunanlara ve bu davranışlara göz yuman ebeveynlere gerekli öğütleri vermekle görevlendirilmiş ve ayrıca, öğrenciler arasında istisnai yetenek gösterenlerin gözden kaçırılmayarak, Türkiye'nin gelecekteki temsilcileri olarak milli ahlak ve kültür bakımından iyi yetiştirilmesi için her türlü fedakarlık yapılması vurgulanmıştır.

4.1.5. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Talim ve Terbiye Kurulu Kararlarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

4.1.5.1. 1940-1941, 1941-1942, 1942-1943 Ders Yıllarında İlkokullarda Okutulmak Üzere Yazdırılacak Okuma Kitapları Şartnamesi

1939 yılı 16 nolu şartnamenin içeriği Tablo 4.76'da verilmiştir:

Tablo 4. 76: 1940-1941, 1941-1942, 1942-1943 Ders Yıllarında İlkokullarda Okutulmak Üzere Yazdırılacak Okuma Kitapları Şartnamesi

Tema	İçerik
Askere Saygı	• Umumiyetle askerliği sevdirecek, askerlik vazifesinin ehemmiyetini kavratacak ve memleketin kara, deniz ve hava kuvvetlerine karşı saygı uyandıracak yazılar.
Milli Sancağa Bağlılık ve Hürmet	• Milli sancağa hürmet ve bağlılık hislerini aşılacak parçalar.
Spor	• Avcılığa ve umumiyetle spor hayatına ve sporcu karakterine dair yazılar ve menkıbeler.
Karakter	• Çocuklara fazileti, karakteri ve güzel huyları sevdirecek yazılar.
Milli Menfaat	• Milli menfaati her menfaatin üstünde tutmayı telkin edecek yazılar.

1940-1941, 1941-1942, 1942-1943 Ders Yıllarında İlkokullarda Okutulmak Üzere Yazdırılacak Okuma Kitapları Şartnamesinde (MEB, 1939), belirtilen bu kurallarla öğrencilerin milli duygularını güçlendirmeyi, vatanseverlik bilincini artırmayı ve olumlu değerleri teşvik etmeyi hedeflemiştir.

4.1.5.2. İlkokulların 4. ve 5. Sınıfları İçin Yazılacak Yurt Bilgisi Kitapları Şartnamesi

1939 yılı 20 nolu şartnamenin içeriği Tablo 4.77'de verilmiştir:

Tablo 4. 77: İlkokulların 4. ve 5. Sınıfları İçin Yazılacak Yurt Bilgisi Kitapları Şartnamesi

Tema	İçerik
Vatandaşlık	• Kitabın bahisleri yazılırken bunların kuru birer kıraat parçası halinde olmayarak çocuğu vatandaşlık vazifelerini kavrayacak ve yapacak telkini bir mahiyeti haiz bulunacaktır. Bu parçaların muallimin rehberliği altında kendi kendine düşünmeğe ve telkin edilmek istenen esas fikirleri muhakemesi ile bulmağa yarar bir karakterde bulunmasına da itina edilecektir.

Kaynak: MEB, 1939

Bu içeriklerle Yurt Bilgisi kitaplarının bilgi aktarmaktan öte, çocuklara vatandaşlık görevlerini anlamaları ve yerine getirmeleri konusunda rehberlik etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sözü edilen hususlarla, sadece bilgi vermekle kalmayıp, çocukların düşünme becerilerini geliştirmeye ve kitapta işlenen temel fikirleri kendi deneyimleriyle ve düşünceleriyle ilişkilendirmeye yönlendirilmeleri amaçlanmıştır.

4.1.5.3. İlkokulların Dördüncü ve Beşinci Sınıf Yurt Bilgisi Dersleri Müfredat Programı

1939 yılı 23 nolu şartnamenin içeriği Tablo 4.78’de verilmiştir:

Tablo 4. 78: İlkokulların Dördüncü ve Beşinci Sınıf Yurtbilgisi Dersleri Müfredat Programı

Tema	İçerik
Topluluk Halinde Yaşayış	• Bulunduğunuz yerde halka bir bakış • İnsanın yalnız yaşamasının imkansızlığı • Cemiyet hayatının zarureti • Türk milleti • Fert, aile, millet • Milli duygu
Okulda Hayat	• Okul bir topluluk yeridir. • Okulda iş birliği • Topluluğun icap ettirdiği kaide ve nizamlar • Okul idaresinin lüzumu • Okul nizamlarına riayet hususunda talebeye düşen vazifeler
Evde Hayat	• Aile azası • Evde iş • Evde müşterek maksat, • Evde birbirlerine yardım • Aile azasının vazifeleri ve maksadı
İş	• Bir ailenin fertleri arasında iş bölümü • Milletin fertleri arasında iş bölümü • İnsanların birbirine dayanması zarureti • Birlikte yapılan işte müşterek bir maksat • Köyde, kasabada halkın müşterek maksatları ve müşterek ihtiyaçları
Kasaba ve Şehir Hayatında Herkesin Riayet Edeceği Medeni Kaideler	• Sokaklarda kıyafet • Tiyatro ve sinema gibi umumi yerlerde tavır ve hareket • Kalabalık yerlerde alışveriş • Tramvaya, otobüse binmek • Kalabalıkta bilet vesaire almak • Halkın sıhhatini korumak için dikkat olunacak noktalar • Yerlere tükürmemek • Sokaklara süprüntü atmamak • Kasabada hayır müesseselerinin vücuda getirilmesinde zenginlerin yardımı

Kaynak: MEB, 1939

Bu bilgilerle Yurt Bilgisi ders kitabında insanın toplumsal bir varlık olduğu, okulda düzenin önemi ve okulda uyulması gereken kurallar, aile hayatında yardımlaşma, çalışma hayatındaki iş bölümü bağlamında yardımlaşma ve sorumluluk duygusu vurgulanarak, öğrencilere bir yurttaş olarak bu konularda yapılması gerekenlerin aktarılması konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca son maddede toplumsal yaşamın düzenlenmesi için umumi alanlarda yapılması lazım gelenler hakkındaki ifadeler Yurt Bilgisi kitabında yer alan adabımuaşeret kurallarını göstermektedir.

4.1.5.4. Okulların Geçit Törenleri Yönetmeliğinin Bağlı Örneğe Göre Kabulü

1948 yılı 108 nolu şartnamenin içeriği Tablo 4.79’da verilmiştir:

Tablo 4. 79: Okulların Geçit Törenleri Yönetmeliğinin Bağlı Örneğe Göre Kabulü

Tema	İçerik
Tören Geçişi Esnasında Selam Durumu	- Sivil geçit törenlerinde alay, tabur ve bölük komutanları; şapkaları sol elde, eller yapışık olarak ve başı sağa çevirerek; (bayanlar şapka çıkarmazlar, takım komutanları selam vermezler.) kıta içinde. bulunan öğrenciler ise ‘başlarını sağa çevirmek suretiyle selamlarlar. - Spor törenlerinde alay, tabur, bölük komutanları sağa bakmak suretiyle, (takım komutanları selam vermezler) öğrenciler de başlarını sağa çevirerek selamlarlar. - İzci törenlerinde alay, tabur ve bölük komutanları el ile, (takım komutanları selam vermez) diğer izciler de sağa bakmak suretiyle selamlarlar. - Başlarında takım komutam bulunmayan takımların sağ dizilerindeki bütün öğrenciler başlarını çevirmezler.
Geçit Töreninde Sivil Kıyafet	- Bayan öğretmenler: Koyu renk tayyör ve ayakkabı, sade görünümlü şapka veya baş açık, - Erkek öğretmenler: Koyu renkli elbise ve ayakkabı, baş açık (şapka sol elde tutulur.) - Kız öğrenciler: İlk, orta, lise ve meslek okullarında önlük, koyu renk ayakkabı, çorap, okul kasketi; yüksek okullarda koyu renk tayyör ve ayakkabı, çorap. - Erkek öğrenciler, ilk okullarda: önlük, koyu renk elbise ve ayakkabı, okul kasketi. - Orta, lise ve meslek okullarında koyu renk elbise, ayakkabı, okul kasketi ve kravat. - Yüksek okullarda koyu renk elbise ve ayakkabı, okul kasketi veya baş açık (öğrenciler geçit töreninde fötr şapka, eldiven kullanmazlar. Çok soğuk havalarda topluca pardösü, palto, eldiven giyebilirler).
Geçit Töreninde Spor Kıyafet	- Bayan Öğretmenler: Beyaz bluz, lacivert etek veya eşofman, beyaz kısa çorap, beyaz lastik ayakkabı, baş açık. (Kravat takılmaz, eldiven giyilmez) - Erkek Öğretmenler: Beyaz kısa kollu gömlek, beyaz uzun pantolon, beyaz lastik ayakkabı,

Tablo 4. 79: Okulların Geçit Törenleri Yönetmeliğinin Bağlı Örneğe Göre Kabulü (tablosunun devamıdır.)

- Kız öğrenciler: Beyaz buluz, beyaz amerikandan şort, beyaz lastik ayakkabı,
- Erkek öğrenciler: Beyaz atlet fanila, siyah don, beyaz lastik ayakkabı, (özel spor kıyafetleriyle katılmak gerektiği takdirde bu sporların kıyafet ve teçhizatı kullanılır.)

Kaynak: MEB, 1948

Tablodaki bilgilerde görüldüğü üzere törenlerde ve resmi geçitlerde nasıl davranılması gerektiğine dair hususlar, kıyafet ve selamlama kuralları detaylı bir şekilde verilmiştir. Bu tür kurallar, katılımcıların disiplinli olmasını sağlamak, ortamda saygıyı ve düzeni hakim kılmak ve sürdürmek amacıyla belirlenmiştir. Ayrıca selamlamaya ve kıyafete dair birçok kural ve usulün adabımuâşeret kitaplarının içeriğinde de geçtiği görülmüştür.

4.1.5.5. İlk ve Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Programları h.

1961 yılında MEB tarafından kabul edilen yeni yurttaşlık bilgisi programları hakkında çıkan kararnamede ahlak, adabımuâşeret ve turizm konularının Yurttaşlık Bilgisi programlarına eklenmesi, öğrencilerin sadece akademik bilgiyle değil, aynı zamanda toplumsal ve etik değerlerle donatılmasını amaçlamaktadır. Bu kararla, bireylerin toplumsal yaşama daha iyi uyum sağlamalarını, yurttaşlık bilincini geliştirmelerini ve Türkiye'nin kültürel ve turistik değerlerine daha fazla önem vermelerini sağlamanın hedeflendiği düşünülmektedir. Bu düzenlemenin, eğitimin içeriği zenginleştirilerek, gerek okul yaşamında gerekse toplumsal hayatta öğrencilerin işine yarayacak toplumsal düzen ve bireylerin kişisel gelişimleri ile alakalı daha bilinçli ve sorumlu vatandaşlarını yetiştirmek hedeflenmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu Kararında bu düzenleme şu şekilde ifade edilmiştir:

İlk ve ortaokulların yeni Anayasa esaslarına göre düzeltilmiş ve ahlak, adabımuâşeret, turizm konuları eklenmiş olan yeni yurttaşlık bilgisi programlarının kabulü uygun görülerek, Bakanlık Yüksek Makamının tasviplerine arzı kararlaştı. (MEB, 1961, s. 1)

Kararnamenin içeriğinde yer alan program düzenlemeleri Tablo 4.80, Tablo 4.81, Tablo 4.82, Tablo 4.83, Tablo 4.84'te sunulmuştur:

Tablo 4. 80: İlkokul 4. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı

Ünite	İçerik
Toplumsal Hayat	İnsan yalnız başına yaşayabilir mi? Bir ferдин ihtiyaçlarının, isteklerinin listesini yapmak. (Yiyecek, giyecek, barınacak gibi fiziksel ihtiyaçlar; konfor, arkadaşlık, komşuluk, okumak, eğitim, seyahat, müzik tiyatro gibi sosyal ihtiyaçlar; bunların fert tarafından temin edilemeyeceği açıklanacak ve fert için toplumsal hayatın bir zaruret olduğu belirtilecektir.)
Büyük Milletim	- İçinde doğup büyüdüğümüz millet topluluğu nasıl bir topluluktur. - Biz Türkleri birbirimize bağlayan bağlayan nelerdir ve bunların önemi. (Tarih, Yurt, Dil, Kültür, Ekonomi ve Ülke Bağları.) - Türk Milletinin özellikleri, cesurluk, konukseverlik, doğruluk, vefalılık, zayıf ve yoksullara yardım, vakarlık, temizlik... - Milli duygu nedir? Yurdumuzun bir köşesindeki yurttaşlarımızın başlarına felaket getiren yangın, deprem ve sel basması gibi afetler hepimizi acındırıyor ve bütün varlığımızla onların acılarını gidermeye çalışıyoruz. Niçin? Bize bunu yaptıran duygu nedir? - Millet menfaatlerini, menfaatlerinden üstün tutmak. Milli gayeler uğrunda fedakarlık. Yurttaş haklarına saygı. - Milletimizin en değerli sembolü olan Türk Bayrağı, bayrağın kutsallığı, Ona nasıl saygı ve sevgi gösteririz? Okulumuzda bayrak törenini nasıl ve ne zaman yaparız?
Şehir ve Kasabalarda Hayat	- Kıyafet; tiyatro ve sinema gibi genel yerlerde davranış, kalabalık yerlerde alışveriş; şehir ve kasabaya gelen yabancıya karşı iyi muamele. (Yol gösterme, rahatını sağlama, nazik davranma, iyi ve ucuz mal satma) tramvaya, trene, otobüs ve vapura binmek, kalabalıkta bilet vesaire almak, bir yere giriş ve çıkışta tek sıra olmak... gibi. - Halkın sağlığını korumak için dikkat edilecek noktalar: Yerlere tükürmemek, sokaklara süprüntü atmamak, sokakta tabii ihtiyacını gidermemek; kirli suları sakağa dökmek... gibi.
Trafik Kuralları	- Yürüyüşler ve geçişler. - Trafik Polisinin işaretleri. - Trafik ışıklarının manaları. - Işıklı ve ışısız kavşaklarda geçişler. - Oyun yerleri. - Vasıtalara binış ve inişler. - Vasıta içinde yapılacak hareketler. - Bisiklet ehliyetnamesi almak için yaş haddi.

Kaynak: MEB, 1961

Tablo 4. 81: İlkokul 5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı

Ünite	İçerik
Trafik	- Yayaların hareketleri. - Yayaların yürüyeceği, geçeceği yerler, yaya kaldırımını, yaya geçitlerini, otobüs durak yerlerini işgal etmemek. - Bisiklete binmek. - Bisiklete, ne şekilde ve nerelerde binilir. Ehliyet almak. - Bisikletle yapılmaması gereken hareketler.

Tablo 4. 81: İlkokul 5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı (tablosunun devamıdır.)

	- Vasıtalarla binerken ve inerken yapılacak hareketler. - Vasıtalarla biniş ve inişler. - Duran vasıtanın önünden ve arkasından geçmemek.
Turizm	Şehir ve kasabamıza turist gelmesini nasıl sağlarız: Seyahat kolaylığı, rahatlığın sağlanması (otel, lokanta) yabancıya kolaylık iyi muamele, eski eserlerin, anıtların ve tabiat güzelliklerinin korunması.
Demokratik Hayat	- Topluluk halinde yaşayan insanlar birbirlerinin düşüncelerine, görüşlerine saygı gösterirler. (Okul içinde ve dışında fertlerin davranış şekilleri ve birbirleriyle münasebetleri üzerinde durulur.) - Topluluk halinde yaşayan insanlar, aralarında iş bölümü ve elbirliği yaparlar. (Okulda, sınıfta arkadaşlar ve öğretmenlerle, evde, ve çevrede aile üyeleri ve komşularla iş birliği.)
Herkes Kendi Kabiliyetine Göre Hayatta Bir Geçim Yolu Tutmak Zorundadır	Elde edilen bir meslekte en hünerli ve en verimli olmaya çalışmalıyız. Çalıştığı işte dürüstlük. Her meslek topluma bir hizmet olduğu için şerefli. (Buna dair örnekler.)

Kaynak: MEB, 1961

Tablo 4. 82: Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı

Ünite	İçerik
Okulumuz	- Okul topluluğunun bir ferdi olarak öğrencinin diğer ödevleri. - Okul ve okul eşyasının bakım ve korunması (kitapların, laboratuvarın, eşyanın, sıraların, camların vb.) - Okul bahçesindeki çiçek ve ağaçların bakım ve korunması. - Okulun itibarının her yerde korunması. (Okul çevresindeki insanlarla ve bilhassa diğer okul öğrencileriyle münasebetler üzerinde durulur.)
Ailemiz	- Aile topluluğunu meydana getiren bireyler, bunların görevleri ve birbirleriyle münasebetleri. (Türk geleneğinde ailenin mevkii ve kutsallığı) - Bu münasebetleri düzenliyen esaslar: Karşılıklı saygı ve sevgi. Karşılıklı yardım ve hizmet. - Ailenin geçim durumu, çalışan bireyler ve aile hayatının buna göre düzenlenmesi. - Ailenin geçim durumuna öğrencinin yardımı: - Masraflarda tutum, - Eşyaya iyi bakma ve onları koruma. - Öğrencinin bir işte çalışarak harçlığını çıkarması, - Öğrencinin yoğaltmanlıktan üretmenliğe geçmeye hazırlanması, - Ailede demokratik hayat: - Ailede iş bölümü, - Aile fertlerinin, birbirlerinin fikir ve kanaatlerine saygı göstermesi, - Aile fertlerinin birbirlerinin keder ve sevinçlerini paylaşması,
Çevremiz	Komşuluk münasebetlerimiz (komşular arasında yardımlaşma, iyi geçinme, birbirinin rahat ve huzuruna dikkat ve saygı gösterme, birbirinin keder ve sevincini paylaşma)

Tablo 4. 82: Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı (tablosunun devamıdır.)

	• Sokak, ev, apartman, bahçe, çeşme, temizlik ve bakımında komşuların iş birliği. • Çevremizde dinlenme ve eğlenme yerleri. Parklar, gezinti yerleri, sinema, tiyatro, plaj, otel ve lokantalar vb.. (Buralarda başka insanlarla münasebetler, buraların bakımı ve temizliği. Buralara yurt içinden ve dışından turist çekme yolları. • Çevremizde eski eserler ve anıtlar.(Bunların tanınması, bakımı ve korunması, turizm bakımından önemi.)
Trafik Kaideleri	• Yayaların hareketleri • Yayaların yürüyeceği, geçeceği yerler, yaya kaldırımını, yaya geçitlerini, otobüs durak yerlerini işgal etmemek. • Işıklı ve ışısız kavşaklardan nasıl geçilmelidir. • Bisiklete ne şekilde, nerede binilir ve nerelerde nasıl gidilmelidir. • Çocuklar nerelerde oynamalıdır? • Vasıtalar binerken ve inerken yapılacak hareketler: • Vasıtalar biniş ve inişler • Vasıta içinde yapılacak ve yapılmayacak hareketler • Duran vasıtanın önünden ve arkasından geçmemek. • Mühim trafik kaideleri(vasıtalarla ait kaideler)
Hemşerilik Ödevlerimiz	• Umumi yerlerde hemşerilerimize ve turistlere karşı davranışımız (Sokaklarda, iş yerlerinde, resmi dairelerde, alışverişte, taşıtlarda; kitaplık, müze, postane, ibadet yerleri, eğlence yerleri, otel, lokanta, hela, han, hamam gibi yerlerde) • Sıraya girmek. • Temizliğe dikkat. • Tahripten kaçınmak. • Nazik davranış. • Yardımlaşma. • Dürüst hareket. • Elektrik, havagazı, su, kömür gibi, topluluğun muhtaç olduğu maddelerde tutum. Bu bakımdan tutumun yurt servetine etkisi. • Toplum menfaatlerini, kişisel menfaatlerin üstünde tutmak • Kişisel refahın ancak toplum refahı içinde elde edilebileceğinin kavranılması.

Kaynak: MEB, 1961

Tablo 4. 83: Ortaokul 2. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı

Ünite	İçerik
Topluluğu Yaşatan Kurumlar	• İş hayatında ahlak ve verim. • İşi sevmek. • İşte başkalarıyla anlaşmak ve iş birliği yapmak. • Müteşebbis olmak, sorumluluk almaya hazır ve istekli olmak. • İşindeki yeterliğini geliştirmek. • İş hayatında dürüstlük. (doğru sözlülük, dürüstlük)

Tablo 4. 83: Ortaokul 2. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı (tablosunun devamıdır.)

Millet Topluluğu	• Milleti vücuda getiren bireyler • Bireyleri bir millet halinde birbirine bağlayan etmenler. • Milli duygu. Türk milliyetçiliği Türk milletinin özellikleri. • Millet hayatının devamında ahlakın önemi(millet menfaatini şahsi menfaatinden üstün tutmak. Milli gayeler uğrunda fedakarlık. Halk yararına kurulan kurumlara bağışlar.) • Yurttaş haklarına saygı. Kendi refahını, yurttaşları zararına geliştirmemek.

Kaynak: MEB, 1961

Tablo 4. 84: Ortaokul 3. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Programı

Ünite	İçerik
Hak ve Ödevler	• Yaşama hakkı. • Hürriyet. (Anayasaya göre) • Medeni hürriyet. • Siyasi hürriyet. • Hürriyet şekilleri. • Hürriyetin sınırları. (sıkı yönetim) • Şikayet hakkı. • Hak ve hürriyetin korunması.
Trafik	• Vatandaşlara ait mühim kaideler.
Turizm	• Şehir ve kasabamıza turist gelmesini nasıl sağlarız? Seyahat kolaylığı, Rahat temini(otel lokanta) yabancıya kolaylık, iyi muamele. İlgi çeken eski eserlerin ve anıtların korunması . Tabiat güzelliklerinin korunması. Vatandaşlara düşen ödevler. (Türk konukseverliği)
Meslek Seçimi	• Meslek ahlakı: İş iyi yapmak, Meslek bilgisini artırmaya çalışmak, Verimli olmak, Meslektaşları ile iş birliği yapmak.

Kaynak: MEB, 1961

Bu düzenlemelerde insanın yalnız başına yaşamını sürdürebilse de, ihtiyaçlarını ve isteklerini tam anlamıyla karşılayabilmesi için toplumsal bir yapının parçası olmasının zaruri olduğu belirtilmiştir. Yiyecek, giyecek, barınma gibi fiziksel ihtiyaçlar kadar, arkadaşlık, komşuluk, seyahat, sanat gibi sosyal ihtiyaçlar da bireyin tam anlamıyla mutlu ve dolu bir hayat sürdürebilmesi için gerekli olduğu vurgulanmıştır. Bu ihtiyaçların tümü, insanın tek başına karşılayabileceği şeyler olmadığı için toplumsal hayat kaçınılmaz bir gereklilik olduğunun altı çizilmiştir.

İnsanın toplulukta var olabilen bir canlı olduğu göz önüne alınarak yapılan düzenlemede “Türk toplumu, tarih, yurt, dil, kültür, ekonomi ve ülkü” bağlarıyla birbirine bağlı, Türk bayrağının kutsallığını bilen ve ona saygıda kusur etmeyen güçlü bir millet yapısı oluşturmak birinci amaçtır. Türk’ün milli karakterinde var olduğu söylenen

“Cesaret, konukseverlik, doğruluk, vefa, yardımlaşma” gibi özelliklerle donatılmış, milli duyguları yüksek, millet menfaatlerini kişisel menfaatlerin üstünde tutan, milli gayeler uğrunda fedakarlık yapmaktan çekinmeyen, yurttaş haklarına saygı duyan bilinçli yurttaşlar yetiştirmenin de bir diğer amaç olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda bir Türk vatandaşının gündelik hayatında; toplumsal alanlarda kıyafet ve davranış, temizlik, trafik gibi toplumsal anlamda düzen sağlamayı amaçlayan adabımuaşeret kurallarını bilmesi, bu kuralların yarattığı sorumluluk, saygı ve empati bilinciyle yangın, deprem gibi felaketlerde dayanışma ve yardımlaşma göstermek, toplumun menfaatlerini kişisel menfaatlerin üstünde tutmak, iş hayatında ahlaklı ve verimli olmak, dürüstlük ve nazik davranışlar sergilemek, topluluk halinde yaşamının ve uyumun anahtarları olarak görülmüş ve değerlendirilmiştir.

4.1.6. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Öğretim Programlarının Sonucu Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde 1948 İlkokul Programı, 1968 ilkokul programı, 1949 Ortaokul programı, 1962 Ortaokul programı, 1970 Ortaokul programları incelenmiş ve adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamında ulaşılan verilen ilgili başlıklarda sunulmuştur.

4.1.6.1. 1948 İlkokul Programı

1948 İlkokul programının içeriği Tablo 4.85’te sunulmuştur:

Tablo 4. 85: 1948 İlkokul Programı İçerik

Tarih	Program	İçerik
1948	İlk okul programı	• Milli Eğitimin Amaçları • İlk Okulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri • Yurttaşlık Bilgisi Amaçları • Açıklamalar • Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

1948 İlkokul programı incelenmiş içeriklerde adabımuaşeret kapsamına giren konulara ilişkin verilere ulaşılmıştır. Bu veriler Tablo 4.86’da verilmiştir:

Tablo 4. 86: Milli Eğitimin Amaçları

Tema	İçerik
Vatandaşlık Bilinci ve Sosyal Sorumluluk	• Türk milletinin bir evladı olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar, • Şerefli Türk tarihinin değerlerini korur, Türk devriminin ilkelerine bağlı, • Türkiye Cumhuriyeti Ana Yasasının sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı, • Kanunlara uyar ve medeni vazifelerini yerine getirir, • Milli kaynakları korur, • Kötü şartları düzeltmek için çalışır, • Bilimsel çalışma ve ilerlemelerin genel refaha getireceği yardımı kavrar,
Kişisel Gelişim ve Disiplin	• Öğrenme ve gelişme isteğine, pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip, • Ana dilini doğru olarak konuşur, okur ve yazar, • Kendi davranışlarını kontrol edebilir ve iyiye yöneltir, • Serbest zamanlarını temiz ve faydalı işlerle geçirir, • Güzel sanatları ve tabiatı sever, • Sorumlu işler almaya hazırlıklı, teşebbüs kabiliyeti gelişmiş,
Sağlık ve Hijyen	• Kendisinin ve etrafındakilerin sağlığını korur, • Çevresinin sağlık şartlarını düzeltmek için uğraşır, • Sporlara ve diğer temiz eğlencelere katılır ve bunları seyretmekten zevk alır,
Sosyal İlişkiler ve Toplumsal Nezaket	• İnsanlara karşı iyi duygulu, • Yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görür, • Başkalarıyla birlikte çalışıp oynayabilir, • Sözüne güvenilir, • Davranışlarında toplumsal nezaket esaslarına uyar, • Aileye değer verir, evini idarede becerikli, • Ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli,
Ekonomik Bilinç ve Mesleki Gelişim	• Çalışmanın zevkini duyar, • İşi üzerindeki kudretini geliştirerek devam ettirir, • Yeteneklerine uygun işi seçebilir, mesleğinde başarılı, • Geçimini düzenlemeye muktedir, • Hesabını bilir, bir yurttaş olmasını sağlamaktır.

Kaynak: MEB, 1948, s. 1-2

Milli Eğitimin Amaçlarında yer alan maddelerde, öğrencilere vatandaşlık bilinci ve adabımuaşeretin de kapsamına giren temel değerler kazandırmak amaçlanmıştır. Bu çerçevede, öğrencilerden Türk milletine mensup olmanın onurunu ve sorumluluğunu kavrayarak, Türk tarihinin değerlerine ve Türk devriminin ilkelerine bağlılık göstermeleri beklenmektedir. Anayasal hak ve hürriyetlere saygı duyarak kanunlara uymaları, medeni vazifelerini yerine getirmeleri, milli kaynakları korumaları, kötü şartların düzeltilmesi için çalışmaları teşvik edilmesi ve bilimsel ilerlemelerin refaha katkısını anlamalarını

sağlamak amaçlanmaktadır. Öğrencilerin, doğru dil kullanımı, kendini kontrol etme, boş zamanlarını verimli değerlendirme gibi beceriler geliştirmeleri, güzel sanatlara, doğaya, spora ve temiz eğlencelere ilgi duymaları, toplum içinde *nezaket kurallarına* uymaları ve başkalarıyla uyumlu bir şekilde çalışıp oynayabilmeleri beklenmektedir. Ayrıca, aile değerlerine saygı, çalışma sevgisi, mesleki başarı ve geçim düzenleme becerileri kazandırmak da amaçlanmaktadır. Bu ilkelerle, bireylerin sosyal sorumluluk sahibi, ahlaki değerlere bağlı ve toplumsal yaşamın gerektirdiği davranışları içselleştirmiş yurttaşlar olarak yetişmelerini sağlamak amaçlanmıştır.

İlkokulun eğitim ve öğretim ilkelerinde adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.87’de sunulmuştur:

Tablo 4. 87: İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri

Tema	İçerik
Milli Kültür ve Eğitim	- İlkokul, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. - İçinde yetişen bütün vatandaşlara aynı milli ülküleri, aynı milli amaçları vermek önemlidir.
Yurttaşlık Bilinci	- Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğretmen, çocuklara haklarını ve vazifelerini öğretmelidir. - Öğretmen, yüzyıllardan beri milletin yaptığı fedakarlıkları anlatarak yurttaşlık bilincini oluşturmalıdır.
Toplum Hayatı	- İlkokul, öğrencilerin topluluk içinde rol almasını ve gerçek bir topluluk hayatı yaşamasını sağlamalıdır. - Okul, öğrencilerin birlikte çalışarak milli dayanışma ve iş birliği duygularını geliştirmelidir.
Demokratik Yaşam	- Okul, öğrencilere demokrasi değerlerini uygulayarak ve yaşayarak benimsetmelidir. - Öğrenci-öğretmen ilişkileri ve öğrenciler arası ilişkiler saygı ve anlayış temelinde olmalıdır.
Tutumluluk	- İlkokul, öğrencilere milli kaynakları koruma bilinci vermelidir. - Okul, öğrencilere çalışma araçlarını dikkatli ve tutumlu kullanmayı öğretmelidir.
Uyum	- Öğretmen, öğrencilerin yeni okul ortamına alışma sürecinde anlayışlı rehberlik yapmalıdır. - Okul, öğrencilere görevler vererek okula ısınmalarını sağlamalı ve sorumluluk duygularını geliştirmelidir.
İş Birliği ve Fedakarlık	- Öğretmen, çocuklardaki bencilliği gidermeye çalışmalı ve iş birliği duygularını geliştirmelidir. - Okul, öğrencilere iş birliği yapma ve fedakarlık etme duygularını kazandırmalıdır.
Anlayış	- Öğretmen, çocuklara sevgi ve anlayışla yaklaşarak onların duygusal ihtiyaçlarını karşılamalıdır. - Öğretmen, çocukların hatalarına karşı sabırlı ve müsamahalı olmalıdır.

Tablo 4. 87: İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri (tablosunun devamıdır.)

Ahlak Eğitimi	• Ahlak kuralları, çocukların yaşantılarıyla öğretilmelidir. • Öğretmen, çocukların iyi davranışlarını övmeli ve iyi örneklerle ahlak eğitimi vermelidir.
Toplumsal Gelişim	• Okul, öğrencilere toplumla birlikte ilerlemenin önemini ve sosyal tecrübelerin değerini öğretmelidir. • Öğretmen, öğrencilere kılavuzluk ederek toplumsal değerlere önem vermelerini sağlamalıdır.

Kaynak: MEB, 1948, s. 3-21

İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri incelendiğinde, adabımuâşeret kapsamına giren bilgilerle yetiştirmek istenen bireyin yurttaşlık bilincinin iç içe geçtiği görülmektedir. Çocuklarda var olması istenen milli bilinç ilk hedeftir (MEB, 1948, s. 3):

İlk okul, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. İçinde yetişen bütün vatandaşlara aynı milli ülküleri, aynı milli amaçları vermek için gereken bütün bilgileri, alışkanlıkları, ilgileri, hizmet arzu sunu verimli bir şekilde kazandırmak ilk okulun önemli Ödevidir. Millet, hayatı ve geleceği için gerekli gördüğü bütün değerleri ve ülküleri yurttaşlara aşılarmayı her şeyden önce ilk okuldan bekler.

Okul, öğrencilerin demokratik değerlere sahip, topluluk içinde aktif ve sorumlu birer üye olarak gelişmelerini sağlayarak, onlara yurttaşlık haklarını ve görevlerini öğretir. Bu süreçte, öğrencilerin okul topluluğu içinde iş birliği, yardımlaşma ve sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri teşvik edilmelidir (MEB, 1948, s. 6):

Topluluğumuzun dayandığı demokrasi prensiplerini öğrenci, okulda ve dersanede uyguluyarak ve yaşayarak benimser. Okulda öğrencilerin kendi aralarındaki ve öğrenci - öğretmen arasındaki karşılıklı münasebetler demokrasi değerlerine uyularak düzenlenmelidir. Okulun bütün faaliyetlerinde, okul topluluğunun gelişmesine elbirliğiyle çalışırken, öğrencilerin teker teker her birinin kişiliğine değer ve önem verilmelidir.

Ayrıca, ekonomik kaynakların korunması ve tutumlu davranışlar geliştirilmesi önemle vurgulanmaktadır (MEB, 1948, s. 9-10):

a)Okulun dersane, işlik, okuma odası, uygulama bahçesi ve oyun alanlarındaki türlü etkinliklerinde öğrencilerin tutumlu davranmalarına; kullandıkları çalışma araçlarının temizliğine ve bakımına itina etmelerine dikkat edilmelidir. Öğrenci iş yaparken kullandığı aleti dikkatli kullanmayı, işini bitirdiği zaman o aleti başka bir arkadaşının kullanacağını düşünerek yerine koymayı öğrenmelidir. Öğrenci, okulun veya sınıfın kitaplığından aldığı kitabı bozmadan, kirletmeden, yırtmadan

okumayı ve okuyup bitirdikten sonra başka bir arkadaşının da o kitabı okuyacağını düşünerek yerine koymayı hatırlamalıdır. İşlikte iş yapan, veya okuma odasında çalışan bir sınıf veya bir grup, işlerini bitirdiği zaman kendilerinden sonra oraya gelip çalışacak olan arkadaşlarını düşünerek işliği veya okuma odasını kendi buldukları gibi temiz bir halde bırakmayı unutmamalıdır.

b)Okuldaki bütün çalışmalarda boşuna zaman ve enerji harcanmasına meydan verilmemelidir. Öğrenciler bütün çalışmalarında planlı ve programlı hareket etmeye ve dalgınlık yüzünden yanlış hareket ve tekrarlarla boşuna zaman ve enerji harcamamak için daima uyanık bulunmaya alıştırmalıdır.

Öğretmenlerin rehberliğinde, çocukların sevgi ve anlayış içinde büyümeleri, ahlaki değerlerin günlük yaşamlarında uygulanabilir hale getirilmesi hedeflenmektedir (MEB, 1948, s. 18):

Okulda çocukların bir toplum hayatı yaşamakta oluşları, her durumda çocuğun bulunması onların sosyal tecrübeler kazanmalarına ve aralarında ahlaki münasebetlerin gelişmesine yardım için fırsat verir. Bu tecrübelerin müspet istikamet alması öğretmenin kılavuzluğu ile mümkündür.

Bu ilkeler, çocukların yalnızca teorik bilgilerle değil, aynı zamanda pratik deneyimlerle adabımuaşeretin içerdiği nezaket kurallarını ve vatandaşlık bilinci kazanmalarını ve böylece onları ileride topluma katkı sağlayacak, toplumla uyumlu bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Yurttaşlık bilgisi dersinin amaçlarındaki adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.88’de verilmiştir:

Tablo 4. 88: Yurttaşlık Bilgisi Amaçları

Tema	İçerik
Saygı, sevgi ve güven; topluluk içinde uyum sağlama; milli değerlere bağlılık	• Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak, onların Türk ulusuna, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı duydukları sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirmek.
Vatanseverlik, toplumsal sorumluluk, fedakarlık	• Ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak, ulus ve yurt işlerini her işlerinin üstünde tutmayı, ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmek.

Tablo 4. 88: Yurttaşlık Bilgisi Amaçları (tablosunun devamıdır.)

Cumhuriyet ve laiklik değerleri, toplumsal eşitlik	• Öğrencileri Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak.
Tarih ve kültür bilinci, devlete saygı	• Cumhuriyet rejiminin niteliğini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, bu rejimin Türkiye’nin hayali ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu bulunduğunu öğrencilere kavratmak.
Yenilikçilik, ilerleme, milli değerleri koruma	• Türk Devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk Devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır fedakar birer Türk evladı olarak yetiştirmek.
Hukuka saygı, hak ve ödev bilinci, kurallara uyma	• Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu alışkanlığını kazandırmak, öğrencilere ödev ve hak kavramlarını kavratarak vatandaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmek.
Devlet yapısını anlama, devlet kurumlarına saygı	• Türkiye’nin devlet teşkilatını seviyelerine göre çocuklara kavratmak.

Kaynak: MEB, 1948, s. 147-148

Yurttaşlık Bilgisi dersinin amaçları, öğrencilere topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu, millet ve yurt kavramlarının önemini, Cumhuriyet’in temel değerlerini ve Türk Devrimi ile elde edilen kazanımlarını kavratmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda, öğrencilere kanunlara saygı, devlet otoritesine uyum, hak ve ödev bilinci gibi temel vatandaşlık bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin toplumsal sorumluluk ve vatanseverlik duygularını geliştirerek ulus ve yurt işlerine karşı yakın ilgi duymalarını sağlamak amaçlanmıştır. Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci birer yurttaş olarak yetişmeleri hedeflenen öğrenciler, tarih ve kültür bilinci ile donatılarak devlet sistemine ve milli değerlere saygılı bireyler olarak topluma kazandırılmak istenmektedir. Bu süreçte, temalarda da görülen toplumsal uyum, fedakarlık, sorumluluk, sevgi, saygı, hak ve ödev bilinci ve devlet kurumlarına saygı gibi adabımuâşeret kitaplarında yer alan konuların kapsamı olan temel unsurların Yurttaşlık Bilgisi amaçlarında da yer aldığı görülmektedir.

Yurttaşlık bilgisi dersinin açıklamalarında yer alan adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.89’da sunulmuştur:

Tablo 4. 89: Yurttaşlık Bilgisi Açıklamalar

Tema	İçerik
Vatandaşlık Bilinci	• Öğretmen, öğrencilerin konuları düşünerek anlamalarını sağlamalıdır. • Öğrencilerde ulusal kavramları inanç ve ülkü haline getirmeli. • Öğrencilerde kanunlara uyma alışkanlığı kazandırmalı. • Cumhuriyet rejiminin üstünlüğünü kavratmalı. • Türk Devrimi'nin önemini öğretmeli.
Toplumsal Sorumluluk	• Ulusal birlik ve dayanışmayı öğretmeli. • Ulusal ödev ve hak kavramlarını öğretmeli. • Öğrencileri ulusal problemlerle ilgili düşünmeye yönlendirmeli.
Günlük Yaşam ve Pratik Bilgiler	• Çevredeki olaylardan örnekler sunarak öğretmeli. • Yerel yönetimlerin işleyişini öğretmeli. • Yurttaşlık Bilgisi konularını somut örneklerle canlandırmalı. • Yurttaşlık Bilgisi konularını geziler ve ziyaretlerle öğretmeli. • Gazeteler, dergiler ve diğer kaynaklarla ilgili konuları öğrenmek. • Yurttaşlık Bilgisi derslerinde başka derslerle ilişkilendirme.
Vatanseverlik ve Fedakarlık	• Cumhuriyetin kurulması için yapılan fedakarlıkları anlatmalı. • Öğrencileri ulusal işlerde çalışmaya ve fedakarlığa yönlendirmeli. • Ulusal birlik ve disiplinin önemini kavratmalı.
Adabımuâşeret (Görgü Kuralları)	• Toplumsal nezaket ve dayanışmayı öğretmeli. • Türk ahlakının ilkelerini olaylardan hareketle öğretmeli. • Çeşitli organizasyon ve törenlere katılımın teşviki.
Yurt Sevgisi ve Bilinci	• Öğrencilere yurtlarını tanıtmak ve yaşama şartlarını inceletmek.

Kaynak: MEB, 1948, s. 148-152

Öğretilen ilkelerin çocuklarda inanç ve ülkü haline gelmesi amaçlanmış, ulusal birlik ve beraberliğin, ulusal disiplinin önemi vurgulanmış, Cumhuriyet rejiminin üstünlüğü, Türk Devrimi'nin değerlerine ve Türk ordusuna saygı ve sevgi kazandırılması hedeflenmiştir (MEB, 1948, s. 148):

Türk ulusuna karşı derin sevgi ve saygı uyandırması, askerliğe, Türk ordusuna ve ulusal işlere karşı içten bir ilgi yaşatması, onlarda Türk ulusuna karşı hizmet ve fedakarlık duygularını geliştirmesi, Türk ulusunun amaç ve ülkülerini Öğrencilere mal etmesi, bu amaç ve ülküleri gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alacak ve gerekirse hayatını verecek uyanık duygulu ve ülkülü yurttaşlar yetiştirmesi de o kadar önemlidir.

Öğrencilerin ulusal görev ve haklarını öğrenmeleri ve bu bilgilere göre davranmaları, kanunlara uyma alışkanlığı kazanmaları ve ulusal ödevlerini yerine getirmeleri hedeflenmiştir (MEB, 1948, s. 149):

Mesela, öğretmen, kanuna uymanın önemini öğrencilere kavratmakla beraber, kanun hükümlerinin uygulanmasına da çocukları sevk etmeli, bir yandan sokağı temiz tutmanın yurttaş için bir kanun ödevi olduğunu telkin ederken, öbür yandan da çocukları sokağın temizliğini bozacak hareketlerden sakınmaya alıştırmalı; bisiklete binen çocukların, bisiklete binenler hakkında konulan hükümleri yerine getirmelerini sağlamalı; sokakta yürürken, tramvaya, vapura, trene ve otobüse binerken, herkesin selameti adına konulmuş olan hükümlere uymanın çocuklarda alışkanlık haline gelmesini sağlamalıdır, öğretmen çocukları, daha okulda iken ulusal ödevlerini bir yandan öğrenmeye, bir yandan da yapmaya alıştırmalıdır. Biz çocuklar daha okul hayatında iken ulusal problemlere karşı ne kadar ilgilendirir, daha bu çağda kendilerine düşen ulusal ödevleri yapmaya onları ne kadar alıştıırırsak, yarın o çocukların hayata atıldıkları zaman ulusal işlere karşı ilgilenmelerini, ulusal ödevlerine karşı canla başla sarılmalarını o kadar sağlamış oluruz.

Yurttaşlık Bilgisi dersinde, öğrencilere kuru bilgi vermek yeterli görülmemiş, konular üzerinde düşündürülmeleri ve canlı örneklerle problemlerin manasını kavramaları istenmiştir. Öğrencilere, yurttaşlık bilinci çerçevesinde öğretilen adabımuâşeret kurallarıyla, toplumsal nezaket ve dayanışmayı içselleştirmeleri ve böylece vatansever ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır (MEB, 1948, s. 150):

...öğretmen, okulda herkesin faydalanması için yetiştirilmiş olan bir ağaca ve çiçeklere öğrencilerden birinin zarar vermesinden hareket ederek bunun herkese zararı dokunduğunu belirtmeli, her işte topluluğun zararına dokunacak surette hareket etmekle genel hayatta ne kadar büyük zararlar mey dana geleceğini göstermeli ve bu gibi işlerden öğrencilerin sakınmalarını sağlamalıdır. Yine okulda bir öğrencinin bir pencere camı kırması, oturduğu sırayı lekelemesi, bozması, duvarları kirletmesi, okulun kitaplarını vırtması ve kaybetmesi, tebeşiri lüzumsuz yere kullanması gibi olaylardan başlayarak öğretmenin, devlet mallarına zarar vermenin kötülükleri üzerinde öğrencileri düşündürmesi, devlet malını kendi malımızdan fazla korumanın nasıl ulusal bir ödev olduğunu öğrencilerde inanç haline getirmesi gerekir.

4. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi ders konularında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.90'da verilmiştir:

Tablo 4. 90: 4. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

Ünite	İçerik
Toplumsal Hayat	İnsan yalnız başına yaşayabilir mi? Bir ferdin ihtiyaçlarının, isteklerinin listesini yapmak. (Yiyecek, giyecek, barınacak gibi fiziksel ihtiyaçlar; konfor, arkadaşlık, komşuluk, okumak, eğitim, seyahat, müzik tiyatro gibi sosyal ihtiyaçlar; bunların fert tarafından temin edilemeyeceği açıklanacak ve fert için toplumsal hayatın bir zaruret olduğu belirtilecektir.)
Büyük Milletim	- İçinde doğup büyüdüğümüz millet topluluğu nasıl bir topluluktur. - Biz Türkleri birbirimize bağlayan nelerdir ve bunların önemi. (Tarih, Yurt, Dil, Kültür, Ekonomi ve Ülkü Bağları.) - Türk Milletinin özellikleri, cesurluk, konukseverlik, doğruluk, vefalılık, zayıf ve yoksullara yardım, vakarlık, temizlik ... - Milli duygu nedir? Yurdumuzun bir köşesindeki yurttaşlarımızın başlarına felaket getiren yangın, deprem ve sel basması gibi afetler hepimizi acındırıyor ve bütün varlığımızla onların acılarını gidermeye çalışıyoruz. Niçin? Bize bunu yaptıran duygu nedir? - Milletimizin en değerli sembolü olan Türk Bayrağı, bayrağın kutsallığı, Ona nasıl saygı ve sevgi gösteririz? Okulumuzda bayrak törenini nasıl ve ne zaman yaparız?
Şehir ve Kasabalarda Hayat	- Kasaba ve şehir hayatında herkesin uyacağı medeni kurallar: Sokaklarda kıyafet; tiyatro ve sinema gibi genel yerlerde tavır ve hareket: kalabalık yerlerde alışveriş; tramvaya, trene, otobüs ve vapura binmek, kalabalıkta bilet vesaire almak, bir yere giriş ve çıkışta tek sıra olmak gibi. - Halkın sağlığını korumak için dikkat edilecek noktalar: Yerlere tükürmemek, sokaklara süprüntü atmamak, sokakta tabii ihtiyacını gidermemek; kirli suları sakağa dökmemek... gibi.

Kaynak: MEB, 1948, s. 152-155

5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi ders konularında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.91’de sunulmuştur:

Tablo 4. 91: 5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

Ünite	İçerik
Demokratik Hayat	- Topluluk halinde yaşayan insanlar birbirlerinin haklarını" saygı gösterirler. Hepimiz gündelik yaşayışımızda birtakım kurallara uymalıyız. (Sınıfta, okulda, kitaplıkta, sokakta, evde uymak zorunda bulunduğumuz kurallar.) - Topluluk halinde yaşayan insanlar birbirlerinin düşüncelerine, görüşlerine saygı gösterirler. (Okul içinde ve dışında bireylerin davranış şekillen ve birbirleriyle münasebetleri üzerinde durulur.) - Topluluk halinde yaşayan insanlar aralarında iş bölümü ve el birliği yaparlar. (Okulda, sınıfta arkadaşlar ve öğretmenlerle, evde ve çevrede aile üyeleri ve komşularla iş birliği.) - Topluluk halinde yaşayan insanlar kendilerini idare edecek olanları gene kendileri seçerler. (Okulda ve sınıfta türlü işler için temsilci seçmek, çevrede muhtar, belediye ve milletvekili seçimleri.)

Tablo 4. 91: 5. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları (tablosunun devamıdır.)

	• Yurdun iyiliği ve ilerlemesi için aynı düşünce ve görüşleri taşıyan insanlar bir araya gelerek siyasal partiler kurarlar. (Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Millet Partisi vs.) • Devlet işlerinin kontrol ve denetimi bakımından partilerin görevleri.
Herkes Kendi Kabiliyetine Göre Hayatta Bir Geçim Yolu Tutmak Zorundadır	• Elde edilen bir meslekte en hünerli ve en verimli olmaya çalışmalıyız. Çalıştığı işte dürüstlük. Her meslek topluma bir hizmet olduğu için şerefli dir. (Buna dair örnekler.)

Kaynak: MEB, 1948, s. 155-157

İnsanların toplum içinde yaşadığı vurgulanarak; temel fiziksel ihtiyaçlar (yiyecek, giyecek, barınma) ile sosyal gereksinimlerin (arkadaşlık, eğitim, seyahat, sanat) karşılanmasının, bireyin tek başına üstesinden gelemeyeceği durumlar olduğu belirtilmiştir. Türk milletinin tarih, yurt, dil, kültür, ekonomi ve ülkü bağları gibi unsurlar etrafında birleştiği, cesaret, konukseverlik, doğruluk ve yardımlaşma gibi özelliklere sahip olduğu konu içeriklerinde yer almış, milli duygu, yangın, deprem gibi felaketlerde tüm toplumun ortak bir acı hissetmesi ve yardımlaşma arzusu duyması gerektiği belirtilmiştir. Türk Bayrağı'na olan saygı ve sevgi, bayrak törenleri, kasaba ve şehir hayatında medeni kurallara uyulması, halk sağlığının korunması için dikkat edilmesi gereken hususlar ve toplumsal kurallar gibi adabımuâşeret kapsamına giren konuların da ders kitaplarında yer aldığı görülmüştür. Demokratik yaşamda önemli rol oynayan toplumsal iş birliği, düşünce ve görüşlere saygı, demokratik seçimlerle idarecilerin belirlenmesi, siyasi partilerin kuruluşu ve devlet işlerinin denetimi gibi unsurlar ele alınarak vatandaşlık bilinci geliştirilmek istenmiştir. Ayrıca, bireylerin mesleklerinde dürüst ve verimli olmaya çalışmaları, her mesleğin topluma hizmet anlamında değerli olduğu gibi konularla toplumsal iş birliği vurgulanmış, bunun toplumsal refaha katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

4.1.6.2. 1949 Ortaokul Programı

1949 Ortaokul programının içeriği Tablo 4.92'de verilmiştir:

Tablo 4. 92: 1949 Ortaokul Programı İçerik

Tarih	Program	İçerik
1949	Orta Okul Programı	• Milli Eğitimin Amaçları • Orta Okulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri • Yurttaşlık Bilgisi Amaçları • Açıklamalar • Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

1949 Ortaokul programı incelenmiş *Milli Eğitimin Amaçlarının* 1948 İlkokul programıyla aynı şekilde yer aldığı tespit edilmiş o nedenle tekrar edilmemiştir. Ayrıca *Orta Okulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri* ve *Yurttaşlık Bilgisi Amaçları* başlığındaki maddelerde de aynılık görülmüş farklı olan noktalar üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Ortaokulun eğitim ve öğretim ilkelerinde yer alan adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.93'te sunulmuştur:

Tablo 4. 93: 1949 Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri

Tema	İçerik
Ödev ve Sorumluluk Bilinci, Liderlik	• Vazife mesuliyetini duyan iyi birer yurttaş olmayı, • İcabında arkadaşlarını sevk ve idareyi bilen birer önder olmayı, • Gerektiğinde bir önderin gösterdiği yoldan yürümeyi, • Kendi kendilerini idare ve kontrol etmeyi, • Nefsine güven kazanmayı öğretmek.
Okul Yönetimi ve Katılım	• Okulun idaresiyle birçok işlerde beraber çalışacak bir "Öğrenci Yönetim Kurulu" teşkil edilmelidir. • Her sınıftan seçilmiş temsilcilerin bir araya gelmesiyle kurulan bu kurul, çeşitli işler için görev alır. • Temsilciler, sağlık, temizlik ve güzellik, sınıf kitaplığı, devam ve ders araçları gibi işlerde iş birliği yaparak okulun düzenini sağlarlar. • Sınıf temsilcilerinin seçimi her dönem yenilenerek okulun çeşitli işlerine çocukların katılımı sağlanır.
Okul-Aile İş Birliği	• Okul-Aile Birliklerinin ahenkli çalışmalarına "Öğrenci Yönetim Kurulu" da katılmalıdır. • Bu sayede öğrenciler, öğretmenlerin ve velilerin iş birliği, yardımlaşma ve sorumluluk duygularını gözlemleyerek kendi gelişimleri için şuurlu bir şekilde ilgilenmeye başlarlar. • Okul, öğrenciler, öğretmenler, idareciler ve ailelerin birlikte iş birliği içinde olduğu, deneyimleri ve bilgileri paylaştığı bir topluluk olmalıdır.
Okul Kütüphanesi ve Kültürel Etkinlikler	• Kitap seçimi ve düzenlenmesi, öğrenci ve öğretmenler arasında iş birliğiyle demokratik bir süreçte gerçekleştirilmelidir. • Öğrenciler, kitaplıkla ilgili sorumluluk alarak birlikte çalışmalı ve kitaplığı etkin bir şekilde kullanmalıdır. • Kitaplık, öğrencilerin eğitim ve kişisel gelişimine katkı sağlamak üzere bilinçlendirme çalışmalarıyla yönetilmelidir. • Kitap seçimi ve düzenlenmesi sürecinde adil ve şeffaf bir yaklaşım benimsenmeli, herkesin katılımı teşvik edilmelidir.

Tablo 4. 93: 1949 Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri (tablosunun devamıdır.)

	- Okul kitaplığının oluşturulması ve yönetimi demokratik bir süreçte gerçekleştirilmelidir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin katılımıyla kitapların seçimi yapılmalıdır. - Kitap seçimi sürecinde çeşitliliğe ve öğrencilerin ilgi alanlarına önem verilmelidir. Farklı türlerde ve seviyelerde kitaplar bulunmalıdır. - Kitapların düzenli bir şekilde yerleştirilmesi ve iade edilmesi sağlanmalıdır. - Okuma alışkanlığının geliştirilmesi için okuma etkinlikleri düzenlenmelidir. - Okuma saatleri, kitap kulüpleri, yazar söyleşileri gibi etkinlikler öğrencilerin okuma motivasyonunu artırabilir. - Öğrencilerin sanat ve kültürle ilgili etkinliklere katılımı teşvik edilmelidir. Tiyatro oyunları, müzik konserleri, sergiler gibi etkinlikler düzenlenmelidir. - Sanat ve kültür etkinlikleri, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmelerine ve farklı kültürel deneyimler yaşamalarına olanak tanır. - Bu etkinliklerin okul ortamında düzenli olarak yer alması önemlidir. - Öğrencilerin boş zamanlarında keyif alacakları ve kendilerini geliştirebilecekleri merakları teşvik etmek önemlidir. - Gazeteler, dergiler, kitaplar ve diğer yazılı materyaller, öğrencilerin çevrelerini ve toplumsal olayları daha iyi anlamalarını sağlar.
Çevre Bilinci ve Etkinlikler	- Okul, derslerin sınırlarını aşarak çevresel problemleri tartışıp çözümlemek için bir platform haline gelmelidir. - Öğrenciler, çevrelerinin temizliğine, bakımına ve iyileştirilmesine aktif olarak katılmalıdır. - Derslerin teorik bilgisini pratiğe dönüştürmek için çevre gezileri, kamplar ve incelemeler önemlidir.
Meslek Seçimi	- İş dünyasından veya çevre hizmetlerinden uzman konuşmacılar, öğrencilere gerçek dünya deneyimlerini paylaşarak onların kariyer hedeflerini şekillendirmelerine yardımcı olur. - Öğrenciler, çeşitli meslek alanlarına yönelik tanıtımlar ve staj programları aracılığıyla gerçek iş ortamlarını deneyimleyebilirler. - Tatillerde bir işte çalışmak, öğrencilere iş hayatına dair pratik deneyimler kazandırır ve onları gelecekteki meslek hayatlarına hazırlar.
Bireysel Gelişim ve Rehberlik	- Her öğrenci, kendi bireysel yetenekleri ve özellikleri doğrultusunda en yüksek başarıya ulaşması için kılavuzlanmalıdır. - Öğrenciler arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, her bir öğrenciye kendi seviyesinde rehberlik ve destek sağlanmalıdır. - Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını anlamak için gözlem yapılmalı, kaydedilmeli ve değerlendirilmelidir. - Öğrencilerin başarıları, sadece akademik değil, aynı zamanda toplumsal davranışları ve gelişimleri de göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. - Öğrencilere başarı duygusu sık sık yaşatılmalı ve güvenleri artırılmalıdır.

Kaynak: MEB, 1949, s. 9-35

Bu maddeler, öğrencilere sadece akademik bilgi vermekle kalmayıp, aynı zamanda onlara toplumsal sorumluluk, liderlik, iş birliği ve kişisel gelişim gibi alanlarda çeşitli beceri ve bilgiler kazandırmayı hedeflemiştir. Adabımuaşeret ve vatandaşlık boyutunda incelendiğinde, bu maddelerin öğrencilere toplumsal yaşamda nasıl aktif ve sorumlu bir rol üstleneceklerini öğretmeyi amaçladığı görülmüştür.

İnsanların sosyal ilişkilerde ve günlük yaşamda göstermeleri gereken uygun davranışlara da değinilmiştir. Özellikle boş zamanların verimli bir şekilde değerlendirilmesi ve kişisel gelişim için yapılan öneriler, adabımuaşeret kavramıyla yakından ilişkilidir. İnsanların birbirlerine saygı göstermesi, iş birliği yapması ve kendi gelişimleriyle toplumlarına katkı sağlaması, medeni bir yaşamın temel unsuru olarak vurgulanmıştır:

Her medeni insan, mesleği dışındaki boş zamanlarında, zevkle meşgul olacağı bir meraka sahibolmalıdır...

...a) Pul, çiçek, yaprak, taş, kelebek koleksiyonları yapmak; faydalı yazı ve makaleleri toplamak,

b) Müzik dinlemek, bir müzik aleti çalmak, şarkı söylemek, koro çalışmalarına katılmak,

c) Yaşlariyle ilgili spor kollarında çalışmak,

d) Basit araç ve gereçlerle el işleri yapmak,

e) Kitap okumak ve kitaplık sahibi olmak,

f) Hikaye, piyes, şiir yazmak,

g) Kuş, güvercin, kedi, köpek gibi ev hayvanları, kümes hayvanları ve tavşan beslemek,

h) Çiçek, sebze, ağaç yetiştirmek,

i) Arı ve ipekböceği beslemek,

ı) Fotoğraf makinesi kullanmak ve filim banyo edebilmek,

j) Resim yapmak...

...Boş zamanlarım nasıl geçireceklerini öğrenmemiş gençler, ekseriya uygunsuz ve zararlı meşguliyetlere saptaktan kendilerini alamazlar (MEB, 1949, s. 23-24).

Ortaokul öğretimi ile öğrencilerin, vazife ve sorumluluklarının bilincinde olarak, liderlik vasıflarını geliştirilirken, aynı zamanda başkalarının haklarına saygı duyma, iş birliği yapma ve toplumlarına katkı sağlama becerilerini edinmeleri amaçlanmıştır.

Yurttaşlık Bilgisi dersine ilişkin açıklamalarda tespit edilen adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.94'te verilmiştir:

Tablo 4. 94: Yurttaşlık Bilgisi Açıklamalar

Tema	İçerik
Topluluk İçinde Yaşam	• İnsanların topluluk halinde saygı, sevgi ve iş birliği içinde yaşamasının önemi. • Yeni gelen öğrencilerin uyum sağlamaları için tanışma ve iş birliği imkanlarının sağlanması. • Okul içinde düzenli bir topluluk halinde yaşamının vurgulanması.
Demokratik Yaşam	• Okulda demokratik bir toplumun teşvik edilmesi. • Öğrencilerin demokratik düşünce, duygu ve davranışları kazanmalarına yardımcı olunması.
Öğrenci Katılımı	• Öğrencilerin okul yönetimine ve faaliyetlerine katılımının teşvik edilmesi. • Geniş ölçüde iş bölümüne ve öğrenci katılımına önem verilmesi.
Gezi İmkanları ve Meslek Tanıtımı	• Öğrencilere yurtlarını tanıtmak ve yaşam şartlarını incelemek amacıyla gezi imkanları sağlanması. • Ortaokulu bitiren öğrencilere çevredeki iş imkanlarının tanıtılması.

İlkokul Yurttaşlık Bilgisi dersi açıklamaların, Ortaokul programında daha geniş bir yer aldığı tespit edilmiştir. İnsanların mutluluğunun, içinde yaşadıkları topluluk ve düzeniyle doğrudan ilişkili olduğu ve bu düzenin, topluluğu oluşturan bireylerin saygı, sevgi çerçevesinde iş birliği yapması ve toplumsal kurallara uyarak görevlerini yerine getirmesiyle sağlanabileceğini belirtilmiştir (MEB, 1949, s. 114):

Yurttaşlık Bilgisi dersinde her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duygusuyla iş birliği yapmaları, yardımlaşmaları, birbirlerinin fikirlerine saygı göstermeleri, birbirlerinin başarılarını takdir etmeleri lüzumuna öğrencileri inandırmalıdır. Bunun için orta okula yeni gelen öğrencilerin yeni çevrelerine uyma durumlarından hareket edilerek birbirleriyle tanışmalarını, oyun ve çalışmada iş birliği yapmalarını, yeni çevrenin düzen ve kurallarını kavrayıp bunlara uymalarını kolaylaştıracak imkanlar hazırlanmalıdır. İnsanların saadetine, içinde yaşadıkları topluluğun düzenine bağlı bulunduğu, sınıf, okul, aile ve millet topluluklarının düzen ve güveninin bu toplulukları meydana getiren insanların iş birliği yapmaları ve kendi paylarına

düşen ödevleri iyi başarmaları ile mümkün olduğu, öğrencilere, okul içinde düzenli bir topluluk halinde yaşanarak kavratılmalıdır.

Yurttaşlık Bilgisi dersinin, demokratik bir toplum yaratmadaki önemli rolü de vurgulanmıştır. Demokratik toplum, bireylerin aktif olarak rol almasına, farklı görüşlerin saygıyla değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, Yurttaşlık Bilgisi dersi, öğrencilere sadece teorik bilgi sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bu bilgilerin pratikte nasıl uygulanacağını da öğretmeyi amaçlamıştır (MEB, 1949, s. 114):

Öğrencilerin, hayatlarının en az üç yılını içinde geçirecekleri okulu, kendi evleri gibi benimseyip sevmelerini sağlamak için, onlara, okul hayatını düzenleyen kuralları iyice tanımaları imkanı sağlanmalı, bu kuralların ne gibi zaruretlerle konmuş bulunduğu üzerinde onları düşündürmeli, bunlara uyulmadığı zaman okul düzeninin bozulacağı öğrencilere kavratılmak ve onların okul yönetiminin her cephesinde rol almaları ve mesuliyet yüklenmeleri teşvik edilmelidir.

Ayrıca “Yurttaşlık bilgisi konularını canlandırmak için gezinti ve ziyaretlerden faydalanılmalıdır” maddesinin altına getirilen açıklamayla belediye, hükümet daireleri ve TBMM gibi yerlerin ziyaretinde öğrencilerin, nasıl hareket edileceğine dair bilgilendirilmesi yer almaktadır (MEB, 1949, s. 116-117):

Bu gezinti ve ziyaretlere çıkılmadan önce gidilecek yerde nelerin inceleneyeceği, nasıl hareket edileceği, ne gibi materyeller toplanacağı kararlaştırılacak, okula döndükten sonra gezinti izlenimleri üzerinde önemle durulacak, yanlış izlenimler düzeltilecek ve eksik kalmış tarafları sınıfça ve öğretmenin yardımı ile tamamlanacaktır.

Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi dersinin konularında yer alan adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.95’te sunulmuştur:

Tablo 4. 95: Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

Ünite	İçerik
Okulumuz	- Okul topluluğunu meydana getiren bireyler, bunların görevleri, birbirleriyle münasebetleri. Bu münasebetleri düzenliyen esaslar: - İnsanlık görenek ve gelenek kuralları. - Okul nizamları: - Okulda disiplin, imtihan, devam ve diğer meseleleri açıkli3ran yönetmelikler (yönetmeliklerde öğrencileri ilgilendiren maddelerin incelenmesi). - Öğrenci kurulları ve bu kurullarca düzenlenmiş esaslar. (Öğrenci kurulları özel yasalarının incelenmesi.) - Okulda demokratik hayat.

Tablo 4. 95: Ortaokul 1. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları (tablosunun devamıdır.)

	• Öğrenciler arasında oyun ve çalışmada ahenk ve iş birliği, • Öğrencilerin birbirlerinin düşünüş ve inanışlarına saygı ve anlayış göstermeleri. • Öğrencilerin birbirlerinin başarısını takdir etmeleri. • Öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmenleriyle münasebetlerinde karşılıklı saygı ve sevgi. • Okulun yönetimine öğrencilerin katılması. • Okul ve okul eşyasının bakım ve korunması • Okul bahçesindeki çiçek ve ağaçların bakım ve korunması. • Okulun itibarının her yerde korunması
Ailemiz	• Aile topluluğunu meydana getiren bireyler, bunların görevleri ve birbirleriyle münasebetleri.(Türk geleneğinde ailenin mevkii ve kutsallığı) • Bu münasebetleri düzenliyen esaslar: Karşılıklı saygı ve sevgi. Karşılıklı yardım ve hizmet. • Ailenin geçim durumu, çalışan bireyler ve aile hayatının buna göre düzenlenmesi. • Ailenin geçim durumuna öğrencinin yardımı: • Masraflarda tutum, • Eşyaya iyi bakma ve onları koruma. • Öğrencinin bir işte çalışarak harçlığını çıkarması, • Öğrencinin yoğaltmanlıktan üretmenliğe geçmeye hazırlanması, • Ailede demokratik hayat: • Ailede iş bölümü, • Aile fertlerinin, birbirlerinin fikir ve kanaatlerine saygı göstermesi , • Aile fertlerinin birbirlerinin keder ve sevinçlerini paylaşması,
Çevremiz	• Komşuluk münasebetlerimiz (komşular arasında yardımlaşma, iyi geçinme, birbirinin rahat ve huzuruna dikkat ve saygı gösterme, birbirinin keder ve sevincini paylaşma) • Sokak, ev, apartman, bahçe, çeşme, temizlik ve bakımında komşuların iş birliği. • Çevremizde dinlenme ve eğlenme yerleri. Parklar, gezinti yerleri, sinema, tiyatro, plaj, otel ve lokantalar vb. (Buralarda başka insanlarla münasebetler, buraların bakımı ve temizliği.) • Çevremizde eski eserler ve anıtlar.(Bunların tanınması, bakımı ve korunması.)
Hemşerilik Ödevlerimiz	• Umumi yerlerde davranışımız (Sokaklarda, iş yerlerinde, resmi dairelerde, alışverişte, taşıtlarda; kitaplık, müze, postane, ibadet yerleri, eğlence yerleri, otel, lokanta, hela, han, hamam gibi yerlerde) • Sıraya girmek • Temizliğe dikkat • Tahripten kaçınmak • Nazik davranış • Yardımlaşma • Dürüst hareket • Elektrik, havagazı, su, kömür gibi, topluluğun muhtaç olduğu maddelerde tutum. Bu bakımdan tutumun yurt servetine etkisi.

Kaynak: MEB, 1949, s. 117-120

Ortaokul 2. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi dersinin konularında yer alan adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.96’da sunulmuştur:

Tablo 4. 96: Ortaokul 2. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

Ünite	İçerik
Millet Topluluğu	• Milleti vücuda getiren bireyler. • Bireyleri bir millet halinde birbirine bağlayan etmenler. • Milli duygu. Türk milliyetçiliği Türk milletinin özellikleri • Yurt. Yurt sevgisini doğuran sebepler. Yurttaş

Kaynak: MEB, 1949, s. 120-122

Ortaokul 3. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi dersinin konularında yer alan adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.96’da sunulmuştur:

Tablo 4. 97: Ortaokul 3. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi Ders Konuları

Ünite	İçerik
Hak ve Ödevler	• Demokrasi. • Eşitlik fikri. • Yaşama hakkı. • Hürriyet (Anayasaya göre) • Medeni hürriyet. • Siyasi hürriyet. • Hürriyet şekilleri. • Hürriyetin sınırları. (Sıkı yönetim) • Şikayet hakkı. • Hak ve hürriyetin korunması.

Kaynak: MEB, 1949, s. 122-124

Yurttaşlık Bilgisi orta okul ders konuları incelendiğinde, okul topluluğunda öğrencilerin, adabımuaşeret unsurları ve vatandaşlık bilinciyle görevlerini yerine getiren ve ilişkilerini düzenleyen bireyler olarak yetişmesi hedeflenmiştir. Okulda demokratik yaşamı sağlamak için iş birliği, saygı ve başarıyı takdir etmek teşvik edilmiş, öğrencilerin yönetimde rol alması ve okul eşyasına özen göstermesi önemli görülmüştür. Aile içinde karşılıklı saygı ve yardımlaşma temeli vurgulanmıştır. Komşuluk ilişkileri de karşılıklı saygı, sevgi ve duygudaşlık bağlamında yer almıştır. Ülke hazinesine katkı sağlaması amacıyla ortak kaynakların tutumlu kullanımı vurgulanan bir diğer esastır. Vatandaşlığın temelini oluşturan milli duygu, demokrasi, eşitlik ve hürriyet gibi kavramlar kazandırılarak bu yetkinliklere haiz vatandaşlıklar oluşturulmak istenmiştir.

4.1.6.3. 1962 Ortaokul Programı

1962 Ortaokul programı incelenmiş ve ulaşılan verilerde 1949 Ortaokul Programı ile Milli Eğitimin Amaçları, Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri, Yurttaşlık Bilgisi Amaçlar ve Açıklamalar bölümlerinin aynı olduğu tespit edilmiş bu sebeple ayrıca yer verilmemiştir. (MEB, 1962) Ayrıca Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 1., 2. ve 3. sınıf ders kitapları içeriği 174 s. TTKK İlk ve Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Programları h. verildiği şekilde yer almıştır. Bu bilgiler Tablo 4.1.82, Tablo 4.1.83, Tablo 4.1.84'te verildiği için bu kısımda tekrar edilmeyecektir.

4.1.6.4. 1968 İlkokul Programı

1968 İlkokul programının içeriği Tablo 4.98'te verilmiştir:

Tablo 4. 98: 1968 İlkokul Programı İçerik

Tarih	Program	İçerik
1968	İlkokul Programı	• Türk Milli Eğitiminin Amaçları • İlköğretimin Amaçları • Sosyal Bilgiler Amaçları • Açıklamalar • Ders Konuları

1968 İlkokul programı incelenmiş Tablo:4.1.99'da bulunan içeriklerde adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamına giren konulara ilişkin verilere ulaşılmıştır:

Tablo 4. 99: Türk Milli Eğitiminin Amaçları

Tema	İçerik
Vatandaşlık Bilinci ve Sosyal Sorumluluk	• Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini kavrama ve benimseme • Temel hak ve özgürlüklere saygı duyma • Aile yapısının ve toplumsal dayanışmanın önemini anlama • Atatürk ilkelerine bağlılık ve Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma • Hukuka ve kurallara saygılı olma • Doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı • Toplumsal refahın bilimsel ve ekonomik çalışmalarla sağlanabileceğini anlama • Toplumun menfaatlerini bireysel çıkarların üstünde tutma • Vatan sevgisi ve milli kimlik bilincini güçlendirme
Kişisel Gelişim ve Disiplin	• Dil ve Türk kültürüne bağlılık ve Türkçeyi doğru kullanma • Öğrenme ve kişisel gelişim isteğini sürdürme • Boş zamanları verimli bir şekilde değerlendirme • İnsan ve çevre sevgisi • Tarihi ve kültürel mirasa saygı • Vatan savunmasının önemini kavrama ve buna bağlı sorumlulukları yerine getirme • Deneyimlerden öğrenme ve analitik düşünme becerisi kazanma

Tablo 4. 99: Türk Milli Eğitiminin Amaçları (tablosunun devamıdır.)

	• Öz disiplin ve olumlu davranışları geliştirme • Eleştirilere açıklık ve yapıcı eleştiriye katkıda bulunma • Girişimcilik ruhu ve toplumsal sorumluluk bilinci
Sağlık ve Hijyen	• Sağlık bilinci ve sağlıklı yaşam tarzını benimseme • Kişisel hijyen ve temizlik alışkanlıklarını geliştirme
Sosyal İlişkiler ve Toplumsal Nezaket	• Büyüklere saygı, küçüklere sevgi geleneğimize gönülden bağlı olarak insanları sever, sayar
Ekonomik Bilinç ve Mesleki Gelişim	• İş ahlakı ve çalışma disiplinine sahip olma • Verimlilik ve ekonomik refahı artırma bilincine sahip olma • Mesleki becerilerini geliştirme ve mesleki başarıya inanma • Tasarruf bilinci ve kişisel ve toplumsal yatırımın önemini kavrama

Kaynak: MEB, 1968, s. 1-2

İlköğretimin amaçlarında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler

Tablo 4.100’de verilmiştir:

Tablo 4. 100: İlköğretimin Amaçları

Tema	İçerik
Vatandaşlık ve Toplumsal Sorumluluk	• Türk Milletinin tarihine ve değerlerine saygı duyar. • Bayrağa saygı duyar. • Milli, ahlaki ve insani değerlere uygun hareket etmeye çalışır. • Memleketin çıkarlarına zarar veren propagandalara karşı çıkar. • Her insanın değerli olduğuna inanır. • Herkesin kanun önünde eşit olduğunu kabul eder. • Kanunlara ve temsilcilere saygılıdır. • Yurttaşlık görev ve sorumluluklarını bilir. • Toplumun çıkarlarını kişisel çıkarlarının üzerinde tutar. • Toplumun kalkınması için çalışır ve demokrasinin önemini benimser. • Karşılıklı haklara ve sorumluluklara saygı duyar, hoşgörülüdür. • Türk Milletini yücelten Türk büyüklerini, onların hizmetlerini tanır ve değer verir
Bilim ve Teknoloji	• Bilim ve teknolojinin insanlık için önemli olduğuna inanır. • Bilim ve teknolojinin insanların yaşam kalitesini artırdığını kabul eder. • Bilimin insanı doğaya hakim kıldığını anlar ve bu alandaki başarıları takdir eder. • Edindiği bilgi ve becerilerle yaşadığı çevreyi iyileştirmek ister.
Uluslararası İlişkiler ve Barış	• Dünya milletleri arasındaki ilişkileri öğrenir. • Haberleşme ve ulaştırma gelişmelerinin dünya milletlerini birbirine yakınlaştırdığını anlar. • Dünya milletlerinin barış içinde yaşaması için kurulan kurumlar hakkında temel bilgi edinir. • "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ideali doğrultusunda hareket eder ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma hedefine katkıda bulunur.

Tablo 4. 100: İlköğretimin Amaçları (tablosunun devamıdır.)

Kişisel Gelişim ve Disiplin	• Kazalara karşı uyanık ve tedbirli olmayı öğrenmiştir, • Çevrede çeşitli kazalara karşı alınmış tedbirleri, trafik kurallarını bilir, • Çevresindeki bütün canlı, cansız varlıklara değer vermesini, onları sevmesini ve konim asım öğrenmiştir, • Okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerileri kavramıştır, • İyi düşünme ve doğru hüküm verme alışkanlığını kazanmıştır. • Eğlenmenin ve dinlenmenin hem beden hem de zihin sağlığı için önemli olduğunu anlar ve kendisine uygun aktivitelere katılarak keyif alır. • Grup etkinliklerinde kendini rahat hisseder ve eğlenmeyi bilir. • Resim yapmak, müzik aleti çalmak, koleksiyon yapmak, dikiş dikmek gibi aktivitelerin hayatına değer kattığına inanır ve bunları keyifle sürdürür. • Herhangi bir işin başarısızlıkla sonuçlanabileceğini kabul eder. • Başarısızlıkla karşılaştığında tekrar deneme cesaretini gösterir. • Başkalarının başarılarını takdir eder. • Başarının kişinin yetenek ve ilgisiyle sınırlı olduğunu kabul eder.
Sağlık ve Hijyen	• Vücudunu, giysilerini ve çevresini temiz tutmayı öğrenir ve bunu alışkanlık haline getirir. Temizliğin sağlıklı yaşam için temel olduğuna inanır. • Bulaşıcı hastalıklardan, hastalık taşıyan hayvanlardan, böceklerden ve mikroplardan kendisini ve çevresini korur. • Hastalık durumunda alınması gereken tedbirleri bilir ve sağlık kurumlarına başvurabileceği yerleri tanır. • Sağlıklı beslenmenin önemini kavrar ve belli başlı beslenme kurallarını öğrenir.
Sosyal İlişkiler ve Toplumsal Nezaket	• Aileye değer verir ve onu Türk toplumunun temeli olarak kabul eder. • Karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörüyle demokratik bir iş bölümünü benimser. • Aile hayatının ahlaki ve manevi değerlerini korur. • Basit ev işlerini öğrenir ve ailenin gereksinimlerine uygun davranır. • Ailenin koşullarına uygun şekilde kendi isteklerini dengelemeye çalışır ve aileye destek olur. • Sorumluluklarını yerine getirir ve genel nezaket kurallarına uyar. • İnsanlara saygı, anlayış ve güler yüz gösterir. • Farklı düşünce ve duygulara saygı duyar ve toplumun çeşitliliğini zenginlik olarak görür. • Kişisel görüşlerini savunurken toplumun bütünlüğünü korur. • Grup kararlarına uyar ve gerektiğinde fedakarlık yapar. • İş birliği ve karar verme kurallarına uygun davranır. • İlişkilerinde samimi, dürüst ve yapıcı olur.

Kaynak: MEB, 1968, s. 3-8

İlkokulun eğitim ve öğretim ilkelerinde adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.101’de sunulmuştur:

Tablo 4. 101: İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri

Tema	İçerik
Demokratik Yaşam	• Öğrenciler, demokratik bir hayat için demokrasinin ne olduğunu anlamalıdır. • Demokratik eğitim, yaparak ve yaşayarak öğrenme yolu ile, kendi kendini idare şeklini uygun bir tarzda ahenkleştirerek sağlanmaya çalışılmalıdır. • Okulun bütün çalışmaları demokratik yaşayış kurallarına göre düzenlenmelidir. • Sosyal kol çalışmalarına önem verilmelidir. • Toplum hayatında her kişinin ayrı bir değeri ve yeri olduğu çocuğa kavratılmalıdır. • Her çocuk, gelişme sırasındaki seviye özelliklerine göre okuldaki çalışmalara katılmayı, kendisine düşen sorumluluğu anlamayı ve yerine getirmeyi öğrenmelidir.
Bilimsel Düşünme	• İlkokul, öğrenciye bilimsel metotlara göre çalışma yollarını öğreten bir kurumdur. • İlkokul, öğrencileri tenkidi düşünmeye yöneltmeli, onların hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemelerini bir alışkanlık haline getirmelidir. • Öğretmen, çocuğun evde ve okulda karşılaştığı olayları, çözülmesi gereken birer problem olarak ele almasına, o problemi çözmek için yollar aramasına rehberlik etmelidir. • Öğrencilerin bilimsel görüş ve düşünüş kazanmalarına yardımcı olmalıdır.
Davranış Değişikliği ve Öğrenme	• Öğrenme sonucu olarak, öğrencilerin davranışları gün geçtikçe değişecektir. • Davranış değişikliği sağlanabildiği zaman öğrenme gerçekleşiyor demektir. • Çocuğun belleğine faydasız bilgiler yığmak yerine ilgisine ve ihtiyacına cevap veren bilgilerle davranış değişikliği sağlanmalıdır. • Okul, öğrencilerin davranışlarını olumlu yönde ve eğitimin amaçlarına uygun şekilde değiştirip geliştirmeye yöneltilmelidir.
Ahlak ve Manevi Değerler	• Eğitimde ahlaki ve manevi değerlerin kazandırılması hem program, hem de yönetimin önemli bir unsurudur. • Eğitim ve öğretimin amaçlarından biri de, ferdin bir değer olduğunu çocuğa hissettirerek ona demokratik bir düzen içinde yaşamının gerekliliğini öğretmektir. • Bu etkinlikler, toplum tarafından benimsenen ahlak kuralları ve değer duyguları çerçevesinde cereyan etmelidir.

Kaynak: MEB, 1968, s. 11-16

Türk Milli Eğitiminin Amaçları, İlköğretimin Amaçları, İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri incelendiğinde öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini kavrama ve benimseme, temel hak ve özgürlüklere saygı duyma gibi ilkelerin yer aldığı görülmüştür. Aile yapısının ve toplumsal dayanışmanın önemini anlamak, Atatürk

ilkelerine bağlılık ve Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma gibi değerler, istenen vatandaş idealini şekillendiren unsurlar olarak yer almıştır.

Demokratik eğitim anlayışı vurgulanmış ve bu bağlamda okul, bireylere kendini yönetebilme yetisini kazandırması, sosyal kol çalışmalarına katılımlarını teşvik etmesi ve okulun tüm faaliyetlerinin demokratik yaşayış kurallarına göre düzenlenmesi gibi etmenlerle, bireylerin demokratik değerleri içselleştirmesi ve demokratik yaşama uyum sağlamasına yardımcı olmayı amaçlamıştır. Hukuka ve kurallara saygılı olma, toplumun menfaatlerini bireysel çıkarların üstünde tutma gibi ilkelerle ise, toplumun huzur ve düzenini korumayı esas alarak bireyler arasında karşılıklı saygıyı teşvik etmiştir.

Öte yandan, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı, toplumsal refahın bilimsel ve ekonomik çalışmalarla sağlanabileceğini anlama gibi çevresel ve ekonomik bilinç de vatandaşlık bilinci kapsamında değerlendirilmiştir.

Vatan sevgisi ve milli kimlik bilincinin güçlendirilmesi, Türk kültürüne bağlılık ve Türkçeyi doğru kullanma gibi değerler, milli birliğin ve kültürel devamlılığın sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Tarihi ve kültürel mirasa saygı, vatan savunmasının önemini kavrama ve buna bağlı sorumlulukları yerine getirme gibi değerlerle, bireylerin ülke sevgisini ve sorumluluk bilincini artırmak hedeflenmiştir.

Sonuç olarak, adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamında değerlendirilen bu ilke ve amaçlarla, bireylerin toplumsal hayatta uyumlu, sorumluluk sahibi ve ahlaklı bireyler olmalarını sağlamak hedeflenmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarında tespit edilen adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.102'de sunulmuştur:

Tablo 4. 102: Sosyal Bilgiler Amaçları

Tema	İçerik
	• Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler. • Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülkelerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar. • Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, yuvanın saadetini gerçekleştirmedeki hizmet duygularını geliştirirler.

Tablo 4. 102: Sosyal Bilgiler Amaçları (tablosunun devamıdır.)

Yurttaşlık Görev ve Sorumlulukları	• Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk Ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler. • Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirirler. • Türk devriminin anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrar, Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakar birer Türk evladı olarak yetişirler. • Kanun kavramını benimser, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar. • Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar ve bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlarlar. • Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır ve onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar. • Türkiye Cumhuriyeti'nin, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar. • İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler. • Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyarak onları korumak gerektiğini öğrenirler.
Sosyal İlişkiler	• Bütün çalışmalarını demokratik yaşamın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler. • İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler. • Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler. • Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar. • Kanun ve nizamla karşı saygı duymayı ve devlet teşkilatımızı, seviyelerine göre, öğrenirler.
Ekonomi Bilinci	• Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar. • Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığını elde ederler. • Üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgileri öğrenirler.

Kaynak: MEB, 1968, s. 63-65

Sosyal Bilgiler dersinin açıklamalarında tespit edilen adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.103'te sunulmuştur:

Tablo 4. 103: Sosyal Bilgiler Açıklamalar

Tema	İçerik
Sosyal Bilgiler Dersi	• İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında "Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi" dersleri Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir. • Bu ders, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konularını çok yönlü bir bütün olarak ele almalıdır.
Vatandaşlık Bilinci	• Yurttaşlık konusunda öğrenciler bilgileri ve duyguları uygulayabilmelidir. • Kanun ve nizamlarla uyum, milli geleneklere saygı gibi konular üzerinde durulmalıdır. • Öğrencilerin milli ödevlerini öğrenmesi ve uygulaması sağlanmalıdır. • Milletimize karşı güven ve takdir duygularını kuvvetlendirmek için gereken gayret harcanmalı ve Atatürk'ün "Türk öğün, Çalış, Güven." ve "Ne mutlu Türküm diyene" sözleri bu çalışmaların temeli olmalıdır. • Türk demokrasisinin ilkeleri ve vatandaşların demokratik düzen içindeki sorumlulukları kavratılmalıdır.
Tarih Bilinci	• Milli ve dini bayramlar, önemli günler ve olaylar üzerinde durulmalıdır. • Geçmişte kullanılan eşyalar, araçlar ve mekanlar incelenmelidir. • Tarihi eserlerin korunması milli bir ödev olarak benimseltilmelidir. • Türklerin tarihi rolü ve başarıları belirtilmelidir. • Atatürk devrimleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu üzerinde durulmalıdır.
Çevre Bilinci	• Çevre tanıtımı ve yaşama şartlarının iyileştirilmesi üzerinde durulmalıdır. • Yakın çevrede geziler düzenlenmeli ve yurttaşlarla yakınlık sağlanmalıdır.
Toplumsal İlişkiler ve Sorumluluk	• Öğrenciler, arkadaşlarıyla birlikte plan yapmalı ve bu plan çerçevesinde sorumluluklar almalıdır. • Topluluk içinde saygı, sevgi ve iş birliği içinde yaşama alışkanlığı kazandırılmalıdır. • Toplum içinde saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde iş birliği yapmaları teşvik edilmelidir. • Birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı gösterme ve başarılarını takdir etme alışkanlığı kazandırılmalıdır. • Disiplinli çalışma ve sarsılmaz bir karakterle yetiştirme üzerinde durulmalıdır. • Her işte hürriyet havası içinde disiplinin ve karakterin önemli rolü belirtilmelidir. • Okul içinde ve dışında geçen olaylar derslerde kullanılmalı ve öğrenciler, hayat ile sıkı sıkıya temas ettirilmelidir. • Öğretmen, öğrencilerin okul malzemelerine ve devlet mallarına zarar vermemesini ve bunları korumanın milli bir ödev olduğunu kavratmalıdır.

Kaynak: MEB, 1968, s. 65-70

Sosyal Bilgiler eğitim programıyla, toplumsal bilincin ve sorumluluğun gelişimini destekleyerek, çocuklara toplumsal değerleri, milli ödevleri ve demokratik ilkeleri öğretmek hedeflenmiştir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin toplum içindeki rollerini

anlamalarını, milli ve manevi değerlere saygı duymalarını, çevrelerine duyarlı olmalarını ve demokratik haklarını kullanmalarını sağlamayı amaçlamıştır. Öğretmenler, öğrencileri milli tarih ve kültürle bağlantılı bilgi ve duygularla donatmak için çeşitli yöntemler kullanarak, öğrencilerin aktif katılımını ve araştırma becerilerini geliştirmeyi esas almıştır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders konularında yer alan adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.104'te sunulmuştur:

Tablo 4. 104: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Konuları

Ünite	İçerik
İlimiz ve Bölgemiz	Trafik kuralları. (Yayalara mahsus kurallar, taşıtlara biniş ve inişler.)
Yurdumuzda Bugünkü Hayat	- Milli gelir kaynaklarımızın korunması ve geliştirilmesi. (Ormanlar, hayvanlar, turistik yapılar ve anıtlar gibi). Bu bakımdan bize düşen ödevler, - Cumhuriyet idaresinin anlamı ve önemi. - Cumhuriyete nasıl kavuştuk? (Kısaca Kurtuluş Savaşına ve devrimlere değinilecektir.) - Yurdumuzda sosyal işler ve hükümet teşkilatına yardımcı kurumlar: Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Yardım Sevenler Demeği, Yeşilay ve benzeri kuramlarla, mahalli sosyal yardım kuramlarının çalışmaları ve amaçları. - Yurttaşın bu kurumların çalışmalarına katılması, amaçlarına saygı göstermesi.
Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi	- Türklerin özellikleri: Cesurluk, konukseverlik, doğruluk, yardımseverlik, temizlik, hoşgörülük, büyüklere saygı, küçüklere şefkat. - Türkleri birbirine bağlayan bağlar. (Tarih, yurt, kültür, ekonomi ve ülkü birliği, Bayrağımıza karşı duyulan sevgi ve saygı bağları.)

Kaynak: MEB, 1968, s. 71-76

5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders konularında yer alan adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.105'te sunulmuştur:

Tablo 4. 105: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Konuları

Ünite	İçerik
Cumhuriyetimiz	- Devrimlerimiz: (Devrimlerimizin önemi üzerinde durulacak, halifelüğün kaldırılması bir okuma parçasıyla işlenecek, din ve devlet işlerinin ayrılması, hukukta, kılıkta, ölçülerde, harfte ve ekonomi alanında yapılan devrimlere ana çizgileriyle yer verilecektir.) - Yurttaşların Devlete karşı ödevleri (Kanunlara uymak, vergi vermek, askerlik yapmak, seçim hakkını kullanmak.)

Tablo 4. 105: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Konuları (tablosunun devamıdır.)

- İşimizde ve mesleğimizde başarılı olmanın yolları. (Herkesin bir mesleğe sahip olması ve her mesleğin şerefli olduğu noktaları üzerinde durulacaktır.)

Kaynak: MEB, 1968, s. 76-80

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarındaki konular incelendiğinde önceki Yurttaşlık Bilgisi programlarında yer alan içeriklerin azaldığı ve dağınık bir şekilde ünitelere yerleştirildiği saptanmıştır.

Adabımuaşeret ve vatandaşlık kavramları, kapsadıkları alan itibariyle bireylerin toplum içindeki rol ve sorumluluklarını geniş bir perspektifte tanımlamaktadır. Bu kapsamda ders kitaplarında bulunan trafik kurallarına uyma, çevre koruma bilinci, toplumsal düzenin sürdürülmesini sağlayan bu konu kapsamına girdiği tespit edilen temel unsurlardır. Cumhuriyet idaresinin anlamı ve önemi, demokratik değerleri benimseme ve koruma yönünde verilen bilgiler bireylerin vatandaşlık boyutunda bilinçlenmesini sağlamayı ve aynı zamanda milli birlik ve dayanışma ruhunu pekiştirmeyi amaçlamıştır. Sosyal yardım kurumlarına destek, toplumsal adaletin sağlanması ve sosyal yardımlaşma ilkesinin güçlenmesi açısından önem arz etmektedir. Yurttaşlık görevleri arasında bulunan kanunlara saygı, vergi ödeme ve askerlik gibi yükümlülükler öğrencilerde vatandaşlık bilincini oluşturmaktadır. İş ve meslek alanında başarı ve ahlak vurgusu ile de bireyin topluma katkıda bulunmasının altı çizilmiştir.

4.1.6.5. 1970 Ortaokul Programı

1970 Ortaokul programı incelenmiş ve ulaşılan verilerde 1949 ve 1962 Ortaokul Programı ile Milli Eğitimin Amaçları, Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri, Yurttaşlık Bilgisi Amaçlar ve Açıklamalar bölümlerinin aynı olduğu tespit edilmiş bu sebeple ayrıca yer verilmemiştir (MEB, 1970). Ayrıca Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 1., 2. ve 3. sınıf ders kitapları içeriği 174 s. TTKK İlk ve Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Programları h. verildiği şekilde yer almıştır. Bu bilgiler Tablo 4.1.82, Tablo 4.1.83, Tablo 4.1.84'te verildiği için bu kısımda tekrar edilmeyecektir.

4.1.7. 1939-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Ders Kitaplarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Sosyal Bilgiler II (Akşit, Sanır ve Asal, 1979), incelenmiş ilgili verilere ulaşılamamıştır. Sosyal Bilgiler III (Sanır, Asal ve Akşit, 1979), ders kitabında yalnızca

Türk Milleti ve Özellikleri yer aldığı ve diğer ders kitaplarında verildiği için burada ayrıca yer verilmemiştir. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf (Çalapala, 1978), kitabında *Belediye Hizmetlerine Yardım* konusunda ilgili verilere ulaşılmış kısaca yer aldığı için ayrı bir başlık altında değerlendirilmemiştir.⁶ Yine Sosyal Bilgiler 5. Sınıf (Çalapala, 1978), ders kitabı incelenmiş ilgili verilere ulaşamadığı için burada yer verilmemiştir.

4.1.7.1. Yurt Bilgisi Dersleri IV. Sınıf – 1941

Tarık Emin Rona'nın yazmış olduğu Yurt Bilgisi Dersleri IV. Sınıf ders kitabı incelenmiş; adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamında verilere ulaşılmıştır.

Aile ocağı, arkadaşlık duygusu, okulun faydaları, okulda iş konularında tespit edilen adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.106'da sunulmuştur:

Tablo 4. 106: Aile ve Okul

Konu	İçerik
Aile Ocağı	- Ana ve babamız bizi çok sever ve gözlerinden daha çok korurlar. - Biz çocuklar da onlara bütün gönlümüzle bağlıyız. - İhtiyarlıklarında onları bağrımıza basarak iyi yaşatmak biricik dileğimizdir. - Babamız, ailemizin başıdır. - Babamız, tarlasında ve işinde döktüğü alın teriyle kazandığını eve getirir. - Annemiz evin bütün işlerini yapar: yemeğimizi pişirir, çamaşırımızı yıkar, söküğümüzü diker, temizliğimizi yapar. - Biz çocuklar okula gideriz. - Tatil aylarında harmana yardım eder, dere boyunda sürülerimizi otlatır, hayvanlarımızı sularız. - Ev içinde, aile ocağında her birimizin ayrı bir işi vardır. - Hepimiz yuvamız için çalışır, birbirimize faydalı olmaya çabalarız. - Hep birlikte çalışmak ve işlerimizi bölüşmekle rahat yaşarız. - Bu sayede tarlalarımızda insan boyu altın başaklar yükselir, işlerimiz yolunda gider, yuvamızdan bereket eksik olmaz.
Arkadaşlık Duygusu	- Okul, toplu olarak yaşadığımız en sevgili ocaktır. - Okulda gün boyu beraber okur, oyun oynarız. - Okulda geçirilen saatler en sevimli ve neşeli saatlerdir. - Sınıf arkadaşları olarak birbirimizi çok severiz. - Birimiz acı çekerse, hepimiz bu acıyı hissederiz. - Birimiz sevinirse, hepimiz bayram sevinci duyarız.

⁶ Çalapala (1978, s. 35), çevreye temiz bakılmasından bahsettikten sonra “Şehir ve kasaba hayatında dikkat etmemiz gereken şeylerden biri de görgü kurallarına uymaktır. Üstümüzü başımızı temiz tutmak, kalabalık yerlerde yüksek sesle konuşmamak, gürültü etmemek, birbirimizle itişip kakışmamak, alışveriş ederken ve taşıtlara binerken sıraya girmek, olur olmaz yerlerde aptes bozmamak bunların başında gelir. Unutmayalım ki, bir şehir yalnız sokaklarının ve yapılarının güzelliğiyle değer kazanmaz. Onu asıl süsleyen temiz giyimli, saygılı, güler yüzlü, konuksever insanlarıdır.” diyerek adabımuâşeret kurallarına kısaca değinmiştir.

Tablo 4. 106: Aile ve Okul (tablosunun devamıdır.)

	• Uzun tatillerde birbirimizi özleriz. • Bu sevgimize "Arkadaşlık Duygusu" denir. • Bizi bu kadar kaynaştıran varlık, sevgili okulumuzdur.
Okulun Faydaları	• Okulda her gün pek çok şey öğreniriz. • Öğrendiklerimizle yurdumuzu tanır, yurt işlerini anlarız. • Okul, bizi yurda yarayışlı insanlar haline getirir. • Okuyup yazmayı, hastalıklardan korunmayı, tabiattan faydalanmayı okulda öğreniriz. • Yurdumuzu düşmanlardan ve fenalıklardan nasıl koruyacağımızı okul öğretir. • Toplu yaşamının faydalarını okul gösterir. • Bir okul kooperatifi kurarak ihtiyaçlarımızı ucuz temin ederiz. • Kimsesiz kardeşlerimize yardım ederiz. • Yardım sandığı ile kimsesiz arkadaşlarımıza yardım ederiz. • Haftalıklarımızdan birer parça yardım sandığına yatırırız. • Artan haftalıklarımızı arttırma sandığına yatırarak para biriktirmeyi öğreniriz. • Yurt sevgisiyle yardım bekleyenlere elimizi uzatmak biricik ödevimizdir.
Okulda İş	• Evdeki işleri nasıl paylaşıyorsak okuldaki işleri de paylaşıyoruz. • Öğretmenlerimizin gösterdiği yolda kooperatif işleriyle ilgileniriz. • Yardım ve arttırma sandığına bakarız. • Okul eşyasına dikkat ederiz, kırılmamasını ve kaybolmamasını sağlarız. • Okul bahçesine fidanlar diker, çiçekleri sularız. • Tavuklara bakarız, bu bize hoş gelir. • Okul yanından geçenler bu çalışmalarını imrenerek izlerler.

Kaynak: Rona, 1941, s. 6-11

Rona (1941), kitabın ilk konularında yurt, aile ve okul konularına değinmiş, bu bölümlerde özellikle aile ve okul yaşamının bireylerin gelişimi üzerindeki önemini vurgulamıştır. Aile ve okul konusunda aile ve okulun önemi vurgulandıktan sonra bağlara ve iş bölümüne dikkat çekilmiştir. Genellikle bu bölümlerde vurgulanan sorumluluk, paylaşım, iş bölümü, yardımlaşma ve empati gibi değerlerin aktarılmasıyla bir toplulukta uyumlu ve yararlı bireyler olmanın yollarını öğretmeyi amaçlanmıştır.

Türk Milleti ve Milli duygu konularında tespit edilen adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.107’de sunulmuştur:

Tablo 4. 107: Millet ve Milli Duygu

Konu	İçerik
Türk Milleti	• Anamızı, babamızı, kardeşlerimizi canımız kadar severiz. • Okuldaki arkadaşlarımıza gönülden bağlıyız. • Köyümüzde yüzlerce aile ve komşumuz var. • Yurdun her köşesindeki binlerce okulda yüz binlerce yurt çocuğu okuyor. • Hepimiz birbirimizi öz evlat, kardeş gibi severiz. • Cumhuriyet Bayramı'nda köy meydanında toplanır, coşku içinde bayramımızı kutlarız. • Yurdun tüm köyleri ve şehirleri bu bayramı coşkuyla kutlar.
Milli Duygu	• Dünyada anamızdan ve canımızdan çok sevdiğimiz iki şey var: Türk yurdu ve Türk milleti. • Bizi, anamızı ve babamızı yaşatan biricik varlık yurdumuzdur. • Yurt üzerinde yaşayan tüm sevdiklerimiz milletimizi oluşturur. • Milletimiz, yıllarca kan dökerek bizi düşmanlardan koruyan ve koruyacak olan en kuvvetli destektir. • Yurdumuzu ve milletimizi anamızdan ve canımızdan çok severiz. • Bu sevgiye "Milli Duygu" adı verilir. • Millet dedikçe yüreğimiz titrer. • Onu en ufak bir tehlikeden korumak için canımızı seve seve veririz. • Şanlı bayrağımız bizi gölgesinde yaşatan, bizi birbirimize bağlayan ve zaferden zafere ulaştıran en sevgili varlığımızdır. • Türklüğümüzle, büyüklüğümüzle, bayrağımızla, bağlılığımızla övünürüz.

Kaynak: Rona, 1941, s. 12-17

Türk Milleti başlığının altında hem Türk milletinin karakteristik özelliklerinden bahsetmiş hem de ailelerine, arkadaşlarına, topluma ve özellikle vatanlarına olan bağlılıklarını ve sevgilerini ve milli duyguyu vurgulamıştır. “Vatanı korumak için canını seve seve vermek”, kimliğiyle övünç ve bayrak sevgisi gibi coşkun milli duygularla vatanseverliği teşvik ederek, öğrencilerin faydalı, bilinçli ve sorumluluk sahibi vatandaşlar olmalarını hedeflenmiştir.

Kasabalıların ödevleri, kasaba ve şehirlerde nelere dikkat ederiz konularında tespit edilen adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.108’de verilmiştir:

Tablo 4. 108: Kasabada Yaşam

Konu	İçerik
Kasabalıların Ödevleri	• Seçime katılarak en doğru, en çalışkan ve en değerli insanları seçmek, kasabamıza pek çok fayda sağlar. • Kendisinin ve kasabalıların sağlık ve rahatını isteyen, şehrinin güzelleşip yükselmesini dileyen her yurttaş, belediyenin topladığı vergileri canla başla ve büyük bir istekle verir. • Seçilen ve iyiliğimiz için çalışan belediyenin koyacağı bütün nizamla boyun eğmek her şehirlinin ödevidir. • Sokakları pis tutmanın, yerlere tükürmenin, kirli suları sokaklara dökmenin hem kendimize hem de kasabalılara zararlı olduğunu biliyoruz. • Evimizi temiz, süslü ve derli toplu gördüğümüzde nasıl sevinirsek, şehrimizin güzelliği ve temizliği de göğsümüzü kabartır. • Parklardan çiçek koparmak, yol ve kaldırımları bozmak çirkin bir iştir. • Türk yurdunun genç çocuğu şehrine en ufak bir zarar vermekten kaçınır. • Kendi sağlığı kadar başkalarının sağlığını da korur, kendi evi kadar kasabasını da temiz tutar.
Kasaba ve Şehirlerde Nelere Dikkat Ederiz?	• Sokaklarda temiz ve düzgün kıyafetli olmak önemlidir. • Üstü başı pis, kılıksız insanlar hoş görünmez. • Yabancılar karşı derli toplu ve medeni görünmeliyiz. • Pis ve kılıksız bir milletin varlığına kimse inanmaz. • Ceketini omuzlarına atarak, düğmeleri açık dolaşmak terbiyesizliktir. • Tiyatro, sinema, konferans ve konser gibi yerlere gitmek medeni bir iştir. Bu yerlerde yanımızdaki insanların rahatını bozmamalıyız. Girerken kimseyi rahatsız etmemeliyiz. İçeride sessizce oturmalı, yanımızdakileri rahatsız etmemeliyiz. Gürültü yapmak, sigara içmek, yemek yemek, esnemek çirkindir. • Konser ve konferanslarda can kulağıyla dinlemeliyiz. Beğenmesek bile yarıda bırakıp çıkmak doğru değildir. • Alışverişte sırayla iş yapmalıyız. • Vapur ve trenlere sırayla binmeli, durmadan inip binmemeliyiz. • Belediye zabıtası bu kurallara uymayanları cezalandırır. • Yollarda sağ taraftan yürümeli, kimseye çarpmamalıyız. • Yol üzerinde konuşmak çirkindir. • Sokakta biri bize bir şey sorarsa nazıkçe cevap vermeliyiz.

Kaynak: Rona, 1941, s. 65-68

Kasabalıların ödevleri bölümünde vatandaşa düşen ödev ve sorumluluklar olarak seçimlere katılım ve vergi ödemek gibi konulara değinilmiş, vatandaşlığın hukuki sorumluluğu belirtilmiştir. Ayrıca belediye kurallarına uymak kısmında şehri güzelleştirmek, temiz tutmak, çevreye sahip çıkmak gibi sosyal sorumluluklara da işaret etmiştir.

Kasaba ve şehirlerde dikkat edilmesi gereken hususlarda ise temel adabımuaşeret kaidelerinden faydalanmış ve kısaca yapılmaması gereken davranışları belirtmiştir. Temiz ve düzgün bir giyimle dolaşmak medeniliğin ve milli varlığın işareti olarak sunulmuştur. Toplu yerlerde sergilenmesi gereken uygun davranışlar ve uzak durulması gereken davranışlar ifade edilmiştir.

Köy ve kasabanın farklarını anlattığı bölümde, bu farkları ifade ederken örtük bir şekilde adabımuaşeret konularına değinmiştir (Rona, 1941, s. 52-53):

Köyde iş elbisemizle, boyunbağısız dolaşırsak bizi kimse ayıplamaz. Çünkü hemen bütün günümüz tarlada geçer, köylü bizi hoş görür. Fakat kasaba ve şehirde yaşayan insan; buralarda çok temiz giyinmek, boyunbağı kullanmak, sık sık traş olmak zorundadır. Köylü, saati olmasa da gene işlerini yürütebilir. Fakat şehirde işine dakikası dakikasına varması gereken bir insanın saati olmazsa treni, vapuru kaçırabilir, değil mi?

Büyük şehirlerde çok önemli bir işimiz için uzaktaki bir insanla az zamanda görüşmek isteriz. Ozaman otomobil, araba, tramvay gibi çabuk giden birşeye binmek veya telefona başvurmak zorunu duyarız. Halbuki kasaba ve şehirden çok ufak olan bütün köyü, yaya olarak yarım saatte baştanbaşa dolaşabiliriz.

Köylü hergün kırdan, temiz havada yaşar. Fakat şehir insanlarının ömürleri daha çok kapalı yerlerde geçer. Bütün gün havasızlıktan, yorgunluktan bunalan şehir halkı; başını dinlendirmek için ağaçlı, çiçekli parklar ister. Sinemalara, tiyatrolara, konser ve konferanslara giderek yorgunluğunu dinlendirir.

Şehirde yaşayış köydekenden epey farklı olduğundan şehir ve kasabada yaşayanların, bu hayata uymak için, köydeki yurtdaşlardan çok fazla istekleri, çeşitli dilekleri vardır.

Toplumsal dayanışmanın, iş birliğinin önemini ve insanların toplum içinde varlık bulduklarını şu sözlerle ifade etmiştir (Rona, 1941, s. 54):

Tarlayı sürmek için pulluk, biçmek için orak, harman için döğen, buğdayı öğütme için değirmen, ekmeği pişirmek için fırın ister. Bütün bunları kendi kendimize yapmağa kalkışırsak ömrümüz yetmez, ekmeği yapıncaya kadar açlıktan ölürüz. Halbuki yaşamamıza gereken şeyler bukadar mı? Kumaşı, elbiseyi, kundurayı, kibriti, gazı, şekeri nereden bulacağız? Hastalandığımız

zaman bize kim bakacak, ilaçlarımızı kim hazırlıyacak ? Biz tek başımıza bir tüfek, birtek fişek meydana getirebilir miyiz?

Çalışmanın önemini vurgularken tembelliğin kötülüğü, toplumsal zararı ve onur kırıcılığından bahsetmiş çalışmanın sosyal ve ahlaki sorumluluğunu vurgulamıştır (Rona, 1941, s. 55):

Her meslek şerefli ve yurda faydalıdır:

Çalışmak, insanın en büyük ödevi, en büyük zevkidir. Birçok yurtdaş bizim rahat yaşamamız için alın teri dökerken biz tembel tembel oturursak, onların sırtından geçinen bir dilenciden ne farkımız kalır?

4.1.7.2. Türk Ahlakının İlkeleri - 1945

Tezer Taşkiran'ın (1945), Türk Ahlakının İlkeleri adlı kitabı “ilk okulların IV. ve V. inci sınıfları Yurt Bilgisi kitaplarına ek olarak yayınlanmıştır” ibaresi taşımaktadır ve öğretim programlarında yer alan ahlak bölümlerinde bu kitaptan faydalanılması özellikle üstünde durulan bir husustur.

Kitapta 48 maddede belirli ahlak kaideleri sunulmuştur. Taşkiran maddelere geçmeden şu ifadede bulunmuştur (1945, s. 3):

Beni yetiştiren aileme, varlığımızın temeli olan milletime, yurdumun dışındaki bütün insanlara karşı türlü ödevlerimi yapabilmek için daha küçük yaştan hazırlanacağım, aşağıda yazılı olan başlıca ahlak ilkelerine itaat edeceğim ve iyi Türkler arasına katılacağım.

Kişisel bakım konusundaki içerikler Tablo 4.109'da verilmiştir:

Tablo 4. 109: Kişisel Bakım

Tema	İçerik
	• Sağlam vücutlu olmak, aileye, millete ve tüm insanlara karşı olan ödevlerin daha kolay yapılmasını sağlar. • Sağlam olduğumuzda neşe ve çeviklik duyarız. • Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur. • Hastayken iyi düşünemez, iyi anlayamaz, iyi karar veremez ve işimizi göremeyiz. • Vücudun sağlamlığı hem kişi hem de gelecekteki çocuklar için önemlidir. • Hastalıklar çocuklara geçebilir. • Yurdun rahat ve saadeti, bireylerin işlerini iyi yapabilme durumuna bağlıdır.

Tablo 4. 109: Kişisel Bakım (tablosunun devamıdır.)

Sağlık	• Hasta bir insanın iyi ve kuvvetli bir asker, çalışan ve başarılı bir iş adamı olması zordur. • Her gün açık havada gezmek, oynamak ve vücudu çalıştırmak önemlidir. • Yaşa uygun miktarda ve belli saatlerde uyumak gereklidir. • Uykunun, yemeğin, işin ve eğlencenin belli saatlerde olması düzenli bir hayat sürmek için önemlidir.
Temizlik	• Temizlik, rahatlık, güzellik ve neşe verir. • Temizlik, bulaşıcı hastalıkların önlenmesine yardımcı olur. • Vücudu, elbiseleri ve eşyaları temiz tutmak gereklidir. • Kir, her türlü hastalığın en kötü yuvasıdır. • Kirden kaçınmak gereklidir. • Pis insanlarda bulunan bit, tifüs gibi hastalıkların yayılmasına neden olur. • Temiz hava, vücut için yiyecek kadar gereklidir. • Odaların daima havalandırılmasına dikkat edilmelidir.
Beslenme	• Ailenin büyük fedakarlıklarla hazırladığı yiyecekleri kimseyi üzmeden yemek gereklidir. • Yiyecekler ve içecekler, büyümeye engel olan, vücudu yıpratıcı maddeler içermemelidir.
Kötü Alışkanlıklar	• Zararlı içkiler ve sigara, vücuda ciddi zararlar verir. • Zararlı içkiler ve sigaradan kaçınılmalıdır. • İçki, aileleri fakirleştirir. • İçki içen kişiler iyi düşünemez, iyi anlayamaz ve iyi karar veremez. • İçki içen kişilerin evlerinde kavga ve gözyaşı eksik olmaz. • Sigara, birçok organı sarsar ve zarar verir. • Zararlı içkilere ve sigaraya alışmak kolaydır. • Zararlı içkileri ve sigarayı bırakmak zordur. • Sağlam ve kuvvetli yetişmek için zararlı maddelerden uzak durmak gereklidir.

Kaynak: 1945, s. 3-5

Taşkıran kitabın giriş kısmındaki ilkelerde sağlık, temizlik, beslenme ve kötü alışkanlıklar üzerinde durmuştur. Bireysel öğütler gibi dursa da bu davranışların topluma katkısından da söz etmiştir.

Bu kurallarda temel alınan esas, sağlıklı yaşam ve bunun toplumsal etkileri ve faydalarıdır. Sağlıklı yaşam, düzenli egzersiz yapmak, sağlıklı beslenmek, temizlik ve hijyen kurallarına uymak, zararlı alışkanlıklardan kaçınmak gibi davranışları içermektedir.

Kuralların toplumsal etki ve faydaları ise bireylerin kendi sağlık ve refahlarını korumalarının yanı sıra, toplumun genel sağlık ve refahına katkıda bulunma gerekliliğini vurgulamaktadır. Bireylerin sağlıklı yaşam alışkanlıklarını benimsemesi, toplumun sağlık sistemine daha az yük bindirir, üretkenliği artırır ve ekonomik kalkınmayı destekler. Bu

nedenle vurgulanan bu hususlarla, sağlıklı yaşam alışkanlıklarının benimsenmesiyle toplumsal sorumluluğu yerine getirmelerini sağlamak ve toplumun genel refahına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Davranışlara ilişkin içerikler Tablo 4.110'da verilmiştir:

Tablo 4. 110: Davranışlar

Tema	İçerik
	• Dilime hakim olacağım, kaba ve kötü sözler söylemeyeceğim. Arkadaşlarımla olan anlaşmazlıkları gürültü, patırtı, küfür ve kol kuvveti ile değil, soğukkanlılık, iyi düşünme ve nezaket yoluyla düzeltmeye çalışacağım. Çünkü kaba ve kötü sözler ancak fena insanlardan işitilir, insanları incitir ve birbirine düşman edebilir. • Kulağıma hakim olacağım, kaba ve kötü sözler dinlemeyeceğim. Kaba ve kötü konuşan çocuklarla arkadaşlık etmeyeceğim ve uygun bir yol ile onların da bu halden vazgeçmelerine çalışacağım. • Gözüme hakim olacağım, kaba ve kötü şeylere bakmayacağım. İnsan için görülmeye değer o kadar çok güzel ve iyi şeyler varken kaba ve kötü şeylere bakmaktan hoşlanmak, utanılacak bir haldir. Ben gözlerimi daima iyi, doğru ve güzel olan şeylere çevireceğim. • Duygularıma hakim olacağım, kaba ve kötü şeyler istemeyeceğim. İnsan duygularına hakim olabilir ve kaba, kötü isteklerin kendisini sarmasına meydan vermemelidir. Bunun için duygularımı aileme, milletime ve insanlığa faydalı olacak şekilde besleyeceğim. • Hareketlerime hakim olacağım, kaba ve kötü hareketler yapmayacağım. Haklı olan isteklerimi terbiye ve nezaketle, doğruluk ve düşünme yoluyla elde etmeye çalışacağım. • Öfkeyi çabuk geçirmeye, öfkenin etkisine kapılmamaya çalışacağım. Çünkü öfke iyi düşünmeye, iyi karar vermeye, iyi hareketlerde bulunmaya engel olur. Öfkeyle hareket eden insanlar pişmanlık duyar ve üzüntü içinde kalır. • Benden daha ileri gidenleri kıskanmayacağım. Kıskançlık en kötü duygulardan biridir ve düşmanlık duygularını uyandırır. • Benden ileri veya geride olan arkadaşlarımla ilişkilerimde adil olacağım. Geride olanlara yardım edecek ve ileri olanlara yetişmeye çalışacağım. • En ileri olduğum zaman dahi benden geride olanlarla alay etmeyecek ve kibirli olmayacağım. • Dedikodu yapmayacağım. • Oynarken arkadaşlarıma nazik, terbiyeli ve doğru davranacağım. Kazanırsam böbürlenmeyecek, kaybedersem yaygara çıkarmayacağım. • Arkadaşlarımla oynarken mızıkçılık yapmayacağım. Grup oyunlarında bağlı olduğum grubun kazanmasını düşüneceğim. • Fakir ve muhtaç olanlara yardım etmeye gayret edeceğim. İnsanlığa karşı iyilik duyguları besleyeceğim. • Başkalarının haklarına sevgi ve saygı göstereceğim. Sahibinden izinsiz kimsenin malına dokunmayacağım.

Tablo 4. 110: Davranışlar (tablosunun devamıdır.)

Davranışlar	• Kendi kusurlarımı bulup düzelteceğim. Başkalarının da doğruluktan ayrılmalarına meydan vermeyeceğim. • Gösteriştten kaçınacağım ve her zaman doğru olacağım. Yalandan iğrençlik duyacağım. • Verdiğim sözleri ve kararları mutlaka yerine getireceğim. Cesaretle güçlükleri aşmaya çalışacağım. • Bilgili olmaya ve sürekli öğrenmeye çalışacağım. Güzel sanatları sevecek ve öğrenmeye çalışacağım. • Tutumlu olacağım, ama cimri olmayacağım. Her zaman yarınımı düşünerek hareket edeceğim.

Kaynak: 1945, s. 5-10

Davranışlar tablosunda ahlaki değerlere saygı, kişinin edinmesi ve kaçınması gereken davranışlar, sağlıklı ilişkiler kurma yolları, sorumluluk bilinci, çalışma çerçevesinde yer alan kurallara yer verilmiştir. Doğruluk, dürüstlük, nezaket, adalet, hoşgörü gibi ahlaki değerlere saygı duyulması vurgulanmış, kaba ve kötü davranışlardan kaçınılarak, insanların birbirine karşı saygılı olmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Öfke kontrolü, nazik davranışlar sergileme, başkalarıyla empati kurma gibi beceriler geliştirmeleri hedeflenmiş, toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamının yolu arkadaşlarla sağlıklı ilişkiler kurma, grup içinde adil davranma, yardımlaşma gibi davranışlarla sağlanmak istenmiştir.

Verilen sözlerin yerine getirilmesi, hataların fark edilip düzeltilmesi gibi davranışlarla bireylerin farkındalık kazanarak kendi davranışlarının sonuçlarından sorumlu olmalarını öğretilmiş ve bireylerde sorumluluk bilinci geliştirilmek istenmiştir. Dürüstlük, cesaret, sabır gibi olumlu karakter özelliklerini destekleyerek, bireylerin iyi birer insan olmalarını sağlayarak bireysel mutlulukla toplumsal uyum ve refah yaratılmak amaçlanmıştır.

Toplumsal fayda konusundaki içerikler Tablo 4.111’de verilmiştir (1945, s. 10-14):

Tablo 4. 111: Toplumsal Fayda

Tema	İçerik
Tembellik	• Tembellikten ve tembellerden iğreneceğim, çünkü tembellik bir hırsızlıktır. • Başkalarının çalışmalarından faydalanıp karşılığında hiçbir şey yapmamak demektir. • Önümüzdeki kitabı, elimizdeki kalemi, sırtımızdaki elbiseyi bize yarar bir hale getirinceye kadar ne kadar çok insanın iş ve el birliği yaptığını düşünecek olursak, tembellerin yurt ve insanlık için ne kadar zararlı olduklarını anlamış oluruz.

Tablo 4. 111: Toplumsal Fayda (tablosunun devamıdır.)

	• Başkalarının sırtından geçinen tembellerden öğrenmekte haklıyız. • En çok sevdiğim, bana en çok sevinç veren şey çalışmaktır. • Her türlü ödevi, atlatmayı hiç düşünmeden, seve seve yapacağım. • Çalışmanın tadını tadan asla boş duramaz, çalıştıkça sevinç duyar. • Çalışmakla, alın teri ile elde ettiği başarılar ile göğsü kabarır ve yurduna ettiği büyük hizmeti de düşünerek işine candan sarılır. • İşimi tam yapacağım, yarım işten öğreneneceğim. • Ne kadar emek sarf edersek edelim, yarım bırakılmış bir işten faydalanılamaz. • Bir iş ancak tamamlandığı zaman biter. • Yurdunu seven her Türk kendisine verilen işi güç olsun, kolay olsun, güler yüzle, usanmadan yapar ve tamamlamadan bırakmaz.
Yurda Hizmet	• Büyüdüğüm ve bir meslek adamı olduğum zaman da işimde en ileri olmaya gayret edeceğim. • Yurda yapılabilecek en büyük hizmet, tutulan işte doğru, namuslu yollarla, titizlikle, devamlı ve dikkatli bir gayret ile ileri olmaya çalışmaktır. • Bir millet içinde bu duyguyu taşıyanların sayısı ne kadar çok olursa, o millet o kadar kuvvetli olur. • Yurdunu seven her Türkün tutacağı faydalı işte yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada en ileri olmaya çalışması bir yurt borcudur. • Yurdun küçük, büyük her işini iyi, dikkatli ve namusu ile yapan bütün yurttaşlarıma aynı derecede saygı göstereceğim.
Saygı ve Sorumluluk	• Yurdumun kanunlarına seve seve itaat edeceğim ve diğer çocukların da itaat etmesi için çalışacağım. • Çünkü bu kanunlar yurt ve millet için gerekli olan emirleri taşımaktadır. • Biz onlara bilgi ve sevgi ile uyarak yurdumuzun işlerinin kolay ve iyi yürütmesine hizmet etmiş oluruz. • Annemi, babamı ve büyüklerimi sevecek, sayacak ve sözlerini dinleyeceğim. • Annemizin, babamızın bizi yetiştirmek için ne kadar fedakarlıklar yaptıklarını, ne kadar zahmet çektiklerini daima göz önünde tutmalıyız. • Büyüklerimiz elbette bizden daha tecrübeli, daha bilgilidirler. • Ancak onları sayarak, sözlerini dinleyerek onlara ne kadar bağlı olduğumuzu gösterebiliriz.
Okul	• Okulumu, öğretmenlerimi sevecek ve sayacağım. • Bana okulumu sevdiren, beni yetiştirmek için annem, babam gibi bütün varlıkları ile çalışan öğretmenlerimi çok sever ve sayarım. • Okulumun düzenine seve seve uyacağım, diğer çocukların da uyması için çalışacağım. • Çünkü bu kurallar hepimizin iyiliği, hepimizin yurda ve milletimize faydalı insanlar olarak yetişmemize hizmet etmek için kurulmuştur.
Milli Değerler	• Varlığımızın temeli olan yurdumuzu canımdan çok seveceğim. • Her Türk gibi ben de sırası gelince yurdum için seve seve canımı vereceğim. • Bütün Türkleri bütün yüreğimle seveceğim. • Bayrağımı eşsiz bir sevgi ile seveceğim.

Toplumsal fayda tablosunda yer alan içeriklerde, tembellikten kaçınma, yurda hizmet etme, saygı ve sorumluluk, okulda disiplin ve başarı, milli değerlere bağlılık gibi unsurlar vurgulanmış ve tüm bunların toplumsal faydası Türk kimliği altında şekillenmiştir. Türk vatandaşı yurdunu düşünerek çalışan ve yurdunu kalkanıran, ailesinin, öğretmenlerinin, büyüklerinin fedakarlıklarını takdir eden ve öğütlerine uyan, sorumluluk ve ödevlerini yerine getiren kişi olarak nitelenmiş ve tüm bu unsurlara sahip kişinin milli bilinci ve aidiyet duygusu yüksek, topluma faydalı bireyler olması hedeflenmiştir.

4.1.7.3. Resimli Yurttaşlık Bilgisi Orta I

Resimli Yurttaşlık Bilgisi kitabının iç kapağında “Milli Eğitim Vekaletinin 3.Ocak.1953 tarih ve 82/59 nolu kararı ile Ortaokulların birinci sınıfları için ders kitabı olarak kabul edilmiştir” ibaresi bulunmaktadır (Arkın ve Su, 1953). Kitap adabımuaşeret ve vatandaşlık ilişkisi kapsamında incelenmiş ve elde edilen veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Okulumuz başlığında yer alan içerikler Tablo 4.112’de verilmiştir:

Tablo 4. 112: Okulumuz

Ünite	Konu	İçerik
Okulumuz	Okul Toplumunun Münasebetleri ni Düzenleyen Esasları	- Okulda düzeni sağlayan kurallar vardır; bunlar, okul idaresi, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki karşılıklı görevleri belirler. - Bazı kurallar insanlık görenek ve gelenek kurallarıdır; yazılı değildir, ancak herkes tarafından bilinir ve uyulur. - Ailede olduğu gibi okulda da büyüklerle küçükler bir arada çalışırlar; küçükler büyükleri saymalı, büyükler de küçüklere yardım etmelidir. - Öğretmenler, öğrencilerin iyi yetişmesini, çalışmalarını ve sağlıklarını korumalarını isterler. - Öğrenciler, öğretmenlerinin iyiliğini düşünerek istediklerini zamanında ve en iyi şekilde yapmalıdır. - Öğrenciler, öğretmenlerine karşı dürüst ve çalışkan olmalıdır. - Okul idaresine, öğretmenlerine ve okul arkadaşlarına itaatsizlik eden, iş ve elbirliği yapmayan, arkadaşlarına kötü muamele eden, öğretmenlerine ve öğrenci arkadaşlarına yalan söyleyen, ödevini yapmayan öğrenciler kötü öğrenciler olarak kabul edilir.

Tablo 4. 112: Okulumuz (tablosunun devamıdır.)

Okulda Disiplin	• Kötü öğrenciler hayatta başarı gösteremezler ve toplum için zararlı bireyler haline gelirler. • Yalan söylemek, • Görgü kuralları dışına çıkmak, laubali hareketlerde bulunmak, • Öğrencilere yakışmayan kıyafetler giymek • Ders ödevlerini yapmamak ve bunu alışkanlık haline getirmek, • Okula sebepsiz yere geç gelmeyi adet edinmek, • Derslere çalışmamak, derslere girmemek, okuldan kaçmak, arkadaşlarına ve başkalarına kötü sözler söylemek, • Arkadaşlarının ve okulun eşyasına ve aletlerine zarar vermek, • Kötü yazılar yazmak veya resimler çizmek, bu tür resim veya kitapları yanında bulundurmak, arkadaşlarına göstermek, • Öğrencilere yakışmayan kahve, gazino gibi yerlere gitmek, • Ders saatlerinde sinema veya oyun yerlerine gitmek, okulun spor kolları dışında spor kulüplerine girmek, onların faaliyetlerine katılmak, • Sigara, içki gibi sağlığa zararlı maddeleri kullanmak veya okula getirmek, • Hırsızlık, yaralama, sahtecilik gibi suçlar işlemek, • Okulda amirlerine ve öğretmenlerine itaatsizlik etmek, saygısızlık göstermek, hakaret veya sarkıntılıkta bulunmak, onları korkutmak, • İmtihanlarda kopya yapmak veya kopya vermek, • Kumar oynamak, okula yaralayıcı silahlar getirmek, okul düzenini sarsacak hareketlerde bulunmak.
Okulda Demokrasi	• Okulda iş birliği ve ahenk sağlanması demokrasiye dayanır. • Öğrenciler, okulun bütün işlerini aralarında bölüşürler ve öğrenci heyetleri seçerler. • Seçilen heyetler, kendi içlerinde görev paylaşımı yapar; örneğin, kooperatif komitesi defter tutma, para toplama gibi işleri üstlenir. • Temizlik ve düzen gibi okul işleri için de öğrenciler kendilerini seçerler. • Seçilen öğrenciler, görevlerini başarıyla yapmaya ve okulun ahengini sağlamaya çalışırlar. • Okul, öğrenciler arasında sevgi, saygı ve anlayışı gerçekleştirmeyi hedefler. • Başkalarının düşüncelerine saygı göstermek ve onları takdir etmek önemlidir. • Okulun amacı, öğrenciler ve öğretmenler arasında karşılıklı sevgi ve saygıyı gerçekleştirmektir.

Tablo 4. 112: Okulumuz (tablosunun devamıdır.)

	• Böyle bir okul, aile yuvası kadar samimi ve birlik içinde olan bir toplum haline gelir. • Öğrenciler, okul yönetimine katılmaları için verilen fırsatlardan faydalanmalıdır. • Bu fırsatlar, yurttaşlık eğitiminin ilk tecrübelerini kazandırır. • Okul yönetiminde rol alacak temsilciler dikkatle seçilmelidir. • Seçimlere katılmak ve en iyi arkadaşları seçmek önemlidir. • Demokrasi hayatına katılmayan öğrenciler, yetişkin olduklarında haklarını ve görevlerini savsaklarlar. • Bu kişiler, demokratik bir idareye asla kavuşamazlar.
Okul Topluluğunun Bir Ferdi Olarak Öğrencilere Düşen, Diğer Ödevler	• İnsanlar, üyesi oldukları topluluklarla iftihar ederler. Türk milletinin bir üyesi olmakla gurur duyarız. Kendi okulumuzun bir öğrencisi olmakla da haklı olarak öğünmeliyiz. • Topluluğa layık bir üye olmak için ödevlerimizi yerine getirmeliyiz. • Okulumuzun itibarını korumak başlıca görevimizdir. • Bir öğrenci olarak, yalnız kendi okulumuza değil, büyük eğitim topluluğuna da layık bir üye olmak borcumuzdur. • Her öğrenci, okul içinde ve dışında kıyafeti, tavırları ve yaptığı işlerle okulu ve öğretimi topluluğunun itibarını düşürecek uygunsuzluklardan sakınmalıdır. • Okul eşyasının bakımı ve korunması başlıca ödevimizdir. • Okul eşyaları, milletimizin devlete verdiği vergilerden toplanan paralarla yapılmıştır; hepsi milletin, yani hepimizin malıdır. • Aile içinde olduğu gibi, okulda da eşyaların kıymetini bilmek ödevimizdir. • Eşyaların kıymetini bilmemiz gereken şeyler yalnız bizim değil, hepimizindir. • Okul eşyalarına iyi bakmak kendi menfaatimizi korumaktır. • Sıraları kırmamak, dershaneyi kirletmemek, ders aletlerini iyi kullanmak büyük zevkimiz olmalıdır. • İyi havalandırılmış, temiz bakılmış dershanelerde okumak, öğrenmek ve çalışmak zevklidir. • Okulun güzelliğini sağlayan ağaç ve çiçekleri korumak, onlara iyi bakmak borcumuzdur. • Bu işte ödevli arkadaşlarımıza her kolaylığı göstermeliyiz.

Kaynak: Arkin ve Su, 1953, s. 7-27

Okulumuz bölümünde yer alan içeriklerin okul ortamında düzen, disiplin ve iş birliğini sağlamak amacıyla oluşturulduğu görülmektedir. Öğrencilerin belirli kurallara uymalarını sağlayarak, okul içinde düzenli ve disiplinli bir ortam yaratmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda oluşturulan disiplin kurallarına uyulmaması halinde, öğretmen ve okul idaresinin yetkisiyle ceza mekanizmalarını işletmeyi içermektedir. Aynı zamanda kitapta, öğrencilerin dürüstlük, saygı, sorumluluk ve yardımlaşma gibi ahlaki ve sosyal değerlere ve insanlık görenek ve gelenek kurallarına uyması teşvik edilmiştir. Bölümde yer alan içeriklerde öğrencilerin derslerine düzenli olarak çalışmasını, ödevlerini yapmasını sağlamak ve genel olarak akademik başarılarını artırmak hedeflenmiş, sağlıklı ve temiz bir öğrenim ortamı sağlamak esas alınmıştır.

Öğrencilere okul içinde uygulanan birtakım etkinliklerle demokratik süreçleri tanıtmak ve bu süreçlere aktif katılım göstermelerini sağlamak, ayrıca okul yönetiminde ve çeşitli komitelerde görev almalarını teşvik etmek de bu kitabın amaçları arasındadır.

Öğrencilerin okulun ve eğitim topluluğunun itibarını koruyacak şekilde davranmaları, okul eşyalarına ve ortak mülklere kendi evleri gibi iyi bakmaları söylenmiş ve bu eşyaların milletin vergileriyle alındığı vurgulanarak bu yurdun malına sahip çıkma bilincine varmaları hedeflenmiştir. Aldıkları görevleri yerine getirmeleri, kurallara uymaları, derslerine çalışmaları gibi ödevlerle öğrencilerin kişisel sorumluluk bilincini geliştirmek, topluluk içinde uyumlu ve saygılı bireyler olarak yetişmelerini ve zararlı alışkanlıklardan uzak durarak sağlıklı bir yaşam tarzını benimsemelerini sağlamak da diğer önemli amaçlarındandır. Bu gibi bilgilerle genel olarak okulun eğitim-öğretim faaliyetlerini en verimli şekilde yürütmek, öğrencilerin kişisel ve toplumsal gelişimlerini desteklemek ve demokratik bir okul kültürü oluşturmak amaçlanmıştır.

Kitapta öğrenci kolları bölümünde sağlık, temizlik ve muaşeret kolu olduğu görülmüştür (Arkın ve Su, 1953, s. 20):

SAĞLIK, TEMİZLİK VE MUAŞERET KOLU:

Her sınıftan seçilecek öğrencilerden meydana gelir, öğretmenler Heyetinde seçilen öğretmen kolun reisidir. Bu kol zaman zaman sağlık ve temizlik öğütleri verir. Afişler ve levhaları okulun göze çarpan yerlerine asarak bize sağlık ve temizlik kaidelerini, bulaşıcı, hastalıklardan korunmayı hatırlatır, öğrenci toplantılarından, müsamere ve konserlerden de faydalanarak kısa fakat istifadeli

konferanslar verir, bize sağlık ve temizlik işlerinde dikkatli ve titiz olmayı tavsiye eder. okulda bir dergi çıkıyorsa derginin sağlık köşesinde temizlik ve muaşeret kaidelerine ait yazılarla bizi aydınlatır. müsamerelere, konusu sağlık, temizlik ve muaşeret olmak üzere küçük monolog ve temsillere katılır ve bize güzel öğütler verir. Okulda yerlere kağıt atmak, yerlere tükürmek, sıraları çizmek, okul eşyasını fena kullanmaktan husule gelecek kötü manzarayı ve bunlardan uğrayacağımız zararları, arkadaşların birbirlerine kaba, çirkin sözler söylemesinden, fena davranmalarından doğacak kötü neticeleri fırsattan istifade ederek öğrencilere anlatmak ve bizi daima bu konular üzerinde uyanık tutmak bu kolun vazifesidir.

Aile bölümünde yer alan içerikler Tablo 4.113'te verilmiştir:

Tablo 4. 113: Aile

Ünite	Konu	İçerik
Ailemiz	Aile Bireylerinin Görevleri	- Ailenin reisi babadır çünkü ailenin en önemli işi olan geçim işini o gerçekleştirir. - Baba, yaptığı işten kazandığı para ile ailenin geçimini sağlar. - Annenin yaptığı işler en çok aile yuvası içindeki işlerdir. - Bazı ailelerde alışveriş işini anne görür. - Ailenin yemeğini hazırlar veya hazırlanmasını sağlar. - Aile bireylerinin giyeceğini, evin temizliğini, ev eşyasının tertibini ve bakımını üstlenir. - Annelerimizin çoğu, evlerinde aile bireylerinin ihtiyaçlarını giderecek işlerle uğraşır. - Bazı ailelerde anne de baba gibi dışarıda çalışır ve para kazanır. - O zaman annenin evde yaptığı işlerin birçoğunu başka bir akraba veya hizmetçi görür. - Ailenin en önemli ihtiyaçlarını baba ile anne sağladığına göre, ailenin hayatını düzenleyen de onlardır. - Çocukların baba ve annenin koyduğu kurallara, verdiği emirlere boyun eğmesi gerekir. - Baba ile anne, ailenin iyiliğine olan şeyleri düşünürler ve bu düşünce ile aile hayatı için gerekli olan kuralları koyarlar. - Ailenin her bireyi bu kurallara uyarsa, ailenin yaşayışı düzgün ve rahat olur. - Bize yaşamayı ilk öğreten okul, aile yuvasıdır. - Bu okulun ilk öğretmenleri baba, anne ve diğer aile büyükleridir. - Yeme, içme, yatma, uyuma, temizlik, doğru ve güzel konuşma, büyükleri sayma, düzen, dürüstlük gibi konuları ilk önce onlardan öğreniriz.

Tablo 4. 113: Aile (tablosunun devamıdır.)

	• Baba ve annenin koyduğu bazı kuralları bize neden emrettiğini öğreniriz. • Türk geleneğinde ailenin yeri büyük ve kutsaldır. • Her şeyin üstünde aile gelir. • Aile, bir çeşit devlet veya millettir. • Aile, millet topluluğunun çekirdeğidir
Bu Münasebetleri Düzenleyen Esaslar, Aile Kuralları	• Aile içinde ve toplumda yurttaşlar birbirlerini sevmeli, birbirlerine saygı göstermeli ve birbirlerine hizmet etmelidirler. • Aile içindeki sevgi, temiz, gerçek ve içten olmalıdır. • Anne ve baba, çocuklarına hizmet etmeli ve onlara yardım etmelidir. • Çocuklar da büyüdüklerinde aile büyüklerine hizmet etmeli ve onlara yardım etmelidir. • İtaat ve özen severlik, aile içinde öğrenilen önemli değerlerdir. • Aile içinde herkes, büyüklere itaat etmeli ve aile düzenine saygı göstermelidir. • Aile, yurttaşlık kavramının temelini oluşturur. • Milletini sevmek, yurduna hizmet etmek ve kanunlara itaat etmek gibi yurttaşlık prensipleri, aile içinde öğrenilir. • İyi bir yurttaş olmanın yolu, aile içinde bu temel prensiplerin öğretilmesinden geçer.
Aile Geçimine Öğrencinin Yardımları	• Yiyecek, giyecek ve ev eşyaları genellikle aile içinde üretilir veya hazırlanır. • Çocuklar da aile işlerinde pay alır ve evin geçimine katkıda bulunurlar. • Şehirlerde yaşayan aileler, ihtiyaçlarını genellikle satın alarak karşılarlar. • Temel ihtiyaçlar, genellikle dışarıdan sağlanır ve aile içinde hazırlanmaz. • Şehirdeki aileler, genellikle çalışarak kazandıkları parayla geçimlerini sağlarlar. • Aileler, toplumsal hayatta diğer ailelere bağımlıdır ve dayanışma içinde olurlar. • Toplumun aydınlatma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıdan yardım alırlar. • Toplumsal hayat, çeşitli bağlar ve dayanışma ile örülmüştür. • Aileler, kazandıkları parayı ihtiyaçlarına göre dengeli bir şekilde harcamalıdır. • Bütçe yaparak gelirlerini belirli kategorilere ayırır ve harcamalarını buna göre planlarlar. • Tasarruf etmek ve harcamaları dikkatle yönetmek, ailelerin ekonomik sağlığı için önemlidir. • Malın kıymetini bilmek ve malı iyi kullanmak da önemli bir değerdir.

Tablo 4. 113: Aile (tablosunun devamıdır.)

Ailede Demokratik Hayat	• Aile, sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi hayatın da ilk örneğini sunar. • Sevgi, saygı ve yardımlaşma gibi değerlerin aile içinde öncelikli olması, demokrasinin temelini oluşturur. • Demokrasinin en başarılı rejimdir, çünkü ailede olduğu gibi herkesin hakkının korunduğu ve adaletin sağlandığı bir sistemdir. • Ailede iş birliği ve iş bölümü, demokrasinin temel prensiplerinden biridir. • Aile içindeki fertler birbirlerine destek olmalı, birlik ve dayanışma içinde hareket etmelidir. • Sevinç ve kederler paylaşılmalıdır.

Kaynak: Arkin ve Su, 1953, s. 29-37

Ailemiz bölümündeki bilgilerle amaçlanan, aile içindeki işleyişi, sorumlulukları ve değerleri vurgulayarak, ailenin toplumun temel taşı olduğunu anlatmaktır. Başta ailedeki iş bölümü aile fertlerinin rolleriyle belirtilmiş, ailenin reisi olarak babanın geçim işini üstleniyor oluşu ve annenin ev içindeki işleri düzenlemesiyle ailedeki düzenin sağlandığı belirtilmiştir. Ailede çocukların da üzere düşen anne babanın sözünü dinleme, işlerinde onlara yardımcı olmak, evin geçimine çalışarak yahut tutumlu davranarak katkı sağlamak gibi belirli görev ve sorumluluklardır ve bununla çocuklara disiplin, düzen ve sorumluluk bilincini aşılacak amaçlanmıştır.

Çocukların, ailede yeme, içme, yatma, temizlik, saygı, dürüstlük gibi temel yaşam becerilerini ve ahlaki değerleri öğrendiği, çocuklara ilk eğitim ortamını sunduğu ve onları hayata hazırladığı da vurgulanmıştır. Aile içi sevgi, saygı, itaat ve yardımseverlik gibi değerler ve iş bölümü, harcamaların yönetimi gibi hususların hepsi çocukların ileride iyi bir yurttaş olmaları başlığı altında toplanmaktadır.

Ailenin, ekonomik ve sosyal yaşamın yanı sıra, siyasi hayatın da ilk örneğini sunduğu belirtilmiştir. Aile içindeki iş birliği, iş bölümü ve dayanışma gibi unsurların demokrasinin temel prensiplerini oluşturduğu vurgulanmıştır. Aile üyelerinin, birbirlerine destek olarak, birlik ve dayanışma içinde hareket etmesiyle, ailedeki değerler ve ilkelerin topluma yansıtacağı ve demokratik bir toplumun var olacağı belirtilmiştir.

Toplumsal ödevler kapsamında yer alan içerikler Tablo 4.104'te verilmiştir:

Tablo 4. 114 Toplumsal Ödevler

Ünite	Konu	İçerik
Hemşerilik Ödevlerimiz	Umumi Yerlerde Davranışları mız	• Sinema, tiyatro, kafe, hamam gibi yerlerde bir araya gelen hemşeriler, bu mekanları rahatça kullanırken birbirlerinin hakkını ve hürriyetini gözetmelidir. • Umumi yerlerde (sokaklar, taşıtlar, şehir müesseseleri, devlet daireleri, alışveriş yerleri) hemşeriler kurallara uymalı ve birbirlerinin haklarına saygı göstermelidir. • Umumi yerlerde temizliğe dikkat edilmeli, bu yerler kirletilmemeli ve tahrip edilmemelidir. • Umumi yerleri korumak ve bozanları uyarmak hemşerilik ödevlerindendir. • Devlet dairelerinde, herkesin kendi sırasını beklemesi, başkalarının haklarını gözetmesi gereklidir. • Devlet dairelerinde kurallara uymak, hem kişinin kendisi hem de diğer hemşeriler için faydalıdır. • Alışveriş yerlerinde herkes sırasını beklemeli ve başkalarının hakkını gözetmelidir. • Toplu olarak bulunulan yerlerde, hemşerilik kurallarına uymak ve saygılı davranmak önemlidir. • Sokaklar, taşıma araçları, daireler, gezinti ve eğlence yerleri temiz tutulmalı, kirletilmemelidir. • Umumi yerlerdeki şeyleri tahrip etmekten sakınılmalıdır; bunlar hepimizin malıdır ve korunmalıdır. • Hemşeriler birbirlerine karşı nazik davranmalı, özellikle yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve sakatlar korunmalıdır. • Yardımlaşma, hemşerilik ödevlerinin doğal bir sonucu olup, yardıma muhtaç olanlara yardım edilmelidir. • Dürüstlük, insanlık, yurttaşlık ve hemşerilik ödevlerinin başında gelen önemli bir değerdir. • Hemşeriler arasında dürüstlük geleneği yerleşmezse, toplumda güven kalmaz ve düzen sağlanamaz. • Dürüst davranmayan kimseler toplumdan dışlanır ve bu onlar için büyük bir ceza olabilir.
	Hemşeriliğin Diğer Önemli Ödevleri	• Şehirlerde veya kasabalarda yaşayan insanlar, su, elektrik, kömür gibi temel ihtiyaçlarını belirli kaynaklardan sağlarlar. • Bu kaynaklar sınırlıdır ve elde edilmesi için emek ve para harcanır. Bazı durumlarda, bu kaynaklar herkesin ihtiyacını karşılayacak kadar değildir.

Tablo 4. 114 Toplumsal Ödevler (tablosunun devamıdır.)

- Örneğin, kurak bir mevsimde su kaynakları azalabilir veya kömür temini sıkıntıya girebilir. Bu durumlarda, bütün hemşerilerin bu kaynakları israf etmeden kullanmaları önemlidir.
- Sıkıntılı zamanlarda, su, elektrik, kömür gibi kaynakların tutumlu bir şekilde kullanılması önemlidir.
- Tutumlu olmak, bu kaynakları gereksiz yere harcamamak ve israf etmemek demektir. Bu tutum, bir alışkanlık haline getirilmelidir.
- Herkesin kendi ailesi içinde tutumlu olması gerektiği gibi, toplumun kaynaklarını da israf etmemek için dikkatli olmalıdır. Çünkü israf edilen her bir birim, toplumun ortak servetinden çalınmış olur.
- Toplumun kaynaklarını israf etmek, milli servetin azalmasına ve kaynakların tükenmesine neden olur.
- Her birey, kendi eşyalarını ve parasını nasıl koruyorsa, toplumun ortak kaynaklarını da aynı titizlikle korumalıdır.
- Milli servetin korunması, toplumun refahı ve geleceği için önemlidir. Bu nedenle, herkesin kaynakları israf etmemesi ve tutumlu davranması milli bir görevdir.

Kaynak: Arkın ve Su, 1953, s. 81-87

Hemşerilik ödevlerimiz bölümünde verilen bilgilerle, toplumsal yaşamda bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri, ortak kullanılan mekanlara ve kaynaklara özen göstermeleri, israf etmeyerek milli serveti korumaları ve toplumsal düzeni sağlamaları konularına değinilmiştir. Umumi yerlerde hemşerilerin birbirlerinin haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermesi, bu mekanların korunması ve temiz kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Sinema, tiyatro, kütüphane ve müze gibi umumi müesseselerin toplumun kültürel ve sosyal yaşamının merkezleri olduğu ve bu mekanların tahrip edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Öğrencilerin, umumi yerlerde diğer hemşerilere örnek olması gerektiği, kuralara uymanın, saygılı davranmanın ve çevreye zarar vermemenin önemli olduğu ifade edilmiştir.

Su, elektrik, kömür gibi temel ihtiyaçların sınırlı olduğu ve bu kaynakların tutumlu kullanılması gerektiği söylenerek, toplumun ortak kaynaklarının israf edilmemesi, milli servetin korunması ve bu kaynakların gereksiz yere harcanmaması gerektiği vurgulanmıştır. Her bireyin, kendi eşyalarını ve parasını nasıl koruyorsa, toplumun ortak kaynaklarını da aynı titizlikle koruması gerektiği belirtilmiş, milli

servetin korunmasının, toplumun refahı ve geleceği için önemli olduğu, bu nedenle herkesin kaynakları israf etmemesi ve tutumlu davranmasının milli bir görev olduğunun altı çizilmiştir.

Genel olarak adabımuâşeret kapsamına giren konuların yer tuttuğu bu bölümde, toplumsal davranışların tümü yurttaşlık temelinde değerlendirilmiş ve öğrencilere bu konuda sorumluluk yüklenmiştir. Bu bilgilerle, nezaket ve saygıyı esas kılarak, toplumsal bilinci artırmak, öğrencilerin ortak yaşam alanlarına ve kaynaklara saygı göstermelerini sağlamak, israfı önlemek ve böylece toplumun genel refahını korumaları ve toplumsal düzene katkı sağlamaları amaçlanmıştır.

Bölüm sonunda verilen şu sorularla bu bilgiler pekiştirilmek istenmiştir (Arkın ve Su, 1953, s. 88):

- 1- Hemşerilik ödevlerimizin yurttaşlık ödevlerimizle ilgisini anlatınız.*
- 2- Hemşerilik ödevlerimizin en önemli olduğu hallerini anlatınız.*
- 3- Başlıca hemşerilik ödevlerimiz nelerdir?*
- 4- Hemşerilerimizin hakkım gözetmek kuralında herkese düşen ödevler nelerdir?*
- 5- Umumi yerlerin temizliği bakımından hemşerilere düşen ödevler nelerdir?*
- 6- Umumi yerlerin muhafazası bakımından hemşerilere düşen ödevler nelerdir?*
- 7- Hemşerilerin birbirlerine karşı davranışlarında gözetmeleri gereken nezaket kuralını anlatınız.*
- 8- Hemşerilerin yardımlaşma bakımından görevlerini anlatınız.*
- 9- Hemşerilerin birbirlerine karşı dost davranmasının önemini anlatınız.*
- 10- Tutumluluğun ulusal hayattaki önemini anlatınız.*

İNCELEME KONULARI

- 1- Hemşeriler arasında iyi geçinmeyi, dayanışmayı, nezaket ve yardım severliği geliştirmek için yapılması gereken şeyler hakkında düşündüklerinizi yazınız.*
- 2- Umumi yerleri kirleten, tahrip eden kimselere karşı hemşerilerin nasıl davranması gerektir?*
- 3- Umumun harcamasına mahsus şeyleri kullanmakta tutumlu olmak millet ekonomisine ne şekilde yararlı olur?*

4.1.7.4. Yurttaşlık Bilgisi I

Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 1. Sınıf (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1955) ders kitabı incelenmiş ve *Ailemiz, Okul ve Çevre ve Çevremizdekilere Karşı Vazifelerimiz* adlı ünitelerde ilgili verilere ulaşılmıştır. Bu veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Ailemiz ünitesinde yer alan içerikler Tablo 4.115'te sunulmuştur:

Tablo 4. 115: Ailemiz		
Ünite	Konu	İçerik
Ailemiz	Aile	• Aile, hayatın en önemli bölümünü içinde geçireceğimiz en yakın topluluktur. • Aileler, bir milletin temel taşıdır. • Bireyler, gelenek ve alışkanlıklarını ailelerinden kazanırlar. • Kuvvetli ve birbirine kenetli aileler, milletin yapısını da kuvvetli ve sarsılmaz kılar. • Aile, tarih boyunca insanlık için önemli olmuştur. • Çocuklar, ailede sevgi ve saygı gösterir. • Büyüdüklerinde anne ve babalarına bakmak çocukların kutsal borcudur. • Her çocuk ailesi içinde doğar, büyür ve gelişir. • Aile üyeleri birlikte yaşar, yer ve içer. • Aile bireyleri, birinin derdi ya da sevinci olduğunda bunu hep birlikte yaşar. • Analar babalar çocuklarını, çocuklar büyüklerini, kardeşler birbirlerini sever. • Birinin derdi, kıvancı hepsinin derdi, kıvancı olur. • Aile, ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşur.
	Aile Bireyleri Arasında Karşılıklı Haklar ve Vazifeler	• Aile üyeleri arasında karşılıklı haklar ve görevler vardır. • Sevgi, saygı ve kandaşlık bağlarıyla birbirine bağlı bir topluluktur. • Çocuklar, annelerini çok sever ve sayarlar. • Türkler, anne hakkını her şeyden üstün tutar. • Anneler, çocuklarını emzirir, büyütür ve şefkatle bakar. • Annenin görevleri çok önemlidir ve evin düzeniyle çocukların bakımıyla ilgilenir. • Anne dışarıda çalışıyorsa, görevleri daha da ağırlaşır. • Babanın birinci derecede görevi aile gelirini sağlamaktır. • Baba, ailenin huzuruna katkı yapmalı ve çocuklar da ev işlerine yardım etmelidir. • Çocuklar, evin temizliği ve alışveriş gibi işlere yardım edebilirler. • Çocuklar, hasta aile üyelerine bakabilir ve onlara yardımcı olabilirler. • Sofranın kurulmasına ve toplanmasına yardım edebilirler. • Anne ve babalarını dinlendirmek için küçük yardımlarda bulunabilirler. • Ailedeki akrabalara da sevgi ve saygı gösterilir.

Tablo 4. 115: Ailemiz (tablosunun devamıdır.)

	• Kalabalık aile içinde yetişmiş kişiler, dışarıdaki insanlarla daha iyi geçinir. • Akrabalarla ilişkiler de aile içinde sevgi ve saygı ile yürütülmelidir. • Aile bireyleri, sofrada zamanında toplanarak sohbet ederler. • Sofrada üzüntülü konular konuşulmaz. • Sofrada karşılıklı sevgi ve saygı hissedilir. • Çocuklar, aile saadetini sofrada hissederler. • Aile bireyleri birlikte vakit geçirip eğlenmelidir.
Ailede Demokrasi	• Ailede fikir ayrılıklarına saygı gösterilmelidir. • Herkesin düşüncesi değerlidir ve hoşgörü ile karşılanmalıdır. • Aile fertlerinin fikir ve kanaatlerine saygı göstermek, demokratik yaşama şartlarından biridir. • Eş ve çocukların haklarına saygı gösteren babalar, demokratik aile ortamı sağlar. • Aile fertleri arasında eşitlik ve karşılıklı haklar tanınmalıdır. • Böyle ailelerde demokrasiye uygun bir yaşama tarzı bulunabilir.
Ailede Bütçe	• Aile bütçesi gelir ve giderlere göre düzenlenmelidir. • Gelir üstünde yapılan harcamalar aileyi zor duruma düşürür. • Aile bireyleri gelir artırma işine katkıda bulunabilirler. • Aile bütçesinde tasarruf önemlidir, gelir ve gider dengesi sağlanmalıdır. • “Herkes ayağını yorganına göre uzatmalıdır” atasözü önemlidir. • Aile başkanı olan ana ve baba, her ay birlikte gelirlerini ve harcamalarını planlamalıdır. • Aile bireyleri ek işlerle aile bütçesine katkıda bulunabilirler. • Ev yönetimi, bir meslek gibi planlı ve düzenli olmalıdır.

Kaynak: Şerbetçioğlu ve Tülin, 1955, s. 3-15

Ailemiz bölümünde yer alan bilgilerle, aile içinde sevgi, saygı, dayanışma ve karşılıklı sorumlulukların önemini vurgulamıştır. Ailenin, bireylerin doğup büyüdüğü, ilk değerleri öğrendiği ve karakterlerinin şekillendiği birincil topluluk olduğu ifade edilmiştir. Annenin ve babanın görevleri, çocukların sorumlulukları ve aile bireylerinin birbirlerine olan sevgi ve saygısı, ailenin sağlıklı ve demokratik bir şekilde işlemesi için gerekli görülen hususlarındandır. Bu bağlamda, aile fertlerinin karşılıklı hak ve görevlerini bilmesi ve bunları yerine getirmesi, aile içinde huzur ve mutluluğun sağlanmasının yanı sıra demokrasinin temeli olarak da görülmüştür. Ayrıca, ailedeki her bireyin ihtiyaç duyduğunda diğerlerine destek olmasının, aile içindeki bağların

kuvvetlenmesine ve aile bireylerinin karşılıklı hakları gözetmesinin ve eşitlik ilkesi çerçevesinde davranmasının demokratik yaşayışa uygun olduğu ifade edilmiştir.

Öğrencilerin büyüdüklarini ailesine ispatlama yolları konusunda şunlar ifade edilmiştir (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1955, s. 10-11):

Birincisi beni hala bebek zannediyorlar diye şikayet yolu: mesela bir yere gitmek istiyorsunuz babanız veya anneniz hayır diyor. Siz de bütün arkadaşlarınızın gittiğini bağıırıp çağırarak söylüyorsunuz evde böyle gürültü patırtı yapmak ve ortaya bir mesele çıkarmak izin koparmanıza yardım etmez. Böyle bir müsaadeyi almış olsanız bile gittiğiniz yerden zevk alabilir eğlenebilir misiniz? Büyüdüğünüzü hareketlerinizle gösteriniz. İkinci yol birinciden çok daha iyi niyetlidir. Evvela oturup kendinize bir bağımsızlık planı hazırlayın. Büyüdüğünüzü hareketlerinizle gösterebilir ve güven kazanabilirsiniz. Her şeyden evvel okul ödevlerinizi zamanında yetiştirdiğinizi kendilerine gösterin. Okula yetişmeniz için sabahleyin sizi mutlaka birinin kaldırmak zorunda olmadığını hareketlerinizi de gösterin, üzerinize evde bazı sorumluluklar alın. Evin günlük alış verişini artık babanızın yapmasına lüzum olmadığını, okuldan gelince bu işi sizin yapabileceğinizi ispat edin. Anneniz kadar güzel sofrayı hazırlayabileceğinizi gösterin. Bu hareketleriniz size yavaş yavaş istediğiniz bağımsızlığı verecektir ki bu yol yolların en doğrusu ve emniyetlisi değil midir?

Okul ünitesinde yer alan içerikler Tablo 4.116'da sunulmuştur:

Tablo 4. 116: Okul		
Ünite	Konu	İçerik
Okul	Okulun Sağladığı Faydalar	• "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." Bilgi, hayatımızda en gerçek yol göstericidir. • Bilgiyi bize okul kazandırır. • Taş devrindeki ilkel insanlar bile yeme, içme ve barınma kaygılarından kurtulur kurtulmaz çevrelerini anlamak ve tanımak istemişlerdir. • İlk insanların elde ettikleri bilgilerin, sahibiyle birlikte yok olup gitmesini önlemek için yaşlılar, görüş ve buluşlarını çocuklarına öğretmişlerdir. • Öğreticilik büyük topluluklar içinde önemli bir iş haline gelmiş ve okullar kurulmuştur. • Öğretmenlik meslek ve sanat olarak ortaya çıkmıştır. • Yeni yetişen çocuklar okullarda öğretmenlerin bilgisi ve varlığından yararlanmaya başlamıştır. • Dünya ve geçmişteki sosyal, ekonomik, kültürel olayları öğrenmenin tek yolu okumaktır. • Okumayan insan yarım adam demektir.

Tablo 4. 116: Okul (tablosunun devamıdır.)

	• Yurdumuzda ilkokul öğrenimi zorunludur ve hiçbir aile çocuğunu okumaktan alıkoyamaz. • Okul sadece okuma yazmayı öğretmekle kalmaz, çeşitli bilgi ve alışkanlıklar da kazandırır. • Yedi yaşına gelen her çocuk okula büyük bir sevinçle hazırlanır ve okula başlar. • Okul, çocukların birçok arkadaş bulduğu ve sosyalleştiği bir yerdir. • Okulda çocuklar ilk bilgilerini alırlar, insanlığı, doğruyu, iyiyi ve güzeli öğrenirler. • Okulda çocuklar disiplinli hayatı ve yasakları tanırırlar. • Zamanla çocuklar büyür ve ilkokuldan ortaokula geçerler, burada yeni dersler ve öğretmenlerle tanışırırlar. • Ortaokulda öğrenciler duygu ve düşüncelerini daha da geliştirir, yurt ve milletine yararlı bir insan olmak için çalışırırlar. • Ortaokul, öğrencilere bilginin sınırsızlığını tanıtır ve öğrenme isteğini artırır. • Öğrenciler ortaokuldan sonra daha yüksek okullar arar ve eğitim hayatı devam eder. • Okul, insanların temel bilgilerini aldıkları, yurdu ve dünyayı tanıdıkları, görev ve sorumluluk duygularını kazandıkları, iyiyi ve doğruyu öğrendikleri bir yuvadır.
Okul Topluluğunu Meydana Getiren Bireylerin Birbirleriyle Münasebetleri	• Öğrencilerin görevleri derslerine çalışmak ve verilen ödevleri zamanında yapmaktır. • Öğrenciler, öğretmenlerine ve okul topluluğuna saygı göstermelidir. • Öğrenciler, arkadaşlarıyla iyi geçinmeli, okul içinde ve dışında terbiyeli insanlar gibi davranmalıdır. • Öğrenciler, kendini okul, aile ve daha büyük çevrelerde sevdirmelidir. • Öğrenciler, toplum içinde yaşamaya, kanun ve tüzüklere saygı göstermeye alışmalıdır. • Öğrenciler, içinde bulunduğu topluluğun gerektirdiği disiplinli yaşamaya okul sıralarında alışırırlar. • Saatte ve düzenle davranmayı öğrenirler. • Ödev sorumluluğunu ve başarıya ancak çalışmakla erişilebileceğini öğrenirler. • İyi davranışlarla kendilerini küçük yaşlarda sevdirmeye ve saydırmaya çalışırlarsa, büyüdüklerinde de bu iyi davranışlara alıştıkları için sevilir ve sayılırlar. • Okul topluluğunu kuran bireyler, okulun iyi işleyebilmesi için birlikte çalışırırlar. • Başta okul müdürü olmak üzere bütün öğretmenler aynı ülküyü güderler: yurdumuzun çocuklarını okutmak ve onları kendilerine, ailelerine, milletimize yararlı birer yurttaş olarak yetiştirmek. • Öğrenciler, günü gününe ödevlerini ve derslerini yaparak bu ülkeye yetişmek için çalışırırlar. • Okulda, bir fabrikadaki gibi iş birliği vardır.

Tablo 4. 116: Okul (tablosunun devamıdır.)

- Bireyler, okul yasalarına, gelenek ve görenek kurallarına ve birbirlerinin hak ve görevlerine saygı göstererek çalışırlar.

Kaynak: Şerbetçioğlu ve Tülin, 1955, s. 14-18

Okul bölümünde yer alan bilgilerle, öğrencilerin disiplinli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmıştır. Derslerine çalışmak, ödevlerini zamanında yapmak ve saygılı davranmak gibi temel görevlerin, onların sadece okul başarılarını değil, aynı zamanda sosyal becerilerini ve ahlaki değerlerini de geliştirdiği vurgulanmıştır.

Okulun, öğrencilere toplum içinde yaşama, kanun ve tüzüklere saygı gösterme ve disiplinli bir yaşam tarzı edinme alışkanlığı kazandırmayı hedefleyen bir kurum olduğu belirtilmiştir. Okulun kazandırmak istediği nitelikler, öğrencilerin, küçük yaşlardan itibaren iyi davranışları benimseyerek sevilip sayılan bireyler haline gelmesi, kendilerine, ailelerine ve topluma yararlı yurttaşlar olmasını sağlama amacı taşımaktadır.

Çevremizdeki karşı vazifelerimiz ünitesinde yer alan içerikler Tablo 4.117’de sunulmuştur:

Tablo 4. 117: Çevremizdeki Karşı Vazifelerimiz

Ünite	Konu	İçerik
Çevre ve Çevremizdeki Karşı Vazifelerimiz	Kendi Özel Varlığımıza Dikkat	• Her çocuk, kendi özel varlığına saygı göstererek çevresine ve çevresinde yaşayanlara karşı ilk görevini yerine getirir. • Her çocuk, kendi varlığına özen göstermeli ve üstüne başına önem vermelidir. • Gece yatarken ve sabah kalkınca kollarını, bacaklarını, boynunu ve kulağını iyice yıkamalıdır. • Kirli insanları kimse sevmez, bu nedenle saçlarını taramalı ve tırnaklarını her vakit kesmelidir. • Eller, her yere sürüldüğü için çabuk kirlenir ve sık sık yıkanmalıdır. • İyi ve temiz giyinmiş insanlar her yerde saygı görür. • Bir çocuk, üstüne başına dikkat ettiği kadar sözlerine, konuşmasına ve hareketlerine de dikkat etmelidir. • Dilinden kötü lafları atmalıdır. • Bir Türk çocuğu, küçüklerine sevgi ve büyüklerine saygı göstererek konuşmalıdır. • Büyüklerin laflarına karışmak veya bir şey sorulduğunda utanıp eğri büğrü vaziyetler takınmak doğru değildir.

Tablo 4. 117: Çevremizdekilere Karşı Vazifelerimiz (tablosunun devamıdır.)

Sokakta, Toplumsal Yaşayısta Dikkat Edeceğimiz Noktalar	• Neşe, kahkaha ve şaka güzel şeylerdir, fakat yersiz neşe, yersiz kahkaha ve yersiz şaka da ayıptır. • Okula gelip giderken sokaklarda doğru yürümek gereklidir. • İtişip kakışmak, bağırıp çağırmak, çirkin sözler söylemekten kaçınılmalıdır. • Çantayı, sefertasını sallamadan, koşmadan yürümek en doğrusudur. • Sokaklarda daima sağdan yürünmelidir. • Rastlanan bildiklere selam verilir. • İhtiyarlara, sakatlara, çocuklu kadınlara kalabalık yerlerde ve taşıma araçlarında yardım etmek, yer göstermek gereklidir. • Tramvaylara, otobüslere, vapurlara inip binerken dikkatli olunmalıdır. • Fırında, bakkalda alışveriş yaparken sıraya girilmeli ve kimse itip kakılmamalıdır. • Tiyatrolar ve sinemalar gibi toplu yerlerde saygı gösterilmelidir. • Ceket çıkarmak, fındık fıstık yemek, yerlere çöp atmak, bağırarak, el sallamak, ısıklık çalmak, tepinmek gibi davranışlardan kaçınılmalıdır. • Arkadaşlar için yer ayırmak doğru değildir. • Gelenek ve terbiye kurallarına dikkat edilmelidir. • Sokaklar, parklar, okullar ve resmi dairelerde kullanılan eşyalar tahrip edilmemelidir. • Eşyaların sağlam, temiz ve güzel kalmasına özen gösterilmelidir. • Nazik ve dürüst olmaya çalışılmalıdır. • Vazife başında müracaat eden yurttaşlar bekletilmemelidir. • Verilen söz tutulmalıdır. • Olağanüstü durumlarda nezaketle özür dilenmelidir. • Sokakta karşılaşılan insanlara yol verilmelidir. • Camilerde, mevlitlerde, cenazelerde ve anma törenlerinde ağırbaşlı ve vakarlı hareket edilmelidir. • Gelişigüzel tavırlar takınılmamalı, uygun olmayan elbiseler giyilmemeli, gülünmemeli ve yavaş sesle dahi olsa konuşulmamalıdır. • Bu yerlerde resim çekilirken dikkat edilmelidir. • Hemşerilik ödevleri hissetmeden yapılmalıdır. • Şehir hesabına tutumlu olunmalıdır.

Tablo 4. 117: Çevremizdekilere Karşı Vazifelerimiz (tablosunun devamıdır.)

Elektrik, Hava Gazı, Kömür, Su Gibi Maddelerde Tutumlu Olmak	• Evde ve toplumsal hayatta tutumlu olmak gereklidir. • Su, kömür, havagazı, elektrik gibi maddeleri israf etmemek her vatandaşın görevidir. • Su, içmek ve temizlik gibi ihtiyaçlar için kullanılır, bu yüzden israf edilmemelidir. • Musluklar iyi kapanmadığında su israfı olur ve bu, susuzlukla sonuçlanabilir. • Köylerde dereleri ve çayları lüzumsuz yere kesmek, komşuları susuz bırakmak yanlıştır. • Kömür de su kadar önemlidir ve fabrikalarda, evlerde, ulaşım araçlarında kullanılır. • Elektrik ve havagazı da aydınlanma ve günlük ihtiyaçlar için gereklidir. • Elektrik, su ve havagazı faturalarını ödeyebilmek için bu maddelerde tutumlu olunmalıdır. • Aile bütçesinin denkliliğini korumak için bu maddelerde tasarruf edilmelidir. • Köylerdeki baltalıklar tutumluluk gerektirir; usulüne uygun kesilmeyen ormanlar yok olmuştur. • Ormanların sadece faydaları değil, güzel görünüşleri de korunmalıdır. • Korularda, fundalıklarda ateş yakmak ve sigara atmak orman yangınlarına sebep olabilir. • Otlar yazın kuruyunca ateşe dayanamaz ve küçük bir kibrit parçası bile büyük yangınlara yol açabilir. • Devlet bütçesinde de aile bütçesi kadar tutumlu olmak gereklidir. • İyi yurttaşlar memleketin gelir kaynaklarını iyi kullanmalı, israf etmemeli ve zamanını iyi değerlendirmelidir. • Kasabayı güzelleştirmek ve yurttaşlara daha çok faydalı olmak için çalışılmalıdır. • İyi yurttaşların kafasında ve dilinde "BEN" den çok "BİZ" vardır.

Kaynak: Şerbetçioğlu ve Tülin, 1955, s. 102-105

Çevre ve Çevremizdekilere Karşı Vazifelerimiz bölümünde adabımuâşeret kurallarının kapsamlı bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bölümde yer alan bilgilerle, öğrencilerin kişisel temizlik ve bakımlarından başlayarak toplum içindeki hal ve hareketlerindeki sorumluluklarına kadar geniş bir çerçevede bilinçli, saygılı ve sorumlu davranışlar sergilemelerini sağlamak amaçlanmıştır. Öğrencilere her bireyin “kendi özel varlığına” vurgusuyla, çevresine saygı göstermesi, temiz ve düzenli olması,

nezaket ve terbiye kurallarına uyması, başkalarına yardım etmeye istekli olması ve toplumsal alanlarda saygılı davranması gibi hususlar kazandırılmak istenmiştir.

Ayrıca, doğal kaynakların ve kamu mallarının israf edilmemesi, aile ve devlet bütçesine katkı sağlanması, tutumluluk ve tasarruf bilincinin gerekliliği de vurgulanan bir diğer noktadır. Bu şekilde öğrencilerin, önce kendi yaşam kalitelerini artırmaları sonra da toplumun genel refahına katkıda bulunmaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin kendilerine, çevrelerine ve toplumlarına karşı duyarlı ve bilinçli davranışlar geliştirmeleri, "BEN" yerine "BİZ" anlayışını benimsemeleri temeli üzerinde şekillenmiştir.

4.1.7.5. Yurttaşlık Bilgisi I

Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 1. Sınıf (Pazarlı, 1969), ders kitabı incelenmiş ve Okul Yaşayışında Düzen, Okulda Disiplin ve Devam Okulda Toplu Yaşayış, Ailemiz, Yakın Çevremiz, Trafik, Hemşerilik Ödevlerimiz adlı ünitelerde ilgili verilere ulaşılmıştır. Bu veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Okul kapsamında yer alan içerikler Tablo 4.118'de sunulmuştur:

Tablo 4. 118: Okul

Ünite	Konu	İçerik
Okulumuz	Öğrenciler	- Okulun disiplin ve yönetmeliklerine uymalı, verilen emirleri yerine getirmelidir. - Derslerini ve ödevlerini günü gününe yapmalı, okula aksatmadan devam etmelidir. - Büyüklerine karşı saygılı bir itaat göstermeli, arkadaşlarıyla iyi geçinmeli ve yardımlarına koşmalıdır. . - Okulun binasını ve eşyasını iyi korumalı, başkalarına zarar verecek hareketlerden sakınmalıdır. - Okula ve arkadaşlarına faydalı olan her çeşit yardımlaşma ve öğrenci kollarına katılmalı, ailesine ve milletine faydalı iyi bir yurttaş olmaya çalışmalıdır. - Terbiyeli, ahlaklı ve karakterli bir insan olarak yetiştirmeyi kendine amaç edinmeli ve her zaman şerefli bir Türk çocuğu olarak yaşamalıdır.
Okul Yaşayışında Düzen	Toplulukla İlgili Kurallar	- Okul topluluğunda bulunan herkes bir ailenin ve bir ulusun bireyidir. - Okul ve aile birer topluluktur ve bu topluluklarda yaşantıyı düzenleyen kurallar vardır. - Bu kurallar kanunlar, tüzükler, gelenek ve göreneklerdir.

Tablo 4. 118: Okul (tablosunun devamıdır.)

		• Herkes bu kurallara uymak zorundadır. • Öğrenciler ve diğer okul bireyleri de bu kurallara uyarlar. • Hırsızlık yapmak ve birisini dövmek kanunlarla yasaklanmıştır. • Kanunlara uymayanlar cezalandırılır. • Gelenek ve görenekler de uyulması gereken kurallardır. • Türkler dünyanın en eski ve medeni milletlerindendir, gelenek ve görenekleri zengindir. • Büyüklere saygı göstermek, küçüklere sevgi ve şefkat göstermek Türklerin en büyük geleneklerindendir. • Zayıflara ve düşkünlere acımak ve yardım etmek önemlidir. • Misafirperverlik, yurdunu ve milletini sevmek Türk geleneklerindendir. • Büyüklerin emirlerine itaat edilir, sözleri dinlenir. • Bayram günlerinde büyüklerin elleri öpülür. • Büyüklerin karşısında eller cepte durulmaz, ayak ayak üstüne atılmaz. • Türkler misafirperverdir, misafiri geri çevirmezler. • Türkler yurdu ve milleti için her şeyini feda eder, düşmandan korkmaz. • Zayıfa ve düşküne saldırmaz, kendi hürriyetine dokunulmasına izin vermez. • Baskıya ve haksızlığa dayanamaz.
Okulda Disiplin ve Devam	Suç Sayılan Davranışlar	• Okul içinde veya dışında hırsızlık etmek; Okula içki getirmek, kumar oynamak; • Okul içinde ve dışında adam yaralamak veya dövmek • Sahtecilik, resmi belgeleri bozmak, karalamak; • Amirlerini ve öğretmenlerini tehdit etmek, hakarette bulunmak; Okula silah, bıçak, yasak kitaplar ve resimler getirmek.
	Ahlaka ve Terbiyeye Aykırı Hareketler	• Yalan söylemeyi adet edinmek, • Nezaket ve muşeret kurallarına uymamak; • Şımarıklık, laubalilik ve küstahlığı adet edinmek; • Yasak edilmiş olan kıyafet ve tuvaletlerde ısrar etmek; • Okuldan kaçmak, büyüklerini aldatmaya çalışmak; • Amirlerine ve öğretmenlerine karşı İtaatsizlik ve saygısızlık etmek; Kötü sözler söylemek, küfretmek.

Tablo 4. 118: Okul (tablosunun devamıdır.)

Görevini Yapmamaktan Doğan Suçlar	• Verilen ödevleri yapmamak, yapılan tembihleri dinlememek; • Okula devamsızlığı ve geç gelmeyi adet edinmek; • Derse çalışmamayı veya dinlememeyi adet edinmek; • Okulda bulunduğu halde derslere girmemek; • Okul İçinde ve dışında sigara içmek, kahvelere ve oyun yerlerine gitmek; • İmtihanlarda, yazılı yoklamalarda kopya yapmak, kopya almak veya vermek.
Başkasına Zararlı Hareketler	• Arkadaşlarının eşyasına bile bile zarar vermek; • Okulun duvarlarına ve eşyasına yazılar yazmak, resimler yapmak, kesmek, kazımak; • Arkadaşlarını rahatsız etmeyi, alay etmeyi adet haline getirmek; • Okulu ve bahçesini kirlletmeyi adet edinmek. • İyi bir öğrenci burada sayılan veya sayılmayan benzeri kötü işleri yapmaz. Yapmaya kalkışanları da önlemeye çalışır.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 7-23

Okulumuz, Okul Yaşayışında Düzen, Okulda Disiplin ve Devam bölümlerinde okul yaşamını düzenleyen birçok kural bulunduğu görülmüştür. Bu kurallarla öğrencilerin hem okul içinde hem de okul dışında disiplinli, saygılı ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Öğrencilere, okulun disiplin ve yönetmeliklerine uymaları, verilen emirleri yerine getirmeleri, derslerini ve ödevlerini zamanında yapmaları, büyüklerine karşı saygılı, arkadaşlarına karşı ise yardımlaşma ve iş birliği içinde olmaları belirtilmiştir. Okulun ve devletin malı olan eşyaları koruyarak, zarar vermekten kaçınarak milletin kaynaklarına sahip çıkmaları öğütlenmiştir. Öğrencilerin, ahlak ve karakter açısından terbiyeli ve şerefli bireyler olarak toplum içinde saygın bir yer edinmeleri hedeflenmiştir. Türk milletinin zengin gelenek ve göreneklerine uygun davranışlar sergilemeleri ve her türlü kötü alışkanlıklardan uzak durmaları öğütlenerek önce okul sonra da toplum içinde örnek ve sağlıklı bireyler olmaları vurgulanan bir diğer husustur. Kurallar çerçevesinde öğrencilerin, okul topluluğu içinde ve dışında düzenli, saygılı ve uyumlu bir yaşam sürmeleri, milletine ve ailesine faydalı iyi bir yurttaş olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin, diğer okulların öğrencileriyle de dostça ilişkiler kurarak, iyi örneklerden ilham almaları ve sürekli olarak kendilerini geliştirmeleri teşvik edilmiştir.

Okulda demokrasi bölümünde yer alan adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.119’da verilmiştir:

Tablo 4. 119: Okulda Demokrasi

Ünite	Konu	İçerik
Okulda Toplu Yaşayış	Okulda Demokratik Yaşayış	• Türkiye demokrasi ile idare edilen bir memleketidir. • Bütün okullardaki yaşayış da bu demokratik yönetime göre düzenlenmiştir. • Cumhuriyetten önce okullarda öğrencilere hiçbir hak tanınmaz ve değer verilmezdi. • Bugün okullarda bütün öğrenciler eşit muamele görürler; aralarında ayırım gözetilmez. • Herkesin yönetmeliklerle belirlenmiş hakları ve ödevleri vardır. • Öğrencileri ilgilendiren çeşitli yönetim işleri öğrenciler tarafından yapılır. • Haksızlığa uğrayan öğrenci hakkını arayabilir. • Okulun düzen ve disiplinini bozmadıkça kimse öğrenciyi cezalandıramaz. • Yönetmeliklerle yasaklanmamak şartıyla öğrenci dilediği gibi çalışmak ve oynamak özgürlüğüne sahiptir. • Bu hak ve özgürlükleri kimse öğrencinin elinden alamaz. • Öğrenci, okul topluluğundaki çalışmalara katılır ve mümessil seçimlerinde oyunu serbestçe kullanır. • Türlü okul çalışmaları ve öğrenci kolları öğrenciler tarafından yönetilir. • Okul topluluğunda demokratik yaşayış bu şekilde kurulur.
	Çalışmada ve Oyunda İş Birliği	• Öğrenciler arasında beraberce yapılacak işlerde anlaşma olursa ahenk ve iş birliği doğar. • Aşırı tartışmalar ve itirazlar başlar, herkes kendi işini bırakıp başkalarının işine karışırsa sınıfta anlaşmazlık ve geçimsizlik baş gösterir. • Sınıfı temiz tutmak, teneffüslerde pencereleri açıp dersliği havalandırmak, sınıf adına bir top almak, sınıf kitaplığı için para toplamak bütün sınıf öğrencilerini ilgilendiren bir iştir. • Bu işler, sınıf öğrencilerinin söz ve iş birliği yapmaları ile başlarılır. • Öğrencilerden bir kısmı aldırılmaz veya işi tartışmaya dökerse sınıfta iş birliği ve düzen kalmaz, hiçbir iş yapılamaz. • Bütün okul öğrencileri arasında da düzen ve iş birliği bulunmalıdır. • Öğrenci kollarındaki üyeler arasında da anlaşmazlıklar ve aşırı tartışmalar başlarsa verimli bir iş görülemez. • Çalışmada olduğu gibi oyunlarda da düzen ve iş birliği lazımdır. • Öğrenciler arasında çalışmada ve oyunda düzen ve iş birliği bulunmalıdır.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 32-33

Okulda Toplu Yaşayış ünitesinin *Okulda Demokratik Yaşayış ve Çalışmada ve Oyunda İş Birliği* bölümündeki içeriklerle, okullarda demokratik bir yaşam tarzının oluşturulması ve sürdürülmesi amaçlanmıştır. Türkiye'nin demokrasi ile yönetildiği gibi, okullarda da bu demokratik ilkeler doğrultusunda düzenlemeler yapıldığı, öğrencilere eşit haklar ve sorumluluklar verildiği belirtilmiştir. Her öğrencinin, haksızlığa uğradığında hakkını arayabileceği ve yönetmelikler çerçevesinde serbestçe çalışıp oynayabileceği belirtilmiştir. Öğrencilerin, okul topluluğundaki çalışmalara katılarak, temsilcilerini seçerek ve çeşitli yönetim işlerini üstlenerek, okuldaki demokratik yaşayışta aktif rol almaları ve bu bilinci kazanmaları hedeflenmiştir. Ayrıca, öğrencilere iş birliği ve ahenk teşvik edilerek sınıf içindeki ve okul genelindeki düzenin korunması, anlaşmazlıklar ve aşırı tartışmaların önlenmesi, öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmesi, ortak işlerde uyumlu bir şekilde çalışması ile okul yaşamının verimli ve düzenli bir şekilde işlemesine katkıda bulunması amaçlanmıştır. Bu şekilde, öğrencilere demokrasi bilinci aşılanmış, toplumsal yaşama uyum sağlamaları ve daha bilinçli vatandaşlar olmaları hedeflenmiştir.

Saygı başlığı altında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.120'de verilmiştir:

Tablo 4. 120: Saygı

Ünite	Konu	İçerik
Okulda Toplu Yaşayış	Düşünüş ve İnanışlara Saygı Gösterme	• Toplulukta düzenli çalışmanın bir şartı, öğrencilerin birbirlerinin düşüncelerine ve inanışlarına saygı göstermeleridir. • Her öğrenci, sınıfta ve okulda yalnız olmadığını, arkadaşlarıyla beraber yaşamaya mecbur olduğunu unutmamalıdır. • Her öğrenci, kendi düşüncelerini ve inandıklarını değerli bulduğu gibi başkalarının da kendi düşüncesi ve inanışlarını değerli bulduklarını hatırlamalıdır. • Herkesin düşüncüne ve inanışına saygı göstermek gereklidir. • Sınıfta veya dışarıda yalnız benim düşüncelerim doğrudur diye direnen, başkalarının düşüncelerini beğenmeyen öğrenciler kimseyle geçinemez ve anlaşamazlar. • Bizim gibi düşünmeyen veya düşüncelerimizi kabul etmeyenlere kızmaya hakkımız yoktur. • Düşüncelerimizi kabul ettirmek için başkalarını zorlamak yanlıştır. • Derste yanlış bir şey söyleyen bir öğrenci ile alay etmek, düşüncelerini söyleyen arkadaşlarını susturmak ve sözünü kesmek kötü bir davranıştır.

Tablo 4. 120: Saygı (tablosunun devamıdır.)

	• Beğenmediğiniz düşüncelere itirazınız varsa, bunları nezaketle ve tatlılıkla yapmalı, sertlik ve zorbalıkla başkalarını kırmamalıdır. • Bazen bir iş hakkında arkadaşlar arasında görüşmeler yapılırken çoğunluk bizim düşündüklerimizden başka türlü karar verirse buna gücenmemeli, çoğunluğa uymalıdır. • Herkesin kendine göre bir düşünüş yolu, inandığı ve kutsal saydığı inanışlar vardır. • Bu inanışlar bazılarına tuhaf ve yabancı gelebilir, fakat bunları kötü görmemek, anlayışla karşılamak gerekir. • Demokraside inanışlar ve ibadetler serbesttir. • Bu inanışları anlayışla karşılamak ve saygı göstermek başlıca ödevlerimizdendir.
Başarıları Övme, Sevgi ve Saygı	• Öğrenciler arasında sözlü ve yazılı yoklamalarda, iş ve ödevlerinde üstün başarı gösterenler bulunabilir. • İftihar listesine giren, müsamerelerde veya spor yarışmalarında derece alan öğrencilerin başarılarını alkışlamak ve takdir etmek gerekir. • Bir insanın sevincine başkaları katılırsa, sevinci iki kat olur. • Bir öğrenci, arkadaşının sevincine ortak olmakla ona yakınlığını ve bağlılığını gösterir, onun ileride daha başarılı işler yapmasına yardım eder. • Başkalarının başarılarını çekemeyen ve kıskançlık gösteren çocuklar vardır; kıskançlık kötü bir huydur. • Kıskançlar her zaman üzüntü ve rahatsızlık içinde yaşar, arkadaşları arasında da gülünç duruma düşerler. • Arkadaşlarının başarıları ve sevinçleriyle sevinmek, kendisi de aynı başarıları kazanmaya çalışmak gerekir. • Öğrenciler arasında sevgi ve sağlam arkadaşlık, başarıların paylaşılmasıyla kurulur. • Başkasından sevgi ve saygı görmek isteyen bir öğrenci, önce başkalarını sevmeli ve saymalıdır. • İyi kalpli insanlar başkalarını da sever ve sayarlar; başkalarını sevmesini ve saymasını bilmeyenler karşılıklı sevgi ve saygı beklememelidir. • Bir öğrencinin en büyük vazifesi, kendinden büyüklerine ve öğretmenlerine saygı ve sevgi göstermektir. • Gerçek sevgi ve saygı, zor ve korku ile değil, içten gelen istek ile olur. • Sınıf içinde ve dışında öğretmenlere karşı daima saygı ve sevgi gösterilmelidir.

Tablo 4. 120: Saygı (tablosunun devamıdır.)

- Derse girerken ve çıkarken ayağa kalkmak, dersi dikkatle dinlemek ve verdikleri emirleri hemen yerine getirmek gerekir.
- İyi bir öğrenci, öğretmenlerinin yaptığı öğütlere darılıp gücenmez; öğretmenlerin bütün öğütlerinin ve uğraşmalarının kendi iyiliği için olduğunu hatırlamalıdır.
- Öğrenciler birbirlerine karşı da sevgi ve saygı beslemelidir.
- Okul arkadaşlığı, kardeşlik kadar insanları birbirine yaklaştırır.
- Arkadaşlara karşı sevgi ve saygı, onların sevinçlerine ve üzüntülerine ortak olmak ve gerektiğinde yardım etmekle olur.
- Arkadaşlar arasında kabalığa ve arsızlığa kaçmayan bir içtenlik kurulmalıdır.
- Arkadaşlara kaba ve çirkin sözler söylemek, kötü şakalar yapmak içtenlik değil, saygısızlık ve şımarıklıktır.
- Bazı çocuklar ağızlarını kötü sözlere alıştırmamalıdır.
- Sakıncalı arkadaşlarının kusurlarıyla alay etmek veya onlara lakap takmak, yiğitliğe ve insanlığa yakışmayan bir tutumdur.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 33-34

Okulda Toplu Yaşayış ünitesinin *Düşünüş ve İnanişlara Saygı Gösterme ve Başarıları Övme, Sevgi ve Saygı* bölümündeki içeriklerle, öğrenciler arasında birlik, beraberlik, saygı ve sevgi ortamının oluşturulması hedeflenmiştir. Öğrencilere, birbirlerinin farklı düşünce ve inançlarına saygı duymaları gerektiği, her bireyin değerli olduğu ve düşüncelerinin önemsendiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin birbirlerine karşı hoşgörülü olmaları, farklılıkları kabul etmeleri ve anlayışlı davranmaları, kıskançlık gibi olumsuz duyguların yerine, arkadaşların başarılarını alkışlama ve onların sevincine ortak olma gibi olumlu davranışlar öğütlenmiştir. Bu sayede, öğrenciler arasında sağlam bir arkadaşlık ve dayanışma kültürü oluşturulmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda, öğretmenlere ve diğer büyüklerine saygı gösterme, onların öğütlerine kulak verme ve onları sevme gibi değerler de vurgulanarak, öğrencilerin karakter gelişimlerine katkıda bulunulmuştur. Bu bilgilerle, öğrencilerin sadece akademik başarı değil, aynı zamanda kişisel gelişimleri ve toplumsal uyumları üzerinde de olumlu etkiler yaratmak amaçlanmıştır.

Sorumluluk ve ödevler başlığı altında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.121’de verilmiştir:

Tablo 4. 121: Sorumluluk ve Ödevler

Ünite	Konu	İçerik
Okulda Toplu Yaşayış	Okul Eşyasının Bakımı	- Okuldaki tüm aletler ve eşyalar milletin parasıyla alınarak okullara emanet edilmiştir. - Tüm bu aletler ve eşyalar devlet malıdır. - Bazı aletler ve eşyalar çok pahalı ve değerlidir; bozulur veya kırılırsa yerine konulamaz. - Bu aletler ve eşyalar öğrencilerin okuyup yetişmesi için hazırlanmıştır. - Milletin yaptığı fedakarlığa karşılık öğrencilerin bu aletleri ve eşyayı dikkatli kullanmaları ve korumaları gerekir. - Bu eşyaya ve araçlara zarar verenler, yapılan iyiliklere karşı nankörlük etmiş olurlar. - Evde bir cam kırıldığında veya elbise yırtıldığında nasıl üzülyorsak, millet malına zarar vermek de tüm öğrencileri üzmelidir. - Okul eşyası iyi kullanılırsa, gelecek öğrenciler de onlardan faydalanabilir. - Okulun duvar ve kapılarını çizmek ve kesmek zararlıdır. - Kapı ve pencereleri çarparak kapamak ve kırmak zararlıdır. - Haritaları yırtmak ve kirletmek zararlıdır. - Muslukları koparmak zararlıdır. - Yerlere mürekkep dökmek zararlıdır. - Laboratuvardaki aletleri bozmak zararlıdır. - Kitaplığın kitaplarını kirletmek zararlıdır. - Devlet malına zarar verenlere yaptıkları zararlar ödetilir ve disiplin cezası verilir. - Her öğrenci okulunu ve eşyasını korumayı kendine ödev bilmeli ve zarar verenlerin hareketlerini önlemelidir.
	Okul Bahçesinin Bakımı	- Okulun bahçesinin ve oyun yerinin bakımı ve korunması gereklidir. - Teneffüslerde temiz hava almak ve oynamak için bahçeye çıkılır. - Temiz ve bakımlı bir bahçe insanı dinlendirir. - Kirli, tozlu ve çamurlu bir bahçe üst başı kirletir ve sağlığa zarar verir. - Okul bahçesinin etrafı parmaklık ve duvarla çevrilmiş olmalıdır. - Okulun tuvalet yerleri ve muslukları bahçenin bir köşesinde bulunur. - Tuvalet ve musluk yerleri temiz tutulmazsa etrafa kötü kokular yayar ve sağlığa zarar verir.

Tablo 4. 121: Sorumluluk ve Ödevler (tablosunun devamıdır.)

	• Okul bahçelerinin bir yanı oyun yeri, diğer yanı çiçek, sebze ve ağaç yetiştirilen uygulama bahçeleridir. • Oyun yerlerine öğrenci kolları elbirliğiyle kum döşemeli ve düzeltmelidir. • Çiçek bahçelerinde öğrenciler fidanlar, her çeşit çiçekler ve sebzeler yetiştirirler. • Öğrenciler, çiçekleri ve sebzeleri zamanında sulamalı, çapalamalı ve gübrelemelidir. • Öğrenciler, kendi elleriyle bakıp yetiştirdikleri ağaçları ve bitkileri korumalıdır. • Oyun yerleri bakılmazsa çukurlar oluşur. • Bahçedeki ağaçların dalları koparılmamalı ve yeşillikler çiğnenmemelidir. • Her öğrenci okul eşyası gibi okul bahçesine bakmayı ve onu korumayı kendine ödev saymalıdır.
Okul İtibarının Korunması	• İyi bir öğrenci, okul dışında da tıpkı dershanede imiş gibi hareketlerinde ciddi, nezaketli ve ağır başlı olmalıdır. • Mahallede, sokakta ve çarşıda dolaşırken çevresindeki insanların kendisini yakından gözettiklerini unutmamalıdır. • Her öğrenci okulunun şeref ve itibarını da beraberinde taşır. • Terbiyesi ve nezaketiyle kendini iyi tanıtırse okul topluluğunun itibarı yükselir. • İyi yetişen öğrenciler okulun şerefini arttırır. • Birkaç öğrencinin kötü hareketleri bütün okul topluluğunu lekeleyebilir. • Şeref ve onurunu korumasını bilen öğrenciye herkes sevgi ve yakınlık gösterir. • Aile içinde veya misafirlikte büyüklere saygı göstermek, başkalarının sözlerini kesmemek ve kaba sözler kullanmamak gerekir. • Mahallede ve sokakta oynarken, taşıtlara inip binerken başkalarını rahatsız etmemelidir. • Sokaklarda kavga etmek ve gürültü ile komşuları rahatsız etmek öğrenciliğe yakışmayan hareketlerdir. • Utandırıcı ve çirkin hareketler öğrencinin, ailesinin ve okulunun itibarını düşürür. • Şerefini ve onurunu korumasını bilmeyen kimse herkesin yanında küçük düşer. • Yaşadığımız çevrede başka okulların öğrencileri de vardır, onları da arkadaş gibi sevmek ve saymak lazımdır. • Diğer okulların öğrencileriyle sokakta karşılaşıldığında nezaketle selamlaşmak ve arkadaşça konuşmak iyidir.

Tablo 4. 121: Sorumluluk ve Ödevler (tablosunun devamıdır.)

	• Okulda yapılan toplantı ve müsamerelere diğer okulların öğrencilerini de çağırmak faydalıdır. • Spor karşılaşmaları yapmak da faydalıdır, ancak bu buluşmalar dostça ve arkadaşça yapılmalı, dargınlık ve kavgaya sebep olmamalıdır. • Başka şehirlerdeki okul öğrencileriyle kart, manzara ve dergi değişimleri yapmak faydalıdır. • Bu ilişkilerde iyi şeylerden örnek almalı ve kendi eksiklerimizi gidermeye çalışmalıdır. • Her gün dünden daha iyi ve daha bilgili olmaya çalışılmalıdır.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 37-39

Okulda Toplu Yaşayış ünitesinin *Okul Eşyasının Bakımı, Okul Bahçesinin Bakımı* ve *Okul İtibarının Korunması* bölümlerinde, öğrencilere okul eşyalarını, okul bahçesini ve okul itibarını korumanın önemini öğretmek amaçlanmıştır. Okul eşyalarının ve araçlarının milletin parasıyla alındığı ve devlet malı olduğu vurgulanmış, öğrencilere bu eşyaları dikkatli kullanmaları gerektiği söylenmiştir. Okul içindeki alanların temiz ve düzenli tutulmasının sağlanması için öğrencilere düşen sorumluluklar sıralanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin sadece okul içinde değil, okul dışında da saygılı ve nezaketli olmaları gerektiği vurgulanarak, başka okullardaki öğrencilerle ilişkilerin dostça ve arkadaşça olması teşvik edilmiştir. Tüm bu bilgilerle, öğrencilerin gerek okul içinde gerek okul dışında toplumsal sorumluluklarını ve çevrelerine karşı duyarlılıklarını geliştirmek amaçlanmıştır.

Aile başlığı altında adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.122’de verilmiştir:

Tablo 4. 122: Aile

Ünite	Konu	İçerik
Ailemiz	Ailede Çocuklar	• Çocukların aile içindeki ilk görevi, anne ve babaya itaat etmek ve onların sözlerinden dışarı çıkmamaktır. • Çocuklar, anne ve babanın söylediklerini seve seve yerine getirmeli ve onları üzecek davranışlardan kaçınmalıdır. • Anne ve babanın nasihatlerine gücenip darılmamalıdır, çünkü onların nasihatleri çocukların iyiliği içindir. • Evde büyükanne, büyükbaba, hala, teyze gibi yakın akrabalar da ailenin büyükleri sayılır ve onlara da gerekli saygı gösterilmelidir.

Tablo 4. 122: Aile (tablosunun devamıdır.)

	• Büyüklerin sözlerini tutmamak, onlara karşı gelmek ve yalan söyleyerek aldatmaya çalışmak kötü bir davranıştır. • Çocukların diğer önemli görevleri arasında, kendilerinden büyük olan ağabeylerinin ve ablalarının sözlerine itaat etmek, küçük kardeşlerine bakmak ve onlara yardım etmek bulunur. • Çocuklar sağlıklarına zarar verecek işlerden kaçınmalı ve sonu tehlikeli olabilecek durumlardan uzak durmalıdır. • Okul çağına geldiklerinde çocuklara yeni görevler yüklenir ve iyi bir aile çocuğu çalışma ve oyun saatlerini düzene koyar, derslerini zamanında yapar. • Ailede kazanılan alışkanlıklar insanın bütün ömrü boyunca devam eder, bu nedenle düzenli ve tertipli yaşam alışkanlığı çocuklara küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır. • Aile, bir eğitim ve ahlak yuvasıdır ve çocuklar burada dillerini, dinlerini, vatanlarını ve milletlerini sevmeyi öğrenirler.
Ailede Sevgi ve Saygı	• Ailedeki karşılıklı sevgi ve saygı bağı, bireyleri birbirlerine yakınlaştırır. • Sevgi ve saygı olmadığında aile içinde yaşam zorlaşır, neşe ve mutluluk azalır. • Anne ve baba arasındaki karşılıklı sevgi ve saygı eksikliği kavgalara ve geçimsizliklere yol açar, evde huzur kalmaz. • Ailedeki çocukların anne ve babalarını olduğu kadar kardeşlerini de sevmeleri önemlidir. • Aile sevgisi insanlara ailesinden olanları sevmek duygusunu verir ve bu duygu doğuştan gelir. • Herkes aile içinde sevgiyi kuvvetlendirmek için çaba göstermeli, birbirlerine tatlı dil ve güler yüzle muamele etmeli ve gönül kırıcı davranışlardan kaçınmalıdır. • Ailede anlaşma ve dirlik sağlanması için ufak kusurların büyütülmemesi ve neşe ile kederlerin paylaşılması önemlidir. • Ailede karşılıklı sevgi ve saygı birbirini tamamlar, bu nedenle çocuklar anne ve babalarına her fırsatta sevgi ve saygılarını göstermelidirler.
Karşılıklı Hizmet ve Yardım	• Aile içinde herkesin birbirinin hizmetine ve yardımına koşması gereklidir, aksi halde ailede sıkıntı ve zorluklar baş gösterir. • Aileler, organların birbirine yardım ettiği bir insan vücuduna benzerler, bir bireyin görevini yapmaması diğerlerini etkiler.

Tablo 4. 122: Aile (tablosunun devamıdır.)

• Çocuklar ailede en çok hizmete ve yardıma muhtaçtır, onların görgüleri ve bilgileri azdır, bu nedenle aile onları korur ve destekler. • Aile, çocuklara öğütler vererek ve yol göstererek büyük hizmetlerde bulunur. • Çocuklar da ailenin hizmet ve yardımına koşmalı, ev işlerine yardım etmeli, küçük kardeşlerine bakmalı ve derslerini vaktinde yapmalıdır. • Çocuklar büyüyüp yetiştiğinde ise anne ve babalarına rahat yaşamaları için hizmet etmeli ve onları sefaletе düşürmemelidirler.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 44-45

Ailemiz ünitesinde yer alan *Ailede Çocuklar, Ailede Sevgi ve Saygı ve Karşılıklı Hizmet ve Yardım* bölümlerinde bulunan içeriklerle, çocukların aile içindeki rol ve sorumlulukları vurgulanmış, aile bireyleri arasında karşılıklı sevgi ve saygının ve aile içi huzurun temel esasları olduğu söylenmiştir. Çocukların anne ve babalarına itaat etmeleri, onların sözlerinden çıkmamaları, büyüklerine karşı saygılı olmaları ve yalan söylemek gibi kötü davranışlardan kaçınmaları gerektiği öğütlenmiş ve çocukların sağlıklarına zarar verebilecek işlerden uzak durmaları, düzenli bir yaşam alışkanlığı kazanmaları ve okul çağında derslerini zamanında yapmalarının önemi vurgulanmıştır.

Ailede kazanılan alışkanlıkların ömür boyu devam edeceğinin altı çizilerek düzenli ve tertipli yaşam alışkanlıkları küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırmanın ailenin görevi olduğu vurgulanmıştır. Ailenin, çocukların dil, din, vatan ve millet sevgisini öğrendikleri bir eğitim ve ahlak yuvası olduğu vurgulanmıştır.

Aile içinde karşılıklı sevgi ve saygının varlığı, bireyleri birbirine yakınlaştıran ve aile içindeki yaşamı daha neşeli ve huzurlu kılan unsurlar olduğu belirtilerek bunların yokluğunda anne ve baba arasında kavga çıktığı ve bunun geçimsizliklere yol açtığı vurgulanmıştır. Bu nedenle, aile bireylerinin birbirlerine tatlı dille ve güler yüzle muamele etmeleri, gönül kırıcı davranışlardan kaçınmaları ve neşe ile kederlerini paylaşmalarının önemli olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca çocukların büyüdülerinde, anne ve babalarına hizmet etmeleri ve onları rahat ettirmeleri söylenmiştir. Aile içinde herkesin birbirine yardım etmesi, sağlıklı ve mutlu bir yaşam sağlayacağı belirtilerek, “aileler, organların birbirine yardım ettiği bir insan vücuduna” benzetilmiş, bir bireyin görevini yapmamasının diğerlerini olumsuz etkileyeceği vurgulanmıştır.

Aile ekonomisi ve demokrasi başlığı altında adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.123'te verilmiştir:

Tablo 4. 123: Aile Ekonomisi ve Demokrasi

Ünite	Konu	İçerik
Ailede Geçim ve Demokratik Yaşayış	Ailenin Geçimine Öğrenci Yardımı	• Öğrenciler, alışveriş yaparken en ucuz ve kaliteli olanı aramalı, gereksiz masraflardan kaçınmalıdır. • Kötü kullanılan eşyalar çabuk bozulur ve aile bütçesine yeni masraflar yükler. • Ailede geçim sıkıntısı olan bir öğrenci, okulunu bırakmadan ek iş yaparak kendi harçlığını kazanabilir ve aile bütçesine katkıda bulunabilir. • Meraklı ve çalışkan öğrenciler, kısa sürede işlerini öğrenip karşılığında bir ücret alabilirler. • Böyle öğrenciler, okuldan mezun olduklarında elde ettikleri meslekleriyle ailelerine ve topluma faydalı bireyler olurlar.
	Ailede İş Bölümü	• Ailede demokratik yaşayışın kurulması için iş bölümü yapılmalıdır. • Baba, ailenin reisliğini yapar ve geçimini sağlar. • Anne, evin işlerini ve hizmetlerini görür. • Çocuklar da anne ve babalarına yardım etmek ve itaat etmekle görevlidirler. • Her aile bireyi belirli görevlerine göre hareket etmelidir. • İş bölümü olmazsa ailede yaşam düzeni bozulabilir. • Baba, ailenin geçimini sağlamaz veya aile reisliğini yapmazsa sorumluluklarından kaçmış olur. • Anne, ev işlerini görmez veya çocuklarına bakmazsa kendine ayrılan görevi yerine getirmemiş olur. • Çocuklar, okula gitmek ve anne-babalarına itaat etmekle görevlidirler. • Her aile bireyi, kendine ayrılan işleri zamanında ve eksiksiz olarak yapmalıdır. • Eski çağlarda ailelerde demokratik yaşayış olmadığı için kadınlar ve çocukların durumları kötüydü. • Bugünkü ailelerde demokratik yaşayış bulunmaktadır ve her aile bireyinin hak ve ödevleri kanunlar ve gelenekler tarafından belirlenmiştir.

Tablo 4. 123: Aile Ekonomisi ve Demokrasi (tablosunun devamıdır.)

Düşünce ve İnançlara Saygı	• Ailede herkesin düşünce ve inançları serbesttir. • Herkes bir konuda düşüncesini açıkça ifade edebilir. • Her birey kendi sevdiği ve beğendiği şeyleri tercih edebilir ve inanabilir. • Başkalarının düşüncelerine ve inançlarına katılmak veya katılmamak serbesttir. • Ancak düşünce ve inançlar aileye veya başkalarına zarar vermemelidir. • Ailede bireylerin birbirlerinin düşünce ve inançlarına saygı göstermelerine hoşgörü denir. • Hoşgörü, ailede anlaşmayı ve sevgiyi artırır. • Herkesin düşüncesi ve inancı değerlidir ve kendi fikirlerine saygı duyulmalıdır. • İtiraz eden birine kızmak veya zorla fikrini kabul ettirmeye çalışmak geçimsizlik ve dargınlıklara neden olabilir. • Önemli konular aile bireyleri arasında görüşülmeli ve herkesin fikri serbestçe ifade edilmelidir. • Tartışmalar olabilir ancak inatçılık ve kavgaya dönüşmemelidir. • Aile içindeki hak ve ödevler bilinmeli ve sınırlarına dikkat edilmelidir. • Çocuklar, yaşları gereği büyüklerinden fikir almalı ve danışmalıdırlar.
Acı ve Sevinçlerin Paylaşımı	• Bir ailenin sevinçli ve kederli günleri olabilir. • Bu sevinç ve acılar ailedeki herkesi ilgilendirir. • Aile bireyleri bu duyguları paylaştıkça sevinç artar, acı ise azalır. • Çocukların başarılı olması, ailenin gelirinin artması, düğün ve isim günleri gibi olaylar bütün aileyi sevindirir. • Bir ailedeki bir bireyin huysuzluk çıkararak neşeyi kaçırmaması, somurtması diğerlerini üzebilir. • Aile bireyleri birbirlerinin sevinçlerine ve kederlerine ortak olmalıdırlar. • Bu ortaklık aile bireylerini birbirlerine yaklaştırır ve bağlılığı artırır. • Hastalık, ölüm gibi acı günlerde aile fertleri birbirlerini teselli etmeye çalışmalıdır. • Toplu misafirliğe gitmek, beraber gezintilere çıkmak ailede neşe yaratır. • Bazı çocuklarda kıskançlık, darılma gibi kötü huylar olabilir. • Geçimsiz ve kıskanç çocuklar genellikle sevilmez ve aile içinde sorunlara yol açabilir. • Ailede birlik ve bağlılık, acı ve sevinçleri birlikte paylaşmak yoluyla kurulur ve artar.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 49-52

Ailede Geçim ve Demokratik Yaşayış ünitesinin, *Ailenin Geçimine Öğrenci Yardımı*, *Ailede İş Bölümü*, *Düşünce ve İnançlara Saygı* ve *Acı ve Sevinçlerin Paylaşılması* bölümlerinde aile içindeki sorumlulukların ve rollerin önemini vurgulayarak, aile içindeki her bireyin ayrı sorumluluk ve görevleri olduğu belirtilmiştir. Çocukların anne ve babalarına itaat etmeleri, sorumluluklarını yerine getirmeleri ve aile bütçesine katkıda bulunmaları söylenmiş, ailede demokratik bir yaşantının ancak karşılıklı saygı ve iş birliği ile mümkün olacağı vurgulanmıştır.

Aile bireylerinin birbirlerinin düşünce ve inançlarına saygı göstermesi, hoşgörü ve sevgi bağlarını güçlendiren bir etken olarak ele alınmış, sevinç ve acıların paylaşılmasının, aile içindeki bağları kuvvetlendirip aileyi bir arada tutacağı belirtilmiştir. Ayrıca, toplu etkinliklere katılmak, birbirine yardım etmek ve anlayışlı olmak gibi güzel davranışların ailede mutluluğu ve huzuru sağladığı ve sağlıklı ve düzenli bir aile yaşamının temelini oluşturduğu vurgulanmıştır.

Komşuluk, kurumlar ve resmi ilişkiler başlığı altında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.124'te verilmiştir:

Tablo 4. 124: Komşuluk, Kurumlar ve Resmi İlişkiler

Ünite	Konu	İçerik
Yakın Çevremiz	Komşuluk İlişkileri	- Komşular arasında karşılıklı yardımlaşma ve birbirlerinin rahat ve huzurlarına saygı gösterme önemlidir. - Yardımlaşma, insanlık ve komşuluk borcudur. - Gece yarısı hastalanan bir komşunun yardımına koşmak, acil durumlarda hayati önem taşır. - Kazalar, ölümler, yangınlar gibi felaketlerde komşular bir araya gelerek yardımcı olmalıdır. - Para sıkıntısı çeken komşuya yardım etmek, işsiz birine iş sağlamak da yardımlaşmanın bir parçasıdır. - Mahalledeki muhtaçlara yiyecek, giyecek, yakacak yardımları yapmak insanlık ve komşuluk görevidir. - Muhtaçlara yardım ederken onların onurlarını korumak önemlidir. - Düğünler, dernekler gibi organizasyonlarda komşular arasında eşya ve yemek alışverişi yapılabilir. - Aldığı yardımı zamanında geri vermek de komşuluk görevidir. - Komşuların rahat ve huzurlarına saygı göstermek önemlidir. - Selamlaşmak, hal hatır sormak, dedikodu yapmamak komşulara saygıdır. - Bayramlarda, sevinçli günlerde ziyaretler yapmak, üzüntülü zamanlarda teselli etmek saygıyı artırır.

Tablo 4. 124: Komşuluk, Kurumlar ve Resmi İlişkiler (tablosunun devamıdır.)

		• Komşuların dinlenme zamanlarında gürültü yapmamak, onları rahatsız etmemek önemlidir. • Çocukların sokakta gürültü yapması, kavga etmesi, diğer komşuları rahatsız eder ve saygısızlık oluşturur. • Komşular arasında dedikodu yapmak, yalan söylemek, küfretmek, hakaret etmek insanlık ve komşuluk normlarına aykırıdır.
	Komşular Arasında İş Birliği	• Mahalle sakinleri, her yaşta insanlar, sokakların ve mahallenin temizliğine büyük önem vermeli ve bu konuda sorumluluk hissetmelidir. • Sokakları kirletmek ve pisletmek, hem ayıp hem de çirkin bir davranıştır ve bu, orada yaşayanların sağlığını tehlikeye atar. • Temizlik, bir mahallenin ve şehrin süsü ve güzelliğidir, bu nedenle herkesin temizlik konusunda titizlik göstermesi gerekir. • Apartmanda oturanlar, merdivenleri ve duvarları kirletmemeli, kapı önlerine ve merdivenlere öteberi atıp çevreyi kirletmemelidir. • Her aile, kendine ait alanları düzenli olarak temizlemeli ve bakımını yapmalıdır. • Sokaklara tükürmek, çöp atmak, halı ve toz bezi silmek, hem çirkin bir davranıştır hem de çevreyi kirletir ve insanların üst başını pisletir. • Yerlere karpuz kabukları, meyve artıkları ve kağıt parçaları atmak, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olabilir ve kokuya sebep olur. • Mahalle halkı, sokakları kirletenleri uyarmalı ve bu tür davranışları engellemek için birlikte çalışmalıdır. • Mahalle sınırları içindeki parklar, çeşmeler, boş arsalar ve kuyular da temizliğe ve bakıma önem verilmelidir. • Komşuların iş birliği, mahallenin temizliğini korur, çevrenin bakımını ve güzelliğini sağlar.
Şehir ve Kasabalarda Bulunan Kurumlar	Dinlenme ve Eğlence Yerleri	• Sinema, tiyatro ve konserler: Çocukların böyle yerlere aileleriyle birlikte gitmeleri, başkalarını rahatsız etmemeye dikkat etmeleri lazımdır. • Oyun yerlerine, kahvelere gençlerin gitmeleri doğru değildir. • Bahçeler, parklar, mesireler: bu eğlenmenin temiz ve terbiyeli bir şekilde olması, etrafın kirletilmemesi lazımdır. • Turizm: Bölgemizi gezmeğe gelen turistlere kolaylık ve güler yüz göstermeli ve her türlü yardımı yapmalıyız. • Eski eserler, Anıtlar: Bu eserlerin önemini ve değerini bilmeyen bazı kimseler, heykelleri kırar, duvarları sökerler, taşlarını alıp yapılarda kullanmak isterler. Bu hareket büyük bir suçtur. Bu fenalığı gören ve haber alan yurttaşların buna engel olmaları ve derhal ilgili memurlara haber vermeleri lazımdır.

Tablo 4. 124: Komşuluk, Kurumlar ve Resmi İlişkiler (tablosunun devamıdır.)

		• Bunlar anıtların bozulmasına ve kirlenmesine sebep olan kötü davranışlardır. • Eski eserlere ve anıtlara zarar verenlerin çoğu onların değerlerini ve ne olduklarını bilmeyen kimselerdir. Bunun için yurttaşlara çevrelerinde bulunan eski eserlerin ve anıtların değerini iyi tanıtmalı ve bilmeyenlere anlatmalı ve sevdirmelidir.
Memurlar	Memurlara Saygı Göstermek	• Devlet memurlarına karşı son derecede saygılı ve nezaketli davranmak gerekir. • Bir iş için devlet memuruna başvurulduğunda, lütfen ve rica ederim gibi nazik ifadeler kullanılmalıdır. • İstekler kısa ve açık bir şekilde ifade edilmeli, memurun açıklamaları dikkatle dinlenmelidir. • Haksız yere memurlarla tartışmak veya onlara kaba davranmak saygısızlık olup, çirkin davranışlardır. • Kanunları bilmemek veya yanlış anlamak, memurlara karşı çıkarak gürültü yapmak, saygısız ve kötü bir davranıştır. • Memurlara karşı işleri başında veya dışarıda her zaman saygı ve sevgi gösterilmeli, onların fedakarlıkla işlerini yürüttükleri değerli yurttaşlar olarak tanınmalıdır.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 55-80

Yakın Çevremiz, Şehir ve Kasabalarda Bulunan Kurumlar ve Memurlar ünitelerinde bulunan içeriklerde, toplumsal yaşamda uyulması gereken kurallar ve sorumluluklar vurgulanmış, bireylerin toplumsal ilişkilerde daha bilinçli ve saygılı olmaları amaçlanmıştır. Komşuluk ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşma, saygı, temizlik ve düzenin korunması, konuları vurgulanmıştır. Ayrıca dinlenme ve eğlence yerlerinde uyulması gereken kurallarla çevreye duyarlılık ve kültürel mirasın korunmasının altı çizilmiştir. Ayrıca Memurlar Ünitesinde bulunan başlıkta devlet memurlarına karşı nazik ve saygılı davranmanın gerekliliği de vurgulanan bir diğer husustur. Bu gibi bilgilerle, toplumsal huzuru hakim kılmak, düzeni sağlamak, bireyler arasında sağlıklı ve saygılı ilişkiler kurmak amaçlanmıştır. Öğrencilerin bu esaslar temelinde hareket etmesinin, hem aile içinde hem de toplum genelinde daha uyumlu, huzurlu ve düzenli bir yaşam sürdürülmesini ve toplumda saygı ve hoşgörünün yaygınlaşmasını sağlayacağı düşünülmüştür.

Trafik başlığı altında adabımuaşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.125'te verilmiştir:

Tablo 4. 125: Trafik

Ünite	Konu	İçerik
Trafik	Yayaların Hareketleri	• Yaya yürüyenler daima yaya kaldırımlarının üstünden yürümelidirler. • Yaya kaldırımı yoksa duvar kenarından gitmelidirler. • Yaya kaldırımı dar olur da karşıdan gelen birisine yol vermek gerekiyorsa arkasına baktıktan sonra yola inip tekrar kaldırıma çıkmalıdır. • Herkes gidiş doğrultusunun daima sağında yürümelidir. • Bazı kalabalık caddelerde aynı kaldırımda karşıdan gelenler de kendi sağlarından yürürlerse karışıklık olmaz ve iki taraf birbirine çarpmadan yollarına devam ederler. • Yaya kaldırımlarında üç dört kişinin kol kola girip beraber yürümeleri, ayakta toplanıp konuşmaları veya büyük denkle taşımaları zararlıdır. • Bu tür davranışlar, diğer yayaların geçmesine engel olur ve onları taşıtların geçtiği yola inmek zorunda bırakarak kazalara sebep olur. • Şehir içinde ve dışında yaya kaldırımı yoksa yolun solundan veya banketlerden yürünmelidir. • Bu sayede karşıdan gelen araç yolcuyu, yolcu da aracı kolayca görür. • Bir yaya kaldırımından karşı kaldırıma geçerken mutlaka yaya geçitlerinden geçilmelidir. • Yaya geçitleri, yolların üstünde çiviler, renkli taşlar veya beyaz çizgilerle belirtilmiştir. • Yaya geçitleri yoksa köşe başlarına kadar gidip oradan karşıya geçilmelidir.
Trafik Kuralları	Çocuklar Nerede Oynamalıdır?	• Mahalle aralarında evler, caddelerde dükkanlar vardır. • Bu yerlerde top, uçurtma, koşmaca gibi oyunlar oynarsanız evlerin ve dükkanların camları kırılabilir. • Gelip geçenlere çarparak herkesi rahatsız edersiniz. • Gürültünüzden herkes şikayet eder. • Yaya kaldırımlarından geçen komşuları ve küçük çocukları düşürüp sakatlayabilirsiniz. • Uçurtmalar elektrik ve telefon tellerine takılarak kazalara sebep olabilir. • Cadde ve sokaklarda yaya kaldırımı halkın yürütmesine, sokak ortası da taşıtların gelip geçmesine ayrılmıştır. • Futbol, voleybol, basketbol, köşe kapmaca gibi oyunlar oynarsanız oradan gelip geçenleri topla yaralayabilirsiniz. • Top arkasından koşarak caddeye fırlamamak önemlidir.

Tablo 4. 125: Trafik (tablosunun devamıdır.)

	• Yan sokaklardan gelen bir aracın altında kalabilirsiniz. • Tramvay ve tren yolları üzerinde oynamak ve gezinmek tehlikelidir. • Köprü, tünel ağzlarında ve yol kavşaklarında koşmak, hayvanla geçmek, bisiklete binmek çok tehlikelidir. • Bu bölgelerden her dakika tren ve tramvay geçebilir ve büyük kazalara sebep olabilir. • Şehir içinde belediyelerce hazırlanan çocuk oyun bahçeleri. • Ortaokul ve lise çağındaki gençler için oyun ve spor yerleri. • Müsaade almak şartıyla okul bahçeleri. • Bunlar bulunmazsa şehir dışındaki boş ve düzlük alanlar seçilmelidir. • Ancak bazı boş alanlarda körletilmiş ve açık kuyular, çukurlar olabilir. Oyuna başlamadan önce buraları işaretlemeli ve kapamalıdır.
Taşıtlara Binmek ve İnme	• Tramvay, otobüs, dolmuş gibi vasıtalarla ancak durak yerlerinde binmelidir. Durak yerlerinde turnike varsa oradan geçmeli, yoksa sıraya girmelidir. Başkalarını itip öne geçmek fena bir harekettir. • Taşıt tamamen durmadan binmemelidir. Taşıt çift kapılı ise arka kapıdan binmeli, ön kapıdan inmelidir. Tek kapılı ise yolcuların tamamen boşalmasını beklemeli ve sırası geldiğinde binmelidir. • Taşıt durmadan yere atlamak veya ters atlamak, yürürken binmeye çalışmak, taksilerin sol tarafından sokağa inmek çok tehlikelidir.
Taşıt İçindeki Hareketler	• Taşıtın dışında veya basamağında asılı durmak yasak ve tehlikelidir. • Şoförü el ve ayak hareketlerine engel olacak biçimde sıkıştırmak doğru değildir. Şoförle konuşmak, soru sormak, önünü görmesine engel olmak da tehlikeli sonuçlar doğurabilir. • Tramvay, otobüs gibi araçlar içinde bulunan kimseler boş yer varsa oturmalı, yoksa başkalarını rahatsız etmeyecek surette ayakta durmalıdır. • Taşıt içinde sigara içmek, gürültü etmek, itişmek, yerlere öteberi atmak, zil çekmek doğru değildir. Bunu yapanlar ceza görürler. • Taşıttan kolunu ve başını dışarı çıkarmak tehlikelidir. Çünkü yandan geçen başka bir taşıt yahut ağaca ve direğe çarparak korkunç bir kazaya sebep olabilir.

Tablo 4. 125: Trafik (tablosunun devamıdır.)

• Taksilerde şoförün haberi olmadan inmeye çalışmak veya taşıt durmadan kapıyı açmak da kazalı ve tehlikeli bir harekettir. • Taşıtın daima sağ tarafından inip binmelidir. Duran veya hareket halindeki taşıtların arasından geçmeye çalışmak veya duran bir taşıtın önünden geçmek, tramvay, otobüs, tren gibi taşıtlara arkadan ve yandan asılmak da tehlikeli ve yasak hareketlerdendir.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 86-96

Trafik ve Trafik Kuralları ünitelerinde yer alan bölümlerde yayalara ve çocukların oyun alanlarına yönelik kurallarla onların güvenliğini amaçlanmaktadır. Yayaların kaldırımlarda yürüyüş hareketlerin belirlenmesi, yol kenarının kullanmasının mümkün olduğu durumlar, dar alanlarda dikkatli olunması gibi kurallarla emniyeti sağlamak ve kazaların önüne geçmek hedeflenmiştir. Ayrıca toplu taşıma araçlarına binerken ve inerken uyulması gereken adabımuâşeret kitaplarında da sıklıkla tekrar edilen kurallar burada da vurgulanmış, taşıt durmadan binilmemesi ve inilmemesi, şoförün dikkatinin dağılmaması için alınacak önlemler gibi konularda uygun davranışlar belirtilerek bireysel güvenliği sağlamak ve trafik düzenini korumak amaçlanmıştır.

Çocuklara oyun oynayacakları alanlarla ilgili verilen bilgilerle, oyun alanının seçiminde ve bu alanlarda dikkat etmeleri gereken hususlar belirtilmiş, hem kendilerinin hem de çevredeki insanların zarar görmemesi hedeflenmiştir.

Hemşerilik ödevleri başlığı altında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.126'da verilmiştir:

Tablo 4. 126: Hemşerilik Ödevleri

Ünite	Konu	İçerik
Hemşerilik Ödevlerimiz	Hemşeriler Arasında Nezaket ve Saygı	• Çarşı, pazar, sokak, park, taşıtlar, sinema, lokanta, kahve, stadyum gibi yerler herkese açıktır ve herkesin faydalanması için yapılmıştır. • Bu tür yerlerde toplu bir şekilde bulunan insanlar birbirleriyle ister istemez ilişki kurarlar. • Bu ilişkilerde herkes birbirine karşı nazik ve saygılı olmalıdır. • Bir şey istendiği zaman veya bir soru sorulduğunda "Lütfen, rica ederim" gibi nezaket ifadeleri kullanılmalı, sonunda da teşekkür etmeyi unutmamalıdır.

Tablo 4. 126: Hemşerilik Ödevleri (tablosunun devamıdır.)

	• Herkes birbirine nezaket ve saygı ile muamele ettiği zaman yersiz tartışmalar ve kavgalar çıkmaz. • Kabalık ve nezaketsizlik insanlara bir şey kazandırmaz; ancak nezaket ve tatlı dil her kapıyı açan sihirli bir anahtardır. • Hemşerilere sert ve nezaketsiz davranan kişi, genellikle aynı şekilde karşılık görür ve aralarında saygı ve sevgi kalmaz. • Hemşerilere kötü davranmak, kaba sözler söylemek veya herkesi rahatsız edecek hareketler yapmak terbiyeli bir insana yakışmaz.
Hemşerilere Yardım	• Başkalarına yardım etmek, hemşerilik ödevlerinden biridir. • Yardım sadece para ile veya fedakarlıkla sınırlı değildir; bir adres sormak, yol tarifi vermek gibi basit bir davranış bile bir yardımdır. • Evinden çıkamayan bir hastaya ilaç alıp getirmek, bir başka kişiye yardım etmektir. • Kalabalık bir tramvay veya otobüste çocuklu bir kadına veya yaşlı bir kişiye yer vermek de bir yardımdır. • Hemşeriler, her konuda birbirlerine yardım etmelidirler. • Yangın, hastalık, ölüm gibi felaketlerde hemşerilere yardım etmek, toplum için önemlidir. • Sakatlar, küçük çocuklar, yaşlılar ve kadınlara her fırsatta yardım etmek, insani bir görevdir. • Başkalarına yardım eden kişinin vicdanı rahat olur ve ileride kendisi de başkalarından yardım beklemeye hak kazanır. • Tüm hemşeriler birbirlerine yardım ettiğinde, aralarındaki sevgi ve saygı artar.
Hemşerilerin Temizlik Ödevleri	• Genel yerler, herkesin ortak kullanımına açık alanlardır ve bu nedenle temiz tutulmalıdır. • Zeminlere kağıt, süprüntü, eski bilet atmak, tükürmek ve sümürmek çirkin ve zararlıdır. • Bu tür pislikler, kısa sürede mikrop yuvasına dönüşebilir, insanları tiksindirebilir ve hastalıklara sebep olabilir. • Otobüs, vapur, park, sinema gibi genel yerlerde yemek artıkları ve meyve kabukları atmak, çamurlu ayaklarla dolaşmak yerleri kirletir. • Genel yerlerdeki eşyaları kirletmek, yırtmak, yağ ve mürekkep dökmek, sigara izmariti atmak zararlı davranışlardır. • Kirli, yağlı iş elbiseleriyle kalabalığın içine girmek, yiyecek ve içecekleri döküp saçmak diğer insanları rahatsız eder.

Tablo 4. 126: Hemşerilik Ödevleri (tablosunun devamıdır.)

	• İyi bir hemşeri, genel yerlere temiz kıyafetlerle çıkar. Her gün temizlenir, saçını tıraş eder ve bakımını yapar. • Hemşerileri iğrendirecek şekilde kirli ve pis olmak ayıptır, fakirlik ise ayıp değildir.
Doğruluk Dürüstlük	• Hemşeriler, ilişkilerinde her zaman doğru ve dürüst olmalıdırlar. • Dürüst bir insan, sözlerinde, işlerinde ve davranışlarında başkalarını aldatmaya çalışmaz. • Yalan söyleyerek veya hile yaparak hemşerilerini aldatmak, ticarete haksızlık yapmak ahlaki ve dürüstlük ilkesine uymaz. • Bazı kişiler kendilerini açığöz ve kurnaz sanarak hile yapmayı karlı bir iş olarak görürler. Ancak bu, yanlış bir düşüncedir; çünkü aldatan kişi en sonunda kendi aldanır. • Yalan söyleyen ve hile yapan kişinin itibarı zedelenir. İnsanlar onunla iş yapmak istemez, güvenmezler ve toplum içinde itibarı azalır. • Dürüst olmayan insanlar, hemşeriler arasındaki güveni de bozarlar. Bundan da memleket işleri zarar görür.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 117-119

Hemşerilik Ödevlerimiz ünitesinde yer alan *Hemşeriler Arasında Nezaket ve Saygı*, *Hemşerilere Yardım* ve *Doğruluk ve Dürüstlük* bölümlerinde, hemşerilerin ilişkilerde temel nezaket kurallarını uygulamaları, birbirlerine ellerinden geldiğince çeşitli yollarla yardımcı olmaları ve dürüst davranmalarının önemi vurgulanmıştır. Toplum içinde nezaketin gereği vurgulanmış, nezaketle davranıldığında veya aksi durumda olabilecekler belirtilmiş, nezaketin öneminin altı çizilmiştir. Hemşerilerin yardımlaşması konusunda ihtiyacı olanlara yardım etmenin güzelliği belirtilerek bunun insani bir görev olduğu belirtilmiştir. Herkesin kullanımına açık olan genel yerlerin temizliğinin ve düzeninin korunmasının hemşerilerin sorumluluğunda olduğu ifade edilmiş bu alanlarda temizliğe dikkat etmenin sağlıklı olan bağlantısı vurgulanmış, iyi bir hemşerinin dikkat etmesi gereken davranışlar belirtilmiştir. Dürüstlük değinilen bir diğer konu olmakla beraber dürüstlüğün önemi vurgulanmış ve dürüst olmayan kişilerin ve işlerin memlekete zarar vereceği vurgulanmıştır.

Toplumsal düzen başlığı altında adabımuâşeret ve vatandaşlık kapsamındaki içerikler Tablo 4.127’de verilmiştir:

Tablo 4. 127: Toplumsal Düzen

Ünite	Konu	İçerik
Hemşerilik Ödevlerimiz	Genel Yerlerde Sıraya Girme	• Hükümet daireleri, alışveriş yerleri, postane, sinema, bilet gişeleri, vapur, otobüs, tramvay gibi yerlerde zaman zaman kalabalık birikir ve bazı insanların kuyrukta beklemeleri gerekir. • Bu durumlarda, hemşerilerin kendi inisiyatifleriyle sıraya dizilmeleri, herkesin hakkına ve sırasına saygı duymaları önemlidir. • Sırayı bozarak diğerlerinin önüne geçmeye çalışan ve bunu bir çeşit açgözlülük olarak gören kişiler bencil ve saygısız insanlardır. • Kendini düşünen ve başkalarının haklarını ihlal etmekten çekinmeyen kimseler iyi bir hemşeri olamazlar. Bu tür insanlar başkalarının haklarını çiğnemeyi alışkanlık haline getirir ve diğer konularda da haksızlık yapmaktan çekinmezler. • Ne kadar zor olursa olsun, genel yerlerde herkesin hakkına ve sırasına saygı göstermek, hemşerilik görevlerindendir.
	Etrafına Zarar Ziyan Vermemek	• Dikkatsizlikle başkasının ayağına basmak, elbisesini yırtmak veya kirletmek kötü bir davranıştır. • Genel yerlerde herkesin faydalandığı eşya ve mobilyalara zarar vermek, kırmak, kirletmek ve kazımak hem çirkin bir davranış hem de suçtur. Bu tür zarara neden olanlar, yaptıkları zararı telafi etmekle kalmaz, ayrıca cezalandırılırlar. • Genel yerlerdeki eşyalar herkesin malıdır ve bunların maliyeti bütün hemşerilerin katkısıyla karşılanmıştır. Eğer kırılıp dökülmezlerse, uzun süre dayanır ve şehre güzellik katarlar. • Parklarda ve meydanlarda bulunan ağaçların dallarını kırmak, kesmek, çiçekleri koparmak ve çimenleri çiğnemek ziyankarlıktır. Bu tür zarara neden olanlar, parkların hızla kurumasına sebep olurlar. • Kitaplıklarda kitapların ve dergilerin resimlerini kesmek, yırtmak, kenarlarına yazı yazmak; müzelerde eşyaya zarar vermek; postanelerde kalem ve hokkaları kırmak ve dökmek terbiyeli bir kişinin yapmayacağı davranışlardır. • Belediyenin yaptırdığı umumi tuvaletlere öteberi atıp tıkamak, duvarlara çirkin yazılar yazmak, başkalarının duvarlarını kazımak, kapı zillerini koparmak, sokak kaldırımlarını bozmak şehre zarar veren eylemlerdir. • Hemşeriler bu tür zararlı ve yıkıcı davranışlara engel olmalı, genel yerleri birlikte temiz, güzel ve düzenli olarak korumalıdır.

Tablo 4. 127: Toplumsal Düzen (tablosunun devamıdır.)

Turistlere Yardım ve Kolaylık	• Hemşerilere gösterdiğimiz saygı ve nezaketin çok daha fazlasını turistlere karşı da göstermeliyiz. Bölgemize gelen turistler, kasabamızın misafiri gibi kabul edilmelidirler. Misafirperverlik Türklerin en önemli geleneklerindendir. • Gelen turistlerin bir kısmı yabancıdır, dilimizi bilmeyebilir, yöre yollarını tanımaz ve geleneklerimize yabancı olabilirler. Bu nedenle turistleri evimize gelen misafirler gibi karşılamalı, onlara güler yüzle yaklaşmalı, ihtiyaçları konusunda yardımcı olmalıyız. • Turistler sadece misafir olmakla kalmaz, aynı zamanda memlekete büyük bir gelir sağlayan kişilerdir. Onları alışverişte kandırmamalı, konakladıkları yerlerde rahat etmelerini sağlamalıyız. • Turistlere iyi davranarak her yıl gelen turistlerin sayısını artırabiliriz. Bu durumda memleketin dışarıda itibarı yükselir ve turizm gelirleri artar.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 119-120

Hemşerilik Ödevlerimiz ünitesinde yer alan *Genel Yerlerde Sıraya Girmek, Etrafına Zarar Zıyan Vermemek* ve *Turistlere Yardım ve Kolaylık* bölümlerinde toplumsal nezaket, düzen, çevreyi korumak ve misafirperverlik gibi unsurlar vurgulanmıştır. Genel yerlerde sıraya girmenin önemi ve sağladığı düzen vurgulanırken, bu tür sosyal kurallara riayet etmeyen kişilerinin saygısız ve bencil olduğu belirtilmiştir. Etrafına zarar ziyan vermemek başlığında çevreyi koruma ve çevre bilinci toplumsal alanlardaki ortak kullanılan eşya ve mekanlar çerçevesinde ele alınmış, bunlara zarar vermenin yasal olarak suç olduğu ve cezaya tabii olduğu belirtilirken devlete ve çevreye verdiği maddi ve manevi zararlar da vurgulanmıştır. Turistlere saygı ve kolaylık bölümünde misafirperverliğin Türk geleneği olduğu vurgulanmış ve çok daha fazla saygı ve nezaket gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu noktada ise ülke itibarını korumak ve geliri artırmak amaçlanmıştır.

4.1.7.6. Yurttaşlık Bilgisi II

Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 2. Sınıf (Pazarlı, 1969) ders kitabı incelenmiş ve İş Hayatında Ahlak ve Verim, Millet Topluluğu ve Yurt adlı ünitelerde ilgili verilere ulaşılmıştır. Bu veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Çalışma ahlakına ilişkin bulgular Tablo 4.128’de sunulmuştur:

Tablo 4. 128: Çalışma Ahlakı

Ünite	Konu	İçerik
İş Hayatında Ahlak ve Verim	İşi Seviniz	• Herkes vaktinde işinin başında olmalı, iş başında iken işinden başka şeylerle oyalanıp vakit öldürmemelidir. • Hangi işte olursa olsun herkesin yaptığı işi istekle, seyerek ve benimseyerek yapması gereklidir. • Sevmeden, isteksiz yapılan iş ise verimsiz ve eksik olur, insanı yorar ve yıpratır. • Bir iş tutmayan, boşta gezen insanlar topluluk için faydalı insan olmaktan çıkar, zararlı bile olurlar. • Bazı tembel kimseler vardır ki hangi işe girseler onu beğenmezler, işinin yorucu ve az kazançlı olduğunu söyleyerek işi savsaklamaya başlarlar. Böyle adamlar hayatta başarılı iş göremezler. • Tuttuğunuz iş ne kadar küçük olursa olsun onu seviniz, sevimli yapmaya çalışınız. • Topluluk yaşayışında size ayrılan iş ödevini cesaretle ve gayretle yapmaya kendinizi alıştırmınız. • Toplulukta herkes bunu yaparsa orada işler yolunda ve düzgün gider, insanlar daha rahat ve mutlu yaşarlar.
	Başkalarıyla Anlaşmak ve İş Yapmak, Teşebbüse Atılmaktan Korkmayınız, Yeteneklerinizi Geliştiriniz	• İş hayatı, insanları başkalarıyla anlaşmaya mecbur eder. • İyi anlaşmak için insanları eşit görmek, yorgunlukta, kar ve zararda beraber yürümek şarttır. • «Yalnız ben bilirim» diyenler başkalarıyla anlaşamaz. • Yalan söyleyen, kendini üstün gören kişilerle kimse çalışmak istemez. • Başkalarını sürekli kusurlu bulanlar iş hayatında yalnız kalır. • Kaba ve sert davranışlarla iş birliği kurulmaz. • Büyük işler yapmak için iş birliği şarttır. • İş birliği yapacak kişi, işten anlayan ve iyi bir arkadaş seçmelidir. • Hesapsız işe atılanlar sonunda pişman olur. • Kusurlu iş yaptığında bunu itiraf etmeli, başkalarını suçlamamalıdır. • Kendimiz aldatılmak istemediğimiz gibi, iş birliği yaptığımız kişileri de aldatmamalıyız. • Topluma faydalı iş bulan ve bunu başaran kişiye müteşebbis denir. • Hazır işlere konmak istemez, yapabileceği işi bulur. • Cesaretle işe atılır, sorumluluk almaktan korkmaz.

Tablo 4. 128: Çalışma Ahlakı (tablosunun devamıdır.)

	• İşten anlamak, cesaret ve kendine güvenmek gerekir. • Korkak ve beceriksiz insanlar teşebbüse girişemez, iyi günler beklemekle ömürlerini geçirir. • Zorluklar ve zararlar karşısında cesaretle durabilmelidir. • «Zararı göze almayan kar edemez» atasözünü unutmamalıdır. • Yeteneksiz insan yoktur, yeteneklerini anlamak ve ona göre iş seçmek önemlidir. • İş alanında başarısız olanlar, yeteneklerine göre iş seçemeyenlerdir. • Yetenekler bakıldıkça büyüyen bir ağaç gibidir. • Yetenekler işlendikçe gelişir ve kuvvetlenir. • Görgüyü artırmak için gezmek, kitap okumak ve uzmanlardan faydalanmak gerekir.
Doğru Sözlü Olmalısınız	• Doğru sözlü olmak, toplulukta yaşayan yurttaşların birbirlerine karşı duydukları saygıdan ileri gelir. • Başkalarına gerçekten saygı besleyenler, onları yalan söyleyerek aldatmaya layık görmezler. • Doğru sözlülük, iyi ahlakın ve temiz bir kalbin işaretidir. • Türk geleneğinde yalancılık en kötü şeylerden biridir. • «Yalancının evi yanmış da kimse inanmamış», «Yalancının mumu yatsıya kadar yanar» atasözleri bunu gösterir. • Doğru sözlü insan, kendi zararına da olsa doğru söylemekten korkmaz. • Verdiği sözü yerine getirir ve yapamayacağı şeyler için söz vermez. • Yalancı ise söylediklerini durmadan inkar eder ve bir yalanı örtmek için başka yalanlara başvurur. • İş hayatı, insanların birbirlerine karşı duydukları güvenle yürür. • Yalan söyleyerek başkalarını aldatmak, bu güveni sarsar ve ticaret yapmak zorlaşır. • Yalan, geriye tepen bozuk bir silaha benzer ve sonunda sahibini yaralar ve zarara sokar.
İşlerimizde Dürüst Olmalısınız	• Dürüslükte temel kural: "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma." • İyi kazanmak isteyen fakat başkalarını aldatan kişi insanlığa ve ahlaka aykırı davranır. • Başkalarını aldatıp kandırarak para kazananlara toplulukta hilekar ve dolandırıcı denir. • Dürüst insanların alını açık, vicdanı rahattır. • Dürüst insanlardan oluşan bir toplulukta kötüler barınamaz.

Tablo 4. 128: Çalışma Ahlakı (tablosunun devamıdır.)

• Yurttaşlar arasında güven ve saygı artar, iş hayatı gelişir. • Dürüst olmayan insanlar toplulukta güveni bozar. • Herkes birbirinden şüphe etmeye başlar, geçimsizlikler ve kavgalar baş gösterir. • Toplulukta karşılıklı sevgi ve saygı kalmaz. • Dürüst adam, yanlışlarını ve kusurlarını söylemekten çekinmez. • Yaptığı yanlışlığı özür dileyerek derhal düzeltir. • Topluluklar doğru sözlü ve dürüst yurttaşlarla yaşarlar. • Dürüst insanların sayısı arttıkça topluluğun kuvveti artar.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 13-19

İş Hayatında Ahlak ve Verim ünitesinde yer alan bölümlerde, iş seçimi, çalışma azmi, iş hayatında uyulması gereken ahlak kaideleri ele alınmış ve bu bilgilerle toplumdaki iş ilişkilerinin sağlıklı ve verimli bir hal almasını sağlamak amaçlanmıştır. Kabiliyetine göre iş seçimi, işini severek yapmak, işi zamanında ve şevkle yapması, cesaretli olması, bilgi ve görgülerini daima geliştirmesinin önemi vurgulanmıştır. İnsanlar, işlerini severek ve sorumlulukla yerine getirdiğinde verimliliğin artacağını, iş yaşamında başarı sağlanacağını söylemiştir.

Ayrıca, başkalarını aldatmamak, doğru sözlü olmanın ve dürüst davranmanın güvenin temel ilkeleri olduğunu söylemiş, çalışma hayatında bu değerlerin önemini vurgulamıştır. Dürüstlüğün, bireylerin birbirine saygı duymasını ve toplumsal işleyişi artıracığını belirtmiştir. İş hayatında dürüst ve güvenilir olmanın, karşılıklı sevgi ve saygıyı artırdığı gibi iş birliği ve dayanışmayı güçlendirdiği belirtilmiştir.

Milli Karakter başlığı altındaki bulgular Tablo 4.129’da verilmiştir:

Tablo 4. 129: Milli Karakter

Ünite	Konu	İçerik
Millet Topluluğu	Milli Duygu	• Aileler, okullar, eğitim ve yayınlar bu duyguyu bireylerin ruhlarına aşılar. • Milli duygu, milletleri birlik ve bütünlük halinde canlı ve dimdik ayakta tutan bir kuvvettir. • Her Türk, "Ben Türküm, Türk olmakla övünürüm" inancını taşıdığı anda milli duyguyu benimsemiş olur. • Bağlı olduğu milletin dilini, tarihini beğenmeyen, Türklüğü sevmeyen kimsede milli duygu yoktur. • Bu gibi kimseler ömürlerinin sonuna kadar bahtsız ve rahatsız yaşarlar, karanlıkta yolunu şaşırılmış insanlar gibidirler.

Tablo 4. 129: Milli Karakter (tablosunun devamıdır.)

	• Milli duygu, milletin bireylerini birbirlerine kuvvetli bağlarla kaynaştırır. • Bu duyguyu taşıyanlar milletin ilerlemesiyle sevinir, başarısızlıklarıyla üzüntü duyar. • Milleti için her fedakarlığı göze alırlar.
Türk Milletinin Özellikleri	• Türkler yurtlarını ve dinlerini çok severler: • Türklerin kimsenin toprağında gözü yoktur, fakat başkalarına kaptıracak bir karış toprağı da yoktur. • Türkler doğuştan askerdirler ve askerlik, milli gelenekler arasında önemli yer tutar. • Türkler cesur, misafir sever ve ağır başlıdırlar. • Barış zamanında büyüklerine saygı gösteren, itaatli ve ağır başlı insanlardır. • Yaygaracı, iki yüzlü ve karaktersiz insanları sevmezler, az ve yerinde konuşurlar. • Misafirperverlik en başta gelen geleneklerimizdendir. • Türkler mert ve doğru sözlüdürler. • Türkler mertliği severler ve iyi bir insanı anlatmak için "Mert insan!" derler. • Yalancı, şarlatan ve döne kimselerden nefret ederler. • Verdikleri sözleri mutlaka tutarlar, söz namus sayılır. • Yerine göre fenalık gördükleri kimseleri bile affedecek kadar büyüklük gösterirler.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 54-55

Millet Topluluğu Ünitesinde yer alan *Milli Duygu* ve *Türk Milletinin Özellikleri* bölümünde, milli duygunun tanımı ve önemi belirtilmiş, Türk milletinin değerleri ve karakteri vurgulanmıştır. Milli duyguların güçlü olmasının, milletin birlik ve bütünlük içinde dimdik ayakta durmalarını sağlayan bir etken olduğu belirtilmiştir. Milli duygunun, toplumu oluşturan fertleri birbirlerine güçlü bağlarla bağladığını ve milletin ilerlemesi için her türlü fedakarlığı göze alabilecekleri bir birlik ruhu oluşturduğunu belirtilmiştir. Ayrıca, Türk milletinin karakteristik özelliklerinde Türklerin vatanlarına ve dinlerine olan sevgileri, cesaretleri, misafirperverlikleri, ahlaki değerleri ve doğrulukları vurgulanmıştır.

Bayrak ve Millet başlığı altındaki içerikler Tablo 4.30’da sunulmuştur:

Tablo 4. 130: Bayrak ve Millet

Ünite	Konu	İçerik
Millet Topluluğu	Türk Bayrağına Sevgi ve Saygı	• Türk bayrağı, milletimizin dirliğini ve beraberliğini temsil eder. • Genç, ihtiyar, kadın, erkek her Türk, bayrağının altında bölünmez ve yıkılmaz bir bütündür.

Tablo 4. 130: Bayrak ve Millet (tablosunun devamıdır.)

	• Bayrağın önünde en büyüğümüzden en küçüğümüze kadar hepimiz saygı ile eğilir, sevgi ile selamlarız. • Bayrak, milli varlığımızın sembolüdür. • Bayrağın karşısında şahsi duygular ve siyasi ayrılıklar silinir. • Herkes aynı sevgi ve saygı duygusunda birleşir. • Tören ve tatil günlerinde resmi binaların ve okulların üstüne bayrak çekilir. • Yabancı memleketlerden Türkiye'ye giren bir yolcu önce Türk bayrağı ile karşılaşır. • Bayrak, Türk milletinin ve Türk yurdunun sembolüdür, Türklüğün kendisidir. • Bayrağımızı sever ve sayarız. • Önünde bayrak taşıyan her milli topluluk karşısında saygı ile vaziyet alır, şapkamızı çıkararak sevgi ile selamlarız. • Bayrak, milli varlığın sembolüdür. • Bayrağına sevgi ve saygı göstermeyen toplumlarda birlik ve beraberlik ruhu gevşer. • En ufak bir sarsıntıyla istiklallerini kaybetme tehlikesine düşerler. • Milletler arasında itibar ve şerefi kalmaz. • Türk çocukları bayraklarını canları kadar severler, onu en kutsal ve değerli varlıkları bilirler.
İstiklal Marşı ve Bayrak Töreni	• Okullar eğitimin başlangıcıdır ve bu eğitimin bir parçası olarak milletini sevmek ve onun sembolü olan bayrağı saygı duymak önemlidir. • Her öğrenci, bayrak törenine katılmanın en önde gelen ödev olduğunu bilir. • Öğretmenler başta olmak üzere bütün okul, bayrağın karşısında saygı duruşu alır. • Bayrak direğe çekilirken bütün öğrenciler gür bir sesle İstiklal Marşı'nı söylerler. • Bu, milli varlığımızın ve birliğimizin sembolü olan bayrağı sevgi ve saygımızı gösterirken aynı zamanda gönüllerimizde yaşayan duyguları ve istekleri en yüksek sesle ifade etmemizi sağlar. • Her Türk çocuğu bayrak törenine katılmayı önemli bir ödev olarak görür ve milletine ve bayrağına bağlılığını en gür sesiyle ifade eder. • Soğuk, sıcak, iş gibi bahanelerle bayrak törenine katılmak istemeyenler, bilmeden milletine ve bayrağına saygısızlık etmiş olurlar.
Milli Menfaatleri Şahsi Menfaatlerin Üstünde Tutmak	• Bazı ahlaksız kimseler millet malını çalmayı, millete zarar verecek işler yapmayı bir açığözlük sayarlar. • Kendi çıkarları için milleti zarara sokmaktan çekinmezler. • Bu tür kişiler milletini sevmeyen ve kötü ahlaklı olarak kabul edilir.

Tablo 4. 130: Bayrak ve Millet (tablosunun devamıdır.)

	• Milletini seven her Türk, milletin menfaatlerini kendi çıkarlarının üstünde tutmalıdır. • Çünkü millete kazandırılan her şey, yine kendi kazancıdır. • Milletin menfaatlerini şahsi çıkarlarının üstünde tutmayı bilen insanlar çoğaldıkça birçok iş çabuk düzelir. • Milletin faydalanması hepimizin faydalanması demektir ve millete kazandırdığımız her şey, yine bize dönecektir.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 56-59

Millet Topluluğu Ünitesinde yer alan *Türk Bayrağına Sevgi ve Saygı, İstiklal Marşı ve Bayrak Töreni ve Milletin Menfaatlerini Şahsi Menfaatlerin Üstünde Tutmak* bölümlerinde, Türk milletin milli değerlerine, birlik ve beraberliğine, bayrak sevgisine ve milli menfaatlerin önemine vurgu yapılmıştır. Türk bayrağının, milletin birlik ve dirliğini temsil ettiğini söylemiş ve her Türk'ün de bayrağın altında bir bütün olarak yer alarak saygı ve bağlılığını gösterdiğini vurgulamıştır. Bayrak, altında tüm şahsi ve siyasi ayrılıkların, farklılıkların silindiği, birlik ve beraberlik ruhunu temsil eden bir sembol olarak ifade edilmiştir.

Okulların eğitimde, millet sevgisi ve bayrak saygısı verdiği belirtilerek, öğrencilerin, bayrak törenlerine katılarak bu değerleri yaşattığını ve bayrağa olan sevgi ve saygılarını gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, milli menfaatlerin şahsi çıkarların üstünde tutulması gerektiği vurgulanan bir diğer husustur. Milletini seven her Türk'ün, milletin menfaatlerini kendi çıkarlarının üstünde tutması gerektiğini, aksi durumda zararları olacağını belirtmiş ve bu bilinçle davranan kişilerin millete kazandırdığı her şeyin aslında kendi kazancı olduğunu ifade etmiştir.

Yurttaş başlığı altındaki içerikler Tablo 4.131'de verilmiştir:

Tablo 4. 131: Yurttaş

Ünite	Konu	İçerik
Yurt	Yurttaş	• Yurttaş, Türk devletine kanunlar tarafından belirlenen koşullara bağlı olan kişidir. • İyi bir yurttaş, haklarını ve ödevlerini zamanında ve eksiksiz bir şekilde yerine getiren kişidir. • Türk devletinin bir yurttaşı olmak, şerefli ve değerli bir durumdur.

Tablo 4. 131: Yurttaş (tablosunun devamıdır.)

Yurttaş Haklarına Saygı	• Her yurttaş, diğer yurttaşların haklarına saygı göstermekle görevlidir. • Kendi hakkını düşünüp başkalarının haklarını göz ardı etmek bir saygısızlıktır. • Memlekette düzen ve huzur, herkesin kendi hakkına razı olması ve diğer yurttaşların haklarını kullanmalarına yardım etmekle sağlanır. • Anayasamız, yurttaşlara vicdan özgürlüğü ve çalışma özgürlüğü tanımıştır. • Bu haklara dayanarak ibadetini yapan bir Hristiyan yurttaşın takılmak veya namusuyla çalışan bir yurttaşın işine engel olmak yurttaş haklarına saldırıdır. • Yurttaşların haklarına yapılan bu tür saldırılar artarsa demokrasi zayıflar ve hak ve özgürlükler ortadan kalkar. • Devlet kuvvetlerini elinde bulunduran memurlar, yurttaşların haklarını korumalı ve aralarında ayrılık ve ayrımcılık yapmamalıdır. • Kanunların gösterdiği sınırlar içinde yurttaşların hakları verilmeli ve haksızlık yapanlar cezalandırılmalıdır. • Başkalarının haklarına saygı göstermeyenler, kendilerinden de saygı beklememelidir. • Bazı kişiler fazla kazanç hırsıyla yurttaşların haklarını çiğnemekten çekinmezler. • Namuslu bir yurttaş, kendi çıkarı için başkalarını zarara sokmaz. • Bu tür davranışlarda bulunan kimseler, toplum tarafından kötü görülür ve kanunlar tarafından cezalandırılırlar.

Kaynak: Pazarlı, 1969, s. 64-66

Yurt ünitesinde yer alan *Yurttaş* ve *Yurttaş Haklarına Saygı* bölümlerinde yurttaşlık kavramı açıklanmış ve yurttaşların haklarına saygı göstermenin toplumsal düzen ve huzur için ne kadar kritik olduğu vurgulanmıştır. Yurttaşların sorumluluklarını yerine getirirken kanunlara uygun davranmaları gerektiği ve başkalarının haklarına zarar vermeden kendi çıkarlarını korumasının önemi üzerinde durulmuştur. Toplum içinde adil, saygılı ve vicdanlı bir şekilde davranmanın gerekliliği ve bunun demokrasinin temel taşlarından biri olduğu vurgulanmıştır.

4.1.7.7. Sosyal Bilgiler I

Sosyal Bilgiler I (Sanır, Asal ve Akşit, 1976), ders kitabı incelenmiş *Hangi Toplulukların Üyesiyiz? Bu Topluluklar İçinde Yaşayış, Haklarımız ve Görevlerimiz* ünitesinde ilgili verilere ulaşılmıştır. Bu veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Sınıf ve okul başlığı altındaki ilgili veriler Tablo 4.132’de sunulmuştur:

Tablo 4. 132: Sınıf ve Okul

Ünite	Konu	İçerik
Hangi Toplulukların Üyesiyiz? Bu Topluluklar İçinde Yaşayış, Haklarımız ve Görevlerimiz	Sınıf Topluluğu İçinde	• Tanımadığınız yeni arkadaşlarınızla tanışarak sınıf içinde sevgi ve saygıyı artırmanız önemlidir. • Başarılarınızı ve üzüntülerinizi paylaşarak, birbirinize destek olmalısınız. • Sıra veya masalar, ders çalışmaya ve öğretmeni dinlemeye uygun şekilde yerleştirilmelidir. • Sıraların, masa ve sandalyelerin temizliği önemlidir; eskimiş veya boyası bozulmuş olanlar iş birliğiyle tamir edilmelidir. • Dersliğin güzelleştirilmesi için duvarlara resimler asılabilir, pencerelere çiçek saksıları yerleştirilebilir. • Derslik oyun yeri değildir; sessiz ve düzenli bir ortam sağlanmalıdır. • Derslerin sonunda derslik havalandırılmalı, temizlik kolundan bir öğrenci yazı tahtasını temizlemelidir. • Başarılı olmanın ana koşulu çalışmaya istekli olmaktır. • Derslik düzenini sağladıktan sonra evde de çalışma yerini temiz ve düzenli tutmalısınız. • Kullandığınız eşyaların yeri belli olmalı ve düzenli olmalısınız. • Her gün aynı saatlerde yatıp kalkmak, ev işlerine yardım etmek, çantayı akşamdan hazırlamak önemlidir. • Okula geç kalmamak, dersler bitince eve dönmek, öğretmenlere saygılı ve arkadaşlarla iyi geçinmek düzenli olmanın parçasıdır. • Başarısız veya az başarılı arkadaşlara yardım etmek bilgi ve beceriyi artırır. • Başarılı olanlar kıskanılmamalı, örnek olarak görülmelidir. • Boş zamanlar yararlı işler yaparak değerlendirilmelidir. • Dinlenmek çalışanın hakkıdır, ancak boş zamanlar verimli geçirilmelidir. • Kitap okumak, resim yapmak, bahçeyi işlemek veya ev işlerine yardım etmek dinlendirici olabilir. • Türü işlerle uğraşmak sağlık kaynağıdır; bu işler planlı ve programlı bir şekilde yapılmalıdır. • Müzik aleti çalmayı öğrenmek, fotoğraf çekmek, ütü yapmak, dikiş dikmek gibi beceriler hem yararlı hem de dinlendirici olabilir.
	Okul Topluluğu İçinde	• Öğrenciler, giyim kuşam ve davranışlarıyla ölçülüp değerlendirilirler. • Erkek öğrencilerin saçlarını kısa tutmaları ve temiz, düzgün giyinmeleri gerekir. • Kız öğrencilerin giyim ve saçları ağırbaşlı ve düzenli olmalıdır.

Tablo 4. 132: Sınıf ve Okul (tablosunun devamıdır.)

- Yürüyüş ve konuşma tarzı da önemlidir; topluluk içinde saygılı ve görgülü olunmalıdır.
- Öğretmenlere karşı saygılı olunmalıdır; onların öğrencilerin iyiliği için düşündüklerine inanılmalıdır.
- Okulu, bahçesini, eşyalarını ve araçlarını korumak ve güzelleştirmek gereklidir.
- Okul çevresi kirletilmemeli, bahçesi ağaçlandırılmalı ve çiçeklendirilmelidir.
- Çevredeki evleri ve işyerlerini rahatsız etmemek gereklidir.
- Okula düzenli olarak gidip gelmeli, derslere iyi hazırlanmalı, ödevleri dikkatli yapmalıdır.
- Giyimde ve kuşamda temizlik ve ağırbaşlılık gereklerine uyulmalıdır.
- Öğretmenlere saygı gösterilmeli ve yönetmeliklerin isteklerine uyulmalıdır.

Kaynak: Sanır, Asal ve Akşit, 1976, s. 6-16

Sınıf Topluluğu İçinde ve Okul Topluluğu İçinde bölümlerinde yer alan içeriklerde, öğrencilerin okul ortamında, sınıfta ve derslerde düzenli, disiplinli ve saygılı olmaları amaçlanmıştır. Öğrencilere, okulun bir eğitim ve öğretim ortamı olduğu, çevrelerine saygılı olmaları, kişisel bakım ve temizliklerine dikkat etmeleri öğütlenmiştir. Derslik düzeni ve temizlik, estetik açısından önemli görülmüş, okul başarısı için çalışma disiplini ve özveri vurgulanmıştır. Öğrenciler arasında yardımlaşma, dayanışma gibi olumlu davranışlar vurgulanmış, kıskançlık yerine örnek alma ruhu teşvik edilmiştir.

Öğrencilerin, giyim-kuşamı ve davranışlarıyla ölçüldüğü söylenerek toplum içinde saygınlık kazandıracak tavırlarda olmaları ve örnek teşkil etmeleri vurgulanmıştır. Okulun ve çevrenin korunması, temiz tutulması ve güzelleştirilmesi için öğrencilere sorumluluk verilmiş, okula devam, derslere hazırlık ve öğretmenlere saygı gibi temel kuralların yanı sıra öğrencilere, boş zamanların verimli geçirilmesi ve kişisel gelişime katkı sağlayacak faaliyetlerin faydaları belirtilmiş ve bu etkinliklere zaman ayırmaları konusunda öğütlerde bulunulmuştur. Bu bilgiler çerçevesinde, öğrencilere hem okul hem de sosyal yaşamda başarılı olmaları için gerekli olan değerler ve davranışlar kazandırılmaya çalışılmıştır.

Aile ve toplum başlığı altındaki ilgili veriler Tablo 4.133'te sunulmuştur:

Tablo 4. 133: Aile ve Toplum

Ünite	Konu	İçerik
Hangi Toplulukların Üyesiyiz? Bu Topluluklar İçinde Yaşayış, Haklarımız ve Görevlerimiz	Aile Toplumu İçinde	• Anne ve baba, çocuklarını içten severler. • Çocuklarının iyi birer insan ve yararlı vatandaş olmaları için ellerinden geleni yaparlar. • Anne ve babalar, çocuklarının koruyucusu, sorumlusu, velisi ve öğütçüsüdür. • Çocuklar, anne ve babalarını sever ve sayarlar. • Anne ve babalarının öğütlerini tutar, buyruklarını yaparlar. • Aile içinde karşılıklı olarak sevgi ve saygı ne kadar içten ve gönülden olursa, o kadar çok mutluluk duyulur. Sevinçler ve mutluluklar gibi, üzüntüler ve acılar da paylaşılır. • Çocuklar, sağlık ve temizlik kurallarını, • İyi giyinip kuşanmayı, • Kardeşleriyle ve arkadaşlarıyla anlaşarak geçinmeyi, • Büyüklerine saygılı olmayı, küçükleri sevip korumayı, • Çalışkan, başarılı ve yararlı olmayı anne ve babalarından öğrenirler. • Yiyeceklerin bozulmaması ve saçılmaması için dikkatli olunmalıdır. • Giyecekler temiz tutulmalı ve zamanından önce eskimeye bırakılmamalıdır. • Çocuklar, aldıkları harçlıklardan artırdıkları miktarı biriktirmeli ve bir kumbarada saklamalıdır. • Kumbara dolunca, biriken paralar bir bankaya yatırılmalıdır. • Biriktirilen paralarla çocuklar, istedikleri eşyaları alabilir veya ailelerine yardımcı olabilirler. • Evlerde suyun boş yere akmasına ve gereksiz zamanlarda elektrik lambalarının açık bırakılmasına dikkat edilmelidir.
	Köy Toplumu, Mahalle ve Semt	• Bir köyde veya mahallede yaşayanların çoğu, birbirini tanır ve karşılaştıklarında selamlaşırlar. • Komşular, birbirinin sevinçlerine ve acılarına ortak olurlar. • Tanışıklık olmasa bile, gerektiğinde komşular yardımına koşulur. • Özellikle sıkıntılı, üzüntülü ve acılı günlerde komşu ilgisi ve dert ortaklığı önemlidir. • İyi komşu, kişiyi mutlu eder. • Kimsesiz, yaşlı veya hasta olanlar için komşuların ilgisi gereklidir. • Köylerimizde ve kasabalarımızda, kimsesiz veya yardıma muhtaç kişilere ilgi göstermek ve yardım etmek ulusal geleneklerimizdendir. • Yasalar, komşulara karşılıklı olarak yapılması gerekli birtakım görevler vermiştir. • En önemli görev, komşuların birbirine tedirginlik ve zarar vermemesidir.

Tablo 4. 133: Aile ve Toplum (tablosunun devamıdır.)

	• Komşusundan zarar gören veya rahatsızlık duyan kimse, durumu önce tatlı dil ve güler yüzle duyurup anlatmalıdır. • Bu uyarma yarar vermezse, sert tartışma yapmak, kavga ve gürültüye sürüklemek yanlıştır. • Durum köyde muhtara, şehirde veya kasabada polise duyurulur ve onlardan arabulucu olmaları istenir. • Bu da yarar vermezse, mahkemeye başvurulur. • Sorun çözümlenirken ve sonuç alındığı zaman incelikle davranmak önemlidir.

Kaynak: Sanır, Asal ve Akşit, 1976, s. 33-46

Aile Toplumu İçinde ve Köy Toplumu, Mahalle ve Semt bölümlerinde, aile ve komşuluk ilişkilerinde sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışmanın önemine vurgu yapılmış ve verilen bilgilerle, aile içinde ve komşuluk ilişkilerinde sağlıklı, huzurlu ve uyumlu bir ortamın oluşturulması için gerekli olan değerleri ve davranışları öğretmek amaçlanmıştır. Çocukların kişisel gelişimleri ve toplumsal sorumlulukları üzerinde aile içindeki sağlıklı iletişim ve sevgi dolu ortamın etki yaptığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, çocukların temizlik, düzen ve kişisel bakım gibi unsurları ilk başta ailede öğrendiği belirtilmiş ve bunun ailenin görevi olduğu vurgulanmıştır.

Komşuluk ilişkilerinde, dayanışma, yardımlaşma, incelik ve anlayışın önemi vurgulanmış, iyi komşuluk ilişkilerinin, toplumda huzur ve uyumun sağlanmasına katkı sağladığına işaret edilmiştir. Komşular arasında çıkan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir.

4.1.7.8. Sosyal Bilgiler IV

Sosyal Bilgiler IV (Sanır, Asal ve Akşit, 1978), ders kitabı incelenmiş *Nasıl ve Nerede Yaşıyoruz* ünitesinde ilgili verilere ulaşılmıştır. Bu veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Toplum kuralları başlığı altındaki ilgili veriler Tablo 4.134'te sunulmuştur:

Tablo 4. 134: Toplum Kuralları

Ünite	Konu	İçerik
Nasıl ve Nerede Yaşıyoruz	Niçin Toplu Yaşıyoruz?	• Başkalarının da doğru düşünebileceğini unutma; söylenenleri dikkatle dinle ve yanlış varsa düzelt. • Konuşan birinin sözünü bitirmesini bekle; başkası seni keserse üzülebilirsin.

Tablo 4. 134: Toplum Kuralları (tablosunun devamıdır.)

• Hoşlanmadığın biri için neden "iyi adam değil" dememeye çalış; herkesin iyi bir yönü olabilir. • Başkalarına yardım etmeye hazır ol ve gerektiğinde hemen yardım yap. • Yardım yaptığın kişiden karşılık beklememe konusunda dikkatli ol. • Verdiğin bir sözü zamanında tut; tutamayacağın bir şey için söz verme. • Gürültü yapma; yavaş sesle konuş ve kapıları çarparak açıp kapatma. • İnsanlara incelikle ve güler yüzle selamla; yaşlılara saygı göster. • Kendini tanıtmadan önce yabancı biriyle konuşmaya başlama; niçin konuşmak istediğini belirt. • Sıraya saygı göster; önce gelenlerin önüne geçme. • Taşıtlara binerken ve kalabalık mekanlarda hızlı davranma; arkadakileri bekletme. • Kalabalık yerlerde yüksek sesle konuşma, kahkaha atma veya tartışma; diğer insanlara saygı göster. • Çocuklara, yaşlılara, kadınlara ve gazilere saygı göster; onlara yol ver ve yardımcı ol. • Yaşlıların düşünce ve davranışlarını anlamaya çalış; onların bilgileri seninkinden çok olabilir.

Kaynak: Sanır, Asal ve Akşit, 1978, s. 6-12

Niçin Toplu Yaşıyoruz? bölümünde verilen bilgilerin temel adabımuâşeret kurallarını barındırdığı görülmüştür. Karşılıklı iletişimde dikkat edilmesi gereken unsurlar ve insanların birbirine karşı göstermesi gereken saygı, anlayış ve nezaketin altı çizilmiştir.

Doğru iletişimde dinleme, anlama ve yanlışları düzeltmenin önemi vurgulanmış, konuşan birinin sözünü bitirmesini beklemenin önemi belirtilmiş, başkalarına karşı sabır ve saygının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Yine bu bölümde önyargıdan kaçınmak, muhatap alınan kişide iyi bir yön aramak, karşılıksız yardım, sözünde durmak, kaba hareketlerden kaçınma gibi insanlar arasında anlayış ve uyumun sağlanmasına yardımcı olan kurallar da yer almıştır.

İnsanları incelik ve güler yüzle selamlama, yaşlılara saygı, sıraya saygı gösterilmesi, toplu taşıma araçlarında uygun hareket gibi günlük yaşamda tekrarlanma olasılığı yüksek davranışlarla adabımuâşeret çerçevesinde dürüstlük ve nezaketin önemi vurgulanmıştır.

Gürültüden kaçınılması, çevreye duyarlılık, yaşlılara, çocuklara, kadınlara ve gazilere saygı göstermenin önemi vurgulanmış ve nezaketin ve saygının toplumsal alandaki sınırları belirtilmiştir. Bu bilgilerle, toplumda daha saygılı, anlayışlı ve dayanışmacı bir ortamın oluşturulmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu kurallara başlanırken yazarlar Robinson'un hikayesinden yola çıkarak toplum hayatının önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır. Bölüm sonu değerlendirmesinde ise toplumsal kuralların gerekliliğini özgürlüklerin çatıştığı nokta üzerinden değerlendirmek amacıyla bir metin vererek öğrenciye bırakmıştır (Sanır, Asal ve Akşit, 1978, s. 11):

DOĞRU MU, YANLIŞ MI?.. NİÇİN?..

Ben özgür insanım. Evimde, istediğim her şeyi yapabilirim. İstersem gece yarısı kalkar, temizlik yapar, eşyayı yeniden yerleştiririm. Alt kattakiler uyanır ve uyuyamazmış, bana ne. Gündüzleri çalışıyor, pazar günleri dinleniyorum. Evde temizlik yapacak başka vaktim de yok Komşular, bu durumda bana hak vermeli. Çöpleri de pencereden, apartmanın bahçesine atabilirim. Alt kattaki camlar kirlenecekmiş ya da pencereleri açıksa tozlar ve çöpler odalara girermiş. Ben ne yapayım? Onlar da alt katlara yerleşmeselerdi. Balkonu da su dökerek yıkarım. Kirliliği sular, balkonlara serilmiş çamaşırları kirletirmiş. Ben balkonumu pis bırakacak değilim ya.. Radyonun sesini istediğim kadar açarım. Üst kattakiler bundan yakınmama!! Burası benim evim, istediğimi yaparım.

Aile ve topluluk başlığı altındaki ilgili veriler Tablo 4.135'te sunulmuştur:

Tablo 4. 135: Aile ve Topluluk

Ünite	Konu	İçerik
Nasıl ve Nerede Yaşıyoruz	Aile İçinde Yaşayış	• Annelerin çalışmasıyla birlikte, çocuklara daha fazla sorumluluk düşer; işten yorgun dönen ebeveynleri üzmemek için dikkatli olmak gerekir. • Aile içinde üzüntülü ve sıkıntılı zamanlarda birbirine daha çok yardım edilir; mutluluk, sevinç, üzüntü ve acılar paylaşılır. • Çocuklar, ana ve babalarının izni olmadan başka yerlerde kalamazlar. • Büyükbabalar ve büyükanneler, torunlarına öğüt verirler ancak kararlar, ana ve babanın yetkisindedir. • Okul ve meslek seçimlerinde, çocuklar ana ve babalarının düşüncelerini saygıyla dinler ve onların isteklerine uyarlar. • Aile başkanı genellikle baba olmasına rağmen, her işte eşinin düşüncesini almak önemlidir.

Tablo 4. 135: Aile ve Topluluk (tablosunun devamıdır.)

	• Eğer ana veya babadan biri yoksa, diğer ebeveyn hem anne hem de baba olarak kabul edilir. Bu durumda çocuklar, onları üzmemek, yormamak ve yardımcı olmak için daha dikkatli olmalıdır.
Kasabamızda veya Şehrimizde Yaşayış	• Yayalar, caddenin iki yanındaki yaya kaldırımlarından yürürler ve ortadaki yol tekerlekli araçlara ayrılmıştır. • Kaldırımdan öbürüne geçerken yalnız yaya geçitlerinin üzerinden geçilir ve trafik lambasının yeşil ışığı yanıyorsa veya trafik memuru yol veriyorsa beklenir. • Eğer trafik memuru veya lamba yoksa, önce sola, sonra sağa ve tekrar sola bakılır; taşıt olmadığında yoldan geçilir. • Yaya geçitlerinde koşulmaz, ancak hızlı yürümek önemlidir. • Taşıtlar yolun sağ yanından, yayalar ise kaldırımın sağ yanından gider. • Yaya kaldırımlarına boş araba bırakılamaz; sadece çocuklar üç tekerlekli bisikletle kaldırımda gidebilir. • Yaya kaldırımlarında durup konuşulamaz, kol kola girip yürünemez ve caddeler gezinti yeri olarak kullanılmaz. • Evlerde ve işyerlerinde toplanan döküntü ve artıklar caddelere ve sokaklara dökülemez; herkes çevresini temiz tutmak zorundadır. • Yiyecek satılan dükkan ve mağazaların temiz olması önemlidir ve sinek gibi hayvanların bulunmaması gerekmektedir. • Satıcıların kullandığı terazilerin sağlam ve doğru olması gerekmektedir.

Kaynak: Sanır, Asal ve Akşit, 1978, s. 12-23

Aile İçinde Yaşayış ve *Kasabamızda veya Şehrimizde Yaşayış* bölümlerinde yer alan içeriklerde, aile içinde ve toplumda bireylerin sorumlulukları ve birbirlerine karşı olan görevleri vurgulanmıştır. Anneleri de çalışan çocukların evde daha fazla sorumluluk alması gerektiği, aile içindeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın önemi, çocukların anne ve babalarının izni olmadan başka yerlerde kalmaması gerektiği gibi konulara dikkat çekilmiştir. Büyükbaba ve büyükannelerin öğüt verdikleri, ancak nihai kararın anne ve babaya ait olduğu ifade edilmiştir. Okul ve meslek seçimlerinde ebeveynlerin görüşlerine saygı duyulması ve aile içinde eşlerin birbirlerinin düşüncelerini dikkate alarak hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Toplum içinde yaşayışa dair görevlerin belirtildiği bölümde yayaların ve araçların trafikteki davranış kurallarına uyması, yaya geçitlerini doğru şekilde kullanmaları ve

kaldırırında düzenli yürümeleri gerektiği ifade edilmiştir. Çevre temizliği, yiyecek satılan dükkanların hijyenik olması ve satıcıların dürüstlüğü gibi konular ele alınmıştır. Bu bilgilerle öğrencilerin aile ve toplum içinde sorumlu, saygılı ve dikkatli davranmalarını sağlamak, bu doğrultuda daha düzenli, huzurlu ve sağlıklı bir toplumsal yaşam ortamı oluşturmak amaçlanmıştır.

4.2. Yapılan Görüşme Sonucu Elde Edilen Bulgular

4.2.1. Adabımuaşeret Eğitiminin Ders Kitapları Açısından Etkisi

Adabımuaşeret kurallarının öğrenildiği yer sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.136’da sunulmuştur:

Tablo 4. 136: Adabımuaşeret Kurallarının Ağırlıklı Olarak Öğrenildiği Yer

Tema	Kategori	Katılımcı
Aile	Aile	K1, K2, K5, K6, K7
	Anne	K1, K2, K3, K6
	Baba	K1, K2, K3, K6
Eğitim	Okul	K1, K3, K4, K5, K6, K7
	Öğretmenler	K1, K7
Dersler ve Kültür	Adabımuaşeret Dersleri	K5
	Ahlak Dersleri	K4
	Gelenekler	K4

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının ağırlıklı olarak öğrenildiği yer kapsamında “aile”, “okul”, “dersler ve kültür” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda ağırlıklı olarak aile (f=6), sonra okul (f=6) yer almıştır. Ayrıca öğretmenler (f=2), adabımuaşeret dersleri (f=1), ahlak dersleri (f=1) ve geleneklerin (f=1) öne çıktığı görülmüştür.

Bu görünüme göre genel olarak Aile kapsamında, anne, baba; Eğitim kapsamında, okul ve öğretmenler; Dersler ve kültür kapsamında, adabımuaşeret dersleri, ahlak dersleri ve geleneklerin etkisi olduğu ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: Ailemden başta, çok aydınlık diye annem vardı ondan, babamdan, babamı genç kaybettim ama annemden çok böyle yapılmaz, o öyle olmaz bu böyle olmaz sürekli olarak kendi kızlarına... Biz üç kızız, ben en küçükleriyim. Sürekli anneler kızlarını methetmez eleştirir derdi. Eleştirdiği zaman biz de asi gençlik derdik ki önerini söyle o zaman önerim sözümü dinlemek derdi. O biliyordu çünkü çok şey, iyi yetişmiş bir hanımdı ondan çok şey öğrendim ilk önce sonra okuldan.

Ve tabii ki hocaların çok kaliteli olması bunu etkiliyor, hepsinin lisan bilmesi etkiliyor, hepsi çok kaliteli insanlardı.

Katılımcı 2: *Aileden. Aile insanı eğitir, okul ilave eder. Aileden alırsanız ilk evvela terbiyeyi, ondan sonra okul ilave eder liseye kadar üniversite meslektir ama esas köken ailedir. Vallahi bir kere saygıyı, sevgiyi insan sevgisini hayvan sevgisini çiçek sevgisini yani bitki sevgisini aileden öğrendik. Komşuya olan saygımızı hürmetimizi aileden öğrendik. Öğretmenimize ilkokulda başladı, saygıyı sevgiyi yine aileden öğrendik. Daha ne söyleyeyim yani bütün muaşeret kaideleri aileden öğrenilir bence.*

Katılımcı 3: *Okulda. Başta aslında evde de öğretildi de evde daha çok işte anneden babadan misafır gelince nasıl davranılır, sofrada nasıl, yemek yerken nasıl davranılır onlara öyle öğrendik ama asıl yaşam içindekileri okuldan öğrendik, okuldan öğrendim.*

Katılımcı 4: *Aileden. Aileden öğrendik tabii ama bizim yaşadığımız dönemde hani bu gibi şeyler okullarda pek verilmezdi. Benim babam 1936'da Tıp Fakültesinden mezun. Onlarda mesela varmış adabımuaşeret dersleri falan diye. Bizde de ahlak dersleri falan vardı lisede ortaokulda..*

Katılımcı 5: *Önce aileden. Sonra işte okulda lisede dersimiz vardı, daha doğrusu serbest saatti ama sınıf öğretmenimiz bu işe ayırmıştı. Okulun kitapçığı vardı biliyorsunuz, o kitapçıkla gelirdi bazen o kitapçığı açar, bazen açmaz işte oradan kendi birikimlerini aktarırdı öyle olurdu..*

Katılımcı 6: *Şimdi tabii ilköğrenim yerimiz aile olduğu için aile içerisinde öğreniyoruz ilk kuralları, bizi yönlendiren annemiz babamız. Ben tek ebeveynli bir çocuk olarak annemden aldım tüm bu kuralları. Sonrasında tabii bunlar bir inşadır hep insan hayatında. Sonrasında okul hayatında geliyor. Okul hayatında da şöyle tabii okul bir kurum olduğu için kendine özgü kuralları olan bir kurum olduğu için eğitim hayatı orada da nasıl davranmamız konusunda birtakım kurallara uymamız konusunda bizi yönlendiriyor. Tabii buna uyup uymamak kişinin kendi fitratında da var bu kurallara uyup uymamak. Ama sağlam bir temel aldıysanız zaten yaşam boyu var olan bir şeydir adabımuaşeret kuralları. Yaptım olduyla biten bir şey değildir. Her zaman üstüne bir şeyler katarsınız. Yani şimdi şöyle bir örnek vereyim bizim dönemimizde teknoloji bu kadar ilerlememişti, işte yokken şimdi teknolojinin getirdiği birtakım kurallar vardır. Artarak devam eder yaşam boyu. İşte evlenirsiniz evinizdeki adabımuaşeret*

kuralları gelir. Evladınız olur ona öğretirken, onunla yaşarken ona uygun birtakım kurallar oluşturunuz ve böyle devam eder. Yani tabii ilk aldığım yer ailemdir. Oradan yola çıkarak kurallar gelir.

Katılımcı 7: *Şimdi adabımuaşeret kurallarını biz dediğim gibi okulumuzda çok güzel bir eğitim aldık. Öğretmenlerimiz çok gerçekten bizlerle ilgiliydi. Gerçi çok sertlerdi ama bazı şeyleri tabii ilk ailede öğreniyorsunuz.*

Adabımuaşeret kurallarının öğrenilmesinde ders kitaplarının etkisi sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.137’de sunulmuştur:

Tablo 4. 137: Adabımuaşeret Kurallarının Öğrenilmesinde Ders Kitaplarının Etkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Ders Kitabı	Tarih Ders Kitabı	K1
	Ahlak Ders Kitabı	K4
Etkinlik/kaynak kitaplar	Serbest Zaman Etkinlikleri	K3
	Kitapçık	K5

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının öğrenilmesinde ders kitaplarının etkisi kapsamında “Ders Kitabı” ve “Etkinlik/Kaynak Kitaplar” temaları ortaya çıkmıştır. Her iki tema aynı oranda kategoriye (f=2) sahiptir.

Bu görünümde genel olarak *Ders Kitabı* kapsamında, *Tarih ve Ahlak Ders Kitabı*; *Etkinlik/kaynak kitaplar* kapsamında, *Serbest Zaman Etkinlikleri* ve *Kitapçık* kategorilerine ilişkin kapsama yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Yani yine devrim, tarih kitaplarının sonunda Cumhuriyet devrimleri anlatılırdı işte o devrimler sırasında kılık kıyafetten başlayan şeyler vardır.*

Katılımcı 2: *Ders kitabından muaşeret hatırlamıyorum yani çok şeye gitmedi. Zaten öyle her şeyi öğrenerek gitmiştik aileden, bilgili gitmiştik.*

Katılımcı 3: *Ders kitabında hatırlamıyorum. Ders kitabı olarak hatırlamıyorum ama işte sınıf öğretmenleri çarşamba günleri öğleden sonra eğitsel kol çalışmaları vardı yani dersler öğlene kadardı, öğleden sonra üç ders, bunların ikisi eğitsel kol çalışması birisi de sınıf öğretmeni tarafından böyle işte adabımuaşeret kurallarının öğretildiği dersler, konuşmalar olurdu yani. Öyle işte boş saat derlerdi, serbest zaman derlerdi. Onlarla bunların öğretildiğini hatırlıyorum.*

Katılımcı 4: Ortaokulda hatırlıyorum ben, bir din hocası geliyordu genç bir kızdı hatta ahlak dersi veriyordu. İşte bilmiyorum yani, o hatırlıyorum ortaokulda çok etkilenmiştik biz hatta ondan. Genç kızların nasıl davranacağı işte, ne gibi şeyler ahlaksızlık, işte yalan söyleme, işte hani ailesinden gizli yaptığı hareketler falan bunları hep böyle öğütleyen genç bir hocaydı yani. Hepimiz böyle, herkes ağlıyordu hatta onu dinlerken falan. Öyle bir ders vardı hiç unutmuyorum.

Katılımcı 5: Yok, ders kitabında rastlamadık. O kitapçıkta İstanbul kız lisesine ait küçük bir kitapçık, broşür gibi bir şeydi. Bize dağıtmamışlardı hocaların elinde vardı, bazen ona bakarak, bazen onun dışında aktarımlar yapıyordu.

Katılımcı 6: (Cevap vermedi.)

Katılımcı 7: Benim dönemimde ben rastlamadım.

Ders kitaplarında adabımuaşeret kuralları sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.138’de sunulmuştur:

Tablo 4. 138: Ders Kitaplarında Adabımuaşeret Kuralları

Tema	Kategori	Katılımcı
Giyim-Kuşam Muaşeret	Kılık-Kıyafet	K1, K4
	Şapka Seçimi	K1
	Renk Uyumu	K1, K4
	Zamana ve Mekana, Göre Giyinme	K4
	Kıyafetin Yakışması	K1
	Kaliteli Kıyafet Seçme	K1
Konuşma Muaşeret	Büyükklere Saygı	K4
	Sözü Kesmeme	K4
Öğretmene Davranış Muaşeret	Öğretmene Saygı	K4
	Öğretmene Selam Verme	K4

Tabloya göre ders kitaplarında adabımuaşeret kuralları hususunda “giyim-kuşam muaşeret”, “konuşma muaşeret”, “öğretmene davranış muaşeret” temalarında içeriğe ulaşılmıştır. Bu temalarda en fazla “Giyim-Kuşam Muaşeret” (f=8) teması kapsamında kategoriler yer almıştır. Bu temada en fazla kılık kıyafet uyumu (f=2), renk uyumu (f=2) kategorileri öne çıkmıştır. “Konuşma muaşeret” ve “öğretmene davranış muaşeret” temaları ders kitaplarında önem verilen diğer muaşeret esaslarıdır.

Bu görünüme göre genel olarak ders kitaplarında; *Giyim Kuşam Muaşeret*i kapsamında, kılık-kıyafet, şapka seçimi, renk uyumu, zamana ve mekana göre giyinme, kıyafetin yakışması, kaliteli kıyafet seçme, *Konuşma Muaşeret*i kapsamında, büyüklere saygı, sözü kesmeme, öğretmene saygı ve öğretmene selam verme konularına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: 25 Kasım'daki o şapka devriminden önce ayakta pantol, üstte yelek, başınızda sarık olmuyor yani alttan medenileşmişsiniz ama başınız hala sarıklı şeklinde söyleyip İnegöl'de Kastamonu'nun kazasında bu serpuşun adına şapka derler diyor kafasına geçiriyor. Neden Batı'ya... Bu süs değil, bu gösteriş değil, herkes şapka giymeye başlıyor. Çünkü eşitliyor insanları. Öbüründe Osmanlı'da başa giyilenler hep başa dert olmuştur, işte şunlar şu başlığı giyer, şunlar şu başlığı giyer, o tarikat onu yapar, şu tarikat bunu yapar, askeriye bunu yapar, öbürü bunu yapar, halk bundan giyemez, halk daha şunu giyer. Çok sınıf farkı olduğu için başa geçirilen şeyler hep dert olmuştur insanların başına. Bunu eşitlemiştir, işte kılık kıyafet sırasında renk uyumu eski resimlere bakarsanız bir renk uyumu vardır, bir zarafet vardır. Yani kimse çılgınca ne eteğini kısaltır, ne yerlere kadar yerleri süpürür. Hiçbir şey yok. Yani şimdi ile mukayese ettiğimiz zaman hiçbir adabımuaşeret kanunu bugün yerine getirilmiyor. Herkes kafasına göre takılıyor.

Katılımcı 4: (Ahlak kitabından yola çıkarak söylüyor) Yani mesela biz de ne bileyim büyüklerimize saygı, mesela konuşmaya ortasından giremeyiz, yani karşımızdaki büyüğün sözünü dinlemek zorundayız. Küçükler biraz daha az konuşur. Onun dışında tabii ki da bizim nesil çok dikkat ediyordu bakın hala daha beni şık görüyorlar mesela ve bu benim giyim kuşama günlük giysim. Buraya geldim diye özenle hazırlanmadım normal sokağa çıkıyordum son anda buraya gelmeye karar verdim. Ama giyim kuşam bizim zamanımızda çok güzeldi. Yerine göre giyinirdik. Ha köye gittiğimiz zaman evet şalvar giyer başımızı örterdik ama şehirde hani yere göre kurallara göre giyinmesini çok iyi bilirdik. Gece kıyafetlerimiz olsun, gündüz kıyafetlerimiz olsun. Bir öğretmen kıyafeti ayrıdır, bir avukat kıyafeti ayrıdır yani işte döpiyes giyilir. Yani hep şıktı insanlar, çok şıktı. Şimdi bakıyorsunuz insanlar ne bulsa üzerine geçirip fırlıyor yani. Fırlıyor yani öyle hiç renk uyumuna falan da bakmıyor. Bizde mesela renk uyumu çok önemliydi. Ne bileyim yani mesela öğretmenlere saygı, mesela biz hala sokakta

öğretmenle karşılaştığımız hazır ol vaziyetinde durup selam verirdim. Sokakta düşünün. Değil ki okulun içinde.

4.2.2. Adabımuaşeret Eğitiminde Öğretmenin Rolü ve Etkisi

Adabımuaşeret eğitimi açısından öğretmenlerin rolü nedir? sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.139’da sunulmuştur:

Tablo 4. 139: Adabımuaşeret Eğitimi Açısından Öğretmenlerin Rolünün Tanımlanması

Tema	Kategori	Katılımcı
Öğretmenin Kişisel Donanımı	Nitelikli	K1, K6, K7
	Örnek	K3, K4, K5, K7
	Bakımlı	K3
	Şık	K3, K7
	Zarif	K7
Öğretmenin Mesleki Donanımı	Disiplinli ve Düzenli	K2, K4
	Pedagojik yeterliliğe sahip	K1, K3, K4, K5
	Rol Model	K3, K4, K6, K7
	Liyakat Sahibi	K6

Tabloya göre Adabımuaşeret eğitimi açısından öğretmenlerin rolü “öğretmenin kişisel donanımı”, “öğretmenin mesleki donanımı” temalarından oluşmuştur. Bu temalarda “Öğretmenin Kişisel Donanımı” (f=11) ve “Öğretmenin Mesleki Donanımı” (f=11) temalarının aynı oranda içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Yine “Öğretmenin Kişisel Donanımı” temasında “örnek” (f=4) kategorisi ve “Öğretmenin Mesleki Donanımı” temasında “pedagojik yeterliliğe sahip” (f=4) ve “rol model” (f=4) kategorileri aynı oranda içeriğe sahiptir.

Bu görünüme göre genel olarak *Öğretmenin Kişisel Donanımı* kapsamında öğretmenlerin, nitelikli, örnek, bakımlı, şık, disiplinli ve düzenli, *Öğretmenin Mesleki Donanımı* kapsamında, pedagojik yeterliliğe sahip, rol model ve liyakat sahibi olarak tanımlandığı ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: . *Ve tabii ki hocaların çok kaliteli olması bunu etkiliyor, hepsinin lisan bilmesi etkiliyor, hepsi çok kaliteli insanlardı. İnsanlara şöyle giyin böyle giyin zaten hocalar söylüyordu.*

Katılımcı 2: *Şimdi biz ilkokula giderken iki tane mendil götürüyorduk. El turnaklarımıza bakıyorlardı turnaklarımız temiz mi diye. Mendiller tiril tiril, ütülü, tertemiz. O zaman kağıt mendil yok, normal mendil. Ondan sonra öğretmen konuşurken başkası konuştuğu zaman sinirlenirdi, konuşuyorum konuşmayın*

diye. Yani birisinin sözünü kesmeyeceğimizi öğrendik öğretmenlerimizden çok şey öğrendik yani. Bunlar ilk anda aklıma gelenler.

Katılımcı 3: Öğretmenimiz zaten kendi, bunları öğreten öğretmenimiz İstanbul Kız lisesindeki o öğretmenimiz yaşlı bir öğretmendi ve üniversite yıllarında Amerika'da gitmiş eğitim almış üniversiteyi belki orada mı okudu bilemiyorum ama üniversite yıllarında eğitim aldım derdi. O zamanın şeyinde bizi böyle nasıl diyeyim size kadıncağzı şey gibiydi böyle protokolden çıkmış bir hanım gibiydi. Böyle çok düzgün giyinirdi, sınıfa çok düzgün gelirdi. Şapkalı bir hanımdı. Yani tam eski Cumhuriyet kadınıydı. Şapkalı, böyle süslüydü, bakımlı bir hanımdı ve zaten hareketleriyle tam bir hanımefendiye ve bize de öğrettikleri hareketleriyle uyuyordu.

Katılımcı 4: Rol model olarak tabii hocalarını görmüşlerdir. İKL'deki öğretmenler çok değerliydi. Hani sertti öğretmenlerimiz gerçekten sertti ama ben hiç şikayetçi değilim hani sert oldukları için. Çok iyi öğretmenlerde yetiştik yani mesela İstanbul Kız Lisesi'nden mezun olup da üniversiteyi kazanamayan bir öğrenci yoktur.

Katılımcı 5: Matematikti ama sınıf öğretmenimizdi. Haftada bir saat boş saatimiz oluyordu onu o şekilde değerlendiriyordu. Herhalde sınıf öğretmenin inisiyatifine bırakılmıştı bazı sınıflar yapmadıklarını söylüyorlardı, görmediklerini. Kitapçık (İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri) hocaların elinde vardı, bazen ona bakarak, bazen onun dışında aktarımlar yapıyordu. Yani şey hocalarımız da dikkat ediyorlardı evet. Öğretmenlerin hepsi eğiticiydi. Ben belki de yatılı okulda olduğumdan dolayı. Tabii gündüzlü öğrencilerimiz de vardı. Ama yatılı okul... Yatılıydı işte kız lisesi. Bu konulara önem veriliyordu. Ben çok... Okulumun bana çok şey kattığını düşünüyorum bu konuda... Tabii, tabii hepsi bizi şey yaparlardı "bakın siz kızsınız, işte iyi bir lisede okuyorsunuz, buradan sonraki hayatınızda da, evliliğinizde, evliliğinizdeki çevrede, iş hayatınızdaki çevrede fark edilmelisiniz, bu kuralları bilmelisiniz, uymalısınız. İstanbul Kız Lisesi'nden mezun olduğunuzu hissettirmelisiniz. İşte kibar olmalısınız, kurallara uymalısınız. Hep bunları dikte ederlerdi. Yatılıların yatılı hocaları vardı geceleri kalan, onlar da hep böyle bize böyle şeyler dikte ederlerdi.

Katılımcı 6: Şimdi adabımuaşerette insanların karşılıklı iletişimde en olması gereken şeydir kişiler arası kurallar. Şimdi biz İstanbul kız liseli öğrenciler olarak son derece liyakat sahibi öğretmenlerden ders aldık. Yani şöyle düşünün

kitap yazarları bizim öğretmenlerimizdi, öyle düşünebilirsiniz. Son derece donanımlı, son derece eğitilmiş.

Katılımcı 7: Ya öğretmenlerimiz çok zarif, çok asil insanlardı. Zaten hep onlardan öğrendik yani. Yürümemizi bile onları seyrederek şey yapardık, onlardan esinlenirdik, onlar gibi olmaya çalışırdık. Çok zariflerdi. Düşün ki o zaman ben 76'da 74'ten 75'ten itibaren okuldaydım o zaman. 80 yaşında, 70 yaşında öğretmenlerimiz vardı. Şapkalarıyla gelirlerdi, çok zariflerdi. Çok şeylerdi yani. Onları böyle biz çok çok yükseklerde görürdük. Ama bu hal ve tavırdan da kaynaklıydı. Korkudan değildi. Onları gerçekten çok sevdiğimiz için, çok sevdiğimiz için gerçekten öğretmen gibiydiler yani.

Öğretmenlerin adabımuaşeret eğitimi kapsamında sağladığı deneyimler sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.140'ta sunulmuştur:

Tablo 4. 140: Öğretmenlerin Adabımuaşeret Eğitimi Kapsamında Sağladığı Deneyimler

Tema	Kategori	Katılımcı
Sınıf ve Okul Muaşeret	Sınıf ve Okul Düzenine uyma	K1, K2
	Vaktinde Derse Girme	K1
	Düzgün Kıyafetle Derse Girme	K1
	İmtihanda Sessiz Olma	K1
	Disiplinli Olma	K1
	Öğretmeni Selamlama	K4
	Öğretmene Saygı ve Nezakette Davranma	K1, K2, K4
	Yardımlaşma	K1, K7
	Temizlik ve Hijyen Adabı	K2, K5
	Sevgi ve Saygı	K2, K4, K6, K7
Toplum İçinde Davranış Kuralları	Tokalaşma	K3
	Tanışma ve Hitap Kuralları	K3
	Giyim-Kuşam Adabı	K4
	Kız-Erkek İlişkisinde Adap	K4
	Konuşma Adabı	K1, K4, K5, K6
	Oturma Adabı	K5,
	Halka Açık Alanlarda Adap	K5, K7
	Giyim ve Bakım Adabı	K5

Tablo 4. 140: Öğretmenlerin Adabımuâşeret Eğitimi Kapsamında Sağladığı Deneyimler (tablosunun devamıdır.)

Yemek Yeme Adabı	K5
Büyükklere Saygı Adabı	K5
Cenaze Adabı	K5
Büyükklere Saygı Adabı	K5
Zarafet Kuralları	K5, K6, K7
Protokol ve Resmi Nezaket Kuralları	K5

Tabloya göre öğretmenlerin adabımuâşeret eğitimi kapsamında sağladığı deneyimler “Sınıf ve Okul Muâşeret” (f=10) ve “Toplum İçinde Davranış Kuralları”ndan (f=28) oluşmuştur. Bu temalarda en fazla “Toplum İçinde Davranış Kuralları” kapsamında içerik tespit edilmiştir. Bu temaya göre “Sevgi ve Saygı” (f=4), “Konuşma adabı” (f=4), “Zarafet kuralları” (f=3) öne çıkmıştır.

Bu görünüme göre genel olarak *Sınıf ve Okul Muâşeret kapsamında*; sınıf ve okul düzenine uyma, vaktinde derse girme, düzgün kıyafetle derse girme, imtihanda sessiz olma, disiplinli olma, öğretmeni selamlama, öğretmene saygı ve nezaketle davranma, *Toplum İçinde Davranış Kuralları kapsamında*; yardımlaşma, temizlik ve hijyen adabı, sevgi ve saygı, tokalaşma, tanışma ve hitap kuralları giyim-kuşam adabı, kız-erkek ilişkisinde adap, konuşma adabı, oturma adabı, halka açık alanlarda adap, giyim ve bakım adabı, yemek yeme adabı, büyükklere saygı adabı, zarafet kuralları, protokol ve resmi nezaket kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Yani ayağa kalkmak, arkadaşına dürtmek, bilmem şey öyle şeyler hiç olmazdı. Ne yapıyorsunuz diye veya teneffüste bir öğlen filan çok gürültü olursa gelip bir psikoloji hocası Semahat Ataöz, rahmetli gelir “başınıza bir muhasır mı lazım? Kendi kendinize sessiz oturamıyor musunuz?” derdi. Yani böyle kibarca ikaz ederdi. Ona gelip de karşılıklıta hocam ama filan diye konuşamazsın, önüne bakarsın yalnızca önüne bakarsın. Öğretmenler saatinde gelir düzgün gelir resimde gördüğünüz gibi gayet düzgün kıyafetle gelir, selamlamasını bilir, oturur mümessili çağırır, mümessil işte yaptım yoklamayı falan der, ondan sonra bugün ya ders anlatacağız ya im... o zaman sınava imtihan denirdi. İmtihana tabii tutacağım dediği zaman hiç kimse nefes almadan dururdu. Çünkü nefes alanı dışarı çıkarırlardı. Sınıftan çıkarırlardı, o dışarıda beklerdi*

derste. Öyle ayakta kenarda falan diye basit bir yöntem yoktu. Dışarıda, lütfen sen dışarıda bekle, bir dahaki derse gelirsın denirdi. Birine bir iyilik yaptığımız zaman ötekine söylemezdik. Yani gizli yapılırdı iyilik.

Katılımcı 2: Şimdi biz ilkokula giderken iki tane mendil götürüyorduk. El tırnaklarımıza bakıyorlardı tırnaklarımız temiz mi diye. Mendiller tiril tiril, ütülü, tertemiz. O zaman kağıt mendil yok, normal mendil. Ondan sonra öğretmen konuşurken başkası konuştuğu zaman sinirlenirdi, konuşuyorum konuşmayın diye. Yani birisinin sözünü kesmeyeceğimizi öğrendik öğretmenlerimizden çok şey öğrendik yani. Bunlar ilk anda aklıma gelenler. Çiçek götürdüm bir gün günaydın öğretmenim diye bana dedi ki bunu bahçeden mi aldın? Bahçenizden mi aldın dedi. Benim cevabımı beklemeden anladı parayla aldığımı, sakın dedi bir daha parayla bana çiçek alma, bahçenden koparırsan ancak çiçek isterim, alırım dedi. Yani bu paranın geçmeyeceği yerlere çiçek alıyorsunuz ona bir sevgi ama talebesiniz ne kadar paranız var nasıl şey alıyorsunuz bunlar hep böyle öğretmenlerimizden öğrendik biz. İtiş kakış yapmayın diye ben okulun haysiyet başkanıydım aynı zamanda. İtiş kakış yapmayın, arkadaşlarınıza saygı gösterin, birbirinizi itirmeyin bunlar hep lisede öğrendiğimiz şeyler.

Katılımcı 3: Adabımuaşeret onlardan öğrendiklerimizi uyguladık. Mesela hiç unutmuyorum sınıf öğretmenimiz derste bir kadın erkek karşılaştığı zaman kadının elinde eğer eldiven varsa eldiveni çıkarıp öyle tokalaşmak gerekiyor demişti. Bir kere bir arkadaş ortamında takmıştım, soğuktu hava. Eldiveni çıkartmamışım, çıkartamıyorum deri eldiven, biz tokalaşacağız hani normal de şey yapabilirim resmi bir şey de değil yani o zaman lise iki üç olabilir. Eldivenimi çıkartmak için uğraştım falan tokalaşacağım diye. Niye dediler bu kadar uğraştın ee böyle demiştiniz öğretmenim. Çünkü ilk defa arkadaşla karşılaşıyorduk bir erkek arkadaşla. Böyle şeylerim var uyguladıklarım ama bir de mesela pazara çıkıp bir alışveriş yaptığınızda ya da yakınlarda “amca bana oradan bir ekmek verir misin” veya amca diye veya teyze diye hitap etmeyin şeyi var. O zamandan beri ben onu öğrendiğimden beri hep beyefendi veya hanımefendi derim pazarda alışveriş yaparken bile hanımefendi bunun fiyatı nedir? Beyefendi bunun fiyatı nedir? O mesela şey ve girdi hayatıma girdi, onu okulda öğrendik. Başka daha neler var hayatımda? Çok şey var ya çok, pek çok şey var.

Katılımcı 4: Bir kadın olarak ayakları üzerinde durmayı, Atatürkçü olmayı, saygılı olmayı, onurlu olmayı, dik durmayı, giyinmeyi ondan sonra tarihimizi çok

iyi öğrendik çünkü ben tarihe çok değer veririm. Yani bu gibi kuralları işte ben işte erkek arkadaşları hakkında nasıl davranacaksınız bir kız olarak, kibar olacaksınız, küfretmeyeceksiniz hepsi öyle biraz zarif hanımefendi olarak büyümüşlerdir. Evet, biz öyle yapardık tabii. Böyle hazır ol... Ama sokakta görsek bile böyle düzgün şak. Yani kardeşim diyor ki ben hala alışmışım şu yaşımda hani müdür geçtiği zaman diyor, iş hayatına atıldım eğildim selam verdim güldüm kendime diyor deli misin nesen yani. O alışkanlık iş yerine de yansıyor ileride. Kendinden büyük müdürün olsun bir şeyin olsun, amirin olsun gayet selam verme ihtiyacı hissediyorsun. Çünkü artık şartlanmışız yani. Tabii öğretmene olan saygı. Tabii ki güleriz, espriler vardır şudur budur ama hepsi bir saygı çerçevesindedir.

Katılımcı 5: *Evet, var tabii çok var. Genellikle belki de kız... Daha doğrusu önce şunu vurguluyorlardı hep vatana millete faydalı bir birey olmamız gerektiğini bunun içinde adabımuâşeret kurallarına uymamız gerektiğini, tabii yatılı okul da olduğu için yatılı gündüzlü bir topluluk halindeydik, bunun bizim için çok önemli olduğunu, işte topluluk halinde yaşarken görgü kurallarını adabımuâşeretin çok önemli olduğunu, ileriki yaşantımızda iş ve meslek hayatımızda bunun bizi ileri götüreceğini, bunu bilirse bu kurallarına uyarsak o şekilde aktarıyordu hocamız. İşte kız lisesi olduğu için daha çok işte sınıfta sessiz olmamız, kızlar hanım hanımcık olmalı sessiz olmalı, işte öğretmenlerimizi selamlamalıyız, selamlamadan geçmemeliyiz, yemekhanede kurallara, birbirimizin sırasına, işte yatakhane, tuvalette birbirimize saygılı olmayı, bunun pratiğini de yapmış oluyorduk böylece yatılı okul olduğumuz için öğrendiklerimizi pratiğe geçirebiliyorduk hemen. Tabii bunun dışında kalanlar da oluyordu böyle her yerde, her zaman aykırı tipler olur. Yani bu kuralları çiğneyen, öğrenmesine rağmen yapmayanlar da vardı. Başka ne derdi işte hocalarımızı selamlayacağız, işte düzgün olacağız, saçlarımız taranmış olacak, etek boylarımız düzgün olacak yani burada hayatın her döneminde ılımlı bir giyim tarzı, saçlar temiz, ayakkabıların boyalı yani hem öğrenciyken hem ileriki yaşantıda bunların çok önemli olduğunu, büyükler oturmadan oturmamak bir yemekte ya da bir yerde, işte büyüklere saygı, büyükler oturmadan oturmamak, dışardan içeriye bir büyük geldiğinde ayağa kalkmak, büyüklere yol vermek kapıdan geçerken...*

Katılımcı 6: *Türkçe öğretmenimiz Selma Eserpek hiç unutmam o zaman yaşı zannediyorum 60'lı yaşlar falan böyle saçlar arkaya topuz, çok şık bir toka ve lacivert önlük giyerdi. Yakasında da bir iğne böyle bir Türkçe dersi ile Türkçe*

öğretmeni ile karşılaşıyorsunuz. Sınıfa girdiği anda tüm hakimiyeti ele geçirmiş, tüm saygınlığı ile size ders anlatıyor. Size söz verirken 11 yaşında bir çocuk bunu duyduğu zaman o alt yapısında oluşacak güzelliği size ifade edeyim. Mesela benim ismim F. “F Hanım lütfen siz buyurun, cevaplayınız.” Şimdi siz bunu duyduğunuz anda diyorsunuz ki “ben 11 yaşındayım, ben bir kişilik sahibiyim ve benim öğretmenim bana hanım diye hitap ediyor.” Yani “F. sen kalk bakalım sen anlat bakalım” falan gibi değil de. Siz bunu duyduğunuz anda ne oluyorsunuz, sizde bir şey oluşuyor. Siz o zaman diyorsunuz ki “ ben insanlara mesafeli yaklaşmalıyım. O insanlara şık konuşmalıyım ve hiçbir zaman laubali ya da onu incitici herhangi bir hitapta bulunmamalıyım.”

Katılımcı 7: Öğretmenleri gerçekten annelerimizden daha çok severdik. Onları sırf onları üzmemek, onların gözünden düşmemek için biz zaten ister istemez çok saygılı, edepi, her şeye dikkat eden çocuklar olurduk... Ben bizim kibir yoktu, hocalarımız da gerçekten zarıflardı yani. Her şeyleriyle bize örneklerdi. Mesela o yıllarda bize hafta sonu kaldığımız zaman okulda Taksim’de, bak hiç unutmuyorum, Turandot operasına götürmüşlerdi bizi. Tabii biz bilmiyoruz, hayatımızda ilk defa operaya gitmişiz. Bizim arkadaşlar ellerine almışlardı bir torba kabuklu badem, fındık bile değil. Bademin kabuğu çok zordur. Biz arka koltukta 15-20 kişi o zaman Korona falan da yok, hastalık da yok ya çatırtı diye kırıyor onu bakıyorsunuz. Ön sıradan ellerinde dürbün şeyleriyle saphı gözlükleriyle 60-70 yaşında böyle çok şey nasıl diyeyim yani şık giyimli bayanlar böyle 10-15 kafa birden o çatırtıya arkaya dönüyordu. Tekrar sahneye dönüyorlar falan. İşte yani bunun için gittiğimizde bayağı bize okulda öğretmenlerimiz “siz hani böyle bir şey yapamazsınız, hani bu davranış görgü kurallarına aykırıdır, orada tamamen sahneyi izleyeceksiniz, çıt çıkarmayacaksınız” bunlar öğretilirdi bize. Hani kafamıza vurup da “bir daha sizi götürmeyeceğiz, rezil ettiniz bizi” falan gibi bir şey yoktu. Yani her şeyde de eğitimidir zaten... İşte ben ders olarak almadım ama yaşamımızın içinde yani gördüğümüzde size kafasını her koridorda geçerken, her öğrenciye ayrı ayrı günaydın nasılsın deyip ismiyle şey yapmazlardı ama... Yani bıkmadan mesela o kadar kalabalık bir okuldu, bıkmadan o öğretmenlerimiz her geçerken hani böyle biz gülümsediğimiz zaman gülümseyerek kafalarıyla bize selam verirlerdi. İşte öğretmenlerimiz çok zarıftı. Dediğim gibi paylaşmayı bilen mesela parasız yatılı vardı ve bizim okulumuz da çok zengin insanların da olduğu bir okuldu. Yani zengin ailelerin çocuklarıydık, asla hissettirilmezdi. O çok güzeldi. Okul aile

birliğimiz vardı ben hatırlıyorum o zaman babamı çağırın derdi, bir de bir arkadaşım vardı durumları çok iyiydi onların biliyorduk. Çağırırlardı ve birçok öğrencinin ihtiyaçlarını görmek için onlardan ve o öğrencilerin hiç haberi olmazdı. Bizim bile haberimiz olmazdı. Ama benim babam arkadaşşıma şunu almış, hani çocuksun çünkü bilmezsin ki “Ayşe benim babam sana bunu aldı” deyiverirsin, çocuksun sonuçta cahilsin, gençsin. Hiç biz bunları bilmezdik. Yıllar sonradan bile şey olur da konu olur bir şey olur da efendim hani o zaman çocuğa işte şunu şey yaptık veya 5 çocuğa şunu yaptık falan gibi. O yıllar sonraki bazı şeylerin sohbetlerin içinde geçerse geçer. Onlar da çok güzeldi, hani hissettirilmezdi bir yardım verilirken o da en büyük görgü kuralıdır. Yani bir yardımı yaparken hissettirmemek, o çok güzel.

Adabımuaşeret kurallarının sınıf ve okul yaşamına etkisi sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.141’de sunulmuştur:

Tablo 4. 141: Adabımuaşeret Kurallarının Sınıf ve Okul Yaşamına Etkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Okul Adabımuaşereti	Giyim kuşam	K1, K4, K6, K7
	Sofra	K1, K7
	Temizlik	K3, K4, K6, K7
	Davranışlarda terbiye ve nezaket	K1, K3, K5, K7
	Disiplinli olma	K1, K3, K4, K6
	Düzenli olma	K3, K7
	Saygılı olma	K2, K4, K6, K7
	Yardımlaşma	K6, K7
	Tuvalet adabı	K3
	Yatakhane adabı	K3
	Güzel geçinme	K2, K4, K6, K7
Sınıf Adabımuaşereti	Konuşma görgü ve adabı	K2
	Sorumluluk	K6
	Arkadaşlık	K6
	Taşıt adabı	K4
Sokak Adabımuaşereti		

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının sınıf ve okul yaşamına etkisi kapsamında “Okul Adabımuaşereti”, “Sınıf Adabımuaşereti” ve “Sokak Adabımuaşereti” temaları ortaya çıkmıştır. Bu "temalarda “Okul Adabımuaşereti” (f=28) en fazla içeriğe sahiptir.

Bu görünüme göre genel olarak *Okul Adabımuaşereti kapsamında* giyim kuşam adabı, sofra, temizlik, davranışlarda terbiye ve nezaket, disiplinli olma, düzenli olma, yardımlaşma, saygılı olma adabı, tuvalet ve yatakhane; *Sınıf Adabımuaşereti kapsamında* güzel geçinme, sorumluluk, arkadaşlık; *Sokak Adabımuaşereti kapsamında* taşıtlarda adap kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *İpek çorap giymek yok, tırnak uzatmak yok, cila sürmek yok, saçları açmak yok. Denizden açıldı efendim rengi yok, böyle şeyler yok, disiplinli bir okuldu... Bir o tarihi doku içinde var, devrimler sırasında var, sonra da daha bu geliştikçe okuldaki kalite daha karmalaşınca, işte Anadolu'dan parasız yatılı kazanmış falan gelmiş olanlar sırtırdı yani aramızda hal hareketleriyle sırtırdı. Yemek yemeleriyle sırtırdı, bağırma çağırması ile... Evet o anca homojen duruma geçip adapte olduktan sonra zaten benimsenirdi, yoksa kalırdı.*

Katılımcı 2: *Öğretmenlerimize saygıyı, arkadaşlarımıza saygıyı öğrendik. Yani gayri ihtiyari sayıyorsun arkadaşını. Bir şey söylediği zaman dinliyorsun. Lafını kesmiyorsun. Sonuna kadar söylesin diye bekliyorsun. Cevap vereceksen onun lafı bittikten sonra cevabını veriyorsun. Bu hala bende devam eder arkadaşım farkındadır dinlerim sonuna kadar, hiç müdahale etmem kimseye.*

Katılımcı 3: *Ya kurallar... Tabii tabii onlar da oluyordu. Okulda mesela bizim, ben yatılı okumuştum tuvaletlerle ilgili çok şey yaparlardı. Pansiyon derlerdi yatakhane, pansiyon sorumlusu öğretmenlerimiz bir de... Bunları mesela... Tuvaletlerde pis bir durum gördüğü zaman bunları... Bağırıp çağırmazlardı ama anlatırlardı hatta öyle güzel anlatırlardı ki utanırdı insan sanki üstüne alınırdı kendi yapmış gibi, üstümüze alınırdık. Ben şahsen üstüme alınırdım üzülürdüm ay sanki bunu nasıl yapabilir biri, nasıl oldu bu? Tabii meçhul yapan ama sonuçta yapılmış kötü bir hareket var orada bir çöp bırakılmış yani öğretmenim acaba benden de şüphe eder mi diye korkardım o kadar öyle güzel anlatırdı onu... Yatakhane içinde tabii mesela yataklar, sabah kalkınca yataklarımız çok güzel düzeltilirdi. Temizlik şeyimiz vardı gece yatarken el yüz ayak yıkanırды bilmiyorum onları söylerler miydi kendiliğimizden mi yapardık bilemiyorum ama bir temizlik şeyi vardı bir kere. Düzen vardı, temizlik kuralı vardı. Küçük fenerlerimiz vardı mesela kitap okuduk şeyin içinde arkadaşlarımızı rahatsız etmemek için yorgan altında okurduk, ışıktan rahatsız olmasınlar diye. Sessizliğe evdekinden daha da ihtimam gösterirdik sessizliğe, sakinliğe. Yatakhane kimseyi rahatsız etmemek için... Olumlu etkiledi tabii ki. Yani birçok mesela yatılı okuduğunuz için il dışından parasız yatılı geri devlet yani devlet sınavını kazanıp gelenler vardı bilmiyor olabilirler de herkes birdi yani o zaman hatırladığım kadarıyla. Tabii ki vardı birkaç uçuk tipler ama genelde öğreniliyordu ve*

uyuluyordu kural diye ama adabımuaşeret görgü o da kural tabii sonuçta ama baskıcı bir kural olarak değil ama onu alıyordunuz ve uyguluyordunuz.

Katılımcı 4: Evet, okulumuzun kuralları da sırf kız okul olmasına rağmen mesela biz saçlarımızı örmek zorundaydık, serbest gidemezdik. Ne bileyim yani çeşitli... Çeşitli saç modelleri ve makyaj zaten yasak yani, önlüklerimiz var lacivert. Onlar okul kurallarına göre olacak. İşte etek boyuydu şuydu buydu hepsi çoraplarımıza kadar okul kurallarına uygun uyuyacağız. Yani bunları uyulmazsa mutlaka ceza alıyordunuz... Şimdiki çocukları görüyoruz bir de bizim devrimizin insanlarını görüyorsunuz, bizim devrimizin insanları hala çok saygılılar. Hala kurallara uyuyorlar ama şimdiki çocuklarda ben o terbiyeyi göremiyorum maalesef. Yani biz mesela yere oturmazdık onlar bulundukları yere oturuyorlar. Trene biniyoruz yere oturuyorlar. Biz tozludur yani mesela yere oturduğumuz yer... çantamızı yere koyduğumuz zaman buraya koymayız mesela. Hani şart şurt vardır yani. Bu mikrop var yani mikrop, ellerini yıkamaktır bilmem ne. Şimdikiler ayakkabı ile mesela yatağın üzerine. Amerikan eğitimi, ayaklarıyla yatağın üzerine. Filmlerde görüyoruz, Amerikan filmlerinde. Bizim Türk adetlerinde nedir ayakkabı çıkarılır kapıda. Bizde hala çıkarılır.

Katılımcı 5: Genellikle uyulurdu ama uymayan mesela merdivenlerden koşarak inmeyin bize öyle derlerdi. Koşmayın ve sınıftan affedersiniz şey gibi çıkmayın, yavaş yavaş çıkın. Kız çocukları şey... Yine böyle şey ittiren kaktıran bir iki tane şeyler olurdu, kızlar ama...

Katılımcı 6: Şimdi arkadaşlık, seçilmiş kardeşliktir diye bir tabir vardır. Bu kurallar çerçevesinde sağlam temellerin oturtulmasında çok faydalı olur, yani öyle düşünüyorum ben. Okul hayatı boyunca yani çok sıkı kurallı bir okuldaydık aslında biz. Yani adabımuaşeretin yanı sıra hem derslerimiz konusunda çok zor bir okuldu o anlamda ama bu zorluğun biz ileriki yaşamımızda çok faydasını gördük. Yani ben üniversiteyi kazandığımda, ben normal bir talebeydim hani böyle takdirler alayım falan olmaksızın ama ilk girişte yüksek puan alarak üniversiteye girdim. Son derece başarılı bir şekilde bitirdim okulumu. Yani adabımuaşeret kuralları, yani ben işin kural kısmındayım şu anda. Kuralları öğrenmek bize ileriki yaşamımızda çok büyük artılar getirdi. Yani şöyle söyleyeyim sorumluluk da bir adabımuaşeret kuralıdır bana göre. Bize son derece sorumlu yaşamayı, yani bir şeyden sorumlu olduysan onu sonuna kadar yapabilmeyi, becerebilmeyi öğrettiler. Yani aynı şeyi ben kızıma aktardım,

aktarmasam bile o bir şeyi vazife edindiyse onu yapmak zorundasın gibi ve bize öyle bir şey yaptılar kurallar konusunda. Sorumlu büyümeyi öğretiler. Yani mesela ödevim var o ödevi yapmak durumundasın. Çünkü bunun yaptırımı var. İyi puan alamazsın. Gibi gibi hayatımızda da böyle öğretiler geldi bize. Yani bunu yaparsak tamam rahatlarız gibi sorumlu yaşamayı yani bu da bir kuraldır bana göre. Adabımuaşeret yani görgü kuralı insanların kaypak yaşamdan kaçmasını da sağlar. İşte bu sorumluluk duygusu bana göre öyle. Tabii ki şimdi şöyle bir şey bizim dediğim gibi çok sıkı bir okulda büyüdüğümüz için bizim böyle çok spesifik şeylerimiz vardı. Mesela etek boylarımız ondan sonra hemen dizin ortasında olmak durumunda, ten rengi çorap giyemezdik, saçlarımız açık olmazdı. Yani işte ne bileyim kaş almak vesaire gibi. Bizim müdüre hanım vardı. Müdür Yardımcısı Nağlube Hanım vardı Allah rahmet eylesin eteğini kısaltırdı kızlar böyle katlardı etek olduğu zaman. Formada böyle bir şansın yok ama formayı da böyle alttan kıvrırırlar o hemen böyle uzun bir tırnağı vardı, tık böyle o şeyi kısalttığımız yeri o ipi koparırdı tırnağı ile kapıda beklerdi. Yani son derece hijyen konusunda çok dikkatli olmamız gerekiyordu, tırnaklarımız, ellerimiz her tarafımızın temiz ve düzgün olması, formalarımızın ütülü, ayakkabılarımızın cilalı, siyah çorap kışın, beyaz çorap yazın. Diz kapağına kadar da beyaz çorap, saçlarımız örgülü olmak zorundaydı. Öğretmenler odasının önünde yani öğretmenler odasının yanında çok büyük bir boy aynası vardı. Bu şeylerde de olur ya böyle kamu kuruluşlarında da olur. Öğretmenler odasına girmeden o aynaya bakıp üstünü başını düzeltirsin. Yani böyle girmezsin öğretmenler odasına. Orada kendine bir çeki düzen verirsin, kendine bir bakarsın. Koskocaman devasa bir ayna vardı, boy aynası. Orada üstünü başını düzeltirsin, kapıyı çalarsın ondan sonra içeriye girersin, konuşacağın öğretmenle konuşup ger geri çıkarsın. Yani hemen böyle arkayı dönüp koşarak çıkmazsın falan gibi gibi böyle nezaket kuralları çerçevesinde böyle bir yaşam şekli oluşuyor insanlarda. Konuşma ve hitapta da öyle tabii. Böyle çok yayvan yayvan, yani şimdiki çocukları tabii tenzih edemeyeceğim son derece işte görüyoruz okuyoruz biraz saçma bir düzendeler şu anda. Bizim öyle bir şansımız olmadı. İyi ki de olmamış yani öğretmenle çok mesafeli, çok düzgün, çok saygıdeğer ilişkimiz oldu....

Katılımcı 7: Bizim okulumuzla ilgili, okulumuz çok şeydi, farklı ve güzeldi. Leydi gibi yetiştiriyorlardı bizi. Her şeklimize, yürümemize, giyinmemiz, kıyafetimiz, saçımızın taranmış olması hepsi çok uyarıyorlardı bizi. Sürekli uyarak bunları

söylüyorlardı. Mesela formamızın içine renkli bir şey giyemezdik ama hafta sonu özgürdü tabii. Yatılı kalanlar okul içinde işte sofrada en azından yemekhaneye indiğimiz zaman, hani yemek yerken sessiz olunması gerektiğini... Çünkü çok kalabalıktı okulumuz. Mesela öğretmenlere gelip masaya oturmadan bizler yemeğe başlamazdık gibi öyle hani paylaşımı orada öğrendik. Çünkü karavananın içinde... masalar 6 kişilik, karavananın içinde 6 parça yapılan yemekten var. Hani kendi sizin iki parça alma gibi bir şansınız yok. Onun için orada paylaşmayı öğreniyorsunuz. Tabii yemeyen olursa “ben bu parçamı yemiyorum arkadaşlar, isteyen olabilir” gibi bu şekilde en azından bir kantinde o sıraya girme olayı hani öyle bir işleyiş yok. Çünkü bir de yatılı okul olmasının da altında etkisi çok büyük. Yatılı okulda ister istemez gardınızı alıyorsunuz yani. Çünkü çok fazla öğrenci sayısı var, her yerden gelmiş, daha çok da aslında aile yapısı işte anne baba ayrı veya uzakta falan olan çocuklar olduğumuz için daha bir şeydi nasıl söylesem kendini sürekli koruma şeyindesin. Bir el yıkama kuyruğuna gireceksin, lavabo kuyruğuna gireceksin, saçını yıkamak istiyorsan saç yıkama kuyruğuna gireceksin. Her şeyde bu var, bu da insanı ne yapıyor tabii belli bir haklara saygı duyma, işte o sıraya giriyorsun en azından onu öğreniyorsun. Yemeğe gireceksin, yemek salonuna hemen öyle açık değildi. Herkes istediği gibi giremezdi. Orada işte belli bir sıraya giriyorsun, sessiz sakın bir sıraya bu tarz şeyler. İşte bakımlı olmak, temiz olmak, dolaplarımızın düzenli olması, yüksek sesle konuşup işte yüksek sesle gülmemek, işte sakızını, işte efendim sakızını öyle işte çok göstere göstere çiğneyip patlatamazsın, edemezsin. O şekilde çok yüksek sesle seslenemezsin gibi bunlar. Bir de şeyde adabımuaşeret deyince benim Sait Faik Abasıyanık’ın mıydı Adabımuaşeret motoru diye bir kitabı vardı onun. Bu adabımuaşeretin yani o olduğunu anlamı nedir bunun diye bakıp da o şekilde adabımuaşeret görgü kuralları olduğunu işte yok kapalı yerde şapka ile durulmaz falan gibi böyle bazı belirli şeyler. İşte yok yemeğin servisinin sağ taraftan mı sol taraftan mı, onun böyle bir şeyi var bu tarz şeyler. Ağzını şapırdatarak yiyemezsin falan böyle şeyler biz bunları okulda öğretmenlerimizin..

Katılımcı 7: Bizim okulumuzla ilgili, okulumuz çok şeydi, farklı ve güzeldi. Leydi gibi yetiştiriyorlardı bizi. Her şeklimize, yürümemize, giyinmemiz, kıyafetimiz, saçımızın taranmış olması hepsi çok uyarıyorlardı bizi. Sürekli uyararak bunları söylüyorlardı. Mesela formamızın içine renkli bir şey giyemezdik ama hafta sonu özgürdü tabii. Yatılı kalanlar okul içinde işte sofrada en azından yemekhaneye

indiğimiz zaman, hani yemek yerken sessiz olunması gerektiğini... Çünkü çok kalabalıktı okulumuz. Mesela öğretmenlere gelip masaya oturmadan bizler yemeğe başlamazdık gibi öyle hani paylaşımı orada öğrendik. Çünkü karavananın içinde... masalar 6 kişilik, karavananın içinde 6 parça yapılan yemekten var. Hani kendi sizin iki parça alma gibi bir şansınız yok. Onun için orada paylaşmayı öğreniyorsunuz. Tabii yemeyen olursa “ben bu parçamı yemiyorum arkadaşlar, isteyen olabilir” gibi bu şekilde en azından bir kantinde o sıraya girme olayı hani öyle bir işleyiş yok. Çünkü bir de yatılı okul olmasının da altında etkisi çok büyük. Yatılı okulda ister istemez gardınızı alıyorsunuz yani. Çünkü çok fazla öğrenci sayısı var, her yerden gelmiş, daha çok da aslında aile yapısı işte anne baba ayrı veya uzakta falan olan çocuklar olduğumuz için daha bir şeydi nasıl söylesem kendini sürekli koruma şeyindesin. Bir el yıkama kuyruğuna gireceksin, lavabo kuyruğuna gireceksin, saçını yıkamak istiyorsan saç yıkama kuyruğuna gireceksin. Her şeyde bu var, bu da insanı ne yapıyor tabii belli bir haklara saygı duyma, işte o sıraya giriyorsun en azından onu öğreniyorsun. Yemeğe gireceksin, yemek salonuna hemen öyle açık değildi. Herkes istediği gibi giremezdi. Orada işte belli bir sıraya giriyorsun, sessiz sakın bir sıraya bu tarz şeyler. İşte bakımlı olmak, temiz olmak, dolaplarımızın düzenli olması, yüksek sesle konuşup işte yüksek sesle gülmemek, işte sakızını, işte efendim sakızını öyle işte çok göstere göstere çiğneyip patlatamazsın, edemezsin. O şekilde çok yüksek sesle seslenemezsin gibi bunlar... ...adabımuâşeret görgü kuralları olduğunu işte yok kapalı yerde şapka ile durulmaz falan gibi böyle bazı belirli şeyler. İşte yok yemeğin servisinin sağ taraftan mı sol taraftan mı, onun böyle bir şeyi var bu tarz şeyler. Ağzını şapırdatarak yiyemezsin falan böyle şeyler biz bunları okulda öğretmenlerimizin... Yani paylaşıyorsun, şey yapıyorsun en azından saygı işte başka bir şey değil. Adabımuâşeret başkasının hakkına saygılı olmak, toplum içinde ne şekilde nasıl davranacağını bilmek, bu konuda öğretilen şeyler. Ya işte ne bileyim restorana gidersin, ağzını şapırdatmadan yiyeceksin, çatalı kaşığı çok şangırdatmayacaksın işte, bir şeyleri höpürdeterek içmeyeceksin. Böyle bunlar yaşayarak öğreniyorduk, görüyorduk. Sürekli uyarılıyorduk, sürekli...

4.2.3. Adabımuâşeret Eğitiminin Toplumsallaşma Açısından Etkisi

Adabımuâşeret eğitiminin sosyal yaşama etkisi ile ilgili veriler Tablo 4.142’de sunulmuştur:

Tablo 4. 142: Adabımuâşeret Eğitiminin Sosyal Yaşama Etkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Pozitif Sosyal Statü	Dış Görünüş ve Davranışlar	K1, K4, K6, K7
	İletişim ve Nezaket	K1, K3, K4, K5, K7
	İyi Karakter	K1, K3, K5, K7
	Toplumsal Kabul	K1, K7
	Toplumsal Düzen	K6, K7
	Fark edilebilirlik	K2, K5
	Disiplin	K6
	Farkındalık	K3
	Takdir Edilme	K5
	Saygınlık	K2, K7
	Toplumsal Uyum	K7
	Olumsuz Algı	K1, K4
Negatif Sosyal Statü	Hak İhlalleri	K6

Tabloya göre adabımuâşeret eğitiminin sosyal yaşama etkisi kapsamında “Pozitif Sosyal Statü” ve “Negatif Sosyal Statü” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda en fazla “Pozitif Sosyal Statü” temasında içeriğe (f=25) ulaşılmıştır. Kategoriler içerisinde “İletişim ve Nezaket” (f=5), “Dış Görünüş ve Davranışlar” (f=4) ve “İyi Karakter” (f=4) kategorilerinin daha fazla içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre genel olarak *Pozitif Sosyal Statü* kapsamında, dış görünüş ve davranışlar, iletişim ve nezaket, iyi karakter, toplumsal kabul, toplumsal düzen, fark edilebilirlik, disiplin, farkındalık, takdir edilme, saygınlık, toplumsal uyum; *Negatif Sosyal Statü* kapsamında, olumsuz algı ve hak ihlalleri kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Çünkü size statü kazandırıyor. Bu düzgün giyinir, bu düzgün hareket eder, bu lütfensiz konuşmaz, bu her şeye teşekkür eder, bu iyidir, bu yardımseverdir şeklinde olan bir karşılanma var, bir de bırak ya hödüğün teki diye karşılanmak var.*

Katılımcı 2: *Sosyal yaşantımda her zaman girdiğim bir mecliste insanlara saygılı oldum, saygı bekledim. Sevdiklerimden de sevgi bekledim. Yoksa yani siz saymazsanız kimse sizi saymaz. Sevmek şahsi bir şey ama saygı bir yerde muhakkak şart. Saygı şart.*

Katılımcı 3: Yani şimdi arkadaşlarım kibar olduğumu söylerdi. Bu kibarlık bilmiyorum nereden geliyor, etkilemiştir beni. Belki karakterimde de var mıydı bilemiyorum, yoksa yetişmiş olduğum aile ortamı mı bu kadar anlayışlı yaptı, bu kadar kibarsam eğer kibar yaptı, kendi kendime de kibarım da diyemiyorum ama nerem kibar diyorum arkadaşşıma kibarsın diyorlar yani kibar bir hanımsın diyorlar. Herhalde onlardır yani. Yapmamaya çalışıyorum, düzgün olmaya, düzgün iyi bir birey olmaya çalışıyorum. Eğer onlar da kibarsın dediklerine göre başardım zannediyorum. İyi bir birey olmamı, farkında olmamı sağladı.

Katılımcı 4: Yani ben sosyal yaşamda bu kuralları uyguluyorum. Eskisi gibi davranıyorum. Yani tabii ki. Yani doğru olan bu diye düşünüyorum, yani öbürkünü yanlış olarak görüyorum. Hani ama geri kafalı deyin ama isterseniz tutucu deyin ama ben bizim kurallarımızı doğru olarak görüyorum.

Katılımcı 5: Tabii hep fark edildim. Mesela bunu bazıları fark edenler söyledi, ne kadar kibarsın ne kadar saygılısın. Mesela şimdi gün ortamları olurdu, mesela küçük yerlerde gün ortamları olurdu, ben benden yaş olarak büyük kişi gelince ayağa kalkardım, yerimi verirdim, yerimi verirdim, o oturmadan oturmam yani büyük kişi oturmadan oturmam, o yemeğe başlamadan yemeğe başlamam. İşte bunu fark edenler fark ediyor, farkında olanlar takdir ediyor, söylüyordu. Öyleyimdir, dikkat ederim hala. Yani yapmazsam rahatsız olurum.

Katılımcı 6: Değişiklik demeyelim de katkıları oldu tabii. Yani adabımuâşeret kuralları herkese her zaman gerekli olan bir şeydir. 7'den 77'ye yani bunun yaşı vardır diye bir şey yok. Küçükten öğrenirsiniz dediğim gibi inşa ede ede çıkarsınız. Ben kurallı yaşamaktan yani görgü kurallarını, adabımuâşeret kuralları yani görgü ahlak kurallarına uymaktan son derece hoşnudum ve etrafımda herkesin de böyle olmasını çok arzu ederim. Mesela ne bileyim yanınızda bulunmayan birisine dair üçüncü bir şahsı konuşturmama gibi bir şeyim vardır mesela benim. Herkesten de bunu isterim ve bunu beklerim. Ve günah keçisi olmayı göze alarak ve bunu dillendiririm, bu çok önemli bir şeydir. Bu bir görgü kuralıdır bana göre. Bu bir yani gıybet etmek, ettirmek dini boyutu da vardır, bunun ahlaki boyutu da bu böyledir yani. Yani ben bütün yaşantım boyunca böyle yapmaya imtina etmişimdir ve herkesten de aynı şeyi beklerim. Bana çok büyük katkısı olmuştur. Hayatımı değiştirmede ve değiştireceğini de zannetmiyorum. Yani görgü kuralı herkese lazım.

Katılımcı 7: Saygı görmenize sebep oluyor, çünkü saygı duyarsan saygı görmene sebep oluyor. Bir şekilde diyelim ki yüksek sesle konuşan birisine herkes şöyle dönüp baktığı zaman daha ileriki tarihlerde, daha okuyarak, daha anlayarak bilgi sahibi olduğu zamanlarda onun onu ilgi çekmek için yaptığını, ilgi çekmeye bu kadar ihtiyacı olan bir insanın... bakıyorsun diyelim ki belki avukat, belki doktor veyahut işte neyse hangi gruptan olursa olsun hani ilgi çekmek için topluluk içerisinde özellikle bağırarak konuşup herkes dönüp yani “bu kimdi? Niye böyle bağılıyor? Niye böyle konuşuyor?” diye baktırıyorsa bil ki onun kendine ait bir kompleksi olduğunu, ilgi çekmek için onu yaptığını, bir eksikliğini kapatmak için yaptığını görüyorsun. Ne bileyim böyle şeyler. Ona göre tabii kendini daha frenliyorsun, görgü kurallarına uygun biraz davranırsa frenliyorsun kendini ve dıştan da hoş görünüyor, hani saygılı, kibar, zarif görünüyorsun dıştan da. Çünkü çok fazla da bir şey istenmiyor.

Adabımuaşeret kurallarının toplumsal düzene etkisi ile ilgili veriler Tablo 4.143’te sunulmuştur:

Tablo 4. 143: Adabımuaşeret Kurallarının Toplumsal Düzene Etkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Olumlu Etkiler	Düzen	K1, K2, K5, K6, K7
	Estetik	K1, K4
	Saygı	K1, K4, K5, K7
	Hoşgörü	K1
	Toplumsal Dayanışma	K3
	Doğru İletişim	K3
	Emniyet	K6
	Empati	K7
	Estetik Kaybı	K1, K4
Olumsuz Etkiler	Çatışma	K1, K6
	Güvensizlik	K3
	İletişimsizlik	K3
	Yabancılaşma	K3
	Kadın-Erkek İlişkilerinde Yozlaşma	K3
	Saygısızlık	K1, K4, K7
	Temizlik ve Hijyen Kaybı	K7

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının toplumsal düzene etkisi kapsamında, olumlu ve olumsuz etkiler temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalara göre en fazla “Olumlu Etkiler” (f=16) söz konusudur. Olumlu etkiler temasında “düzen” (f=5) ve “saygı” en fazla içeriğe sahip olup, “Olumsuz Etkiler” temasında ise “saygısızlık” (f=3), “estetik kaybı” (f=2) ve “çatışma” (f=2) kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre genel olarak, *Olumlu Etkiler kapsamında*, düzen, estetik, saygı, hoşgörü, toplumsal dayanışma, doğru iletişim, emniyet, empati; *Olumsuz Etkiler kapsamında*, estetik kaybı, çatışma, güvensizlik, iletişimsizlik, yabancılaşma, kadın-erkek ilişkilerinde yozlaşma, saygısızlık, temizlik ve hijyen kaybı kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Çoğu, çoğu dikkat ederdi. Giyimine kuşamına. Mesela beyler hep yol verirlerdi vapura girerken, “Buyurun” filan diye. Bir tek kötü tarafı vardı yine Anadolu'dan köprüünün üstünde filan kadınlara omuz atarlardı yola sığmıyormuş gibi, böyle omuz atarlardı. Şimdi böyle bir şey yok, o çocuklar şimdi yılan gibi kıvrılıyorlar, geçiyorlar, kimse kimseye çarpıyor kız olsun erkek olsun. Omuz atarlardı böyle yani ben biliyorum yanındakine omuz atmışlardır. Kurallara uyulduğu hissedilirdi evet. Yani hele böyle şeyde... Tramvayda mesela hep erkekler arkanıza geçecek de rahatsız edecek filan, sallandı filan diye hep böyle kendinizi garantiye alırdınız. Bugün böyle bir şey yok. Bugün yok böyle bir şey. Herkes dolu, hiç kimse kimseye değmez yani. Hiç kimse kimseye şey yapmaz. O zaman bütün o gençler filan yer verirlerdi yaşlılara. Şimdi uyuyor pozuna filan geçiyorlar, telefona dalıyorlar falan böyle bir şeyler oluyor.*

Katılımcı 2: *Toplum düzenine etki ediyordu.*

Katılımcı 3: *Yani şimdi aradan kaç... 76-77 yılları... 50 seneye mi yaklaştık? Bayağı bir zaman geçti. Şimdi o zaman bir kere bu kadar kalabalık yoktu, otobüsten başka, vapturdan başka toplu taşıma aracı yoktu ama insanlar vapturda mesela herkesin kompartımanı belliydi. İnsanlar... Baktığımda çok kibardı insanlar gerçekten. Ben mesela Beyoğlu'nu biliyorum. Beyoğlu'nda insanların çok şık olduğu zamanı biliyorum hani babam anlatırdı çok daha şıkmişler ama o zaman mesela çok, bana göre çok şıktı insanlar. Babama göre eh işte. Ama şimdi bakıyorsunuz alakası yok bizim yaşadığımız zamanla. Birçok yer öyle. Şimdi insanlar ne bileyim yani kız-erkek ilişkileri bile eskiden erkekler bir kızın yanına yaklaşırken çekinirler şimdi o kızlar yani baktığınız zaman yani flörtlülük ilişkileri de onlarda bile çok laubalilik var. O da ilk aklıma o geldi. Sokakta... Ha vapturlarda falan vaptura binerken hala kuyruk var, kalabalık var Eminönü vaptur iskelesinde mesela. İnsanlar birbirini çok itmezdi. Yani geçerdik tabii şey yapardık ama bir de turnike murnike yoktu o zaman, biletini alıyordun giriyordun*

falan ama... Yani o zaman da vardı tamamen toz pembe değildi şey ama bu kadar çok değildi. Yani işte şeydi... İnsanlar daha bir şeydi... kibardı. Daha sakindi. Daha mutluydular, güler yüzlüydüler. Aslında baktığınız zaman hakikaten güler yüzlüydüler. Bizim 44 daireli bir apartmandı benim geldiğim apartman. 44 dairede 3 ayrı grup vardı. Gençler, yeni evliler bizim gibiydi, 8 kişiydik. Orta yaşlılar ve daha yaşlılar. Ve hepsi birbiriyle diyalog içindeydi. Hepimizin de ayrı ayrı günleri vardı. Gün olayı vardı yani. Gelen giden, çocuklar birlikte büyüdüler. Şimdi öyle yok, evlerde artık bunu yapan çok az, hep dışarıda yapılıyor. Ne bileyim ben toplantılar ve görüşmeler bile hep şey oldu o zaman daha bir iç içeydi, daha samimiydi. Daha bir işte görüşülüyordu, selam vermek falan vardı ama şimdi yok yani şeyler. O selam melam kalktı yani. Nasıl oldu? Nasıl bitti? İnsanların birbirine... Yani biraz insanların görgüsüzlüğü şeyi değil de birazcık da güvensizlikten de herhalde. İnsanlar birbirine selam vermiyor, korkuyor. Çok az, çok az şey var. Şey mesela o zaman apartman görevlilerimizle biz... İlk evde 80'li yıllarda apartman görevlimiz yeri gelirdi ben evde yemeğe davet ederdim, Ramazan'da falan oruç tutarlardı karı koca, çağırırdım. Yadırganırdı apartman tarafından. Yani ne vardı ki? Niye gelemeyecekti, bizimle birlikte olamayacaktı? Ama şimdi baktığın zaman apartman görevlisinin ve o da olmuyor, güvenemiyorsun bile yani şey yapamıyorum ben bile o kadar şey olduğum halde şimdi bugün apartman görevlisini yemeğe davet eder misin desen edemem gibi geliyor. Çünkü bilmiyorum tam tanıyor muyum?

Katılımcı 4: *Tabii ki. Mesela bir trene binip inerken bile ne olur işte bir kadına bir yaşlıya yer vermek mesela. Şimdiki nesil veriyor mu? Bizim nesil veriyor hala yaşlılara yer, veya işte hamile kadın veya işte çocuklu kadın, hala biz yer veririz ama yeni nesil böyle oturuyor. Sanki kendileri yaşlanmayacak hiç. İtiş kalkış mesela sen... Trene binerken mesela sana omuz vuruyor, kendi girmeye çalışıyor. Ne oluyorsun yani? Veya ineceğiz trenden sana yol vermiyor. Hani hep anons ediyor inenlere yol verin. Bunu söylemeye gerek yok yani. Adam yok yol vermiyor sana ya. Önünde diyorum ki müsaade ederseniz inelim yani böyle. Çok farklı. Hani diyorum ya bir kere... Tabii ki eskisi daha iyiydi çünkü dedim ya benim göz zevkimi bozuyor. Sokakta herkes beni çeviriyor, çünkü hep daima şık gezdiğim için diyorlar ki bana “ya siz ne kadar şıksınız, sizin gibi insan kalmadı artık”, şık insan yok sokakta. Görüntü kirliliği var bir kere. Yani bir görüntü kirliliği var, bir kere o beni çok, son derece rahatsız ediyor. Bir de işte dediğim gibi saygı*

durumu. Hani toplu taşıtlarda yer verilmemesi. İşte şudur, budur. Gençlerin öğretmenlere davranışları son derece rahatsız ediyor.

Katılımcı 5: *Tabii kesinlikle, kesinlikle. Sıraya girmek, sırayı bilmek, yemek alırken biz sıraya girerdik. Sıranın önüne geçmek falan ayıptı. Ben mesela şimdi hiçbir yerde sıranın önüne geçmem.*

Katılımcı 6: *Tabii ki, tabii ki. Hep olumlu anlamda değişikliğe sebep olmuştur. Yani kuralın olumsuzluğu olmaz. Bir kural konuluyorsa eğer dini, ahlaki, hukuki, sosyal bir kural konuluyorsa eğer bu insanların faydasıdır. Yani zararına değildir. Trafik kuralı nedir? Kırmızı yandı dur, bu senin şeyin değildir yani zararına olan bir şey değildir. Sen yaya isen kırmızıyı gördün mü duracaksın. Bu senin faydana olan bir şeydir. Kuralın çok zararı olmaz ama çok absürt bir şey olursa işte düşünce özgürlüğünü ifade etme vesaire gibi anayasal haklarını ihlal etmeye yönelik vesaire gibi o zaman orada yani kuralların çiğnenmesi ile ilgili yaptırımlar vesaireler olursa o da olumsuz yönde vuku bulur. Kural her zaman insanların hayrına olan bir şeydir diye düşünüyorum.*

Katılımcı 7: *Düşünüyorum, evet. Tabii ki. Dediğim gibi birbirinin hakkına saygılı olman, olmak ağırlıklı bu. Yüksek sesli konuşmamak derken tabii karşıdaki yani gelip de senin hiç kendisiyle alakalı olmayan mesela otobüste bakıyorsun telefonla konuşuyorlar. Allah hangi mahkemeye vermiş, kimi ne yapmış? Kime ne yapmış? Marketten ne almış? Hangi bilmem neyi nereden kaçır almış? Hepsini duymak zorunda değilim ki ben. Hani ben de o an belki kendimce... Yalnız... Ben de kendi konularımı beynimde düşünüyorum, muhakeme yapıyorum kendi kendime diyelim ki. Fırsat bulmuşum ben ona niye şey olayım onun o şekilde konuşmasına. Git evinde konuş bunu. Bu şekilde. Ya otobüse biniyorsun, leş gibi kokarak biniyorsun. İnsanın bedeninin temizliği çok önemli, yani işte bana göre en büyük görgü kuralı budur. Yani biniyorsun oraya leş gibi kokuyorsun. Ee toplu taşımaları biliyorsunuz, hani insan orada o şekilde, onu düşünmesi lazım. Yani benim yakınım birisi gelecek, mecburen dip dibe gideceğiz, benim kokum ona geçmemeli, onu rahatsız etmemeli, irrite etmemeli diye bunların düşünülmesi kadar güzel bir şey yoktur herhalde.*

Adabımuâşeret kurallarının toplum yaşamına etkisi ile ilgili veriler Tablo 4.144'te sunulmuştur:

Tablo 4. 144: Adabımuaşeret Kurallarının Toplum Yaşamına Etkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri	Giyim ve Davranışlarda Zarafet	K1,
	Saygı ve Hoşgörü	K1, K3, K4, K5, K7
	Sevgi	K4
	Dayanışma	K1, K4, K5
	Toplumsal Düzen	K1, K2, K3, K4, K5
	Güven	K1
	Saygınlık	K2, K4
	İletişim	K3
	Çevreye Duyarlılık	K3, K7
	Hayvan Haklarına Saygı	K7
	Duyarlı ve nazik olma	K3, K4, K6, K7
	Denetim ve sınırlama	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7
	Özgürlük	K3, K5, K6, K7
	Medeni ve ahlaki davranışlar	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7
	Toplumsal ilişkilerin güçlenmesi	K1, K4, K6, K7
	Düşünme	K1, K2, K3, K5, K6, K7
	Analiz etme	K1, K2, K3, K5, K6, K7
	Empati	K1, K2, K3, K5, K6, K7
Adabımuaşeret Kurallarına Uymamanın Olumsuz Yönleri	Estetik Kaybı	K1
	Saygısızlık	K1, K7
	Tahammülsüzlük ve Hızlı Yaşam	K5, K7
	Kültürel ve Sosyal yozlaşma	K6
	Eğitim eksikliği	K5, K6
	Görgüsüzlük	K7
	Çatışma	K7

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının toplum yaşamına etkisi “Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri” ve “Adabımuaşeret Kurallarına Uymamanın Olumsuz Yönleri” olarak temalanmıştır. Bu temalarda en fazla “Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri” (f=81) temasında içerik yer almaktadır. Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri’nde “Denetim ve sınırlama” (f=7), “öngörülebilirlik” (f=7), “istikrar” (f=7), “medeni ve ahlaki davranışlar”, “düşünme” (f=6), “analiz etme” (f=7), “empati” (f=7), “saygı ve hoşgörü” (f=5) kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre genel olarak *Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri kapsamında*, giyim ve davranışlarda zarafet, saygı ve hoşgörü, sevgi, dayanışma, toplumsal düzen, güven, saygınlık, iletişim, çevreye duyarlılık, hayvan haklarına saygı,

temizlik ve hijyen, duyarlı ve nazik olma, denetim ve sınırlama, öngörülebilirlik, istikrar, özgürlük, medeni ve ahlaki davranışlar, toplumsal ilişkilerin güçlenmesi, düşünme, analiz etme, empati; *Adabımuaşeret Kurallarına Uymamanın Olumsuz Yönleri kapsamında*, estetik kaybı, saygısızlık, tahammülsüzlük ve hızlı yaşam, kültürel ve sosyal yozlaşma, eğitim eksikliği, görgüsüzlük, görgüsüzlük ve çatışma kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Çok düşünüyorum. Ben İstanbul'da yaşıyorum 54 senesinden beri. Ve şu Bağdat caddesi Türkiye'nin en güzel caddesi deniyor. Yani Bağdat seferine çıkmadan evvel ileride bir çeşme vardır..... Bu caddenin uzunluğu 9 km'dir. Bu caddede eskiden İstanbullu hanımefendiler şapkalarıyla halleri hareketleriyle davranışlarıyla gayet güzel.... Burada herkes Kadıköy'e gidelim de güzel şeyler görelim denirdi. Bir İstiklal caddesi bir de Kadıköy'de Bağdat caddesi. Şimdi hepsi değişti çünkü yırtık pantolonlu, sağdan gidip soldan gelmeyi bilmeyen, telefonun esiri olmuş bir sürü süsünden geçilmeyen kadın veya yere kadar yerleri süpüren pardösüsü başı örtülü ama göz kaş anormal boyalı, böyle nedir bu kimden neyi saklıyor ne ediyor şeklindeki ne araniyor bu dediğimiz bir sürü kadınla karşı karşıya kalıyoruz. Bu adabımuaşeret kaideleri bir okulla ailede sonra okulda sonra yaşanacak toplum içinde uygulanırsa çok yol kat ederiz. Birbirine saygı açısından birbirine hoşgörü açısından çok çok şeyler kaydederiz.*

Katılımcı 2: *Valla biraz zor adabımuaşeret kuralına uymak bu devirde maalesef. Çoluk çocuk bile uymuyor artık. Yani aileden görmüyorlar, aileler zayıf. Bu şeyde çok zayıf, çok zayıf benim gördüğüm kadarıyla. Keşke uyulsa da, eski saygınlığını insanlar bulsa, eski sevgiyi eski saygınlığı bulsa da memleket millet düzelse.*

Katılımcı 3: *Bence çok güzel olurdu, tam uygulansaydı çok güzel olurdu. Bakın yurtdışında insanlar tamam bizim gibi birbirleriyle iç içe değiller, şey değiller ama tanımadığı insana selam veriyorlar. Günaydın diyor, iyi akşamlar diyor. Otelde kahvaltıya iniyorsunuz good morning diyor selam veriyor, afiyet olsun diyor. Kalkarken tekrar sizi selamlıyor şey yapıyor. Ya tamam kimdir bu tanımıyorum etmiyorum bir daha göreceğim miyim görmeyeceğim ama mutlu ediyor insanı. Ee bu bizde de olsa olmaz mı? Biz de sokakta karşı komşumuzu görüyoruz apartmanda da selam alamıyoruz ondan. Veya apartmanda herhangi bir daire birini görüyor büyükşehirde küçük yerlerde daha şey olabilir de yani*

yok bakmıyor ya. Başını kaldırıp bakmıyor mesela. Üst katta şey çiçek suluyor camlara geliyor çamurlu su, söylüyorsun rica ediyorsun benden değil diyor. Kendinden üstte bir kat var o da boş mesela. Ben yaşıyorum şimdi o apartmanda. Üsttekidir diyor ama onlar yoklar diyorum yok aldırıyor. Al işte buyur. Yani yurtdışındaki kural olarak koymuş bunu, kanuni şey ceza da alabiliyorsun yaparsan, şikayet ediyor seni, ediyorsun ama zaten bir kere söylesen yapmıyor. Ya da o çiçeği suladığım zaman aşağı su akacaktır diye düşünüyor bunu. korna çalmıyor şeyde. Aman Allah'ım burada, gelin şurada bir minibüs yoluna çıkın o minibüsler sürekli dat dat. Korna çalarım. Yahu bunun burada uyuyanı vardır, bebeği olan vardır, hasta olan vardır, ölüsü olan vardır. Nedir bu korna çalmak mesela? Bunun gibi birçok şey yani. Olsa şimdi adabımuaşeret, tam uyulsa cennet olur. İnanın ki cennet olur dünya.

Katılımcı 4: Aa tabii ki çok iyi olacak. Fevkalade. Bu dinimiz açısından da böyledir aslında. Yani birbirlerine saygı duyarsan, sevgi duyarsan Allah'ın iyi kulusun anlatabiliyor muyum? Yani çünkü sen ben demek, ben sen demek. Hepimiz biz biriz, biriz. Bu hani dinen bile bize verilmiş yani çok güzel de bir dinimiz var. Kur'an-ı Kerim'de bu yazıyor, Hazreti Muhammed bize bunu söylemiş yani ama biz yok birbirimizi yıpratmaya çalışıyoruz, birbirimizi ezmeye çalışıyoruz. Bu yanlış bir şey, sen ne kadar sevgi gösterirsen çevrene ışık saçarsan o derece zaten Allah katında da yücelirsin ve pozitif olursan da zaten hakikaten herkes arasında da sevilirsin, iyi bir intiba... işlerin de rast gider, çok da güzel örnek bir toplum olursun. Veyahut da örnek bir şahıs olursun. Yardımlaşacaksın yani burada yere düşene kaldırıp bakmıyor bak yine bizim Türklerde var bu yardım etme, biz ama bu adetlerimizi kaybediyoruz diye çok üzülüyorum, yani kaybetmezsek çok iyi olur. Sen yardım edersen Allah da sana yardım eder.

Katılımcı 5: Mutlaka çok etkiler. Bence iyi ve de hep bunu savunmuşumdur, ders olarak konulmasını. Ders olarak işlenmesini. Mesela bankada falan sıraya tahammülleri yok, biz bunu işte lisedeyken hayatımıza geçirdik. Yani sırada bekleme, yemek alırken, yemek yaparken, otururken kalkarken yemekhanede.

Katılımcı 6: Valla tabii ki bu insanların sosyoekonomik, kültürel, eğitim, maddi, ekonomik her şeyiyle bağlantılı aslında. İnsanların yetiştirildiği ortam ve ondan sonrası eğitimi ondan sonraki sosyal yaşantısı tüm bu adabımuaşeret kurallarına uyup uymama konusunda önemli bir kriterdir. Eğer tüm insanları işte bu

kurallara uyduğu takdirde tüm insanlar bunun bilincine varıp bu kurallara uyduğu takdirde tabii ki çok daha şık bir yaşam havası olur. Ama dediğim gibi bu kurallara uyup uymamak konusunda çok alt başlıklar var. Herkes işte yere tükürmek yani affedersiniz yere tükürülmez. Yani böyle insanların yanında bilmem ne. Ee şimdi bunu öğrenememiş bir 40 yaşında adamın onun alt yapısında bir eksiklik vardır. Ya eğitim almamıştır bu konuyla ilgili ya kendini geliştirmemiştir ya başka bir şeydir ya da bulunduğu çevrede herkes onu yapıyordur. Örneklemeye metodu ile o da yere tükürüyordur gibi bir şey oluyor. Ama herkesin bu kurallara uyması konusunda eğitilmesi tabii, burada şeye çok dikkat edilmesi lazım. Şimdi bizde ahlak ya da adabımuaşeret kuralları ile ilgili eğitimden çıktığı için böyle şeyler ağaç yaşken eğilir. Eğer bunlar okullarda öğretilirse tabii burada basına da daha ziyade televizyona da çok fazla iş düşüyor. Yani çocukların eğitimi ile alakalı eğitim programları ile ilgili fazla çok fazla yayın yapıp insanlara işte bunların öğretilmesi gerekli. Tabii teknoloji ile birlikte çok fazla ahlaksızlık bombardımanına şahit oluyoruz özellikle televizyonlarda. O anlamda işte arz talep meselesi deniliyor ama kimse de arz etmiyor yani. Saçma sapan ilişkilerin çok deşifre olması bunlar ahlaki sapmalar. O yüzden burada basına iş düşüyor, eğitime iş düşüyor, okullara iş düşüyor, öğretmenlere yani toplum sorumlu. Bu aslında bu ahlaksızlığa neden oluyor. Bu kurallara uyulması konusunda herkes üstüne düşen vazifeyi yapmak zorunda. Bu yapılmaz ne oluyor? Bir Kuşak yapıyor ikinci kuşakta bozuluyor, üçüncü kuşak da derbeder oluyor. O zaman bunu toparlamak öğretmenler ve eğitime düşüyor. Bu eğitim de en yaygın nerede olur? Şu anda teknoloji çağında olduğumuz için televizyonlarda işte internette şurada burada işte videolarda vesaire programlarla, eğitim programlarıyla olur. Yani basın yayın mezunuyum. Televizyon mezunuyum. Marmara Üniversitesi. Televizyon açmıyorum, izlemiyorum. Çünkü izlemeye değer bir şey bulamıyorum. Yani gayri ahlaki şeyleri izleyip canımı sıkmana gerek yok yani. O anlamda tabii arzulanan tüm toplumun iyi, her toplum iyi yaşamayı hak eder, güzel yaşamayı hak eder. O anlamda tabii tüm kurallara uyulursa, görgü kurallarına işte her şeye uyulursa gayet de güzel yaşanır. Çünkü güzel bir coğrafyadayız. Herkesin çok imrendiği bir coğrafyadayız. Bunlar da iyi olur diye düşünüyorum.

Katılımcı 7: *Bence hani daha şey olur... Kavgalar azalır, araba önünde gidiyor, kırıyor, senin bütün hakkını alıyor trafikte. İster istemez küfrediyorsun, ağzından küfür çıkıyor. Yani seni... Senin hakkın, yol senin hakkın basıyor geçiyor size...*

Herkes herkesin haklarına biraz saygılı olsa, hiç kimse saygı göstermiyor. Ne oluyor ondan sonra? O oraya çıkıyor “vay sen benim önüme çıktın, vay sen böyle yaptın” ona bir küfür, o ona bir küfür... şu an cinayetler çıkıyor biliyorsunuz yani çünkü artık herkes çok kolay adam öldürüyor. Herkes çok kolay hapislerden çıkıyor. Bu kadar basit yani. Basit bir hale geldi artık insan öldürmek. Yaşama hakkına bile saygı duymuyorlar insanlar birbirlerine artık. Onun için o kurallar tabii işte bunun adamcağızın önüne kırmayayım, işte onun yol hakkı, işte efendim yayanın hakkı, kırmızı ışıktaki yaya geçidinde yayaya vuruyorlar. Maç seyrediyor adam çıkıyor takır takır takır balkondan efendim atılan golün şerefine kurşun atıyor. Yani orada balkonundan portakal alan kadın ölüyor veya yaşam boyu felç oluyor. Yani bunlar çok saçma şeyler. Her gün şurada... Ben Beylikdüzü’nde oturuyorum. Her gün akşam saatinde ne yaz ne kış aksamıyor bir havai fişek atılıyor, bir havai fişek atılıyor her seferinde. Alışamıyorsun çünkü. Dışarıda bir terör var alışamıyorsun. Patır patır. Bir yüreğin bir ağzına geliyor. Ne oluyor diyorsun. Hani çatışma mı var? Bir şey mi oldu? Ondan sonra ya havaya atılmış bir şey yani sürekli bunu yapıyorlar. Yüzlerce kuşlar ölüyormuş, binlerce biliyor musunuz? O havai fişekler atıldığı zaman. O bile gece saat akşam 9-10-11-12 hiç fark etmiyor. Ben evimde sakin sakin oturup kitabımı okurken o patırtıyla birdenbire... tansiyon hastasıyım böyle bir yüreğim ağzıma geliyor. Pat, pat, pat, pat kalbim... Ve birden benim bütün vücudumun dengesi bozuluyor. Neymiş efendim orada bir şey kutluyor. Sen bunu yapıyorsun ama bu bana hani bir laf vardır ya başkasının özgürlüğünün başladığı yerde senin özgürlüğün biter gibi ha o şekilde toplumda bence herkes herkesin, hani saygılı olsa, görgü kurallarına uysa... Çamaşır asıyorsun, bakıyorsun yukarıdaki silkeliyor, saçını tarıyor atıyor, balkon sigara izmariti dolu, onun pisliğini niye ben temizleyeyim? Yani bu şekilde. Sitede bir sürü hayvan var. Ben de çok hayvan severim, ben de seviyorum hayvanları ama evime sokmuyorum ama çok seviyorum. Hayvanlar için 50 tencere şey yapıyorum, yağlanıyor onları yıkıyorum hasta halimle. Neymiş eşim götürecek kapının dışındaki hayvana bir parça bir şey verecek diye. Ama yok sitemizin içinde 29 dönüm site içinde yürüyemiyorsun mesela. Çünkü her yerde hayvan dışkısı. Avrupa’da öyle değil, elinde poşetle geziyor insanlar. Bunların hepsi işte bence görgüsüzlüktür. Yani hayvan bakarak modern olmuyor insanlar. Görgüsüzlüktür bu. Sen orada hayvanı benim yürüme alanımın içerisinde pisletip de ondan sonra onu almayıp, ben ona basacağım diye seke seke, zıplaya zıplaya yürüyemem. Bunların hepsi toplumda görgüsüzlükten kaynaklı şeyler.

4.2.4. Adabımuâşeret Eğitiminin Etkin Vatandaş Yetiştirme Açısından Etkisi

Nitelikli yurttaş tanımı ile ilgili veriler Tablo 4.145’te sunulmuştur:

Tablo 4. 145: Nitelikli Yurttaş Tanımı

Tema	Kategori	Katılımcı
Değer	Vatan ve Millet Sevgisi	K1, K4
	Bayrak Sevgisi	K1
	Sorumluluk	K1, K2, K4
	Merhamet	K6
	Çalışkanlık	K1
	Saygı	K2
	Yardımlaşma	K2
	İyi İnsan	K3
	Dürüstlük	K3, K6
	Diğerkamlık	K4
	Duyarlılık	K6

Tabloya göre nitelikli yurttaş tanımları “değer” temasında birleşmiştir. Bu temada en fazla “sorumluluk” (f=3) ve “vatan ve millet sevgisi” (f=2) ve “dürüstlük” (f=2) kategorilerinde içerik olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre *Değer kapsamında*, vatan ve millet sevgisi, bayrak sevgisi, sorumluluk, merhamet, çalışkanlık, saygı, yardımlaşma, iyi insan, dürüstlük, diğerkamlık ve duyarlılık kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Vatandaş olabildiyse eğer herkes vatandaş değil, vatandaş olabildiyse eğer bu vatana layık olmak için, çevresine layık olmak için bir efor sarf edecek, bir çalışma yapacak işte. Ve bunu yaparken de tabii ki kalitesi yükselecek. Yani bunu benimsemişse, vatandaşlığı benimsemişse bu vatandaşlığın içinde vatan millet sevgisi, bayrak sevgisi, ses bayrağımız.*

Katılımcı 2: *Ben şimdiye kadar hiç kimsenin hakkını yemedim, hiç kimsenin önüne geçmedim. Özellikle yardım etmeye çalışıyorum konuma komşuma, çaktırmadan, belli etmeden, onları küçük düşürmeden. Yapabiliyorsam ne mutlu ki yapmaya çalışıyorum. Kendi ayaklarımın üstünde duruyorum, kimseye saygısızlık etmeden. Sevgi göstererek, saygı göstererek. Etrafımda da sevgi saygı görüyorum çok şükür evet.*

Katılımcı 3: *Nasıl olur nitelikli bir vatandaş? Bir kere en başta iyi bir insandır. Yani şey manevi olarak düşünüyorum. Maddi olan nitelikler okumuşluk*

mokumuşluk veya iş sahibi, her şey olabilir. Bir kere iyi bir insan deyince dürüst, eğitilmiş ama dürüstlük başka. Yani ahlaklı olmak, iyi olmak başta zaten gerisi gelir. Eğitim olsa da olmasa da bir işi güzel yapan hangi iş olursa yaptığı işi dürüstçe yapan, güzelce yapan, ahlaklı insan bence her şeyi ona bağlıyorum. Ahlakla, dürüstlüğü, iyiliğe bağlıyorum.

Katılımcı 4: *Yani bir kere vatanperver olacak birinci planda. Vatanına sahip çıkacak, öyle vurdumduymaz olmayacak, bana ne olmayacak, egoist olmayacak bu bir. Örf adet geleneklerine bağlı kalacak, yani evlatlarını iyi yetiştirmek zorunda, topluma kazandırmak zorunda. Topluma faydalı bireyler olacak. Kendisi de topluma faydalı olacak, evlatlarını da topluma faydalı bireyler yetiştirmek zorunda. Bence bu en önemli şey.*

Katılımcı 5: *İşte bu, topluluk içinde yaşarken bu kurallara, adabımuaşerete uymak gerekir nitelikli insansa.*

Katılımcı 6: *Ben şöyle düşünüyorum. Vicdan sahibi, vicdan, ahlak ve duyarlılık yani nitelik bana göre görece midir? Görecedir. Ama şöyle sizin öncelikleriniz farklıdır ve benim önceliklerim farklıdır. Bana göre vicdan sahibi olmak ve dürüst olmak nitelikli birey olmanın şeyidir yani olmazsa olmazıdır. Ben öyle görüyorum. Nitelik şey olabilir başka birisi eğitim der, eğitim okey tamam eğitildik yani biz öğretim görüyoruz. Şimdi şöyle bir şey var eğitim öğretim yılı herkes öğretimde kaldı. Herkes matematikte kaldı ama bunun eğitim kısmı atlandığı için o eğitim kısmındaki boşluktan zaten bir takım adabımuaşeret kurallarına uyulmaması başlıyor. Öğretim okuduk, coğrafya okuduk, akarsuları okuduk ama eğitim başka bir şey, eğitilmek başka bir şey. Biz o kısmını aldık. Biz şanslı insanlardandık. Yani bizim derslerimiz din ve ahlak dersi idi. Ahlaklı olma, adabımuaşeret kurallarına uyma zaten ahlaklı olmanın getirdiği bir şeydir, onun yansımasıdır.*

Katılımcı 7: *Yani dediğim gibi başkalarının haklarına saygı duyacaksın, kendim özgür olacağım diye başkalarının yani haklarını çiğnemeyeceksin. Bunlar. Gerçi vatandaş olarak çok bir şey yapılmıyor ki bize. Bize saygı duyulmuyor ki vatandaş olarak.*

İyi bir vatandaşın sahip olması gereken niteliklerle adabımuaşeret kuralları arasındaki ilişkiye dair veriler Tablo 4.146’da sunulmuştur:

Tablo 4. 146: İyi Bir Vatandaşın Sahip Olması Gereken Niteliklerle, Adabımuaşeret Kuralları Arasındaki İlişki

Tema	Kategori	Katılımcı
Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar	Nazik ve Kibar Olmak	K6
	Merhamet	K1, K5
	Saygı	K1, K2, K3, K5, K6, K7
	Hoşgörü	K1
	Empati	K1
	Dürüstlük	K5
	Kurallara uyma	K2, K3, K4, K5, K6, K7
	Terbiye	K3, K4
Vatandaşlık ve Toplumsal Sorumluluk	Vatanseverlik	K6
	Demokratik Yurttaş Olmak	K1
	Demokrasiyi benimseme	K1
	Kamu Malına Zarar Vermeme	K6
	Ülkeyi İyi Bir Şekilde Temsil Etme	K4
	Vergi Verme	K6
	İyi İnsan Olma	K3
	Toplumsal Dayanışma	K5
	Topluma Faydalı Olma	K4

Tabloya göre iyi bir vatandaşın sahip olması gereken niteliklerle, adabımuaşeret kuralları arasındaki ilişki “Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar” ve “Vatandaşlık ve Toplumsal Sorumluluk” olarak temalandırılmıştır. Bu temalarda en fazla “Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar” (f=21) temasında içeriğe ulaşılmıştır. Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar temasında “Kurallara uyma” (f=6), “Saygı” (f=6) en fazla içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre Toplumsal *İlişkiler ve Etik Kurallar* kapsamında; nazik ve kibar olmak, merhamet, saygı, hoşgörü, empati, dürüstlük, kurallara uyma, terbiye; *Vatandaşlık ve Toplumsal Sorumluluk* kapsamında, vatanseverlik, demokratik yurttaş olmak, demokrasiyi benimseme, kamu malına zarar vermeme, ülkeyi iyi bir şekilde temsil etme, vergi verme, iyi insan olma, toplumsal dayanışma ve topluma faydalı olma kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: Tabii. (İlişkili olduğunu onaylıyor.) Yani vatandaş olmak bu milleti kulluk olmaktan kurtaran bir kavram. Kul olmayınca medeniyete daha açık

oluyor, kul olunca dine daha yakın oluyor ve soru sorma, neden niçinlerini araştırma günahıdır deniyor. Çok Müslümanlıkta çok soru sormak yok, sorarsanız ne olur dinini inkar edersin, sorma çok. Bizim din hocamız öyle derdi. Dinde derdi çok soru sormayın dinden olursunuz derdi. Çünkü derdi sorunun cevabını alamazsın bazı yerde yani evrim teorisi başka kürek kemiğinden olmak başka, bilmem ne. Onların arasında yapan dinden olursun ikisini de kaydedersin derdi. Vatandaş olunca olduğu gibi her şeyi kabul etmek, din vicdan özgürlüğü din içimizde. Din içimizde. Ben namaz kılarım kılmam şunu yaparım yapmam bilmem ne kimseyi ilgilendirmez. Şov yapmama gerek yok şov yaparım da eve gidince her türlü usulsüzlüğü yaparım diyelim, kim ne anlar? Demek ki vicdanen rahat olacaksın. Ben vicdan olarak yapıyorsam bu işi yani ev... Bunlar ayıp söylemek, sabahleyin kalkınca besmelesiz kalkmamak, şunu yapmamak bunu yapmamak filan diye bizim o kadar güzel kurallarımız var. bizim o kadar güzel kurallarımız var birbirimize akşam bak bu kadara şunu çektim ettim ben dua ettim bak yarın o işimiz hallolacak diye birbirimizle konuşmamız var. Biz böyle yetiştik yani hem din bilginiz sağlam hem de dünyevi bilginiz sağlam oldu. Bir tarafa ağırlık verince medeni olamıyor yani çok dindar olup da medeni olmak çok zor bence. Yanlış mı düşüncem ben size sorayım. Çünkü çok dindar olup da medeni olmak zor bence Kolay adapte olur demokrasiye. Kolay adapte olur yani bu kuralları benimseyen insan demokrasiye yani insana karşı saygısı olacağı için demokrasiye daha iyi geçer diyeyim. Daha hoşgörüyü karşılar birisi bir hareket yaptığı zaman benim aleyhime yapıyorsa değil empati yaparaktan bir hoş göreceksin veya diyecek ki bunun ehlileşmesi lazım. Yani dışlayacak.

Katılımcı 2: Tabii, tabii. Çok etkili, çok etkili. Çok etkili. Birisi bir şey yaptığı zaman zaten ters bir hareket yaptığı zaman adabımuâşeretle ilgili onu silmiyorum da muamelemi ona göre yapıyorum... Kendime saygım var çok şükür. Her zaman da olmuştur. Kendimi severim, kendimi sayarım. Etrafımdakileri de severim sayarım. İki tane de çocuk yetiştirdim onları da cemiyete karşı saygılı sevgili insanlar olarak yetiştirdim çok şükür. Torunlarımdan da memnunum, onlar da aynı yolda devam ediyorlar.

Katılımcı 3: Var. Tabii ki. Terbiyeli olacak, saygılı olacak işte bunlar. İyi bir insan yapacak. Çünkü zaten iyi bir insan o adabımuâşeret kuralını kabul edecektir. Yani onu hayatına uygulayacak ve öyle bir yolu olacak yani budur. İnsan olmanın, iyi bir insan olmanın da şeyi odur. Niteliği tam açamamış olabilirim belki bir şey olarak ama ne diyeyim benim arzum bu yönde yani. Böyle

olurdu... .. Bak şimdi demokrasi diyoruz, öyle yönetiliyoruz da tanımına uygun bir şey olması lazım. Eğer ben saygılıysam saygı da nedir? Demokrasinin şeyi... yani bana göre demokraside saygı da olmalı tabii. Büyük bir şeydir, gerekliliktir demokratik olmak için. Demokrasi olması için saygı da gereklidir, adabımuaşeret de gereklidir.

Katılımcı 4: Tabii ki düşünüyorum. Ben kendi alanımda o kadar çok öğrenci yetiştirdim ki ve şimdi şimdi görüyorum ki öğrencilerimin bana yazdıkları şeylerle gurur duyuyorum, koltuklarım kabarıyor. Hepsi bir kere elleri ekmek tutuyor. Onların hepsine iki meslek kazandırmışım. Neden biliyor musunuz? Diyordum ki ben sadece bale yetmez mutlaka bir üniversite diploması gerekir. Onun için benim bütün öğrencilerim ya dışçı balerin, doktor balerin, mühendis balerin. Benim oğlum da mesela uluslararası ilişkilerden mezun ve ama dans ediyor, işte Türkiye'yi temsil ediyor. Biz yurtdışında Türkiye'yi temsil ettik, birincilikler ikincilikler aldık. Yani Türk balesinin... Yani Türkiye'nin adını duyurduk bir kere dünyada, birçok ülkelerde. Onun dışında yani ben bu kadar şeyler kazandırdığımı bilmiyordum çocuklara. Hani ahlak olarak da, dediğim gibi yani erdemli, ondan sonra tabii giyim kuşam konusunda bile beni taklit ettiklerini sonradan öğrendim. Ahlak konusunda taklit ettiklerini sonradan öğrendim. Mesela öyle hiçbirinin falan erkek arkadaşı yoktur. Benim denetimimden geçer hepsi. Belli bir şeyden sonra, hayır 18 yaşını doldurmadan olmaz. Hep söyledim, bak bunun hala erkek arkadaşı yok. Dışçıya gidiyor hala hiçbir erkek arkadaşı yok. Şimdiki zamanda öyle bir kız var mı? Benim bütün öğrencilerim, anlatabiliyor muyum? Yani bu onun için gerçekten ben üzerime düşen vazifeyi yaptığımı düşünüyorum. Ama daha da... Ha bitti mi bitmedi hayır yetiştirmeye devam.

Katılımcı 5: Tabii, tabii ki. Toplum düzeni için de ilişkili. Toplum düzenine çok etkili olacağını düşünüyorum. . Okulda hep bunlar yani bu adabımuaşereti bilirsek bilmemiz gerekir böyle olmak için, iyi bir vatandaş olmak için. Vatandaş... Toplum içinde işte vatandaş olarak hepimiz yer alıyoruz. Birbirimize saygı, kural, düzen... Düzen getiriyor, kuralı getiriyor.

Katılımcı 6: Olmaz mı? Tabii ki, tabii ki. Siz ne kadar vicdanlıysanız karşı tarafa o kadar daha nazik ve kibar davranırsınız. Siz ne kadar dürüstseniz karşınızdakine o kadar değer verirsiniz. Bu da bir görgü kuralıdır.

Karşısındakine değer vermek de bir adabımuâşeret kuralıdır. Onu yok saymamak da bir adabımuâşeret kuralıdır bana göre.

Yani vatandaşlık boyutunda derken tabii ki katkı sağlar. Dediğim gibi bu kuralların hiçbir yan etkisi olmaz. Vatandaşlık yani ben vatandaşlık anlamında ülkeme yani ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı isem, ülkemi korumak, sevmek anlamında tabii ki katkı sağlar. Yani bir vatandaş olarak yapmam gereken şeyleri yaparım. Hiçbir zaman bir kamu malına zarar vermem, bu bir kuraldır. Vatanımı korumak adına cansiperane şekilde mücadele ederim, bu bir vatandaşlık görevidir bana göre. Yani iyi bir vatandaş olmanın gerekliliği bunlardır. Vergini verirsin yani bu da bir kuraldır, bu da bir görgü kuralıdır bana göre. Ahlaki bir değerdir. Vergi kaçırmazsın eğer şeysen bu kuraldır bana göre yani. Ve hep olumlu katkısı olur yani her anlamda. Birey olma anlamında, insan olma anlamında, anne olma anlamında, toplumda iyi bir yer edinme anlamında hep iyi bir şeydir.

Katılımcı 7: *Tabii, tabii. İşte dediğim gibi başkalarının hakkına saygılı olursa, şimdi ister istemez karşıdaki biri senin hakkına çok saygılıysa, itina ediyorsa, bir etmez iki etmezsin herhalde bir vicdanen utanırsın. Bu sefer buna şey yapayım gibi belki o zaman yavaş yavaş bir şeyler... hani birazcık da olsa rayına oturur gibi geliyor. Ama hiç kimse bir şey yapmazsa da bir şey olmuyor. Hani vatandaşlık boyutunda bana katkı sağlamıyor. Çünkü kimse görgü kurallarına uymuyor. Uysalar sağlardı herhalde. Kimse uymuyor çünkü şimdi.*

4.2.5. Adabımuâşeret Eğitiminin Medeni Toplum Oluşturma Açısından Etkisi

Adabımuâşeret kurallarının modernlik/medenilik ile ilişkisine dair veriler Tablo 4.147’de sunulmuştur:

Tablo 4. 147: Adabımuâşeret Kurallarının Modernlik/Medenilik ile İlişkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Medenilik ve Modernlik ile İlişkili Kavramlar	Batılılaşma	K1
	Devrimler	K1
	Saygı ve Sevgi	K2
	Yardımlaşma	K2
	Adabımuâşeret	K1, K3, K6, K7
	Eski Türk Gelenekleri	K4
	İyi Bir İnsan Olmak	K5
	Başkalarının Haklarına Saygılı Olmak	K5, K7
	Avrupa	K7

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının modernlik/medenilik ile ilişkisi “Medenilik ve Modernlik ile İlişkili Kavramlar” temasında birleşmiştir. Bu temaya göre “Adabımuaşeret” (f=4) kategorisinde ve “Başkalarının Haklarına Saygılı Olmak” (f=2) en fazla içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre *Medenilik ve Modernlik ile İlişkili Kavramlar* kapsamında batılılaşma, devrimler, saygı ve sevgi, yardımlaşma, adabımuaşeret, eski Türk gelenekleri, iyi bir insan olmak, başkalarının haklarına saygılı olmak, başkalarının haklarına saygılı olmak ve Avrupa kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Şimdi tabii bunun için biraz daha geriye gitmek lazım, kapitülasyonlara gitmek lazım. Yani Fransızların burada kapitülasyonları almasıyla herkes İngilizce değil şimdiki gibi herkes Fransızca bilirdi. Bütün yazarlardan da bunu biliyoruz. Fransızca bilince Fransızların da bu zarafet üzerine kuralları vardır hatta menşeidir orası. Yani bir Alman'dan onu bekleyemezsiniz, bir İngiliz'den bekleyemezsiniz ama Fransa'da bugün de olduğu gibi onların daha bir ince zevkleri vardır. Bunun için tabii onu tesiri altında kalmıştır ve de Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan devrimler de Batı hedef alındığı için, örnek alındığı için tabii ki o yönde yenilenmeye, modernleşmeye, bu kuralları yerine getirdiğimiz zaman daha çabuk ulaşacağımıza inanıldığına ben de inanıyorum.*

Katılımcı 2: *Evladım yani saygı olmazsa medeniyet de olmaz. Sevgi olmazsa medeniyet de olmaz. Bunlar hep birbiriyle orantılı şeyler, birbirleriyle bağlantılı şeyler. Ben seni seveyim sen de beni sev, ne bileyim ben yardım edeyim sen bir yerlere gel, mutlu ol, ben mutlu olayım sen bir yerlere geldiğin zaman. Budur medeniyetle ilgili.*

Katılımcı 3: *Bir kere medeni bir şey, medeniyetin gerektirdiği kurallar. Adabımuaşeret ve modernlik.*

Katılımcı 4: *Yani şimdi Avrupa toplumuna medeniyet diyoruz ama bu medeniyet değil işte. Avrupa toplumu ona bakmaz, medeniyet bu değildir. Medeniyet bence eski Türklerin yaptığı gibi hani kadına değer vermek mesela işte.*

Katılımcı 5: *Ay insanlıkla ilişkili. Ben modernlikle medenilikle değil. Bu çoğu böyle insanlıkla ilişkili. İyi bir insan olmakla paralel. Birbirimizin haklarına saygılı olmak.*

Katılımcı 6: *Yani modernlik neye göre modern kime göre modern? Ben bana göre modern düşünceliyim ama size göre olmayabilirim. Yani modern şekil olarak modernlik başka bir şeydir. Modern düşünce başka bir şeydir. Neye göre modern yani? Modernin açılımı güncellik, entelektüel olmak falan gibi mi algılanıyor onu bilemiyorum ama. Bunun çağı yok, bunun modernlikle alakası yok, medeniyetle ilgisi yok. Bu her devrin genel geçer kuralıdır. Bu yani şey adabımuaşeret.*

Katılımcı 7: *İlişkisi şöyle, Avrupa'ya baktığın zaman mesela insanlar hep medeni adamlar diyoruz ya mesela bir şeyler oluyor. Yeğenlerim geliyor "ay bir diyor teyze bunlar niye böyle bağıyor dışarıda bu kadar, niye bu çocuğu susturmuyorlar", Almanya'da olsan diyor şimdi polis kapıya çoktan gelmişti, böyle bir hakkı yok yani diyor. Düşünün ki hırsız evi soymaya girmiş, evi soymuş, çıkarken kapının önündeki kara basıp kafasını kırdı diye hırsız dava açıyor ev sahibine. Sen kapının önündeki kırı temizlemek zorundasın. Ben ona bastım düştüm. Hırsızlık bölümü ayrı, ondan ayrı şey olacak ama ev sahibine sen kapının önünü temizlemediğin için ben kaydım kafamı kırdım diyerek dava açma hakkı var, öyle olunca herkes kendine düşeni yapar sonuçta. Sen diyor trafikte bu hareketi yapamazsın diyor. Ama bakıyorsun ondan sonra da Almanya'da yapamıyor onu ama burada bakıyorsun Türkiye'de yabancı plakalar uçuyorlar böyle her türlü hakkı çiğniyorlar. Bu da enteresan bir şey. Demek ki illa yaptırım olacak, korku olacak. Aslında böyle şeylerin insanın içinden gelmesi lazım. Hani insan kendisi ben başkasının hakkına girmeyeyim, başkasının hakkını yemeyeyim, illa para, mal, mülk değildir hak yemek. Dediğim gibi bir kuyrukta durmak da bir haktır. Trafikte de işte haktır bunlar. Yani bilet alırken seni ittirip üç kişinin önüne geçmek de haktır. Yok efendim bir şey soracağım çıkacağım. Nedense herkes bir şey sorup çıkıyor. Doktor kuyruğuna randevu almışsın şey almışsın bekliyorsun orada oturuyorsun, ben bir şey sorup çıkacağım. Ee ben de bir şey sorup çıkacağım, ben de bir şey sorup çıkmak için bekliyorum. Ee sen de o zaman bir şey sorup çıkmak için bekle diyorsun, sertleşiyorsun yani. Tavrın oradaki şey... kötü bir insan olduğun için değil yani, hakkın çiğneniyor, orada aptal yerine konuluyorsun. Bundan kaynaklı, onun için yani daha medeni, daha şey olduğunda, daha iyi. Herhalde insanlar daha biraz bazı haklarının çiğnenmediğini görünce daha mutlu olurlar herhalde.*

Adabımuâşeret eğitiminin medeni insan ve medeni toplum oluşturmaya etkisi ile ilgili veriler Tablo 4.148’de sunulmuştur:

Tablo 4. 148: Adabımuâşeret Eğitiminin Medeni İnsan ve Medeni Toplum Oluşturmaya Etkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
Toplumsal Açıdan	Toplumsal gelişme	K1
	Toplumsal düzen	K1, K3
	Toplumsal barış	K1
	Toplumsal paylaşım	K1
	Başkalarının haklarına saygı	K4
Bireysel Açıdan	Saygılı olma	K1, K2, K4
	Tasarruflu olma	K1
	Hoşgörülü olma	K1
	Sevgi dolu olma	K1
	Bütün canlıları sevmek	K1
	Sosyal yaşama uyum	K3, K4, K5, K6, K7
	Nezaket	K6
	İyi yurttaş olma	K5
	Görgülü olma	K7

Tabloya göre adabımuâşeret eğitiminin medeni insan ve medeni toplum oluşturmaya etkisi “Toplumsal Açıdan” ve “Bireysel Açıdan” olarak temalandırılmıştır. Bu temalara göre en fazla “Bireysel Açıdan” (f=15) temasında içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu temaya göre “Sosyal yaşama uyum” (f=5) ve “Saygılı olma” (f=3) kategorileri öne çıkmıştır.

Bu görünüme göre *Toplumsal Açıdan*; toplumsal gelişme, toplumsal düzen, toplumsal barış, toplumsal paylaşım, başkalarının haklarına saygı, *Bireysel Açıdan*; saygılı olma, tasarruflu olma, hoşgörülü olma, sevgi dolu olma, bütün canlıları sevmek, sosyal yaşama uyum, nezaket, iyi yurttaş olma ve görgülü olma kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Batı hedef alındığı için, örnek alındığı için tabii ki o yönde yenilenmeye, modernleşmeye, bu kuralları yerine getirdiğimiz zaman daha çabuk ulaşacağımıza inanıldığına ben de inanıyorum. Bu kurallar uygulanırsa toplumun ileriye gideceğine inanıyorum yani medeniyet geniş bir kavram. Onu kullanmak istemiyorum. Medeni olmanın çok şartları var o bakımdan ama daha ileriye gider daha hoşgörülü olur daha tasarruflu yaşar, daha da sevgi hakim olur. Şu üç günlük hayatta birbirimizi sevmesek, birbirimize saygı duymazsak*

bu yalnız insan kadın erkek değil hayvana çiçeğe yani ben çok beş kıtayı dolaştım diyorum Budizm'i de çok iyi öğrendim gide gele oralarda. Yani insana, hayvana, bitkiye saygılı olmak şart. Yalnız şey değil. Sayarsanız sayılırsınız, severseniz sevilirsiniz. Bu saygı neyi getirecek sevgiyi getirecek, sevgi de her şeyin anahtarı. Barışık bir toplum olacak diye düşünüyorum. Barışık bir toplum olacak. Çünkü kimse kimseye çarpmayacak, kimse kimsenin hakkını almayacak.... Yani bu işte toplumda birbirine saygı uyandırıyor, saygı sevgiyi getiriyor, sevgi de barışı getiriyor. Bu kurallara uyarsak hiç kaybetmeyiz. Hiç kaybetmeyiz... ...Adabımuaşerete, medeniyet kurallarına uyarsak toplumsal kurallara uyduğumuz zaman bunlar olmayacak. Paylaşmayı da öğrenecek aynı zamanda. Şimdi paylaşmak diye bir şey yok, o bana hep bana...

Katılımcı 2: *Tabii var, tabii var. Hem de çok var, çok var, çok var. Medeniyet mesela arabaya biniyorsunuz, bir arabaya biniyorsunuz, otobüse bindiniz ondan sonra çabucak çabucak öndekini ittin, çabuk geçeyim ben oturayım, boş yer var ben oturayım olmaz işte, bu olmaz. O onun hakkıysa o oturacak. Senin onu yapmaya hakkın yok. Bu hep medeniyetle ilgili.*

Katılımcı 3: *Tabii ki. Benim anladığım medeniyet adabımuaşeretsiz olmaz. Katkı sağlayacağını Düşünüyorum hem de nasıl. Bu dersin ilkokuldan itibaren üniversitede bile hatta uygulamalı şeyli böyle ne bileyim... Artı televizyonlarda verilirdi ya. Beş dakika programları vardı. Doğru yanlışlar vardı. Bay Doğru Bay Yanlış vardı. Bunlar da mesela o kurallar olurdu. Ne bileyim beş dakika programlarında güzel konuşma, söylemek istediğini güzel, aynı ke... Mesela hiç unutmuyorum aynı kelimeleri kullanarak iki farklı üslupta eşlerin birbirine hitap edişleri vardı. Televizyonda böyle beş dakikalık programlar olurdu. Ya bunlar çoğaltılmalı hatta mecburi program hani diyorlar ya zorunlu yayın, zorunlu yayın olarak koymalılar her kanala. Her kanala. Belki bir faydası olacaktır. Mutlaka olacaktır. Öyle düşünüyorum. Tekrar geri gelmeli, şart. Şart, başka türlü düzeltemeyiz.*

Katılımcı 4: *Yani kurallar olmadan bir toplum olmaz zaten. Yani kuralsız bir toplum düşünemiyorum, mutlaka birtakım kuralları olması lazım. Çünkü benim hakkımı... ha sen benim hakkıma tecavüz edersen ben istediğim gibi davranırım. Hayır o zaman sen benim hakkıma tecavüz etmiş olursun. Mesela bir yerde oturuyorlar böyle oturuyor hani adam anladın mı yayılmış. O zaman sen benim hakkıma tecavüz ediyorsun. Bunu oturamazsın trende, usturuplu oturmak*

zorundasın. Yani senin işte serbestliğinin bittiği anda o zaman sen benim hakkıma şey etme... ben istediğin gibi davranırım. Bu hürriyet değildir, hürriyet başka şey. Hürriyet başkasına da saygı göstermektir... Ee tabii ki katkı sağlar. Niye sağlamasın yani? Madem aile öğretmiyor, aile öğretmiyorsa o zaman okullar öğretsin. Okullarda öğretilsin yani. Ya biliyor musun bizim baleden mezun öğrenciler diyor ki dua etmeyi ya da sağımızı solumuzu bile sizden öğrendik. Demek ki ailede öğretilmiyor.

Katılımcı 5: Ya medeniyetle ilgili... Yani medeni kavramı işte artık günümüzde böyle laiklerle dindarlar, mütegayinler arasında bir çizgi oluştu. Onun için ben medeni lafını pek kullanmak istemiyorum. Saygı ve nezaket açısından- Evet, evet öyle. Ya bakıyorum ben bayan sürücüler bile daha çok dikkat etmesi lazım yaya geçidindesiniz bir iki adım atmışsınız ya bayan bile durmuyor. Ya bayanların bu konuda daha hassas olacaklarını sanıyorum. Bayan sürücü bile durup yol vermiyor... ...Kesinlikle. Kesinlikle, kesinlikle ders olarak konmalı. İyi bir vatandaş olmak, bize hep bu dikte edildi, iyi bir vatandaş olmak, iyi bir aile olmak, iyi bir birey olmak. Okulda hep bunlar yani bu adabımuşareti bilirse bilmemiz gerekir böyle olmak için, iyi bir vatandaş olmak için. Kesinlikle ders olarak okutulmalı.

Katılımcı 6: Tabii ki, tabii ki. Olmaz mı? İllaki olur. Yani insanlar sosyal bireyler, toplum dediğimiz bireylerden oluşur. Bu insanlar kendi kendilerine, kendi başlarına birtakım şeyleri bu kuralları öğrendikten sonra, o toplumda yaşanırlar. Bir toplum olur. Bu İnsanlar kendilerini daha iyi hissederler hem karşı tarafı incitmeden onu onore ettikleri gibi kendileri hoşnut olurlar. Hem kendilerine nazik davrandıklarında kendilerini iyi hissederler. Böyle çift taraflı alışveriştir bu. Bunu öğrendikleri şeylerdir. Tabii ki. Tabii ki. Ben size baştan beri çok alt başlıklarda anlattığım şeylerde de bu var. Eğitim öğretim teknolojiden azami faydalanmak, yani tabii ki çocukla ağaç yaşken eğilir. Siz öyle çocuğunuzu anaokuluna, anasınıfına verdiğiniz zaman işte arkadaşının saçını çekme, yerlere tükürme, yerlere çöp atma vesaire işte... ...Aldığım şeyi yerine koyarım. Okuduğum kitabı yerine koyarım. İşte kütüphaneden kitap aldıysam imza karşılığı onu yerine koyarım. Onu iade ederim. Bunlar hep ahlaki görgü kuralları bunlar. Yapılması gereken şeyler, yani ağaç yaşken eğilir... Ama bizde okul öncesi bir eğitim diye bir şey var. 6 yaşında 5 yaşında gidiyorlar, oradan başlanabilir. Hiçbir şey için geç değil hayat. Böyle bir şey.

Katılımcı 7: Yani kural kitaplarda yazıyor. Onlar hani yaptırımı olan falan bir şey değil, onun için insan kendisinde oluşturmali. Kendi insana saygısından, insanlığa saygısından, yani onda da biraz vicdan olayı, bencillik... Bunlara dayalı. Yani ben... İstedığı kadar kural koysun gene bir parça ego, yani nasıldır işte yüksek sesli konuştuğunda dönüp bakacaklar, bilmem efendim ağzına ay ne görgüsüz diyecekler diye olmamalı bu aslında. Bence ailelerde başlıyor bu, yani dediğim gibi orada ders olarak, bu sefer de bu toplumdakiler not almak için onu okuyacak ama notu aldıktan sonra, karneyi bir tarafa koyduktan sonra hepsini unutacaklar. Bir şeyler uygulamaya geçmezse hiçbir anlamı yok. Yoksa o literatürde ne kitaplar basılmıştır, yazılmıştır ama iş ki onu icraata döneceksin.

4.2.6. Adabımuaşeret Eğitiminin Değer Eğitimi Açısından Etkisi

Adabımuaşeret kurallarının değerlerle ilişkisi ile ilgili veriler Tablo 4.149’da sunulmuştur:

Tablo 4. 149: Adabımuaşeret Kurallarının Değerlerle İlişkisi

Tema	Kategori	Katılımcı
MEB Değerleri	Adalet	K3, K4, K5, K6, K7
	Sabır	K3, K4, K6, K7
	Saygı	K1, K3, K4, K6, K7
	Sevgi	K3, K4, K6, K7
	Sorumluluk	K3, K4, K6, K7
	Dostluk	K1, K4, K6, K7
	Dürüstlük	K3, K4, K6, K7
	Özdenetim	K3, K4, K6, K7
	Yardımseverlik	K1, K3, K4, K6, K7
	Vatanseverlik	K3, K4, K5, K6, K7
Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler	Erdem	K1
	Hoşgörü	K1, K2, K4
	Saygı	K1, K2, K3, K5
	Yardımlaşma	K1, K3
	Dostluk	K1
	Örnek İnsan Olma	K1
	İyi İnsan Olma	K3, K5
	Eşitlik	K3
	Diğerkamlık	K3, K7
	Nezaket	K6
Adabımuaşeret ile Kazanılan Beceriler	Paylaşım	K7
	Yenilikçilik	K1
	Pratiklik	K1

Tabloya göre adabımuaşeret kurallarının değerlerle ilişkisi, “MEB Değerleri”, “Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler”, “Adabımuaşeret ile Kazanılan Beceriler” olarak temalandırılmıştır. Bu temalarda en fazla “MEB Değerleri” (f=44),

“Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler” (f=19) temalarında içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Bu görünüme göre *MEB Değerleri kapsamında*, adalet, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, özdenetim, yardımseverlik ve vatanseverlik; *Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler kapsamında*, erdem, hoşgörü, saygı, yardımlaşma, dostluk, örnek insan olma, eşitlik, diğerkamlik, nezaket ve paylaşım; *Adabımuaşeret ile Kazanılan Beceriler kapsamında*, yenilikçilik ve pratiklik kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1: *Tabii, tabii. Erdemli olacak, hoşgörülü olacak ve yeniliğe açık olacak. Bazı insanlar hiçbir kaideyi kuralı kabul etmiyor yani idefixleri var kafasına yerleştirmiş bir şeyi “Hayır, ben böyle gördüm böyle yaparım bana ne” diyor resmen, değiştirmem kendimi diyor. Veya yolda giderken niye diyorum sağdan gitmiyorsunuz üstüme üstüme geliyorsunuz diyorum, ben diyorum ya çok karışırım diye yani... .. bana toplum mümessili diye rozet yaptırarak. Bir de sopa lazım ama diyorum tak tak da vuracağım yani o kadar yumuşak değilim. Neden? Çünkü insanımız bugün çok kibar adabımuaşerete uygun davranırsanız sizi aptal olarak kabul ediyor o kadar karıştı ki orta yer. Aptal bu hala eski kuralların...*

...Şahsi olarak, toplum olarak diye ayırmak lazım. Şahsi olarak değerler bana zaman kazandırır. Değerlere uyduğun zaman zaman kazanırsın. Statü kazandırır, saygınlık kazandırır. Hatta maddi açıdan katkı yapar. Nasıl yapar? Çünkü etrafa karşı çok uyanık olursan nerede ne var bilirsin. İnsanlarla çok selamlaşırım. Bağdat Caddesi benden sorulur derim, bankalar derim. Çünkü gittiğim yerde yanlış bir şey konuşuyorlarsa hemen müdahale ederim. Bak onu öyle yapmayın çünkü hepsinin yetkileri yok artık. Biz yetkili olduk, her şeyi biliriz. Bunlar yalnız ekranın yetkilisi o kadar. Şunu şöyle şunu şöyle deyince tanırırlar, bir geçerken uğrar mısınız derler. Bunlar da beni canlı tutar, heyecanlı tutar. Hiç üşenmem giderim yardım ederim. Sabah kahvemi nerede içeceğim hangi kadın daha iyi kahve yapıyor hangi bankanın oraya gideyim, elimde mutlaka bir şeyim vardır. Böyle bir, yani maddi manevi dediğim böyle şeyler. Yani statü kazandırır dediğim dostluklar kazandırabilir. Değer olarak toplumsal olarak da örnek olabilirsiniz sizden küçüklere daha rahat örnek olabilirsiniz. Hatta birinin bir şeyini görürsem

fazla müdahaleci bulacaksın ama söyleyeyim şu kaşının ucunu da şöyle alsaydın daha iyi olurdu diyecek kadar kendimi de cesur hissedirim, biraz fazladır ama.

Katılımcı 2: *Bir kere hoşgörü, hoşgörü. Yani hoşgörü şart. Onunla beraber saygı da arkasından gelir. Sevgi olabilir de olmayabilir de ama saygı şart, hoşgörü şart. Mesela eşim benim çok saygılı olduğumun farkına vardı. Belki de bana evlenme teklifini öyle etti.*

Katılımcı 3: *Hepsini kapsıyor yani bana göre hepsini kapsıyor. Hepsini kapsıyor. Var tabii ki. Yani mesela insanları sevmek, saygı duymak, aile içinde bile eşime bir eş olmak, çocuklarıma iyi bir anne, torunlarıma iyi bir büyükanne olmak falan bunlar hepsi ondan. Yani sevgi doluyum, saygı doluyum. Evimizde bile demokrasi var bizim mesela. Saygı bir defa demokrasi demek saygı duymak bence karşısındakilere saygı duymak. Onlara söz hakkı vermek, evde.... Her evin bir reisi olur derler ya bizde öyle bir şey yoktur mesela. Ne benimdir evin reisi ne eşimdir ama yeri geliyor onu reis gibi kabul ederiz o da beni reis gibi kabul eder, çocuklar falan. Yani bilmiyorum evdeki o yaşantımızda çocuklarımızla birçok şeyi, kararı birlikte almamız... Eşitlik de var. Bir karar alırken, eve bir sehpa alınırken bile çocukların fikri soruluyor belki de bu dengeyi sağlayıp bilmemizin şeyi bunlar. Bilmiyorum insanoğlu belki bu... inşa edilmiş bir şey... İnsan... Bir insan inşa edilmiş. Ben kendimden gene örnek vereceğim benim annem babam bana öğrettikleriyle beni inşa etmişler. Güzel, ben güzel inşa olmuşum Allah razı olsun onlardan, beni çok güzel inşa etmiş olduklarına inanıyorum ve aynı şeyi ben çocuklarımda inşallah uygulamışımıdır. Uyguladığımı da zannediyorum böyle biraz methetmek gibi olmuş olmasın ama. Ya bunlar... bu güzel öğretilerin, ben hepsini bağdaştırıyorum ya. Bu adabımuaşeret farklı yani şey anlatamıyorum yeterince kelime hazinem şey yapmıyor bunu da... Düşüncelerimi kelime haznem dile dökemiyorum, kelime haznemin şeyinden kısıtlı oluşundan ama her şeyi ona bağlıyorum. Yani şurada karşılıklı bizim konuşmayı yapabilmemiz bile ben sizin o şeydeki mesajınızı görüp yardımcı olma isteği, aman birine bir faydam olsun, dokunsun işte bunlar o yetiştirilmenin vermiş olduğu güzellikler diyorum ben. Vurdumduymaz değilim, ne bileyim yani eğer şeyse bu da bir adabımuaşeretten geçmiş bir hareket diyorum. Yardımcı olmak, insanlara yardımcı olmamız öğretilmiş. Bilemiyorum ya farklı şeye mi çektim acaba konuyu? Yeterince cevabım şey oldu mu ama... Öyle düşünüyorum yani.*

Katılımcı 4: Ee tabii ki yani hepsini kapsıyor, hepsini kapsıyor bu söylediklerinizin. Saygı, sevgi, hoşgörü.

Katılımcı 5: Adalet, vatanseverlik işte bir de lisede de vatanımızı, ülkemizi ve kendimizi sevmemiz işte saygılı olmamız gerekiyordu. Vatan millet sevgisinin işte bu kurallardan geçtiğini, doğru. Ben adaletle şey yapıyorum. Adalet işte birbirimize saygılı, adaletli davranıyoruz işte sıralarda birbirimizin hakkını yememeye çalışıyoruz, nasıl desem gürültü yapmamak, yüksek sesle konuşmamak. Mesela bizim aşağıda bir kiracımız var sürekli müzik dinliyor, biz gece uyuyamıyoruz yani güvenlik falan bir şey yapamıyor. Adaletli olmak işte herkesin yaşam alanına saygı duymak ve o değerle, adalet değeriyle bağdaştırıyorum. İnsan olmak.

Katılımcı 6: Tamamı, hepsi. Hepsiyle bir bütündür. Bunu hiçbirisiyle ayırt edemezsiniz. Yani tüm bu nitelikleri barındırmak, iyi insan, iyi vatandaş, iyi birey olmanın gerekliliği zaten. Ve tüm bu değerleri taşımak son derece önemlidir. Çok arzulanan odur zaten. Yani bir toplumda arzulanan odur. Gençlerde arzulanan odur. Yani biz gençlere emanet ediyorsak bu güzel vatani, o gençlerin de tüm bu değerlere sahip olup o şekilde yetişmelerini arzularız. Vatansever olmalarını arzularız, dürüst olmalarını arzularız, adaletli olmalarını arzularız, adil davranmalarını, yalan söylememelerini arzularız ve bu yönde de çabamızı idame ettiririz yani, böyle. Valla şöyle bir şey söyleyeyim, yani tabii hem eğitim hayatında hem sosyal yaşamımda ben kolay iletişim kurabiliyorum ve nazik davranırım insanlara. Nazik bir insan olarak anılmak kimseyi incitmez. Yardımseverdir yani, tüm bu niteliklerin çoğunu barındıran bir insan olarak anılmak benim çok hoşuma gider. Öyle de anılırım Allah'a şükürler olsun. Bu arada ikinci üniversitemi, bir de 58 yaşında bitirdim. Yani bir de Sosyal Hizmetler okudum. Ben İstanbul üniversitesinde iki yıllık açık öğretim okudum, yüksek onur öğrencisi olarak da mezun oldum. Yani tüm bu saydıklarımız, sorumluluk sahibi olmak mesela, ben ders çalışırken arkadaşlarım beni aramazlardır. Demem o ki adabımuaşeret kuralları tüm saydığınız nitelikleri kazandırmada etkin olmuştur diyelim.

Katılımcı 7: Şu saydıklarının hepsi, şu saydıklarının hepsi... Evet, bir kere çok güzel bir arkadaşlık, dostluk, sanki yani kırk yıl görmemişiz birbirimizi, kırk yıl sonra bir araya geldiğimizde, sanki o yatakhane de koşturan çocuklarız biz. Paylaşım o yaşlarda gelmiş. Mesela biz hafta sonları eve çıkacağız diye onu hafta

sonu parasız yatılı arkadaşlarımız olurdu mesela eve çıkmayan arkadaşlarımız, evi uzakta olanlar, onlara bırakırdık. Biz nasıl olsa pazartesi gene harçlık alacağız, ay dur ben bunu biriktireyim, pazartesi 50 daha alayım, 20 de var 70 olsun diye bir duygu yoktu. Ay onlar burada hani kalacaklar, anneleri yok yanlarında, hafta sonu belki bir şeyler alır buradan gibi paylaşmayı öğreniyorsun. Çünkü çok kalabalıksın, paylaşmayı öğreniyorsun. Birbirine daha sığınmayı öğreniyorsun. Derdini dinlemeyi öğreniyorsun. Bakıyorsun beş kişi gülerken orada bir kişi yatağın kenarında böyle masum duruyorsa yani bir dakika çocuklar diyorsun, yani susun bakalım bir, arkadaşım sen niye hani öylesin, niye ne derdin var, ne şeyin var, hani insana fayda oluyor ya ne bileyim. Dediğim gibi birbirinin bazı şeylerini kapatıyorsun bir aradasın çünkü. Kaç kişi aynı yatakhannedesin, aynı şeydesin. Böyle yani çok güzel dostluk, arkadaşlık vardı. Çok kalitelidir bizim okulumuzun insanları, tabii istisnalar kaideyi bozmaz ama gerçekten çok kaliteli kızlardı, çok böyle kaliteli kadınlardır. Hep iyi yerlerdedir, hep şeylerdedir böyle... Düzgün yerlerdedirler. Gerçekten hepsi çok sıkı arkadaşlardır. Fedakar arkadaşlardır. Birbirleri için şeydir evet hala öyledir. Bir yerde ben İstanbul Kız Liseliyim dediğin zaman hiç tanımadığın bilmediğin insan bile birbirine sahip çıkar orada.

Toplumsal adabımuaşeret kuralları ilgili veriler Tablo 4.150’de sunulmuştur:

Tablo 4. 150: Toplumsal Adabımuaşeret Kuralları

Tema	Kategoriler	Katılımcı
Toplumsal Kurallar	Başkalarına saygı	K1, K2, K3, K4, K5 K6, K7
	Yeme-içme Muaşereti	K1, K3, K5, K6, K7
	Empati	K1, K3, K7
	İletişim	K1, K3, K5, K6, K7
	Hijyen	K1, K3, K4, K5, K7
	Saygınlık-Statü	K2, K7
	Kibarlık-Nezaket	K1, K3, K5, K7
	Komşuluk	K7
	Yardımlaşma	K1, K2, K4, K6, K7
	Sokakta ve Toplu Taşımada Adabımuaşeret	K1, K2, K3, K4, K5, K7
	Misafirlik	K4, K5
	Cenaze muaşereti	K5

Tabloya göre Adabımuaşeret Kuralları “Toplumsal Kurallar” temasında birleşmiştir. Bu temada en fazla “Başkalarına saygı” (f=7), “Sokakta ve Toplu Taşımada Adabımuaşeret” (f=6), “Yeme-içme Muaşereti” (f=5), “İletişim” (f=5), “Hijyen” (f=5) kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Buna ilişkin katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı 1:

Başkalarına Saygı: Orada bir Hanım, çalışanlar gidiyor, butik büyük beden. Biz arkadaş olduk. Ona giderim, o çay içiyor durmadan. Ben hiç çay sevmezdim onunla çaya başladım. Diyorum ki erkekler kahveye gidiyorlar ben de S'ye gidiyorum çay içmeye diyorum. Onun sevdiği bir şeyler var götürüyorum. Böyle yani uyuyorum. Mesela onun saatine dikkat ederim, kapatacağı saate. Hiçbir zaman kapatıyorum diyemez bana, ben ondan evvel kalkarım. Her şeye dikkat ederim.

Yeme İçme: Yemekte çok dikkat ederim. Bu çay karıştırma işine sinir olurum. Yani şurada biri şingirdatsa lütfen yavaş karıştırır mısınız diyebilirim buradan oraya, çok rahat diyebilirim hiç utanmam bu işten. Hiç sakınca da görmem, bir şey derse de rahatsız oluyorum öğretilmediler mi size diye hücumla da başlarım derhal.

Empati: Kimseye komşuya zarar vermek istemem. Evimde gürültü etmem, belirli saatten sonra çok açmam televizyon sesini falan. Şimdi hele yeni yapılanlarda çok ses çıkıyor birden.

Kibarlık ve Nezaket: Birisine kahve götürdüğünüz zaman halen, ben biraz kuralları severim, askeri ruhluyumdur, bu kahveyi bana böyle bir eğil kızım, eğil derim, eğil. Eğilerek verecek, candan. Yani selamlayarak alır mısın diyecek.

İletişim: Veya birisi, bir Bey su istedi değil mi? Hanımdan, ev hanımından. Getirdiği zaman suyu şöyle kalkıp teşekkür ederim diyecek, onu selamlayacak. Böyleyse nedir bu odun gibi adam ayol. Su veriyorsun da ona yerinden bile kıpırdamıyor derim rahat. Yani başka bir misafir içinde.

Sokakta ve Toplu Taşımada Adabı: Şimdi böyle bir eline ayakkabıyı alıyor köyden gelmiş elinde ayakkabı sırtına değdiriyor senin, kuyrukta bekliyoruz. Poşet? Ha aleceydin almadım diyor. Aleceydin almadınsa girme. O zaman girme çık dışarı diyorum, bunlara mı göstereceksin? Şeye gidiyoruz hırka-i şerife gidiyoruz ayakkabısı elinde böyle ağlıyor bağılıyor dua ediyor bilmem ne. Bununla olur mu? Bu ne diyorum bu ne? Ayakkabı. Bunu ne gösteriyorsun ya? Onu mu göreceksin? Niye bunu gösteriyor? Aşağıya koysam kızıyorlar değdi diye. Niye torbasız geldin diyorum bu sefer. İçinden diyor ki ay her şeye karışıyor bu başı açıklar da her şeye karışıyor.

Hijyen: Veya kadın şey yapıyor, yere kadar, yere kadar şey yapıyor pardösüyü giymiş, merdivenlerden inerken hepsini süpüre süpüre iniyor. Diyorum ki İslam'ın birinci şartı ne? Temizlik. Sen sokakları temizledin. Eve gidince ne yapıyorsun her gün yıkıyor musun? Yıkamıyorsun. Asıyorsun üstüne de çocukların da oraya geliyor sonra o mikropla orada ne güzel yaşıyorsunuz değil mi diyorum ama başka ne yapabilirim ki diyor aklı yatıyor doğru söylediğime ama ne yapabilirim bir düşün ne yapacağımı diyorum ona göre yap bir şey. Kısalt biraz. Merdivenleri süpüre süpüre iniyor. Çünkü İstanbul'da bunlar çok zor yani bu dindar olmak da zor, başka türlü de zor.

Yardımlaşma: Birine bir iyilik yaptığımız zaman ötekine söylemezdik. Yani gizli yapıldı iyilik. İfşa etmezdik yani. Şimdi aleni. Gidip kapı çalıyorlar televizyonlarda yardım et diye. Tabii bir de o fasıl var yani ihtiyacı olanları tespit eder yardım filan yapıldı, bunları yalnız o işle ilgili öğretmene bildirirdik. Köpekleri karşıdan karşıya geçiririm. Gel canım şimdi sana çarparlar derim herkes bakar. Şimdi onları götürürüm hiç umurumda değil kimse. Haydi sen devam et der ben gelirim. Yaşlı bir kadının elinde bir şey varsa çok rahat alayım mı ben biraz bir kadın bakar tanımıyorsun düşünme hiç kim o, ben yabancıyım derim götürürüm karşıya bırakırım onu döner gelirim. Yani böyle estiler mi hepsine yaparım hiç şey yapmam. Ne bileyim ben işte alışverişte falan bir şey olduğu zaman bu da sizden düştü falan diye verebilirim, bir şeyler yaparım öyle.

Katılımcı 2:

Başkalarına Saygı: Komşuya olan saygımızı hürmetimizi aileden öğrendik. Öğretmenimize ilkokulda başladı, saygıyı sevgiyi yine aileden öğrendik.

İtiş kakış yapmayın diye ben okulun haysiyet başkanıydım aynı zamanda. İtiş kakış yapmayın, arkadaşlarınıza saygı gösterin, birbirinizi ittirmeyin bunlar hep lisede öğrendiğimiz şeyler.

Öğretmenlerimize saygıyı, arkadaşlarımıza saygıyı öğrendik. Yani gayri ihtiyari sayıyorsun arkadaşını.

Sosyal yaşantımda her zaman girdiğim bir mecliste insanlara saygılı oldum, saygı bekledim. Sevdiklerimden de sevgi bekledim. Yoksa yani siz saymazsanız kimse sizi saymaz. Ben şimdiye kadar hiç kimsenin hakkını yemedim, hiç kimsenin önüne geçmedim.

Kendi ayaklarımın üstünde duruyorum, kimseye saygısızlık etmeden. Sevgi göstererek, saygı göstererek. Etrafımda da sevgi saygı görüyorum çok şükür evet.

İletişim: *Ondan sonra öğretmen konuşurken başkası konuştuğu zaman sinirlenirdi, konuşuyorum konuşmayın diye. Yani birisinin sözünü kesmeyeceğimizi öğrendik öğretmenlerimizden çok şey öğrendik yani. Bunlar ilk anda aklıma gelenler.*

Bir şey söylediği zaman dinliyorsun. Lafını kesmiyorsun. Sonuna kadar söylesin diye bekliyorsun. Cevap vereceksen onun lafı bittikten sonra cevabını veriyorsun. Bu hala bende devam eder arkadaşım farkındadır dinlerim sonuna kadar, hiç müdahale etmem kimseye.

Mesela annem rahmetli derdi ki sakın dedikodu yapmayın derdi. Komşular gelir bir şey anlatır, öteki komşu gelir duymadınız derdi bize. O şimdi gelecek sakın ona demeyin biraz evvel burada olduğunu derdi. Siz hiç yokmuş gibi şey yapmayın, kış olunca sobalı evlerde mecburen oturuyorduk yoksa kış olmadığı zaman biz misafir yanına bile çıkmazdık, kendi odamızda dersimizi çalışırdık kitabımızı okurduk. Hala devam ediyor yani..

Saygınlık- Statü: *Yani girdiğimiz zaman bir saygınlığı, her zaman saygınlığı vardı. Hem makam olarak hem insan olarak. Özel bir insandı. Onun yanında boş olmamak lazım. Onu küçük düşürmemek lazım. O konuda saygınlığına gölge düşürmemek lazımdı.*

Yardımlaşma: *Özellikle yardım etmeye çalışıyorum konuma komşuma, çaktırmadan, belli etmeden, onları küçük düşürmeden. Yapabiliyorsam ne mutlu ki yapmaya çalışıyorum.*

Sokak ve Toplu Taşımada Adabımuaşeret: *Bir arabaya biniyorsunuz, otobüse bindiniz ondan sonra çabucak çabucak öndekini ittin, çabuk geçeyim ben oturayım, boş yer var ben oturayım olmaz işte, bu olmaz. O onun hakkıysa o oturacak. Senin onu yapmaya hakkın yok.*

Katılımcı 3:

Başkalarına Saygı: *Küçük fenerlerimiz vardı mesela kitap okuduk şeyin içinde arkadaşlarımızı rahatsız etmemek için yorgan altında okurduk, ışıktan rahatsız olmasınlar diye. Sessizliğe evdekinden daha da ihtimam gösterirdik sessizliğe, sakinliğe. Yatakhane kimseyi rahatsız etmemek için.*

Yapmıyor, korna çalmıyor şeyde. Aman Allah'im burada, gelin şurada bir minibüs yoluna çıkın o minibüsler sürekli dat dat. Korna çalarım. Yahu bunun burada uyuyanı vardır, bebeği olan vardır, hasta olan vardır, ölüsü olan vardır. Nedir bu korna çalmak mesela? Bunun gibi birçok şey yani.

Empati: *Mesela ev yaşantısında, temizlik yaparken asla komşunun üstünden bir şey silkelemem. Balkonuma silkiyorum, toz bezimi bile balkonuma silkeliyorum. Ona dikkat ediyorum. Gürültü yapmadan dolaşmaya dikkat ediyorum. Makinelerimi falan gece çalıştırmıyorum asla. Mesela evde sağa sola şey yapmamaya çalışıyorum.*

Hijyen: *Üst katta şey çiçek suluyor camlara geliyor çamurlu su, söylüyorsun rica ediyorsun benden değil diyor. Kendinden üstte bir kat var o da boş mesela. Ben yaşıyorum şimdi o apartmanda. Üsttekidir diyor ama onlar yoklar diyorum yok aldırıyor. Al işte buyur. Yani yurtdışındaki kural olarak koymuş bunu, kanuni şey ceza da alabiliyorsun yaparsan, şikayet ediyor seni, ediyorsun ama zaten bir kere söyleyen yapmıyor. Ya da o çiçeği suladığım zaman aşağı su akacaktır diye düşünüyor bunu.*

Yeme İçme Muaşeret: *O masa düzeni sonraki okula geldiğim zaman tabii ben hala evime günlük masamda bile bez örtüsüz yemem mesela. Bez örtümüz sürekli bez örtümüz vardır. Masa misafir gelecek gibi...*

Tabii o bıçaklar bile. Kızım bile anne ne kadar detaycısın der. Ama bu şey benim için mesela misafir geldiği zaman zor değil masa hazırlamak. Tak tak otomatik olarak hazırlarım çok kolay. Eşim de öğrenmiştir, bıçak ağzı nereye bakacak, kaşık bıçağın ne tarafında, bardak... bunları 15 yaşındayken öğreniyorsunuz yani çok güzel bir şey o zaman içinde "Aman ne gerek var denilir ama vallahi varmış gerek. Masa düzeni çok farklı bir şey, yemeğe ev sahibi başlamadan başlamamak, bir misafirliğe gittiğimiz zaman ev sahibi bitirmeden yemeğini bitirmemek veya bitirdin sessizce beklemek bunlar hep okulda öğrendiğimiz şey.

İletişim: *Bir de mesela pazara çıkıp bir alışveriş yaptığınızda ya da yakınlarda "amca bana oradan bir ekmek verir misin" veya amca diye veya teyze diye hitap etmeyin şeyi var. O zamandan beri ben onu öğrendiğimden beri hep beyefendi veya hanımefendi derim pazarda alışveriş yaparken bile hanımefendi bunun fiyatı nedir? Beyefendi bunun fiyatı nedir? Yüksek sesle gülmeyin. Selamlaşmak tabii, tabii.*

Öğretmen selamlama ilkokuldan beri var. Bizim, küçük bir yerde yaşadığımız için ilkokul öğretmenlerimizle aynı muhitte oturuyorduk. Gördüğümüz zaman daha oyun oynarken hepimiz hazır ola geçerdik. Çok iyi hatırlıyorum. Selam verirdik ona, o da başımızı okşardı geçerdi.

Bakın yurtdışında insanlar tamam bizim gibi birbirleriyle iç içe değiller, şey değiller ama tanımadığı insana selam veriyorlar. Günaydın diyor, iyi akşamlar diyor. Otelde kahvaltıya iniyorsunuz good morning diyor selam veriyor, afiyet olsun diyor. Kalkarken tekrar sizi selamlıyor şey yapıyor. Ya tamam kimdir bu tanımiyorum etmiyorum bir daha göreceğim miyim görmeyeceğim ama mutlu ediyor insanı. Ee bu bizde de olsa olmaz mı? Biz de sokakta karşı komşumuzu görüyoruz apartmanda da selam alamıyoruz ondan. Veya apartmanda herhangi bir daire birini görüyor büyükşehirde küçük yerlerde daha şey olabilir de yani yok bakmıyor ya. Başını kaldırıp bakmıyor mesela.

Kibarlık ve Nezaket: *Günlük yaşantımda... Sokağa çıktığım zaman muhakkak selam veririm. Temizlik görevlisine bile kolay gelsin demeyi ihmal etmem gördüğüm zaman. Yani şimdi arkadaşlarım kibar olduğumu söylerdi. Bu kibarlık bilmiyorum nereden geliyor, etkilemiştir beni. Belki karakterimde de var mıydı bilemiyorum, yoksa yetişmiş olduğum aile ortamı mı bu kadar anlayışlı yaptı, bu kadar kibarsam eğer kibar yaptı, kendi kendime de kibarım da diyemiyorum ama nerem kibar diyorum arkadaşım kibarsın diyorlar yani kibar bir hanımsın diyorlar. Herhalde onlardır yani. Yapmamaya çalışıyorum, düzgün olmaya, düzgün iyi bir birey olmaya çalışıyorum. Eğer onlar da kibarsın dediklerine göre başardım zannediyorum.*

Yardımlaşma: *O hastanede başımıza gelen olay, asansörde çıkarken. Ne bileyim mesela birlikte bindiysek eğer düğmeye yakınsam dün aynı şey oldu mesela diğer kişiye de sordum “siz kaç çıkacaksınız” diye bir yardımcı olmak böyle, bu tip şeyler.*

Sokakta ve Toplu Taşımada Adabımuaşeret: *Bilemiyorum yani araba kullanırken çok trafik kurallarına dikkat ederim. Trafik kuralları sonuçta onlar da gene baktığınız zaman adabımuaşeretin içinden çıkıyor yani. Yani tamam güvenlik açısından şeydir, güvenliğimiz için de kurallar konmuş ama bazı şeyler de az önce dediğiniz gibi mesela sağa sola, önündekini... önündeki senin yolun değilse çıkmıyorsun, yayaya yol vermeyi bilmek budur ki adabımuaşeret.*

Katılımcı 4:

Başkalarına Saygı: Yani mesela biz de ne bileyim büyüklerimize saygı ne bileyim yani mesela öğretmenlere saygı, mesela biz hala sokakta öğretmenle karşılaştığımız hazır ol vaziyetinde durup selam verirdim. Sokakta düşünün. Değil ki okulun içinde.

Misafirperverlik: Sonra bir yere gittiği zaman misafirlikte bir şey istemezdik asla. Karnımız aç olsa bile annem sıkı sıkı tembih ederdi sakın bir şey istemeyeceksiniz, verilen bir şeyi de reddedeceksiniz diye. Böyle elimizi hiçbir şey sürmezdik. Gittiğimiz bir misafirlikte mesela bir biblo var ya da bir oyuncak var asla elimize dahi sürmezdik çünkü tembih edilmişti sıkı sıkı.

Hah misafirperverlik. O çok güzel bir adettir. Bu Türklerde olan bir adet mesela Avrupalılarda yok yani böyle şeyler. Mesela kendi yatağını verir. Mesela hani misafire yemeğin en iyi tarafını veririz, yani böyleyizdir.

İletişim: Mesela konuşmaya ortasından giremeyiz, yani karşımızdaki büyüğün sözünü dinlemek zorundayız. Küçükler biraz daha az konuşur.

Hijyen: Kolonya mesela. Bak, şimdi millet covid olduktan sonra kolonyanın değerini anladı halbuki bizim eski Türklerde kolonya vardı. Gelir gelmez, hani mikrobu ölsün diye, dışarıdan gelmiş. Aslında o kendini koruyor bir yerde.

Yardımlaşma: Yardımlaşırız. Mesela benim, her hafta benim yardım ettiğim insanlar var. Her hafta. Yani üç beş kuruş yollarım. Ben böyle iban topluyorum. Hani... hani söyleyemeyen insanlar var. Mesela hasta çocukların, sma hastaları. Her hafta para yolluyorum. Ama 100 ama 200 ama 500 mutlaka yolluyorum.

Sokak ve Toplu Taşımada Adabımuâşeret: Mesela bir trene binip inerken bile ne olur işte bir kadına bir yaşlıya yer vermek mesela. Şimdiki nesil veriyor mu? Bizim nesil veriyor hala yaşlılara yer, veya işte hamile kadın veya işte çocuklu kadın, hala biz yer veririz ama yeni nesil böyle oturuyor. Sanki kendileri yaşlanmayacak hiç. İtiş kalkış mesela sen... Trene binerken mesela sana omuz vuruyor, kendi girmeye çalışıyor. Ne oluyorsun yani? Veya ineceğiz trenden sana yol vermiyor. Hani hep anons ediyor inenlere yol verin. Bunu söylemeye gerek yok yani. Adam yok yol vermiyor sana ya. Önünde diyorum ki müsaade ederseniz inelim yani böyle.

Katılımcı 5:

Başkalarına Saygı: Yemekhanede kurallara, birbirimizin sırasına, işte yatakhane, tuvalette birbirimize saygılı olmayı, bunun pratiğini de yapmış

oluyorduk böylece yatılı okul olduğumuz için öğrendiklerimizi pratiğe geçirebiliyorduk hemen.

Sonra mesela bir devlet... Lisedeyken müdür odasına, öğretmenler odasına girerken, kapıyı tıklayıp girmek, çıkarken o makama arkayı dönmeden, geri geri çıkmak, ben hep buna dikkat etmişimdir. Yani şu yaşma geldim hala bir devlet dairesine girsem bir müdür... Tabii çalışma hayatım da oldu. 3 yıl kadar bir devlet memurluğum oldu. Hep dikkat etmişimdir, amirin odasından çıkarken geri geri çıkmaya. Şimdi mesela benden küçük amirlerle rastlaşıyorum devlet kurumlarında ya da çalıştığım siyasi partide. Mesela hep geri geri çıkarım benden küçük de olsa makamdan çıkarken, dikkat ederim bunlara. Çalıştığım dönemde de işte başka zaman bir kuruma gittiğimde orada amirin odasından çıkarken geri geri çıkarım.

Kapıdan birisi girdiğinde tamam ayağa kalkacağız. Erkekler içinde aynı şeyi söylüyorlar. Bir Kadın içeri girdiğinde erkek de ayağa kalkacak. Üstler gelince astlar ayağa kalkar, devlet dairelerinde de bu böyle

Kibarlık ve Nezaket: Mesela yıllar önce ben bir küçük o zaman Kastamonu'da yaşıyorduk, bir öğretim üyesi vardı tanıyordum kendisini, edebiyat fakültesinde profesör hanımdı. Torunuyla birlikte bankaya girerken karşılaştık, ben çıkıyordum kapıya torunuyla onun önce geçmesi için yol verdim, o hanım da şey yaptı hanım torununa dedi ki küçük torun "hanımefendi bize yol verdi bak" işte torununun adını unuttum şimdi "bilmem bir şeyciğim biz de ona teşekkür etmeliyiz" dedi. O da o anda torununu bir şekilde eğitmiş oldu. "Hadi bakalım teyzeye teşekkür edelim" falan gibi işte.

Mesela teşekkür ederim, çok teşekkür ederim yani. Teşekkür etmekten hiç imtina etmem. Mesela şeylere... Apartman görevlilerine... Apartmanda temizlik işi yapanlara ya da sokakta gördüğüm belediye çalışanlarına mutlaka kolay gelsin derim. Yani böyle şeyleri de içselleştirmişim yani bundan hiç rahatsız değilim.

Mesela şimdi gün ortamları olurdu, mesela küçük yerlerde gün ortamları olurdu, ben benden yaş olarak büyük kişi gelince ayağa kalkardım, yerimi verirdim, yerimi verirdim, o oturmadan oturmam yani büyük kişi oturmadan oturmam, o yemeğe başlamadan yemeğe başlamam. İşte bunu fark edenler fark ediyor, farkında olanlar takdir ediyor, söylüyordu. Öyleyimdir, dikkat ederim hala. Yani yapmazsam rahatsız olurum.

İşte bacak bacak üstüne atmamak, bayanlar bir yerde otururken bacak bacak üstüne atmaz. Buna da ben çok samimi ortam olmadıkça hayatıma geçirdim, bacak bacak üzerine atmam. Bunu evet matematik öğretmenimiz söylemişti, kadınların oturmalarına dikkat etmelerini falan. Bir de teyzem buna ekleme yapmıştı, teyzem vardı o yüzden bizlere şey yapmıştı, kızlara, bizim ailede kız çocukları çoktu. Ben lise ya da üniversitedeydim bilmiyorum. Mesela şey derdi, sakın bacak bacak üzerine atmayın, kendi kızlarına da bana da. Bakın dikkat ediyor musunuz? Demek ki... Tansu Çiller'in başbakan olduğu dönemdi herhalde, o zaman ben öğrenci değildim ama daha önce de söylerdi. Kraliçe Elizabeth'i örnek verirdi. "Bak hiç Kraliçe Elizabeth'in resimlerini görüyor musun? Bacak bacak üstüne atmaz hiç" falan. Tansu Çiller'i örnek verirdi. "Hanımefendi kadınlar bacak bacak üstüne atmazlar" işte onların şöyle bir bacaklarını birleştirip yana alarak otururlar, birbirine geçirerek bilekten. Evet bu da beni çok etkilemişti. Buna da çok dikkat ederim.

Misafirperverlik: *Misafiri sokak kapısına kadar uğurlardı, dış kapıya, apartmanın dış kapısına kadar uğurlardı.*

Yeme İçme Muaşeret: *Başkasının evinde ikram edilmeden, akraba evi de olsa, çok yakın akraba olmadıkça size ikram edilmeden veya bir yiyeceği üzerinden almak, hep ayıp derdi, yapmayın. Yani başkasının evinde bir yiyecek görürseniz ortalıkta, onun üzerinden almayın, yemeyin.*

Mesela yemek masasında bunlar belki... Kadının bardağını erkek doldurmalı usul bu falan işte öyle şeyler de vardı.

İletişim: *Söz kesmemek. Evet bu çok önemli. Maalesef bu çok yapılıyor, söz kesmek sürekli. Mesela bazı kişiler var işte hep kendileri konuşuyorlar, karşısındakine konuşma hakkı vermiyorlar. Ona da çok dikkat ederim.*

Aklımda kalanlar... hal hatır sormak mesela. Bunu biz ailemden de öğrenmiştim. Büyükler küçüklere hatır sorar. Küçükler onun karşısına geçip mesela "sen nasılsın" diyemez, sadece teşekkür eder. Böyle öğretilmiştir bize ailede. Ama şimdi bakıyorum küçük çocuklar da "siz nasılsınız" diyor, ne değişti bilmiyorum. Eskiden öyleydi. Büyükler, büyük bir teyze size hatır sorduğunda siz sadece teşekkür edin, öyle öğretmişlerdi. Telefonda kısa konuşmak, gereksiz uzatmamak onlar vardı. Onu da hayata geçirmişimdir.

Hijyen: Ben ilkokuldaydım çevre bilinci bu kadar yoktu, kimden duydum bilmiyorum ya da evdeki bir alışkanlık. Mesela ortaokulda ilkokulda evime gelinceye kadar çöpümü önlüğümün cebinde taşıdığımı evde attığımı ya da okula gidince attığımı biliyorum ya bunlara çok dikkat ederdim. Ya belki de bu kişisel bir şey mi bilmiyorum. Çevreni kirletmemek, bir şeyimi atmazdım.

Sonra çok unutmadığım evet matematik öğretmenimizin söylediği “Aman çocuklar, aman kızlar siz siz olun grip olduğunuz zaman kesinlikle yemek davetine gitmeyin. Bu sadece mikrobi bulaştıracağınız için değil, mesela orada yemek yerken, masada insanlar yemek yerken sizin burnunuzu silmeniz onları edebilir, hoş olmaz” diye buna da hep dikkat etmişimdir. Gerçekten yani mikrobi bulaştırma dışında o görüntü de hoş değil. Hapşürmek, burun silmek yemekli bir ortamda.

Sokakta ve Toplu Taşımada Adabımuâşeret: İşte şeyler vardı mesela bu hayatının her alanında işte bir yere girerken, restorana girerken erkek önden girmeli, merdivenlerden çıkarken mesela bayanları... Şimdi bu konuda da ikilem var. Bazıları diyorlar ki erkek arkadan çıkmalı, kadın düşerse onu tutmalı. Bizim öğrendiğimizde de erkek önden çıkmalı kadın rahat yani arkadan erkek onu seyrediyor gibi geliyor affedersiniz bacaklarını arka kısmı falan. Bence bu daha makul, böyle olması gerekir. Erkek önden çıkmalı, kadın rahat rahat. Benim bir erkek arkamdan çıkarsa ben rahatsız oluyorum şahsen. Güya bana yol vermek adına arkada kalırsa... Ama inerken de önden inmeli. Yani önden inmeli. Erkek önden çıkıp önden inmeli ben öyle öğrendim. İnerken belki kadın düşerse tutabilir. Restorana girerken tabii önden girmeli bunlar vardı.

Toplu yerlerde, otobüslerde, belediye otobüsleri vardı o zaman, belediye otobüslerinde yüksek sesle konuşmayın, sinemada, tiyatrodan işte yüksek sesle konuşmayın. Buna da dikkat ederim. Uymayanlar var, konuşuyorlar. Ben hepsini hayatıma geçirdim, çok şey aldım bu kurallardan.

Cenaze Muâşeret: Cenaze geçerken durup cenazeye tabuta karşı yol vermeliyiz yani o bizim önümüzden geçtikten sonra biz yolumuza devam etmeliyiz diye, ben bunu hep hayatımda uyguladım. Tabii ne zaman bir... Tabii küçük yerlerde omuzda falan götürülüyor işte şimdi arabalarda rastlıyoruz ama rastlarsam Beylikdüzü'nde de ya da yaşadığım diğer yerlerde her zaman durup cenaze geçinceye kadar, tabut geçinceye kadar şey yapmışımdır, bekleyip yol vermişimdir.

Katılımcı 6:

Başkalarına Saygı: Mesela ben, bir kız evladım var. Benim onun kapısını vurmadan odasına girmem mesela. Şimdi bu onun özel hayatına bir nezaketsizliktir. Belki benim çocuğum telefonda arkadaşıyla konuşuyordur, belki istirahat halindedir ya da bir şeydir. Yani günlük yaşamda kimsenin kimseyi incitmediği ya da onun özel alanına saldırıda ya da müdahalede bulunmadığı diye böyle hani sözsüz kurallar vardır. Bu onlardan biridir.

Kimse kimsenin özel alanına müdahale etmeden, sıklığı koruyarak hayatını idame ettirmesinin, gerekirse çocuğundan özür dilemesini bilmek bu da bir sıklıktır.

Öğretmenler odasının önünde yani öğretmenler odasının yanında çok büyük bir boy aynası vardı. Bu şeylerde de olur ya böyle kamu kuruluşlarında da olur. Öğretmenler odasına girmeden o aynaya bakıp üstünü başını düzeltirsin. Yani böyle girmezsin öğretmenler odasına. Orada kendine bir çeki düzen verirsın, kendine bir bakarsın. Koskocaman devasa bir ayna vardı, boy aynası. Orada üstünü başını düzeltirsin, kapıyı çalarsın ondan sonra içeriye girersin, konuşacağın öğretmenle konuşup ger geri çıkarsın. Yani hemen böyle arkayı dönüp koşarak çıkmazsın falan gibi gibi böyle nezaket kuralları çerçevesinde böyle bir yaşam şekli oluşuyor insanlarda.

Yeme İçme Muaşeretı: Evet yani şöyle bir şey vardır hani. Aile olduğunuz zaman bir ailevi şey vardır. Bir yemek saati diye bir şey vardır. Bu çok belirleyicidir. İnsanların gün içinde herkes işte. Ben çalışan anne çocuğuydum. Gün içinde herkes işini gücünü yapmış etmiş eylemiş, akşam eve gelmiş. O sofraya kurulmuş. O sofrada herkes bir olmuş, birlik olmuş. Yani bu akşam akşam yemeği ritüelini bir adabımuaşeret kuralı diye ben algılıyorum. Çünkü insanların iletişimi ile aile birliğinin oluşmasında çok önemli bir mihenk taşı olarak görüyorum.

Mesela yazılı kurallar vardır o başka bir şeydir. İşte yok bıçağı sağa koy, çatalı sola koy bunlar yemek adabımuaşeretı ya da işte hitap adabımuaşeretı falan gibi şeyler vardır. Ama nezaket çerçevesinde yapılması gereken budur.

İletişim: Ben mesela kendi yaşantımda az tanıdığım ya da tanısam bile çok samimiyet kurmadığım insanlara karşı hanım ya da bey diye hitap ederim. Yani ismiyle hitap etme konusunda sıkıntı yaşarım. Bu da biraz eleştiri konusu bile

olur. Yani bana hanım deme bana bey deme, işte ismimle hitap et falan filan gibi. Yani size bir şıklık yaratan şey bir tık odur yani ben öyle görüyorum.

Yardımlaşma: Bir de İstanbul kız lisesinde şöyle bir şey var, mezuniyet yılı ne olursa olsun bizde bir kardeşlik bağı oluşmuştur. Bu çok enteresan bir duygu, diğer liselerde bu kadar var mı yok mu bilmiyorum ama biz sabah 9'dan öğleden sonra 3 çeyreğe kadar günümüzün neredeyse işte 4/1'ini okulda geçirdiğimiz için çok bağlı oluyorsunuz birbirine. Ve bizim böyle gruplarımız vardır. Yardımlaşma duygusunu oluşturuyor, bu da bir adabımuaşeret kuralıdır ya da ahlaki bir değerdir. Kimin ne ihtiyacı varsa ben 77 mezunuyum diyelim işte en son 83 mezunu vardır, 83 mezunu da aynı gruptadır, işte 70 mezunu da aynı gruptadır. Kimin ne ihtiyacı varsa maddi manevi herkes onun yanında olur o esnada. Herkes birlik ve beraberlik ruhunu yaşatır.

Katılımcı 7:

Empati: Mesela şey geliyor kapıya, karşı komşu, diyelim ki Mc Donald's servis getirmiş. Ben de o esnada eşim dışarı gidiyor onu şey yapıyorum. Kapıyı açıyorum mesela. Adam girmiş orada günde 500 tane yer geziyor, tamam ekmeğinin peşinde ama tak o bir maskeyi yani karşıdaki şeye söylüyorum, yani bu benim hakkım, ben de oradan nefes alıyorum. İşte bir metre bir alan. Bir maske takmak zor geliyor. İşte o benim hakkımı çiğnemektir. Covid oluyor mesela, şimdi gündem olduğu için covid, söylemiyorlar hastalıklarını, insanlar düğüne de gidiyorlar derneğe de gidiyorlar. Bakıyorsun arkadan oluyorlar beş kişi, ya kendilerinin bağışıklığı güçlü.

“Ben gidiyorum abla diyor burada yaşayamayacağım, burada kalmayacağım.” Tamam da sen orada durduğun iki dakika müddetinde para alıp verene kadar, poşete uzanıp alana kadar sen o havayı soluyorsun. Bir metreküp havayı ben de oradayım. Ne yapayım şimdi? Sen geldin diye kapı mı kapatayım? Ayağını giymiş adam içeri mi girsin? Kocamı o gittikten sonra mı yolcu edeyim?

Yeme İçme Muaşeret: Sonra yemekte beklersin servis yapılmasını, masada 8 kişi varsa, 8 parça şey varsa alamazsın, ikisini üçünü düşüneceksin onların da.

İletişim: Yüksek sesli konuşmamak derken tabii karşıdaki yani gelip de senin hiç kendisiyle alakalı olmayan mesela otobüste bakıyorsun telefonla konuşuyorlar. Allah hangi mahkemeye vermiş, kimi ne yapmış? Kime ne yapmış? Marketten ne almış? Hangi bilmem neyi nereden kaçmış? Hepsini duymak zorunda değilim

ki ben. Hani ben de o an belki kendimce... Yalnız... Ben de kendi konularımı beynimde düşünüyorum, muhakeme yapıyorum kendi kendime diyelim ki. Fırsat bulmuşum ben ona niye şey olayım onun o şekilde konuşmasına. Git evinde konuş bunu. Bu şekilde.

Hijyen: Ya otobüse biniyorsun, leş gibi kokarak biniyorsun. İnsanın bedeninin temizliği çok önemli, yani işte bana göre en büyük görgü kuralı budur. Yani biniyorsun oraya leş gibi kokuyorsun. Ee toplu taşımaları biliyorsunuz, hani insan orada o şekilde, onu düşünmesi lazım. Yani benim yakınımın biri gelecek, mecburen dip dibe gideceğiz, benim kokum ona geçmemeli, onu rahatsız etmemeli, irite etmemeli diye bunların düşünülmesi kadar güzel bir şey yoktur herhalde.

Başkalarına Saygı: Herkes herkesin haklarına biraz saygılı olsa, hiç kimse saygı göstermiyor. Ne oluyor ondan sonra? O oraya çıkıyor “vay sen benim önüme çıktın, vay sen böyle yaptın” ona bir küfür, o ona bir küfür... şu an cinayetler çıkıyor biliyorsunuz yani çünkü artık herkes çok kolay adam öldürüyor. Herkes çok kolay hapislerden çıkıyor. Bu kadar basit yani. Basit bir hale geldi artık insan öldürmek. Yaşama hakkına bile saygı duymuyorlar insanlar birbirlerine artık. Onun için o kurallar tabii işte bunun adamcağızın önüne kırmayayım, işte onun yol hakkı, işte efendim yayanın hakkı, kırmızı ışıktaki yaya geçidinde yayaya vuruyorlar. Maç seyrediyor adam çıkıyor takır takır takır balkondan efendim atılan golün şerefine kurşun atıyor. Yani orada balkondan portakal alan kadın ölüyor veya yaşam boyu felç oluyor. Yani bunlar çok saçma şeyler.

Komşuluk/ Kibarlık ve Nezaket/İletişim: Evet komşularımız da mesela ben Fındıkzade’de oturuyorduk, komşularımız da hep şeydi... Emekli albay, mali müşavirler falan. Hani onlar da o kadar şeydi ki kapılarını çalarken bile şey yapardık böyle imtina ederdik. Hani her bayramda dediğim gibi bizim bir maddi sorun yoktu, babam bize verirdi her türlü imkanı. Fakat biz o komşunun bize... Babamın evden verdiği 10 lira o komşunun verdiği 1 lirayı, o sevgiyle saygıyla görerek aldığımız için hiç unutmuyoruz yani. O mendillerimizi verirdi. Çocukların ne bileyim dünyasında hatıra olarak kalıyor. Zarıftı her şey yani. Merdivenlerden inmeleri çıkmaları, biz 6 çocuklu bir aileydik. 6. Katta oturuyorduk. Mesela “kes, çocuğuna sahip çık” falan gibi böyle bir şey hiç yaşamadık. Bir bakarsınız kapı çaldı, kapıcı gelirdi ondan sonracığıma kapıcı geldi desen bile kızardı anne babamız. “Kapıcı demeyeceksin, yani ismi var.

Münevver Teyze geldi, Dursun Amca geldi diyeceksin, kapıcı denilmez” derdi. Ondan sonra bir zarf bakarsınız getirir, ee biz de çocuğuz, 6-7 tane çocuğuz, paldır paldır iniyoruz aşağıya, paldır paldır yukarı çıkıyoruz falan. Ne kadar şiddet şeyi de görsek sertlik de olsa çocuksun işte, bir yerde kaçıyorsun ucundan. Ondan sonra hiç kimse o kapıyı açıp da “ne yapıyorsunuz kesin sesinizi, yavaş olun” falan gibi bir şey asla olmazdı. Bir mektup gelirdi eyvah! Zarf geldi mi yandık biz. Zarfta yazardı işte “Sayın apartman sakinimiz çocuklarınızın inip çıkarken ki aşırı gürültüsünden rahatsızlık duyuyoruz, uyarılmasını rica ediyoruz.” Böyle bayağı resmi mektup gibi mektup yollarlardı.

Yardımlaşma: Dediğim gibi paylaşmayı bilen mesela parasız yatılı vardı ve bizim okulumuz da çok zengin insanların da olduğu bir okuldu. Yani zengin ailelerin çocuklarıydık, asla hissettirilmezdi. O çok güzeldi. Okul aile birliğimiz vardı ben hatırlıyorum o zaman babamı çağırın derdi, bir de bir arkadaşım vardı durumları çok iyiydi onların biliyorduk. Çağırırlardı ve birçok öğrencinin ihtiyaçlarını görmek için onlardan ve o öğrencilerin hiç haberi olmazdı. Bizim bile haberimiz olmazdı. Ama benim babam arkadaşına şunu almış, hani çocuksun çünkü bilmezsin ki “Ayşe benim babam sana bunu aldı” deyiverirsin, çocuksun sonuçta cahilsin, gençsin. Hiç biz bunları bilmezdik. Yıllar sonradan bile şey olur da konu olur bir şey olur da efendim hani o zaman çocuğa işte şunu şey yaptık veya 5 çocuğa şunu yaptık falan gibi. O yıllar sonraki bazı şeylerin sohbetlerin içinde geçerse geçer. Onlar da çok güzeldi, hani hissettirilmezdi bir yardım verilirken o da en büyük görgü kuralıdır. Yani bir yardımı yaparken hissettirmemek, o çok güzel.

Bireysel adabımuâşeret kuralları ile ilgili veriler Tablo 4.151’de sunulmuştur:

Tablo 4. 151: Bireysel Adabımuâşeret Kuralları

Tema	Kategori	Katılımcı
Bireysel Kurallar	Özsaygı	K2, K3
	Saygı	K2
	Arkadaşlık	K1,K3, K6,
	Tasarruf	K1

Tablo 4. 151: Bireysel Adabımuâşeret Kuralları (tablosunun devamıdır.)

Plan-Program	K1
Sevgi	K2
Tevazu	K3
Emniyet	K3
Büyüklerle Saygı	K4, K5
Özür Dilemek	K6
Kişisel Bakım Görünüm	K1, K2, K3, K4, K5, K6
Sorumluluk	K6
Dedikodu	K6

Tabloya göre adabımuâşeret kuralları “Bireysel Kurallar” temasında birleşmiştir. Bu tema kapsamında en fazla “Kişisel Bakım Görünüm” (f=6), “Arkadaşlık” (f=3), “Özsaygı” (f=2) ve “Büyüklerle Saygı” (f=2) kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Katılımcı 1:

Arkadaşlık: Arkadaşlar seç.... arkadaş seçmemize annem en iyi arkadaşınız benim benden samimi hiçbir arkadaşınız olamaz derdi. Bizim böyle sır saklayacak çok arkadaşımız olmamıştır. Kişi refikinden azar diye de atasözümüz var. Kişi arkadaşından azar.

Tasarruf: Moda sizi ilgilendirmez derlerdi evden de. Sonra tasarruf fikri aşılırdı. Onun için alırken iyi seçin en pahalısını en güzelini seçin çünkü her gün alınmaz bu derlerdi.

Plan-Program: Hızlı, az zamanda çok iş yapmak prensiplerimden biridir. Kendime saat koyarım bakalım şu iki saatte şu aklındakilerin hepsini yapabilecek misin. Sonra aferin kendime ne güzel yaptın şimdi kahveyi hak ettin falan derim kendi kendimi ödüllendiririm. Veya o arada kendimi atarım sokağa hemen bir arkadaşıma.

Kişisel Bakım-Görünüm: Bu süs değil, bu gösteriş değil, herkes şapka giymeye başlıyor. Çünkü eşitliyor insanları. Öbüründe Osmanlı'da başa giyilenler hep başa dert olmuştur, işte şunlar şu başlığı giyer, şunlar şu başlığı giyer, o tarikat onu yapar, şu tarikat bunu yapar, askeriye bunu yapar, öbürü bunu yapar, halk bundan giyemez, halk daha şunu giyer. Çok sınıf farkı olduğu için başa geçirilen şeyler hep dert olmuştur insanların başına. Bunu eşitlemiştir, işte kılık kıyafet sırasında renk uyumu eski resimlere bakarsanız bir renk uyumu vardır, bir zarafet vardır. Yani kimse çılgınca ne eteğini kısaltır, ne yerlere kadar yerleri

süpürür. Hiçbir şey yok. Yani şimdi ile mukayese ettiğimiz zaman hiçbir adabımuaşeret kanunu bugün yerine getirilmiyor. Herkes kafasına göre takılıyor.

Yani hep bize size yakışan modadır derlerdi. Size ne yakışıyorsa odur moda. Moda sizi ilgilendirmez derlerdi evden de. Sonra tasarruf fikri aşılanırdı. Onun için alırken iyi seçin en pahalısını en güzelini seçin çünkü her gün alınmaz bu derlerdi. Çok süslüyümdür, çok giyinmişimdir şapkam da vardır başımda.

Adabımuaşeret olarak uyduğum şeyler mesela hiç kimse beni ne yazlıkta ne şeyde saç baş dağınık, böyle oram buram şey hiç kimse görmemiştir. Hatta şimdi abla dudağımı rujsuz kimse görmemiştir. Bakkala da gidiyorsam ben rujumu sürerim derim.

Yazlığa gelirler biz bahçemde oturuyorduk. Aa diyor böyle bir şey olamaz yedi buçukta gittim kapıyı bir açtı diyor saç baş yapılı. Ben saç baş uğraşmıyorum ki bir dakikada yapıyorum onu. Yüzüme kremimi de sürüyorum rujumu da sürüyorum çıkıyorum aşağıya.

Katılımcı 2:

Özsaygı: Tabii, tabii. Kendime saygım var çok şükür. Her zaman da olmuştur. Kendimi severim, kendimi sayarım.

Saygı-Sevgi: Vallahi bir kere saygıyı, sevgiyi insan sevgisini hayvan sevgisini çiçek sevgisini yani bitki sevgisini aileden öğrendik.

Sosyal yaşantımda her zaman girdiğim bir mecliste insanlara saygılı oldum, saygı bekledim. Sevdiklerimden de sevgi bekledim. Yoksa yani siz saymazsanız kimse sizi saymaz.

Kendi ayaklarımın üstünde duruyorum, kimseye saygısızlık etmeden. Sevgi göstererek, saygı göstererek. Etrafımda da sevgi saygı görüyorum çok şükür evet.

Kişisel Bakım-Görünüm: Bağdat caddesi, İstiklal caddesine çıktığımız zaman melon uzun şapkalar giyerdi eski erkekleri görürdük biz de sinemaya gidiyoruz. Yani saçınızı yaptırmadan toplu olmadan çıkılmaz derdi. İşte operaya giderken parlak bir iğne takılacak, parlak bir bluzun olacak illa öyle spor bir gömlekle gideyim olmaz. Lamedor giyerdik hep.

Katılımcı 3:

Özsaygı: Mesela kopya çekmek, bizim öğretmenimiz İngilizce öğretmeniydi. Sınavda hiç bakmazdı, isterseniz bakın benim için hiç fark etmez derdi. Kendinize

saygısızlık artı öğrenemeyeceksiniz derdi. Yani kopya çekerseniz yalandan o notu alacaksınız, en başta kendinize saygınız olması lazım derdi. Kendine saygı nasıl olur? Bunu bize düşündürttü yani. Kopya çekmeye şey yapamazdık cesaret edemezdik.

Tevazu: Aa bir de şey bunu mesela evde annem rahmetli derdi “sen kendini övme ayıptır başkası övsün seni.” Yani o yüzden hep böyle, o da nereden çıkmıştır şimdi arkadaşlarımın anneleri hep övermiş kızlarını, anneme sen beni niye övmüyorsun anne derdim sen kendini övmeyeceksin derdi bırak başkası övsün. Yani bunlar hani bu okulda değil belki ama evde de alınmış bir şey, terbiyeydi bence.

Emniyet: O selam melam kalktı yani. Nasıl oldu? Nasıl bitti? İnsanların birbirine... Yani biraz insanların görgüsüzlüğü şeyi değil de birazcık da güvensizlikten de herhalde. İnsanlar birbirine selam vermiyor, korkuyor. Çok az, çok az şey var. Şey mesela o zaman apartman görevlilerimizle biz... İlk evde 80'li yıllarda apartman görevlimiz yeri gelirdi ben evde yemeğe davet ederdim, Ramazan'da falan oruç tutarlardı karı koca, çağırırdım. Yadırganırdı apartman tarafından. Yani ne vardı ki? Niye gelemeyecekti, bizimle birlikte olamayacaktı? Ama şimdi baktığın zaman apartman görevlisinin ve o da olmuyor, güvenemiyorsun bile yani şey yapamıyorum ben bile o kadar şey olduğum halde şimdi bugün apartman görevlisini yemeğe davet eder misin desen edemem gibi geliyor. Çünkü bilmiyorum tam tanıyor muyum?

Arkadaşlık: Küçük fenerlerimiz vardı mesela kitap okuduk şeyin içinde arkadaşlarımızı rahatsız etmemek için yorgan altında okurduk, ışıktan rahatsız olmasınlar diye.

Kişisel Bakım-Görünüm: Ben mesela Beyoğlu'nu biliyorum. Beyoğlu'nda insanların çok şık olduğu zamanı biliyorum hani babam anlatırdı çok daha şıkmişler ama o zaman mesela çok, bana göre çok şıktı insanlar. Babama göre eh işte.

Gençler de çok daha bir yere gidiyormuş, gezmeye gidiyormuş gibi giyinirlerdi şimdi moda falan da çok etkili. Giyim kuşam artık çok topuklu ayakkabı derken şu topuk serbest, çizme de giyerdik. Jilemiz vardı lacivert jile, içine beyaz gömlek giyerdik ama ayakkabıda şey yoktu. Boyanır, temiz ayakkabı. Bakın o çok önemli bir şeydi. Saçlar bakımlı ve temiz olacak, dişler, el tırnak temizliği bunlar zaten hep ilkokuldan beri tırnaklarımızı böyle şey yaparlardı, kontrol olurdu.

Katılımcı 4:

Büyüklerle Saygı: Ne bileyim büyüklerimize saygı, mesela konuşmaya ortasından giremeyiz, yani karşımızdaki büyüğün sözünü dinlemek zorundayız. Küçükler biraz daha az konuşur. Hani böyle bizim eski geleneklerimize göre el öpme mesela adeti vardı aile büyükleri geldiği zaman mutlaka el öptürürlerdi.

Mesela bayramlarda biz ararız büyüklerimizi ve çocuklarımız da arar. Tembih ederiz onlar da telefon ederler, büyüklerini ararlar. Bayramlarını kutlarlar, doğum günlerini kutlarlar. İşte ne bileyim özel günlerde mesela bir araya geliriz, Ramazan'da iftara çağırırız, bir geleneğimiz vardır yani. Bunları biz ailemizde uygulamaya çalışıyoruz yani. Küçükler büyüklerle saygılıdır, işte ne bileyim el öptüğü zaman harçlığını veririz, küçüklere tamam elimi öp harçlığını veririm. O el öpme şeyi devam eder bizde.

Kişisel Bakım-Görünüm: Onun dışında tabii ki giyim kuşama da bizim nesil çok dikkat ediyordu bakın hala daha beni şık görüyorlar mesela ve bu benim günlük giysim. Buraya geldim diye özenle hazırlanmadım normal sokağa çıkıyordum son anda buraya gelmeye karar verdim. Ama giyim kuşam bizim zamanımızda çok güzeldi. Yerine göre giyinirdik. Ha köye gittiğimiz zaman evet şalvar giyer başımızı örterdik ama şehirde hani yere göre kurallara göre giyinmesini çok iyi bilirdik. Gece kıyafetlerimiz olsun, gündüz kıyafetlerimiz olsun. Bir öğretmen kıyafeti ayrıdır, bir avukat kıyafeti ayrıdır yani işte döpiyes giyilir. Yani hep şıktı insanlar, çok şıktı. Şimdi bakıyorsunuz insanlar ne bulsa üzerine geçirip fırlıyor yani. Fırlıyor yani öyle hiç renk uyumuna falan da bakmıyor. Bizde mesela renk uyumu çok önemliydi.

Tabii ki eskisi daha iyiydi çünkü dedim ya benim göz zevkimi bozuyor. Sokakta herkes beni çeviriyor, çünkü hep daima şık gezdiğim için diyorlar ki bana “ya siz ne kadar şıksınız, sizin gibi insan kalmadı artık”, şık insan yok sokakta. Görüntü kirliliği var bir kere.

Katılımcı 5:

Büyüklerle Saygı: Büyükler oturmadan oturmamak bir yemekte ya da bir yerde, işte büyüklerle saygı, büyükler oturmadan oturmamak, dışardan içeriye bir büyük geldiğinde ayağa kalkmak, büyüklerle yol vermek kapıdan geçerken.

Aklımda kalanlar... hal hatır sormak mesela. Bunu biz ailemden de öğrenmiştim. Büyükler küçüklere hatır sorar. Küçükler onun karşısına geçip mesela “sen

nasılsın” diyemez, sadece teşekkür eder. Böyle öğretilmiştir bize ailede. Ama şimdi bakıyorum küçük çocuklar da “siz nasılsınız” diyor, ne değişti bilmiyorum. Eskiden öyleydi. Büyükler, büyük bir teyze size hatır sorduğunda siz sadece teşekkür edin, öyle öğretmişlerdi.

Mesela şimdi gün ortamları olurdu, mesela küçük yerlerde gün ortamları olurdu, ben benden yaş olarak büyük kişi gelince ayağa kalkardım, yerimi verirdim, yerimi verirdim, o oturmadan oturmam yani büyük kişi oturmadan oturmam, o yemeğe başlamadan yemeğe başlamam. İşte bunu fark edenler fark ediyor, farkında olanlar takdir ediyor, söylüyordu. Öyleyimdir, dikkat ederim hala. Yani yapmazsam rahatsız olurum.

Kişisel Bakım-Görünüm: İşte düzgün olacağız, saçlarımız taranmış olacak, etek boylarımız düzgün olacak yani burada hayatın her döneminde ılımlı bir giyim tarzı, saçlar temiz, ayakkabıların boyalı yani hem öğrenciyken hem ileriki yaşantıda bunların çok önemli olduğunu. İşte temiz, düzenli olmak, saçlar ayakkabılar.

Annesi babası o şeylere çok dikkat ederlerdi. Hatta babası subaydı, hep isterdi ki kravatla... Oğullarını kravatla görmek isterdi. Hafta sonu ona giderken bile kravat takmalarını isterdi. Niye kravat takmadın derdi.

Katılımcı 6:

Arkadaşlık: Şimdi arkadaşlık, seçilmiş kardeşliktir diye bir tabir vardır. Bu kurallar çerçevesinde sağlam temellerin oturtulmasında çok faydalı olur, yani öyle düşünüyorum ben.

Bir de İstanbul kız lisesinde şöyle bir şey var, mezuniyet yılı ne olursa olsun bizde bir kardeşlik bağı oluşmuştur. Bu çok enteresan bir duygu, diğer liselerde bu kadar var mı yok mu bilmiyorum ama biz sabah 9’dan öğleden sonra 3 çeyreğe kadar günümüzün neredeyse işte 4/1’ini okulda geçirdiğimiz için çok bağlı oluyorsunuz birbirine... ..Herkes birlik ve beraberlik ruhunu yaşatır.

Özür Dilemek: O anlamda bu küçük ya da büyük demeksizin hatanız varsa özür dilemeyi bilmek, bu da bir erdemdir bana göre.

Kişisel Bakım-Görünüm: Tabii ki şimdi şöyle bir şey bizim dediğim gibi çok sıkı bir okulda büyüdüğümüz için bizim böyle çok spesifik şeylerimiz vardı. Mesela etek boylarımız ondan sonra hemen dizin ortasında olmak durumunda, ten rengi

çorap giyemezdik, saçlarımız açık olmazdı. Yani işte ne bileyim kaş almak vesaire gibi.

Yani son derece hijyen konusunda çok dikkatli olmamız gerekiyordu, tırnaklarımız, ellerimiz her tarafımızın temiz ve düzgün olması, formalarımızın ütülü, ayakkabılarımızın cilalı, siyah çorap kışın, beyaz çorap yazın. Diz kapağına kadar da beyaz çorap, saçlarımız örgülü olmak zorundaydı.

Sorumluk: Adabımuaşeret yani görgü kuralı insanların kaypak yaşamdan kaçmasını da sağlar. İşte bu sorumluluk duygusu bana göre öyle.

Dedikodu: Mesela ne bileyim yanınızda bulunmayan birisine dair üçüncü bir şahsı konuşturmama gibi bir şeyim vardır mesela benim. Herkesten de bunu isterim ve bunu beklerim. Ve günah keçisi olmayı göze alarak ve bunu dillendiririm, bu çok önemli bir şeydir. Bu bir görgü kuralıdır bana göre. Bu bir yani gıybet etmek, ettirmek dini boyutu da vardır, bunun ahlaki boyutu da bu böyledir yani. Yani ben bütün yaşantım boyunca böyle yapmaya imtina etmişimdir ve herkesten de aynı şeyi beklerim. Bana çok büyük katkısı olmuştur.

Katılımcı 7:

Büyükklere Saygı: Büyüklerin yanında bacak bacak üstüne atılmaz. Oturup kalkarken, bacaklarını yayarak oturmak, bir kız çocuğusun bize öğretilirdi mesela düzgün oturacaksın, iki bacağını kapatıp, böyle zarif yana oturacaksın.

Arkadaşlık: Bir kere çok güzel bir arkadaşlık, dostluk, sanki yani kırk yıl görmemişiz birbirimizi, kırk yıl sonra bir araya geldiğimizde, sanki o yatakhane de koşturan çocuklarız biz.

Sevgi: Her şeyin sevgiyle birleşerek yapıları bence etkili oluyor. Eğitimde de olsun, her şekilde ailede de olsun, iş yerinde olsun sevgiyle harmanladığın zaman bir şeyi, o sende karakter olarak kalıyor işte. Güzel oluyor yani.

4.3. Tartışma

4.3.1. Doküman İncelemesinde Elde Edilen Bulgulara İlişkin Tartışma

Adabımuaşeret Kitapları

Cumhuriyet dönemi vatandaşlık öğretim programlarında, kimlik konusunda büyük ölçüde görev ve sorumluluklara vurgu yapılmıştır. Devlet, bireylerden görevlerini yerine getirmelerini ve edilgen olmalarını beklemiştir. Erken Cumhuriyet dönemindeki vatandaş modeli, toplumsal menfaatleri bireysel menfaatlerin önünde tutan, vatansever ve milliyetçi bireyler olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde, ideal vatandaş profilinde hak ve özgürlüklerden çok ödev ve sorumluluklar ön planda tutulmuştur. Genç Cumhuriyet, ideolojisi gereği, bireylerin devletin verdiği görevleri itaatkar bir şekilde yerine getirmelerini beklemiştir. Cumhuriyet'in ilköğretim programlarında özgürlük, eşitlik ve eğitim gibi bireysel haklara da vurgu yapılmıştır. Öğrencilerin okul yaşamında görevler üstlenerek görev ve demokrasi bilinci kazanmaları özellikle hedeflenmiştir. Cumhuriyet rejimi, vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olan, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, demokratik ve laik bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Zamanla vatandaşlık anlayışı, devlete itaati ön plana çıkaran yapıdan, topluma karşı sorumluluk hissi taşıyan, katılımcı ve medeni birey-vatandaş anlayışına evrilmiştir. Bu süreçte, vatandaşlığın ulusal birliğe aidiyet ve devletin koyduğu kurallara uyma merkezinde tanımlandığı, daha sonra ise topluma karşı sorumluluk hissi ve katılımcı vatandaşlık anlayışının benimsendiği görülmüştür. Eğitim yoluyla Cumhuriyet'i benimsemiş, demokratik haklara ve demokrasiye saygılı laik vatandaşlar yetiştirilmesi hedeflenmiş, milliyetçilik ve vatanseverlik ön plana çıkarılmıştır. Tek Parti döneminde haktan çok vazife odaklı ve görev vurgulu vatandaşlık eğitimi, Demokrat Parti döneminde batıcılık ve geleneksellik prensiplerine dayanan bir anlayışa dönüşmüştür. (Kara, Tokmak ve Öztürk, 2023; Kaya ve Biçer, 2021; Nalbant, 2014; Ozan ve Kuş, 2021; Temel, 2020).

Cumhuriyet dönemi yayımlanan adabımuaşeret kitapları, modern sistemin ve yapının gereklerini taşıyacak nitelikte bir topluma duyulan ihtiyaca binaen bu niteliklere haiz, milli değer ve ülkülere sahip vatandaşlar oluşturmayı amaçlamaktadır. Göle (1992, s. 49) ve Ural'ın (2008, s. 61), çalışmalarında belirttiği gibi gündelik yaşam pratiklerinde, sıradan insanların davranışlarında, Batı modeline dayalı olarak radikal değişimler adabımuaşeret kitaplarıyla mümkün kılınmaya çalışılmıştır.

Tezde incelenmiş olan adabımuaşeret kitaplarının, öğrencilere yönelik içerikleri ve başlıklarında yer alan MEB'in kararlarına uygun bir şekilde ele alınmış olduğu ibaresi, bu amacı sistemli bir şekilde ve eğitim kurumlarıyla birlikte ele aldıklarını göstermektedir. Bu bağlamda adabımuaşeret kitaplarının Ural'ın (2008), belirttiği sınıfsal yaklaşımdan ya da orta sınıf yaratma amacından uzaklaşarak yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Bu yaygınlaştırma çabasını Başboğa (2019, s. 82), Cumhuriyet döneminde, Batılı adabın toplumda yaygınlaştırılmasının, Osmanlı'daki modernleşmeden farklı olarak, tüm toplum kesimlerine ulaşmayı hedefleyen, sivil bir karakterde olduğu yönünde ifade etmiştir.

Cumhuriyet dönemi adabımuaşeret kitapları, belirli bir odak noktasına sahiptir. Genele, yetişkinlere, öğrencilere ve askerlere yönelik yazılmaları nedeniyle çeşitli kategorilerde her kesimi içerisine alacak şekilde hazırlandıkları söylenebilir. Bu tezde incelenen kitaplar ise öğrencilere yönelik içerik ve kapsamı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İncelenen kitapların 1939-1980 tarihleri arasında içeriklerinde kültürel ve zamansal yansımalarla ilgili olarak farklılıklar gözlemlenmiştir. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde yayımlanan kitaplarda milli duygu ve aidiyet vurgusunun baskın olduğu gözlemlenmiştir. Genel içerikte dikkat çeken milli vurgu eğitim organları birlikteliğiyle gerçekleşmiştir. Tansu (1939), kitabının girişinde "Cumhuriyet, Atatürk, Milli Şef," vurgusunun ardından maarif programının gençlerin en başta "dürüst ve medeni" olmasını amaçladığını vurgulamıştır. Yine Tansu "çaylar, balolar, resmî kabuller, izdivaç, nişan" gibi unsurlarla ilgili muâşeret kaidelerine öğrencileri ilgilendirmediği gerekçesiyle kitabında yer vermemiştir.

1939'da yayımlanan kitaplarda kasket kullanımı söz konusuysa 1960 ve 1970'lere gelindiğinde bu konunun fazla yer almadığı tespit edilmiş ve öğrencilere şapka gibi resmi kıyafet unsurlarının yalnızca giyim usulü açısından bilgilendirme maksatlı verildiği görülmüştür. 1939-1940 yıllarında yayımlanan kitaplarda kurallar milli değerlerin korunması, devlet büyüklerine saygı ve milli marşlara olan hassasiyet, vatan sevgisi ve temsiliyeti, yurttaşlık, ulus bilinci gibi konuları vurgularken, 1970'li yıllarda yayımlanan adabımuaşeret kitaplarında bu milliyetçi vurgunun azaldığı görülmüştür. Bu farklılıklar, her bir kitabın kendine özgü bir bakış açısı ve odak noktası olduğunu

göstermektedir. Ancak, tüm adabımuâşeret kitaplarının temel amacı bireylerin modern sisteme ve topluma uyumu ve kişisel gelişimin desteklenmesidir.

Adabımuâşeret kitaplarında yer alan içeriklerde öğrencilere okul, ev ve toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğinin detaylı bir şekilde anlatıldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin şeref, haysiyet ve terbiye sahibi, sorumlu, nezaket gereği davranan, saygılı bireyler olarak yetişmeleri temel amaçtır. Öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri hemen her duruma yönelik kurallar, teorik bilgiler ve pratik uygulamalarla desteklenmiştir. Kitaplarda verilen tüm kuralların temelinde “sevgi ve saygı” değerlerinin yer aldığı görülmüştür. Başboğa da (2019, s. 82), çalışmasında muâşeret kurallarının özünde saygı, terbiye ve nezaket kavramlarının yer aldığını belirtmiştir.

Okuldaki muâşeret kuralları, öğrencilerin eğitim ve öğretim ortamında birlikte yaşamalarını düzenleyen ve disipline eden kurallardan oluşmaktadır. Bu kurallar, okulda disiplinli ve düzenli bir ortam sağlamak, eğitim ortamının verimliliğini artırmak ve toplumsal uyumu teşvik etmek amacıyla belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf içi davranışlarından, okul malzemelerinin kullanımına kadar geniş bir yelpazede birçok kural yer almıştır. Sınıfta saygılı ve düzenli olmak, öğretmenleri dinlemek, derse uygun şekilde katılım göstermek, kopya çekmemek, okul eşyalarını korumak gibi davranışlar okul muâşeret kurallarının temelini oluşturmuştur. Ayrıca okuldaki ortak alanlara dair kurallar belirlenmiş, bu çerçevede koridorlarda sessizlik ve sakinliğin temini, öğretmene nazikçe yol verilmesi, bahçede, yemekhanede ve yatakhane uygun davranışların sergilenmesi gibi kurallar sunulmuştur. Öğretmenler ve okul çalışanları ile doğru iletişim vurgulanmış, saygı ile selamlama ve nezaketle konuşmanın önemi üzerinde durulmuştur. Bu kurallarla amaçlanan, öğrencilerin disiplinli, sorumlu ve toplumsal değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktır.

Okulda belirlenen muâşeret kurallarına uyulması, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin daha sağlıklı ve verimli bir eğitim ortamında bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Polatcan (2018, s. 1763), çalışmasında hızla değişen çağda, görgü kurallarının öneminin, yeni nesiller yetiştirilirken daha iyi anlaşıldığını vurgulamış ve bu kapsamda ulusal ve evrensel kültürün tam olarak yansıtılabilmesi için müfredat değişiklikleri yapılmalı ve görgü kurallarının doğru aktarılması için görsel-

işitsel ve kinestetik etkinlikler düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine Cellek (2020, s. 104) çalışmasında eğitimde nezaketin önemini vurgulamış ve aile ve okulun nezaket eğitiminde temel rollerine odaklanmış ve sorumluluklarını belirtmiştir.

Kitaplar, öğrencilere kişisel hijyen, giyim, konuşma alışkanlıkları gibi konularda rehberlik ederken, kişisel hijyen, temizlik ve uygun giyimin toplumsal hayatta saygın bir yer edinmek için önemli olduğu da belirtilmiştir.

Temizlik konusundaki muaşeret kurallarında, kişisel bakım ve çevre temizliği vurgulanmıştır. Kişisel bakım kapsamında, temiz ve düzenli giyinme, banyo, saç ve tırnakların düzenli olarak kesilip temizlenmesi gibi konular ele alınmıştır. Temiz ve bakımlı görünmenin etrafındakilere saygılı bir davranış biçimi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, çöplerin uygun şekilde atılması, kamu alanlarının temiz tutulması ve çevreye duyarlı davranışlar sergilenmesi gibi çevre temizliğine dair kurallar da belirtilmiş ve bunların toplumsal bir sorumluluk olduğunun altı çizilmiştir. Temizlik konusundaki muaşeret kuralları, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde hijyen ve düzenin korunmasını sağlayarak daha sağlıklı bir toplum ve temiz bir çevre oluşturmayı amaçlamaktadır. Önsüz ve Hıdıroğlu (2008, s. 15-16), hijyen alışkanlıklarına yönelik yaptıkları çalışmada hijyen alışkanlıklarının önemini vurgulamış ve bu konuda eğitim programlarının düzenlenmesi ve teorik bilgilerin davranışa dönüştürülmesi için beceri eğitimlerinin yapılmasının uygun bir yaklaşım olacağını tespit etmiştir.

Giyim konusundaki muaşeret kurallarında giyimin temiz olması, yer ve duruma uygun olması vurgulanmıştır. İş ortamlarında, resmi etkinliklerde veya sosyal toplantılarda uygun kıyafetlerin seçimi konusunda bilgiler verilmiştir. Temizlik ve bakım önemli görülmüş, kirli, yırtık veya pürüzlü kıyafetlerin hem kötü görünüme yol açtığı hem de saygısızlık olarak anlaşılabileceği belirtilmiştir. Renk ve desen uyumunun da göz önünde bulundurulması gerektiği, aşırı renk çatışmasının veya desen karmaşasının uygun olmadığı belirtilerek giyimin ahenk ve zarafet içinde olması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Kitaplarda konuşma muaşereti geniş alan kapsayan konulardan biridir. Konuşma muaşeretindeki kurallarla etkili ve saygılı iletişimi sağlamak amaçlanmıştır. Bu kurallarla, karşılıklı saygı ve anlayış teşvik edilmiştir. Bu muaşeretin temelinde de, diğer insanlara karşı saygılı olma, onların fikirlerine ve duygularına değer verme yer almıştır. Bunun yanı sıra, aktif dinleme becerilerini geliştirmek, dürüstlük ve doğruluktan ödün

vermemek, nazik ve kibar olmanın önemi sıklıkla vurgulanmıştır. Konuşurken net ve anlaşılır olmak, uygun dil ve ton kullanımına dikkat etmek iletişimi güçlendiren unsurlar arasında sıralanmıştır. Empati kurmak, hata yaptığında özür dilemek ve teşekkür etmek gibi kurallarla karşılıklı anlayış ve nezaket sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bireyin, karşısındaki kişinin konuşmasını kesintiye uğratmaması ve hoşgörülü olması da vurgulanmıştır. Bu kurallar, sağlıklı ve olumlu ilişkilerin temelini oluşturmakta ve kişiler arasındaki iletişimi derinleştirmektedir. Jdetawy ve Hamzah da (2020, s. 714), araştırmalarında konuşma görgüsünün iletişimde uygun bir denge ve etkileşim oluşturmayı amaçladığını ve bu kuralların, konuşmacının statüsünü vurgulayarak iletişimdeki hiyerarşiyi belirlediğini ve muhataplar arasında saygıyı pekiştirdiğini söylemiştir.

İncelenen kitaplarda yer alan yemek muaşeret kurallarında, sofranın düzeni, oturma şekli, yemek yeme ve paylaşma süreçlerinde uyulması gereken davranış kurallarının belirlendiği görülmüştür. Bu kurallar, hem kişisel hijyen ve sağlık hem de sosyal etkileşim açısından önem arz etmektedir. Kurallarda da en başta kişisel hijyen ve temizlik konusuna büyük vurgu yapılmıştır. Ellerin yemek öncesinde ve sonra yıkanması, masanın temiz tutulması ve yemek esnasında hijyen kurallarına uygun şekilde davranılması bu kuralların içerisinde yer almaktadır. Ayrıca, yemek masasında diğer insanlara saygı göstermek, yemek yerken gürültü yapmamak, diğer kişilere rahatsızlık vermemek, yemek masasında nazik ve kibar olmak gibi sosyal muaşeretin temelini oluşturan kurallar da yer almıştır. Aynı zamanda, yemek masasında adaletli davranmanın önemi vurgulanmış ve yemeğin adil bir şekilde dağıtılması belirtilmiştir. Yemek muaşeret kurallarının amaçlarından biri de yemeğin keyifli bir deneyim olmasını sağlamaktır. Bu nedenle, yemek yerken güzel şeylerden bahsetmek bu açıdan önemli görülmüştür. Aydın (2023, s. 1592), çalışmasında Türk modernleşmesi bağlamında yemek kültüründeki değişim ve dönüşümü ele almış ve Orta Asya'dan gelen ve İslamiyet'in etkisiyle şekillenen geleneksel yemek düzeninin, modernleşme sürecinde terk edilerek yeni bir kültür, eğlence ve tüketim anlayışına dahil olduğunu ifade etmiştir. Geçmişteki geleneksel yemek kültürünün, modernleşmeyle birlikte yerini yeni bir yaşam tarzına bıraktığını vurgulamış ve bu değişimin, sadece yemek ve sofranın düzeninde değil, genel olarak kültürel ve toplumsal yapıda da görülen bir dönüşümü ifade ettiğini belirtmiştir. Çam ve Çelik (2024, s. 33), çalışmalarında görgü ve nezaket kuralları ile gastronominin yakın bir ilişkisinin olduğunu, görgü ve nezaket

kurallarına uyum göstermenin gastronomik işleyiş ve gelişim açısından oldukça önem arz ettiğini tespit etmiştir.

İncelenen kitaplarda yer alan toplumsal muaşeret kurallarında birçok kamusal alanı kapsayan davranış kuralları belirlenmiştir. Toplu taşıma araçlarında, diğer yolcuların rahatını ve güvenliğini sağlamak için ses seviyesinin düşük tutulması ve inme ve binme kurallarına uyulması, araçlardaki kişilerle itiş kakış yaşanmaması, bilet alımında sıraya riayet edilmesi gibi kurallar sunulmuştur. Sokaklarda yürüyüş şekilleri, yayaların diğer insanlara ve araçlara saygılı olması, kaldırımları ve çevreyi temiz tutmak da bu hususta değinilen diğer kurallardandır. Sinema, tiyatro ve konser gibi kültürel etkinliklerde sessizlik ve saygılı davranışların altı çizilmiş, diğer seyircilerin deneyimini olumsuz etkilememe durumu saygı bağlamında vurgulanmıştır. Parklarda ve kamplarda, doğaya saygı gösterilmesi ve çevrenin temiz tutulması belirtilmiştir. Spor alanlarında, rakip takıma saygı gösterilmesi, kötü söz ve davranışlardan kaçınılması vurgulanmıştır. Lokantalar, gazinolar ve oteller gibi yerlerde, diğer müşterilere ve çalışanlara saygı göstermenin önemi üzerinde durulmuştur. Bu kuralların tümü, toplumun birlikte yaşama ve birlikte vakit geçirme biçimini düzenlemeye yardımcı olması ve herkesin güvenliği ve refahını temin etmesi açısından önem arz etmektedir. Eriş ve Kocabıyık'ın (2022, s. 346), yapmış olduğu çalışmada, nezaket kavramının hem toplumsal hem de örgütsel yapılar üzerinde sağlıklı iletişim ve kaliteli bir yaşam alanı oluşturduğu, yönetici ve çalışan ilişkilerinde nezaketin işe bağlılık ve motivasyonu güçlendirdiği vurgulanmıştır. Arslantürk, Yücel ve Sarı'nın (2020, s. 140), şehir yaşamında nezaket ve medeni davranışa odaklanan psikoloji araştırmalarının yetersizliğine dikkat çeken çalışmalarında bu alandaki çalışmaların artırılıp şehirlerin daha saygılı ve medeni alanlara dönüştürülmesi için uygulanacak müdahale programlarına dayanarak, göç, artan suç oranları, psikolojik ve fiziksel rahatsızlıklar gibi birçok sorunun çözümüne katkı sağlayabileceği vurgulanmıştır.

Adabımuaşeret kitaplarında milli değerler, vatan ve millet sevgisi konularına geniş yer verilmiştir. Bayrağa, devlet büyüklerine ve milli marşa gösterilen saygının, bir ülkenin milli ve resmi sembollerine karşı duyulan derin bir bağlılığı ifade ettiği belirtilmiştir. Bayrağın, bir ülkenin ulusal kimliğini temsil ettiği ve ona saygı göstermenin, o ülkenin birliğini ve bağımsızlığını koruma iradesini yansıttığı vurgulanmıştır. Bayrak göndere çekilirken veya indirilirken saygı duruşunda

bulunmanın, bu sembole olan derin saygıyı ve bağlılığı gösterdiği belirtilmiştir. Benzer şekilde, bir ülkenin devlet büyüklerinin veya tarihi kahramanlarının o ülkenin temsilcileri olduğu söylenmiş ve onlara gösterilen saygının, devletin otoritesine ve kurumlarına duyulan bağlılığı ve saygıyı yansıttığı ifade edilmiştir. Devlet büyüklerinin bulunduğu resmi etkinliklerde, bayrak törenlerinde veya milli marşın çalındığı durumlarda saygı duruşunda bulunmanın önemi vurgulanmıştır. Milli marşı dinlerken saygılı bir şekilde durmanın, ülke ve millet sevgisinin ifadesi olduğu belirtilmiştir. Milli unsurlara gösterilen saygı, bir ulusun birlik ve beraberliğini güçlendirir ve milli kimliğin korunmasına katkı sağlar. Bu kurallarla vatandaşlık ilişkileri ve kamusal alanlarda toplumsal uyum ve dayanışma ruhunu geliştirmek hedeflemiştir. Ortak milli değerlerin benimsenmesi ve paylaşılması, bu bağlamda önemli bir rol oynamaktadır çünkü toplumun ortak değerlere sahip olması, birlik duygusunun güçlenmesine katkı sağlar (Kan, 2010, s. 138).

Genel olarak, bu eserler dönemin eğitim anlayışını ve toplumsal değerlerini yansıtan önemli kaynaklardır. Öğrencilerin, hem bireysel hem de toplumsal hayatta uyumlu, saygılı ve disiplinli bireyler olarak yetişmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Milli ve manevi değerlerin korunması, toplumsal uyumun ve düzenin sağlanması ve bireylerin kişisel gelişimine katkı sağlaması açısından bu kitaplar önemli bir rol oynamıştır. Bu eserlerin, toplumsallaşma sürecinde bireylerin toplumun normlarını, değerlerini ve beklentilerini öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca, vatandaşlık bilincinin gelişmesine katkıda bulunarak bireylerin ülkelerine karşı sorumluluklarının farkına varmalarını sağlamıştır. Bu kapsamda, demokratik değerlerin ve insan haklarının önemine vurgu yapılarak, öğrencilerin aktif, katılımcı, demokratik değerlerle ilgili bilinçli vatandaşlar olarak yetişmeleri hedeflenmiştir. Bu eserlerle, ahlaki ve etik değerlerin, dürüstlük, adalet ve saygı gibi erdemlerin önemi de öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Böylece, bireylerin hem kendi hayatlarında hem de toplumsal ilişkilerinde sağlıklı, yapıcı ve uyumlu bir şekilde hareket etmeleri desteklenmiştir.

Tebliğler Dergileri

Araştırmada 1939-1980 yılları arasında yayımlanan Tebliğler dergilerinin incelenmesi sonucu ulaşılan bulgular, eğitimde adabımuaşeret kurallarının önemine ve nasıl ele alındığına dair önemli bilgiler sunmaktadır.

1939-1980 yılları arasında yayımlanan 134 adet Tebliğler Dergisi taranmıştır. Tebliğlerde ders kitapları ve adabımuâşeret konuları incelenmiştir.

1939 yılına ait Tebliğler Dergisi'nin 7. sayısında, 1939-1940, 1940-1941, 1941-1942 ders yıllarında ilk okulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulacak Yurt Bilgisi kitaplarının içeriği açıklanmıştır. Tebliğlerdeki bu vurgularda, öğrencilerin toplumsal hayata hazırlanmasını ve adabımuâşeret kurallarına uygun bireyler olarak yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmüştür. İçeriklerdeki bilgiler bağlamında Yurt Bilgisi kitaplarında, öğrencilere kazandırılmak istenen beceri ve davranışların çeşitli temaları kapsamakta olduğu söylenebilir. Toplumsal yaşam başlığı altında, insanların yalnız yaşayamayacağı, toplumsal hayatın önemi, Türk milletinin özellikleri ve milli duygu ile aidiyet konularına vurgu yapılmıştır. Okul hayatı, okulun bir topluluk yeri olduğu, iş birliği, düzen ve kurallara uyma gerekliliği gibi unsurlarla ele alınmıştır. Ev hayatı bölümünde, aile içinde iş bölümü, yardımlaşma ve sorumluluklar ön plana çıkarılmıştır. Aile ve millet fertleri arasındaki iş bölümünün, birlikte çalışmanın önemi üzerinde durulmuştur. Kasaba ve şehir hayatı başlığında ise sokaklardaki kıyafet, umumi yerlerdeki davranışlar, temizlik ve halk sağlığına dikkat etme gibi çeşitli başlıklarda medeni kurallar sunulmuştur. Bu temalardaki bilgilerde, öğrencilerin normatif yapıları öğrenerek gerek okul, gerek aile ve gerekse toplumsal hayatta bu bilinç çerçevesinde hareket eden, sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmesi hedeflenmiştir.

1939 yılında yayımlanan Tebliğler dergisinde adabımuâşeret kurallarının okullarda yeterince öğretilmediği belirtilmiş ve bu kuralların talebelere öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, öğretmenlerin bu kuralları öğrencilerde alışkanlık haline getirmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Bu kapsamda verilen kurallarda selamlama konusu özel bir yer tutmuştur ve adabımuâşeretin önemli bir parçası olan selamlama kuralları⁷ milli bağlam ve toplumsal saygının önemli bir parçası olarak detaylı bir şekilde sunulmuştur. Bu kurallarda, devlet büyüklerine, büyüklerine, arkadaşlara, bayrağa ve sancağa nasıl selam verileceği ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır. Erkek öğrencilerin başlarındaki kasketle nasıl selamlayacakları, kız öğrencilerin nasıl baş egecekleri gibi ayrıntılar verilmiştir. Ayrıca, bina içine girerken,

⁷ (Tansu, 1939), (Dalkılıç, 1939), (Kurtbek, 1939), (Muzaffer, 1940), (İstanbul Kız Lisesi Muâşeret Kaideleri 1956-1957 Ders Yılı, 1957), (Erten, Yeni Görgü Kuralları, Tarihsiz), (Odyakmaz, 1976), tüm bu adabımuâşeret kitaplarında selamlama muâşereti detaylı bir şekilde yer almaktadır.

sınıfta otururken veya bir büyüğü selamlarken nasıl davranılacağına dair kurallar da belirlenmiştir. Bu kuralların, okullarda beden terbiyesi öğretmenleri tarafından titizlikle öğretilmesi ve öğrencilerde alışkanlık haline getirilmesi istenmiştir. Öğretmenlerden, bu selamlama kurallarını öğrencilerin günlük hayatlarına entegre etmeleri ve öğrencilerin bu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmaları için çeşitli yöntemler uygulamaları beklenmiştir.

İstiklal Marşı ve cenaze selamlama konularının da önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. İstiklal Marşı sırasında öğrencilerin ayakta durarak elini kasketinin viziyerine götürmesi ve marş bitinceye kadar bu pozisyonda kalması gerektiği, kız öğrencilerin ise sadece hazır ol vaziyetinde durması belirtilmiştir. Cenaze geçişleri sırasında ise öğrencilerin durarak veya cephe alarak kasketlerini çıkarmaları ve bu şekilde saygı göstermeleri gerektiği anlatılmıştır. Talebeye Muaşeret Usulleri (1939), Talebeye Muaşeret Dersleri (1939), Yeni Görgü Kuralları (Tarihsiz), Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü (1976), adlı muaşeret kitaplarında ve Yurttaşlık Bilgisi I (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1955) ders kitabında bu konuya dair bilgilere rastlanmıştır. Bu selamlama kurallarıyla, milli değerler ve toplumsal saygı çerçevesinde öğrencilerin davranışlarını şekillendirmek amaçlanmıştır. Tebliğlerde yer alan bu bilgiler okullarda bu kuralların öğretimi ve uygulanmasına büyük önem verildiğini göstermiştir.

Ayrıca 1940'lı yıllardan 1960'lı yıllara kadar öğrencilere ve genel halka yönelik çeşitli adabımuaşeret kitaplarının tavsiye edildiği de tespit edilmiştir. Adabımuaşeret, yurt bilgisi müfredatında yer almış ve ayrıca okulun genel kültürü ve disiplini içerisinde sürekli olarak işlenmesi gereken bir konu olarak ele alınmıştır.

Milli Eğitim Şuraları

İncelen şuralar, Türkiye'de eğitim sisteminin milli ve insani değerlerle bütünleşmesini, öğrencilerin karakterlerinin ve ahlaki değerlerinin güçlendirilmesini, topluma faydalı bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır. Dinç (1999, s. 135-139), yapmış olduğu çalışmada Cumhuriyetin geçiş döneminde, milli, merkezîyetçi ve laik bir eğitim sisteminin benimsendiğini belirtilmiş, bu dönemde, şuralarda gündemin belirlenip konuların tartışılmasının ve sonuçlandırılmasının başarılı olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde milli duygunun öne çıktığı 1. Milli Eğitim şurasında açıkça görülmektedir. Aslaner (2008, s. 199), yapmış olduğu çalışmada 1939 yılında

yapılan ilk Milli Eğitim Şurasının, diğer şuralara yapılış ve şekil olarak öncülük ettiğini belirtmiştir.

1. Milli Eğitim Şurası'nda milli ve insani karakterin yoğrulmasında önemli bir rol oynayan ders kitapların içeriği ve işlevi üzerine önemli konuşmalar yapılmıştır. Devletin temel fikirlerini kapsayan ders kitaplarının, bireylerin yüksek vasıflara sahip olmalarını ve hakikati görmelerini sağlayacak içeriklerde olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, çocuklara doğru ile yanlış ayırt etmeyi, vatani ve doğayı sevmeyi, zararlı maddelerden ve kötü alışkanlıklardan kaçınmayı öğretmenin önemi üzerinde durulmuştur. Toplumsal kurallara uymak ve bu bağlamda adabımuâşeretin öğretilmesi de gündeme gelmiştir. Disiplin talimatnamesi ile ilgili konuşmalarda dersler, kötü alışkanlıklar, değerler, umumi alanlarda davranış ve kültürel faaliyetler gibi temalara değinilmiştir. Kültür derslerinin milli ve insani karakteri oluşturacak kitaplar olarak özenle hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. Yine konu alınan disiplin talimatnamesi, herhangi bir suça karşı uygulanacak tedbirleri ve öğrencilerin eğitimi ve sosyal davranışları için temel direktifleri içermektedir.

Milli duygunun, 2. Milli Eğitim Şurası'nda okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ve Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkelerinin öğrencilere kazandırılması konusunda da temel alındığı görülmüştür. Ahlak Komisyonu'nun hazırladığı raporda okullarda ahlak eğitiminin üç amaca bağlı olduğu belirtilmiştir. Türk diline, kültürüne ve inkılap eserlerine bağlı bir Türk; medeni milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimsemiş bir insan; kendine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyetli, şerefli ve namuslu bir şahsiyet. Bu amaçlar doğrultusunda belirlenen Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri, bireylerin ve toplumun ahlaki, milli ve insani değerler çerçevesinde yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmasını sağlamayı hedeflemiştir. Ahlak eğitimi, eylemle iç içe olup inanılmayan ve yaşanmayan bir ahlakın olamayacağı vurgulanmıştır.

Bu ilkeler, bireylerin milli egemenliğe, adalete, dürüstlüğe ve çalışkanlığa bağlı kalarak hem kişisel hem de toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, insanlara saygı göstermek, yardımlaşmak, kin ve öfkeden uzak durmak, sağlıklı ve temiz bir yaşam sürmek gibi erdemlere de yer verilmiştir. İlkokullarda ahlak eğitiminin sağlanması için örnek olmak, sözle telkin yapmak, iyi hareketleri

tekrarlatmak ve devamlı olarak yaptırmanın önemi belirtilmiştir. Bu ahlak ilkelerinin Taşkiran'ın (1945), kitabında yer aldığı tespit edilmiştir.

Talim ve Terbiye Kurulu Kararları

İncelenen dönemde eğitim kurumlarında yapılan yenilikler, Türk milliyetçiliğinin ve milli kimliğin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Yıldırım (2014, s. 90), çalışmasında Türk milliyetçiliğinin, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türk milli kimliğinin biçimini ve etkisini belirttiğini söyleyerek, o dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte milliyetçilik akımları güçlendiğini ve Türkler arasında bir ulusal bilinç oluşmaya başladığını belirtmiştir ve ayrıca Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi düşünürlerin, Türk milletinin tarihi ve kültürel değerlerini ön plana çıkararak milli kimliğin oluşturulmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır.

Bozkurt ve Geylani (2021, s. 191), çalışmalarında Cumhuriyetin kuruluşundan 1945'e kadar olan tek partili dönemde, eğitimin, Batı eksenli modern toplumun köklerini sağlamlaştırmak ve ideolojik denetimi sağlamak amacıyla "ideal çocuk" figürünün, politik boyutta şekillendiren, topluma politik bilgi, beceri ve değerleri çocuklar aracılığıyla içselleştiren önemli bir politik inşa aracı olarak kullanıldığını söylemiştir.

Bunların yansımaları çalışmada ele alınan Tebliğler Dergileri, Milli Eğitim Şuraları ve Öğretim programlarında görüldüğü gibi Talim ve Terbiye Kurulu kararlarında da izlenmektedir. Talim ve Terbiye Kurulu Kararlarında eğitim programları ve müfredattaki düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Ele alınan dönemde, ilkökul ve ortaokul düzeyindeki yurttaşlık bilgisi programlarında öğrencilere vatandaşlık bilinci, toplumsal sorumluluk ve milli duygu gibi konular öğretilmeye başlanmıştır. Bu programlar sadece akademik bilgiye değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal değerlere dayalı bir eğitim anlayışının da önemsendiğini ortaya koymuştur.

Öğrencilerin bireysel gelişimlerini desteklemek ve topluma faydalı bireyler olmalarını sağlamak için çeşitli konular ele alınmış, özellikle Türk milletinin özellikleri, cesaret, doğruluk gibi erdemlerin vurgulanması, milli duyguların önemi ve toplumsal düzenin korunması gibi temel prensipler üzerinde durulmuştur. Bu, öğrencilerin sadece bilgi edinmekle kalmayıp, aynı zamanda karakter gelişimlerine de katkı sağlamayı amaçlayan bütüncül bir eğitim yaklaşımının benimsendiğini göstermiştir.

Ayrıca toplumsal yaşamda uyulması gereken adabımuaşeret kurallarına da yer verilmiş, trafik kuralları, turizm bilgisi gibi günlük hayatta karşılaşılabilecekleri durumlarda nasıl davranmaları gerektiği konuları da eğitim programlarına dahil edilmiştir. Bu sayede, öğrencilerin akademik gelişimlerinin yanı sıra bireysel ve toplumsal anlamda da gelişmelerine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Talim ve Terbiye Kurulu Kararları, Türk vatandaşlarının günlük hayatlarında toplumsal düzenin ve uyumun anahtarları olan ahlaki değerleri öğrenmelerini ve benimsemelerini sağlamayı, milli duygularını güçlendirmeyi ve vatanseverlik bilincini artırmayı hedeflemiştir. Bu şekilde, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal olarak gelişmelerine ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmalarına destek olmayı amaçlamıştır.

Öğretim Programları

Karasu Avcı ve İbret (2018, s. 363-364), sosyal bilgilerin toplumsal kimliğin oluşumundaki rolünü inceledikleri araştırmalarında toplumsal bütünlük/uyum sağlamak ve toplumsal değerleri benimsemenin toplumsal kimliğin oluşumu ile ilgili olarak ortaya çıkan kategorilerden olduğunu belirtmiş, sosyal bilgiler öğretim programlarının amaçlarının, yaşanılan dönemin şartlarından etkilendiğini ve elde edilen sonuçların tesadüfi olmadığı söylemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim programlarında belirlediği amaçlarda, öğrencilerin yalnızca akademik bilgi ile donatılmasını değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk sahibi, ahlaki değerlere bağlı ve vatandaşlık bilinci yüksek bireyler olarak yetiştirilmesini hedeflenmiştir. Kuş (2022, s. 499), çalışmasında, 1923-1950 arası dönemde haklardan çok ödevlere vurgu yapılarak edilgen bir vatandaşlık uygulamasının benimsendiğini, ancak bunun yanı sıra çağdaş, modern ve laik bir çizgi izlenerek bu kimliği benimsemiş vatandaşlar yaratılmaya çalışıldığını belirtmiştir. İdeal vatandaşın tasvirinde görev ve sorumlulukların ilk sırada geldiğini de ifade etmiştir. Bu kapsamda, öğrencilere Türk milletine mensup olmanın onurunu ve sorumluluğunu kavratmak, Türk tarihinin değerlerine ve Türk devriminin ilkelerine bağlılık aşlamak öncelikli amaçlardır. Anayasal hak ve hürriyetlere saygı duyarak kanunlara uyma, medeni vazifelerini yerine getirme, milli kaynakları koruma ve kötü şartların düzeltilmesi için çalışma gibi değer ve sorumluluklar, eğitim sürecinin temel taşlarını oluşturmuştur.

Kop (2022, s. 276), çalışmasında, programlarda becerilerin yüzeysel olduğunu ve ayrı bir başlık altında verilmediğini, sadece satır aralarından tespit edilebildiğini belirterek, bilimsel araştırma, düşüncelerini ifade etme, iletişim, iş birliği, kurallara uyma, eleştirel ve yansıtıcı düşünme ve akıl yürütme vb. becerilerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda programlarının incelenmesi sonucu bilimsel ilerlemelerin refaha katkısını anlamak ve öğrencilerin doğru dil kullanımı, kendini kontrol etme, boş zamanlarını verimli değerlendirme gibi beceriler geliştirmeleri teşvik edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, güzel sanatlara, doğaya, spora ve temiz eğlencelere ilgi duyan, toplum içinde nezaket kurallarına uyan ve başkalarıyla uyumlu bir şekilde çalışıp oynayabilen bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Aile değerlerine saygı, çalışma sevgisi, mesleki başarı ve geçim düzenleme becerileri de önemli hedefler arasında yer almıştır.

Bektaş (2022, s. 404), kültürel kimliğin vatandaşlık çerçevesinde dikkate alındığında ulusal normları yansıttığını söylemiş ve bu normların dünyanın aktif bir vatandaşı olma, pozitif davranış gösterme, açık fikirlilik, çeşitliliğe saygı ve iş birliği ile şekillenen sosyal yaşamın temel parçalarının oluşturduğunu söylemiştir. Bu çerçevede araştırmada yer alan bulgular, eğitim programlarının temelinde, öğrencilerin sosyal sorumluluk sahibi, ahlaki değerlere bağlı ve toplumsal yaşamın gerektirdiği davranışları içselleştirmiş yurttaşlar olarak yetişmelerinin hedeflendiğini göstermiştir. İlkokul eğitiminin öncelikli hedefi, çocuklara milli kültürü aşılama ve milli ülküleri, milli amaçları kazandırmak olmuştur. Bu doğrultuda, demokratik değerlere sahip, topluluk içinde aktif ve sorumlu bireyler olarak gelişmeleri sağlanırken, okul topluluğu içinde iş birliği, yardımlaşma ve sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri teşvik edilmiştir. Öğrencilerin tutumlu davranışlar geliştirmesi, ekonomik kaynakları koruması, öğretmenlerin rehberliğinde sevgi ve anlayış içinde büyümeleri, ahlaki değerleri günlük yaşam pratiklerinde uygulamaları hedeflenmiştir. Öğrencilere sadece teorik bilgi verilmesi yeterli görülmemiş, aynı zamanda pratik deneyimlerle nezaket kuralları ve vatandaşlık bilinci kazandırılması amaçlanmıştır.

Sönmez (2022, s. 109), çalışmasında Yurttaşlık Bilgisi dersinin amaçlarında; topluluk halinde yaşamının gerekliliğini, diğerleriyle uyum içinde yaşamayı ve millet ile yurt işlerine ilgi duymayı öğretmenlerin, Türk Devrimi'nin anlamı ve etkilerini kavratmanın, anayasa ve yurttaşlık haklarına, devlet otoritesine ve toplumun huzur ve refahı için görev yapanlara saygının programlarda yer aldığını söylemiştir. Çalışmada hem ilkelere hem

genel hem de yurt bilgisi/yurttaşlık bilgisi amaçlarında bu yönde içerikler tespit edilmiştir. İlkelerde, öğrencilerin ulusal görev ve haklarını öğrenmeleri, kanunlara uyma alışkanlığı kazanmaları ve ulusal ödevlerini yerine getirmeleri gibi temel vatandaşlık bilinci geliştirmek hedeflenmiştir. Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci birer yurttaş olarak yetişmeleri beklenen öğrenciler, tarih ve kültür bilinci ile donatılarak devlet sistemine ve milli değerlere saygılı bireyler olarak topluma kazandırılmak istenmiştir. Toplumsal uyum, fedakarlık, sorumluluk, sevgi, saygı, hak ve ödev bilinci gibi adabımuâşeret kitaplarında yer alan temel unsurların Yurttaşlık Bilgisi dersinin amaçlarında da yer aldığı görülmüştür. Öğrencilere milli birlik ve beraberliğin, ulusal disiplinin önemi vurgulanırken, Cumhuriyet rejiminin üstünlüğü, Türk Devrimi'nin değerlerine ve Türk ordusuna saygı ve sevgi kazandırılması hedeflenmiştir.

Ortaokul programında da öğrencilerin, vazife ve sorumluluklarının bilincinde olarak, liderlik vasıflarını geliştirirken başkalarının haklarına saygı duyma, iş birliği yapma ve toplumlarına katkı sağlama becerilerini edinmeleri amaçlanmıştır. Yurttaşlık Bilgisi dersinde, öğrencilerin topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu, millet ve yurt kavramlarının önemini, Cumhuriyet'in temel değerlerini ve Türk Devrimi ile elde edilen kazanımları kavramaları hedeflenmiştir.

Milli Eğitim Şuraları, Talim ve Terbiye Kurulu Kararları ve Öğretim programları kapsamında yapılan incelemelerde adabımuâşeret konularının doğrudan yeterince yer almadığı tespit edilmiş, adabımuâşeret değer ve ahlak çerçevesinde değerlendirildiğinde bununla ilgili sonuçlara alt başlıklarda ve satır aralarında rastlanmıştır.

Ders Kitapları

Ders kitapları bir dönemin veya bir toplumun değerlerini, inançlarını, ideolojilerini ve normlarını yansıtmaları açısından ideolojik bir araç hükmündedir. Okullarda ideolojinin, eğitim çatısı altında öğretmenler, dersler, ders kitapları ve müfredat aracılığıyla üretilmekte ve bilim ve teknolojiye gelişmeler ve ortaya çıkan yenilikler, başta literatür olmak üzere eğitimde ve eğitim programlarında değişikliklere yol açmakta; bu değişiklikler de ders kitaplarında kendini göstermektedir. Eğitim sisteminde meydana gelen bu yenilikler, ders kitaplarının programların aktarımında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Eğitimdeki ideolojik içerik, gelişen bilimsel ve teknolojik koşullara uyum sağlayarak sürekli olarak güncellenmektedir. Bu

süreçte ders kitapları, hem ideolojik mesajların taşınmasında hem de yeni bilgilerin öğrencilere aktarılmasında kilit bir rol oynamaktadır (Güzel ve Şimşek, 2012; Özek, 2019).

Kandal (2019, s. 404), çalışmasında siyasi fikir ve ideolojik anlayışları topluma ulaştırmada eğitimin merkezine, içinde barındırdığı potansiyelle yurttaşlık derslerinin oturtulduğunu belirtmiştir. Üstel (2002, s. 280), 1940'lı yılların ardından Cumhuriyet'in erken dönemlerinde hakim olan milliyetçi ideolojiyi taşıyan resmi yurttaşın yerini toplulukçu yurttaş anlayışının aldığını söylemekte, toplulukçu yurttaşlık anlayışının, resmi yurttaş profilinin ardında bulunan ortak yarar anlayışı ve topluluğun tüm üyelerince paylaşıldığı varsayılan bir "iyi yaşam" tasavvurunda da ortaya çıktığını vurgular ve bu ortak yararın ve iyi yaşam anlayışının kurgulanmasının ise, öncelikle son derece geniş bir biçimde tanımlanmış, yurttaşın özel yaşamının adeta bütününe içine alan, düzenleyen ve denetleyen dolayısıyla kamusalılığı şüpheli bir perspektifi içinden yapıldığını söyler. Bu bağlamdan hareketle ders kitaplarının ideoloji taşıyıcılığının yanında bireyi toplumsallaştırma misyonu da üstlendiği söylenebilir. Şanlı (2007, s. 141), sosyal bilgiler ders kitaplarının bireyi sosyalleştiren eğitimin merkezinde yer aldığını ve sosyalleştirme konusunda önemli roller ifa ettiğini belirtmiş, bunlardan en önemlisi de bireyi sosyalleştirebilme özelliğidir demiştir.

Ders kitaplarının ideolojik ve toplumsallaştırıcı rolleri, eğitim sisteminin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kitaplar, öğrencilere belirli bir ideolojiyi aşlamakta ve aynı zamanda toplumsal normları, değerleri ve davranışları da içselleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, ders kitaplarının içeriği ve sunumu, bir toplumun ideolojik ve toplumsal yapısını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Araştırmada incelenen ders kitaplarının bu kapsamda öğrencilere vatandaşlık bilgileri kazandırmayı hedeflerken, aynı zamanda adabımuâşeret içerikleriyle de kapsayıcı değerlere sahip görgü kuralları ile toplumsal uyumun ve sorumluluk bilincinin gelişimine katkı sağladığı görülmüştür.

Tarık Emin Rona'nın yazmış olduğu "Yurt Bilgisi Dersleri IV. Sınıf" kitabı, öğrencilerin temel vatandaşlık bilgilerini ve ahlaki değerleri kazanmalarını amaçlamıştır. Kitap, Türk milletine, aileye, okula ve topluma dair önemli konuları ele almış, bireylerin

toplumsal uyum ve sorumluluk bilinci geliştirmelerini hedeflemiştir. Aile ve okul yaşamının bireylerin gelişimi üzerindeki etkisine vurgu yapan kitap, bu iki kurumun bireylerin sosyal becerilerinin ve ahlaki değerlerinin şekillenmesinde oynadığı rolü detaylı bir şekilde ele almıştır. Aile ve okul içindeki sorumluluklar, paylaşım, iş bölümü, yardımlaşma ve empati gibi değerlerin önemi ve aynılığı vurgulanmış, çocukların sosyal ilişkilerinin güçlendirilmesi ve toplumsal düzene katkı sağlamaları amaçlanmıştır.

Kitap, Türk milletininkarakteristik özelliklerini, vatan sevgisini, milli duyguları ve vatanseverliği teşvik ederek, öğrencilerin vatanlarına olan bağlılıklarını pekiştirmeyi hedeflemiştir. Öğrencilerin milli kimlikleriyle gurur duymaları ve yaptıkları her işte vatan sevgisiyle hareket etmeleri özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca, vatandaşlık bilincini geliştirmek amacıyla seçimlere katılım ve vergi ödeme gibi yasal sorumluluklara vurgu yapılmış, belediye kurallarına uyma, çevreyi temiz tutma gibi sosyal sorumluluklar yer almıştır. Bu sayede öğrencilerin, birey olarak topluma ve devlete karşı sorumluluklarını bilen, daha bilinçli vatandaşlar olarak yetişmesi amaçlanmıştır.

Kitapta, toplum içinde sergilenmesi gereken uygun davranışlara da değinilmiş, temiz ve düzgün giyinmenin önemi, toplu yerlerde dikkat edilmesi gereken hususlar gibi adabımuāřeret kuralları, kitabın önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Bu gibi sosyal normlarla, öğrencilerin kişisel bakım ve toplumsal saygı konularında bilinçlenmelerini sağlamak ve topluluk içinde nasıl davranmaları gerektiğini öğretmek hedeflenmiştir. Ayrıca, köy ve kasabanın farkları, toplum dayanışması ve iş birliğinin önemi gibi konular ele alınmış, bireylerin birbirleriyle yardımlaşarak daha uyumlu bir toplum oluşturabilecekleri vurgulanmıştır.

Çalışmanın sosyal ve ahlaki sorumluluğu, tembelliğin kötülüğü ve toplumsal zararı vurgulanmış, alışkan olmanın erdemlerini anlatarak öğrencilerin üretken bireyler olmaları teşvik edilmiştir. Bu bilgilerle, öğrencilerin hem kişisel hem de toplumsal gelişimlerine katkı sağlamak ve bilinçli, sorumluluk sahibi, uyumlu ve topluma yararlı bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Öğrencilerin aile, okul ve toplum içindeki rolleri ve sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olmuş, onlara vatanseverlik, vatandaşlık bilinci, toplumsal dayanışma ve alışkanlık gibi değerleri ve adabımuāřeret kurallarıyla da toplumsal bilinç kazandırmayı amaçlamıştır.

Tezer Taşkıran kitabında öğrencilere ahlaki değerleri kazandırmayı hedeflemiştir. Kitabın amacı, öğrencilere ahlaki değerlerin yanı sıra toplumsal sorumluluklar, milli değerlere bağlılık ve demokratik süreçler gibi konularda rehberlik etmektir. Sağlık, temizlik, ahlaki değerler, sorumluluk bilinci, toplumsal dayanışma, milli değerler ve kaynakların korunması gibi çeşitli konuları kapsayan kitap, öğrencilerin bireysel ve toplumsal gelişimlerine katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Kitapta, sağlıklı yaşamın önemini vurgulanmış, öğrencilere temizlik, beslenme ve kötü alışkanlıklardan kaçınma konularında bilgi verilmiş ve bu konuların toplumsal katkılarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, ahlaki değerlerin önemi üzerinde durulmuş, doğruluk, dürüstlük, nezaket, adalet ve hoşgörü gibi değerler vurgulanmış ve öğrencilere kaba ve kötü davranışlardan kaçınmayı öğretmeye çalışılmıştır. Öfke kontrolünün önemi vurgulanmış, empati yapma ve nazik davranışlar gibi olumlu davranışlara dikkat çekilmiş, bu sayede öğrencilerin sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olmak hedeflenmiştir.

Öğrencilerin sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik olarak verilen sözlerin yerine getirilmesi ve hataların düzeltilmesi gibi konular da ele alınmıştır. Toplumsal dayanışma ve uyum konularında yardımlaşma, adil davranma ve grup içinde uyum gibi davranışlara yer verilmiş ve öğrencilerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Milli değerler ve vatanseverlik konularında öğrencilere güçlü bir milli bilinç kazandırmaya yönelik vurgular yapılmış ve vatana bağlılığın önemine dikkat çekilmiştir.

Demokratik süreçler tanıtılmış ve okul içinde katılımın teşvik edilmesi ile öğrencilerin demokratik değerleri ve katılım kavramını öğrenmelerine yardımcı olunmuştur. Ayrıca, kaynakların korunması ve israfın önlenmesi gibi konular ele alınmış, öğrenciler, toplumsal kaynakları bilinçli kullanmaya yönlendirilmiştir.

"Yurttaşlık Bilgisi Ortaokul 1. Sınıf" ders kitabında, öğrencilerin aile, okul ve çevre gibi temel sosyal yapıları anlamaları ve bu yapılarla ilişkilerinde sorumluluklarını kavramalarını amaçlanmıştır. Sosyal, ahlaki erdem ve davranışlara ve yurttaşlık bilgilerine genişçe yer verilmiş ve bireyin aile, okul ve çevreyle olan etkileşimleri ele alınmıştır.

Aile bölümünde, aile içinde sevgi ve saygının önemine değinilip, dayanışma ve karşılıklı sorumlulukların aile bağlarını güçlendirdiği vurgulanmıştır. Aile içindeki görevler ve haklar açıkça belirtilirmiş, demokrasi bilinci aile içindeki karşılıklı sorumluluklar ve haklar üzerinden öğretilmiştir.

Okul bölümünde, öğrencilere disiplin ve sorumluluğun önemi anlatılmış, okulun toplum içinde yaşama, kurallara saygı gösterme ve disiplinli olma konusunda rolü vurgulanmıştır. Okulun, öğrencilerin iyi davranışları benimseyerek topluma yararlı bireyler haline gelmelerini sağlamayı amaçladığı belirtilmiştir.

Çevre ve çevremizdekilere karşı vazifelerimiz bölümünde, adabımuaşeret kuralları ve kişisel temizlik gibi konular ele alınmış, doğal kaynakların ve kamu mallarının korunması ve toplumsal bilinç ve sorumluluğun önemi vurgulanmıştır.

Kitap, ahlaki değerlerin öğretilmesinden, demokratik bilincin geliştirilmesine, disiplin ve sorumluluk anlayışının yerleştirilmesinden, toplumsal bilinç ve çevre sorumluluğunun artırılmasına kadar geniş bir yelpazede bilgiler sunmuştur.

"Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 1. Sınıf" ders kitabı, öğrencilerin okul, aile ve çevre ile olan ilişkilerini düzenleyen kuralları ve bu kurallara uygun davranışları öğretmeyi hedeflemiştir. Kitap, toplumsal değerlerin ve sorumlulukların öğretilmesine büyük önem vermiş, öğrencilerin disiplinli, saygılı ve sorumlu yurttaşlar olarak yetişmelerine katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Okul yaşayışında düzen, okulda disiplin ve devam bölümünde, öğrencilere disiplin, sorumluluk, saygı ve yardımlaşma gibi temel değerlerin kazandırılması üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin okul içinde ve dışında düzenli ve saygılı bireyler olarak yetişmeleri, toplumsal düzen ve ahlaki değerler açısından önemli görülmüştür.

Okulda toplu yaşayış bölümünde, demokratik yaşamın teşvik edilmesi, iş birliği ve uyumun önemi vurgulanmıştır. Öğrencilere, birlik, beraberlik, saygı ve sevgi ortamının oluşturulması gerektiği öğütlenmiştir. Bununla öğrencilerin demokratik değerlerle donanmalarına ve toplumsal uyum içinde hareket etmelerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Ailemiz bölümünde, aile içindeki sevgi, saygı ve dayanışmanın önemi üzerinde durulmuştur. Aile içinde kazanılan ahlaki değerlerin, bireylerin sosyal yaşamlarında da

devam etmesi ve bu değerlerin öğrencilerin topluma yararlı bireyler olarak yetişmesindeki önemi vurgulanmıştır.

Yakın çevremiz bölümünde, toplumsal yaşamda uyulması gereken kurallar, komşuluk ilişkileri, devlet memurlarına karşı saygılı olmanın gerekliliği gibi konular ele alınmıştır. Bu bilgilerle öğrencilerin toplumsal sorumluluk bilinci kazanmalarına ve toplum içinde saygılı ve bilinçli bireyler olarak hareket etmelerine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Trafik bölümünde, trafik kurallarına uyulması ve güvenlik bilincinin önemi üzerinde durulmuştur.

Hemşerilik ödevlerimiz bölümünde, adabımuaşeret çerçevesinde nezaket, saygı, yardımlaşma ve dürüstlük gibi toplumsal değerlerin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin sosyal uyum içinde hareket etmeleri ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır.

Kitap, öğrencilerin sosyal yaşamlarında ve toplumsal ilişkilerinde gerekli olan değerleri kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlamış, disiplin, sorumluluk, ahlak, demokrasi, hoşgörü, sevgi ve saygı gibi temel değerlerin kurallarla vurgulanmasıyla, öğrencilerin topluma yararlı ve bilinçli yurttaşlar olarak yetişmelerine katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Bu sayede, öğrencilerin hem kişisel gelişimleri hem de toplumsal uyum ve sorumluluk bilinci kazanmaları amaçlanmıştır.

"Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 2. Sınıf" ders kitabı, öğrencilerin sosyal, ahlaki ve milli değerlerini geliştirmeyi hedefleyen kapsamlı bir kitap olarak tasarlanmıştır. Kitap, dönemin eğitim politikaları ve toplumsal beklentileri doğrultusunda şekillendirilmiş olup, öğrencilerin hem bireysel hem de toplumsal sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olmayı amaçlamıştır.

Kitap, genel olarak dört ana ünite üzerinden ele alınmıştır: İş Hayatında Ahlak ve Verim, Millet Topluluğu, Yurt, ve Toplumda Düzen ve Disiplin. Bu üniteler aracılığıyla öğrencilere iş hayatında ahlaki kurallara uyma, milli duygular ve değerler, yurttaşlık hakları ve sorumlulukları gibi temel kavramlar öğretilmiştir.

İş Hayatında Ahlak ve Verim bölümünde, öğrencilere iş seçimi ve çalışma azmi konularında rehberlik edilmiştir. İş ahlakının önemi vurgulanmış, dürüstlük, doğru sözlülük gibi değerlerin iş hayatındaki güven ve verimlilik açısından önemli olduğu belirtilmiştir.

Millet Topluluğu bölümünde, milli duygu ve Türk milletinin özellikleri üzerinde durulmuştur. Milli duyguların milletin birliği ve bütünlüğü için ne kadar önemli olduğu anlatılarak Türk milletinin karakteristik özellikleri vurgulanmıştır.

Yurt bölümünde, yurttaşlık kavramı ve yurttaşların haklarına saygı göstermenin toplumsal düzen ve huzur açısından önemi vurgulanmıştır. Adil, saygılı ve vicdanlı davranmanın demokrasinin temel taşlarından biri olduğu belirtilmiştir.

Kitap eğitsel ve toplumsal açıdan, öğrencilere sadece akademik bilgi değil, aynı zamanda sosyal ve ahlaki değerler kazandırmayı hedeflediği tespit edilmiştir. Bu çerçevede, öğrencilere ahlaki değerler ve dürüstlük, milli duygular ve vatan sevgisi, yurttaşlık bilinci gibi konularda verilen bilgilerle kişisel gelişimleri ve toplumsal uyumları desteklenmiştir.

"Sosyal Bilgiler I" ders kitabı, öğrencilerin toplumsal ve bireysel sorumluluklarını anlamalarını ve sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmelerini hedeflemiştir. Kitap, öğrencilere okul, aile ve topluluk içindeki rollerini ve sorumluluklarını anlamalarına yönelik içerikler sunarak hem akademik hem de sosyal yaşamda başarılı bireyler olmalarına katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Sınıf ve Okul Topluluğu İçinde bölümünde, düzen ve disiplin konusuna vurgu yapılmış öğrencilerin sınıf ve okul ortamında düzenli, disiplinli ve saygılı olmaları önemsenmiştir. Ayrıca, yardımlaşma ve dayanışma gibi olumlu davranışların teşvik edilmesi ile öğrencilerin kendi aralarında ve topluluk içinde sağlıklı ilişkiler geliştirmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Aile Toplumu İçinde bölümünde, aile içinde sevgi, saygı ve yardımlaşmanın önemi vurgulanmış, sağlıklı bir aile ortamının çocukların kişisel gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, temizlik, düzen ve kişisel bakım gibi konuların ailede öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Köy Toplumu, Mahalle ve Semt bölümünde, komşuluk ilişkilerinde dayanışma, yardımlaşma ve anlayışın önemi üzerinde durulmuş ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Vurgulanan bu bilgilerle, toplumda huzur ve uyumun sağlanmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Genel anlamada öğrencilerin sosyal, ahlaki ve disiplinli bir birey olmasının önemi vurgulanmış, toplumsal hayatta başarılı bireyler olmalarını hedeflenmiştir.

"Sosyal Bilgiler IV" ders kitabında, öğrencilerin sosyal yaşamda gerekli olan adabımuaşeret kuralları verilmiş ve böylelikle daha saygılı, anlayışlı ve sorumluluk sahibi bireyler olmalarını hedeflenmiştir. Özellikle toplumsal kurallarla, bireylerin hem aile içinde hem de geniş toplumda nasıl davranmaları gerektiği kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Kitabın "Niçin Toplu Yaşıyoruz?" bölümünde, temel adabımuaşeret kurallarına vurgu yapılarak insanlar arasında saygı, nezaket ve anlayışın önemi vurgulanmıştır. Bu kurallar, toplumsal uyumu artıran unsurlar olarak ele alınmıştır. Günlük yaşam davranışlarına ilişkin örneklerle birlikte, güler yüzle selamlama, yaşlılara saygı, sıraya saygı gösterme gibi temel davranış kuralları ele alınmıştır.

"Aile İçinde Yaşayış" ve "Kasabamızda veya Şehrimizde Yaşayış" bölümlerinde, aile içindeki sorumluluklar ve toplumsal davranış kuralları üzerinde durulmuştur. Aile içinde sevgi, saygı ve yardımlaşmanın önemi vurgulanarak, özellikle çocukların anne ve babalarına karşı sorumlulukları ele alınmıştır. Ayrıca, toplum içindeki davranış kurallarına uyma gerekliliği, trafik kuralları, çevre temizliği gibi konulara da değinilmiştir.

Genel anlamda kitap, öğrencilere sosyal ve bireysel sorumluluklarını öğreterek, onları toplumsal yaşamda saygılı, nazik ve uyumlu bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır. Kitapta vurgulanan değerler ve davranışlarla, öğrencilerin hem aile içinde hem de toplumda daha sorumlu ve dikkatli davranmalarını sağlayarak, daha düzenli ve huzurlu bir toplumsal ortamın oluşmasına yardımcı olmak hedeflenmiştir.

4.3.2. Görüşme Bulgularına Yönelik Tartışma

Bireylerin sosyal ve ahlaki gelişiminde aile ve okulun birbirini tamamlayıcı roller oynadığı, bu süreçte geleneksel kültür ve modern gelişmelerin de etkili olduğu ve aile içindeki etkileşimlerin aile görgüsünü şekillendirdiği görülmektedir. Yapıcı (2010, s. 1545), ailenin yaygın bir eğitim kurumu olduğunu ve bireyin eğitiminin önce ailede başladığını, örgün eğitim kurumu olan okullarda devam ettiğini ve buralarda verilen eğitimin birbirini desteklemesinin beklendiğini belirtir. Ağdemir (1991) ise, aile görgüsünün, aile bireylerinin birbirleriyle sürekli etkileşimde bulunarak kişisel

davranışlarını birbirleriyle uyumlu hale getirmesiyle oluştuğunu ve evlenen çiftlerin kendi ailelerinden getirdikleri görgüler ile evlendikten sonra eşlerin ve çocukların kazandırdığı davranış özelliklerinin birleşerek o ailenin genel görgü kurallarını ve alışkanlıklarını belirlediğini ifade eder.

Adabımuaşeret Eğitiminin **Ders Kitapları Açısından Etkisi** sorusundan hareketle *Adabımuaşeret Kurallarının Ağırlıklı Olarak Öğrenildiği Yer* katılımcılara sorulmuş katılımcı ifadeleri, "Aile", "Eğitim" ve "Kültür" ekseninde şekillenmiştir.

Aile, birçok katılımcı için temel eğitim kaynağı olarak vurgulanmıştır. Ailede alınan eğitim, bireyin temel davranış ve ahlak kurallarını öğrenmesini sağlamıştır.

Katılımcı 1, annesinden çok şey öğrendiğini ve annesinin eleştirilerinin onun davranışlarını şekillendirdiğini ifade etmiştir.

Katılımcı 2, saygı, sevgi ve genel terbiyenin aileden öğrenildiğini, okulun ise bu eğitimi pekiştirdiğini belirtmiştir.

Katılımcı 4 ve Katılımcı 5 de aileden alınan eğitimin önemine vurgu yapmış, ancak okulda da bu konuların derslerde işlendiğini belirtirmiştir.

Katılımcı 6, tek ebeveynli bir ailede yetiştiğini ve annesinin ona verdiği eğitimin yaşam boyu sürecek bir temel oluşturduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı ifadeleri, aile ve okulun bireylerin sosyal ve ahlaki gelişiminde birbirini tamamlayıcı roller oynadığını göstermektedir. Davranışlar için ailenin eleştiriler ve yönergelerde bulunulması o dönem toplumda belli davranış kalıplarının ve buna yönelik beklentilerin olduğunu göstermektedir. Söylemlerde aile, bireyin ilk ve temel eğitim kaynağı olarak öne çıkarken, okul bu eğitimde pekiştirici ve genişletici bir rol üstlenmektedir. Geleneksel kültür ve modern gelişmeler de bu eğitim sürecinin bir parçasıdır. Bu bağlamda, adabımuaşeret ve ahlak eğitiminin, bireyin hem ailede hem de okulda aldığı değerlerle şekillendiği söylenebilir.

Adabımuaşeret Kurallarının Öğrenilmesinde **Ders Kitaplarının Etkisi** sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler "Ders Kitabı" ve "Etkinlik/Kaynak Kitaplar" kapsamında değerlendirilmiştir. Katılımcıların birçoğu, adabımuaşeret ve ahlak kurallarının doğrudan ders kitaplarında ele alındığına dair bir bilgiye sahip değildir.

Katılımcı 1, tarih kitaplarındaki Cumhuriyet devrimlerinden yola çıkarak bu konuyu kılık kıyafet devrimi gibi konularla ilişkilendirmiştir.

Katılımcı 2 ve Katılımcı 7, ders kitaplarında adabımuaşeret kurallarının işlenmediğini ifade etmiştir.

Katılımcı 3, ders kitaplarında bu konulara dair bir bilgi hatırlamamakla birlikte, eğitsel kol çalışmaları ve serbest zaman etkinliklerinde adabımuaşeret kurallarının öğretildiğini vurgulamıştır.

Katılımcı 4, ortaokulda genç bir din hocasının ahlak dersi verdiğini ve bu dersin kendilerini derinden etkilediğini anlatmıştır.

Katılımcılar, ders kitaplarının adabımuaşeret ve ahlak kurallarını doğrudan içermediğini vurgulamıştır. Öğrencilerin bu bilgileri ailelerinden veya okul içindeki farklı etkinliklerden ve öğretmenlerinden öğrendikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, eğitimin sadece ders kitaplarıyla sınırlı olmadığını, aile ve okul içindeki diğer etkinliklerin ve öğretmen davranışının da önemli olduğu söylenebilir. Ders kitaplarının yetersiz kaldığı durumlarda, öğretmenler ve aileler bu boşluğu doldurarak öğrencilerin gerekli bilgi ve değerleri edinmelerine yardımcı olmuştur.

Ders Kitaplarında Adabımuaşeret Kuralları sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler "Giyim-Kuşam Muaşeret", "Konuşma Muaşeret" ve "Öğretmene Davranış Muaşeret" kapsamında şekillendiği gözlemlenmiştir.

Katılımcı 1, şapka devrimi ve kılık kıyafet değişiminden bahsederek, bu değişimlerin toplumda eşitlik sağladığını ve sınıf farklarını ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. Ayrıca, eski dönemlerde giyim kuşamda bir zarafet ve renk uyumu olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcı 4, büyüklerine saygı ve uygun şekilde giyinmenin önemini belirtmekte ve zamana ve mekana göre giyinmenin ne kadar dikkat edilen bir konu olduğunu anlatmıştır. Günümüz ile karşılaştırarak, o dönemdeki insanların giyim kuşamlarına daha fazla özen gösterdiklerini ifade etmiştir. Büyüklerine saygı göstermenin ve onların sözünü kesmemenin önemini vurgulamaktadır. Konuşma adabının ne kadar önemli olduğunu, büyüklerin sözlerinin dinlenmesi gerektiğini ve küçüklerin daha az konuşması gerektiğini ifade etmiş, öğretmenlere saygının ne kadar önemli olduğunu ve sokakta bile

öğretmenle karşılaştığında selam verildiğini vurgulamıştır. Bu, öğretmenlere olan saygının derin ve yaygın olduğunu göstermektedir.

Görüşme sonuçları değerlendirildiğinde ders kitaplarında adabımuaşeret kuralları, giyim-kuşam, konuşma ve öğretmene davranış gibi temel temalar etrafında işlenmiştir. Bu kurallar, bireylerin sosyal ve ahlaki gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır ve toplumdaki davranış normlarını belirlemektedir. Giyim-Kuşam Muaşeret, toplumda eşitlik sağlama ve uygun giyinme gibi konuları kapsarken, Konuşma Muaşeretı büyüklere saygı ve sözü kesmeme gibi temel sosyal kuralları içermektedir.

Nezaket konusunda yapılan araştırmalar, dilin ve iletişimin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Nezaket, dil bilgisel ve sözcüksel araçlarla ifade edilir ve iletişimde sosyal ilişkilere yansır. Keser'in (2018, s. 317), belirttiği gibi, nezaketin iletişimdeki etkisi, resmi veya resmi olmayan durumlarda kullanılan dil ve davranışlarla belirlenir ve iletişimdeki nezaket ve tutum sosyal ilişkilere yansır.

İletişimde nezaketin önemi, Hirik'in (2022, s. 1775), çalışmasında da vurgulanır. İnsanlar arasındaki iletişimin etkin, doğru ve sürdürülebilir olması için nezaketin gerekliliği belirtilir. Bu durum, toplumsal ve bireysel ilişkilerde saygınlığın korunması ve iletişimdeki uyumun sağlanması açısından önemlidir. Dolayısıyla, ders kitaplarında işlenen adabımuaşeret kuralları ile iletişimde nezaketin önemi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu kurallar, bireylerin sosyal yaşamlarında nezaketin vazgeçilmez bir unsur olduğunu vurgulamakta ve toplum içinde daha uyumlu bir iletişim ortamının oluşturulmasına katkıda bulunduğunu ve kişisel anlamda olumlu gelişmeler sağladığını göstermektedir.

Ders kitaplarında yer alan giyim-kuşam muaşeretı, toplumun modernleşme sürecine olan katkısını açıkça ortaya koymaktadır. 1925 ve 1934 yıllarındaki şapka ve kılık kıyafet inkılapları, Türk halkının dış görünüşünde önemli bir değişikliğe neden olmuş ve eski kıyafetlerin yerini modern bir görünüm almıştır. Dolayısıyla, giyim kuşam muaşeretı, toplumun modernleşme sürecindeki dönüşümün bir göstergesi olarak görülmektedir. Özcan da (2008, s. 96), çalışmasında çağdaş giyim kuşamın uygarlık ve modernleşmenin bir simgesi olduğunu vurgulamıştır.

Adabımuaşeret Eğitiminde Öğretmen Rolü ve Etkisi probleminden hareketle katılımcılara *Adabımuaşeret Eğitimi Açısından Öğretmenlerin Rolünün Tanımlanması*

sorulmuş ve katılımcıların ifadeleri öğretmenlerin Adabımuaşeret eğitiminde önemli bir rol oynadığı ve bu rolün "Öğretmenin Kişisel Donanımı" ve "Öğretmenin Mesleki Donanımı" çerçevesinde şekillendiği görülmüştür.

Katılımcı 1, öğretmenlerin lisan bilgisine ve kaliteli olmalarının önemli olduğunu belirtirken, öğrencilere nasıl giyinmeleri gerektiğini öğrettiğini de ifade etmiştir.

Katılımcı 2, öğretmenlerin tırnak temizliğine kadar öğrencilere örnek olduğunu, söz kesmemeyi öğrettiklerini belirtmiştir.

Katılımcı 3, öğretmenlerin düzgün giyimli, bakımlı ve şık olmalarının önemine değinmiş ve öğretmenlerin hareketleriyle birer hanımefendi gibi davrandıklarını aktarmıştır.

Katılımcı 4, öğretmenlerin sert olmasına rağmen değerli olduklarını ve öğrencilere iyi bir eğitim verdiğini vurgularken, öğretmenlerin rol model olduklarını ifade etmiştir.

Katılımcı ifadeleri, öğretmenlerin adabımuaşeret eğitiminde hayati bir rol oynadığını ve bu rolün öğretmenlerin kişisel ve mesleki donanımlarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Öğretmenlerin nitelikli, örnek, pedagojik yetkinliklere sahip olmaları, öğrencilere adabımuaşeret çerçevesinde doğru davranışları öğretmelerini sağlamıştır.

Dönemin eğitim politikaları, öğretmen ve öğrencilere belirli bir ideolojik ve değer temelli çerçeve sunmayı amaçlamıştır. Gündüz (2015, s. 821) çalışmasında öğretmenlerin bilgi kaynakları ve değer sistemlerinin nasıl oluşması gerektiği konusunda, öneriler, yönlendirmeler ve bazen de doğrudan emirler verdiğini belirtmiştir. Tebliğlerde yer alan öğretmenlerin muaşeret eğitiminde yetkili kılınması ve katılımcıların öğretmene yönelik görüşleri bu ifadeyi doğrulamaktadır. Ayrıca katılımcıların öğretmen davranışları ve teşviki ile adabımuaşeret kurallarını öğrenmiş olması, öğretmenlerin rol model olduğunu, sadece bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin karakter gelişimlerine, değerlerine ve yaşamlarına derinlemesine bir etki yaptığını da göstermektedir. Araştırmalar, öğrencilerin öğretmenlerinin sergilediği adalet, eşitlik gibi değerlere önem verdiğini ve bu değerleri benimseme sürecinde öğretmenlerin belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Öğretmenler sadece bilgi aktaran figürler değil, aynı zamanda sosyal ve değerler eğitimi açısından kritik bir rol üstlenmektedirler. Bu nedenle,

öğretmenlerin sahip oldukları değerler ve sergiledikleri tutumlar, öğrencilerin karakterinin ve tutumlarının oluşumunda belirleyici bir faktördür (Aydın, 2009; Can, 2004; Demir ve Köse, 2016; Gültekin, 2020; Köse ve Demir, 2014; Sünbül, 1996).

Öğretmenlerin Adabımuâşeret Eğitimi Kapsamında Sağladığı Deneyimler sorulmuş ve katılımcıların ifadeleri kapsamında öğretmenlerinden Sınıf ve Okul Muâşereti ve Toplum İçinde Davranış Kuralları başlıkları altında çeşitli adabımuâşeret kurallarını öğrendikleri görülmüştür.

Katılımcılar, öğretmenlerin ders başlama saatlerine uygun şekilde derslere girmesi, düzgün kıyafetle gelmesi ve sessizlik gerektiren durumlarda sessiz olması gibi davranışlarına işaret etmiştir. Öğrencilere saygı göstermenin, onlara doğru şekilde selam vermenin ve nezaketle davranmanın öneminin de katılımcılar tarafından belirtilmesi bu uygun davranışları öğretmenlerinden öğrendiklerini göstermektedir. Ayrıca, sınıf içinde disiplinli olmanın ve imtihan sırasında sessiz olmanın öğretmenler tarafından vurgulandığını belirtmişlerdir. Yardımlaşma, temizlik ve hijyen gibi konulara dikkat çekmeleri ve öğrencilere bu bireysel değerleri aktarmaları toplumsal uyum ve düzen açısından önemli bir rol oynamıştır. Öğrenciler, öğretmenlerinin örnek davranışlarını takip ederek bu kuralları içselleştirmiş ve toplum içinde uygun davranışları sergilemişlerdir. Katılımcıların vermiş olduğu ifadeler, adabımuâşeret kurallarının sadece okul içinde değil, toplum içinde de geçerli olduğunu ve öğrencilerin bu kuralları öğretmenlerinden aldıkları örneklerle öğrendiklerini anlamlı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Adabımuâşeret Kurallarının Sınıf ve Okul Yaşamına Etkisi sorulmuş ve katılımcıların ifadeleri kapsamında Okul Adabımuâşereti, Sınıf Adabımuâşereti ve Sokak Adabımuâşereti gibi başlıklarda deneyimlerin toplandığı gözlemlenmiştir.

Katılımcı 1'in, "İpek çorap giymek yok, tırnak uzatmak yok, cila sürmek yok, saçları açmak yok..." "Disiplinli bir okuldu..." "Yemek yemeleriyle sırtırdı, bağırma çağırması ile..." ifadeleri, katılımcının okulda çok katı ve disiplinli bir ortamda yetiştiğini vurgulamaktadır. Okulun kıyafet ve kişisel bakım konusundaki katı kuralları, öğrencilerin disiplinli ve homojen bir şekilde topluma entegre olmalarını amaçladığını göstermektedir. Bu katılımcının söylemi, bireysel özgürlüklerin okul kuralları çerçevesinde sınırlandırıldığını ve disiplinin ön planda olduğunu göstermektedir.

Katılımcı 2'nin, "Öğretmenlerimize saygıyı, arkadaşlarımıza saygıyı öğrendik..." "Bir şey söylediği zaman dinliyorsun..." ifadeleri, saygının ve iletişim kurallarının önemini vurgulamaktadır. Katılımcı okulda öğrendiği saygı ve dinleme becerilerinin sosyal ilişkilerinde de devam ettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, okulun sosyalleşme ve etik değerlerin kazandırılması konusunda önemli bir rol oynadığını görülmektedir.

Katılımcı 3'ün, "Tuvaletlerle ilgili çok şey yaparlardı..." "Temizlik şeyimiz vardı..." ifadeleri, okulun hijyen ve temizlik konusundaki titizliğini vurgulamaktadır. Katılımcı, okulun temizlik kurallarına önem verdiğini ve bu kuralların öğrenciler üzerindeki etkisini anlatmıştır. Bu kurallar, bireysel sorumluluk ve kolektif bilinç açısından önem arz etmektedir.

Katılımcı 4'ün, "Saçlarımızı örmek zorundaydık...", "Etek boyuydu, çoraplarımıza kadar okul kurallarına uygun uyuyacağız..." ifadeleri okulun kıyafet ve görünüş kurallarına önem verdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcı, okulun disiplini ve kuralları nedeniyle kişisel özgürlüklerin sınırlı olduğunu anlatmıştır. Bu ifadeler, okulun bireylerin davranışlarını şekillendirmede etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.

Katılımcı 5'in, "Merdivenlerden koşarak inmeyin...", "Kız çocukları şey... ittiren kaktıran..." ifadeleri, okulun kuralları ve öğrencilerin bu kurallara uyumu konusundaki gözlemlerini içermektedir. Katılımcı, bazı kurallara uyulmadığını ve bunun sonucunda ceza verildiğini anlatmıştır. Bunlar, okulun disiplin ve düzeni sağlama çabasını göstermektedir.

Katılımcı 6'nın, "Kuralları öğrenmek bize ileriki yaşamımızda çok büyük artılar getirdi...", "Sorumlu büyümeyi öğretiler..." ifadeleri, okulun disiplininin ve adabımuaşeret kurallarının katılımcının gelecekteki yaşamına katkı sağladığını vurgulamaktadır. Katılımcı, okulun kendisine sorumluluk ve düzeni öğrettiğini ve bunun hayatında olumlu etkiler yarattığını belirtmiştir.

Katılımcı 7'nin "Leydi gibi yetiştiriyorlardı bizi...", "Sofrada en azından yemekhaneye indiğimiz zaman, hani yemek yerken sessiz olunması gerektiğini..." ifadeleri okulun öğrencileri nezaket ve görgü kuralları çerçevesinde yetiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Yeme içme, kıyafet, ve kişisel bakım konusundaki kurallarla, öğrencilerin toplumsal hayatta daha nazik ve saygılı bireyler olmalarını

amaçlanmıştır. Bunlar, okulun sosyal becerileri geliştirmedeki rolünü ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, okul adabımuaşereti ve disiplin kurallarının bireylerin sosyal ve kişisel gelişimlerine olan etkilerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Okulun hijyen, kıyafet, davranış ve iletişim kurallarına önem vermesi, bireylerin hem okul içindeki hem de dışındaki yaşamlarında daha düzenli, sorumlu ve saygılı bireyler olmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda, okul adabımuaşeret kurallarının, bireylerin topluma uyum sağlama ve sosyal ilişkilerinde başarılı olma konularında önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Adabımuaşeret Eğitiminin Toplumsallaşma Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *Adabımuaşeret Eğitiminin Sosyal Yaşama Etkisi* sorulmuş, ve katılımcıların ifadeleri Pozitif Sosyal Statü ve Negatif Sosyal Statü kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamlar, katılımcıların ifadelerinde belirtilen toplumsal kabul, saygı, takdir edilme gibi olumlu algılar ile hak ihlalleri gibi olumsuz algılar üzerine odaklanmaktadır.

Katılımcı 1, "Bu düzgün giyinir, bu düzgün hareket eder, bu lütfensiz konuşmaz, bu her şeye teşekkür eder, bu iyidir, bu yardımseverdir şeklinde olan bir karşılama var..." ifadesiyle dış görünüş ve davranışların toplumsal kabul açısından olumlu algı oluşturduğuna dair bir vurguda bulunmaktadır. Katılımcı düzgün giyinmenin ve hareket etmenin toplum içinde saygınlık kazandırdığını belirtmiştir.

Katılımcı 2, "Sosyal yaşantımda her zaman girdiğim bir mecliste insanlara saygılı oldum, saygı bekledim." ifadesiyle iletişimde nezaket ve saygının önemine vurgu yapmıştır. Karşılıklı saygının sosyal statüyü olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Katılımcı 3, "Yani şimdi arkadaşlarım kibar olduğumu söylerdi. Bu kibarlık bilmiyorum nereden geliyor, etkilemiştir beni." ifadesiyle iyi karakter ve kibarlığın, bireyin toplumda fark edilmesini ve takdir edilmesini sağladığını belirtmiştir.

Katılımcı 4, "Yani ben sosyal yaşamda bu kuralları uyguluyorum. Eskisi gibi davranıyorum." ifadesiyle toplumsal normlara uygun davranmanın, sosyal yaşamında süreklilik arz ettiğini belirtmiştir. Katılımcının bu davranışları uygulamaya devam etmesinin nedeninin, davranışların katılımcı üzerinde pozitif bir algı yaratması olduğu söylenebilir.

Katılımcı 5, "Ne kadar kibarsın ne kadar saygılısın. Mesela şimdi gün ortamları olurdu..." ifadesiyle kibarlık ve saygının, toplumsal kabul ve farkındalık yarattığını belirtmiştir. Bireylerin bu nitelikleri, toplum içinde fark edilmelerini ve takdir edilmelerini sağlamaktadır.

Katılımcı 6, "Mesela ne bileyim yanınızda bulunmayan birisine dair üçüncü bir şahsı konuşturmama gibi bir şeyim vardır mesela benim." ifadesiyle iletişim esnasında dedikodudan kaçınmanın ve başkalarının arkasından konuşmamanın, bireyin ahlaki duruşunu ve sosyal statüsünü olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Katılımcı 7, "Saygı görmenize sebep oluyor, çünkü saygı duyarsan saygı görmene sebep oluyor." ifadesiyle disiplin ve farkındalığın, bireyin toplum içinde saygı görmesini sağladığını vurgulamıştır. Kendini kontrol etmenin ve toplumsal kurallara uymanın, bireyin olumlu bir sosyal statü kazanmasına yardımcı olduğu söylenebilir.

Katılımcı 1, "...bir de bırak ya hödüğün teki diye karşılanmak var." ifadesiyle olumsuz davranışların, negatif algıya sebep olarak, bireyin sosyal statüsünü nasıl olumsuz etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu ifade, toplumun beklentilerine uymayan bireylerin, negatif bir sosyal statüyle karşılaşabileceğini göstermektedir.

Katılımcı 7, "...ilgi çekmeye bu kadar ihtiyacı olan bir insanın... bakıyorsun diyelim ki belki avukat, belki doktor veyahut işte neyse hangi gruptan olursa olsun..." ifadesiyle toplum içinde dikkat çekmek amacıyla uygunsuz davranışlarda bulunan bireylerin, olumsuz bir sosyal statüye sahip olabileceğini söylemiştir. Bu ifade, bu tür davranışların, bireyin komplekslerini ve eksikliklerini kapatma çabası olarak algılanabildiğini göstermektedir.

Katılımcıların ifadeleri, toplumsal normlara uyum ile pozitif sosyal statü kazanmanın paralel olduğunu, bu normlara uymamanın ve uygunsuz davranışların olumsuz sosyal statüye ve algıya yol açabileceğini göstermektedir. Pozitif sosyal statü, bireylerin dış görünüşü, davranışları, iletişim ve nezaket gibi unsurların tatbiki ile sağlanırken, negatif sosyal statü, bu unsurların ihmal edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler bireylerin toplumsal kabul ve saygınlık kazanma süreçlerinde adabımuâşeret kurallarının oynadığı kritik rolü ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmalarda toplum yaşamının düzenli bir şekilde devam edebilmesi için gerekli olan kuralların, bireylerin içinde bulundukları toplumda uyum içinde hareket

etmelerini sağladığı sıkça belirtilmiştir. Bu kurallar, ahlak, görgü, din ve hukuk olmak üzere dört ana kategoride sunulmuştur. Ahlak ve görgü kuralları genellikle devlet tarafından yaptırımı olmayan ancak toplum tarafından ayıplama veya dışlama gibi yaptırımlarla desteklenen kurallar olarak tanımlanmıştır. Bu kuralların, bireylerin davranışlarını düzenleyerek toplumsal düzeni sağladığı ifade edilmiştir. Ahlak kuralları, bireylerin kendi içsel vicdanlarına ve toplumsal normlara dayanarak hareket etmelerini teşvik ederken, görgü kurallarının ise birlikte yaşayan insanların uyum içinde olmalarını sağladığı ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir rol oynadığı söylenmiştir. Toplumsal düzen ve istikrar için bu kuralların benimsenmesi ve uygulanması önemli bulunmuş, kurallara uyulmamasının, bireyler arasında ve toplumda huzursuzluk ve çatışmalara yol açabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle, modern toplumların, iş ahlakı, sorumluluk duygusu, adalet ve eşitlik gibi değerleri öğretme ve benimsetme sorumluluğu vurgulanmış ve bu değerlerin, herkesin kabul edebileceği ve toplumun uyumlu bir şekilde işlemesine katkı sağlayabilecek temel erdemler olduğunun altı çizilmiştir (Demirkasımoğlu, 2015; Dursun, 2016; Gülcan, 2019; Kılınç, 2015; Yıldız, 2017).

Adabımuaşeret Eğitiminin Toplumsallaşma Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *Adabımuaşeret Kurallarının Toplumsal Düzene Etkisi* sorulmuş ve katılımcıların ifadeleri adabımuaşeret kurallarına uymanın olumlu ve olumsuz yönleri kapsamında değerlendirilmiştir.

Katılımcı 1, İstanbul'un geçmişinde, şık ve zarif giyinen insanların varlığına vurgu yaparak, günümüzde bu zarafetin kaybolduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 2, günümüzde adabımuaşeret kurallarına uyulmaması nedeniyle saygı ve tahammülün kaybolduğunu ifade etmiştir. Adabımuaşeret kurallarına uyulmamasının aile yapısındaki zayıflıktan kaynaklandığını belirterek ve bu kurallara uyulduğunda, eski saygınlığın geri geleceğine inandığını ifade etmiştir.

Katılımcı 3, yurtdışındaki düzen ve saygı ortamının Türkiye'de uygulanmasının toplumsal düzeni ve güveni artıracığını belirtmiş ve insanların birbirine selam vermesi ve çevresine duyarlı davranmasının, toplumsal uyum ve hoşgörüyü artıracak davranışlar olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca insanların birbirine duyarlı ve nazik davranmasının, toplumsal yaşamı iyileştireceğine inanmaktadır.

Katılımcı 4, dini açıdan adabımuaşeret kurallarına uymanın, saygı ve sevgi çerçevesinde insanların Allah katında yücelmesini sağlayacağını vurgulamış ayrıca insanların birbirine yardım etmesinin toplumsal ilişkileri güçlendireceğini ve medeni ve ahlaki davranışların dini öğretilerle de desteklendiğini ve toplumsal düzen için önemli olduğunu belirtmiştir. Adabımuaşeret kurallarına uymanın kişisel ve toplumsal özgürlüğü artıracağını da ifade etmiştir.

Katılımcı 5, adabımuaşeret kurallarının eğitimle topluma kazandırılmasının, istikrarlı ve öngörülebilir bir toplum yaratacağını ifade etmiştir. Adabımuaşeret kurallarının eğitimle topluma kazandırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Katılımcı 6, adabımuaşeret kurallarına uymanın, insanların temiz ve hijyenik bir yaşam sürmesine katkıda bulunacağını ifade etmiş, adabımuaşeret kurallarının eğitimle ve toplumun bilinçlenmesiyle sağlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca medya ve televizyonun ahlaki değerleri olumsuz etkilediğini ve toplumsal yozlaşmaya neden olduğunu ifade etmiştir. Adabımuaşeret kurallarına uyulmamasının temelinde eğitim eksikliğinin yattığını ve bunun da görgüsüzlükle sonuçlandığını vurgulamıştır.

Katılımcı 7, adabımuaşeret kurallarına uymayanların davranışlarının toplumsal düzene zarar verdiğini ve bunun empati eksikliğinden kaynaklandığını belirtmiş, havai fişeklerin yarattığı rahatsızlığın ve çevreye verilen zararın önlenmesi gerektiğini vurgulamış ve ayrıca hayvanlara saygı gösterilmesi gerektiğini ancak bu süreçte çevreyi temiz tutmanın da önemli olduğunu belirtmiştir.

Adabımuaşeret kurallarına uymanın toplumsal düzen, saygı, hoşgörü ve estetik açıdan olumlu katkıları olduğu görülmektedir. Katılımcılar, bu kuralların uygulanmasının toplumsal ilişkileri güçlendireceğine, bireyler arasında saygı ve sevgi ortamı oluşturacağına inanmaktadır. Öte yandan, bu kurallara uyulmamasının saygısızlık, tahammülsüzlük, kültürel ve sosyal yozlaşma gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı da belirtilmiştir. Eğitim eksikliği ve medyanın olumsuz etkileri de, bu kurallara uyulmamasının nedenleri arasında gösterilmektedir. Katılımcılar, adabımuaşeret kurallarının eğitimle, toplumsal bilinçlenme ve medya aracılığıyla topluma kazandırılması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

Adabımuaşeret Eğitiminin Etkin Vatandaş Yetiştirme Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *Nitelikli Yurttaş Tanımı* sorulmuş ve katılımcıların ifadeleri Değer

kapsamında, vatan ve millet sevgisi, bayrak sevgisi, sorumluluk, merhamet, çalışkanlık, saygı, yardımlaşma, iyi insan, dürüstlük, diğerkamlik ve duyarlılık gibi nitelikler etrafında şekillenmiştir.

Katılımcı 1, "Vatandaş olabildiyse eğer herkes vatandaş değil, vatandaş olabildiyse eğer bu vatana layık olmak için, çevresine layık olmak için bir efor sarf edecek, bir çalışma yapacak işte. Ve bunu yaparken de tabii ki kalitesi yükselecek. Yani bunu benimsemişse, vatandaşlığı benimsemişse bu vatandaşlığın içinde vatan millet sevgisi, bayrak sevgisi, ses bayrağımız." ifadesiyle vatandaşlığın sorumluluklarla birlikte geldiğini ve kişinin vatana, millete ve bayrağa olan sevgisini eyleme dökerek göstereceğini vurgulamıştır. Vatandaşlık bilincinin toplum için çalışmak ve kaliteli bir yaşam sürmekle ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 2, "Ben şimdiye kadar hiç kimsenin hakkını yemedim, hiç kimsenin önüne geçmedim. Özellikle yardım etmeye çalışıyorum konuma komşuma, çaktırmadan, belli etmeden, onları küçük düşürmeden. Yapabiliyorsam ne mutlu ki yapmaya çalışıyorum. Kendi ayaklarımın üstünde duruyorum, kimseye saygısızlık etmeden. Sevgi göstererek, saygı göstererek. Etrafımda da sevgi saygı görüyorum çok şükür evet." İfadesiyle iyi bir vatandaşın dürüstlük, yardımseverlik, saygı ve sevgi gibi değerlere bağlı olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcı 3, "Nasıl olur nitelikli bir vatandaş? Bir kere en başta iyi bir insandır. Yani şey manevi olarak düşünüyorum. Maddi olan nitelikler okumuşluk mokumuşluk veya iş sahibi, her şey olabilir. Bir kere iyi bir insan deyince dürüst, eğitimli ama dürüstlük başka. Yani ahlaklı olmak, iyi olmak başta zaten gerisi gelir. Eğitim olsa da olmasa da bir işi güzel yapan hangi iş olursa yaptığı işi dürüstçe yapan, güzelce yapan, ahlaklı insan bence her şeyi ona bağlıyorum. Ahlaka, dürüstlüğe, iyiliğe bağlıyorum." ifadesiyle nitelikli bir vatandaş olmanın temelinde dürüstlük ve ahlaklılığın olduğunu vurgulamıştır. İyi insan olmanın ve işini dürüstçe yapmanın önemine dikkat çekmiş ve bu değerlerin eğitimin bile önünde olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 4, "Yani bir kere vatanperver olacak birinci planda. Vatanına sahip çıkacak, öyle vurdumduymaz olmayacak, bana ne olmayacak, egoist olmayacak bu bir. Örf adet geleneklerine bağlı kalacak, yani evlatlarını iyi yetiştirmek zorunda, topluma kazandırmak zorunda. Topluma faydalı bireyler olacak. Kendisi de topluma faydalı

olacak, evlatlarını da topluma faydalı bireyler yetiştirmek zorunda. Bence bu en önemli şey." ifadesiyle vatanperverliğin ve topluma faydalı bireyler yetiştirmenin önemine ve ilişkisine vurgu yapmıştır. Bireyin bencil olmaması ve geleneklere bağlı kalması gerektiğini ifade etmiştir.

Katılımcı 5, "İşte bu, topluluk içinde yaşarken bu kurallara, adabımuâşerete uymak gerekir nitelikli insansa." ifadesiyle adabımuâşeret kurallarına uymanın nitelikli bir vatandaş olmanın göstergesi olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 6, "Ben şöyle düşünüyorum. Vicdan sahibi, vicdan, ahlak ve duyarlılık yani nitelik bana göre görece midir? Görecedir. Ama şöyle sizin öncelikleriniz farklıdır ve benim önceliklerim farklıdır. Bana göre vicdan sahibi olmak ve dürüst olmak nitelikli birey olmanın şeyidir yani olmazsa olmazıdır. Ben öyle görüyorum. Nitelik şey olabilir başka birisi eğitim der, eğitim okey tamam eğitildik yani biz öğretim görüyoruz. Şimdi şöyle bir şey var eğitim öğretim yılı herkes öğretimde kaldı. Herkes matematikte kaldı ama bunun eğitim kısmı atlandığı için o eğitim kısmındaki boşluktan zaten bir takım adabımuâşeret kurallarına uyulmamazlık başlıyor. Öğretim okuduk, coğrafya okuduk, akarsuları okuduk ama eğitim başka bir şey, eğitilmek başka bir şey. Biz o kısmını aldık. Biz şanslı insanlardandık. Yani bizim derslerimiz din ve ahlak dersi idi. Ahlaklı olma, adabımuâşeret kurallarına uyma zaten ahlaklı olmanın getirdiği bir şeydir, onun yansımasıdır." ifadesiyle vicdan sahibi olmanın ve dürüstlüğün, nitelikli birey olmanın temel unsurları olduğunu vurgulamıştır. Eğitimin sadece akademik bilgiyle sınırlı olmamasını, aynı zamanda ahlaki ve vicdani değerleri de içermesi gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcı 7, "Yani dediğim gibi başkalarının haklarına saygı duyacaksın, kendim özgür olacağım diye başkalarının yani haklarını çiğnemeyeceksin. Bunlar. Gerçi vatandaş olarak çok bir şey yapılmıyor ki bize. Bize saygı duyulmuyor ki vatandaş olarak." ifadesiyle, bireyin kendi özgürlüğünü yaşarken başkalarının haklarını çiğnememesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda, vatandaşlara saygı gösterilmediği yönünde eleştiride bulunmuştur.

Katılımcı ifadeleri, genel olarak vatan sevgisi, millet sevgisi, sorumluluk, merhamet, çalışkanlık, saygı, yardımlaşma, iyi insan olma, dürüstlük, diğerkamılık ve duyarlılık gibi değerlerin toplumsal yaşamda önemli olduğunu vurgulamaktadır. İfadeler, bu değerlerin toplumsal ilişkilerde, vatandaşlık bilincinde ve kişisel ahlakta

somutlaştığını göstermektedir. Toplumun nitelikli bireyler yetiştirmesi ve bu değerleri koruması gerektiği belirtilmektedir.

Alanda yapılan araştırmalarda da nitelikli vatandaş açılımında bu gibi değer ve ahlaki ilkelerin yinelenildiği görülmüştür. Kızılay (2015), çalışmasında, iyi bir vatandaşlık anlayışını çeşitli boyutlar üzerinden ele almış ve vatandaşlık kavramını değerler, çevre duyarlılığı, vatanseverlik ve iletişim becerileri gibi temel özellikler çerçevesinde değerlendirmiştir. Değer boyutunda, saygı, sevgi, yardımseverlik, dürüstlük, adil olma ve hoşgörü gibi temel insan değerlerine vurgu yapılmıştır. Bu değerlerin öğrenciler için iyi bir vatandaş olmanın temel bileşenleri olduğu belirtilmiştir. Çevreci boyutta ise iyi bir vatandaşın çevresine duyarlı olması ve çevresini temiz tutması gerektiği vurgulanmıştır. Vatanseverlik boyutunda ise vatandaşlık görevlerini bilen, yerine getiren ve özellikle vergi ödemeye özen gösteren bireylerin önemine dikkat çekilmiştir. İletişim becerileri boyutunda ise iyi bir vatandaşın karşısındakini anlayan, saygılı ve düzgün iletişim kurabilen biri olduğu vurgulanmıştır.

Dere (2019), çalışmasının sonucunda toplamda 12 farklı vatandaşlık kategorisine ulaşmıştır. “Aydınlatıcı ve bilgilendirici; sadık, vatansever ve koruyucu; yol gösterici ve öncü; faydalı; sorumlu ve etkin; bilinçli ve tecrübeli; fedakar; adil; katılımcı ve işbirlikçi; cömert ve yardımsever; çalışkan ve uzman vatandaş” gibi çeşitli başlıklardaki kategorilerle vatandaşlık nitelikleri belirlenmiştir. Kan (2009), çalışmasında küresel düzeyde yaşanan hızlı değişim süreciyle birlikte, vatandaşlık kavramının sadece ulusal değil, aynı zamanda küresel düzeyde de önem kazandığını ve bu bağlamda eğitim sisteminin kendini yenileyerek küresel vatandaşlar yetiştirmeye odaklanması gerektiği belirtilmiş, bu süreçte, bilgi, beceri, değer ve tutumlar açısından donanımlı küresel vatandaşlar yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Adabımuaşeret Eğitiminin Etkin Vatandaş Yetiştirme Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *İyi Bir Vatandaşın Sahip Olması Gereken Niteliklerle, Adabımuaşeret Kuralları Arasındaki İlişki* sorulmuş ve katılımcıların ifadeleri Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar ile Vatandaşlık ve Toplumsal Sorumluluk kapsamında şekillenmiştir.

Katılımcı 1, "Tabii. (İlişkili olduğunu onaylıyor.) Yani vatandaş olmak bu milleti kulluk olmaktan kurtaran bir kavram... Kolay adapte olur demokrasiye. Kolay adapte olur

yani bu kuralları benimseyen insan demokrasiye yani insana karşı saygısı olacağı için demokrasiye daha iyi geçer diyeyim. Daha hoşgörüyü karşılar birisi bir hareket yaptığı zaman benim aleyhime yapıyorsa değil empati yaparak bir hoş görecektir veya diyecek ki bunun ehlileşmesi lazım. Yani dışlayacak." ifadesiyle vatandaşlık kavramının bireyi kulluktan kurtarıp demokrasiye daha açık hale getirdiğini ifade etmiştir. Bireyin insana karşı saygılı olması ve hoşgörülü yaklaşması gerektiğini, empati yaparak olayları değerlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Katılımcı 2, "Tabii, tabii. Çok etkili, çok etkili... Kendime saygım var çok şükür. Her zaman da olmuştur. Kendimi severim, kendimi sayarım. Etrafımdakileri de severim sayarım. İki tane de çocuk yetiştirdim onları da cemiyete karşı saygılı sevgili insanlar olarak yetiştirdim çok şükür." ifadesiyle kendine ve çevresine saygı gösterdiğini, çocuklarını da bu değerlerle yetiştirdiğini belirtmiştir. Saygı ve sevgi değerleri, toplumsal ilişkilerde ve aile içi eğitimde önemli rol oynamaktadır. Merhamet ve empati de burada dolaylı olarak vurgulanmıştır.

Katılımcı 3, "Var. Tabii ki. Terbiyeli olacak, saygılı olacak işte bunlar. İyi bir insan yapacak. Çünkü zaten iyi bir insan o adabımuâşeret kuralını kabul edecektir... Eğer ben saygılıysam saygı da nedir? Demokrasinin şeyi... yani bana göre demokraside saygı da olmalı tabii. Büyük bir şeydir, gerekliliktir demokratik olmak için." ifadesiyle terbiyeli ve saygılı olmanın, iyi bir insan olmanın ön koşulu olduğunu vurgulamıştır. Saygının, demokrasinin temel unsurlarından biri olduğunu belirtmiş ve demokratik toplumların bu değere dayandığını söylemiştir.

Katılımcı 4, "Tabii ki düşünüyorum. Ben kendi alanımda o kadar çok öğrenci yetiştirdim ki ve şimdi şimdi görüyorum ki öğrencilerimin bana yazdıkları şeylerle gurur duyuyorum... Ahlak olarak da, dediğim gibi yani erdemli... Ahlak konusunda taklit ettiklerini sonradan öğrendim... Benim bütün öğrencilerim, anlatabiliyor muyum? Yani bu onun için gerçekten ben üzerime düşen vazifeyi yaptığımı düşünüyorum." ifadesiyle öğrencilerine ahlaki değerleri ve erdemli olmayı öğrettiğini belirtmiştir. Toplumsal ilişkilerde ahlak ve terbiyenin önemine vurgu yapmış, iyi bir insan olmanın bu değerlerle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı 5, "Tabii, tabii ki. Toplum düzeni için de ilişkili. Toplum düzenine çok etkili olacağını düşünüyorum... Okulda hep bunlar yani bu adabımuâşeretini bilirsek

bilmemiz gerekir böyle olmak için, iyi bir vatandaş olmak için. Vatan... Vatandaş... Toplum içinde işte vatandaş olarak hepimiz yer alıyoruz. Birbirimize saygı, kural, düzen... Düzen getiriyor, kuralı getiriyor." ifadesiyle, adabımuaşeret kurallarına uymanın toplumsal düzen için önemli olduğunu belirtmiştir. Toplum içinde saygı, kural ve düzenin sağlanmasının iyi bir vatandaş olmanın gerekliliği olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcı 6, "Olmaz mı? Tabii ki, tabii ki. Siz ne kadar vicdanlıysanız karşı tarafa o kadar daha nazik ve kibar davranırsınız. Siz ne kadar dürüstseniz karşınızdakine o kadar değer verirsiniz. Bu da bir görgü kuralıdır. Karşısındakine değer vermek de bir adabımuaşeret kuralıdır. Onu yok saymamak da bir adabımuaşeret kuralıdır bana göre." ifadesiyle vicdan sahibi olmanın nazik ve kibar davranmayı beraberinde getirdiğini, dürüstlüğün karşı tarafa değer vermeyi sağladığını vurgulamıştır.

Katılımcı 7, "Tabii, tabii. İşte dediğim gibi başkalarının hakkına saygılı olursa, şimdi ister istemez karşıdaki biri senin hakkına çok saygılıysa, itina ediyorsa... Bu sefer buna şey yapayım gibi belki o zaman yavaş yavaş bir şeyler... hani birazcık da olsa rayına oturur gibi geliyor. Ama hiç kimse bir şey yapmazsa da bir şey olmuyor. Hani vatandaşlık boyutunda bana katkı sağlamıyor. Çünkü kimse görgü kurallarına uymuyor." ifadesiyle başkalarının haklarına saygı göstermenin toplumsal ilişkileri olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Görgü kurallarına uymanın toplumsal düzen için gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcı ifadeleri, toplumsal ilişkiler ve adabımuaşeret kuralları kapsamında nazik ve kibar olmanın, merhametin, saygının, hoşgörünün, empatinin, dürüstlüğün, kurallara uymanın ve terbiyenin önemini vurgulamaktadır. Vatandaşlık ve toplumsal sorumluluk kapsamında ise vatanseverlik, demokratik yurttaş olma, demokrasiyi benimseme, kamu malına zarar vermeme, ülkeyi iyi bir şekilde temsil etme, vergi verme, iyi insan olma, toplumsal dayanışma ve topluma faydalı olma değerlerinin önemi öne çıkmaktadır. Bu değerler, katılımcılar tarafından çeşitli bağlamlarda dile getirilmiş ve toplumsal düzenin sağlanmasında önemli rol oynadığı ifade edilmiştir.

Adabımuaşeret Eğitiminin Medeni Toplum Oluşturma Açısından Etkisini tespit amacıyla *Adabımuaşeret Kurallarının Modernlik/Medenilik ile İlişkisi* sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler modernlik ve medenilik kapsamında batılılaşma, devrimler, saygı ve sevgi, yardımlaşma, adabımuaşeret, eski Türk gelenekleri, iyi bir

insan olmak, başkalarının haklarına saygılı olmak, başkalarının haklarına saygılı olmak ve Avrupa kuralları çerçevesinde şekillenmiştir.

Katılımcı 1, batılılaşmanın tarihsel arka planını kapitülasyonlar dönemine dayandırarak, Fransız kültürünün zarafet ve incelik anlayışının Osmanlı toplumunu etkilediğini ifade etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan devrimlerin Batı'yı örnek alarak modernleşme yolunda ilerlediğini ve bu sürecin daha medeni bir toplum oluşturma amacı taşıdığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, batılılaşma, modernleşme ve medenilik kavramları birbiriyle ilişkili olarak ele alınmaktadır.

Katılımcı 2, medeniyetin temelinde saygı ve sevgi olduğunu vurgulamıştır. Medeniyetin, insanlar arasında sevgi ve yardımlaşma ile şekillendiğini ifade etmiştir. Medeniyet kavramı burada bireyler arası ilişkilerde pozitif duyguların ve karşılıklı desteğin varlığı ile ilişkilendirilmektedir.

Katılımcı 3, medeniyetin adabımuâşeret kuralları ve modernlikle bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Medenilik, toplum içinde belirli kuralların ve görgü kurallarının benimsenmesiyle elde edilen bir durum olarak tanımlanmıştır. Bu, modern yaşamın gerektirdiği etik ve toplumsal kurallarla ilişkilendirilmektedir.

Katılımcı 4, medeniyet kavramını Avrupa toplumlarıyla ilişkilendirilmesine karşı çıkarak, eski Türk geleneklerinde kadına verilen değeri vurgulamıştır. Medeniyetin, kadına değer vermek gibi etik değerler üzerinden tanımlanması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda, medeniyetin sadece batılılaşma ile değil, aynı zamanda geleneksel değerlerle de ilişkili olduğunu ifade edilmektedir.

Katılımcı 5, medeniyetin ve modernliğin, insan olmanın temel değerleri olan iyi bir insan olmak ve başkalarının haklarına saygı göstermekle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Medeniyetin, insana özgü değerler üzerinden tanımlandığını ve modernliğin bu değerlerle örtüşmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Katılımcı 6, modernlik ve medeniyet kavramlarının subjektif olduğunu ve kişiden kişiye değişebileceğini belirtmiştir. Modernlik ve medeniyetin her dönemde geçerli olan genel kurallarla ilişkili olduğunu ve bu kuralların adabımuâşeret kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Medeniyetin zamansız ve evrensel etik kurallarla ilgili olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcı 7, Avrupa toplumlarındaki medeni yaşam anlayışının kurallara uyma ve başkalarının haklarına saygı gösterme üzerine kurulu olduğunu vurgulamıştır. Türkiye’de ise bu kuralların sıklıkla ihlal edildiğini ve bu durumun toplumsal huzursuzluğa neden olduğunu ifade etmiştir. Medeniyetin ve modernliğin, bireylerin başkalarının haklarına saygı göstermesi ve kurallara uyması ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı ifadeleri, medenilik ve modernlik kavramlarının batılılaşma, devrimler, saygı ve sevgi, yardımlaşma gibi değerler, adabımuaşeret kuralları, eski Türk gelenekleri, iyi bir insan olmak ve başkalarının haklarına saygılı olmak gibi değerlerle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Batılılaşma sürecinde özellikle Fransız kültürünün etkisi vurgulanmış, medeniyetin temelinde saygı, sevgi ve yardımlaşmanın olduğu ifade edilmiştir. Adabımuaşeret kurallarının medeniyet ve modernlik ile bağlantılı olduğu belirtilmiş, eski Türk geleneklerinde kadına verilen değer medeniyetin önemli bir unsuru olduğu savunulmuştur. Ayrıca, modernliğin ve medeniliğin, iyi bir insan olmak ve başkalarının haklarına saygılı olmak gibi evrensel değerlerle örtüştüğü vurgulanmıştır. Toplumsal düzenin sağlanmasında kurallara uyma ve başkalarının haklarına saygı gösterme gerekliliği öne çıkarılmıştır.

Batur (2022, s. 7-14), medeniyet kavramının, ilk kez 18. yüzyılda Fransa’da düşünce ve siyaset dünyasında yüksek ahlaki ve entelektüel değerleri işaret etmek ve kibar davranış kalıplarını tanımlamak için kullanılmaya başlandığını söylemiş ve modernleşme süreciyle birlikte, bu kavramın, ilkel ve geri olduğu düşünülen yaşam tarzlarının dönüşümünü ifade etmeye başladığını vurgulamıştır. Ayrıca medeniyetin, modernleşmenin toplumsal anlamda vücuda gelen bir sonucu olduğuna değinmiştir. (Kia, 2006), modernite kelimesinin, tıpkı uygarlık gibi, kendisini dengede tutan pek çok değere atıfta bulunduğunu ve bu değerlere dayandığını belirtmiş, Batı tarafından diğer coğrafyalara ve düşünce biçimlerine kabul ettirilen bir bütünlük taşıdığını ve modern düşüncenin, sadece bir davranış modeli olarak "uygarlaşma" dışında da bize çeşitli veriler sunduğunu belirtmiştir. Aksakal (2021), Türk modernleşmesi, medeniyet ve kültür ayrımı üzerinden Batı medeniyetine ulaşma çabası olduğunu ifade etmiştir. Medeniyetin, yeni düzeni ifade etmek için kullanıldığını ve bu nedenle, Türk modernleşmesinin Batı-dışı bir modernleşme çabası, dünyalı olma gayreti, gelişmişlik hedefine ulaşma ve milletin yararına danışma bilinci olduğunu belirtmiştir. Genel olarak yapılan araştırmalara bakıldığında medeniyet; modernleşme sonucunda değişen davranışlar yapısının

oluşturduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunun net bir tanımını ya da ifadesine dair bir sonuç olmamakla birlikte, medeniyet ve modernleşmenin birlikteliği ya da ayrıklığı ve kapsamı üzerine tartışmalar sürmektedir.

Adabımuaşeret Eğitiminin Medeni Toplum Oluşturma Açısından Etkisini tespit amacıyla *Adabımuaşeret Eğitiminin Medeni İnsan ve Medeni Toplum Oluşturmaya Etkisi* sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler Toplumsal Açından; Toplumsal gelişme, Toplumsal düzen, Toplumsal barış, Toplumsal paylaşım, Başkalarının haklarına saygı; Başkalarının haklarına saygı;, saygılı olma, tasarruflu olma, hoşgörülü olma, sevgi dolu olma, bütün canlıları sevmek, sosyal yaşama uyum, nezaket, iyi yurttaş olma ve görgülü olma kuralları etrafında şekillenmiştir.

Katılımcı 1, batılılaşma ve modernleşmenin toplumsal ilerlemede önemli olduğunu belirtmiş ve medeni kurallarla toplumun hoşgörülü, tasarruflu ve sevgi dolu bir hale gelmesini sağlayacağını savunmuştur. Medeniyetin sadece insanlara değil, hayvanlara ve bitkilere de saygıyı içerdiğini vurgulamış, bu saygının sevgiyi, sevginin de barışı getireceğini ifade etmiştir. Toplumsal düzenin sağlanmasında adabımuaşeret kurallarına uyulmasının önemine dikkat çekmiş ve paylaşımın toplumda yaygınlaşması gerektiğini vurgulamıştır.

Katılımcı 2, toplumsal yaşamda başkalarının haklarına saygı göstermenin medeniyetin bir gereği olduğunu vurgulamıştır. Toplu taşıma araçlarında örnek verdiği durumlar, bireylerin haklarını ihlal etmeden hareket etmeleri gerektiğini ve bu davranışların toplumsal düzenin sağlanmasında önemli olduğunu belirtmektedir.

Katılımcı 3, adabımuaşeret kurallarının medeniyetin temelinde yer aldığını ve bu kuralların eğitim yoluyla bireylere kazandırılması gerektiğini savunmuştur. Televizyonda kısa programlarla bu kuralların öğretilmesinin önemli olduğunu belirtmiş ve bu tür yayınların zorunlu hale getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşımla, toplumsal düzen ve barışın sağlanabileceğine inanmaktadır.

Katılımcı 4, toplumsal düzenin kurallara dayalı olması gerektiğini vurgulamıştır. Bireylerin haklarına saygı gösterilmediğinde toplumsal düzenin bozulacağını belirtmiştir. Ailelerin bu kuralları öğretmediği durumda okulların devreye girmesi gerektiğini vurgulamış, eğitim kurumlarının bu sorumluluğu üstlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Katılımcı 5, medeniyet kavramının günümüzde farklı gruplar arasında bir çizgi oluşturduğunu belirtmiş ve bu kavramı kullanmak yerine saygı ve nezaketi öne çıkarmıştır. Özellikle trafikte saygının ve nezaketin önemli olduğunu vurgulamış, bu davranışların ders olarak okullarda öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. İyi bir vatandaş olmanın, aile ve birey olarak adabımuaşeret kurallarına uymanın önemini vurgulamıştır.

Katılımcı 6, toplumsal düzenin sağlanmasında eğitim ve öğretimin önemini vurgulamıştır. Bireylerin toplumsal kuralları küçük yaşlardan itibaren öğrenmeleri gerektiğini belirtmiş, bu kuralların toplumsal barışı ve düzeni sağlayacağını ifade etmiştir. Ahlaki görgü kurallarının, bireylerin kendilerini ve başkalarını onore ederek daha iyi hissetmelerini sağlayacağını savunmuştur.

Katılımcı 7, kuralların kitaplarda yazılı olmasının yeterli olmadığını, bu kuralların bireylerin içselleştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kişisel vicdan ve insana saygının önemine dikkat çekmiş, ailelerde bu değerlerin öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğitim sisteminin bu kuralları öğretmede yetersiz kaldığını ve uygulamaya geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadeleri, toplumsal açıdan medeniyet ve modernliğin, başkalarının haklarına saygı, hoşgörü, sevgi, nezaket, iyi yurttaş olma ve görgü kuralları gibi kavramlarla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Eğitim ve öğretim yoluyla bu değerlerin bireylere kazandırılması gerektiği, toplumsal barış ve düzenin bu yolla sağlanabileceği belirtilmektedir. Katılımcılar, medeniyet ve modernliğin, Batılı değerlerden ilham alarak, bireylerin günlük yaşamlarında başkalarının haklarına saygı göstermeleri ve toplumsal kurallara uymalarıyla gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar.

Adabımuaşeret Eğitiminin Değer Eğitimi Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *Adabımuaşeret Kurallarının Değerlerle İlişkisi* sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler MEB Değerleri kapsamında, adalet, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, özdenetim, yardımseverlik ve vatanseverlik; Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler kapsamında, erdem, hoşgörü, saygı, yardımlaşma, dostluk, örnek insan olma, eşitlik, diğerkamlik, nezaket ve paylaşım; Adabımuaşeret ile Kazanılan Beceriler kapsamında, yenilikçilik ve pratiklik değerleri çerçevesinde şekillenmiştir.

Katılımcı 1, toplumsal normlar ve değerlerle ilgili olarak bir dizi düşüncelyi paylaşmıştır. Öncelikle, bireylerin erdemli olması, hoşgörülü olması ve yeniliklere açık

olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, bazı insanların kurallara karşı direnç gösterdiğini ve değişime kapalı olduklarını belirtmiştir. Bu durum, toplumsal uyum ve kabullenme ile ilgili endişesini yansıtmaktadır. Söylemleri ile toplum içindeki bireysel ve toplumsal normların işleyişi ve insan davranışlarını etkilemesi konusunda bir farkındalık ortaya koymuştur.

Katılımcı 2, hoşgörü ve saygının önemini vurgulayarak özellikle kişisel ilişkilerde bu değerlerin temel bir rol oynadığını anlatmıştır. Eşinin kendisine ve onun eşine gösterdiği saygının, ilişkilerindeki önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Bu ifadeyle, kişisel ilişkilerin sağlıklı işleyişi için hoşgörü ve saygının gerekliliğini vurgulamıştır.

Katılımcı 3, toplumsal değerlerin bireyin kişisel yaşamına ve ilişkilerine nasıl yansıdığını açıklamış, aile içinde demokratik ortamın sevgi ve saygının temelini oluşturduğunu aktarmıştır.

Katılımcı 4, toplumsal değerlerin, saygı, sevgi ve hoşgörü gibi kavramlar etrafında şekillendiğini ifade etmiştir. Katılımcının soruya verdiği cevap bağlamsal bir anlam çıkarılabilecek düzeyde değildir.

Katılımcı 5, adalet, vatanseverlik ve saygı gibi değerlerin toplum içindeki önemine vurgu yapmıştır. Bu değerlerin, bireylerin davranışlarına ve toplumsal ilişkilerine nasıl yansıdığını vurgulamıştır. Özellikle, adaletin yaşam alanlarındaki paylaşım ve saygıya nasıl etki ettiğini anlatmıştır.

Katılımcı 6, toplumun arzuladığı nitelikleri vurgulamış ve bu niteliklerin bireylerin davranışlarını ne yönde şekillendirdiğini açıklamıştır. Toplumsal değerlerin, genç nesillere aktarılmasının önemini vurgulamış ve bu değerlerin toplumsal uyum ve gelişmeye katkı sağladığını belirtmiştir.

Katılımcı 7, dostluk, paylaşım ve fedakarlık gibi değerlerin toplum içindeki rolünü vurgulamış, özellikle, okul yaşamında bu değerlerin şekillenmesini ve bireylerin davranışlarını etkileyişini açıklamıştır.

Alimcan ve Şam (2017, s. 253-254), güçlü bir devletin temelini, güçlü bir topluma dayandığını belirtmiş; demokrasi, barış, huzur, sağlıklı iletişim ve güven ortamının mevcut olduğu toplumların ilerlemeye daha yatkın olduğunu vurgulamışlardır. Bu unsurları sağlayanın, toplumu oluşturan bireylerin karakterlerinin şekillenmesinde

büyük rol oynayanın değerler olduğunu söylemiş ve değerlerin, bireylerin davranışlarına yön veren ve toplumun çoğunluğu tarafından kabul gören rehberler olduğunu belirtmişlerdir. Öncü ve İra (2016, s. 224-225), yaptıkları çalışmada değerler eğitiminin, bilgi düzeyinde kalmayıp tutum ve davranışlarda kendini göstermesi gerektiğini belirtmiş; bu nedenle öğretmenlerin sınıf içi disiplin modelleri ve gizil yolla verilen demokratik değerler önemli olduğunu vurgulamışlardır. Meydan (2014, s. 106), çalışmasında değer eğitiminde farklı yaklaşım ve yöntemlerin bir arada kullanılması verimliliği artıracak ve çocukların değerlerle bütünleşmiş bir hayat sürmelerine yardımcı olacağını belirtmiştir. Değerler ve değer eğitimi ile yapılan birçok çalışma bulursa da değerler ve kurallar ilişkisine dair çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmalar da genel olarak, güçlü bir toplumun inşasının, bireylerin sahip olduğu değerler ve bu değerlerin eğitimi ile doğrudan ilişkili bulunduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim sistemlerinin değerler eğitimine verdiği önem ve bu süreçte kullanılan yöntemlerin çeşitliliğinin, toplumsal ilerleme ve huzur açısından büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Değerler eğitiminin, bireylerin sosyal ve ahlaki standartlarını geliştirerek ve değerleri davranışlara dönüştürüp somutlaştırarak, toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında hayati bir rol oynadığı söylenebilmektedir.

Adabımuâşeret Eğitiminin Değer Eğitimi Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *Toplumsal Adabımuâşeret Kuralları* sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler bu kapsamda şekillenmiştir.

Bu soruya verilen ifadelerden, katılımcıların genel olarak birbirlerine saygılı olma, empatide bulunma, iletişimde nazik olma, yardımlaşma ve toplum içinde uyulması gereken adabımuâşeret kurallarına riayet etme konularında hassas oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle, misafirperverlik, iletişimde nazik olma ve toplu taşıma ve sokaklarda nezaket kurallarına uyma gibi kuralların önemine vurgu yapmışlardır. Bu kuralların çoğunun ailelerinden, okuldan ve öğretmenlerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, hijyen ve yardımlaşma gibi modern toplumun gerektirdiği değerlere de önem verdikleri görülmüştür. Bu kuralları geçmişten bugüne taşımış ve içselleştirmiş durumda oldukları söylenebilir.

Adabımuaşeret Eğitiminin Değer Eğitimi Açısından Etkisini tespit etmek amacıyla *Bireysel Adabımuaşeret Kuralları* sorulmuş ve katılımcıların verdiği ifadeler bu kapsamda şekillenmiştir.

Katılımcıların ifadeleri, geleneksel değerlere ve adabımuaşerete verilen önemi vurgulamaktadır. Özellikle büyüklere saygı, özür dileme, kişisel bakım ve sosyal ilişkilerde sevgi ve saygı gibi konular, aile yapılarından gelen öğretilerle derinleşmiştir. Katılımcılar, davranış kurallarının önemini vurgulamış, kişisel yaşamlarında bu kuralları günlük pratiklerine yansıttıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, modern toplumun değer kaybı yaşadığına dair endişelerini paylaşmışlar ve geleneksel ahlaki değerlerin korunması gerektiğine inandıklarını söylemişlerdir. Bu bağlamda, adabımuaşeret çerçevesinde özsaygı, sorumluluk duygusu ve gibi kavramların, katılımcıların yaşam tarzlarında belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde önce araştırma bulgularına ilişkin sonuçlar verilmiş, ardından araştırma sonuçlarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Adabımuaşeret Kitapları

Tansu'nun "Talebeye Muaşeret Usulleri" adlı kitabı, 1939 yılında öğrencilere yönelik olarak yazılmış, geniş kapsamlı bir görgü kılavuzu niteliği taşımaktadır. Kitap, öğrencilerin okul, ev ve toplum içindeki davranışlarını düzenlemeye yönelik adabımuaşeret kurallarını detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Tansu, kitabında tüm kuralları şeref, haysiyet sahibi ve terbiyeli olmaya söz vermiş vatandaş ve bu vatandaşın sahip olması gereken uygun davranışlar çerçevesinde ele almaktadır. Eğitim ve terbiye, öğrencinin toplum içindeki yerini ve saygınlığını belirleyen temel unsurlardır. Okulun, öğrencinin sosyal hayata hazırlanmasında ve saygın bir vatandaş olmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, okulların sadece akademik bilgi veren yerler olmadığını, aynı zamanda sosyal ve etik değerlerin öğretildiği kurumlar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca okul kurallarıyla, toplumun orta ölçekli parçası olmasından hareketle öğrencilerin davranışlarına kapsayıcı bir hareket alanı çizmektedir.

Kitapta, öğrencilerin vatan ve millet sevgisiyle yetişmesi gerektiğine dair vurgular yapılmaktadır. Tansu, milli değerlerin korunması, devlet büyüklerine saygı ve milli marşlara olan hassasiyet gibi konularda öğrencilere kılavuzluk etmektedir. Bu yönüyle kitap, milli bilinci ve toplumsal dayanışmayı pekiştirmeyi amaçlamaktadır.

Kitapta, adabımuaşeret kuralları oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri hemen her duruma yönelik açıklamalar yapılmıştır. Okul, ev, toplum, dini kurumlar, nakil vasıtaları, spor sahaları gibi çeşitli ortamlarda uyulması gereken kurallar, hem teorik bilgiler hem de pratik uygulamalarla desteklenmiştir.

Okul yaşamında öğrencilerin uyması gereken kurallar, okulun tüm alanlarını kapsamaktadır. Sınıf içi davranışlar, teneffüs, okul bahçesi, koridorları, yemekhane ve yatakhane de dikkat edilmesi gereken hususlar detaylıca anlatılmıştır. Sınıfın kutsal bir alan olduğu vurgulanarak öncelikli olarak temiz bulunmamanın öneminden

bahsedilmiştir. Dersin akışını bozmamak, derse hazırlıklı olmak, not tutmak gibi konulara da değinilerek öğrencinin akademik anlamda başarısı da kurallarda gözetilmiştir. Öğretmene saygı hem ders esnasında hem dışında, hem okul içinde hem de okul dışında vurgulanan bir husus olmakla birlikte öğretmene selam ve onunla iletişim de yine bu çerçeve ekseninde ele alınmıştır. Teneffüslerde dinlenmek, arkadaşlarla saygılı bir şekilde sohbet etmek ve eski devirlerin gürültülü oyunları yerine kurallara uygun spor etkinliklerine katılmak önerilmiştir.

Yemekhane muaşeretinde yemek masasının medeni insanın terbiyesinin ölçüleceği yer olduğu vurgulanarak, temizlik, saygı, uyum, adalet gibi değerlerin temelde yer aldığı muaşeret kuralları sunulmuştur. Yemeklerin yenme sırası, nasıl yenmesi gerektiği konusunda dikkat edilecek noktaların yanı sıra sofrada kaçınılması gereken davranışlar (öksürme, tıksırma, kaşınma vb.) belirtilmiştir.

Yatakhane muaşeret kuralları genel olarak değerlendirildiğinde öğrencinin yaşamına düzen kazandıran doğru alışkanlıklar verilmek istendiği görülmüştür. Yatış kalkış saati, yatmadan önce ve sonra yapılması gereken temizlik rutinleri, yatağın toplu olması ve yatak kıyafeti gibi bireysel konuların dışında kurallar, sessizlik ve çevredekilere saygı gibi toplumsal çerçevede de ele alınmıştır.

Okul kapsamındaki çeşitli etkinlikler (konferans, konser ve temsil) ele alınan bir diğer konudur. Bu konudaki kurallar okul itibarını koruma çerçevesinde ele alınmış, okulu temsil ettiklerinin bilincinde olmaları amaçlanarak doğru davranışlar sıralanmıştır.

Ayrıca öğrencilere yardımlaşma bilinci de ele alınan konularla verilmeye çalışılmıştır. Salt yardımlaşmanın güzelliği değil, hangi şekilde yapıldığında uygun olacağı konusunda da bilgi verilerek doğru davranış oluşturulmak istenmiştir. Bu kapsamda maddi yardımın bir teşekkül vasıtası ile ve gizli olması gerektiği belirtilmiş, manevi yardımın, arkadaşlarının acılarına ortak olmaları ve bu konularda arkadaşlarını yaralayıcı konuşmalardan kaçınmaları yoluyla olacağı söylenmiştir.

Evde; evin genel düzeni, öğrencinin bir günü ve odası, aile üyelerine, misafirlere ve tanıdıklara karşı davranış kuralları açıklanmıştır. Ev düzeninin sağlanması, yardımlaşma ve iş birliği çerçevesinde ele alınmıştır. Öğrencinin bir günü ona faydalı bir rutin oluşturma kapsamında düzenlenmiştir. Odasında bulunan eşyalarla ilgili öneriler, acil durumlara karşı tedbirli olma ve estetik kavrayış becerileri kazandırma amacıyla

sunulmuştur. Anne ve babaya saygı, kardeşlere ve akrabalara karşı uygun davranışlar ve ev genelinde ve yemek sofrasında hijyen üzerinde durulan diğer konulardandır.

Toplum içindeki genel davranış kurallarında, kamuya açık tüm alanları kapsayan nezaket kuralları ve yabancılara karşı davranışlar ele alınmıştır. Büyükleri selamlama, kamu alanlarında uygun davranışlar, tiyatro, sinema, lokanta gibi yerlerde dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir. Bunların yanı sıra sözünde durmanın, randevulara vaktinde gitmenin önemi, gidilen yere uygun, ahenkli ve temiz giyinme gibi konular vurgulanan diğer hususlardandır.

Milli muaşeret kapsamında yer alan bayrağa, milli marşlara, devlet büyüklerine, askere ve polise saygı gibi konular vatandaşlık kapsamında değerlendirilen unsurları kapsamaktadır. Bunlara karşı gösterilmesi gereken hürmetin yanı sıra doğal afetler ve yangın gibi durumlarda toplumsal birlik ve beraberliğin önemi de vurgulanmıştır.

Cenaze ve kutsal alanlardaki davranışlar da kitapta ele alınmış, buralarda uyulması gereken kurallar, saygı, empati ve anlayış çerçevesinde oluşturulmuştur.

Bu kapsamda ele alınan bir diğer husus olan yabancılara muaşeret konusunda vurgulanan tüm kuralların ülkeyi doğru ve iyi temsil etme kaygısı taşımakta olduğu görülmüş ve bu bağlamda uygun davranışlar sergilememenin önemi vurgulanmıştır.

Kitap, öğrencilere disiplinli bir yaşam tarzı benimsetmeyi amaçlamaktadır. Disiplin, terbiye, saygı ve sevgi kitabın ana temaları arasında yer almakta ve bu kavramlar her bir davranış kuralının temelini oluşturmaktadır. Kitap, öğrencilere sadece okul hayatında değil, genel yaşamda da rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Sosyal hayatta karşılaşılabilecek farklı durumlara yönelik kuralların detaylıca ele alınması, öğrencilerin toplum içinde daha rahat ve güvenli bir şekilde hareket etmelerini ve toplumsal uyumu sağlamayı amaçlamaktadır.

"Talebeye Muaşeret Usulleri" kitabı, öğrencilere nezaket ve saygı ile hitap ederek, onların hem okul hem de toplum hayatında uyumlu, saygılı ve terbiyeli bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamayı amaçlayan önemli bir eserdir. Kitap, hem genel hem de özel açılardan değerlendirildiğinde, öğrencilerin sosyal hayata hazırlanmalarında ve milli-manevi değerlerin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Detaylı ve kapsamlı içeriği, eğitime, disipline ve toplumsal değerlere verdiği önemle, dönemin eğitim anlayışını yansıtan değerli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

"Talebeye Muaşeret Dersleri" kitabı, öğrencilerin sosyal ve bireysel hayatlarında uymaları gereken görgü kurallarını öğretmek amacıyla hazırlanmıştır. Maarif Vekilliğinin tamimi üzerine yazılan kitap, ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin seviyelerine göre düzenlenmiştir. Kitapta görgü kuralları, bireysel muaşeret, ev ve okul muaşeret, sosyal muaşeret ve milli muaşeret olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmıştır.

Kitap, bireylerin toplumsal yaşamda uyumlu ve saygılı bir şekilde davranmalarını sağlamak amacıyla yazılmıştır. Özellikle öğrencilerin kişisel hijyen, giyim ve konuşma alışkanlıklarını geliştirmeleri, ev ve okul ortamlarında nezaket kurallarına uymaları, toplum içinde saygılı ve uygun davranışlar sergilemeleri hedeflenmiştir. Bu açıdan kitap, gençlerin sosyalleşme sürecine önemli katkılar sağlamayı amaçlamıştır.

Bireysel muaşeret, ev ve okul muaşeret, sosyal muaşeret ve milli muaşeret gibi kategorilerde detaylı bir şekilde ele alınan kurallar, öğrencilere günlük yaşamlarında uygulamaları gereken normları öğretmiştir. Kitap, adım adım açıklamalar ve örneklerle zenginleştirilmiştir.

Bireysel Muaşeret bölümünde diş, el, yüz ve tırnak temizliği ile haftada en az iki kere banyo yapılması vurgulanmıştır. Bu alışkanlıkların sağlık ve toplumsal görev açısından önemi belirtilmiştir. Öğrencilerin tuvalet adabına uymaları gerektiği vurgulanarak, ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri için farklı kurallar belirlenmiştir. Giyimin önemi, temiz ve uygun giyinmenin gerekliliği üzerinde durulmuş, resmi ve hususi kıyafetler arasında ayırım yapılmıştır. Konuşma konusunda tonlama, vurgu, jest ve mimiklerin kontrolü, münakaşadan kaçınma gibi konular ele alınmıştır.

Ev ve Okul Muaşeret bölümünde, evde ve okulda müşterek olarak uyulması gereken kurallar üzerinde durulmuştur. Dalkılıç, ev ve okul ortamında uyulması gereken görgü kurallarının ortak paydada buluşmasının nedenini ve önemini vurgulamıştır. Öğrencilerin bu kurallara uyarak hem evde hem de okulda saygılı ve uyumlu bir birey olmaları hedeflenmiştir.

Sosyal Muaşeret bölümünde selamlaşmanın tarihsel kökenleri ve farklı kültürlerdeki uygulamaları ele alınmıştır. El sıkma ve el öpme gibi selamlaşma şekillerinin nasıl doğru yapılacağı kurallar çerçevesinde anlatılmıştır. Giyinme konusunda temiz ve düzenli görünmenin yanı sıra Türk vatandaşlarının yerli ürünleri

tercih etmeleri gerektiği ve bunun milli bir görev olduğu vurgulanmış ayrıca resmi ve sivil kıyafetler arasındaki farklar açıklanmıştır. Sokakta yürüyüş şekli, toplu taşıma araçlarında uyulması gereken kurallar toplumsal düzen sağlamak amacıyla sıralanmıştır. Özel davetlerde ve sosyal etkinliklerde uyulması gereken nezaket kuralları belirtilmiştir. Sofra kurma, yemek yeme ve ikram etme kurallar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Yazı yazarken uyulması gereken kuralların önemi vurgulanmış, gençlere bu konuda telkinlerde bulunulmuştur.

Milli Muaşeret bölümünde Milli ve uluslararası muaşeret kuralları ele alınmış, öğrencilerin hem milli hem de evrensel nezaket kurallarına uygun davranışlar sergilemeleri amaçlanmıştır.

"Talebeye Muaşeret Dersleri" kitabı, öğrencilerin günlük hayatlarında uyumlu, saygılı ve topluma katkı sağlayan bireyler olmaları için rehber niteliğinde bir eserdir. Kitap, görgü kurallarını detaylı bir şekilde açıklayarak, öğrencilerin bireysel, ev, okul ve toplumsal yaşamlarında bu kuralları uygulamalarını sağlamayı hedeflemiştir. Ayrıca, milli muaşeret kurallarını da ele alarak, öğrencilerin hem kendi kültürlerine hem de evrensel değerlere uygun davranışlar sergilemelerini teşvik etmek istemiştir.

"Modern Yaşayış Bilgileri" kitabı, fert, aile ve cemiyet başlıkları altında toplumsal ve bireysel yaşantıda uyulması gereken görgü kurallarını öğretmek amacıyla yazılmıştır. Kitap, genel anlamda modern hayatın getirdiği değişimlerle nasıl başa çıkılacağını ve geleneksel değerlerin nasıl korunacağını vurgulamıştır. Üslubunun sert ve buyurucu olması, dönemin eğitim ve terbiye anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kitap, toplumsal düzeni ve bireysel davranışları belirli kurallara bağlayarak, genç nesillerin modern hayat içinde doğru ve saygılı davranışlar sergilemelerini amaçlamıştır. Özellikle genç kızlar ve genç erkeklere yönelik eleştiriler ve tavsiyelerle, onların modern hayatın yüzeysel etkilerinden korunmalarını ve daha derin ve anlamlı değerler edinmelerini hedeflemiştir.

Kitap üç ana başlık altında incelenmiştir: fert, aile ve cemiyet. Her başlık altında belirli görgü kuralları ele alınmıştır. Kitapta gençlik teması altında genç kızlar ve genç erkeklere yönelik özel kurallar ve tavsiyeler yer almıştır. Aile başlığı altında çocuklara yönelik içeriğin, daha çok anne babalara yönelik tavsiyeler içerdiği görülmüştür.

Kurtbek, modern yaşam tarzını yanlış anlayan ve sinema yıldızlarını taklit eden genç kızları, onların yüzeysel ve taklitçi bir yaşam sürmeleri sebebiyle eleştirmiştir. Bu kızların geleneksel aile değerlerine yabancılaşmalarını ve yüzeysel ilgi alanlarına yönelmelerini yanlış bulduğunu belirtmiştir. Genç kızların annelik vazifesine önem vermeleri gerektiğini vurgulamış, erkeklerle eşit olmaya çalışmamaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunun, dönemin toplumsal cinsiyet rollerini ve beklentilerini yansıtan bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Genç erkeklerin modern hayatı yanlış anlayarak yüzeysel bir yaşam sürmelerini eleştirmiş, onların sinema yıldızlarını taklit ederek davranışlarını ve görünümelerini şekillendirmelerini yanlış bulduğunu ifade etmiştir. Bu gençlerin sıkı aile ve okul disipliniyle düzelebileceğini vurgulamıştır. Genç erkeklerin iş ve kariyer konusunda sabırlı, çalışkan ve kararlı olmaları gerektiğini söyleyerek, büyük başarıların zor yollardan geçerek elde edildiğini ve yetenekli gençlerin teşvik edilmesinin sanatın gelişimine katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Çocuklara yönelik tavsiyelerde, anne babalara çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda detaylı bilgiler verilmiştir. Çocukların oyunlarından ve işlerinden gereksiz yere ayrılmamaları, itaatsizliğe ve isteksizce iş yapmaya sevk edilmemeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Seyfi Kurtbek'in "Modern Yaşayış Bilgileri" kitabı, bireylerin ve ailelerin modern hayatın getirdiği değişimlerle nasıl başa çıkmaları gerektiği konusunda detaylı bilgiler ve tavsiyeler sunmaktadır. Kitap, modernleşmenin olumlu yönlerini vurgularken, yüzeysel ve taklitçi bir yaşam tarzından kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Genç kızlar ve genç erkeklere yönelik eleştiriler ve tavsiyeler, onların derin ve anlamlı değerler edinmelerini ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerini amaçlamaktadır. Kitabın üslubu sert ve buyurucu olmakla birlikte, dönemin eğitim ve terbiye anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu kitap, genç nesillerin modern hayat içinde doğru ve saygılı davranışlar sergilemelerini sağlamayı hedefleyen önemli bir eserdir.

"Modern Adabımuâşeret" kitabı, her kesime hitap etmeyi amaçlamakla birlikte, özellikle yetişkinler ve askerler için hazırlanmış bir içeriğe sahiptir. Muzaffer, kitabında muâşeret kaidelerinin toplumun her kesimi için önemli olduğunu vurgulamış ve bu

kuralların okullarda öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kitap, bireylerin toplumsallaşması ve saygılı davranışlar sergilemesi için rehber niteliğindedir.

Kitap, bireylerin toplumsal hayatta karşılaşabilecekleri her duruma yönelik nasıl davranmaları gerektiği konusunda kapsamlı bilgiler sunmuştur. Muzaffer, adabımuaşeretin toplumun itibarını koruma ve toplumsal uyumu sağlama açısından önemli olduğunu vurgulamış, milli muaşeret konusunu da ele alarak milli bilincin ve aidiyet duygusunun artırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Kitapta çocuklara yönelik içeriklerde ailelere hitap edilmiştir. Bebek ve çocukların bakımı, giydirilmesi ve tuvalet alışkanlıkları konusunda ailelere rehberlik eden kurallar sunulmuştur. Bu bölümde, çocukların temizlik ve tuvalet alışkanlıklarına yönelik eğitimin önemine vurgu yapılmış ve ailelerin bu konuda dikkatli olması gerektiği belirtilmiştir.

Gençlere yönelik içerik, genel olarak konuşma ve giyim muaşeretı üzerinde yoğunlaşmıştır. Muzaffer, gençlerin sosyal ortamlarda ve topluluk içinde saygılı ve uygun davranışlar sergilemelerinin önemini vurgulamış, konuşma pelteklığının, konuşma akıcılığının pratikle düzeltilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca, kız ve erkek öğrencilerin davranışlarının doğuştan gelen farklar nedeniyle farklı olması gerektiğini ifade etmiştir.

Kitapta milli muaşeret konusu, milletin kültürel ve sosyal kimliğinin bir parçası olarak ele alınmış ve bu kuralların milletin itibarını koruma açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Muzaffer, milli muaşeret kurallarının toplumun her kesiminden insan tarafından bilinmesi ve uygulanması gerektiğini, bunun toplumsal uyumu, birlik ve beraberliği sağlayacağını belirtmiştir. Milli muaşeretin öğretilmesi, toplumun milli bilincini ve aidiyet duygusunu artırmak açısından önemli görülmüştür.

Süheyla Muzaffer'in "Modern Adabımuaşeret" kitabı, bireylerin toplumsal hayatlarında uymaları gereken görgü kurallarını detaylı bir şekilde ele almış ve özellikle yetişkinler ve askerler için rehber olarak hazırlanmıştır. Kitap, çocukların ve gençlerin doğru alışkanlıklar kazanmaları ve toplumsal uyum sağlamaları için ailelere yönelik tavsiyeler sunmuştur. Milli muaşeret konusundaki vurgular, toplumun milli bilincini ve aidiyet duygusunu artırmayı amaçlamıştır. Kitap, dönemin toplumsal değerlerini ve beklentilerini yansıtarak, bireylerin modern hayat içinde saygılı ve uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlamayı hedefleyen önemli bir eserdir.

"İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri" kitapçığı, İstanbul Kız Lisesi öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış olup, okul, aile ve sosyal ortamlarda uyulması gereken görgü kurallarını kısa ve öz bir şekilde sunmuştur. Kitapçıkta belirtilen kurallarla, öğrencilerin disiplinli, saygılı ve uyumlu bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmıştır.

Kitapçık, 1957 döneminde İstanbul Kız Lisesi öğrencilerine rehberlik eden bir doküman niteliği taşımaktadır. Kitapçık genç kızlara okulda, ailede ve sosyal yaşamda nasıl davranmaları gerektiği konusunda yol göstermeyi amaçlamıştır. Muaşeret kaidelerine uymanın gereği ve önemi üzerine yapılan vurgularla, öğrencilerin toplumsal hayatta uyumlu ve saygılı bireyler olarak yetişmelerini sağlamak hedeflenmiştir.

Kitapçık üç ana başlık altında ele alınmıştır: Okulda Muaşeret, Ailede Muaşeret ve Sosyal Muaşeret. Bu başlıklar altında sırasıyla okul, aile ve sosyal ortamlarda uygulanması gereken görgü kuralları belirtilmiştir. Kurallar, kısa ve öz bir şekilde ilgili başlıklara göre sıralanmıştır.

Okulda Muaşeret bölümünde genel olarak okul, sınıf ve yemekhanede öğrencilerin uyması gereken kurallarla, disiplin ve düzeni sağlamak, saygı ve nezaketi korumak amaçlanmıştır. Sınıfta öğrencilerin ders sırasında sessiz olmaları, öğretmenlerine ve arkadaşlarına saygılı davranmaları, sınıf düzenine uymaları gibi kurallar belirtilmiştir.

Okul içinde öğrencilerin genel davranış kurallarına uyması gerektiği söylenmiş, temizlik, sorumluluk ve yardımseverlik gibi değerler vurgulanmış ve öğrencilerin okul içinde saygılı ve uyumlu davranışlar sergilemeleri amaçlanmıştır. Yemekhanede öğrencilerin dikkat etmesi gereken kurallarda genel olarak sofrada adabı ve temizlik konularına değinilmiştir. Öğrencilerin yemek sırasında sessiz ve düzenli olmaları, temizlik kurallarına uymaları ve çevreye saygılı davranmaları gerektiği ifade edilmiştir. Okul kapsamındaki kurallar, öğrencilerin hem akademik başarılarını artırmak hem de toplumsal hayatta uyumlu bireyler olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla konulmuştur.

Ailede Muaşeret bölümünde aile içinde öğrencilerin saygılı ve sevgi dolu olmaları, ev düzenine dikkat etmeleri, temizlik ve giyim kurallarına uymaları vurgulanmıştır. Ayrıca, aile bireylerine karşı nezaket ve sevgi dolu davranışların önemi belirtilmiştir.

Sosyal ortamlarda öğrencilerin nezaket ve saygıyı korumaları, misafirperverlik ve mahremiyet kurallarına uymaları gerekmektedir.

Yemeklerde sofrada adabı ve nezaket kurallarına uymanın gereği vurgulanmış, öğrencilerin yemek sırasında nasıl davranmaları gerektiği, sofrada düzenine dikkat etmeleri ve çevrelerine saygılı olmaları öğretilmiştir.

"İstanbul Kız Lisesi Muaşeret Kaideleri" kitapçığı, öğrencilerin okulda, ailede ve sosyal ortamlarda uyumlu, saygılı, sorumlu ve medeni bireyler olarak yetişmelerini sağlamayı amaçlayan önemli bir rehberdir. Kitapçık, dönemin toplumsal değerlerini ve beklentilerini yansıtarak, öğrencilerin modern hayatta saygılı ve uyumlu bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu kurallar, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal yaşamlarında başarılı ve mutlu bireyler olmalarını hedeflemektedir.

"Yeni Görgü Kuralları" kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun belirlediği Yurttaşlık Bilgisi dersi programına uygun olarak hazırlanmıştır. Kitap, öğrencilere yönelik olup, bireysel, evde, okulda ve sosyal ortamlarda uyulması gereken görgü kurallarını geniş kapsamda fakat kısa ve öz bir şekilde sunmaktadır. Erten, her konunun sonunda özlü sözler ve fıkralar ile anlatımı güçlendirerek, öğrencilerin ilgisini çekmeyi ve konuları daha kolay anlamalarını sağlamayı amaçlamıştır.

Kitabın, Yurttaşlık Bilgisi ders programına göre hazırlanmış olması, görgü kurallarının eğitimdeki yerini ve önemini göstermektedir. Öğrencilere bu kuralların öğretilmesi, onların toplumsal hayatta daha uyumlu, saygılı ve medeni bireyler olarak yetişmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Bireysel Muaşeret bölümünde temizlik, giyim ve arkadaşlık gibi konular yer almıştır. Temizlik Muaşeretinde kişisel hijyenin önemine vurgu yapılmış ve temizlik konusunda detaylı kurallar verilmiştir. Ayak temizliği gibi konularda dini öğeler referans alınarak konunun önemi vurgulanmıştır. Giyim Muaşeretinde giyim kuralları hakkında bilgi verilmiş, öğrencilerin giyimlerine özen göstermeleri teşvik edilmiştir. Arkadaşlık Muaşeretinde arkadaş seçimi, doğru davranışlar ve kız-erkek arkadaşlığına yönelik temel kurallar belirtilmiştir. Sosyal ilişkilerde saygı ve nezaketin önemi vurgulanmıştır.

Evde Muaşeret bölümünde aile ilişkileri, ev düzeni ve misafirlik gibi konular ele alınmıştır. Aile ilişkilerinde büyüklere saygı, yardımseverlik, nazik konuşma gibi konulara değinilmiştir. Aile içindeki uyumun ve huzurun sağlanması amaçlanmıştır. Ev

düzeni ve temizliği, kişisel hijyen, ev işlerinde yardım gibi konular ele alınmıştır. Evin ve ailenin çocukların eğitimi ve kişisel gelişimi için önemi vurgulanmıştır. Misafirperverlik, güvenlik ve gizlilik gibi konularla ilgili muaşeret kuralları sunulmuştur. Sosyal becerilerin ve görgü kurallarının küçük yaşlardan itibaren öğrenilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Okulda Muaşeret bölümünde okul ve yurt yaşamında kişisel temizlik ve düzen, öğretmenlere ve okul çalışanlarına saygı ve nezaket, ödev ve sınavlarda zaman yönetimi, çevreye saygı ve eşya kullanımı gibi konular anlatılmıştır. Okulun, öğrencilerin karakter gelişiminde ve iyi alışkanlıklar kazanmalarında büyük rol oynadığı vurgulanmıştır. Öğrencilerin okulda nasıl sorumluluk almaları gerektiği, öğretmenler ve okul idaresiyle doğru ilişkiler kurmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Disiplin, saygı ve iş birliği gibi temel değerler vurgulanmıştır.

Sosyal Muaşeret bölümünde tüm sosyal alanlardaki uygun davranışlar ele alınmıştır. Sokak Muaşeretinde kaldırımlarda sağdan yürümek gibi temel kurallar belirtilmiştir. Taşıtlarda Muaşeret konusunda toplu taşımalarda öncelikli gruplara yer vermek, uygun ve sakınılması gereken davranışlar ve trafik kurallarına uymak gibi kurallar ele alınmıştır. Selamlaşma, tokalaşma ve el öpme gibi sosyal ilişkileri düzenleyen konulardaki kurallar açıklanmıştır. Misafir ve ev sahibinin uygulaması gereken doğru adımlar kurallar halinde sunulmuştur. Yemek sırasında gösterilmesi gereken nezaket kuralları belirtilmiştir. Kartvizit kullanımı ve tanıştırma sırasında dikkat edilmesi gereken adımlar açıklanmıştır. Karşılıklı iletişimde nazik ve ölçülü olma yolları gösterilmiştir. Anlamlı ve düşünceli hediyeler verme ve hediye alışverişi sırasında uygun davranışlar ele alınmıştır. Davetlerde uygun olan ve olmayan davranışlar belirtilmiştir. Spor etkinliklerindeki uygun davranışlar açıklanmıştır.

"Yeni Görgü Kuralları" kitabı, öğrencilere yönelik görgü kurallarını detaylı bir şekilde sunarak onların toplumsal hayatta daha uyumlu, saygılı ve medeni bireyler olarak yetişmeleri hedefini taşımaktadır. Kitap, bireysel, evde, okulda ve sosyal ortamlarda uyulması gereken temel görgü kurallarını açıklamakta ve bu kuralların önemini vurgulamaktadır.

Odyakmaz'ın *"Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü"* kitabı, çocuklar ve gençlerin toplumsal yaşamda daha uyumlu, saygılı ve medeni bireyler olarak

yetişmelerini hedeflemektedir. Kitap, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları çeşitli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğine dair kapsamlı bir rehber sunmaktadır.

Kitabın en dikkat çekici yönlerinden biri, görgü kurallarını sadece yüzeysel davranış kalıpları olarak değil, değerler ve duygularla ilişkilendirerek sunmasıdır. Bu, kitabı diğer adabımuâşeret kitaplarından ayıran önemli bir özelliktir. Saygı, sevgi, hoşgörü gibi temel insani değerlerin yanı sıra iyilikseverlik, başkalarının haklarına saygı gibi kavramlar da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Odyakmaz, toplumsal düzenin ve uyumun sağlanmasında eğitimin rolüne büyük önem atfetmiştir. Kitapta, eğitimin bireylerin toplumsal ilişkilerinde ve davranışlarında olumlu etkiler yaratacağına dair vurgular yapılmıştır.

Görgü kuralları bireysel, okul, ev ve sosyal olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir. Kitapta bireysel görgü kuralları, "Değerler ve Toplumsal Normlar" ve "Davranış Kuralları" olarak iki ana başlık altında toplanmıştır. Değerler ve toplumsal normlar başlığında, eğitim, uygarlık, gelenek ve görenekler gibi konular ele alınmış, davranış kuralları başlığında ise planlı olma, sabır, bencillik, cimrilik gibi bireysel davranışlara odaklanılmıştır.

Odyakmaz, okul yaşamında uyulması gereken kuralları iki tema altında ele almıştır. Çocuğun toplumla olan ilişkisinin okulla başladığını vurgulayan yazar, okul sayesinde çocukların toplumsal sorumlulukları ve ilişkilerin önemini öğrendiğini belirtmiştir. Bu bölüm, okul ortamında çocukların daha uyumlu ve disiplinli bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Ev ortamında uyulması gereken kuralların aile bireylerinin karşılıklı sevgi, saygı ve iş bölümüne dayanan bir düzen içerisinde yaşaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu, ailenin mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürebilmesi için önemli görülmüştür. Kitapta, aile içi uyumun ve düzenin sağlanması için bireylerin katkıları detaylandırılmıştır.

Toplum içinde uyulması gereken kuralların toplumsal düzen ve uyumun sağlanması açısından önemli olduğu belirtilmiştir. Selamlaşma, tokalaşma, yürüme, oturma ve kalkma gibi sosyal ilişkileri kapsayan konular üzerinde detaylı bir şekilde kurallar sunulmuştur. Toplumsal muâşeretin ele alındığı bölümde, bireylerin sosyal ilişkilerinde saygı, anlayış ve nezaketi ön planda tutmaları teşvik edilmiştir.

Misafirlik, ziyaretler, hediyeleşme gibi konuların toplumsal etkileşimlerde düzen ve uyumu sağlamak açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Yemekle ilgili görgü kurallarında, nezaket ve saygı temel alınmış, ayrıca temizlik ve sağlık açısından da bu kurallar önemli görülmüştür. Sofra düzeni, yemek takımlarının kullanımı, şölen sofraları gibi konular detaylandırılmış ve bu kuralların uygulanmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Odyakmaz'ın “Çocuklar ve Gençler İçin Çağdaş Görgü” kitabı, görgü kurallarını değerler ve duygularla harmanlayarak sunması, eğitim ve toplumsal düzenin önemini vurgulaması, geniş kapsamlı ve detaylı içeriği ile dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, çocuklar ve gençler için önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

Adabımuaşeret kitaplarında, saygı, sevgi, hoşgörü, nezaket gibi temel değerler ve bu değerlerle uyumlu davranışları vurgulanmış ve somut bir hale getirilmiştir. Bu değerler, sosyal münasebetlerde ve günlük yaşamda temel olarak kabul edilmiştir. Bu kitaplar, toplumsal uyum ve düzenin sağlanması için gerekli olan kuralları belirlemiş ve bireylerin topluma uyum sağlayabilmesi için bu normlara uyması gerektiğini vurgulamıştır. Eğitimin, bireylerin görgü kurallarını öğrenmesi ve benimsemesi için önemli bir araç olduğu tüm adabımuaşeret kitaplarında tekrar edilmiştir.

Tebliğler Dergileri

Araştırmada 1939-1980 yılları arasında yayımlanan Tebliğler dergilerinin incelenmesi, eğitimde adabımuaşeret kurallarının önemini ve nasıl ele alındığını ortaya koymuştur. Bu dönem boyunca incelenen 134 Tebliğler dergisi üzerinden, ders kitaplarının tespiti yapılmış ve adabımuaşeret konusunun eğitimde yer aldığı gözlemlenmiştir. 1939 yılına ait Tebliğler Dergisi'nde, ilk okulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulacak Yurt Bilgisi kitaplarının içeriği açıklanmış, bu kitaplarda öğrencilere kazandırılmak istenen beceri ve davranışların toplumsal yaşam, okul hayatı, ev hayatı, iş ve kasaba-şehir hayatı gibi çeşitli temalar altında adabımuaşeret konularını kapsayan düzeyde ele alındığı görülmüştür.

Bu temalar, öğrencilerin yalnız yaşayamayacakları, cemiyet hayatının önemi, milli duygu ve aidiyet gibi toplumsal değerleri öğrenmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Okul hayatı başlığı altında, iş birliği ve düzenin önemi vurgulanırken, ev hayatında aile içi yardımlaşma ve sorumluluk gibi değerler ön plana çıkarılmıştır. İş teması, iş bölümü

ve birlikte çalışmanın önemini işlerken, kasaba ve şehir hayatı adabımuaşeret kuralları çerçevesinde toplumsal düzeni korumaya yönelik davranışları kapsamaktadır. Bu temalar, öğrencilerin sorumluluk bilincine sahip bireyler olarak yetişmesini hedeflemiştir.

1939 yılında yayımlanan Tebliğler Dergisi'nde, okullarda adabımuaşeret kurallarının yeterince öğretilmediği belirtilmiş ve bu kuralların öğrencilere kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, öğretmenlerin bu kuralları öğrencilerde alışkanlık haline getirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda selamlama kuralları özel bir yer tutmuş, büyüklere, arkadaşlara, bayrağa ve sancağa nasıl selam verileceği ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Bu kuralların beden terbiyesi öğretmenleri tarafından titizlikle öğretilmesi ve uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.

Ayrıca, İstiklal Marşı ve cenaze selamlama konuları da önemli bir yer tutmuş, öğrencilerin milli değerler ve toplumsal saygı çerçevesinde davranışlarını şekillendirmeyi amaçlamıştır. Bu kuralların okullarda öğretimi ve uygulanmasına büyük önem verilmiştir. 1940'lı yıllardan 1960'lı yıllara kadar çeşitli adabımuaşeret kitaplarının tavsiye edildiği tespit edilmiştir. Adabımuaşeret, yurt bilgisi müfredatında yer almış ve okulun genel kültürü ve disiplini içinde sürekli işlenmesi gereken bir konu olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak, 1939-1980 yılları arasında yayımlanan Tebliğler dergileri, eğitimde adabımuaşeret kurallarının önemli bir yer tuttuğunu ve bu kuralların öğrencilere kazandırılması için kapsamlı ve titiz bir çaba sarf edildiğini göstermektedir. Bu süreçte, öğrencilere milli değerler ve toplumsal saygı çerçevesinde davranışlar kazandırmayı amaçlayan bir eğitim anlayışı benimsenmiştir.

Milli Eğitim Şuraları

Milli Eğitim Şurası'nda yapılan tartışmalar, eğitimde milli ve insani değerlerin önemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Ders kitaplarının içeriğinin devletin temel fikirlerini yansıtması ve bireylerin yüksek ideallere sahip olmalarını sağlayacak şekilde hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kitapların çocuklara doğruyu yanlıştan ayırt etmeyi, vatan ve doğa sevgisini, zararlı alışkanlıklardan kaçınmayı öğretmesi gerektiği

belirtilmiştir. Ayrıca, toplumsal kurallara uyum ve adabımuâşeretin önemi de gündeme getirilmiştir.

Disiplin talimatnameleri hakkında yapılan konuşmalarda ise derslerin, kötü alışkanlıkların, değerlerin, kamusal alanlardaki davranışların ve kültürel etkinliklerin önemine dikkat çekilmiştir. Kültür derslerinin milli ve insani karakteri pekiştirecek şekilde özenle hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir. Disiplin talimatnamesi, öğrencilere yönelik uygulanacak tedbirler ve onların eğitim ve sosyal davranışlarına dair temel yönergeleri içermektedir.

Ahlak eğitimi konusundaki tartışmalar, Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkelerinin öğrencilere kazandırılması gerektiğine odaklanmıştır. Ahlak Komisyonu'nun raporu, ahlak eğitiminin üç ana hedefi olduğunu ortaya koymuştur. Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri, bireylerin ve toplumun ahlaki, milli ve insani değerler çerçevesinde yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmasını amaçlar. Bu ilkeler, milli egemenlik, adalet, dürüstlük, çalışkanlık, insanlara saygı, yardımlaşma, kin ve öfkeden uzak durma, sağlıklı ve temiz bir yaşam gibi erdemleri kapsar. Eyleme geçmeyen ahlak eğitiminin başarılı olamayacağı vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, ilkokullarda ahlak eğitiminin etkili bir şekilde sağlanması için öğretmenlerin örnek olması, sözle teşvik etmesi, iyi davranışları tekrarlatması ve sürekli olarak bu davranışları uygulamaya yönlendirmesi gerekmektedir. Milli Eğitim Şurası'ndaki bu görüşmeler, eğitimin milli ve insani değerleri pekiştirmedeki rolünü ortaya koymuştur. Milli Eğitim Şuralarında; öğrencilere vatandaşlık bilinci verilmesi, milli değerlerin öğretilmesi, karakter gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla ahlaki ölçütlerin kazandırılması ve toplumsal yaşamda uymaları gereken kuralların ele alınmış olduğu görülmüştür.

Talim ve Terbiye Kurulu Kararları

Talim ve Terbiye Kurulu Kararlarında, eğitim müfredatları kapsamında, öğrencilere sadece akademik bilgi değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal değerler kazandırmayı hedefleyen bütüncül bir eğitim anlayışının benimsendiği görülmüştür. Bu süreçte alınan kararlarda, vatandaşlık bilinci, toplumsal sorumluluk, milli duygu, karakter gelişimlerinin destekleyici öğeler ve toplumsal yaşamda uyulması gereken kurallar, eğitim programlarına dahil edilmiştir. Sonuç olarak, eğitim politikaları, milli kimliği

güçlendirmeyi, vatanseverlik bilincini artırmayı ve bireylerin hem kişisel hem de toplumsal olarak gelişmelerine katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bu kararların içeriğinde tespit edilen unsurlarda, ülkenin kalkınmasına destek olan bilinçli ve erdemli bireylerin yetişmesini sağlamanın amaçlandığı gözlemlenmiştir.

Öğretim Programları

Öğretim programlarında, öğrencilerin hem bireysel hem de toplumsal hayatta başarılı ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerini sağlamak hedeflenmiştir. Bu kapsamda, milli bilinç, demokratik değerler, ekonomik kaynakların korunması, bilimsel ilerlemelerin refaha katkısı, doğru dil kullanımı, boş zamanların verimli değerlendirilmesi, aile üyelerine ve değerlerine saygı, çalışma sevgisi, mesleki başarı ve geçim düzenleme becerileri gibi çeşitli alanlarda öğrencilerin gelişimini desteklemek amaçlanmıştır. Adabımuaşeret ve vatandaşlık bilinci kapsamında değerlendirildiğinde, bu ilke ve amaçların, bireylerin toplumsal hayatta uyumlu, sorumluluk sahibi ve ahlaklı bireyler olmalarını sağlamayı hedeflediği görülmüştür. Bu değerler, bireylerin hem kendileriyle hem de toplumla barış içinde yaşamasını, toplumsal refahın ve düzenin korunmasını ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edilmesini sağlamayı amaçlamıştır. Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi ve Sosyal Bilgiler eğitim programları ile de toplumsal bilincin ve sorumluluğun gelişimini destekleyerek, çocuklara toplumsal değerleri, milli ödevleri ve demokratik ilkeleri öğretmek amaçlanmıştır. Bu programlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini kavrayan ve benimseyen, temel hak ve özgürlüklere saygı duyan, ailenin ve toplumsal dayanışmanın önemini bilen, Atatürk ilkelerine bağlı ve Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma gibi değerleri içselleştirmiş ve özümsemiş vatandaş idealini kapsamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki eğitim programları, öğrencilere sadece akademik bilgi vermekle kalmayıp, aynı zamanda onları toplumsal sorumluluk sahibi, demokratik değerlere bağlı ve insan haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede, adabımuaşeret konuları, ilköğretim eğitim müfredatının önemli bir parçasını oluşturmuş ve öğrencilerin hayatları boyunca taşıyacakları temel değerleri öğrenmeleri sağlanmıştır.

Ders Kitapları

Tarık Emin Rona'nın *"Yurt Bilgisi Dersleri IV. Sınıf"* kitabında, Türk milletine, aileye, okula ve topluma dair önemli konular ele alınmıştır ve öğrencilerin toplumsal uyum ve sorumluluk bilinci geliştirmeleri hedeflenmiştir. Aile ve okul yaşamının, bireylerin sosyal becerilerinin ve ahlaki değerlerinin şekillenmesinde oynadığı rol detaylı bir şekilde ele alınmış, öğrencilerin sosyal ilişkilerini güçlendirecek içeriklere yer verilmiş ve toplumda uyum içinde yaşama kuralları dahilinde gösterilmiştir. Ayrıca, kitap Türk milletinin karakteristik özelliklerini, vatan sevgisini, milli duyguları ve vatanseverliği ele alarak, öğrencilerin vatanlarına olan bağlılıklarını pekiştirmeyi amaçlamıştır. Vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi amacıyla seçimlere katılım ve vergi ödeme gibi yasal sorumluluklara vurgu yaparak, öğrencilerin toplumsal sorumluluklarını öğrenmelerini ve daha bilinçli vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamıştır. Kitap ayrıca, toplum içinde sergilenmesi gereken uygun davranışlar, temiz ve düzgün giyinmenin önemi, toplu yerlerde dikkat edilmesi gereken hususlar gibi adabımuaşeret kurallarını detaylı bir şekilde işleyerek, öğrencilerin kişisel bakım ve toplumsal saygı konularında bilinçlenmelerini sağlamış ve topluluk içinde nasıl davranmaları gerektiğini öğretmiştir.

Tezer Taşkırın'ın *"Türk Ahlakının İlkeleri"* adlı kitabı öğrencilere ahlaki değerleri kazandırmayı hedeflemiştir. Kitap, sağlık, temizlik, ahlaki değerler, sorumluluk bilinci, toplumsal dayanışma, milli değerler, demokratik süreçler ve kaynakların korunması gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Sağlıklı yaşamın önemini vurgulayarak, öğrencilere temizlik, beslenme ve kötü alışkanlıklardan kaçınma konularında bilgi verilmiş ve bu konuların toplumsal katkılarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, ahlaki değerlerin önemi üzerinde durulmuş, doğruluk, dürüstlük, nezaket, adalet, sözünde durma, kibar konuşma, yardımlaşma, ve hoşgörü gibi değerler vurgulanmış ve öğrencilere kaba ve kötü davranışlardan kaçınmayı öğretmiştir. Milli değerler ve vatanseverlik konularında öğrencilere güçlü bir milli bilinç kazandırmayı amaçlamış ve onları vatanlarına olan bağlılığın önemine yönlendirmiştir. Demokratik süreçlerin tanıtılması ve okul içinde katılımın teşvik ederek, öğrencilerin demokratik değerleri ve katılımı öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca, kaynakların korunması ve israfını önlenmesi gibi konuları ele alarak, öğrencilere toplumsal kaynakları bilinçli kullanmayı öğretmeye çalışmıştır.

"Yurttaşlık Bilgisi Ortaokul 1. Sınıf" ders kitabı, öğrencilerin sosyal yapıları anlamalarını ve bu yapılarla ilişkilerinde sorumluluklarını kavramalarını amaçlamıştır.

Aile, okul ve çevre gibi temel yapıların yanı sıra, demokrasi bilinci, ahlaki değerler, disiplin ve sorumluluk gibi konular geniş bir perspektifte ele alınmıştır. Kitap, öğrencilere aile içindeki dayanışma ve okuldaki disiplin gibi değerlerin önemini vurgulamış, çevreyi koruma konularında da farkındalık oluşturmaya amaçlamıştır. Böylece, öğrencilerin bireysel gelişimlerini destekleyerek, toplumsal uyum ve sorumluluk bilinci kazanmalarına katkı sağlamıştır.

"Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 1. Sınıf" ders kitabı, öğrencilerin toplum içindeki rollerini anlamalarını ve bu rolleri yerine getirirken gereken değerleri kazanmalarını amaçlamıştır. Kitap, okul, aile, çevre ve toplum içindeki diğer ilişkileri ele alarak, öğrencilerin disiplin, sorumluluk, saygı, iş birliği ve sosyal uyum gibi temel değerleri öğrenmelerine katkıda bulunmuştur. Ayrıca, demokrasi bilinci, ahlaki değerler, trafik kuralları gibi konular da kitapta detaylı bir şekilde ele alınmış öğrencilerin toplumsal yaşama daha bilinçli katılımı teşvik edilmiştir.

"Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul 2. Sınıf" ders kitabı, öğrencilerin sosyal, ahlaki ve milli değerlerini güçlendirerek topluma yararlı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Kitap, iş hayatında ahlaki kurallara uyumu, milli duyguları ve değerleri, yurttaşlık haklarını ve sorumluluklarını öğretmiştir. Ders kitabının "Adabımuaşeret" başlıklı bölümü, öğrencilere toplumsal ilişkilerde uyulması gereken kuralları ve etik davranışları öğretmeyi amaçlamıştır. Bu bölümde, öğrencilere saygı, nezaket, dürüstlük ve yardımlaşma gibi adabımuaşeret kurallarının önemi vurgulanmış ve aynı zamanda, öğrencilerin karşılıklı iletişimde nazik ve anlayışlı olmaları gerektiği üzerinde durulmuştur.

"Sosyal Bilgiler I" ders kitabı, öğrencilerin toplumsal ve bireysel sorumluluklarını anlamalarını ve sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmelerini hedeflemiştir. Kitap, öğrencilere okul, aile ve toplum içindeki rollerini ve sorumluluklarını kavratırken, düzen, disiplin, saygı, yardımlaşma ve anlayış gibi değerleri öğretmiştir. Bu bağlamda ders kitabı, öğrencilerin toplumsal bilinçlerini ve sorumluluklarını kavramalarına yardımcı olmuş ve toplumsal uyumlarını desteklemiştir. Kitap, öğrencilerin sosyal, ahlaki ve disiplinli bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunarak toplumsal hayatta başarılı olmalarını amaçlamıştır.

"Sosyal Bilgiler IV" ders kitabında, özellikle toplumsal kurallar ele alınmış ve hem aile içinde hem de toplumda nasıl davranılması gerektiğini detaylı bir şekilde ele alarak öğrencilere rehberlik etmiştir. "Niçin Toplu Yaşıyoruz?" bölümünde, temel adabımuaşeret kurallarına vurgu yapılmış ve saygı, nezaket ve anlayış gibi değerlerin toplumsal uyumu artıran unsurlar olduğu vurgulanmıştır. Kitap ayrıca, günlük yaşamda gösterilmesi gereken temel davranış kurallarını örneklerle açıklayarak, öğrencilerin sosyal ilişkilerini daha olumlu bir şekilde yönlendirmelerini sağlamıştır. "Aile İçinde Yaşayış" ve "Kasabamızda veya Şehrimizde Yaşayış" bölümlerinde ise aile içindeki sorumluluklar ve toplumsal davranış kuralları üzerinde durulmuştur. Aile içinde sevgi, saygı ve yardımlaşmanın önemi vurgulanarak, çocukların aile bireylerine karşı sorumlulukları ve toplum içindeki davranış kurallarına uymanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Genel olarak ders kitaplarının, eğitim sisteminin ideolojik ve toplumsallaştırıcı rolünü yansıttığı görülmektedir. Kitaplar, öğrencilerin bilgi edinmelerini sağlarken, aynı zamanda toplumsal değerleri ve normları benimsemelerine yardımcı olma amacı taşımaktadır. Öğrencilerin milli ve siyasi ideolojinin yanı sıra, toplumsal normları, değerleri ve davranışları da içselleştirme konusunda yardımcı olarak, genç neslin topluma uyumlu, saygılı ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Genel olarak adabımuaşeretin kitaplarda, değer, ahlaki duygu ve eylemleri içinde bulunduran kapsamlı bir davranış rehberi olarak sunulduğu görülmüştür. Adabımuaşeretin vatandaş yetiştirme bağlamında etkisi izlendiğinde, kavramın sunmuş olduğu geniş perspektiften birçok içerik olduğu tespit edilmiştir.

Ahlaki kuralları ve değerleri adabımuaşeret içeriğinden ayrı ele almak mümkün olmadığı gibi, sunulan davranış kurallarının ve bunların taşıdığı erdem kaygısının Cumhuriyetin "ideal vatandaşı" üzerinde etkisi olmadığını söylemek güçtür. Bu anlamda girift bir yapı sunan adabımuaşeret kitapları kendi içinde, medeni insan oluşturan doğru davranışları sunma amacı taşımaktadır.

Milli değerler vurgusunun, o dönemin ideolojik bağlamında değerlendirildiğinde adabımuaşeret kitaplarında yer aldığını görmek şaşırtıcı değildir. Devletin, öğretim programları, Şurular ve Tebliğler dergileri üzerinden izlenen eğitim politikaları ve bunun

ders kitaplarındaki yansımalarının adabımuaşeret kitaplarında yer alması, yazarların devletin eğitim politikalarını desteklediğini ve bir bütün olarak hareket edildiğini göstermektedir. Özellikle öğrencilere yönelik eserlerin Batı izlerini az taşıyor olduğu, bunun yerine devlet, millet ve bayrak vurgusunun, cumhuriyet vatandaşı fikrinin yer bulduğu tespit edilmiştir. Bazı adabımuaşeret kitapları, Türk milli gelenek ve göreneklerine göre şekillendirilmiştir. Bazılarında ise Batı'nın görgü kitaplarından alınan beş çayları, balolar, davetler gibi başlıklar görülse de öğrencilere bu konularda detaylı bilgiler sunulmamış, temelde çağdaş yaşam görgüsü milli bağlamda verilmek istenmiştir.

Ders kitaplarında da bu bağlamda daha temel muaşeret kurallarına yer verilmiş, vatandaşlık eğitimi aracı olan ders kitaplarında verilen bu kurallarla, medeni ve toplumsal yapıya uyumlu vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır.

Görüşme Bulgularına Yönelik Sonuçlar

Adabımuaşeret kurallarının ağırlıklı olarak öğrenildiği yer kapsamında, “aile”, “okul”, “dersler ve kültür” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda ağırlıklı olarak aile, sonra okul yer almıştır. Ayrıca öğretmenler, adabımuaşeret dersleri, ahlak dersleri ve geleneklerin öne çıktığı görülmüştür. Bu görünüme göre genel olarak Aile kapsamında, anne, baba; Eğitim kapsamında, okul ve öğretmenler; Dersler ve kültür kapsamında, adabımuaşeret dersleri, ahlak dersleri ve geleneklerin etkisi olduğu ifade edilebilir.

Adabımuaşeret kurallarının öğrenilmesinde ders kitaplarının etkisi kapsamında, “Ders Kitabı” ve “Etkinlik/Kaynak Kitaplar” temaları ortaya çıkmıştır. Her iki tema aynı oranda kategoriye sahiptir. Bu görünümde genel olarak Ders Kitabı kapsamında, Tarih ve Ahlak Ders Kitabı; kapsama yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret eğitimi açısından öğretmenlerin rolünün tanımlanması kapsamında, “öğretmenin kişisel donanımı” ve “öğretmenin mesleki donanımı” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda “Öğretmenin Kişisel Donanımı” ve “Öğretmenin Mesleki Donanımı” temalarının aynı oranda içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Yine “Öğretmenin Kişisel Donanımı” temasında “örnek” kategorisi ve “Öğretmenin Mesleki Donanımı” temasında “pedagojik yeterliliğe sahip” ve “rol model” kategorileri aynı oranda içeriğe sahiptir. Bu görünüme göre genel olarak Öğretmenin Kişisel Donanımı kapsamında öğretmenlerin, nitelikli, örnek, bakımlı, şık, disiplinli ve düzenli, Öğretmenin Mesleki

Donanımı kapsamında, pedagojik yeterliliğe sahip, rol model ve liyakat sahibi olarak tanımlandığı ifade edilebilir.

Öğretmenlerin adabımuaşeret eğitimi kapsamında sağladığı deneyimler kapsamında, “Sınıf ve Okul Muaşeretı ve “Toplum İçinde Davranış Kuralları”ndan temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda en fazla “Toplum İçinde Davranış Kuralları” kapsamında içerik tespit edilmiştir. Bu temaya göre “Sevgi ve Saygı”, “Konuşma adabı, “Zarafet kuralları” öne çıkmıştır. Bu görünüme göre genel olarak Sınıf ve Okul Muaşeret kapsamında; sınıf ve okul düzenine uyma, vaktinde derse girme, düzgün kıyafetle derse girme, imtihanda sessiz olma, disiplinli olma, öğretmeni selamlama, öğretmene saygı ve nezaketle davranma, Toplum İçinde Davranış Kuralları kapsamında; yardımlaşma, temizlik ve hijyen adabı, sevgi ve saygı, tokalaşma, tanışma ve hitap kuralları giyim-kuşam adabı, kız-erkek ilişkisinde adabı, konuşma adabı, oturma adabı, halka açık alanlarda adap, giyim ve bakım adabı, yemek yeme adabı, büyüklere saygı adabı, zarafet kuralları, protokol ve resmi nezaket kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret kurallarının sınıf ve okul yaşamına etkisi kapsamında, “Okul Adabımuaşeretı”, “Sınıf Adabımuaşeretı” ve “Sokak Adabımuaşeretı” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda “Okul Adabımuaşeretı” en fazla içeriğe sahiptir. Bu görünüme göre genel olarak Okul Adabımuaşeretı kapsamında giyim kuşam adabı, sofrası, temizlik, davranışlarda terbiye ve nezaket, disiplinli olma, düzenli olma, yardımlaşma, saygılı olma adabı, tuvalet ve yatakhane; Sınıf Adabımuaşeretı kapsamında güzel geçinme, sorumluluk, arkadaşlık; Sokak Adabımuaşeretı kapsamında taşıtlarda adap kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret eğitiminin sosyal yaşama etkisi kapsamında, “Pozitif Sosyal Statü” ve “Negatif Sosyal Statü” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda en fazla “Pozitif Sosyal Statü” temasında içeriğe ulaşılmıştır. Kategoriler içerisinde “İletişim ve Nezaket”, “Dış Görünüş ve Davranışlar” ve “İyi Karakter” kategorilerinin daha fazla içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre genel olarak Pozitif Sosyal Statü kapsamında, dış görünüş ve davranışlar, iletişim ve nezaket, iyi karakter, toplumsal kabul, toplumsal düzen, fark edilebilirlik, disiplin, farkındalık, takdir edilme, saygınlık, toplumsal uyum; Negatif Sosyal Statü kapsamında, olumsuz algı ve hak ihlalleri kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret kurallarının toplumsal düzene etkisi kapsamında, olumlu ve olumsuz etkiler temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalara göre en fazla Olumlu Etkiler söz konusudur. Olumlu etkiler temasında düzen ve saygı en fazla içeriğe sahip olup, Olumsuz Etkiler temasında ise saygı, estetik kaybı ve çatışma kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre genel olarak, Olumlu Etkiler kapsamında, düzen, estetik, saygı, hoşgörü, toplumsal dayanışma, doğru iletişim, emniyet, empati; Olumsuz Etkiler kapsamında, estetik kaybı, çatışma, güvensizlik, iletişimsizlik, yabancılaşma, kadın-erkek ilişkilerinde yozlaşma, saygısızlık, temizlik ve hijyen kaybı kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret kurallarının toplum yaşamına etkisi kapsamında, “Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri” ve “Adabımuaşeret Kurallarına Uymamanın Olumsuz Yönleri” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda en fazla “Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri” temasında içerik yer almaktadır. Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönlerinde Denetim ve sınırlama, öngörülebilirlik, istikrar, medeni ve ahlaki davranışlar, düşünme, analiz etme, empati, saygı ve hoşgörü, kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre genel olarak Adabımuaşeret Kurallarına Uymanın Olumlu Yönleri kapsamında, giyim ve davranışlarda zarafet, saygı ve hoşgörü, sevgi, dayanışma, toplumsal düzen, güven, saygınlık, iletişim, çevreye duyarlılık, hayvan haklarına saygı, temizlik ve hijyen, duyarlı ve nazik olma, denetim ve sınırlama, öngörülebilirlik, istikrar, özgürlük, medeni ve ahlaki davranışlar, toplumsal ilişkilerin güçlenmesi, düşünme, analiz etme, empati; Adabımuaşeret Kurallarına Uymamanın Olumsuz Yönleri kapsamında, estetik kaybı, saygısızlık, tahammülsüzlük ve hızlı yaşam, kültürel ve sosyal yozlaşma, eğitim eksikliği, görgüsüzlük, görgüsüzlük ve çatışma kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Nitelikli yurttaş tanımları kapsamında, “değer” temasında birleşmiştir. Bu temada en fazla “sorumluluk” ve “vatan ve millet sevgisi” ve “dürüstlük” kategorilerinde içerik olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre Değer kapsamında, vatan ve millet sevgisi, bayrak sevgisi, sorumluluk, merhamet, çalışkanlık, saygı, yardımlaşma, iyi insan, dürüstlük, diğerkamlık ve duyarlılık kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

İyi bir vatandaşın sahip olması gereken niteliklerle, adabımuaşeret kuralları arasındaki ilişki kapsamında, “Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar” ve “Vatandaşlık ve

Toplumsal Sorumluluk” temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalarda en fazla “Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar” temasında içeriğe ulaşılmıştır. Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar temasında “Kurallara uyma”, Saygı (fen fazla içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre Toplumsal İlişkiler ve Etik Kurallar kapsamında; nazik ve kibar olmak, merhamet, saygı, hoşgörü, empati, dürüstlük, kurallara uyma, terbiye; Vatandaşlık ve Toplumsal Sorumluluk kapsamında, vatanseverlik, demokratik yurttaş olmak, demokrasiyi benimseme, kamu malına zarar vermeme, ülkeyi iyi bir şekilde temsil etme, vergi verme, iyi insan olma, toplumsal dayanışma ve topluma faydalı olma kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret kurallarının modernlik/medenilik ile ilişkisi kapsamında, “Medenilik ve Modernlik ile İlişkili Kavramlar” temasında birleşmiştir. Bu temaya göre “Adabımuaşeret” kategorisinde ve “Başkalarının Haklarına Saygılı Olmak” en fazla içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre Medenilik ve Modernlik ile İlişkili Kavramlar kapsamında batılılaşma, devrimler, saygı ve sevgi, yardımlaşma, adabımuaşeret, eski Türk gelenekleri, iyi bir insan olmak, başkalarının haklarına saygılı olmak ve Avrupa kurallarına yer verildiği ifade edilebilir..

Adabımuaşeret kurallarının değerlerle ilişkisi kapsamında, “MEB Değerleri”, “Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler”, “Adabımuaşeret ile Kazanılan Beceriler” temaları ortaya çıkmıştır bu temalarda en fazla “MEB Değerleri” 44, “Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler” temalarında içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu görünüme göre MEB Değerleri kapsamında, adalet, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, özdenetim, yardımseverlik ve vatanseverlik; Adabımuaşeret Eğitimi ile Kazanılan Değerler kapsamında, erdem, hoşgörü, saygı, yardımlaşma, dostluk, örnek insan olma, eşitlik, diğerkamlik, nezaket ve paylaşım; Adabımuaşeret ile Kazanılan Beceriler kapsamında, yenilikçilik ve pratiklik kurallarına yer verildiği ifade edilebilir.

Adabımuaşeret kuralları kapsamında, “Bireysel Kurallar” temasında birleşmiştir. Bu tema kapsamında en fazla “Kişisel Bakım Görünüm”, “Arkadaşlık”, Özsaygı ve Büyüklere Saygı (kategorilerinde içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

Söylem analizi kişilerin, söylemlerinin ardında yatan toplumsal yapı ve ilişkileri oluşturan süreçleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların

söylemleri adabımuaşereti anlamlandırmaları çerçevesinde incelenmiş, elde edilen sonuçlar temalarda sunulmuş, problemler çerçevesinde ve değer, vatandaşlık, toplumsallaşma, medeniyet fikirleri bağlamında analiz edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde de problemlere yönelik etkiler saptanmıştır. Katılımcılar ders kitaplarından çok öğretmen etkisinde ve okul yapısında bu kuralları öğrenmiştir. Bazı kurallar hala tüm canlılığı ile hatırlanmakta ve uygulanmaktadır. Toplumsal açıdan statü ve saygı kazandırdığı belirtilen bu kuralların eğitimde yer alması tüm katılımcıların ortak görüşüdür. Böyle bir eğitimle toplumsal yaşamın olumlu yönde değişeceği ve çatışmaların çözüleceği ifadelerde tekrarlanmıştır. Vatandaşlık bağlamında da katılımcılar, değerler, ahlaki duygular ve adabımuaşeret kurallarını bir bütün olarak görmektedir.

Görüşmelerde yer alan ifadeler, katılımcıların adabımuaşeret eğitimi ve öğretmen ilişkisine dair oldukça olumlu bir tablo çizmektedir. Katılımcılar, adabımuaşeret eğitiminde öğretmenlerin rolünün ve etkisinin oldukça yüksek olduğunu belirtmiştir. Öğretmenler, sadece mesleki ve donanımsal yetkinlikleriyle değil, aynı zamanda davranışları, hareketleri ve telkinleriyle de adabımuaşeret eğitiminde kritik bir rol oynamıştır. Katılımcıların ifadelerine göre, öğretmenler, öğrencilerin nezaket, saygı ve toplumsal kuralları öğrenmesinde birer rehber olarak hareket etmiştir. Bu süreçte, öğretmenlerin sergilediği örnek davranışlar, öğrencilerin adabımuaşeret kurallarını içselleştirmesinde ve günlük yaşamlarında uygulamasında önemli bir etkiye sahiptir. Öğretmenlerin, öğrencilerle olan ilişkilerinde gösterdikleri tutarlılık, anlayış ve sabır, öğrencilerin bu değerleri benimsemelerini ve toplumsal hayatta uygulamalarını sağlamıştır. Dolayısıyla, görüşmelerde dile getirilen bu ifadeler, öğretmenlerin adabımuaşeret eğitiminde sahip oldukları merkezi rolü ve bu rolün öğrencilerin toplumsal gelişiminde ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Öğretmenlerin eğitim ve öğretim süreçlerindeki davranışları, öğrencilerin sadece akademik başarılarını değil, aynı zamanda toplumsal uyumlarını ve kişisel gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, katılımcıların öğretmenlere yönelik olumlu değerlendirmeleri, adabımuaşeret eğitiminde öğretmenlerin rolünün ne kadar değerli ve vazgeçilmez olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Görüşmelerde yer alan ifadeler, katılımcıların toplumsallaşma anlayışını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, toplumsallaşmayı bireylerin toplumla bütünleşmesi, sosyal normları ve değerleri benimsemesi olarak tanımlamakta ve bu sürecin, sağlıklı bir toplum yapısının oluşmasında kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Katılımcılar, bu sürecin, bireylerin sosyal beceriler kazanmasını, toplumsal sorumluluklarını öğrenmesini ve ortak değerler etrafında birleşmesini sağladığını ifade etmektedir. Görüşmelerde dile getirilen ifadeler, bu sürecin, bireylerin toplum içinde aktif ve sorumlu vatandaşlar olmasını desteklediğini göstermektedir. Toplumsal uyum ve dayanışmanın güçlenmesinin, bireyler arasında karşılıklı saygı ve hoşgörüyü teşvik ettiği de vurgulanmaktadır. Katılımcıların bu konudaki düşünceleri, sağlıklı bir toplumun ancak bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve toplumsal sorumluluklarını doğru bir şekilde kavramasıyla mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, görüşmelerde yer alan ifadeler, katılımcıların toplumsallaşma düşüncelerinin, toplumun genel yapısına ve bireylerin toplumsal rollerine dair önemli ipuçları sunduğunu göstermektedir.

Görüşmelerde yer alan ifadeler, dönemin vatandaşlık bilincini ve katılımcıların aidiyet duygusunu yansıtmaktadır. Bu ifadeler, katılımcıların devletle olan ilişkilerini, toplumsal sorumluluklarını ve milli kimliklerini nasıl algıladıklarını göstermektedir. Dönemin vatandaşlık bilinci, sadece hukuki ve idari bir statü olarak değil, aynı zamanda bireylerin topluma ve devlete karşı olan görev ve sorumluluklarını, sahip olması gereken değerleri içeren geniş kapsamlı bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilinç, vatandaşların günlük yaşamlarında sergiledikleri tutum ve davranışlarda, sosyal ve siyasi katılım düzeylerinde kendini belli etmektedir. Görüşmelerde dile getirilen ifadeler, katılımcıların aidiyet duygusunun güçlü olduğunu, kendilerini ülkenin ve toplumun parçası olarak gördüklerini ve bu aidiyetin getirdiği sorumlulukları benimsediklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, toplumun bütünlüğünü ve dayanışmasını pekiştirerek, vatandaşların ortak değerler etrafında birleşmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, görüşmelerde yer alan ifadeler, vatandaşlık bilincinin ve aidiyet duygusunun, toplumun genel yapısına ve vatandaşlık ilişkilerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Görüşmelerde yer alan ifadeler, katılımcıların medeniyet düşüncelerini ve medeni toplum anlayışını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, adabımuaşereti medeni toplumun önemli bir parçası olarak nitelendirmekte ve bu kavramın, toplumsal ilişkilerin temelini oluşturduğunu belirtmektedir. Katılımcılar, medeni bir toplumun ancak bireylerin

birbirlerine karşı olan sorumluluklarını ve haklarını gözeterek var olabileceğine inanmaktadır. Bu bağlamda, adabımuaşeret, toplumsal ilişkilerin sağlıklı ve sürdürülebilir olmasını sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Görüşmelerde dile getirilen bu ifadeler, katılımcıların medeni toplum kavramına dair derin bir anlayışa sahip olduklarını ve bu anlayışın, bireylerin günlük yaşamlarına nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların bu konudaki düşünceleri, medeniyetin sadece teknolojik veya ekonomik gelişmişlikten ibaret olmadığını, aynı zamanda bireyler arası ilişkilerin kalitesiyle de yakından ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, görüşmelerde yer alan ifadeler, katılımcıların medeniyet ve medeni toplum anlayışlarının, adabımuaşeret ile temel değerlere dayandığını ve bu değerlerin, toplumsal yaşamın her alanında benimsenmesi gerektiğini göstermektedir.

Görüşmelerde yer alan ifadeler, katılımcıların adabımuaşeret, değerler ve vatandaşlık çerçevesinde olumlu bir ilişki belirttiğini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, adabımuaşeretin değerlerle olan ilişkisi ve bu değerler üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Adabımuaşeret, bireylerin toplumsal hayatta sergiledikleri nezaket, saygı ve görgü kurallarını kapsayan bir kavram olarak, toplumsal değerlerin somut bir şekilde yaşanmasını ve uygulanmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, adabımuaşeret, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken onlara rehberlik eden önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Katılımcılar, adabımuaşeretin sadece bireyler arası ilişkileri düzenlemekle kalmadığını, aynı zamanda toplumsal değerlerin korunmasına ve nesilden nesile aktarılmasına da büyük katkı sağladığını ifade etmektedirler. Bu değerler arasında dürüstlük, saygı, yardımlaşma ve hoşgörü gibi temel unsurlar yer almakta olup, adabımuaşeret, bu değerlerin günlük yaşamda nasıl uygulanacağı konusunda bireylere yol göstermektedir. Katılımcılara göre vatandaş, adabımuaşeretin kapsadığı değerlere ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından benimsenen değerleri barındıran bir kişi olarak tarif edilmiştir. Bu bağlamda, vatandaşlık kavramı, hukuki statüsünün yanında bireyin toplumsal sorumluluklarını yerine getiren, etik ve ahlaki değerlere sahip bir birey olmasını da içermektedir. Adabımuaşeretin, bireylerin toplumsal hayatta daha sorumlu ve duyarlı vatandaşlar olmalarına katkıda bulunması, toplumun genel refahı ve uyumu açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Öneriler

- Adabı muaşeret kitaplarında; okul ve eklentileri (yemekhane, yatakhane), aile, misafirlik, toplum (sokak, nakil vasıtaları, umumi alanlar, kasabada), sosyal ilişkiler (konuşma, tanıdıklara karşı, yabancılara karşı, selamlama, komşuluk, hemşerilik, tanışma, tanıştırma, takdim, el öpme, saygı, hediyeleşme, davet), protokol kuralları (milli muaşeret, sosyal muaşeret, kartvizit, resmi kurumlar ve resmi ilişkiler, trafik), kültürel konular (cenaze, eğlence, spor, salon), bireysel konular (temizlik, kişisel bakım), değerler (millet ve milli duygu, saygı, sorumluluk, ödevler, çalışma ahlakı, milli karakter, bayrak, toplumsal fayda) ve toplumsal düzen konularında adabımuaşeret içeriği tespit edilmiştir. Hazırlanacak olan kitap ve öğretim programlarında bu kapsamda içeriğe öncelik verilmelidir.
- Araştırmada 1939-1980 tarihleri arasında yayımlanan ilkökul ve ortaokul öğretim programlarında Milli Eğitimin amaçları ve eğitim ve öğretim ilkeleri kapsamında sadece alt başlıklarda değer ve ahlak çerçevesinde adabımuaşeret içeriği olarak değerlendirilen bilgilere rastlanmıştır. Bu kapsamda ilkökul ve ortaokul öğretim programlarının amaç ve ilkelerinde adabımuaşeret kuralları açık ve net olarak esas alınmalıdır.
- Araştırmada ele alınan adabımuaşeret kitapları yalnızca öğrencilere yönelik olanlar ve bu içeriğe sahip olan kitaplarla sınırlandırılmış ve araştırma sonucunda bu kitapların milli değer ve ülkü kapsamında kuralları sundukları belirlenmiştir. Bu araştırmada ele alınmayan kitaplar ve yetişkinlere yönelik kitaplarda sunulan kuralların hangi kapsamda ele alındıklarına dair çeşitli araştırmalar yapılabilir.
- Yapılan araştırmada Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında adabımuaşeret kurallarının bireysel (temizlik, giyim), toplumsal (başkalarına saygı, çevre temizliği, selamlaşma, fikirlere saygı, araçlardaki kurallar) ve okul disiplini (okulda öğretmene ve arkadaşlarına saygı, dayanışma, okul eşyasına zarar vermeme ve koruma, zararlı alışkanlıklar, okul içi ve okul dışı davranışlar) çerçevesinde yer verildiği

tespit edilmiştir. Hazırlanacak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bu konulardaki adabımuaşeret içeriğine yer verilmelidir.

- Okul içinde adabımuaşeret öğretmek, akademik başarının yanında sosyal yaşamda da aktif, etkin ve güçlü bir birey olmayı getirecektir. Adabımuaşeret modern yaşamın bir parçasıdır. Bu bağlamda adabımuaşeret derslerine yönelik çalışmaların artırılması ve uygulama sahasına aktarılabilecek etkinliklerin eğitim sistemine dahil edilmesi gerekmektedir.
- Eğitim ortamlarının ve toplumun rahatsız edici davranışlardan arındırılabilmesi için öğrenciye sorumluluk alma, öğretmene saygı, büyüklere saygı, okul düzenine, sınıf prosedürlerine ve politikalarına uyma gibi usullere ilişkin, nasıl davranması ve davranmaması gerektiğine ilişkin konular, detaylı bir şekilde adabımuaşeret esasları çerçevesinde anlatılmalıdır.
- Okulda öğrenilenler topluma yansır, düşüncesinden hareketle müfredatın derinlemesine ele alınıp vatandaşlık eğitimi etkileyen adabımuaşeret konuları eğitim öğretim kademelerinin tamamında öğretim programlarına yerleştirilmelidir.
- Çocuk ve gençler için olumlu tutum geliştirmenin okul, aile, toplum ekseninde olduğu göz önünde tutulduğunda birtakım becerilerin adabımuaşeret eğitimiyle gerçekleştiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda zihinleri farklı deneyimlere hazır hale getirmek ve deneyimleme sahasını geliştirmek gereklidir. İdeal vatandaş, görgü ve nezaket kurallarına uyum üzerine inşa edilmelidir.
- Vatandaşlık eğitiminde bireylerin çağdaş gelişmelerin perspektifinde mevcut potansiyelleri eğitimle geliştirilmeye çalışılmaktadır. Tarihsel anlatılardan kopmadan, geleneklerin ve kültürün aktarımıyla, bireyleri çağdaş bir yaşam tarzına ulaştıracak adabımuaşeret eğitiminin kapsamının eğitim kaynaklarında verilmesi gereklidir.
- Adabımuaşeret kuralları eğitimle aktarılabiliirliğin ötesinde, toplumsal bilinçlenme ve medya aracılığıyla da desteklenmektedir. Olumlu pozitif

davranışlarının örnekleri birey davranışlarını etkilemektedir. Eylemlerin doğru, anlaşılabilir olması sosyal çatışmaların önüne geçmektedir. Derslerin sosyal bağlamları içerisine nezaket ve görgü kurallarının yerleştirilmesine özen gösterilmelidir. Çünkü bu sayede bireylerin toplulukların beklentilerine uyumu ve etkileşimi kolaylaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abrams, L. (2010). Oral history theory. Routledge.
- Ağdemir, S. (1991, Mart). Aile ve eğitim. Aile ve Toplum, 1(1).
- Ağırakça, G. P. (2012). Tanzimat'tan cumhuriyet'e mekteplerde ahlak eğitim ve öğretimi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ahmad, F. (2020). Modern türkiye'nin oluşumu. (Y. Alogan, Çev.). Kaynak Yayınları.
- Airés, P. ve Duby, G. (2006). Özel hayatın tarihi- 1: Roma imparatorluğu'ndan 1000 yılına. Yapı Kredi Yayınları.
- Airés, P. ve Duby, G. (2006). Özel hayatın tarihi-2: Feodal avrupa'dan rönesans'a. Yapı Kredi Yayınları.
- Airés, P. ve Duby, G. (2007). Özel Hayatın Tarihi 3- Rönesans'tan Aydınlanma'ya. Yapı Kredi Yayınları.
- Akbayrak, K. (2014). Erken cumhuriyet döneminde sosyalleşme aracı olarak süreli çocuk yayınları (Mektepli gazetesi, çocuk, çocuk sesi dergileri örneği). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Akgül, L. H. (2020, Nisan). Demokrat parti döneminde milli eğitim şûraları. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34(2), 631-647.
- Aksakal, E. (2021, Aralık). Mamuriyetten medeniyete: Batı-dışı politik modernleşme. (JOMOPS) Journal of Modernism and Postmodernism Studies, 2(2), 385- 405.
- Akşit, N., Sanır, F. ve Asal, T. (1979). Sosyal bilgiler II. Milli Eğitim Basımevi.
- Alan, S. (2021). Doğu sahası tarihî türk yazı dillerinde nezaket ve saygı bildiren söz varlığı. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Alimcan, D. ve Şam, E. A. (2017, Temmuz). Sosyal bilgiler dersi boyutunda değerler eğitiminin önemi ve medyanın değerler üzerindeki etkisi. Milli Eğitim Dergisi, 46(215), 239 - 259.
- Altun, F. (2021,Kasım). Modernleşme. ansiklopedi.tubitak.gov.tr: <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/modernlesme> adresinden alındı
- Alves, G. D. (2019). Manuais de etiqueta e civilidade (1940 - 1970): Abordagem histórica na formação de professoras. [Master's Thesis]. Universidade Franciscana.
- Arı, B. ve Türkan, H. K. (2018). Hoca ahmed yesevî'nin hikmetlerinde nasihat yoluyla halk eğitimi. Z. Güngör (Dü.), II. Uluslararası hoca ahmed yesevî sempozyumu bildirileri içinde (s. 217-226). Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Arıkan, Y. (2003, Nisan). Hitit çivi yazılı belgelerinde şuhha- “(düz) dam, çatı” ve onun dinsel ve sosyal hayattaki yeri. Anadolu Arşivleri, 6(1), 11-57.
- Arkın, M. ve Su, M. K. (1953). Resimli yurttaşlık bilgisi orta I. Bir Yayınevi.
- Arslan, A. (2006). İlkçağ felsefe tarihi 1: Sokrates öncesi yunan felsefesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, A. (2006). İlkçağ felsefe tarihi 2: Sofistlerden platon'a. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslandoğlu, İ. (2016). Bilimsel yöntem ve araştırma teknikleri. Gazi Kitabevi.
- Arslantürk, G., Yücel, E. ve Sarı, E. (2020). Şehirlilik ahlakı ve birey üzerindeki etkilerinin psikoloji çalışmaları açısından gözden geçirilmesi. 5. Uluslararası çevre ve ahlak sempozyumu, (s. 128-143). İstanbul, Türkiye

- Aslan, E. (2010). Türkiye cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), s. 215-231.
- Aslan, M. N. (2018, Aralık). Osmanlı dönemi adab-ı muaşeret kuralları ile cumhuriyet dönemi protokol ve sosyal davranış kurallarının iletişim bağlamında incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32), s. 349-365.
- Aslaner, N. (2008). Milli eğitim şûraları ve eğitim politikaları (1939–1946). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aster, E. V. (2005). İlkçağ ve ortaçağ felsefe tarihi. (V. Okur, Çev.) İm Yayın Tasarım.
- Ateş, H., (2004). Modernlik ve postmodernlik arasında kamu yönetimi. G. Erdumlu (Dü.), *Modernleşme Sürecinde Türkiye içinde* (s. 63-109). Babil Yayıncılık.
- Atmaca, T. (2022, Haziran). Dede korkut hikâyelerinin pedagojik yönü ve toplumsal-kültürel değerlerin aktarımındaki rolü. *Edebiyat Dilbilim Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s. 51-61.
- Avcı, E. K. ve İbret, B. Ü. (2018, Ağustos). Toplumsal kimliğin oluşumunda sosyal bilgiler dersinin rolünün incelenmesi: Sosyal bilgiler öğretim programları (1968, 1998, 2005). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29), s. 336-376.
- Avcı, E. K., Faiz, M. ve Turan, S. (2020, Haziran 25). Etkili vatandaşlık eğitiminde değerler eğitimi: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünceleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), s. 263-296.
- Aybars, E. (2008). Atatürkçülük ve modernleşme. Zeus Kitabevi.
- Aybey, S. (2023, Aralık). Muallim naci' de ahlak eğitimi: mekteb-i edeb adlı eser üzerine bir inceleme. *Eskiye*, (51), s. 1147-1174.
- Ayçiçek, H. İ. (2022, Ocak). Türklerin islamiyet öncesi ve sonrası devlet (kamu) yönetimi anlayışının karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 26(1), s. 1-8.
- Aydın, A. R. (2009, Şubat). Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde empati ve öğretmenlerin rol modeli üzerine. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), s. 75-83.
- Aydın, E. (2022). Eski türklerde gündelik hayat. Kronik Kitap.
- Aydın, R. (2023, Şubat). Osmanlı'dan cumhuriyete değişen sofralar: yemek ve âdâb-ı muaşeret. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), s. 1583-1594.
- Aydın, S. (2000). Modernleşme ve milliyetçilik. Gündoğan Yayınları.
- Aziz, A. (1982). Toplumsallaşma ve kitlesel iletişim. A.Ü.S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Bağce, H. E., (2004). Modernliğin temelleri ve ikircikli serüveni. G. Erdumlu (Dü.), *Modernlik ve modernleşme sürecinde türkiye içinde* (s. 5-59). Babil Yayıncılık.
- Bağcı, A. (2018). Şamanizm inancında ritüel maskeleri ve gömü maskeleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (46), s. 27-55.
- Baltacı, C., & Uysal, M. T. (2012). Türkiye'de bir siyasal sosyalleşme aracı olarak ders materyali: İlköğretim sosyal bilgiler dersi üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), s. 177-194.
- Barrow, R. H. (2006). Romalılar. İz Yayıncılık.
- Bassano, L. (2020). Kanuni dönemi osmanlı imparatorluğu'nda gündelik hayat. (S. Cangı, Çev.) Yeditepe Yayınevi.

- Başaran, İ. E. (1988). Eğitim psikolojisi- Modern eğitimin psikolojik temelleri. Sevinç Matbaası.
- Başaran, İ. E. (1994). Türkiye eğitim sistemi. Yargıcı Matbaası.
- Başboğa, S. (2018). Erken cumhuriyet dönemi çocuk dergilerinde bedeni ahlaki ve terbiyevi özellikleriyle inşa edilen çocuk. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Batur, B. (2022). Meriç, medeniyet ve modernite. Astana Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). Modernlik ve müphemlik. (İ. Türkmen, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Bayındır, A. (2019, Nisan). Âdâb. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/adab> adresinden alındı
- Bektaş, Ö. (2019). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan ve T. Yıldırım (Dü.), Sosyal bilgilerin temelleri içinde (s. 1-32). Anı Yayıncılık.
- Bektaş, Ö. (2022). Sosyal bilgiler öğretim programlarında kültürel kimlik. Ö. Bektaş, ve R. Turan, Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programları içinde (s. 371-406). Pegem Akademi.
- Bergson, H. (2016). Etik ve politika dersleri. (B. G. Beşiktaşlıyan, Çev.) Pinhan Yayıncılık.
- Berkes, N. (2012). Türkiye’de çağdaşlaşma. Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, S. (2021, Şubat). Sanayi devrimi ile gelen değişim: İş bölümü ve yabancılaşma. Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, 1(6), s. 112-121.
- Biçer, B. (2022, Aralık). Talim ve terbiye kurulu kararlarının 80 yılında (1927-2007) felsefe ve felsefe eğitiminin incelenmesi. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(2), s. 26-47.
- Blackburn, S. (2017). Etik. Dost Kitabevi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. Qualitative Research Journal, 2(9), s. 27-40.
- Bozkurt, E. (2015, Haziran). Tanzimat’tan cumhuriyet’e özgün eğitim kurumlarında ahlak eğitimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (25), s. 91-120.
- Bozkurt, İ. ve Geylani, N. (2021, Aralık). Erken cumhuriyet dönemi’nde tahayyül edilen çocukluğun politik yapılandırılmasına ilişkin değerler aktarım. Belgi Dergisi, (23), s. 169-195.
- Bozkuş, Y. D. (2022, Mart). İslamiyet öncesi dönemin türk kültür ve uygarlığına genel bir bakış. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(1), s. 335-349.
- Branco, A. U. (2018). Values, education and human development: The major role of social interactions quality within classroom cultural contexts. A. U. Branco, & M. C. Oliveira (Dü.), Alterity, values, and socialization human development within educational contexts içinde (s. 31-50). Springer.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Akademi.
- Cağaloğlu Anadolu Lisesi-İstanbul Kız Lisesi. (2023, Ekim). <https://cagalogluanadolulisesi.meb.k12.tr>: https://cagalogluanadolulisesi.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_189746.html adresinden alındı

- Can, N. (2004, Haziran). Öğretmenlerin geliştirilmesi ve etkili öğretmen davranışları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(16), s. 103-119.
- Counce, S. (2001). Sözlü tarih ve yerel tarihçi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cellek, B. (2020). Eğitimde nezaketin önemi ve gerekliliği üzerine bir inceleme. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Chatenet, M. (2002). Etiquette and architecture at the court of the last valois. J. Mulryne ve E. Goldring (Dü.), Court festivals of the european renaissance içinde (s. 76-101). Routledge.
- Chatenet, M. (2009). The king's space: the etiquette of interviews at the french court in the sixteenth century. M. Fantoni, G. Gorse ve M. Smuts, Politics of space: European courts 1500-1750 içinde (s. 193-208). Bulzoni.
- Cintora, E. A. (2019). The creation of a national identity: Etiquette, dress, and food in xix century mexico. [Master's Thesis]. University of Washington.
- Claridge, L. (2008). Emily post: Daughter of the gilded age, mistress of american manners. Random House.
- Compass Longview. (2023, April 1). The evolution of table settings and dining etiquette: A historical journey from the past to present day. Compass Longview: <https://compasslongview.com/blogs/new-posts/the-history-and-evolution-of-table-settings-and-dining-etiquette> adresinden alındı
- Costa, R. S., Ostáriz, P. L., Medrano, M. M. ve Guerrero, A. J. (2021, January). Netiquette: ethic, education, and behavior on internet-A systematic literature review. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(3), s. 1-15. doi:<https://doi.org/10.3390/ijerph18031212>
- Coştu, K. (2020, Mart). Değerler eğitimi açısından tek parti dönemi âdâb-ı muâşeret kitapları. Eskiye, s. 129-153.
- Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, s. 117-140.
- Creswell, J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches. SAGE Publications.
- Creswell, J. W. (2016). Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (Çev. Dü., S. B. Demir.) Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çağlar, E. ve Arslan, M. A. (2020). “Değer” tasnifi ve mevlana’nın mesnevisinde değerler. International Journal of Language Academy, 8(4), s. 324-338.
- Çakı, F. (2012, Şubat). Eğitimde batılılaşma (eğitimdeki yeniliklere ilişkin açıklamaların eleştirisi). İstanbul University Journal of Sociology, 3(4), s. 91-130.
- Çalapala, R. (1978). Sosyal Bilgiler İlkokul 4. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Çalapala, R. (1978). Sosyal Bilgiler İlkokul 5. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Çalık, E. S. (2023, Eylül). Yusuf has hacib ve edip ahmet yükneki’nin ahlak anlayışlarında rasyonalist temeller. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 12(3), s. 881-893.
- Çam, O. ve Çelik, C. (2024, Mayıs). Görgü ve nezaket kuralları ile gastronomi. İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 2(3), s. 23-36.
- Çekiç, C. E. (2009). Savoir vivre cosmopolite: Geç ondokuzuncu yüzyıl osmanlı imparatorluğunda ictimai davranış kaidelerinin modernleşmesi sürecine bir kaynak

- olarak ahmed midhat'ın avrupa adab-ı muaşeretı yahut alafranga'sı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin anlamları ve farklı açılardan görünüşü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, (3), s. 73-85.
- Çeri, M. Ö. (2012). Jane austen'in aşk ve gurur, helen fielding'in bridget jones'un günlüğü adlı romanlarının "adabı muaşeret romanı" açısından karşılaştırılması. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Çevikbaş, S. (2021). Medeniyet kurucu değerler: bilgi ve ahlak (atabetü'l hakâyık okumasına giriş). E. Ayan (Dü.), Kültür dünyamızın mimarları III içinde (s. 23-34). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Çiftçi, A. (2018). Vatandaşlık bilgisi demokrasi ve insan hakları. Gazi Kitabevi.
- Çoban, M. (2016, Ocak). Değerler eğitiminin referansları bağlamında hacı bektaş-ı velî'nin makâlâtı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), s. 1-22.
- Çubukçu, İ. A. (1983, Ağustos). Mevlana ve felsefesi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26(1-4), s. 97-118.
- Çubukçu, İ. A. (1995, Kasım). Ahmet yesevî ve düşüncesi. Erdem, 7(21), s. 821-832.
- Dalkılıç, S. M. (1939). Talebeye muaşeret dersleri. İnkılap Yayınevi.
- Dandiboz, P. (2014). The construction of the female citizen through republican etiquette books: Turkey, 1930-1943. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Şehir Üniversitesi.
- Davetian, B. (2009). Civility: A cultural history. University of Toronto Press.
- Demir, E. ve Köse, M. (2016, Ocak-Şubat). Öğretmenlerin rol modeli hakkında öğretmen görüşleri. Akademik Bakış Dergisi(53), s. 38-57.
- Demir, R. (2018). Yunus emre divanında değerler eğitime dair motifler. H. Meydan (Dü.), Toplumsal bütünleşmede değerler ve eğitimi: III. uluslararası değerler eğitimi kongresi bildiriler kitabı içinde (s. 181-197). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Demirdaş, M. (2021). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kapsamında risaletü'n nushiyye (yunus emre) adlı eserin değerler eğitimi açısından incelenmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Demirkasımoğlu, N. (2015, Mart). Toplum yaşamında kurallar: Birey-kural ilişkisi. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), s. 138-156.
- Demirtaş, T. (2012, Mayıs). Değerler eğitiminde edebi ürünlerden yararlanma: Nasreddin hoca fıkraları. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Dere, İ. (2019, Nisan). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 'iyi vatandaş' kavramı hakkındaki metaforik algıları. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(1), s. 434-456.
- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, H. (2013, Şubat). Dede korkut hikayelerinde yer alan değerler. Electronic Journal of Social Sciences, 12(46), s. 294-321.
- Dewey, J. (2019). Okul ve toplum. (H. A. Başman, Çev.) Pegem Akademi.
- Dilbaz, B. K. (2016, Aralık). Osmanlı devleti'nde ören yerlerini incelemeye gelen seyyahlar. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, (30), s. 89-110.

- Dinç, S. (1999). Cumhuriyet döneminde yapılan milli eğitim şuraları ve alınan kararların uygulamaları (1923-1960). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Doğan, N. (1993). İlk ve orta dereceli okul ders kitapları ve sosyalleşme (1876-1918). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Druckemiller, J. D. (2007). Cicero's letters and roman epistolary etiquette. [Master's Thesis]. University of Oregon.
- Durkheim, E. (2016). Eğitim ve sosyoloji. (P. Ergenekon, Çev.) Pinhan Yayıncılık.
- Dursun, A. (2016). Türk halk hukuku. Ötüken Neşriyat.
- Duverger, M. (1973). Sosyal bilimlere giriş. Bilgi Yayınları.
- Eisenstadt, S. N. (2007). Modernleşme başkaldırı ve değişim. (U. Coşkun, Çev.) Doğu Batı Yayınları.
- Eker, G. Ö. (2001, Ocak). Yazılı kaynaklarda türk ailesi. Erdem, 13(37), s. 131 - 158.
- Elias, N. (2017). Uygarlık süreci cilt:1. İletişim Yayınları.
- Emiroğlu, İ. (2006). Dede korkut kitabındaki ahlaki mesajlar. Felsefe Dünyası, 2(44), s. 46-65.
- Er, H. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi kapsamında ilköğretim öğrencilerinin "biyografi" kullanımına ilişkin görüşleri. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Er, N. ve Tekizoğlu, F. Y. (2023, Haziran). Otobiyografik bellek işlevleri ile gelecek zaman algısı arasındaki ilişkide zaman yöneliminin aracı rolü. Türk Psikoloji Dergisi, 38(91), s. 104-118.
- Erasmus, D. (2017). Çocuklar için adabımuâşeret. Kırmızı Kedi.
- Erdal, G. (2021, Haziran). Geleneksel türk sirkî ve eski türklerde şenlik geleneği. Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 5(1), s. 20-31.
- Erden, M. (2011). Eğitim bilimlerine giriş. Arkadaş Yayınevi.
- Erdener, S. (1967). İnsan ve eğitim. Ayyıldız Matbaası.
- Ergün, M. (1994). Eğitim sosyolojisi. Ocak Yayınları.
- Ergün, M. (2019). Kutadgu bilig'de eğitimin kültürel temelleri. Uluslararası kutadgu bilig kurultayı içinde (s. 566-570). Türk Dil Kurumu.
- Eriş, E. D. ve Kocabıyık, M. S. (2022, Ocak). Nezaket: Örgütlerde yönetici-çalışan ilişkilerini güçlendirici bir davranış. Journal of Yasar University, 17(65), s. 329-350.
- Erten, C. (Tarihsiz). Yeni görgü kuralları. İstanbul: Bilgin Çocuk Yayınları.
- Ertürk, A. (2017). Edib ahmet b. mahmud yükneki'nin atabetü'l hakayık adlı eserinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler açısından incelenmesi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Esenkuş, A. (2024). Sosyal bilgiler (4., 5., 6. ve 7. sınıf) ders kitaplarında vatanseverlik değerine yer verilme durumunun incelenmesi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- EURSC. (2024, Mayıs 29). The European Schools in the Literature. EURSC: <https://www.eursc.eu/BasicTexts/2019-04-D-13-en-9.pdf> adresinden alındı
- Fabian, A. (2011, June). Spoons & spoonness-A philosophical inquiry through creative practice. [Doctoral Dissertation]. Brunel University.

- Faiz, M. ve Avcı, E. K. (2018, Haziran). 4.ve 5.Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), s. 1-21.
- Faulkner, N. (2015). Roma: Kartallar imparatorluğu. (Ç. Sümer, Çev.) Yordam Kitap.
- Fichter, J. H. (2019). Sosyoloji nedir? (N. Çelebi, Çev.) Anı Yayıncılık.
- Filiz, Ş. ve Köseoğlu, M. (2023, Ağustos). Yunus emre şiirlerinde felsefi sağaltımın imkanı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), s. 664-682.
- Fischel, O. ve Boehn, M. V. (1927). *Modes&manners nineteenth century 1790-1914* (Cilt 4). E.P Dfiutton&Co.
- Flower, H. I. (2011). *Roman republics*. Princeton University Press.
- Gagarin, M. (2010). *The oxford encyclopedia of ancient greece and rome*. Oxford University Press.
- Geçmişten günümüze kurul kararları fihrist arşivi. (2023, Kasım). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı: <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari-fihrist-arsivi/icerik/371> adresinden alındı
- Geçmişten günümüze millî eğitim şûraları. (2020, Mayıs). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı: <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328> adresinden alındı
- Genç, Ö. (2022). Ortaçağ avrupalı: Sosyal, kültürel ve ekonomik hayat. Kronik Kitap.
- Goff, J. L. (2020). Avrupa'nın doğuşu. Literatür Yayıncılık.
- Gökarp, Z. (1973). Terbiyenin sosyal ve kültürel temelleri. Milli Eğitim Basımevi.
- Gökarp, Z. (1997). Türkçülüğün esasları. İnkılap Kitabevi.
- Göle, N. (1992). *Modern mahrem*. Metis Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2021). Yunus emre: Hayatı ve bütün şiirleri. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Görgün, T. (2019). *Medeniyet*. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/medeniyet#2-modern-tartismalar> adresinden alındı
- Graber, M. J. (2014, 03). The earliest books written of etiquette and table manners. *etiquipedia.blogspot*: <https://etiquipedia.blogspot.com/2014/03/the-earliest-books-written-of-etiquette.html> adresinden alındı
- Grønmo, S. (2020). *Social research methods qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. SAGE Publications.
- Güçlü, D. (2024, Nisan). Tarih ve turizm arasındaki bağlantı: Köprüler. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), s. 1541-1561.
- Gülcan, M. G. (2019). *Eğitim hukuku*. Pegem Akademi.
- Gültekin, M. (2020, Ocak). Değişen toplumda eğitim ve öğretmen nitelikleri. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), s. 654-700.
- Gümüşçü, O. (2016). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde türk büyüklerine saygı aile birliğine önem verme ve vatanseverlik değerlerinin karma yaklaşıma dayalı etkinliklerle öğretimi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Gün, Ö. (2007). Talim ve terbiye kurulu başkanlığı'nın çalışmaları (1946-1973). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.

- Gündüz, M. (2015). Erken cumhuriyet dönemi eğitiminde yeni değerler ve ideal tipler. II. Uluslararası değerler ve eğitimi sempozyumu içinde, s. 805-829. İstanbul
- Güneş, A. (2005). Kemalist modernleşmenin adab-ı muaşeret romanları: Popüler aşk anlatıları. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Güngör, E. (1997). Kültür değişmesi ve milliyetçilik. Ötüken Neşriyat.
- Gürgil, F., Kılcan, B., Kılıçoğlu, G. ve Kurtoğlu, F. S. (2019, Mart). Hünkar hacı bektaş velî velayetnamesi'nin kök değerler açısından incelenmesi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 8(1), s. 446-461.
- Gürses, F. (2012). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitimi ve vatandaş için medeni bilgiler. International symposium on language and communication: Research trends and challenges- (ISLC) içinde (s. 2007-2020). İzmir.
- Güvenç, B. (1979). İnsan ve kültür. Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (1995). Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları. Remzi Kitabevi.
- Güzel, A. (1994). Hacı bektaş velî'nin hayatı ve eserler. Birlik ve Dirlik: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi, 1(1), s. 15-21.
- Güzel, D. ve Şimşek, A. (2012, Mayıs). Milli eğitim şûralarında ders kitapları. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(23), s. 172-216.
- Güzel, Ö. ve Kurnaz, H. A. (2020, Aralık). Türk kültüründe bir miras olarak çocuk gecesi ritüeli içeriği: Fenomenolojik bir araştırma. Milli Folklor, 16(128), s.163-178.
- Güzel, S. (2005, Haziran). Bir Sosyal Değişme Süreci: Sosyolojik Bakış Açısından Sanayi Devrimi. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 2(5), s. 189-198.
- Hancock, D. R. ve Algozzine, B. (2006). Doing case study research. United States of Teachers College Press.
- Heggy, T. (2005). Culture, civilization and humanity. Frank Cass Publishers.
- Hemphill, C. D. (1999). Bowing to necessities: A history of manners in america, 1620–1860. Oxford University Press.
- Hirik, S. (2022, Aralık). Soru tümceleri üzerinden nezaket stratejisi kurma. Karadeniz Araştırmaları, 19(76), s. 1143-1178.
- Hughes, M. A. (2014). Edep ve medenilik fetih veya terbiye olarak medeniyet. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- İnalcık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (2019). Tanzimat: Değişim sürecinde osmanlı imparatorluğu. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Inkeles, A. (1977). The modernization of man. M. Weiner (Dü.), Modernization: the dynamics of growth, voice of america forum series washington içinde. Voice of America Forum Series.
- İstanbul kız lisesi muaşeret kaideleri 1956-1957 ders yılı. (1957). Sucuoğlu Matbaası.
- Işık, M., Aktaş, M. ve Türk, M. S. (2013, Ocak). Türk toplumunda hacı bektaş veli algısı üzerine bir çalışma. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi(55), s. 173-192.
- Işın, E. (1987, Aralık). Abdullah cevdet'in cumhuriyet adabı muaşeret. Tarih ve Toplum, s. 333-340.
- İz, F. (1989). Evliya çelebi ve seyahatnâmesi. Belleten, 53(207-208), s. 709-734.

- Jdetawy, L. F. ve Hamzah, M. H. (2020, December). Linguistic etiquette: a review from a pragmatic perspective. *Technium Social Sciences Journal*, (14), s. 695-717.
- Kadioğlu, İ. (2018). Ahlâk-ı alâî'de çocuk terbiyesi üzerine bazı tespitler. S. Dinçer (Dü.) içinde, *Değişen Dünyada Eğitim* (s. 269-289). Pegem Akademi.
- Kafesoğlu, İ. (1970, Ekim). Kutagdu bilig ve kültür tarihimizdeki yeri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, s. 1-38.
- Kafesoğlu, İ. (2004). Türk milli kültürü. *Ötüken Neşriyat*.
- Kalaycıoğlu, E. ve Sarıbay, A. Y. (Dü.). (2007). *Türkiye'de Değişim ve Modernleşme*. Alfa Aktüel.
- Kan, Ç. (2009, Eylül). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), s. 895-904.
- Kan, Ç. (2010, Temmuz). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), s. 138-145.
- Kandal, S. C. (2019, Aralık). Atatürk dönemi'nde yurttaşlık dersleri: Tarihsel süreç, ders kitapları ve programlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(2), s. 387-412.
- Kant, I. (2013). *Eğitim üzerine*. Say Yayınları.
- Kaplan, İ. (2005). Türkiye'de milli eğitim ideolojisi ve siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi. *İletişim Yayınları*.
- Kara, İ., Tokmak, A. ve Öztürk, M. B. (2023, Ekim). Cumhuriyet dönemi milli eğitim şuralarının vatandaşlık eğitimi politikaları bağlamında incelenmesi (1921-2021). *DTCF Dergisi*, s. 92-121.
- Karabulut, M. (2016, Kasım). Osmanlı imparatorluğu'nda 19. yüzyılda değişim süreci, sosyal ve kültürel durum. *Mecmua*, s. 49-65.
- Karakılıç, C. ve Müjdecı, M. (2014). Yurttaşlık bilgisi kitaplarında kimlik ve vatandaşlık (1950-1960). *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (11), s. 173-198.
- Karpat, K. H. (2006). Osmanlı'da değişim, modernleşme ve uluslaşma. *İmge Kitabevi*
- Kartal, S. (2018). Tek parti döneminde toplanan milli eğitim şuralarında alınan kararların eğitimin siyasi işlevi açısından analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(11), s. 196-203.
- Kaya, İ. (2006). Sosyal teori ve geç modernlikler türk deneyimi. *İmge Kitabevi*.
- Kaya, M. M. ve Biçer, B. (2021, Eylül). Osmanlı'dan cumhuriyet'e vatandaş. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(44), s. 8025-8053.
- Kaya, U. (2012). 1839-1923 Tarihleri arasında osmanlı'da ahlak eğitimi. [Yayımlanmış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kaya, U. (2013). Tanzimat'tan cumhuriyet'e osmanlı'da ahlak eğitimi. *Dem Yayıncılık*.
- Kayadibi, F. (2008, Ocak). Kaşgarlı mahmud ve divan-ı lügati't-türk'te eğitim ile ilgili kavramlar. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), s. 1-22.
- Keser, B. M. (2018, Kasım). Nezaket, nezaket teorileri ve türkçede kullanılan nezaket kavramları. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, s. 127-138.
- Kia, M. (2013). Osmanlı imparatorluğu'nda gündelik hayat. (Ö. Özöl, Çev.) *Pozitif Yayınları*.

- Kia, R. A. (2006, Temmuz). Uygarlık, modernite ve medeniyet sözcüklerinin hukuka bakan yüzü. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 64(2), s. 103 - 118.
- Kılıç, L. K. ve Yaprakgöl, Ç. (2018, Aralık). Divanu lügati't türk'te eğitsel değerler. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 1(1), s. 39-58.
- Kılıç, Y. ve Duymuş, H. H. (2007, Ekim). Hititlerde kadın ve siyaset. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26(42), s. 85-99.
- Kılınç, A. (2020). XV-XIX. Yüzyıllar arası batılı seyyahların gözünden değişen türk imgesi, osmanlı imparatorluğu, istanbul ve ayasofya. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(3), s. 1842-1866.
- Kılınç, Z. A. (2015, Ağustos). Değişen türkiye ve toplumsal düzen. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), s. 88 - 97.
- Kim, E. (2018). Language and politeness in the nation of propriety in the east: A history of linguistic ideologies of korean honorification. [Doctoral Dissertation]. The Universty of British Columbia.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak döküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15), s. 170-189.
- Kızılay, N. (2015, Temmuz). Sosyal bilgiler öğretmenim: Bana göre iyi vatandaş. *Turkish Studies (Elektronik)*, 10(11), s. 987 - 1006.
- Kolaç, E. (2013, Ocak). Hacı bektaş veli, mevlana ve yunus felsefesiyle türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (55), s. 193-208.
- Kongar, E. (1989). Kültür üzerine. *Remzi Kitabevi*.
- Kop, Y. (2022). Sosyal bilgiler öğretim programlarında beceri eğitimi. Ö. Bektaş ve R. Turan (Dü.), *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programları içinde* (s. 249-277). Pegem Akademi.
- Korkmaz, S. (2001, Aralık). Ahmed yesevî ve hacı bektaş veli. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), s. 325-355.
- Korkmaz, Z. (2019). Kutadgu bilig üzerine kısa bir değerlendirme. *Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı içinde*(s. 1-7). Türk Dil Kurumu.
- Köker, L. (2012). Modernleşme, kemalizm ve demokrasi. *İletişim Yayınları*.
- Köse, M. ve Demir, E. (2014). Öğretmenlerin rol modeli hakkında öğrenci görüşleri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 4(1), s. 08-18.
- Kuçuradi, İ. (2018). İnsan ve değerleri. *Türkiye Felsefe Kurumu*.
- Kurtbek, S. (1939). Modern yaşayış bilgileri. *Maarif Kitaphanesi*.
- Kurtoğlu, Y. T. (2015). Eski orta-asya türk devletlerinde aile hukuku. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Uludağ Üniversitesi*.
- Kuş, Z. (2022). Sosyal bilgiler öğretim programlarında ideal vatandaş ve toplum. Ö. Bektaş, & R. Turan (Dü.), *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programları içinde* (s. 477-506). Pegem Akademi.
- Lake, R. J. (2008). Social exclusion in british tennis: A history of privilege and prejudice. [Doctoral Dissertation]. *Brunel University*.
- Leavy, P. (2011). *Oral history*. Oxford University Press.
- Lewis, B. (2018). *Modern türkiye'nin doğuşu*. (B. B. Turna, Çev.) Arkadaş Yayınevi.

- Lune, H. ve Berg, B. L. (2017). Qualitative research methods for the social sciences. Pearson.
- Maccoby, E. E. (2006). Historical overview of socialization research and theory. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Dü.), Handbook of socialization-theory and research içinde (s. 13-42). The Guilford Press.
- Maffei, G. L. (2012). Small change?: Emily post's etiquette (1922-2011). T. R. Smith, & S. Churchwell (Dü.), Must read: Rediscovering american bestsellers içinde (s. 217-249). Continuum.
- Malinowski, B. (2016). Bilimsel bir kültür teorisi. Doğu Batı Yayınları.
- Mather, D. (2024). A short history of etiquette. The English Manner: <https://theenglishmanner.com/insights/a-short-history-of-etiquette/> adresinden alındı
- McPherson, D. (2018). Manners and the moral life. T. Harrison ve D. I. Walker (Dü.), The theory and practice of virtue education içinde (s. 140-153). Routledge.
- MEB. (1939). 1. Milli Eğitim Şurası. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1939, Ağustos). Tebliğler Dergisi Cilt:1. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı: <https://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814> adresinden alındı
- MEB. (1941). Tebliğler Dergisi. Cilt: 3.
- MEB. (1939, Kasım 7). TTKK. İlkokulların 1,2,3,4 ve 5. Sınıflarında okutulmak üzere yazılacak olan okuma kitapları şartnamesi h.(16).
- MEB. (1939, Şubat 15). TTKK. 4. ve 5. Sınıfları için yazılacak yurtbilgisi kitapları şartnamesi hakkında.(20).
- MEB. (1939, Şubat 16). TTKK. İlkokulların dördüncü ve beşinci sınıf yurtbilgisi dersleri müfredat program h.(23).
- MEB. (1943). 2. Milli Eğitim Şurası. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1946). Tebliğler Dergisi (Cilt 8).
- MEB. (1948). İlkokul programı. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1948). Tebliğler Dergisi (Cilt 10).
- MEB. (1948, Mayıs 10). TTKK. Okulların Geçit Törenleri Yönetmeliğinin bağlı örneğe göre kabulü h.(108).
- MEB. (1949). Orta okul programı. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1953). Tebliğler Dergisi (Cilt 16).
- MEB. (1959). Tebliğler Dergisi (Cilt 22).
- MEB. (1961). Tebliğler Dergisi (Cilt 24).
- MEB. (1961). Tebliğler Dergisi (Cilt 24).
- MEB. (1961, Haziran 9). TTKK. İlk ve ortaokul yurttaşlık bilgisi programları h.(174).
- MEB. (1962). Ortaokul programı. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1963). Tebliğler Dergisi (Cilt 26).
- MEB. (1968). İlkokul programı. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1970). Ortaokul programı. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2018, Haziran). Tebliğler Dergisi. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı: <https://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814> adresinden alındı

- MEB. (2022). Talim ve terbiye kurulu başkanlığı faaliyet raporu (temmuz-aralık 2022). Ankara.
- Medeiros, M. C. H. (2017). Coexistence rules: A study on etiquette and manuals of civility in brazil. [Master's Thesis]. Pontificia Universidade Católica do Rio de Janeiro.
- Mendras, H. (2017). Sosyolojinin ilkeleri. (B. Yılmaz, Çev.) İletişim Yayınları.
- Merey, Z. ve Kaymakcı, S. (2018, Kasım). Millî eğitim şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin alınan kararların değerlendirilmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), s. 819-854.
- Meriç, N. (1998). Adab-ı muaşeret kitapları ve gündelik hayatın değişimi 1894-1927. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Meriç, N. (2000). Osmanlı'da gündelik hayatın değişimi adab-ı muaşeret. Kaknüs Yayınları.
- Meriç, N. (2009). Osmanlı toplum yapısını etkileyen batı adabı muaşeret kitapları ve kadının değişimi. Kültür, s. 142-145.
- Meriç, N. (2018, Temmuz). Şehir ve adab-ı muaşeretin halleri. Şehir Düşünce Dergisi, s. 74-81.
- Mert, İ. S. ve Aydemir, M. (2019, Aralık). Yönetmel cesaretin tarihi kaynakları üzerine bir inceleme: Eski türk yazıtlarında cesaret. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(6), s. 331-340.
- Metin, C. (2021). Bir tarihsel süreç olarak modernleşme. Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Tarih'in Peşinde, 13(25), s. 71-119.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: iletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. [Özel Sayı], Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(2) s. 273-294.
- Meydan, H. (2014, Eylül). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme değerler. BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), s. 93 - 108.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook. SAGE Publications.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. ve Saldaña, J. (2014). Qualitative data analysis: a methods sourcebook. SAGE Publications.
- Moğol, H. (2016). Ahmed yesevî'nin türk ve dünya tarihinin şekillenmesindeki rolü. Geçmişten geleceğe hoca ahmed yesevî uluslararası sempozyumu 1 içinde s. 518-530. Şenyıldız Yayıncılık.
- Mumyalmaz, H. G. (2013). Osmanlı'dan cumhuriyet'e vatandaşlık. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Muzaffer, S. (1940). Modern adabı muaşeret. İnkılap Kitabevi.
- Nalbant, F. (2014). Türkiye'de vatandaşlık anlayışının gelişimi. III. Türkiye lisansüstü çalışmaları kongresi içinde (s. 77-93). İlmi Etüdler Derneği.
- Nalbant, M. V. (2014). Bir kültür mühendisi kaşgarlı mahmud ve eseri divanü lugati't-türk. Türk dünyası bilgeler zirvesi: Gönül sultanları buluşması içinde (s. 553-562). Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB).

- Neuman, W. L. (2014). Social research methods: Qualitative and quantitative approaches. Pearson.
- Nihan, A. ve Şahin, E. (2017, Kasım). Tebliğler dergisi kararlarına göre 1940-1960 yılları. Kastamonu Eğitim Dergisi, 26(6), s. 2111-2126.
- Odyakmaz, A. N. (1976). Çocuklar ve gençler için çağdaş görgü. Yetişim Yayınları.
- OED. (2023, Aralık). Civilization. Oxford English Dictionary: https://www.oed.com/dictionary/civilization_n?tab=factsheet&tl=true#9266268 adresinden alındı
- OED. (2023). Socialization. Oxford English Dictionary: <https://www.oed.com/search/advanced/Meanings?textTermText0=socialization&textTermOpt0=WordPhrase> adresinden alındı
- Oktay, A. S. (2019). Kınalızade ali efendi ve ahlak-ı alai. İz Yayıncılık.
- Ozan, H. ve Kuş, Z. (2021, Haziran). Meşrutiyet'ten cumhuriyet'e vatandaşlık öğretim programlarında kimlik inşası. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(2), s. 237-257.
- Ozankaya, Ö. (2019). Cumhuriyet çınarı atatürk'ün uygarlık tasarımı. Cem Yayınevi.
- Ögel, B. (1984). İslamiyetten önce türk kültür tarihi. Türk Tarih Kurumu.
- Öncü, E. Ç. ve İra, G. Ö. (2016, Temmuz). Bir uygulama modeli olarak sınıf içi kurallar ile yaşama yönelik değerler kazandırma. Turkish Studies (Elektronik), 11(19), s. 215 - 228.
- Önsüz, M. F. ve Hıdıroğlu, S. (2008). İstanbul'da farklı iki ilköğretim okulundaki öğrencilerin kişisel hijyen alışkanlıklarının belirlenmesi. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 9(1), s. 9 - 17.
- Örs, H. B. (2011, Kasım). Postmodern dünyada ideolojinin dönüşümü. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi(40), s. 1-12.
- Özarpınar, Y. (2015). Kültür değişimleri ve batılılaşma meselesi. Ötüken.
- Özalp, M. T. ve Kaymakçı, S. (2019). Sosyal bilgiler ve toplumsal değerler. B. Ü. İbret ve S. Kaymakçı (Dü.), Sosyal Bilgiler ve Toplum içinde (s. 143-164). Pegem Akademi.
- Özcan, B. (2008). Basına göre şapka ve kılık kıyafet inkılâbı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özcan, Z. K. (2013, Ekim). Sekreterlik mesleğinde etik ve protokol kurallarının önemi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (25), s. 247-258.
- Özdemir, C. (2017). Dede korkut kitabında saygı. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 16(16), s. 7-29.
- Özek, B. Y. (2019, Ağustos). Eleştirel kuram (frankfurt okulu) bağlamında ideoloji ve eğitim ilişkisinin çözümlemesi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(3), s. 1535-1557.
- Özen, S. B. (2019). Erken cumhuriyet dönemi çocuk yayınlarında çocuklara yönelik adab-ı muaşeret, görgü ve nezaket kuralları. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 15(29), s. 59-86.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(1), s. 1124-1141.
- Özlem, D. (2019). Etik: Ahlak felsefesi. Notos Kitap.

- Öztürk, E. (2023, Ekim). Mezar ziyareti geleneği bağlamında toplumda yerleşen inanç ve ritüeller: Diyarbakır hazreti süleyman camii örneği. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 8(2), s. 79-88.
- Öztürk, T. (2014). Türk kültüründe pedagoji eğitimi açısından ahlâk-ı alâî: Çocuk terbiyesinin adabı. *Belleten*, 78(283), s. 931-954.
- Park, S., Na, E. Y. ve Kim, E. M. (2014, Nisan). The relationship between online activities, netiquette and cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 42, s.74-81. doi:<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.04.002>
- Parker, W. C. (2014). *Social studies in elementary education*. Pearson.
- Paternoster, A. (2022). *Historical etiquette: Etiquette books in nineteenth-century western cultures*. Palgrave Macmillan.
- Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık bilgisi I. Remzi Kitabevi*.
- Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık bilgisi II. Remzi Kitabevi*.
- Platon. (2010). *Devlet. İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Platon. (2016). *Euthyphron, sokrates'in savunması kriton, phaidon. İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Polat, E. G. (2011, Mayıs). Osmanlıdan günümüze vatandaşlık anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*(3), s. 128-157.
- Polatcan, F. (2018, August). Attitudes of students in secondary school towards the rules of etiquette: A study on development of a scale. *Universal Journal of Educational Research*, s. 1760-1764.
- Potopov, L. P. (2008). Şamanlar (kamlar). E. Akgün (Dü.), *Türk dünyasında din ve gelenek üzerine içinde* (s. 61-65). Doğu Kütüphanesi.
- Rilinger, B. S. (2020). *Kutsal roma imparatorluğu. (M. Tunçay, Çev.) Vakıfbank Kültür Yayınları*.
- Robinson, J. H., Breasted, J. H., & Smith, E. P. (2020). *İlk Çağ'dan Orta Çağ'a Uygarlığın Öyküsü. İstanbul: Doruk Yayınları*.
- Rona, T. E. (1941). *Yurt bilgisi dersleri iv. sınıf. Maarif Matbaası*.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi. İletişim*.
- Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2009). *Nasreddin hoca. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları*.
- Saklı, A. R. (2018, Nisan). Kınalızade ali efendi'nin ahlak-ı alai (devlet ve aile ahlakı) adlı eserinin incelenmesi. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 2(1), s. 147-152.
- Sami, Ş. (2013). *Kamûs-ı türkî. Kapı Yayınları*.
- Sanır, F., Asal, T. ve Akşit, N. (1976). *Sosyal bilgiler I. Milli Eğitim Basımevi*.
- Sanır, F., Asal, T. ve Akşit, N. (1978). *4. Sınıf sosyal bilgiler. Milli Eğitim Basımevi*.
- Sanır, F., Asal, T. ve Akşit, N. (1979). *Sosyal bilgiler III. Milli Eğitim Basımevi*.
- Saraçoğlu, B. (2018). Japon modernleşme sürecinin türk modernleşme süreciyle kıyafet ve adabı muâşeret açısından mukayesesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Savaş, H. (2021). Tabu ve mülkiyet ilişkisi bağlamında anadolu sahası türk masalları. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

- Scheuermann, L. ve Taylor, G. (1997). Netiquette. *Internet Research*, 7(4), s. 269-273.
- Schugurensky, D. (2005). Citizenship and citizenship education: Canada in an international context. *Ontario Institute for Studies in Education*, s. 1-25.
- Senemoğlu, O. (2016, Ekim). Antik yunan siyasal düşüncesinde insan doğası ve toplum anlayışı: Platon ve aristoteles. *İnsan & İnsan*, 3(10), s. 42-63.
- Sevil, M. (1999). Türkiye’de modernleşme ve modernleştiriciler. *Vadi Yayınları*.
- Sevinç, F. (2008, Mayıs). Hititlerin anadolu’da kurdukları ekonomik ve sosyal sistem. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), s. 11-32.
- Sivrioğlu, U. T. (2020). Arkeolojiden antropolojiye türk tarih tezi. A. Şimşek (Dü.), *Türk Tarihçiliğinde Tezler/Teoriler içinde* (s. 15-43). *Yeni İnsan Yayınevi*.
- Somel, S. A. (2019). Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908). (O. Yener, Çev.) *İletişim Yayınları*.
- Sommer, B. W. ve Quinlan, M. K. (2009). *The oral history manual*. AltaMira Press.
- Sönmez, Ö. F. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Hedef ve Vizyon. Ö. Bektaş, & R. Turan (Dü.), *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları içinde* (s. 79-112). *Pegem Akademi*.
- Sönmez, V. (2016). Eğitimin tarihsel temelleri. V. Sönmez (Dü.), *Eğitim Bilimine Giriş içinde* (s. 21-51). *Anı Yayıncılık*.
- Stearns, P. N. (2003). *Western civilization in world history*. Routledge.
- Stearns, P. N., Adas, M., Schwartz, S. B. ve Gilbert, M. J. (2011). *World civilizations the global experience*. Pearson.
- Sternberg, G. (2014). *Status interaction during the reign of louis xiv*. Oxford University Press.
- Sünbül, A. M. (1996, Eylül). Öğretmen niteliği ve öğretimdeki rolleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(8), s. 597 - 608.
- Şahin, G. M. (2018). Hititlerde müzik, müzik aletleri ve müzisyenler. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. *Ankara Üniversitesi*.
- Şahin, İ. (2008, Ağustos). Dinî hayatın ritmi: ritüel ve müzik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(2), s. 269 - 285.
- Şahin, Z. T. (2019). Âdâb-ı muâşeret’in batılılaşması (1918-1930). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Marmara Üniversitesi*.
- Şanal, M. ve Alaca, E. (2023). *Türk eğitim tarihi orta asya'dan günümüze*. Pegem Akademi.
- Şanlı, İ. (2009, Mart). Nasreddin hoca fıkralarında kültürel unsurlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s. 261-271.
- Şanlı, S. (2007, Haziran). Sosyolojik açıdan sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyalleştirme rolleri. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Sakarya Üniversitesi*.
- Şen, Ü. (2016). İki dilli türk çocuklarına temel beceri ve temel değerlerin öğretiminde nasrettin hoca fıkralarının yeri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(40), s. 257-272.
- Şerbetçioğlu, F. ve Tülin, H. (1955). *Yurttaşlık bilgisi I*. Milli Eğitim Basımevi.
- Tanilli, S. (2006). *Uygurluk tarihi*. Alkım Yayınevi.

- Tanilli, S. (2017). Yüzyılların gerçeği ve mirası 1. cilt ilkçağ: Doğu, yunan, roma. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tansu, S. N. (1939). Talebeye muaşeret usulleri. Kanaat Kitabevi.
- Taş, H. (2021, Mayıs). Mesnevî’de değerler ve mesnevî’nin değerlere bakışı. Milli Eğitim Dergisi, 50(230), s. 745-767.
- Taş, H. ve Kıroğlu, K. (2018, Nisan). 2017 İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı’nın öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. İlköğretim Online (elektronik), 17(2), s. 697-716.
- Taşkıran, T. (1945). Türk ahlakının ilkeleri. Milli Eğitim Basımevi.
- Taşkıran, T. (1945). Yurt bilgisi i. Milli Eğitim Basımevi.
- Tatcı, M. (2024, 5 29). Yunus emre. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre> adresinden alındı
- TDK. (2018). Eğitim. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Adap. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Eğitim. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Görgü. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Kültür. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Modernleşme. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Toplumsallaşma. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2019). Uygarlık. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Tekin, O. (2016). Eski yunan ve roma tarihine giriş. İletişim Yayınları.
- Temel, F. (2020). Türkiye’de cumhuriyet vatandaşının inşasında basın. Selçuk İletişim Dergisi, 13(2), s. 409-437.
- Tesch, R. (1990). Qualitative research: Analysis types and software tools. The Falmer Press Taylor & Francis Group.
- Tetik, İ. (2009). II. Abdulhamit dönemi ahlak kitapları (risale-i ahlak, ilm-i ahlak ve bergüzar-ı ahlak) üzerine bir inceleme. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Tezcan, M. (1985). Eğitim sosyolojisi. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tezcan, M. (1996). Eğitim sosyolojisi. Feryal Matbaası.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2024). etiquette. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/etiquette> adresinden alındı
- Thompson, I. (2006). The sun king's garden: louis xiv, andre le notre and the creation of the gardens of versailles. Gardapat.
- Thompson, P. (1999). Geçmişin sesi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tirfil, T. (2022). Osmanlı modernleşme sürecinde eğitim yapısında değişim ve dönüşüm: Sultanîler. Libra Kitap.
- Tofur, S., Aypay, A. ve Yücel, C. (2016, Eylül). 1980-2014 Türk milli eğitim şura kararları ile tebliğler dergisi fihristlerinin karşılaştırmalı değerlendirilmesi. Eğitim ve Bilim, 41(186), s. 253-274.

- Tokur, B. (2019, Aralık). Ahlaki çözülme, ideal insan ve hayatın anlamı bağlamında ateбетü'l-hakâyık. *Bilimname*, (40), s. 173-194.
- Topçu, N. (2020). Kültür ve medeniyet. *Dergah Yayınları*.
- Torun, Y. (2011). Dede Korkut hikâyelerinde barınma ile ilgili sözler ve bu sözlerin birliktelik kullanımları üzerine. *Turkish Studies (Elektronik)*, 6(3), s. 1251 - 1263.
- Toynbee, A. (1978). Tarih bilinci. *Bateş Yayınları*.
- Turak, Ö. (2018, Aralık). Roma pantheonu: Eski yunan tanrıları nasıl romalı oldu? *Amisos*, 3(5), s. 481-492.
- Turan, İ. (2015, Aralık). Ahlâk-ı alâî'de aile ahlakı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), s. 433-454.
- Turan, O. (2003). Selçuklular tarihi ve türk islam medeniyeti. *Ötüken*.
- Turan, R., Belenli, T. ve Kiriş, A. (2010). Mesnevi ve mesnevi'nin sosyal bilgiler programında yer verilen değerler çerçevesinde incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), s. 169-203.
- Türkdoğan, O. (1983). Milli kültür, modernleşme ve islam. *Üçdal Neşriyat*.
- Türköne, M. (1994). Modernleşme laiklik ve demokrasi. *Ark Yayınevi*.
- Uğurlu, S. ve Yılmaz, K. (2011). Türk devlet yönetme geleneğinde töre'den örf'e değişim. *Turkish Studies*, 6(2), s. 950-972.
- Ural, T. (2008). 1930-1939 Arasında türkiye'de adab-ı muaşeret toplumsal değişme ve gündelik hayatın dönüşümü. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*
- Ülgen, P. (2021). Ortaçağ avrupası'nda gündelik yaşam. *Yeditepe Yayıncılık*.
- Üstel, F. (2002). Türkiye cumhuriyeti'nde resmî yurttaş profilinin evrimi. M. Gültekingil ve T. Bora (Dü.), *Milliyetçilik içinde* (s. 275-283). *İletişim Yayınları*.
- Üstel, F. (2008). Makbul vatandaşın peşinde- II. Meşrutiyetten bugüne vatandaşlık eğitimi. *İletişim Yayınları*.
- Üstün, M. C. (2022). Günümüz bazı toplum dinamiklerinin orhun yazıtlarındaki izleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), s. 26-56.
- Vanderstoep, S. W. ve Johnston, D. D. (2009). Research methods for everyday life blending qualitative and quantitative approaches (research methods for the social sciences). *Jossey-Bass A Wiley Imprint*.
- Vella, C. (2019). Western philosophical tradition: What rome really adopted from greece. [Master's Thesis]. *The City University of New York*.
- Versailles and the Royal Court. (2024). Chateau De Versailles: <https://en.chateauversailles.fr/discover/resources/versailles-and-royal-court#power-and-glory> adresinden alındı
- Vurgun, A. (2017). II. Abdülhamid dönemi ilköğretimde ahlak eğitimi. *Yeditepe Yayınevi*.
- Walsh, C. (2016). The transmission of courtly lifestyles in the bronze age eastern mediterranean. [Doctoral Dissertation]. *University College London*.
- Weber, M. (2015). Sosyolojinin temel kavramları. (M. Beyaztaş, Çev.) *Yarın Yayınları*.
- Whitehead, A. N. (1971). Eğitimin gayeleri. *Devlet Kitapları*.

- Whitehead, A. N. (2020). Eğitimin amaçları eğitimde reform çağrısı. (Ünder, H. ve Ç. Raşit, Çev.) Fol Kitap.
- Wouters, C. (1995). Etiquette books and emotion management in the 20th century: Part one: The integration of social classes. *Journal of Social History*, 29(1), s. 107-124.
- Wouters, C. (1998). Etiquette books and emotion management in the twentieth century: American habitus in international comparison. P. N. Stearns ve J. Lewis (Dü.), *An Emotional History of the United States* içinde (s. 283-304). New York University Press.
- Yahşi, F. (2023, Ekim). Ortaçağ'dan aydınlanma sürecine batı'da meşruiyet düşüncesinin değişim ve dönüşümü. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(4), s. 1020-1036.
- Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Journal of Turkish Studies*, 5(4), s. 1544-1570.
- Yaşar, F. T. (2012). The predicaments of alla franca: Visions of proper behavior in late ottoman etiquette literature. [Yayımlanmış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Yaşar, F. T. (2016). Alafranga halleri geç osmanlı'da adab-ı muâşeret. Küre Yayınları.
- Yaşar, F. T. (2019). Adab-ı Muâşeret. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/adab-i-muaseret> adresinden alındı
- Yazibaşı, M. A. (2014). II. Meşrutiyet dönemi sıbyan/iptidai ve rüştiye mekteplerinde ahlak eğitim ve öğretimi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), s. 209-223.
- Yeğin, M. (1976). Türk kültür ve medeniyeti dergisinin gerekçesi. Komisyon (Dü.), *Türk kültür ve medeniyeti (makaleler) içinde* (s. 25). Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Deneme Yayınları.
- Yen, Y.L. (2014, February). Clothing middle-class women: Dress, gender and identity in mid-victorian england 1851-1875. [Doctoral Dissertation]. University of London.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, E. (2014). Türkiye'de milliyetçilik ve milli kimlik: Türkçülüğün keşfi ve ulus-devletleşme sürecinde türk milli kimliği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (28), s. 73-95.
- Yıldırım, M. (2020, Nisan). Rönesans ve reformasyon. Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8(1), s. 184-210.
- Yıldırım, N. (2017, Temmuz). Hacı bektaş veli, mevlana ve yunus emre'nin yaşayan değerleri: Toplumun bilge insanları üzerine nitel bir analiz. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(215), s. 5-25.
- Yıldız, R. (2017, Aralık). Toplumsal kuralların ahlaki temeli: "Öyle eyle ki ...". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(15), s. 98-108.
- Yow, V. R. (2005). Recording oral history, a guide for the humanities and social sciences. AltaMira Press.
- Yücel, H. A. (2018). İyi vatandaş, iyi insan. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yüksel, H. (2014). Emek kavramının ortaya çıkışında rol oynayan tarihi dönüm noktalarının süreç merkezli değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), s. 257-27

EKLER

EK- 1: Araştırma İzni

T.C
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI EĞİTİM BİLİMLERİ
ETİK KURULU KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi	20/08/2021
Protokol No	08/15
Araştırma Başlığı	Tarihsel Perspektiften Adab-ı Muaşeret Konusunun Eğitim Boyutuyla İncelenmesi"
Araştırma Türü	Nitel Araştırma (Yarı Yapılandırılmış Görüşme)
Araştırmacılar	Özlem BEKTAŞ (Sorumlu Araştırmacı) Rahime Elif ÇAYIROĞLU (Tez Öğrencisi)
Karar	Başvuru dosyanıza ait araştırmanız etik açıdan uygun bulunmuştur.
Not: Etik Kurul Onayı, uygulama ve/veya veri toplama için araştırmacının ilgili kurum veya kuruluşlardan izin alma sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.	

e-imzalıdır

Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü BAHAR
İnsan Araştırmaları Eğitim Bilimleri
Etik Kurul Başkanı

EK-2: Yurttaşlık Bilgisi I

EK-3: Resimli Yurttaşlık Bilgisi I

Y. G. 0. 110 Y. A.

5159 393-83 SR

RESİMLİ

YURTTAŞLIK

BİLGİSİ

Orta : I

YAZANLAR:

Mefharet ARKIN
İst. Erenköy Kız Lisesi
Tarih - Coğ. Yurttaşlık
Bilgisi Öğretmeni

Mükerrem Kâmil SU
Ankara Kız Lisesi
Türkçe Öğretmeni

Millî Eğitim Vekâletinin 3.Ocak.1953 tarih ve 82/59 no.lı kararı ile Ortaokulların birinci sınıfları için ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Arşiv Kütüphanesi

BİR YAYINEVİ

Demirbaş No Tasnif No

1256

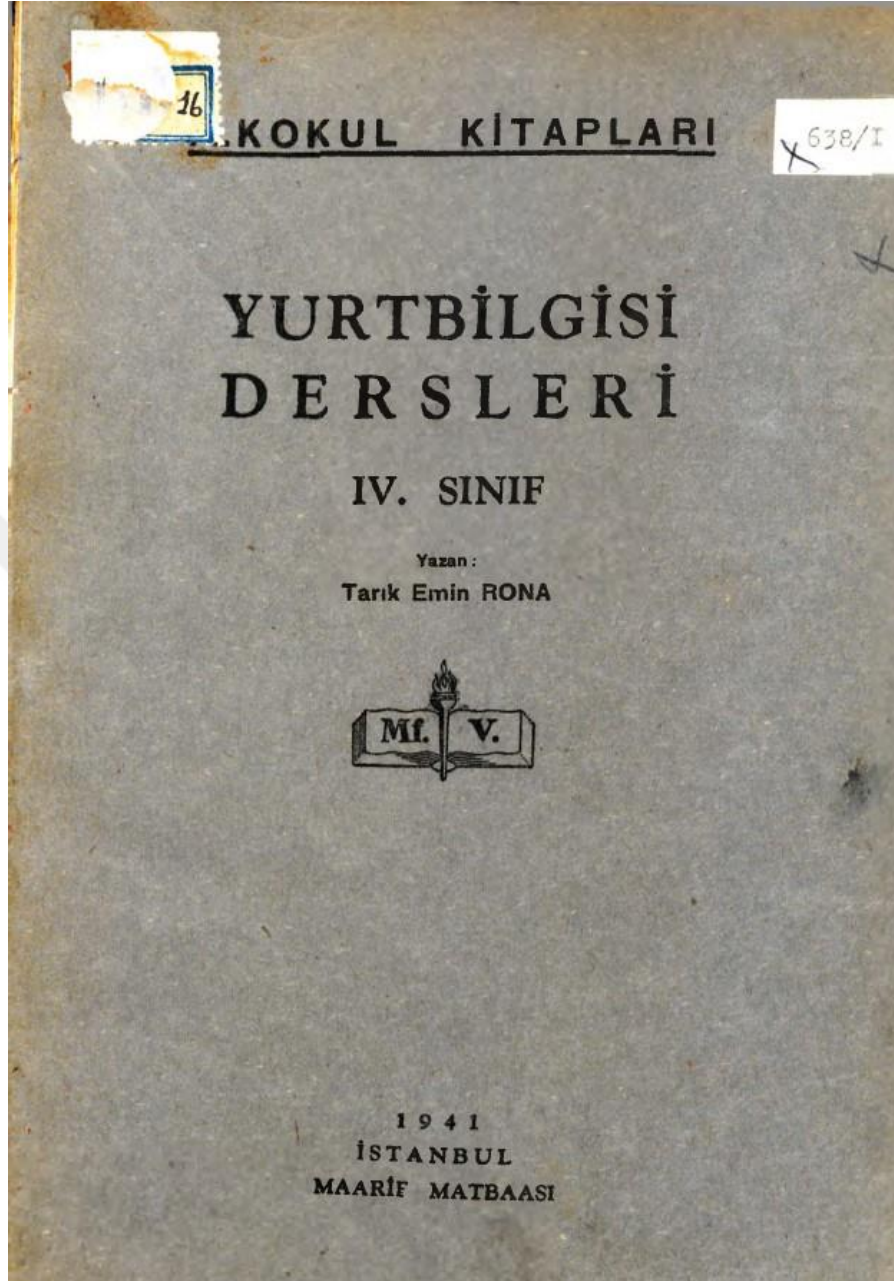
Posta Kutusu 11 — İSTANBUL

8.9.11 / 10

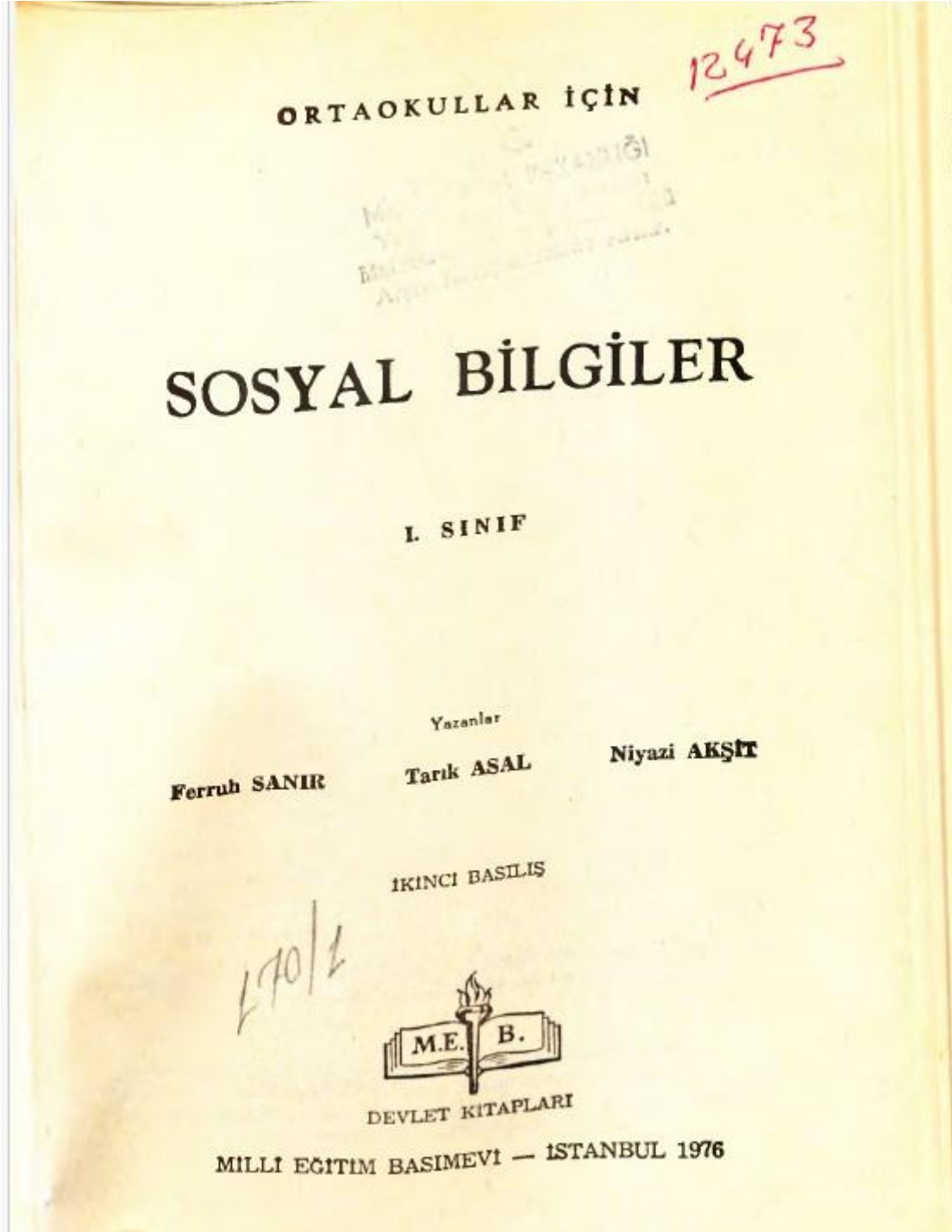
EK-4: Türk Ahlakının İlkeleri

EK-5: Yurt Bilgisi IV

EK-6: Sosyal Bilgiler I

ORTAOKULLAR İÇİN

2310154345

SOSYAL BİLGİLER

2. SINIF

Yazarlar:

Niyazi AKŞİT

Ferruh SANIR

Tarık ASAL

DÖRDÜNCÜ BASIŞ

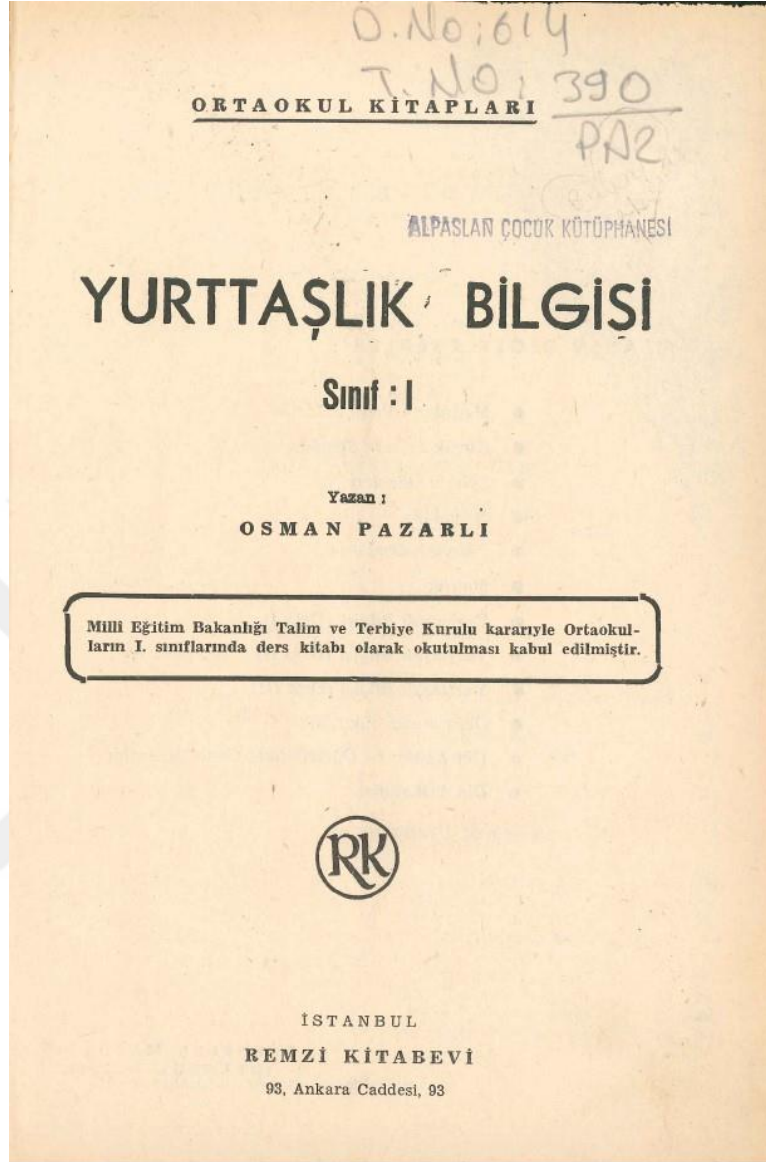
DEVLET KİTAPLARI

1980 HD 7985

MILLÎ EĞİTİM BASİMEVİ — İSTANBUL 1979

EK-8: Yurttaşlık Bilgisi I

EK-9: Yurttaşlık Bilgisi II

EK-10: Resimli Yurttaşlık Bilgisi Kitabının İçeriği

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Rahime Elif ÇAYIROĞLU	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
Bölümü	Tarih Öğretmenliği
Tezsiz Yüksek Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Enstitü Adı	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Programı	Tarih Öğretmenliği